

ERDÉLYI
ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

ÖTÖDIK KÖTET.

(1601—1607.)

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

BUDAPEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1879.

~~8~~
~~43~~
~~xx~~

LEVÉLTÁR
1880

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

ÖTÖDIK KÖTET.

1601—1607.

BUDAPEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1879.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

8°/28

XV. FEJEZET.

I.

Az országgyűlés követsége Zsigmondot Botosánban találta, nem ugyan, mint foglyot. — mert Jeremiás vajda más-különben jól bánt vele — hanem mégis felvigyázat alatt, úgy hogy a követség az ablakon át szöktette meg s lehető gyorsasággal vitte Erdély felé, üzetve ugyan, de utól nem érve a vajda katonái által. ¹⁾ Az első hír Kolosvárra márczius 12-én érkezett, hogy Zsigmond már Moldva határán van, s csakhamar magától a vajdától is jött ezt igazoló levél. Márcz. 24-én pedig újabb posta érkezett Beszterczéről Kolosvárra: hogy a fejedelem már ott van. ²⁾ Ágyúlövésekkel, zajos örömnnyilatkozatokkal fogadták, s az ország nevében Székely Mózes üdvözölte, kit 500 katonával küldtek elébe. Azonnal Kolosvárra indult a csapat élén, melyet Beszterczén talált, — mert a hír, hogy 9000 néppel volna, valótlannak bizonyult: »kilenczed magával sem volt.« ³⁾

Az ország rendei jöttének hírére ismét Kolosvárra gyűlekeztek, s márcz. 27-én, midőn e város alá érkezett, testületileg eleibe mentek. Üdvözlő szónoklattal fogadták, a hadak háromszor kiálták a megváltó nevét, bekisérték a városba s a jezsuiták templomában tartott istentisztelet után fényes lakomára

---

¹⁾ Bethlen Farkas V. k. 9-ik l. A Kulcsár-féle krónika 99. l. A Trausch-féle krónika szerint Zsigmond Lengyelországban volt, hol a nemesek el akarták fogni, de Zamoyski figyelmeztetésére Daneczára menekült s itt fogadta az első erdélyi követeket. Azután kalugyernek öltözve Moldvába ment, de felismertetvén, elfogatott. Egy újabb követség, szöktette el. 179. l.

²⁾ A Trausch-féle krónika 177. l. Nem való, a mit Istvánffy mond, (464. l.) hogy Brassó felől jött volna — Fehérvárra.

³⁾ Kulcsár-féle krónika, 99. l.

gyültek össze. Jelen volt a városban a török követ is, ki figyelmeztette a rendeket, hogy tartsák meg a szultán iránti hűségüket. Ez volt a rendek akaratja is, mert belátták ennek elkerülhetetlen szükségességét s márcz. végén követeket választottak a portára és Lengyelországba.

Ápril 3-ikán ¹⁾ Zsigmondot a török és lengyel követek meghallgatása után, ismét fejedelemmé választották, s a nagy templomban azonnal beiktatták, felesketvén őt magát az ország jogai és kiváltságai megtartására, s a köteles hűségi esküt magok is letévén. Aztán a nap többi része vigágban folyt le. Fehérbe öltözött tanulók járták be a várost trombita-harsozás és dob-pergés közt; az ágyúk két óra hosszan szóltak.

Az urak gazdag ajándékokat hordtak neki: lovakat, sátrakat, arany és ezüst edényeket. Szemben a veszélyekkel, melyek a hazát fenyegették, nagyobb áldozatokra kellett a rendeknek készen lenni. A kimerült jobbágyok nem lévén erre képesek, elhatározták, hogy minden nemes, az özvegyeket sem véve ki, minden jobbágy után 1 frtot fizet ápril 29-ig, udvartartásra, s ez adót a szászok is fizetik jobbágyaik után. És elrendelék szigorú büntetés terhe alatt, hogy ez adót senki se zsarolhassa ki jobbágyától, hanem tartozzék maga lefizetni. Ezenkívül pedig minden portára 4 frtot vetettek. ²⁾

E gyűlés egyetértve a fejedelemmel, követeket küldött a portára, Toldy Istvánt, Torma Kristófot s velök állandó portai kapitihául Aszalay Mátyást, hogy megengeszteljék a szultánt s új frigykötésre bírják. Zsigmond pedig a nagyvezérhez Belgrádba Óváry Istvánt küldé. A rendek a császárhoz küldtek követet: Kakas Istvánt, s vele fölterjesztést, melyben kérték, hogy a történetekért ne nehezteljen, mert a mit tettek, a töröktől s lengyeltől féltökben kellett tenniök. ³⁾

E határozat-hozatalok után ápril 10-én Zsigmond elbocsátá a rendeket, biztatva őket búcsubeszédében, hogy békésebb napok fognak következni, csak legyenek kitartók. De a

¹⁾ Bethlen F. i. h. 11. l. márcz. 24-ét ír; de ez bevonulásának napja volt. A napra nézve több hitelt érdemel a Trausch-féle krónika.

²⁾ Bethlen i. h. 12. l. és Trausch 178. l.

³⁾ Bethlen és Trausch i. h. Istvánffy 465.

főbb urakat magánál tartá: magánál a szászok közül a szebeni, brassai s segesvári királybirákat, »lám — mondá nekik — ti nem lehettek fejedelem nélkül, s a fejedelem sem lehet nélkületek. Legyünk azért egyesek és összetartók.«¹⁾

Még mielőtt a rendek szétmentek volna, Zsigmond kísérletet tett Szamos-Ujvár visszaszerzésére. E várat Léka Agától kezéhez vevén Básta, parancsnokává Ribis Sigfriedet nevezte ki. A fejedelem Székely Mózeset küldé hozzá, rábírní őt feladására. Ribis csakugyan átadta s cserében érte a Gálfi-féle Maros-Ujvárt nyerte. Minthogy pedig közvetlen veszély nem fenyegette az országot, Zsigmond a hadakat téli szállásokra bocsátotta; egy csapatot azonban Székely Mózes vezérlete alatt, azon székelyek megbüntetésére küldé, kik bátyjának a bibornoknak halálát okozák. S egyúttal, hogy a békét se hagyja kísérletlen, Gyulaffy Eustáchot Bástához küldé, rábírní őt, hogy lépjen fel érdekében közvetítőül a császárnál (ápril 30.) s próbálja meg kiengesztelését.²⁾

II.

Básta, Kolosvárról Szamos-Ujváron és Kőváron át, Husztra ment, melyet a császártól nyert ajándécul és innen terjedelmes jelentést küldött Prágába,³⁾ hol a dolog váratlan fordulata nagy meglepetést okozott. A császár már fogadta az ország első küldötteit⁴⁾ s bár a kihallgatás alkalmával szíves volt irántok és kedvező válaszzsal biztatta is őket: de hazabocsátásukkal késett. Ez időben már Mihály is fenn volt, s viselt dolgairól terjedelmes, de hazugságokkal és dicsekedésekkel telt jelentést tett, melyben miriszlói veszteségét is szándékos félszeg intézkedéseinek tulajdonítá, mert — mondá — nem

¹⁾ Trausch Cronicon 179. l.

²⁾ Bethlen, Trausch, Istvánffy i. h. Szabó Memorialeja Mikónál I. k. 61. l. Törv. és Irom. IV.

³⁾ Istvánffy i. h. Bethlen F. szerint (9. l.) Kassára ment. Nagy Szabó egyenesen Bécsbe utaztatja s Mihálylyal együttesen tétet vele jelentést (59. l.). De a császár Prágában volt, s itt Istvánffy előadása hitelesebb.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. I.

akart keresztyén vért ontani. ¹⁾ De az udvarnál, hol még Náprágy Demeter is vádlókép lépett fel ellene, ²⁾ eleinte hallani sem akartak róla, a császár nem is bocsátá maga elé, sőt Prágából száműzték, nem tudván mit csinálni vele, ³⁾ mignem Kakas István 'felérkezése s az erdélyi változások a dolognak új fordulatot adtak. Ezóta minden megváltozott. Mihályt egyszerre szívesen látták, márcz. 23-án fogadta a császár, »mig ott lön, minden nap vendéglette.« ⁴⁾

Annál rosszabb dolga lett az erdélyi követeknek. Mocsokolták, szidaimazták őket, s börtönbe vetették, honnan csak napok mulva szabadultak ki. ⁵⁾ Enyedy és Trauzner be sem várva a menedéklevelet, azonnal hazaindultak, Bornemisza pedig még ott maradt, míg magának, a követségi személyzetnek, s a kereskedőknek szabad hazajöhetési engedélyt eszközölt ki.

A kormány pedig hozzáfogott az előkészületekhez, Erdély visszafoglalására. Ugy akarták, hogy az erdélyi hadjárat a török háborúval kombinálva folytattassék. Mihály, ki azzal biztatta a császárt, »hogy mihelyen érkezik, Oláhország hozzá hajlana s Erdélyt csak háromezzerrel is megvönné«, kikapta a választ, hogy Erdély a visszafoglalás után is maradjon a császáré, Havasalfölde legyen az övé, de viszont ő is híven szolgálja a császárt. ⁶⁾ Kapott ezenkívül százezer aranyat s utasított, hogy Bástával béküljön ki; utasított Gonzaga Ferdinánd kassai parancsnok is, hogy hozza őket össze s hajtja végre a kibékítést. ⁷⁾

Gonzaga megis tette. Mihály lentazott Kassára, Básta is megjelent ottan, s a kibékülés egy ebéd alkalmával, pohár-

---

¹⁾ Magyar Történelmi Tár. III. k. 174—188. II.; gr. Kemény J. által egész terjedelmében közölve.

²⁾ L. Törv. és Irom. III.

³⁾ Fuchs naplója Trauschnál. 180. I.

⁴⁾ Illésházy Naplója 86. I. Engel: Nebenländer IV. 264.

⁵⁾ Így adja elé Fuchs: »Man schelt mit Schelmen und Verräthern« mondja s ő a követek egyikétől, a szebeni királybírótól hallotta.

⁶⁾ Illésházy Naplója i. h. Engel szerint kinevezték Erdély kormányzójává.

⁷⁾ Istvánffy 465. I.

kocintások közt meg is történt: a két ellenség kezét nyújtott egymásnak. S azonnal hozzá fogtak a készülődéshez. A felső-magyarországiak — kik Zsigmond bejövele óta ellenséges állást foglaltak el, s Mihálylyal folytonos összeköttetésben állottak ¹⁾ — szívesen nyújtottak segédkezet. Mihály mindenütt »zsoldot kiáltata« s hadait Tokajhoz gyűjté, Básta-hoz pedig Szeziából érkeztek hadak és hajdúkat is fogadott zsoldjába.

E készülődések hírére, s azután, hogy követei hazaértek s megtették jelentésöket a prágai udvarban tapasztaltakról, s azután hogy Gyulaffy is megjött Bástától, kinél két ízben járt, s meghozta az intést, hogy »meghajtsa a vesszőszálat, de el ne szegje«, ²⁾ Zsigmond is elérkezettnek látta az időt táborba gyűjteni hadait. Jún. 3-ára Kolozsvárra részgyűlést hirdetett, melyen a táborbaszállás már el lévén rendelve, leginkább annak élelmezéséről s fentartásáról kívántak gondoskodni.

Fogyatkozott állapotuk daczára minden portára 4—4 frt adót, s a székeleyekre és szászokra annak megfelelő összeget vetettek.

Ezenkívül a hadak fentartására minden kapura, az urak s a fejedelem jószágait sem véve ki, 4—4 véka lisztet róttak.

Elrendelék a hátralék adó pontos behajtását.

Eltilták a más vagy lófő szolgálk fogadását.

A gyűlés jún. 10-én oszlott el. ³⁾

Talán még együtt voltak a rendek, midőn Zsigmond jelentést kapott portai oratoraitól, hogy ügyei ott jól állanak, a porta kívánatait teljesíteni fogja s megújítja vele frigyét. ⁴⁾ De hírt kapott Básta és Mihály megindulásáról is, kik hadai-

¹⁾ Lásd Törv. és Irom. II. sz. Ez a levél ellenkezőjét mutatja annak, mit Bethlen ír (15. l.) hogy a magyarországi nemesség nem akart volna fegyvert fogni »saját vére ellen.«

²⁾ L. Gyulaffy jelentését Törv. és Irom. IV. k. Illésházi (92. l.) szerint Básta, addig míg hadai megjöttek, biztatta Zsigmondot a császár kegyelmével, kitől »salvus conductus« levelet is küldött.

³⁾ L. Törvények és Irományok. A székelv krónikában olvassuk: »Zsigmond gyűlést tétete Kolosvárra, pünkösöd másodnapjára, (jún. 11.) melyben a Básta ellen való had felől végezének.«

⁴⁾ Bethlen Farkas i. h. 15. l.

kat két oszlopra osztva Tokajnál és Tárkánynál lépték át a Tiszát, és gyorsan közelednek. ¹⁾ Még rosszabb volt e hírnél a másik, mely a Havasalföldén Simon vajda ellen kiütközött forradalomról értesíté. Hogy a lázadásban Mihály keze van, azt sejté Zsigmond s ahhoz szabta intézkedéseit. Szamosfalvára összehívta hadait, s midőn ezek együtt voltak, kiment Kolosvárról, az új csapatok közt 43 zászlót kiosztatott. s Csákyt és Székelyt a sereg generálisaivá nevezte ki. A lobogók nyelei csak úgy fénylettek az aranytól, midőn azokat kibontották s a sereg maga is oly délczeg és pompás volt, midőn július elején megindult Somlyó felé. ²⁾

De Havasalföldén a dolgok mind komolyabb fordulatot öltöttek: Simont megverték a lázadók, meg testvérének Jeremiás vajdának segítségére küldött csapatait is. A veszély komoly volt. Tartani lehetett, hogy a lázadás lángja átcsap az oláh földről s a Báthoriak iránt ellenséges székelyeket fölkelésre bírandja. Hogy ezt megelőzze, Zsigmond elrendelé, hogy Brassó mellett tábornak készítsenek, mely féken tartsa a székelyeket, sőt parancsot adott, hogy magok a székelyek is oda gyűljenek táborba, Daczó Ferenczet nevezvén ki kapitányukká. Aztán szigorú parancsot adott ki, hogy a ki a székelyek közül legkevesebbé gyanús dolgot cselekednék is, azonnal feleségével, gyermekeivel felkonczoltassék s háza leromboltassék, vagy felgyujtassék. S a tábor készítéséhez július 10-én hozzá is fogtak. ³⁾

Mihály és Básta ez alatt hadaikkal Majtényhoz érkeztek, ⁴⁾ Zsigmond pedig Tasnádig nyomult előre. Szándéka volt kimenni eleibe s úgy verni vissza. A budai, temesvári és egri pasák parancsot kaptak a portától, hogy Zsigmond felszólítására segélyhadakkal siessenek hozzá, s ennek alapján kért is tőlök segélycsapatokat. Ali csausz, a nagyvezér küldöttje, a közös operatio megállapítása végett táborában volt, s onnan július 19-én ment vissza, ⁵⁾ míg a portáról egy más török kö-

¹⁾ Istvánffy 465.

²⁾ Bethlen Farkas 19. l.

³⁾ Fuchs Trauschnál I. k. 182-ik l.

⁴⁾ Istvánffy i. h. 465.

⁵⁾ I. Törv. és Irományok. VI.

vetség fényes ajándékokkal, szablyával és buzogánnyal útban volt. ¹⁾ Ezen kívül tatár csapatokat is várt a fejedelem, melyek épen az ő intézkedése folytán, Erdély elkerülésével siettek táborába. A haddal, mely az egyesülés végrehajtása után jelentékeny erővé nőtté volna ki magát, támadólag akart Felső-Magyarországon fellépni, ²⁾ s miután jövetelökre bizton számított, Tasnádról a már csatára kész hadakat visszavonta Somlyóra.

A segélyhadak pedig jelentéktlenebb csapatok kivételével nem érkeztek. Zsigmond nem tudta érteni a késedelem okát, s mire megtudta, már késő volt. Mihály, kinek az oklevélhamisítás épen úgy mestersége volt, mint az esküszegés, Zsigmond nevében levelet koholtatott azon basához, ki a segélyhadak parancsnoka volt: miután már megkötötte a békét Bástával és Mihálylyal, ezek haza mennek s a császárt és a szultánt is kifogják békíteni. Tartsák fenn hát segélyöket más időre. S ajándékokkal és külön postával el is küldte levelét. A basának természetesen sehogy sem tetszett a dolog, azt hitte, hogy Zsigmond összejátszik Bástával, s csauszt küldé hozzá. Zsigmond bámulva értesült a dolog állásáról s Vitéz Miklóst azonnal a basához küldé, hogy világósítsa fel ezt. A dolog tisztába jött s Mihály postáját a pasa meg is ölette — de egy csomó drága idő elvesztett. ³⁾

Mihály még egy más módot is megkísérlett Zsigmond erejét megosztani: a háborúban levő oláh hadakat és székelyeket akarta rábirni, hogy urokat kötözve adják kezébe. A dolog kitudódott s az egész tábor új eskületétre utasított.

Azalatt pedig, míg Zsigmond Mihály cselfogásaival küzdött, ez Bástával megindult, hogy most már ők lépjenek fel támadólag. Velök, jelesül Mihálylyal volt Rákóczy Lajos is magyarországi hadakkal, s egy sereg hajdúval. Aug. 2-án érkeztek meg Goroszlóra, s más nap aug. 3-án támadást intéztek a

¹⁾ Fuchs i. h. 183. l.

²⁾ Törv. és Irományok VI.

³⁾ Fuchs i. h. 184-ik l. A dolgot Bethlen Farkas is említi (20. l.), de azzal az eltéréssel, hogy Mihály hamisított levele szerint azért nem akarta a segélyt igénybe venni Zsigmond, mert eléggé erősnek érzte magát, hogy egyedül is megverje Mihályt.

magyarok ellen. A nap apróbb csatározásokkal tett el, még pedig estig Zsigmondra nézve kedvező sikerrel. ¹⁾ Alkonyatkor, midőn már azt hitték az erdélyiek, hogy vége a napi munkának, visszatértek a táborba — s Mihály és Básta ekkor intézték ellenök a főtámadást. A meglepetés nagy zavart okozott az erdélyi táborban. Jól alig voltak képesek összeszedni magokat, de azért megkísérelték az ellenállást. A míg lehetett tartották magokat, de végre is szétverettek, s számosan köztük: Petki, Horvát, Csomortányi elestek. ²⁾ Az összes ágyúkészlet és 62 zászló esett az ellenség kezébe s midőn másnap Mihály jelentést tett Rudolfnak, egész öntelten írta: »remélem rövid nap úgy fogok bánni Zsigmonddal, mint bántam testvérevel« ³⁾ (t. i. Endre bibornokkal.)

Zsigmond, hadai szétszórattván, Tasnádra ment s álruhában, szerencsésen kikerülván a veszélyt, hogy útközben Sebessy Pál által felismertetett, ⁴⁾ a radnai szoroson át Csákiival, Bogáthyval, Perusitthal Moldvába menekült, onnan eszközöndő ki a portai segílyt, s megbizván Székelyt, hogy Borbélylyal egyesülve igyekezzék az ország széleit megtartani, kik közül az első Barcsay Andrással Kolosvárra, s onnan Borbélylyal Fehérvárra ment: onnan oszlottak el agítani az ország megvédelése érdekében, Borbély Dévára, Barcsay Lugosra, Székely Fogarasba. Básta pedig és Mihály két napi pihenőt engedve a fáradt hadaknak, Kolosvár alá ment, melyen 32000 frt sarcot vett ⁵⁾ s melynek hadait azonnal felesketé a császár hűségére, ⁶⁾ Mihály pedig arra a helyre, hol Bába Noákot nyársra huzták, »egy öreg zászlót tétete ugymint az fű és jó vitéz szolgálójának tisztességére.«

Onnan szétbocsáták a hadakat az ország meghódoltatására s ezzel a rablások és fosztogatások végetlen sora kezdődött.

¹⁾ »Ab hora matituna usque ad vespertinam semper nostris favente fortuna,« mondja Fuchs. De Istvánffy szerint a napot csak tétlenül töltötték el, bár hadirendbe állítva.

²⁾ Bethlen i. h. 26. l.

³⁾ Lásd Törvények és Irományok VII.

⁴⁾ Trauschenfels Fundgruben 35. l.

⁵⁾ Fuchs 15 frtot ír. Mikó Ferencz 152. l.

⁶⁾ Szamosközy magyar kéziratai.

Básta sарczolta ugyan a városokat. (Megyes 3000, Segesvár 2000 ftot tettek le), de ellenezte a rablásokat, melyeket Mihály hadai követtek el, kinek hadai Rácz György alatt Enyedet is fölégették. A derék tábor ez alatt Keresztesmezőre szállt, honnan Básta augusztus 17-én körlevelet küldött szét, melyben tudatta, hogy a duló csapatok megfékezésére Flaminio Justiniant küldötte ki: ennek védelme alatt mindazok, kik ő felségének kegyelmét meg akarják nyerni, követeket küldhetnek hozzá. ¹⁾

Ez a körlevél nyilván Mihály ellen volt intézve s első látható jele a két vezér meghasonlásának, mely mindjárt a goroszlói harc után kezdetét vette, mert itt lett először komolyan felvetve a kérdés: melyikök tulajdonképen a fővezér; azon alkalommal midőn Mihály az ő hadai által elfoglalt zászlókat Básta mellőzésével akarta Prágába küldeni. ²⁾ Még növekedett a meghasonlás, midőn Kolosvár alá értek, hol Rácz János a vajda pohárnoka figyelmeztette a Básta kedvét kereső kolosváriakat, hogy járjanak urának is kedvében, mert »meglásásák, hogy hamaridőn eszökbe veszik, hogy más uruk vagyon nem az, a kit ők gondolnak,« s e fenyegetést Trauzner Lukács azonnal közölte Bástával. Élésebb szint öltött az Tordán, midőn Mihály parancsot adott a város fölégetésére. Básta közbe lépett: nem azért vette meg a császár Erdélyt, hogy elégessék — izente neki. S az oláh is vissza izente: »a császárnak elég országa vagyon, nem szükölködik ő Erdély nélkül; ő a rajta tött boszuságot meg akarja vindicálni.« ³⁾ A poharat pedig csordultig töltötte Mihály katonáinak egy újabb kihágása, kik a császárhoz mindig hű Kornis Gáspárt meggyilkolták, Sennyey Pongráczot pedig megsebesítették, s kiknek megbüntetéséről a vajda hallani sem akart. ⁴⁾

De ha meghasonlottak a kérdés felett, hogy az egyik boszulni és büntetni, a másik megtartani és védelmezni akarta az országot, még nagyobb volt köztök az ellentét a törökök

¹⁾ Seivert: Provincial-Bürgermeister. 42. l. közölve a körlevél.

²⁾ Szamosközy magyar följegyzései (101. l.)

³⁾ Szamosközy u. o. (93—94. ll.)

⁴⁾ Bethlen i. h. 16-ik l.

irányában követendő eljárásra nézve. Mihály magának akarta Erdélyt tartani: még pedig visszafoglalni a német segélyvel, s megtartani a török erejével. Bizonyos, hogy még Bécsből irogatott a portára s felajánlá jó szolgálatait, nagy megvetéssel írt a »német királyról és hercegekről,« kik mind »asszonyemberek«, nincs bennök semmi férfias. Ő be fog ugyan a németekkel Erdélybe menni, de azon lesz, hogy a mint kézhez vette az országot, a hatalmas császár számára tartsa meg. Kezesül felajánlá fiát Petraskót, kit a szultán Fogarasból kihozathat.¹⁾ A magyarországi basákkal is fenn akarta tartani összeköttetését s aug. 17-ére az egri pasával légyottra találkozót tűzött ki, hová előre megbízottját Leka Agát (a hajdani szamosujvári kapitányt) el fogja küldeni, sőt más kevesbbé valószínű hírek szerint, magával Zsigmonddal összeköttetésbe tette magát, csak-hogy nejét és fiát (kiket ez Moldvába vitetett volna) kiszabadíthassa,²⁾ nem kevesebbet forgatott agyában, mint, hogy Bástát fogva szolgáltatassa ki a portának.

Ezek az összeköttetések Básta előtt nem maradtak titokban. Szamosközy írja, hogy egy postájától Jeremias moldvai vajda vette el a leveleket, s azokat Zsigmondnak küldé, ki viszont Gonzagának, a kassai generálisnak kedveskedett velek, ez pedig Bástához juttatá.

Lehet — de ez aligha eldöntötte, legföljebb siettette a dolgot, vagy alkalmas ürügyet szolgáltatott Bástának igazolni azt, mit különben is el volt határozva tenni. Ő szolgálni akart a császárnak s meg volt győződve, hogy magasabb állami czélok-nak megfelelően cselekszik. Az első naptól fogva, melyen találkozott Mihálylyal, nem bizott benne — s minden, a mit azóta tapasztalt, megerősíté bizalmatlanságában. Láttá, hogy Mihály magának akarja megszerezni Erdélyt, s hogyha a császártól nem nyerné meg, meg fogja próbálni a töröktől megkapni. Tudta, hogy az ő ereje nem mérkőzhetik a Mihályéval s ha kenyértörésre kerül a dolog, ennek ráczai, oláhai és hajdúi annyival biztosabban legyőzendik az ő vallonjait, mert Rákóczy

¹⁾ Szamosközy magyar kéziratai (132. l.), az egyetemi könyvtár birtokában.

²⁾ Istvánffy 467., Bethlen F. i. h. 39.

Lajos is Mihálylyal tart s ő még a felső-magyarországiakban sem bizhat. Komolyan meg volt győződve, hogy Erdély megtartásának egyetlen módja van: Mihály megöletése.

Aug. 18-án, egy szombat napon volt. Mind a két tábor Torda közelében tanyázott. Mihály egyik tolmácsát Básta-hoz küldé: szeretne — izené — neje s fia kiszabadítására menni, kik még mindig Fogarason vannak fogva, s kiket, mint hallja, Zsigmond Moldvába akar vitetni, kéreti hát küldjön neki néhány taraczkot, hogy azokkal Fogarast ostrom alá vehesse. Básta vissza izent, hogy ő is vele fog menni, mert nem szeretné, hogy a táboruk két felé szakadjon. A terv azonban még is aggodalmat okozott Bástának, mert tudta, hogy ha elválnak, akkor sem ő lesz többé ura a helyzetnek, ha pedig Fogaras alá mennek, ott Oláhország szomszédsága adja meg a tul-sulyt Mihálynak. S minthogy különben is megbizta a császár felvigyázni Mihályra — elhatározta gyorsan cselekedni.

Másnap aug. 19-én reggel, egy vallonkapitány Beaury Jakab jelentkezett a vajdánál, azon kéréssel, hogy ha Fogaras ellen megy, vigye magával az ő csapatát is. Az ajánlatnak igen megörült Mihály s azonnal izent Bástának, hogy Beauryt is ereszse el vele. Mialatt a tolmács odajárt, megérkezett a Beaury csapata s körülvette a vajda sátorát. Maga Beaury egy alabárdossal a sátorba ment s kezét eme szavakkal: »foglyom vagy« Mihályra tevé. »Bá«, felelé ez kardjához kapva bal kezével, hogy azt kihuzza, (mert balkezű volt) de e perczen egy vallon átlötte karját, a másik handzsárral átdöfte mellét, míg egy harmadik derekába lőtt. Mihály a földre terült s ekkor saját kardjával levágták fejét.

Igy esett el Mihály saját sátrában, katonái közt, kik közül egynek se jutott eszébe megtámadni a gyilkosok pár százra menő csapatát, s boszút állani urokért. Tétlenül az ijedség és melepetés miatt, mintegy megkövülve nézték, hogy Bán Mihálczát bántalmazák s elfogták; ott hagyták heverni Mihály testét is, mignem néhány rácz, hogy a kutyák fel ne falják, elásta. Nyugodtan, sorsukra bizva magokat várták be Bástat, ki nemsokára megérkezett. lefoglalta Mihály összes kincseit s az általa toborzott és eddig vezetése alatt állott hajdú csapatoknak generálisává Seunney Miklóst nevezte ki. Aztán jelen

tést tett Rudolfnak a dologról, s ezzel, miután Beauryt Fogaras kapitányságával megjutalmazá,¹⁾ az egész ügy be lett fejezve. Az egész tábor, a ráczok, az oláhok, a hajdúk szó nélkül, az ellenállás megkisérlése nélkül, vezéröknek ismerék el azt, ki korábbi vezéröket orozva tétette el láb alúl.

Básta pár napi pihenés után, Keresztesmezejéről megindítá a hadat Fehérvár felé, melyet elől száguldozó csapatai már teljesen kifosztottak. Némi őrseget helyezvén belé, maga dandarával Keresztesmezejére ment, s Szebenbe és Dévára követeket küldött e helyeket meghódolásra birandó. Amott a bennlevő menekült magyarok s szászok közt erős küzdelem fejlődött ki — ez utóbbinak feladását az öreg Borbély kereken megtagadta. Minthogy pedig Szebenben a magyarság előreláthatólag nem tarthatá magát s azután, hogy aug. 21-éről a szebeni tanács, a hozzájuk érkezett Flaminioval követeket küldött vissza Bástához, kik által kijelenték, hogy azon esetre, ha megvédésökre biztos kilátást nyújtanak, készek megnyitni előtte a város kapuját²⁾ — a meghódolás a császárnak csak napok kérdése volt. — Déván és Brassón kívül Zsigmondra nézve az egész ország el volt veszve.

Ebből a két pontból kellett azt visszafoglalnia.

III.

Zsigmond pártját az országban Csáky és Borbély szervezik. De ő maga sem mondott le a visszatérés reményéről s folytonosan küldött leveleket és ügynököket az országba. Bakow

---

¹⁾ Az összes nyomtatásban megjelent s ismert források mellett Szamosközy magyar kéziratát használtam leginkább. Fájdalom, Bécsben a titkos ltban az 1601. év feltűnőleg sovány. Bástának egy jelentését sem kaphattam meg, nem Rudolfnak erre vonatkozó intézkedéseit sem; pedig hogy Básta tett jelentést, azt a dolog természetéből s Istvánffyból is tudjuk, ki — legalább munkája arra mutat — látta is azt. Mihályról két epigramm járt kézzől kézre:

Octobris ipse fugo stb. és

Hic jacet ille ferus, stb.

melyek közül az első Bethlen, az utóbbit a Székely krónika adta ki. Mindkettőt, mint kéziratai igazolják, Szamosközi írta.

²⁾ Seivert: Provinzial-Bürgermeister, 42-ik l.

mellett a kolostorban tartózkodott, honnan aug. 14-ről irt bizalmas embereinek. ¹⁾ Aug. 21-ről már egy másik levelet küldött, melyben tudatja megindulását. ²⁾ A mozgalom, érdekében mind nagyobb arányokat kezdett ölteni, különösen a Moldvával határos helyeken: ügynökök jártak a székelyek közt, kik ezeknek a nemesek nevében — mi eddig soha sem történt — visszaigérték szabadságokat, s minthogy hasonlót ígért nekik Básta is: ezek tájékoztatást kívánván szerezni, hogy melyik félhez csatlakozzanak, kiküldték Mikó Jánost Moldvába, biztos hírek szerzése végett. Hasonlót tettek a brassaiak is — de mielőtt jelentést kaptak volna, már bejött Zsigmond az országba s Tatrosból aug. 29-éről felszólítja a brassai bírót, hogy küldjön neki 8000 ftot, mint adó-előleget, tudatván vele, hogy a török hadak segélyére már megindultak.

Brassóban az izenet nem kis rémületet idézett elő. Számításba vették, hogy Básta hadai előzőnlőtték ugyan Erdélyt, de csak azt a földet birják, a melyen állanak, a többi nem övék, mert Erdély szétszórt erejét könnyen össze lehet szedni; hogy a némethad már is megoszlott: mert a rabló hajdú csapatokat Básta vallonjai kergetik, hogy ha a német hatalmába kerülnek, ez elpártolásokért nagy sarczot vetend, s hogy végre a török nem fogja a németnek engedni Erdélyt. Mindamellett egyelőre abban állapodtak meg, hogy csak akkor bocsátják be Zsigmondot — ki aug. 30-án már Brassó közelébe érkezett — ha biztos kilátást nyújt nekik, hogy megvédi őket. A tanács szónokája Hirscher a bíró volt, ki felkérte őt, hogy egyelőre még vonuljon vissza a várostól. Zsigmond meg is tette, azonnal Prázmárra ment — de néhány nap múlva szept. 6-án már beeresztették a városba. ³⁾

A biztos kilátás, melyet Zsigmond a brassaiaknak nyújtott, a török segély volt. A temesvári basa csakugyan készült hadaival. Már aug. 26-án érkezett tőle ferman Szebenbe, melyben felszólítja a szász nemzetet, hogy teljes erejükkel védjék magokat a németek ellen. Azonban már akkor megizente a sze-

¹⁾ Közli Bethlen Farkas V. k. 37. l.

²⁾ Kiadta Mikó: Történelmi adatok I. 313. l.

³⁾ Fuchs krónikája Trauschnál I. k. 193—5.

beni tanács Flaminio által Bástának, hogy meghódoland: s midőn Székely Mihály a polgári biztos Szebenbe érkezett szept. 9-én letették a császárnak a hűségi esküt. Két nap mulva Bášta is megjött s a város hódolatát kulcsai átszolgáltatásával fejezte ki. De csak egy félnapot töltött ott — visszatért Sellemberk melletti táborába, honnan két napi mulatás után ¹⁾ Fogaras földére ment, hogy megütközzék Zsigmond ott lévő táborával, s a hozzá hajló Brassót elfoglalja. De alig hogy elvonult, szept. 16-án Szebenbe új ferman érkezett a temesvári pasától, mely a várost végpusztulással fenyegeté, s nyomon utána jött Zsigmondtól is parancsolat, hogy ezer gyalogot s 6000 frtot küldjenek táborába. ²⁾ Ők azonban megtagadták az engedelmességet, s minthogy Brassó a fölszólítások daczára is hű maradt Zsigmondhoz — a szászság tényleg két pártra szakadt.

Zsigmond Brassónál csekély erővel rendelkezett. — A moldvai és lengyelországi toborzások eredménye nem volt kielégítő s Csáky ismét kiment, hogy onnan toborozzon hadakat. Ily körülmények közt Zsigmond egész bizalmát a törökökbe helyezte, s csakugyan már szept. közepén Bektes basa török s tatár hadakkal megérkezett Dévára és ott egyesült Borbélylyal, mialatt magában Magyarországon is megújult a török háború, s a küzdés két oldalon, Székes-Fehérvár és Kanizsa körül folyt.

Ily körülmények közt, kivált miután biztos lehetett Básta, hogy Magyarországból nem kap segélyt, s miután még Erdélyben levő hadait sem tudta mind együtt tartani, mert azok egy része minden tilalma daczára szerte kóborolt az országban és saját erejének egy részét is éppen ezek fékezésére kelle visszatartania, különös fontosságú volt Zsigmondot azelőtt támadni meg, mielőtt Bektással, Borbélylyal egyesülhet s a török segélyhadak megérkeznének hozzá. El is indult, de hadaival nem mehetvén át a megáradt Olton, visszahúzódott Holzmányhoz. ³⁾

---

¹⁾ Seivert: Bürgermeister 44. l.

²⁾ U. o. 43—45. ll.

³⁾ Fuchs Trauschnál V. 197. l.

Ez alatt Zsigmond tábor a nem várt gyarapodást nyert. Básta a zendülő bojárok segélyére egy csoport hajduságot küldött: ezeket a török-tatár hadak szétverték s most a kurtánokkal egyesülve Erdélybe menekültek. A dolgok itteni fordulata által kényszerítve Zsigmond zászlójához szegődtek, s a marosszékiek is mellé állottak. ¹⁾ Az ekkép növekedő erő önbizalmát nagyon emelte az a körülmény, hogy okt. 2-án Brassóba érkezett egy fényes török követség, mely Zsigmondnak meghozta az athnamét. Ez alkalommal a kapucsi basával együtt az ország követsége is visszaérkezett.

Zsigmond az időközben hozzá érkezett főurakkal kiment a kapucsi basa fogadására, a Brassó előtti térre. Másnap a rendek jelenlétében volt az athnamének s a beiktatás jelvényeinek, kard és botnak s a kaftányoknak átadása. Az athnamé aug. 1-én kelt, Zsigmondnak a multak feledését biztosítá, elismerte őt Erdély örökös fejedelmének oly módon, hogy magtalan halála esetére az ország szabadon válaszsza fejedelmét. Ha Erdély megtámadtatnék, a szomszéd basák segélyére sietnek; viszont ha a két oláh ország ellen menne had, Erdély adjon segélyt. Az adó 3 évre elengedtetik, 15,000 aranynál magasabbra nem emeltetik; az erdélyi kapitihának a portán kijárjon praetendája; embereik szabadon járjanak Stambulba, ha a »bécsi királylyal« a szultán megbékélne, a békébe Erdély is bennfoglaltatik; a zendülő oláh vajdáknak menedék ez országban ne adassék. ²⁾

E napon a székelyek közül »a némettel tartók« ³⁾ is bejelenték átállásukat Zsigmondhoz s most a Barcaságban szétszórt hadak Baróthnál táborba szállottak. Egy héttel utóbb megérke-

¹⁾ Nagy Szabó 94. l. Trausch 198.

²⁾ Az athnamet kiadta Mikó: Adatok II. k. 316—20. II. V. ö. Bethlen F. V. 55—6. s Fuchs az i. h. 197. l. Ez a kapucsi Szolimán csász volt. Csáky a szükséges ajándékok előteremtése végett Weiss Mihálytól 1200 frt értékű portékát kölcsönzött, melyeket 1000 frtért adott el. De mig Brassóban volt, nem tudta kifizetni az 1200 frtot s távozásakor nov. 3-án kötelezvényt adott magáról. L. Deák Farkas: Nagy Csákyját 31. l., hol a rendkívül érdekes levél közölve van.

³⁾ Így írja maga Fuchs Trauschnál I. 197. »qui prius pacti fuerant cum Germanis«.

zett Csáky is a hírrel, hogy a tatárhad, melyet eddig is csak az oláhországi bojárok Bástatól gyámolított lázadása — ezeknek támogatására ő egy hajducsapatot is küldött Havasalföldre — tartott vissza, útban van. Másnap oct. 14-én Zsigmond ürügyül adva, hogy a tatárokat akarja a Barcaságtól távol tartani, eltávozott Brassóból, a baróthi tábor vezényletét Csákyra bízván, s meghagyván neki, hogy ha a tatár-kozák hadak megjönnek, utána siessen. ¹⁾ Ő már ekkor hírt vett, hogy Borbély és a török hadak, Bektes az anatóliai s a temesvári basák vezénylete alatt, közelgetnek, czélja volt ezekkel egyesülni s megkezdeni a támadó hadjáratot. »Csodálatos módon, mindenfelé szétszórt ellenség közt« folytatta útját s vonult el Szeben alatt. Kapott értesítései igazaknak bizonyultak: csakhamar megérkezett a török had, mintegy 16 ezer ember, csatlakozván Borbélylyal s a lugosi és dévai erődök őrségeivel, s a Bástatól jövetelők hírére üresen hagyott Fehérvárnál megállapodott. E várost szörnyen kipusztították a hajdúk, s a basa a feldúlt sírboltok és széthányt könyv- és levéltárak látára, nem minden gúny nélkül jegyzé meg: »lám, ezt nem mi pogányok, hanem ti keresztyének tettétek«; ²⁾ s onnan Szász-Sebesre tették át a tábort. Nov. 3-án Csáky is elindult a székelyekkel s a Moldvában és Oláhországban összeszedett hadakkal, tatárokkal, kozákokkal, lengyelekkel, ³⁾ meg a Székely Mózes dandára is, melyekkel Zsigmond egyesülvén Megyes alá, s onnan Maros-Ujvárra ment, hol Borbélylyal s a török hadakkal csatlakozván, Gerend ostromára sietett. ⁴⁾

Básta már ekkor elhagyta e vidéket. Hogy a székelyeket megnyerhesse, Nyárádtőhöz szállt, onnan Székely Mózes közeledtének hírére visszafordult; Radnóthnál átkelvén a Maroson Kolosvárra s onnan Deésre ment. Ez irányban vezette Báthory is a hadakat: de az alatt, hogy háta fedezve legyen, alkudozást kezdett a szász városokkal, melyek — mint láttuk, az egy Brassó kivételével — Bástának hódoltak, s melyek közül

¹⁾ Fuchs i. h. 198.

²⁾ Bethlen F. V. 59. Székely krónika 103.

³⁾ Fuchs Trauschnál 198. 1.

⁴⁾ Bethlen Farkas V. 60. Mikó Ferencz 152.

Segesvár és Megyes azonnal szolgáltatott Zsigmondnak hűségök jeléül pénzt és katonát, míg többen követeket küldtek Básta-hoz, hogy vagy szabadítsa fel őket adott hitők alól, vagy pedig adjon segélyt Zsigmond ellen. ¹⁾ Nem úgy Szeben, melylyel Csáky kezdett alkudozni, ²⁾ s mely megtagadta ugyan a Zsigmond pártjára állást, sőt a későbbi, hasonlólag Csáky és a megyesi polgármester által közvetített ajánlatokra is tagadó választ adott, de azért annyira nem akart véglegesen szakítani a fejedelemmel, hogy midőn a Flaminiótól benne hagyott őrség egy kémszemle alkalmával a portáról fényes ajándékokat hozó csauszt elfogta s a városba vitte: a szebeniek kielégítvén pénzzel a katonákat, a csauszt elbocsátották s az ajándékokat kiadták. ³⁾

Ily módon Zsigmondot a meg nem hódoló Szeben részéről, daczára, hogy ez a szokásos évi Katalin-napi universitási gyűlésen a többi szász követek közbevetését figyelembe nem véve, megújítja határozatát, ⁴⁾ épen semmi veszély sem fenyegette, sőt miután a Básta- és Rákóczy-féle vallon és hajdú hadak is Deéshez vonultak vissza, csak egyes rabló csapatok maradtak szétszórva az országban. ⁵⁾ De a csapatok dúlásaikkal és fosztogatásaikkal s általán a fél év óta dühöngő háború oly inséget árasztottak az országra mindenfelé, hogy egy köből búza ára 24 frtra emelkedett, ⁶⁾ és a nép, minthogy az őszi mezei munka teljesítésére igavonó marhája nem volt, a taligát Básta szekérének s a kapát Básta ekéjének nevezte. ⁷⁾

Ez állapot türhetlennek látszott s Zsigmond ohajtotta volna annak mielőbb végét vetni. Mialatt tehát Csákyt utasítá, hogy a szebeniek megnyerésére tegyen ismételt kísérletet s majd ismét Szentpály János által két nagy ágyút s 60 tonna

¹⁾ Trausch krónikája 200. l. Nagy Szabó 63. l.

²⁾ A Seivert-féle Prov. Bürgermeister 46. l. Csáky októ. 3-án kelt leveléről tesz említést. Megelőzőleg Brassóból Weiss Mihály, a később oly nevezetes szerepet játszott bíró is volt Szebenben.

³⁾ A Trausch-féle krónika 200. l.

⁴⁾ Seivert i. h. 46. l.

⁵⁾ Nagy Szabó 63—64. Szamosközy kézíratai.

⁶⁾ Bethlen Farkas V. 58.

⁷⁾ Krauss (Kemény I.) VI. 2. l.

lőport kéretett tőlök, ¹⁾ maga Székely Mózzsal egyesülvén, november 17-én Kolosvár ostromára vezette sietve hadait, a melyben Basta meglehetősen erős őrséget hagyott, s hova Szébenből ágyúkat hozatott. ²⁾ Az őrség nem volt hajlandó feladni a várost, másfelől a kolosváriak is félték az ostrom pusztításaitól, s titkon követet küldtek Zsigmondhoz, kérve őt, hogy mentse fel a várost a végpusztulás veszélyétől. A fejedelem szívét, eszébe jutván, hogy véstetjes napokban is menyeyi ragaszkodással volt hozzá, könyörület szállta meg, aztán az erős tél katonáiban sok kárt tett, s miután döntő ütközetre a téli idő miatt nem volt kilátása, téli szállásokra bocsátá a török s tatár seregeket — s nov. 30-án csakugyan felmenté a várost az ostrom alól. ³⁾ Megelőző napon elfogatta Székely Mózzsal, ki nem rég Bogáthy Jánost felkoncizoltatta, ⁴⁾ talán mint egy krónikairó tudni akarja, Bogáthy meggyilkolásáért, vagy mások szerint Csáky vádlására, minthogy gyanú terhelé, hogy Bástával alkudozást kezdett, valószínűleg pedig mert tartott tőle, hogy tervei kivitelében útját állja, s előbb Dévára, majd Fogarasba vitette. ⁵⁾ Maga Megyesnek vette útját s decz. 3-án itt a polgárokat hűségére föleskette, s Toldy Istvánt Segesvár alá küldvén, a had egyik részével Dévára s onnan Brassóba ment telelni. Toldy alkudozást kezdett a segesváriakkal, de ezek csak az alsóvárosba bocsáták be. Egy izben azonban Hallernek a várban elhelyezett borát kihozatván, midőn a szekerek a leeresztett hidon jöttek volna, katonái hirtelen rámentek s így a fellegrárat is hatalmukba ejtették. ⁶⁾

E két százsz vár megszállása hadtanilag is fontos volt, mert biztosítá Zsigmond uralmát Erdély alsó részében, mert a

¹⁾ Seivert 47. l.

²⁾ Bordán (Kemény I.) 225. l.

³⁾ Bethlen V. (l. nélküli ív 3-ik l.) Trausch 201. Bordán i. h.

⁴⁾ Nagy Szabó 65. és u. o. Enyedi Pál énekeinek (Szamosközy-féle) függelékében 205. l. Szamosközy kézírata szerint decz. 2-án hagyott fel a város ostromával. 220. l.

⁵⁾ A Trausch-féle krónika »insignis proditor«-nak nevezi; de valószínű, a gyanút csak azért híresztelték, hogy ártalmatlanná tétele igazoltassék.

⁶⁾ Legterjedelmesebben leírva Krauss Tractatusában, Kemény: Fundgruben I. 174 s. köv. l.

még mindig ellenálló Szebent — melylyel Csáky folyton alkudozott, hogy adja fel magát, ¹⁾ — féken tarthatá. De Zsigmond csakhamar Erdély felső részében is hatalmas positiót nyert: jan. 7-én ²⁾ Besztercze feladta magát s letette a hűség esküjét; parancsnokává Vitéz Miklós neveztetett ki.

Básta még deési táborából csapatokat küldött ki, melyek Gyalut, Almást, Betlent szabad elvonulás föltétele mellett elfoglalták a beléjük helyezett őrségektől: föltétel, melyet katonái nem tartottak meg. Majd maga is felkerekedett táborával, febr. 1-én Besztercze alá szállott, s azt ostrommal fogta körül. A várost az őrség és lakosok vitézül védelmezték, csaknem az egész hónapon át, midőn febr. utolsó napjaiban parancs érkezett Zsigmondtól, hogy adják át a várost Bástának — mert ő fegyverszünetet kötött vele. ³⁾ A város febr. 24-én került Básta hatalmába, kinek katonái a capitulatio föltételei megszegésével itt is borzasztó dulást és rablást vittek véghez, maga a vezér pedig kiment Szathmárra, hogy a fegyverszünet eredménytelen maradása esetére, hadait megszorítsa. De a benmaradt hajdúk még azután is zsarolták az országot, mignem Csáky az ország generálisa rájuk ütött Egerbegynél, megverte s az országból (márcz. 20.) kiűzte őket. ⁴⁾

IV.

Bocskay István, mint tanácsos az erdélyi ügyekben, és Náprágy Demeter az erdélyi püspök, kik Prágában a száműzetés kenyerét ették s szerettek volna uradalmaik visszaszerzésére érdemeket szerezni, 1601 októberének elején a császár

---

¹⁾ Ez alkudozásokat s Szeben akkori viszontagságát kimerítően leírta Seivert a Prov. Bürgermeister 50. s köv. II. V. ö. Törv. és irományok XIV. a).

²⁾ A Trausch-féle krónika 202.

³⁾ Besztercze ostromát legterjedelmesebben leírta egy egykorú névtelen »Eine kurze Historie« című igen érdekes művében. Ezzel meg egyez sokban Bethlennek Szamosközyből vett leírása. V. ö. Törv. és Irományok XIV. a).

⁴⁾ Bethlen Farkas V. k. 76. l. A Trausch-féle krónika (205 l.) márcz. 20-ra teszi az ütközet napját.

megbízásából egy hosszú levelet írtak Zsigmondnak.¹⁾ Jól ismerték a hangot, melylyel leginkább lehetett szívére hatni és épen azon hurokat pengették: kötelességeit a keresztyénség iránt, s a kétségbeejtő kilátásokat, melyeket Erdély jelen helyzete s a török barátság tárnak fel számára. Egyenesen felhívták őt e levélben, hogy forduljon kegyelemért a császárhoz.

Ugyanakkor s talán Bánhegyivel egyszerre, magától a császártól is jött egy ügynök Erdélybe: ugyanaz a Carlo Magno, ki csaknem tíz év óta már sokszor közvetített az erdélyi udvarnál s ügyes és alkalmas diplomata hírében állt. Ez Básta-hoz volt küldve, s megbízatása abból állt: rávenni Zsigmondot, hogy Erdély újabb átengedésére nézve ő tegye meg az iniciatívát. Carlo Magno egy kolosvári polgárt használt mint ügynököt, Filstich Pétert, ki Zsigmonddal gerendi táborában volt szemben, kivüle Csákyval, Bogáthyval és más főurakkal is értekezett ez ügyben: de ezek ravaszságot sejtve a dologban, visszatarták Zsigmondot az egyezkedéstől, s Filstich, miután magával Begtás basával is szemben volt, eredmény nélkül tért vissza Carlo Magnohoz.²⁾

A dolog ezzel csak el lett halasztva, minthogy Rudolf azon esetre is, ha az egyezkedés Zsigmonddal nem jöhetne létre, el volt határozva Erdélyt fegyverrel is elfoglalni, Bástat az összes erdélyi hadak fővezérévé nevezte ki, s minden ottani csapatait határozatlan időre, míg másként nem intézkedik, teljesen hatósága alá rendelte.³⁾ De mire Básta e kineveztetését kézhez vehette volna, az egyezkedés már folyamatba indult. A dolgot Bocskayék követe, Bánhegyi közvetítette,⁴⁾ s minthogy Bástának nyugalomra és ágyúkra volt szüksége, az egyezkedés könnyen ment — annak első eredménye volt a febr. 13-iki két hónapra kötött fegyverszünet, melynek értelmében minden

¹⁾ L. Törvények és Irományok VIII. Istvánffy csodálatos módon 1602 derekára teszi Bánhegyi küldetését, s eme levél keletkezését. (482-ik l.)

²⁾ Szamosközy kéziratai (Egyet. könyvtár Ms. TT. Trans. LXVIII. 218-ik l.)

³⁾ L. Törv. és Irom. IX,

⁴⁾ Mint ezt febr. 18-iki levele Zsigmondnak kétségtelenné teszi. L. a X-ik sz. okmányt.

város, mely Zsigmondnak feladta magát, teljes bocsánatot nyert, de Erdély felső része Várad, Huszt, Kővár Básta kezén maradnak, s melynek pontos megtartásáról magát akkép biztosítá, hogy Zsigmond által kezeseket adatott magának, ki ilyenekül Szentpály Jánost, Harinay Miklóst és Gyerőfy Jánost csakugyan Bástához küldé. ¹⁾

A két hónapra kötött fegyverszünet ugyszólván csak egyengette az utját a tüzetesebb alkudozások megkezdésének. S Básta azonnal tett is jelentést Lichtensteinnak, a császár miniszterének, mire már márcz. 2-ről válaszolt Rudolf: helybenhagyja a febr. 13-iki fegyverszünetet, hogy az alatt teljesen felkészülhesen; ő ugyan nem bízik Zsigmond őszinteségében, de ha lemond s kimegy Erdélyből, kilátásba helyezheti neki Oppelnt és Ratibort vagy más várost 40000 ffrt évi járadékkal s pártjának az amnestiát. ²⁾

Zsigmond a maga részéről csakugyan akart egyezkedni. Bánhegyit, a mint a fegyverszünet meg volt, visszaküldé Bocskayhoz válaszzsal, mely cynicus gondolkozásmódját egészen magán hordozá: »ő bizony jó egészségben van, csakúgy, mint tíz év előtt, sem vigabban, sem szomorúbban, sem eszesben. Nem bántja meg istenét, mód nélkül nem töri magát.«³⁾ Brassóból Bánhegyi e válaszzsal Kolosvárnak vette utját: márcz. 9-én és 10-én tartózkodott itt s értekezett Jacobinussal és Majoros jezsuitával, ⁴⁾ betért hihetőleg Szatmárra is s valószínűleg ennek lett az eredménye, hogy Székely Mihály Bástával egyetértve Sennyey Pongráczot titkos megbizással Prágába küldé. ⁵⁾

S mialatt Bánhegyi és Sennyey Prága felé folytatták útjokat, Zsigmond is eljöttnek látta az időt egy lépést tenni az egyezkedés felé. Kétségtelenül hatással volt rá az a türethenné lenni kezdő nyomor, mely a kizsarolt Erdélyt elfogta.

¹⁾ A Trausch-féle krónika 203. l. febr. 15-öt, Istvánffy pedig (481. l.) márcz. 1-sőt ír. A napot Rudolf márcz. 2-iki leveléből tudjuk. L. Okm. XI. és XIV. a).

²⁾ L. Törvények és Irományok. XI.

³⁾ U. o. X.

⁴⁾ U. o. XII. és XIII.

⁵⁾ U. o. XIV. b).

Helyenkint a gabona 20 ftra s egy ejtel bor 25 denárra,¹⁾ egy tojás ára 12 fillérre s egy szál vereshagyma 8 drra emelkedett.²⁾ Két hónapi tartózkodás után ápr. 1-én³⁾ felöltöztetett hadával elindult Fejérvárra, hova több főurat — köztük Csákyt, Toroczkyt, Toldyt, Mindszentit — értekezletre hívott össze, s egyúttal Székely Mózeset is kiereszté fogarasi börtönéből.⁴⁾ De nem remélhetvén, hogy az egyezkedéshez beleegyezéseket megnyerheti, ürügyet keresett, mely alatt követei szabadon járhasanak Bástához, Rudolphoz. Az összejött urakat szónoklattal fogadta: nincs neki egyéb célja, minthogy ezt a sokat hányatott hazát megnyugtathassa. Jól tudja, hogy a császár leginkább azért haragszik rájuk, mert a Mária Krisztiernának lekötött összeget még nem fizették meg.⁵⁾ Ha ők ezt megfizetik, a császár is kibocsátja kezéből Váradot, Kővárt, Husztot; s ők helyre állíthatják ez uton az ország integritását. A

¹⁾ Czauk Ephemeris Libellus Trauschenfelsnél, 122-ik l.

²⁾ Ugyanott Weiss Mihály Naplója 152. l.

³⁾ Bethlen Farkas 79-ik l. mense Marcio-t ír, ugyan Szamosközy nyomán: de e részben hitelesebb a brassai Czank (i. h.), ki világosan kiteszi a napot.

⁴⁾ Erd. Tört. Adatok I. k. 210-ik l.

⁵⁾ Ebben az időben csakugyan folytak tárgyalások Mária Krisztierna ügyében. Mária főherczegasszony báró Lichtensteint (Graz, 1601 okt. 10.) Rudolphoz küldé. Utasításában (Erstes Memorial wegen der Erzherzogin M. Chr. ire Sijbenbürgische ausstende und underhaltung betreffend) meg volt bízva, hogy adja elő ő felségének, hogy az ő leánya nagy rábeszélések után, ő felsége akarátának engedelmeskedve, a kereszttyénség közshaszná előmozdításaért ment Erdélybe. Nem fejtegeti, hogyan járt — s minő csúfosan utasított ki Erdélyből; honnan, midőn ki volt vonulandó, a fogarasi uradalmat a hozzá tartozókkal évi 24 ezer tallérért Kakas István juris utriusque doktornak adta át; midőn azonban utóbb a bibornok bejövetele után ő kijött Erdélyből, e pactumot, (melyet különben már akkor kénytelen volt semmisnek tekinteni, midőn Zsigmond 1599-ben aug. 22-én őt »zu Clausenburg aufgehalten,«) a bibornokkal akkép másította meg, de kényszerűségből a szerződést, hogy évenként haszonbér fejében 15 ezer tallért kap. Ebből 7500 kifizettetett, de a mi azóta járna, t. i. 33,526 frt, az hátralékban van. Kérje Lichtenstein a császárt az ő leánya s Ferdinánd főherczeg nevében, hogy legalább 25 ezer tallért fizetessen ki neki, mert leánya tartása sokba kerül, s már is csinált adósságokat. Gondoskodják ő felsége, hogy leánya rendesen ellágtassék ki az erdélyi javakból, vagy adassék neki más uradalom.

dolognak meg volt a valószínűsége, s a tanácsosok meg is ígérték, hogy fel fogják a szükséges összeget hajtani, és abba is beleegyeztek, hogy Zsigmond követeket küldjön Bástähoz, kik kezdjék meg vele az alkudozást s ideiglenesen hozzanak fegyverszünetet létre oly módon, hogy birja Zsigmond Erdélyben a Maroson innen fekvő országrészt, a többi birtoklásában ne háborgassa a császárt s majd a háború szerencsés bevégezése után dőljön el, ha vajjon kezére bocsátja-e egész Erdélyt, s a részeket? ¹⁾ Ez alapon Zsigmond csakugyan elindítá Szathmárba Bogáthy Miklóst, Vas Ferenczet, és egy jezsuitát Marietti Márk Antalt. A titokba valójában csak Marietti volt beavatva — s míg követ társai a kibékülésnek egyengették útját, ez a parancsnoknak egyenesen Erdély átadására tett ajánlatot. Básta egyiknek úgy mint másiknak ajánlál közvetítését, sőt attól sem látszott idegennek, hogy Erdély alsó része Zsigmond kezén maradjon, s midőn a követesség visszaérkezett — május első felében — Zsigmond újra összehívta a tanácsurakat s nemeseket. Itt Marietti tett jelentést, bemutatta a császártól Bástähoz ápr. 24-én írott levélnek másolatát, mely Zsigmondnak Oppelnt s Ratibort 50,000 tallér évi járadékkal biztosítja. ²⁾ Zsigmond megelégedett az ajánlott kárpótlással s a tanácsurak előtt indítványozá, hogy a kibékülés érdekében magához a császárhoz kellene követeket küldeni. Indítványát a tanácsurak is elfogadták s ugyanazokat, kiket első alkalommal — Bogáthyt, Vast, Tholdyt, Petkit, Mariettit visszaküldék Szatmárra, hogy inenn útjokat Prágába folytassák. Az utasítást, a leveleket a tanácsurak készítették el, csak hogy Zsigmond írt külön is levelet a császárnak, melyben áradozó szavakkal vallja be bűnösségét s kér és remél bocsánatot: hozzá fog menni, térdeihez fog borulni s bevárja ítéletét. ³⁾ A követekkel együtt kezesek mentek Bäs-

---

¹⁾ A Trauschféle krónika írja e combinatiót, a 209-ik l., de mint Bástával elhatározott dolgot. Szamosközy kézírataiban azt mondja, a császár is elfogadta ezt. Bethlen szerint (83. l.) a Zsigmond terve volt.

²⁾ L. Törv. és Irom. XXVI. sz. Marietti jelentését.

³⁾ Bethlen Farkas V. 78. s köv. ll. Trausch krónikája 205. l. V. ö. Istvánffy 482. l. Erre a tanácskozássra a szebenieket is meg akarta hívni, de Básta nem engedé meg. Kemény I. 239.

tához: Szentpáli, Gyerőffi, Harinai. S hogy az itthoniakat még jobban elaltassa, összeköttetéseit a török hatóságokkal változtatlanul fentartá, s Haszán szerdárhoz elküldé Buday Ferenczet, kérve, hogy küldjön neki pénzt, mert különben elszélednek zsoldosai, kiket a pártos szebeniek ugyancsak csalogatnak magokhoz. ¹⁾

V.

Hogy Zsigmond komolyan el volt határozva elhagyni Erdélyt, az nem szenved kétséget, s az is valószínű, hogy csakugyan Rudolfra akarta az országot ruházni. De alkudozásai a törökkel ellene bizonyítottak s még inkább az a körülmény, hogy a fegyverszünetet az ő hadai nem tartották meg. Valami Konkoly Péter nevű hajdú kapitány Vásárhely felé tartott: Zsigmond hadai Szász-Régen felé elibe kerültek s elszéleszték. ²⁾ Egy más csapata Szeben környékét pusztítá, s Básta komolyan meginté Zsigmondot, hogy ha a fegyverszünetet nem tartja meg, egész hadával ellene fog menni. ³⁾ E tényeken kívül multja is ellene beszélt: s nem csoda, ha sem Szathmártt, hol alkudozásainak súlypontja volt, sem Prágában, honnan a kormány csak az irányt adta, nem bíztak eléggé benne.

A mit Rudolf kívánt, az volt, hogy Erdélyt haladéktalanul hagyja el, s ezért Oppelnt és Rátibort, vagy más helyet, évi 50,000 tallér nyugdíjat s a pápához és spanyol királyhoz ajánló leveleket volt hajlandó adni. ⁴⁾ Hanem Zsigmond korábbi magaviselete elegendő gyanuokat szolgáltatott, hogy bár a kezdemény Bocskay és Náprágy által Prágából tétetett, ⁵⁾ az eldöntés ne ott hajtassék végre. Mindenekfelett pedig gon-

¹⁾ Bethlen Farkas 84-ik l. közölve e levél.

²⁾ Nagy Szabó Memorialeja 67-ik l.

³⁾ Bástának Szathmárt 1602 ápr. 30. kelt levele; Kemény: Fundg. I. 235. »Ea quae nunc inter me et Sigismundum tractantur non possunt tam subito ad finem optatum perducí.« Nem valószínűtlen, hogy a szebeniek kezdék a veszekedést, de hogy ők sem tarták meg a fegyverszünetet, az bizonyos. U. o. 237. l.

⁴⁾ L. Törv. és irom. XV.

⁵⁾ V. ö. a XVI-ik számú okmánynyal.

doskodtak egy megbízható emberről, ki Zsigmond tetteire felügyeljen — s ez Csáky István volt.

Csáknál nagy fordulat állt be. Habár ő volt oka Básta kiűzésének, habár ő békéltette ki Zsigmondot a portával, s még az ősszel is visszahelyezésében ő volt legtevékenyebb, most egészen ellenkező irányban kezdett működni. Az alkudozások kezdete óta be volt Zsigmond titkaiba avatva, sőt felügyelt rá, hogy ne ingadozzék, közte és Básta s a prágai kormány közt Nyári Pál volt a közvetítő ¹⁾ s midőn máj. elején, talán azért, mert Zsigmondot ingadozónak találta, köztük meghasonlás állott be: azt a meglepő ajánlatot tette Nyárynak, hogy Zsigmondot, ha a Bocskay és Náprágy útján neki ajánlott föltételeket nem fogadná el, négy ezer emberrel kiűzi az országból. Természetesen a jutalom kérdését is, a miért Rudolfnak oly nagy szolgálatot tenni kész volt, felvetette: Fogaras Erdélyben, vagy ennek megfelelő uradalom Magyarországon. ²⁾

S csakugyan mialatt a követek Szathmáron voltak, a küzdelembe bele únt főuraknál egész befolyását arra fordítá, hogy ezek hódoljanak meg a császárnak, s adják át váraikat. S maga Zsigmond sem csinált titkot belőle, hogy kimegy az országból, és mindenben a császár akaratjára hagyja magát. ³⁾ Így történt aztán, hogy most másod izben Básta hajthatatlannabbnak mutatkozott. A követek közül csak azokat bocsátá tovább Prágába, kik Erdély átengedésének ajánlatát vitték, a többiek pedig 14 napi — jún. 9-ikéig — terjedő fegyverszünetnél többet nem nyerhettek, s ezzel május végén hazabocsáttattak, azon végső választ hozván magokkal, menjen ki Zsigmond az országból, s csatolja hadait a Bástáihoz. ⁴⁾

A követek május végére hazajöttek s nyomban utánok indult Básta is hadával Kolosvár felé, hová Báthory Zsig-

¹⁾ L. Törv. és irom. XVI.

²⁾ U. o. XVII. Fogarast már birta Zsigmondtól, s mint Bethlen Szamosközy után állítja, mert meg akarta tartani. Küldötte Bástahez Bihari volt, s ez meg is esküdt, hogy Sároost és Szádvarát megszerzi neki (ez volt az 1600. alkudozásnak is alapja) ; valamint ő is megesküdt, hogy erdélyi várait kiereszti kezéből.

³⁾ L. Törv. és irom. XIX.

⁴⁾ A Trausch-féle Krónika I. k. 205. és 206. ll.

mond Csákyt küldé hozzá, folytatni az alkudozásokat ¹⁾ s vele Barcsay Andrást, Bogáthy Miklóst, Kemény Boldizsárt, ²⁾ s több másokat a főurak közül, kik utoljára is beletörődtek a kiegyezésbe, mert az Erdélyre folyton súlyosodó nyomorból más menedéket nem láttak, mert a fegyverszünet daczára, kivált miután Zsigmond a tatárokat visszabocsátotta, ³⁾ a hajdúk ismételtén beütöttek s egy csapatjuk Vásárhelyt a vásárt verte fel, míg egy más egyenesen Fejérvárnak tartott, honnan a megrémült Zsigmond Dévára menekült, Székely Mózesre, Tholdyra, Thoroczkayra bízván a főváros védelmét, s Szelesteyt és Lugosyt küldvén a Szász-Sebeshez gyűjtött haddal ellenök — kik Thoroczkónál csakugyan szét is verték a rakoncátlan csapatot. ⁴⁾

Csáky s azok kik vele voltak, el voltak határozva végrehajtani a kiegyezést, s a sikert maga Csáky annyira biztosra vette, hogy már június 1-ről jelenté Nyáry Pálnak, hogy az ország nagy része s a várak tulajdonosai készek meghódolni a császárnak s azon igyekezik, hogy azokat is, »kik hátra volnának« hasonlóra bírja. ⁵⁾ De habár azokkal, kik bátra voltak, épen nem boldogult, mert ezek, daczára a Bástától számokra kiállított menedéklevélnék, ⁶⁾ ellenálláshoz készültek, miután ez jól felszerelt hadával Kolosvárra érkezett, az itt levő rendek részgyűléssé alakulván, ⁷⁾ hozzá fogtak a kiegyezéshez.

Rudolf erre megadta a felhatalmazást Bástának, sőt magát Pezzent is, mint biztost mellé akarta küldeni, ⁸⁾ de a dolgok gyors fordulata ezt feleslegessé tette. Csáky s a Kolosvárt levő rendek Bástá elé terjeszték a föltételeket, melyek alatt Zsigmond kész elhagyni az országot, s ők és az ország meghódolnak — és jún. 29-én Bástá elfogadta azokat. A csá-

¹⁾ L. Törvények és irományok XVII.

²⁾ Bethlen Farkas V. 135-ik l.

³⁾ Szamosközy kézírata' 132-ik l.

⁴⁾ Bethlen Farkas V. 94 és 104-6 ll. Trausch 206.

⁵⁾ L. Törv. és irományok XVIII.

⁶⁾ L. Törvények és irományok XX.

⁷⁾ »in conventu publico«, mondja Istvánffy, 482-ik l., habár abban téved, hogy azon Zsigmond is ott lett volna.

⁸⁾ L. Törv. és irományok XIX.

szár helybenhagyja a tervezett cserét, az ország küldhet hozzá követeket, a rendek jogaikban, kiváltságaikban megtartatnak, a nemesek ezután is szabadon járhatnak a városokba, a katonai rend is megtartatik birtokaiban, valamint a várakba nem fog német őrség vitetni; Jenőt és Lippát Básta fogja kezébe venni; Zsigmond biztosítja, hogy ha Fejérvárhoz közeledik s ő titkon akar vele találkozni, semmi bántása se lesz; de a Dévához gyűjtött hadakat bocsássa el; ő maga szívesen fogja a rendek érdekeit a császárnál képviselni. ¹⁾

VI.

A kiegyezés hírével Básta Keményt előre küldvén Zsigmondhoz, maga is megindult táborával, hogy azt végrehajtsa, s gyorsan Tövis alatt termett, Fejérvártól nem messze, melynek közelében a meghódolni nem akaróknak: Székely Mózesnek, Borbélynak, Szelesteynek hadai voltak felállítva.

E hadak Szász-Sebes alatt állottak, s ott azonnal tábori országgyűlést tartottak; elhatározták, hogy nem szakadnak el a töröktől s követséget küldtek Zsigmondhoz Dévára, ²⁾ ki kétszínű szerepét tovább is folytatta, s mint egy krónikairó írja, ³⁾ felbízta őket, hogy ha azt hiszik, hogy Básta ellenséges szándékkal jön, ám álljanak neki ellent. Csakugyan ellenállásra határozták magokat. Csáky tett ugyan még egy kísérletet bevonni őket is a kiegyezésbe, de eredménytelenül. Július 2-án ütközött meg Tövis alatt a két kis had, (mert Bástának 4000, Székelynek $1\frac{1}{2}$ ezer embere volt) s harczolt sokáig a legnagyobb elkeseredéssel, mi alatt maga Básta is kapott sebet. ⁴⁾ De végre is Székely megveretett s hadának rom-

---

¹⁾ L. Törv. és irományok XXII. A küldendő követséggel Csáky is fel akart a császárhoz Prágába menni, l. Törv. és Irom. XXIII.

²⁾ A tatár khánnak 1603. elején az erdélyi rendekhez írott levelében olvassuk: »érti az hatalmas császár, s mi is értjük, hogy Szász-Sebesben gyűlést töttek és követetek értésére adták Dévában Báthori Zsigmondnak, hogy ti el nem szakadtok hatalmas császártól.« Közölve az egész Várfalvi Nagy János által. Századok 1868-iki évf. 600. l.

³⁾ Szamosközy Bethlen Farkasnál 137. l.

⁴⁾ Kemény János Önéletírása 238. l.

jaival, családjával és Bethlen Gáborral a török földre menekült.

Zsigmondnak ez alatt Déván rossz dolga volt: katonái s a körülötte levő urak látván, hogy Básta más alapon jött az országba, mintsem ők hitték, Székely Mózes megveretése miatt szemrehányásokat tettek neki, s ő a tövisi csata második napján, júl. 3-án elkeseredetten írt Csákynek: »uram, nem jó itt énneknek, az megbódult beste kurafiak közt, jöjjön hamar ki-
gyelmed mellessek Básta uramhoz, de úgy jöjjön, hogy annyin legyen, hogy bátorságos legyen.«¹⁾ S csakugyan négy nap múlva a szerencsétlen tövisi csata után a Básta által érte küldött vallonok fedezete alatt Szász-Sebesre ment, — hol Básta előzékenységgel fogadta. S miután a császártól Zsigmondhoz írott levél, melylyel őt kegyelme iránt biztosítja,²⁾ megérkezett: egy a hatósághoz intézett rendeletet tettek közzé, mely a császárral a kiegyezés létrejöttét tudatja, s a meghódolókat a császár kegyelméről biztosítja. Innen Szebenbe mentek — s Zsigmond a Básta által mellé adott fényes kísérettel elindult július 26-án³⁾ végzetes útjára. Aug. elején ért Kassára, hol csak 6 napot időzött s azonnal sietett Csehországba. De bár Marietti közbevetette magát, hogy a császár a fejedelmet megillető pompával fogadja,⁴⁾ egy ideig még Leitmeritzen kelle tartózkodnia — mígnem saját kívánságához képest, »az erdélyi fejedelmekre nézve annyira végzetes« oppelni és ratibori herczegség helyett megnyerte a Poppel-féle libochowitzi uradalmat.⁵⁾ Ez időtájban Petraskó is folyamodott a császárhoz, hogy szomorú sorsán enyhítsen,⁶⁾ de hasztalan; havasalföldi vajdának nem ő, más volt kinézve.

¹⁾ Deák Farkas: A nagy Csáky 31. l.

²⁾ L. Törvények és Irom. XXI.

³⁾ A Trausch-féle krónika 211. l.

⁴⁾ L. Törvények és Irom. XXVI.

⁵⁾ Istvánffy 483. l. De téved, hogy a kegyelmezés ez alapon történt volna. Ellenkezőleg Zsigmond már Leitmeritzben volt, midőn a császár a cserébe egyezett. V. ö. Okmánytár XXXVI. sz. a.

⁶⁾ L. Törv. és Irom. XXVII-ik sz.

VII.

Még Szathmártt volt Básta, midőn Rádul Sorbán, a Mihály bojárjai egyike, kit ezek a vajda megöletése után Simon ellenében vajdává választottak, megjelent nála s kérte őt, hogy vegye ügyét pártfogásába. Básta Erdély megtarthatása érdekében hajlandónak mutatkozott, s a tövisi csata után komolyan gondolt rá és sürgette Rudolftól az engedélyt. A császár, ki időközben Istvánffy akarta Erdélybe polgári biztosul küldeni, nem ellenezte a tervet, mindamellett sürgette, hogy jöjjön ki, a mint Erdélyben rendezte a dolgokat, a nyugoti harcztérre. ¹⁾

Bástának magának is lett volna kedve erre. Azonban gondolkozásának nem várt események más fordulatot adtak. Székely Mózes várát, Solymost elcserélte — a háború tartamára — a török kezén levő Kladovával s abba bebocsátá Bektes hadait. A vele kimenekült Szelestey Világosvárbán vonta meg magát s hadait ráakarta birni, hogy ők is cseréljenek egy török erőddel. Azonban a Bástától megnyert Beck Joachim ²⁾ ösztönzésére saját katonái felkonczolák. Ily körülmények közt Básta nem merte az erdélyi csapatokat — nehogy Székelyhez csatlakozzanak — a török határra küldeni és elhatározá, hogy egyelőre a Rádul ügyét helyhezi jó karba. E czélból hadait a különben is feldúlt, kipusztított, éhséggel, drágasággal küzdő Felső-Erdélyből az ország alsó részébe rendelé. Egy hajdú csapat Merza vezérlete alatt Szebennél a Verestornyon át ment Oláhországba, de a főtábor a Barcságon gyült össze. Egymásután júl. 17—20-ig közel 24,000 ember lett Brassó alá Földvár s a papir malom közé összehuzva. 22-én pedig Radul is megérkezett s a hadat Oláhországba vezette. ³⁾ Maga Básta is súlyt akarván adni e vállalatnak, s Jeremiás és Simon megfélemlítése végett elindult Szebenből, Fogarast Csákytól aug. 8-án kezéhez vette, hadait

---

¹⁾ L. Törvények és Irom. XXIV. és XXV.

²⁾ Bethlen Farkas Petneházy Istvánt említi. A dolgot maga Básta beszéli így el. Lásd Törv. és Irom. XXIX.

³⁾ A Trausch-féle krónika 208—9. ll.

Kertz alá vezette, s a júl. 30-án meghódolt Brassótól, hogy a hazafiás párt mellett kitartásáért megbüntesse, 25,000 frtot zsarolt. ¹⁾ Ez alatt Rákóczy Lajos hajdúi, Básta vallonjai feltartóztatlanul folytatták dúlásaikat, zsarolásaikat s a szász és magyar falukat lángok martalékaivá tették, s vetettek sarczot a városokra, maga Básta pedig, ki mind e zsarolások daczára örökös pénzzavarokban szenvedett, ²⁾ Megyesre sietett, hova aug. 23-ára országgyűlést hirdetett.

Ez az országgyűlés, a mely napon megnyílt, az napon végét is érte — daczára, hogy egész hosszú sor fontos és életbevágó határozatokat hozott. Valószínűleg ezt az országgyűlést is Csáky István intézte; alig szenved kétséget, hogy a Básta propositióit is ő írta — de bizonyos, hogy a régi alkotmányos formák eme pontos megtartása semmi tekintetben sem szolgált Bástára nézve irányadóul.

Maga Básta hivatkozik propositióiban a kolosvári szerződésre, melylyel az ország jogait, kiváltságait, a szabad vallásgyakorlatot megerősítette s a kísérő levélben, melylyel a törvényeket Rudolffhoz fölterjeszté, megjegyzi, hogy ezen contractus már semmi érvénnyel sem bír, miután annak megköltése után is fegyvert fogtak. ³⁾ A mi az általa hasonlólag megerősített vallásszabadság kérdését illeti, erre nézve azt ajánlja, hogy a szebenieket szép szerrel birják rá vallásváltoztatásra, a kálvinistákat egyelőre kiméljék, hanem az ariánusokat, judeizanisokat s szombatosokat annál kérlelhetlenebbül üldözzék.

Magok a rendek szokás szerint hálálkodnak Bástának az ország »jóakaratra« hozásáért, s minthogy Básta kivánásai mellőzhetlenségével éppen úgy tisztában voltak, mint sa-

---

¹⁾ A Trausch-féle krónika 211. l.

²⁾ Pezzén 1602. aug. 28-iki levelében írja a császárnak, hogy Bástától levelet kapott, melyben panaszkodik, hogy pénzhány miatt kénytelen lesz az erdélyi ügyekkel felhagyni, a mi pedig nagy bajt okozna, s Erdély elszakadását vonná maga után. Ő maga Pezzén mindent megtett ugyan, hogy váltók és utalványok által segítsen a bajon, de még nem sikerült neki, részint mert a régi hitelező kalmárokat még sem elégítették ki, részint mert ezek a linczi vásáron már kiadták pénzüket. A titk. ltban Hung.

³⁾ L. XXIX. sz. okm. 14. p.

ját panaszaikkal s valószínűleg mert Básta sem akart sok időt vesztegetni, egy nap alatt a törvények egész hosszú sorozatát készíték el.

A miért az országgyűlés összejött az a hadadó, és élelem megszavazása volt. Csakugyan elrendelék a személyes fölkelést, fentartván szükség esetére a kapuszám szerint való lovasság táborbaszállását is. Kivetették az adót: minden kapuszám után másfél forintot, s a városokra a szokásos összegeket. ¹⁾ Minden fél kapura 2—2 véka lisztet vetettek, melyet a nemesség Fehérvárra, a szászság a brassai táborba, Hunyad megye és Karán-Sebes és Lugos vidékei Lippára tartoztak szállítani. S hogy megtérésök őszinteségét igazolják, kimondták Básta kivánságára, a meghódolni nem akaró Székely Mózes nótázását s elvégezzék, hogy az is nótáztassék, a ki az ő felsége birodalmán kívül eső helyre levelet küld.

A többi sérelmek orvoslására hozott törvény az ország szomorú sorsának legvilágosabb bizonyossága. Ne hallgasson Básta az árulkodásokra; a városokba menekült nemeseket ne zsarolják; ezek házára ne szálljanak katonák; rablott marhákkal ne lehessen kereskedni; a nemességtől elrablott, vagy a városi gazdák által visszatartott portékák visszaadassanak; a gonosztevők, kik Mihály ideje óta rendszeresen úzik rablásaikat, kiadassanak; a törvénytelenül elfoglalt földbirtokok törvény útján tulajdonosaiknak visszaadassanak; a hatalmaskodó nemesek törvény elé állíttassanak; a szökött jobbágyok visszaadassanak, épugy a szökött szolgák is; a posták saját költségeiken éljenek; az elveszett s idegenek által megtalált okmányok a káptalanokba adassanak be; intézkedtek a székely jobbágyok ügyében; de a hadba rendelt székelyek ne zsaroljanak.

Ezenkívül megerősíték a bevett vallások szabad gyakorlatát; a katonák a Mihálytól kapott jószágokban megtartat-

---

¹⁾ Nagy-Szebenben a szász nemz. egyetem jkönyve 1602-ből, mely azonban 1603-ra szól. Basta »der grossmächtige Herr«, mondja a jegyző, a megyesi országgyűlésen aug. 23-án portánként 1 frt 50 krt vet ki, a szászsokra 15,000 frtot, az exemptusokra 1000 frtot, összesen 16,000 frtot.

nak; háború végeztével tartassanak törvényszékek; az arany értékét 2 frtra; a tallérét 1 frt 10 drra, a dutkát 10 pénzre szabták; a beszolgáltatott adókról adjanak pontosan számot.

Elhatározták, hogy a császárhoz követeket küldenek, s ezek költségei fedezésére 75 fillért, továbbá más meg nem nevezett célra portánként tíz denárt vetettek ki.¹⁾

A törvényeket Básta még az nap, mint ő felsége meghatalmazottja erősítette meg.²⁾

Még el sem oszlottak a rendek, midőn Kőszegi Jakab meghozta Szelesteynek levágott fejét,³⁾ s azután, hogy eloszlottak, másnap Básta jelentést tett a császárnak, s felterjeszté magokat a törvényeket is⁴⁾ — jelölve annak, hogy saját megerősítését csak formaságnak tekinté, mely pl. az adóra nézve kötelezi az országot, de nem a kormányt. A minthogy az alkotmányt érintő pontokat kérdésbe is tette, s egy későbbi az elsőt kiegészítő felterjesztésében a szabad vallásgyakorlat eltörlésén kívül, a várakba — Lippa, Jenő, Déva, Fogaras, Újvár s főleg a székhelyre, hol a tábornok fog lakni — saját »contractusa« ellenére német őrseg bevitelét ajánlotta, az ország megtarthatása érdekében. E pontokon kívül Básta a kibékülésnek és engesztelődésnek útjára szeretett volna lépni. Székelynek nó táztatása előtt kétszer is felajánlá a kegyelmet, a kiknek bocsánatot biztosított, azok számára a lefoglalt jószágok visszaadását sürgette.⁵⁾

VIII.

Megyesről Básta Nagy-Sinkre ment, s onnan a táborhoz Brassó alá, sőt szept. 11-én maga a városba is bement, de ebéd után azonnal visszatért vidombáki táborába. Ide jövele Rádul

¹⁾ Elment-e a követség, — melynek kirendeléséről Trauschnál is, I. 212., szó van, s ha el, kik voltak annak tagjai? semmi emlékirat, semmi hivatalos irat nem tartá fenn nyomát. De ugylátszik, ez úttal még nem ment el a követség. Különben Csáky és Toldy is fel akartak azzal menni.

²⁾ L. Törvények és Irom. XXVIII.

³⁾ Bethlen F. V. 174. I. Trausch-féle krónika 129-ik lap a jegyzetben.

⁴⁾ Szept. 1-én, I. XXIX. okmányt.

⁵⁾ L. Törv. és Irom. XXIX.

utjával állott összefügésben, ki oly szerencsével harczolt veresenytársával, hogy már szept. 14-éről Tergovistiáról jelentheté a császárnak, hogy az ő és saját csapataival Simon vajda hadait kiverte. ¹⁾ Egy másik fölterjesztésében már jutalmat is kér, természetesen Erdélyből: maga számára Vécset s követének két kastélyt. ²⁾

Azonban a dolognak ezzel nem volt vége. Básta nem sokára hírt vett, hogy tatár horda közeledik Oláhország felé, Simon védelmére, melyet még Zsigmond követe Tamásfalvy hívott segélyre. Csakugyan úgy volt s a had nem csak Havasalföldét, hanem Erdélyt is fenyegette. Básta erre a barcasági falukban szétszórt hadát összegyűjté, sőt új csapatokat vett maga mellé s Vidombáktól Prásmár alá vezette a táborát, honnan szept. 19-én a határszélre ment, s Capreolot és Bornemiszt egy csapattal átküldé a határon. Az ütközet szept. 23-án a Szereth mellett a tatárookra nézve dült el kedvezőtlenül: ezek kemény vereséget szenvedtek. Mire Básta is visszatért a prásmári táborba, honnan a hirre, hogy Székely Mózes török hadakkal közeledik, okt. 8-án az egész táborral megindult Fehérvár felé. ³⁾

Régóta úgy hitte, hogy valami összeesküvésnek van nyomában, melyet Székelylyel, Toldy és Borbély szónének a német hadak elvesztésére, s mely már az országban is el kezdene ágazni. ⁴⁾ De félelme teljesen alaptalan volt, s mindössze csak annyi történt, hogy Nagy Albert és Csiszár Gergely átszöktek Temesvárra. A nyáron a törökök kezébe adott Solymos várát épen Borbély szerezte vissza a törököktől, ⁵⁾ s miután maga is megnyugodott, és aggodalomra nem látott semmi okot,

---

¹⁾ Eredetije a titk. ltban Bécsben. Kéri ebben ő felségét, hogy mind neki, s mind a keresztyénségnek jobban használhasson, hogy mikép Mihálylyal tette, őt is segítse meg pénzzel, melylyel a fizetetlen hadakat fizethesse, mert a veszély, mely őt érné, Erdélyt s a keresztyénséget is sújtaná.

²⁾ L. Törv. és Irom. XXX. V. ö. Bethlen 275.

³⁾ A Trausch-féle krónika 212—3. és Bethlen Farkas V. és Törv. és Irom. XXXIII.

⁴⁾ L. a szept. 1-ei jelentés 17-ik pontját.

⁵⁾ Pezzen a császárhoz, Bécs, 1602. nov. 9-ről következőleg ír; »Ausz Siebenburgen kumbt gleich aniezo des herrn Obristen Preiner diener einer auf der post, sagt dasz daselbst alles still, wissen vmb kein

november 4-éről jelenté a császárnak, hogy a feles számu katonaságot elbocsáthatja s elég lesz, ha csak a várakban tart őrseget. A maga kimenetelét azonban főkép az oláh ügyekre való tekintetekből nem tartotta tanácsosnak, s épen ez okból Markó vajdát, nehogy a lengyeleket bántsa, visszatartá a moldvai beütéstől. A császár helybenhagyta intézkedéseit s sikerei jutalmául a vallonok ezredesévé nevezte ki. ¹⁾

S valóban jó volt az oszágot a hadak hazabocsátása által kevésbé megnyugtadni: az inség és kimerültség minden neme sujtotta azt. Az éhséghez ragály járult, az élelem szüke oly nagy volt, hogy a nép falujából és korpából készült kenyeret evett, s az országgyűlésileg kivetett élelmi szereket nem volt képes beszolgáltatni. A társadalmi rend is felbomlással fenyegetett, akadtak, kiket emberhús-evésért sujtott a törvény. ²⁾

Ily körülmények közt, ez inséges állapot enyhítése végett Básta Fehérvárra decz. 15-re összehívta a rendeket. Valóban szomorú tanácskozás s szomorú kép az, melyet a törvények akkor feltártak. Básta úgy hitte, hogy ha a vitézlő nép zsoldját megadják, ez meg fogja szüntetni zsarolásait: remélte és óhajtá a nemesség is, és ezért 15,000 frt kölcsönt ígért Bástának oly föltétellel, hogy az a jövő évi adóba számítassék annak idejében. (9000-et a szászok adtak). Ezenkívül ezer köből buzát ígért a nemesség és szászság.

A törvényeket a visszaélések és rablások megszüntetésére hozták. Kérik Bástát, hogy korlátozza a vallonokat, kik magok szedik fel az adót; Markó vajda Oláhországból bejött

---

feindt. Das hausz so der Zekel Moises den Turggen vbergeben, nahet bey Lippa gelegen, alsz der gewalt darfurkumben sich ergeben und die Turggen abgezogen; klagen die vnerhorte tenerung und dasz nit müglich das volk in Siebenbürgen zu underhalten, inmassen dann auch der herr Basta selbst der meinung sein sollte. beede Regimenten herrn Preiners und meines Brudern sambt der reitereij bisz auf die 1000 wallachische pferdt abzudanken, Darumben Eur. kais. Mtst dj allergenedigste Verordnung zuthan, damit solche abhandlung mit Eur. kajj. Mtät besten nuz geschehen müge.«

¹⁾ L. Törv. és Irom. XXXIV.

²⁾ U. o. XXIII. V. ö. Bethlen 159. Szamosközy is kézírataiban hajmeresztő dolgokat beszél.

hadát, mely a szászokat pusztítja; a zászlójakat elhagyott hajdúkat, kik a népen élőködnék, az ezekhez csatlakozott kóborló nemeseiket; a szászföldről Hátszeg vidékére kiűtő hadakat.

Kéri Bástát, hogy a hiányzó ispánságokat töltsse be; ne engedje, hogy az ő irodája zsarolja a perlekedő feleket; tartsa meg a közelebbi megyesi gyűlés határozatait; hajtsák be az akkor választott követek számára határozott adót.

A gyűlés decz. 15-én oszlott el.¹⁾

IX.

Prágában ezalatt Erdély szervezésének kérdésével foglalkoztak, s az ottani viszonyokkal ismerős Náprágy Demeter egy tervet nyújtott be a kormánynak, mely annak megoldását célozta.²⁾ Maga Rudolf eleinte abban a gondolatban volt, hogy Istvánffy küldi oda polgári biztosul, de midőn családi bajaival menté magát emez, s felhozta, hogy a közelebbi országgyűlésre a kincstári pereket, s ezek közt hűtlenségi pereket is elő kell készítenie,³⁾ elállottak a tervtől, hogy Erdélybe

¹⁾ L. Törv. és Irom. XXXV. A nagyszebeni jegyzőkönyv e gyűlést decz. 14-re teszi.

²⁾ Törv. és Irom. XXXVII. Ismételve felmerült ugyanakkor Mária Krisztiánának kárpótlási kérdése. A Drittes Memorial 1603. jún. 24-én terjesztetett a császár elé. Ebben Mária főhercegnő, a volt fejedelemsasszony anyja panaszosan felemlíti, hogy a maga 1601. okt. 10-iki, Ferdinánd főhg 1602. febr. emlékirataira a császár még nem felelt, daczára, hogy a házasság megkötésekor császári szavával biztosítá leányát. Most, ha Erdély le lesz csendesítve, ki lehetne leányát elégíteni. A Báthory Endrével kötött szerződés után, a hátralék már 52,500 tallérra rug. Ennek megtérítését, továbbá az 1603-ik évre járó 15,000 tallérnak leánya kezéhez leendő kiszolgáltatását kéri. Igen érdekes az okmány utóirata: azt hallja a főhercegnő, miszerint ő felsége azt mondá, hogy mihelyt lecsendesedik Erdély, Mária Krisztiánának javait azonnal kezére bocsátja. Ezt a főhgő nem kívánja s nem kéri. Mit csinálna most ama javakkal az ő leánya, midőn oly messze vannak. Tartsa meg azokat ő felsége, a ki azoknak több hasznát veheti; csak a kikötött jövedelmet adja leánya kezéhez, a ki örül, hogy távozhattott, von demselben vngottsforchtigen barbarischen Volkh, das durch Ir kaijs. Mtät vnd dero gewalt haber besser als durch ire fürstl. Durchl. gezümbt werden kann.

³⁾ L. Törv. és Irom. XXNI.

magyar biztosokat küldjenek. Itt ebben a fegyverrel meghódított országban akarták megkezdeni az alkotmány átalakítását, s nem akarván és nem mervén ezt magyarra bízni, báró Molárt Jánost és Burghausen Miklóst küldék le rendezni az erdélyi ügyeket, kik azonnal elindultak s már decz. 2-án Kassára érkeztek.

Ezalatt Básta az országgyűlés eloszlása után s az azokkal tartott tanácskozások hatása alatt, jelentést tett Rudolfnak, hogy mikép gondolná ő az erdélyi ügyek végleges rendezését végrehajthatni.¹⁾ Higgadtan és józanul tartott szemlét, s habár a hazafiak szempontjából tekintve méltánytalan és igaztalan volt is az erdélyiek iránt, magát a helyzetet helyesen fogta fel. Tíz évi nyomorult kormányzás és desolutio eredményével állott szemben, mely az erkölcsökben corruptiót, az országban végetlen nyomort idézett elő. Az ország egész jövedelmét nem tette 100,000 tallérnál többre, fentartását 360,000 tallérnál kevesebből nem hitte eszközölhetőnek. Militiájában ellenséget látott, melynek fékezésére külföldi had kell, s erődjei nem érdemlik meg e nevet. De e tartományra szükség van a magyarországi lázadók fékentartása végett, s azért hogy Lengyelországra, az oláh földekre s a török hódoltságra nyomást lehessen gyakorolni. S Básta úgy hitte, hogy ezt kevés költséggel el lehet érni. Építsék fel, hozzák egészen jó karba Szamosújvárt²⁾ még pedig az erdélyiek költségén, rakják meg azt hadakkal s az ország első részének adják meg önállóságát, mely válaszszon magának vajdát s ha tetszik, fizessen a töröknek is adót s a császár a függés jeléül csak valami felségi jogot tartson magának.³⁾

Mire megírta Básta ezt a tervet, már el volt vele késve. A biztosok elég fáradalmas út után Fehérvárra érkeztek decz. 23-án, s azonnal csatlakoztak Bástához, és 1603 január 15-ére Fehérvárra egyetemes országgyűlést hirdettek ki.

A kitűzött napon s a következőkön számosan gyűltek össze Fehérvárra, habár kevesebben a főurak közül, úgy hogy

¹⁾ Kelt a biztosok 1603. febr. 24-iki jelentése szerint (Archiv. IV. 2. f. 109-ik l.) 1602. decz. 28-án.

²⁾ Básta többször figyelmeztette Rudolfot, hogy az ország belsejében egy várat kell a kormányzó számára építeni. L. a XXXII. és XXXIV. számú okmányokat.

³⁾ L. Törvények és Irományok XXXVIII.

a gyűlés tulajdonkép január 19-én nyílt meg. A biztosok bemutatatták a rendeknek a császár meghatalmazó levelét, s egyikök megnyitó beszédet tartott, mely azonnal felvilágosította őket a helyzetre nézve. Hangsúlyozta ez, hogy a császári felség régi elévülhetlen jogánál fogva jutott Erdély birtokába, hogy ha a rendek ezután hívek maradnak, az ellene tett dolgokra nem fog visszaemlékezni. Különben pedig gondja lesz ő felségének az ország biztosságára, s saját őrsegeivel fogja őket az ellenség ellen védelmezni, hogy az ország régi fényét és dicsőségét visszaállíthassa. Különben felhívja őket, hogy a hűségi esküt tegyék le s azt írásban is erősítsék meg.¹⁾ A rendek kérték a biztosokat hogy ő felsége nevében, ők erősítsék meg az ország jogait s kiváltságait s ezek megtartására tegyék le az esküt. De a biztosok határozott tagadó választ adtak, figyelmeztetve őket, hogy most más idők vannak, s ők más módon jöttek ő felsége hatalma alá, mint korábban.²⁾

A rendek e válaszból megértették, hogy e percz nem alkalmas jogaik érvényesítésére, s minden további ellenmondás nélkül azonnal letették az esküt élőszóval és aláírták az elibök adott példányt, mely abban különbözött a korábbtitól, hogy végében az is ki volt mondva, hogy az eskü alól feloldoztatását sem nem kéri, sem nem fogadja el senkitől,³⁾ s intézkedtek, hogy ugyan ez a minta küldessék meg a megyékre, a székelv székekre és szász városokba.

Aztán a rendek hozzá fogtak a tárgyaláshoz, s beadták a biztosokhoz postulatumaikat, melyben a vallásszabadság biztosítását, a törvénykezés régi formáinak megtartását, az ország integritásának visszaállítását kérték. A kolosvári szerződés azon pontja, mely a nemesek számára a városokba mehetést biztosítja (t. i. a szászok városaiiba) megerősítendő. Kérték a rablók megfékezését, a katonák zsarolásai megszüntetését, az adóhátrálék behajtására szükséges intézkedések

¹⁾ L. Törv. és Irom. XXXIX.

²⁾ A tábornok febr. 24-iki jelentése közölve az Archiv des Vereins für Sieb. Landeskunde IV. B. Herm. 1851. 2-ik f. 88. l.

³⁾ L. az eskümintát XXXIX. b) és v. ö. a Trausch-féle krónikák-
kal I. 218.

megtételét, a szökevény szolgák kiadatását, a nemességet megillető só kiadását, a rablott jószágok visszaadását, a porták zsarolásai meggátlását. Összesen 25 pontot adtak be a biztosoknak, kik válaszukat nem a régi szokás szerint a beadvány oldalára, hanem resolutio alakjában adták ki,¹⁾ melyben e pontok közül saját hatáskörükből semmit sem erősítettek meg, hanem mindnyájának ő felsége elé terjesztését mondták ki. Ez az ország alkotmánya sarkpontjának, az országgyűlés jogkörének megsemmisítése volt, s a rendek a kiadott responsiora megtették észrevételeiket, sürgetve a választ az egyes pontokra s azoknak a beadvány oldalára írását. A biztosok határozatuk mellett maradtak, mert nem akarták, hogy a rendek articulosokat csinálhassanak, »meg akarták kezdeni, hogy jövőre per decreta et placeta érintkezzenek velök inkább, mintsem articulusaik alá vessék a kormányt.«²⁾

¹⁾ L. Törv. és Irom. XL-ik sz. a) és b).

²⁾ L. Básta 1603. febr. 24-iki jelentését, melyben ez országgyűlés folyamatát következőleg írja le: *Dieses aber können Euer. Agt. wir hiebey unerinnert nicht lassen, dasz die Stände mit allem Fleisz gesucht und dahin gegangen, das sie aus Ihren postulatis und unserere Antwort, gerne hätten wollen articulos machen, wie in der Kron Hungarn, und zuvore bey ihnen brauchlich, auch bey negstgehaltenem Landtage zur Megiesch bereit anfangen und practiciret worden. Weil wir aber gezehen, das Eurer Agt. dadurch plenaria potestas gleich simitiret, und an ihre constitutiones gebunden wollte werden, welches dann einen solchen Volke und Lande, das mit so vielen Umkosten und meistentheils mit dem Schwert erlanget worden, darbey auch wegen der übelen affectionirten Gemüther allerley Gefahr noch vorhanden, nicht kann eingeräumt werden: alsz haben wier (wiewohl wieder Ihren Willen) unsere Andwort in forma resolutionis und alles auf Euer Agt. Wolgefallen gestellet und nicht wie sie haben gewolt, das wier ad marginem schreiben, und sie daraus articulos machen lassen sollten, ihnen gegeben: Und also dasz man künfftig mehr per decreta et Placata mit ihnen handle, alsz sich Ihren articulis untenwerffe, einen Anfang machen wollen: Welches dan bey künfftigen Gubernamente zur continuiren, und wol in acht zunehmen sein wirdt: Ehe sie zwar an unsz begehren laszzen, dasz wier zuvore anstadt Euer Agt. bei Ihren Privilegijs und Gebräuchen sie zur schützen Ihnen zur sagen schweren solten. — Wier haben aber solches Ihnen bald rundt, mit Verweisung Ihres Begehrens abgeschlagen, und sie erinnert, das anizo gar andere Tempora, sie auch mit viel anderer gelegenheit, zur Eur. Agt. Gehorsamb gebracht, als zuvore: Dabey sie*

Az országgyűlés régi rendtartása szerint az egyes nemzetek is beadták kívánalmaik pontozatait, melyek az összes rendek követelményeivel hasonló sorban részesültek: a biztosok megjegyzéseivel lettek fölterjesztve. A szászok, különösen az evangélikusok vallásszabadságának megerősítéseért régi kiváltságaik fentartásáért esedeztek. Kérték, hogy a szász nemzet maradjon egy test, melynek feje Szeben legyen, s mely ne fogadjon be idegeneket. A dézma és lóadás körül életbe lépett visszaélések szüntettessenek meg; városaikban ne tartassék országgyűlés, káraik kárpótoltassanak; a latrokat a megyei területen is kergethessék. Különösen a hű Szeben számára kérték jutalmat: maradjon ez az universitás feje, a cement joga vitessék vissza Szebenbe, s a kormányzó 200-nál nagyobb kísérettel ne menjen Szebenbe s e város hűsége elismeréseért kapjon külön jutalmat is. ¹⁾

A biztosok vonakodásának horderejét belátták a rendek, de a dolgot még nem tekintették végérvényesnek. Elhatározták magához a császárhoz folyamodni, s miután Bástatól erre megnyerték az engedélyt, az ország követségének tagjaivá választák: Sarvasági Zsigmondot, Petki Jánost, Mindszenty Benedeket, Királyfalvi János protonotáriust, Luts Gált és Enyedi Györgyöt (e két utóbbit a szebeniek közül) elhatározták, hogy Kolosvárt febr. utolsó napján részgyűlést tartanak, mely a császárhoz intézendő feliratot el fogja készíteni.

Épen ezen gyűlés idejében Básta Jeremiás moldvai vajda követeit is fogadta, ki megrettentve az utóbb történetek által, lépéseket tett, hogy a császárral kibéküljön. A tábornok tett ugyan szemrehányásokat a követeknek, de egészben nem mutatkozott idegennek a kért közvetítést elfogadni: mert az ajánlott kibékülésből legalább lehetett az a megnyugvása, hogy Erdély keleti határa biztonságban lesz. ²⁾

A biztosok ez alatt és a következő két hó alatt nem

---

es auch gutwillig verbleiben lassen, und ohne fernere Einrede obbemeltes Jureamentum prestiret.

¹⁾ L. Törv. és Irom. XL. c). A biztosok a febr. 24-iki fölterjesztéshez mellékeltek.

²⁾ L. Törv. és Irom. XLI.

kisebb dologgal, mint Erdély pénzügyi viszonyainak rendezésével foglalkoztak. Megállapították a harminczad-fizetéseket, azon az alapon, mint a fejedelmek alatt volt, s kiadták magok mihez tartása végett az összes harminczadosoknak. Revisio alá vették az utóbbi időben kötött harminczadi szerződéseket : a lippait, melyet Báthory Zsigmond, Ajthoni Deák Jakabnak, 3276 frtban, a jeneit, melyet 720 frtban Buza Jánosnak zálogosított el; Mindszenty Benedekét, ki Báthorinak a deési sóbányákra 17,000 frtot adott, a Bonfadinusét, ki ugyancsak tőle sóbányákat kapott; s mindezekkel febr. 1. és 20. közt új szerződéseket kötöttek a kiváltás és a kölcsönözött összeg vissza fizetésének módozatai felett. De más felől magok is, alig volt e művelet befejezve, febr. 24-én pénzben, posztóban és gabonában 17100 frt kölcsönt vettek fel a brassaiaktól, lekötván nekik a haszonbéreket és taksákat. Megvizsgálták a sóbányák — Erdély egyik fő jövedelemforrása — ügyeit, melyek közül a vizaknai Kolosvári János deáknak, a tordai Torday János deáknak, a kolosi és széki Kolosvár városának, a deési Mindszenty Benedeknek volt elzálogosítva. A vizaknait és tordait két hű és gazdag szebeni szásznak, a deésit a szamosújvári udvarbirónak adták át évi haszonbér mellett. Összeírátták a roppant terjedelmű fiscalis uradalmakat s ezek kezeléséről is intézkedtek. Egyes kevesebbé compromittáltak javainak visszaadása iránt — milyen volt pl. Kakas István — egy időben javaslatokat terjesztettek fel. Ugyanakkor a fejedelmi palota leltárát is elkészítették. Minden kiadványban, szerződésben Erdély már mint provincia szerepelt, a császár hatalma hangsúlyoztatik — a biztosok szemében Erdély már nem volt fejedelemség.)

X.

Mielőtt a febr. 28-ra hirdetett országgyűlés összeült volna, a bizottság szükségesnek látta az ügyek állásáról kimerítő jelentést tenni, s fölterjeszteni a javaslatokat, melyeket

---

¹⁾ L. Törvények és Irom. XLII. Kakas folyamodása javai visszaadása iránt s a biztosok javaslata febr. 22-ről, Bócsben a kamarai levéltárban. Sieb. Acten.

Erdély szervezésére nézve mellőzhetetlennek tartott. E javaslatok egészen más alapon nyugodtak, mint az, melyet Básta a télen tett, s melyeket még most is fentartott: ezek Erdélylyel mint meghódított tartománynyal bántak el.

Ajánlák, hogy a kath. püspöki székhely azonnal töltsék be, s püspökül Verancz Faustot hozták javaslatba.

Nevezzen ki a császár egy gubernatort vagy locumtenenst, s mellé egy nagy tanácsot, mely a mágnások és nemesek nagyobb ügyei felett is hozhasson a császárhoz fölebbezhető ítéletet.

Legyen e »nagy tanács«-ban első a gubernator, második a püspök, harmadik a cancellár (ez állásra Sennyei Pongrácz ajánlák) 4-ik, 5-ik, 6-ik, 7-ik két magyar mágnás, két magyar nemes, azután két szász és két székely. ¹⁾

---

¹⁾ A javaslat erre vonatkozó része így hangzik: Was nulin zur solchem Rath vor Personen, und quo ordine zur adhibiren? Vermeinen wir, weil Eur. Agt. unser Gutachten hierinnen begehren, das nach der ersten Stelle, (die in allewege des Gubernatoris) der Bischof die andere Stelle (damit die Geistlichkeit auch ihren Standt habe) halte. Die dritte Stelle der Kanzler zur welchem amte Eur. Agt. den Paneratum Sennyei vermeinen: die 4. 5. 6. und 7. Stelle zween hungrische Magnates und zween hungrische vom Adel, zur welchen wir fürschrlegen den Balthasar Bornamizza, welchen Eur. Agt. selbst nennen, und folgende Personen Lad. Giuliafi, Steph. Bochkay, Georgius Borbély, Gab. Haller, Petr. Giezy, Steph. Tholdi, Benedict. Mindzenti, Nicolaus Bogáthi, Balthasar Cornisch. Aus welchen Eur. Agt. zur der vier Stellen auslesen können: Und könnte wegen der Session mit Ihnen diese Ordnung gehalten werden, das welcher derselben Rätthe teutschen Herrstandes, auch vor dem Siebenbürgischen Herrn, welcher aber Ritterstandes vor dem Siebenbürgischen vom Adel seine Session halte: Jedoch musze auch zur diesen teutschen Rätthen, wan ein hungrischen Kanzler sein solle, welche sich zwar nicht auf gute Kanzeleyordnungen u. Registraturen verstehen wollen, noch von Eur. Agt. ein lateinischer oder teutscher Sekretarius dem Gubernatori zugeordnet werden, deszen er sich neben den teutschen Rätthen in fürfallenden Sachen zugetrüssten und zugebrauchen hatte.

Eur. Agt. können wir aber hierbei nicht bergen, dasz gleichwol bey desz Senney und Bornamizza Person auch allerley Bedenken fürfallen, unter andern aber, dasz beide sehr geizig und eigennützig, und Bornamizza der Arianischen Secten stark anhengig, der Senney aber allen consiliji auf die alten schedlichen Breuche, vermeinten Privilegien und freiheden desz hungrischen Adels, so mehr Freiheden u. Ungerechtig-

A fő- és alispánokat a kormányzó nevezze ki, s ő felsége erősítse meg, s hogy a közigazgatás jó rendbe jőjön, minthogy ez országban sem cancellaria, sem registratura nincs, küldjön le ő felsége az iroda szervezésére alkalmas egyént.

A donatiókat illetőleg azokon egyelőre semmi változtatást sem tanácsolnak. Az ország desolált, a visszaveendő haszonból semmi haszna sem volna. Maga Básta a Székely Mózzel való ütközet után, minthogy a nemesek török földre akartak menni, hogy ettől visszatartsa őket, visszaadta jószágait. De minthogy ő Básta ezt kényszerűségből tette, s az ő donatiói ő felsége confirmációjától függenek; ha a Zsigmond-féle érvénytelen donatiókra vonatkozik, annak idejében majd később az ilyen jószágokat ő felségére nézve több haszonnal lehet visszavonni. A megjutalmazandó katonákat pedig addig biztatni kell, hogy várjanak.

Az ország jövedelmeit 100,000 frtra, a védelmi költségeket 500,000 frtra számították; de azon reményöket fejezték ki, hogy idővel helyre fog állani az egyensúly a bevételben s kiadásban.

Országgyűlések tartását mellőzendőnek javallák, de azt nem kell kimondani, ne hogy lázadásra adjon okot. Ha valami előadja magát, a kormányzó közölje a nagy tanácssal, aztán a mit határoznak, közöljék külön mindenik renddel végrehajtás végett. Ha ezt 3—4-szer megteszik, hozzá szoknak a rendek:

---

keiten sein, alsz zur Stabilirung einesz guten Regiments und Polizei dienstlich gehet und dringet. Bei den andern allen aber wier auch keinen finden, qui non macula infidelitatis fuerit notatus, und auf dehm sich noch zur Zeit zu verlassen: Derowegen dan wol zurtreglich und ganz notwendig, wie Eur. Agt. auch selbst andeuten, dasz in diesem Consilio zween teutsche Rätthe, oder auch wol mehr verordnet werden.

Weil aber anizo hierine gar keine vorhanden: Alsz wurden Eur. Agt. dieselben hereinschiken, und mit Unterhaltung versehen, oder wen Eur. Agt. die wol verdieneten Teutschen, so laut Ihrer unsz, neben Eur. Agt. Befehlilh überschikten Supplikationen, Gnaden und Ergezung begehren, mit donationem und Güttern gnedigst bedechte, und sie im Lande dadurch seszhaft wurden: So könnten dieselben nochmalsz dazugebraucht und in Rath gezogen werden: dardurch also wurden auszer desz Gubernators Acht Stellen ersetzt sein.

mert a nemesség most gyenge s a más két nemzettel nem ért egyet.

Ajánlák a szászok kiváltságai megerősítését; most még a székelyeket se lehet bántani, ajánlák, hogy német telepeket hozzanak az országba, s azokat külön kedvezményekkel lásák el.

A lázadókkal tartó magyarországi nemeseket, illetőleg: Nyáry Pál részességét kitudhatni Kereki Jánostól. A többiekre nézve Csáky, Sennyey Miklós, maga Zsigmond adhatnak felvilágosításokat. Rákóczyra vonatkozó tapasztalatait Básta már megírta az udvarnak.

Az oláhokkal jó szomszédság tartandó s ez idő szerint Moldovát sem lehet megtámadni.

Szemben e nehézségekkel Básta ajánlá mult évi deczemberi indítványainak figyelembe vételét. De különös nyomaték-
kal figyelmeztették a császárt, hogy az Istvánffi és Szuhay által adott térítvényt ne hogy megerősítsék, mert az az ország jogai confirmálását foglalja magában. ¹⁾

E javaslat, készítve a prágai kormány által adott instructio alapján az ő intentióinak felelt meg, s az ország alkotmányának teljes elkobzása volt. Básta jól látta, hogy ennek keresztülvitele nem fog könnyen menni, főleg Székely Mózesről tartott, ²⁾ s nem bánta volna, ha az ő külön javaslatát fogadják el.

Épen azért nem tett semmi akadályt a februári részgyűlés összeülése ellen, mely, miután a megyei főispánok s a szászok és székelyek követei összejöttek, a kitűzött napon Kolosvárt csakugyan megnyílt.

E gyűlésnek, mely tulajdonképen csak egy actus létesítésére volt összehíva, nem könnyű feladata volt. Megtartani a törvényes formákat, midőn sem kormányzó, sem fejedelem nem volt jelen, csak úgy lehetett, ha magát a januári egyetemes

¹⁾ Közölve e rendkívül érdekes jelentés Arch. des Vereines für Sieb. Landeskunde IV. B. 86—112. 11.

²⁾ Básta i. jelentésében: mit dem Zegkel Moises möchten noch wohl ezlichte heimliche Verstandnisse sein, auf welche man fleissige Achtung gibet.

gyűlés bizottságának mondá; a mi tényleg meg is történnén, a részgyűlés hozzá fogott feladatának megoldásához.

Mindenekelőtt elkészítették a fölterjesztést a császárhoz, melyet a követek voltak felviendők s melyben 15 pontban a Szuhay és Istvánffy-féle térítvény s a Básta által adott kötelezvény alapján, a szabad vallásgyakorlatnak, az ország jogai s kiváltságainak megerősítését, hivatalokba magyaroknak alkalmazását, Maximilliánnak kormányzóvá kinevezését, stb. kérték. Egyes városok saját ügyeikben külön követeket küldenek, ellenben több magános főúrra vonatkozólag tettek fölterjesztést. ¹⁾

Azután a követség költségei fedezéséről gondoskodtak. A megyei gyűlésen e célra kivetett adóból nem gyűlvén be elegendő összeg, a megyékre egy összegben, a székely székekre egyesek által fizetendő adót vetették ki, melyet az illető főispánok, az utóbbiaknál pedig a kapitányok és királybírák a fizetni nem akarókon per nélkül vehessenek fel. Intézkedtek, hogy a mult évi követségi adó egyik pénztárnoka Egri György megszámoltassék, s a hátralékok beadassanak. Elrendelék, hogy világosítsák fel a törvényhatóságokat, hogy »minémű szükség« kényszerítette a rendeket az adó kivetésére — de aztán, ha valaki nem akarná megfizetni ez adót, annak valamelyik faluját az, ki érte leteszi az adót, lefoglalhassa.

Minden megyében két főispán és két járás levén, ha valamelyik ezek közül az adó beszolgáltatásában hanyag, a másik ennek jószágát lefoglalhatja: általában ez adó behajtására a legszigorúbb határozatokat hozták.

Az e gyűlésre meg nem jelent követek jószágán az ispán 200 frtot dűlhat.

Elrendelték a latrok kergetését.

A követek jószágait visszatértökig hadba menéstől, élésadástól fölmentették. ²⁾

Márcz. 9-én a rendek kiállították a követek számára a megbízó levelet ³⁾ s két nappal utóbb az időközben Kolosvárra

¹⁾ L. Törv. és Irom. XLII. b).

²⁾ U. o. XLII. a)

³⁾ U. o. XLII. c).

jött Básta is különös ajánló levelekkel látta el őket,¹⁾ kik aztán el is utaztak. A biztosok pedig Molard és Burghaus, ugyanakkor épen ellenkező értelmű javaslatokat terjesztettek fel: márcz. 6-áról azt ajánlák a császárnak, hogy miután minden, mi az ő első visszavonulása óta történt, törvénytelen, Báthorinak Oppelnből történt visszatérése utáni intézkedéseit, a bibornok és Mihály vajda összes donatióit s Básta némely donatióit nyilvánítsa érvénytelennek, ellenben a Mária Krisztianától s Bocskaytól elvett jószágokat adassa vissza.²⁾

XI.

A rendek 1599 óta most harmadszor küldtek országos követeket Prágába: 1599 elején Náprágyt és Bocskayt, 1600 végén Bornemiszát és társait s most Sarvaságit és társait. A viszonyok hatalma okozá, hogy ennek a követségnek épen az a sorsa lett, mint a másik kettőnek: mielőtt rendeltetése helyére érkezett volna, már tárgytalanná vált. A mit e követségek által elérni reméltek, az alkotmányuk megerősítése volt, tehát a legtöbb, mit idegen uralkodó adhat. De ez nekik a legcesekélyebb volt, melynek értéke azonnal leszállt, a mint független állam-életök visszaszerzésére kilátás nyílt.

S erre csakugyan most is alkalom kínálkozott.

Mialatt Fehérvárt és Prágában³⁾ a meghódolt Erdély szervezésének munkájával voltak elfoglalva, Stambulban és

¹⁾ L. Törv. és Irom. XLII. d). Bethlen az elutazás napját márcz. 10-re teszi: de hogy később volt, Básta e levele igazolja.

²⁾ Molard és Burghaus márcz. 6-iki jelentése Kolosvárról a császárhoz, melynek azonban csak utolsó lapja van meg, egykorú másolata van meg Bécsben a kam. ltárban. (Sieb. Act.)

³⁾ Hogy Prágában is foglalkoztak ez időben Erdély kormányzási szervezésének munkájával, mutatja az 1603 márcz. 1. készített instructio, melynek (minthogy pontjai érdektelenek) itt csak bevezetését közöljük. Az így hangzik: *Instructio für den edlen und vestten herrn Hanszen Reuner, Irer Röm. kays. Maiestät der sibenbürgischen Lanndt regalien vnd einkommen administratore vnd inspectore supremo.*

Demnach mit verleihung göttlicher gnaden die prouinz Siebenbürgen in jrer khays. Mtet Landen und defension nunmehr khommen, also nach erheischender notturff höchstgedachter Irer kais. Mtet aigenthumblich zuegehörige regalien un einkommen durch eine gewisse und

Temesvártt Erdély visszafoglalásának munkáját készíték elő Székely Mózes és a bujdosók az a csapata, mely a nyújtott kegyelmet nem fogadta el. A temesvári basa teljesen egyetértett velök, a porta jól tudta hogy a német kormánynak Erdélyben és Havasalföldén megszilárdulása magyarországi birtokainak elvesztését vonandja maga után, s el lévén határozva visszaállítani Erdélyben fenhatóságát, előmozdította törekvéseiket s az erdélyi hazafiak folytonosan hírekkel tartották őket. ¹⁾

Az előkészületek, minélelőbb visszavinni őt Erdélybe, még a télen befejeztettek; segélycsapatokkal látták el, s a tatár khán is — kihez sógorát Kornis Miklóst maga Székely is elküldte — parancsot kapott, hogy hadakat vezessen Erdélybe.

»Még a fű ki sem jött«, midőn Székely és Bektás Temesvárról bujdosókkal s török-tatár segélylyel megindultak. Karansebes csakhamar feladta magát, Lugos már ápr. 11-én kezé-

---

darzue qualificirte person versehen werden sollen, haben wir benante Georg Basta freyherr vnd general veldt obrister, Hansz von Molarth auch freyherr vnd Nicolaus von Burgghauszen rath und verordnete commissarien ins landt Siebenbürgen erwogen vnd acht genommen, desz edlen und vessten herrn Hansz Reuner, wohnhaft zur Hermbstatt treuredtlichkeit auch geschicklichkhait so bej ime sich biszhero befunden, auch die bestendighkait, so er gegen Irer Mt sonderlich zu erhaltung seines aigen vatterlandts alsz desz Sibenbürgen treulich erzaigt und im werckh bevisen, hierauf wir obbhenante mehr beruertten herrn Hansz Reuner solches administrators und supremi inspectores aller Irer Mt im landt Siebenbürgen habendt weszendt auch khunfftig ordinarj und extraordinarj einkhommen für (t. i. vor) andern vbergeben und vertraut, als dass er solches ambt seinen bessten vor landt nach beywohnen, richtig versehen und sich also darin verhalten, dasz Ir Mt. nit allein an seiner verrichtung genediges gefallen getragen, sonndern nochmallen ime merern khayserlichen genaden an ime zuerzaigen verursacht werden mügen; damit er Reuner auch ein wissenhait vmb solche seine Amtsverrichtung haben khondt ist ime dise instruction nach derer er sich in alweg richten und beschaiden haben würdt, vmb guete nachrichtung wegen von vnsz obbemelten gefertig anghendigt worden. (következnek a pontok).

¹⁾ A Székely Mózesre vonatkozó adatokat jól összeállította Nagy János »Székely Mózes« című értekezésében, mely a Századok, 1869-iki folyamában jött ki. Épen azért az olvasót oda utasítom, csak az országgyűlési viszonyokkal összefüggő eseményeket fogom bővebben érinteni.

ben volt, s innen Bethlen Gábort ezer tatárral és százhusz magyarral a Vaskapun át Erdélybe küldé, ki aztán Szászvárost csakhamar elfoglalta s utóbb Fehérvárt fogta ostrom alá.

Maga Székely Mózes ápr. 15-én jött át a Vaskapun Erdélybe s azonnal értesítette barátait s a hatóságokat megérkezéséről, s csatlakozásra hívta fel őket. Szózata visszhangra talált mindenfelé az országban, melyet ragály, inség, nyomor úgy is vérig csigázott, s mely alkotmánya elkobzása után meg volt érve e kétségbeesett lépésre. Toldy, Bogáthy, Borbély, Vajda, Boronkay s a székelyek nagy része táborába siettek s őt egy tábori országgyűlésen fejedelemmé kiáltották ki. ¹⁾ A szultán athnáméja, melylyel őt fejedelemmé erősíti s az ország adóját 10 évre elengedte, már kezében volt. ²⁾ kezében a beiktatási jelvények is. ³⁾ S most ő a hadakkal Fejérvár alá ment, mely már öt nap óta daczolt Bethlennel s 18 napi ostrom után május 9-én a várparancsnokat, Spinozát, kedvező föltételek mellett annak feladására bírta. E napon fölvette a fejedelmi címet. ⁴⁾

Székely, Fejérvárról, Toldy István alatt egy csapatot a székelyekhez küldé azok felültetése végett, maga pedig Szamos-Újvár alá sietett s azt a benne tartózkodó Bástával ostrom alá fogta. Minthogy az ostrom, ágyúk hiánya miatt nehezen ment, seregéből annyit hátrahagyott, mennyit a vár körülzárolására szükségesnek tartott, a többivel Deésig nyomúlt, melynek közelében Kaplyonnál Kornis Boldizsár és Kendy Ferencz táborozott, s mely a szamos-újvári ostromló serget könnyen fenyegethette volna. Egyik vezére Rhédey Ferencz e had

---

¹⁾ Istvánffy és Krausz világosan írják, a nélkül, hogy meghatároznák az időt. Ez azonban máskor nem történhetett. A Schuller Károly által (Archiv des Vereines Nro. III. 272. 1.) Calendarium Eberianumokból közlött napló »princeps Transsilvaniae, sed falso sic vocatus«-nak nevezi.

²⁾ Az athnámét Szamosközy III. 117. ismerteti. Emlékezik róla a tatár khánnak Nagy János által közlött levele.

³⁾ Ezt csak Simigianus említi; de hogy megtörtént, azt az athnámé kezéhez jutása is igazolja.

⁴⁾ Szamosközy III. 66.

ellen küldve, fényes diadalt aratott azon, s Kendy és Kornis Szathmárra menekültek ki. ¹⁾

Oda sietett maga Básta is, kiszökvén Szamos-Újvárból, melynek védelmét Sennyeyre bízta. Kolosvárnak vette útját, hova máj. 24-ike éjjelén érkezett: hol azonban csak néhány órát töltött. Látván, hogy Erdély úgy is elveszett, ez idő szerint Magyarországból akart hadakat hozni visszafoglalására. Mert valóban nem csak ez volt az egyetlen szerencsétlenség, mely a császár ügyét Erdélyben érte. Radul vajda, ki Bástával már a télen kiegyezett s miután követei a császártól kedvező választ nyertek, egészen ennek szolgálatában állott, ²⁾ a Barczaságon át segélyhadat küldött Bástának. E had egy részét

¹⁾ L. Törv. és Irom. XLVI.

²⁾ A császár válaszána fogalmazványa meg van Bécsben a titk. ltárban. »Copia Bescheidts für desz Radul weyda aus der Vallachey abgesandten den 26. April 1603.«

1) Ő flge kegyesen vette, hogy Radul Erdély visszafoglalásában Bástának segített, s hogy hű akar maradni, s biztatt, hogy maradjon is.

2) A mi az évi 40,000 és 10,000 tallér átalány-pénzt illeti, melyet a vajda a sereg tartására kér: bár ő flgének igen sok kiadása van, ez egyszer megadja s Kassán ki fogja fizettetni.

3) Beleegyezik, hogy Oláhország Radul s örökösei hűbére legyen, de mindenik utód tartozik kérni e hűbért, s török, tatár, lengyel ellen megmaradni ő flge hűségében.

4) Azt is újra megígéri ő flge, hogy ha Radult az ellenség Oláhországból kikergetné, ő flge gondoskodni fog róla; sőt nejét, gyermekeit s vagyonát, a mikor szükségesnek látja, Szebenbe küldheti a vajda, s hogy ezek befogadják, arról intézkedni fog ő flge.

5) Vécsről még harározatot nem hozhat ő flge, előbb Básta s a commissariusok véleményét várja.

6) Azokról a bojárokról s nemesekről, kik ő flge pártján állottak, s hűségesek maradtak, nem fog elfelejtkezni ő flge, mihelyt az erdélyi kormányzat s a kamara ügye rendezve lesz.

7) Ő flge a lengyel királyt barátságosan megkérendi, hogy a lengyeleknek s moldvaiaknak Oláhországba való becsapásait tiltsa el.

8) Arra nézve, hogy panaszkodik Radul, miszerint neki idegen adosságokat kell fizetnie, azt feleli ő flge, hogy csak az egy Theophilus Graecusra emlékezik, a ki Mihály hagyatékából könnyen kielégíthető.

9) Azokat a zászlókat, melyekre a vajda s bojárjai megesküdni fognak, egy külön előkelő követ által küldi le ő flge. E zászlók alatt vonuljon ki a vajda, ha szüksége leszen rá, a keresztyénség védelmére.

Kis Farkas vezérlete alatt Besztercze vidékén, egy más részét Merza Demeterrel élén, Segesvár környékén verték szét Székely Mózesnek erdélyiekből s tatárokból álló dandárai, míg a két Bogáthy Capriolo Tamás grófot fogta el. Sőt június 8-án Kolosvár is, miután Bektas basa biztosította a német hadakat, hogy ha az országból ki akarnak menni, sem személyökben, sem javaikban nem lesz bántódásuk ¹⁾ s miután a fejedelem is a szabad vallásgyakorlatot, valamint jogaikat és kiváltságait megerősítette, felnyitotta kapuit. De a nép a városban más-kép értelmezé a szabad vallásgyakorlatot, s a mint a németek eltávoztak, megtámadták a jezsuiták collegiumát, klastromát s templomát, kiprédálta, feldúlta azokat, kiűzte a jezsuitákat, kiket Toldy Görgénybe szállított.

A megyék s a székely föld nagy része Székely kezén volt már — de nem a szászság, mely a közikbe küldött szultáni fermán daczára sem akart meghódolni. Székely még máj. 27-én sz.-benedeki táborából felszólította a szebenieket, hogy tíz nap alatt küldjenek hozzá követeket, hadakat, s jún. 10-én szamosfalvi táborából még határozottabban sürgette meghódolásukat. De az erős várral nem remélhetvén boldogulni, Besztercze ellen indult, mely jún. 19-én felnyitotta előtte kapuit. Besztercze példáját követte Szász-Sebes s nem sokkal utóbb Megyes is; úgy hogy Székely Erdély nagy részének már ura volt, s miután a porta egész erejével támogatta, ²⁾ reménye lehetett, hogy a többit is visszafoglalandja.

¹⁾ Török-magyarkori Államokmánytár I. k. 42-ik l.

²⁾ L. Törv. és Irom. XLIV. Csakugyan ugyanakkor, midőn e fermán kelt, írt a szultán a lengyel királynak, hogy az oláhországi vajdaságot újra Simeonnak, Erdélyt Székely Mózesnek ajándékozta, ki mellé hadat is fog küldeni. Barátságosan kéri a lengyel királyt, hogy ha fel fogják szolítani, segítse meg mind a kettőt, különösen Székelyt. — A lengyel király erre Krakko, jún. 6-ról a szultánnak udvarias, de kitérő választ adott: úgy hallja, hogy Simon dolgát a tatár khán vette magára, s mielőtt a dologba elegyednék, szeretné, ha a szultán bővebben értesítené. Székely dolgát csak a szultán leveléből tudja, ez még nem jelentett neki semmit. Különben van neki otthon is elég baja: örül, ha saját ellenségeinek megfelelően. Mindkettő egykorú másolatban egybe írva, Bécsben a titk. ltárban.

Székely e gyors előmenetele nagyban kedvezett Básta tervének, melyet ez az erdélyi ügyek szervezésére a télen Rudolphhoz terjesztett. E terv most ismét föllevenítettetett, mint Szamosközy tudni akarja, Rudolf meghagyásából,¹⁾ de valószínűleg csak Básta rendeletére. Nyáry és Gyulafi voltak a közvetítők, s az ajánlat, mit tettek, az volt, hogy Lippát, Jenőt, Lugost, Karán-Sebest s Erdélyt tartsa meg Székely, de a részekről (Várad, Kővár, Huszt, Máramaros s a Szilágyság) mondjon le.

Mennyiben volt komoly alapja ez alkudozásnak, azt nehéz volna meghatározni. Valószínűleg ha létrejött is, csak rövid fegyverszünet lett volna — s a török ellenében Básta és Székely együtt sem bírták volna megtartani. Székely nem utasította mindjárt vissza; de mire hajlandó lett volna elfogadni: már késő volt.

S most ugyanaz ismétlődött, a mi négy év előtt Endre bicornokkal történt: Rudolfnak ismét az oláhok foglalták vissza Erdélyt.

Hogy Radulban nem bízhat, Székely kétségtelenül tisztában volt azzal; azonban mindenesetre kerülnie kellett, hogy nyílt ellenségévé ne tegye. S csakugyan a hírre, hogy Kraker Szaniszló a Básta fő élésmestere közvetítésére, Merza (közönséges nevén Deli Markó) egy csapattal a szász városok megsegélése végett jún. 5-én Töröcsvár, Rácz György pedig Prázsmár alá jött.²⁾ Székely és Bektás Szalánczy Lászlót hozzá küldték az ajánlattal, hogy ha a vajda jó szomszédságot akar tartani, készek a portán megerősítését kieszközölni. A vajda és bojárjai látszólagos örömmel fogadták ez ajánlatot, Radul és bojárjai jún. 21-én erős hitlevelet adtak magokról³⁾ s Radul ezenkívül még levelet írt Székelynek, melyben kikéri közvetítését a portán.

De mindez csak Székely eláltatására volt számítva. Radul épen nem hívta vissza a barcasági oláh tábort, mely ellenkezőleg székely csapatokkal nagyon megerősödött. E hírre Székely Makót, Bogáthyt, Imecset a Barcaságra küldé az

¹⁾ Szamosközy III. 152.

²⁾ A Trausch-féle krónika 222. V. ö. Szamosközy III. 176.

³⁾ L. Törv. és Irom. XLV.

oláh-székely hadak fékentartására. Július 6-án megütköztek ezek — de megverettek s Makó is a csatatéren maradt. Most maga Székely is a Barcaságra sietett s nem akarván addig, míg a várt segélyhadak meg nem érkeznek, megütközni; a brassai papírmalom mellett sánczolta el magát, honnan július 14-ről Gyerőfit és Kolosvárit visszaküldé Nyáryhoz a föltételekkel, melyek alatt a töröknél a békét kieszközölni remélte. ¹⁾ Már késő volt, mert ez alatt bejött Radul is, ki végre levetette álarczát, s július 17-én táborát Mózes ellen vezérlé. A tatárok elszaladtak, Bektas álöltönybeu menekült s csak az erdélyi nemesség színe-java maradt a haza függetlenségeért s utóbb már csak dicsőséges halálért harczolva. A csatatér már boritva volt halottakkal, midőn a lovasság vissza kezdett vonulni. Ezek közt volt Székely is; de midőn az utánok nyomulók utólérték, megfordult és hosszan, vitézül küzdve drágán adta el életét.

A vesztesség, mely ez nap érte Erdélyt, leírhatatlan: nemességének nagy része a csatatéren maradt.

XII.

A szerencsétlenség híre Székely követeit Cseli várban érte utól, hol ezek éppen tanácskoztak a föltételek iránt a magyarországiakkal; de ekkor vége lett az értekezletnek: a magyar urak visszasiettek, Básta pedig Majténnyről, hova éppen ez időtájt érkezett Szathmárról, toborzott hadaival Erdélybe sietett.

Ily módon Radul és Básta által a brassai ütközetből menekült kis hadcsapat két oldalról levén fenyegetve, folytatta visszavonulását a török szélek felé, Borbély vezérlete alatt, ütközben egyesülvén Szászvárosnál ama lengyel csappattal, melyet Nagy Albert, Székely Mózes megbízásából fogadott, s mely a gyula-fehérvári német őrséget csak nem rég konczolta fel.

Az ősz vezér még nem mondott le a reményről, hogy megmentheti hazáját, s megpróbálta megtenni az utolsó kísérletet, hogy az elcsüggedt, kétségbeesett kedélyeket még egyszer föl-emelhesse, a szivekben a remény sugarát felkölthesse, s ez uton

¹⁾ Kiadva az okmány: Szamosközy III. 162.

a további ellenállásra serget gyűjthessen. E célból Szászvárosba a nemeseket részgyűlésre hívta össze: szigorú büntetést szabván azokra, kik elmaradnának.

Meg is tartották a gyűlést; de azon főurakon kívül, kik a brassai csatából megszabadultak, csak a szomszéd Zaránd és Hunyad nemessége jelent meg. Eljött maga Török Bálint is, ki Capreolo Tamást börtönéből kiszabadította, miután menedéklevelet adtak neki.

Elhatározták, hogy mindaddig mig kilátás van arra, hogy a törököktől segílyt nyerhetnek, senki ne merészeljen Bástának meghódolni vagy hozzá csatlakozni.

Továbbá, hogy az esetre, ha e reménység csakugyan meghiúsulna, ne egyedül Török adja vissza az ő hunyadi várában levő Capreolot Bástának, hanem általános bocsánat kinyerése végett tartsák vissza.

A már korábban is sürgetett török segíly kinyerése végett pedig követségeket határoztak: menjen Bektás basához Kresowith János (ehhez elébb Osiszár Györgyöt küldék); Mehemet szerdárhoz, ki éppen Esztergom ostromára sietett s már Belgrádhhoz érkezett Szabó János, Kőrösi István és Bethlen Gábor.

Végül Borbélyt a sereg generálisává tették.

Ezzel a gyűlés eloszlott, ¹⁾ s minthogy Básta már közeledett Fehérvár felé, e kisdud csapat a Nagy Albert által behozott lengyelekkel együtt megindult a török birtokokkal határos végek felé. Utjokat Duval lippai parancsnok el akarta vágni, de Barcsánál aug. 6-án megveretett. Szerencsétlenebb csatát vívtak további utjokban Rákóczy Lajos hajduival, kik a Vaskapunál támadták meg őket. E szoros úton már nem ütközet, hanem mészárlás volt, melyben a bujdosók mindenöket elveszték. A megmaradt Borbély, Rhédey F., Boronkay, Bethlen Gábor, Szalasdy, Nagy Albert, Balássy Ferencz Karán-Sebesre mentek, honnan aug. 26-ról folyamodást intéztek a szultánhoz, s nagyvezérhez, hogy vigye őket országukba és oltalmazza meg s azt Veres Dávidtól küldték a portára. Három nap mulva új folyamodványt küldtek Széplaky Pétertől a nagyvezérhez, mely-

¹⁾ Szamosközy III. 273. s köv. Bethlen 443.

ben rögtöni segílyt sürgettek. ¹⁾ Innen a bujdosók szétoszlot-tak: egy részök Temesvárra, más részök Nándor-Fehérvárra ment. Borbély néhányad magával Karánsebesen maradt.

A portán valóban volt hajlam megsegíteni a bujdosókat: s Szilvász, Kamuthy és Kemény a korábbi követek visszatérő útjokban, Sophia szept. 19-ről értesíték Veres Dávidot, hogy a hatalmas császár »a libera electio« fentartásáról s megsegél-lésekről már fermant is állított ki; ő azért sügesse a segílyt és sürgesse Simon vajdának visszahelyezését az oláh hospo-dárságba. ²⁾ S a bujdosó had és a velök hiven kitartó lengyel csapat — kiknek ügyében Bethlen és Szilvász, Belgrád szept. végén, tettek előterjesztést a nagyvezérhez — várta és sürgette a segílyt; a nagyvezér pedig útja egyengetése végett azt aján-lotta, hogy válaszsza magoknak fejedelmet. A bujdosók megfogadták a tanácsot s megválasztották Bethlen Gábort fejedelemmé; csak az egy Szilvász Boldizsár ellenezte, ki a szabad fejedelemválasztás jogát fenn akarta tartani. A nagy-vezér 16 ezer tallér évi jövedelmet utalványozott neki napi költségeire s zsoldot a katonáknak. Ezen kívül a főuraknak skárlát és gránát posztót, a népnek pedig karazia posztót adatott. ³⁾

XIII.

Básta Majtényből ⁴⁾ Székely megveretésének hírére Sza-mos-Újvár alá jött, onnan Kenyérmezejére tette át táborát ⁵⁾

---

¹⁾ Közölve Horváth Mihály magyar regestáiban. Magy. Tört. Tár XI. k. 162. s köv. ll.

²⁾ Ugyanott 164. l.

³⁾ Bethlen V. k. 463 s köv. ll. Említi Bőjti is Engelnél 257. Bethlen e helyen közli a bujdosóknak Ahmed szultán által 1604. májusban adott athnamét — de hibásan, mert Ahmed atyja Mohammed 1603. decz. 22-én halt meg. Magyarúl kiadtam ez okmányt Török-magyarkori Okmánytár I. 43. s köv. ll. Rozsnyai munkáiban — Bethlen után — hibásan van 1603-ra téve. Mint Mikó Ferencz írja (163. l.) Szilvász reá támasztá Bethlenre a rendeket szokott ravasz tudományával s kizárá a fejedelemségből.

⁴⁾ Szamosközy III. 210. l.

⁵⁾ Ugyanaz a III. 242. és 292. Nagy Szabó (Mikónál 87. l.) említi, hogy Básta Erdélybe jövet Deésen országgyűlést tartott, melyen többi

majd Szászvárosba ment s aug. 24-éről, oda a hol lesz, szept. 5-re egyetemes országgyűlést hívott össze. ¹⁾

Básta az egész úton, melyen átvonult, leirhatlan nyomor-
nak volt tanúja. Radulnak rendeletet küldé, hogy hadait vezesse
vissza Erdélyből, mit ő, Rácz Györgynek visszahagyásával
megcselekedett ugyan, azonban a szerencsétlen országból a mi
még épen maradt, azt is végleg elpusztítá. E had, mely egész
Gyergyóig, Megyesig, Segesvárig száguldozott, magával haj-
totta a barmokat s az úton végig jövő Básta láthatá az embere-
ket »Básta szekeren« szántani, hallhatta, hogy az éhség már
oly nagygyá nőtt, hogy Enyeden emberhúst mértek, ²⁾ Szeben
közelében egy oláh asszony saját gyermekét főzte meg, Szamos-
Újvártt pedig egy asszony saját karjáról leette a húst, helyen-
kint a sirboltokat is feltörték, a bitófákról is leszedték a halot-
tak csontjait, s levágták rólok a mi még rajtok volt, ³⁾ mert a
gabona ára 13 ftra, helyenkint 25 ftra emelkedvén, a szegény
embernek nem állt módjában venni. Ő maga szerette volna

---

közt Maros-Vásárhely erődtítésének ügyét is tárgyalták. Valószínűtlen,
hogy ekkor lett volna e gyűlés — talán 1602. tavaszán tartották, mikor
Basta huzamosb ideig mulatott Deésen.

¹⁾ L. Törv. és Irom, XLVII.

²⁾ Trausch-féle krónikák I. 219.

³⁾ Krauss 193. l. Hogy a szomszéd Oláhországban hasonló inség
volt, azt két: Tergovist 1603. okt. 24-én kelt irat mutatja. Az egyik
címe: Extract ausz desz wallachischen Gemeinen und Fuernemen
Buern an des Radul waiwoda *abgesandten* gethones schreiben. Az
ország iртózatos állapotát festik a tatárok pusztításai következtében.
Még soha sem volt oly nyomor, mint most. A földnek népe halni
kíván inkább, mint így élni. — Mivel már egy éve, hogy a követek a
császárhoz elmentek: ha hiszik, hogy a osászár hajlandó őket segítni,
akkor jőjjenek a segélylyel mihamarabb haza, családjaik s hazájok oltal-
mára; mert különben, a hadi nép fizetetlenége miatt tehetetlenek lévén
a tatárok ellen, s nem védhetvén magokat, ők magok (a levélíró oláh
rendek) is kénytelenek lesznek az országból kibujdosni. Ugyanez érte-
lemben ír a vajda, a ki még a moldvaiakat vádolja, hogy ezek ingerlik a
tatárokat ő rá. A tatárok 2000, 3000 s 6000 embernyi csapatokban jönnek
s bár rendszeren megveretnek az oláhok által s aztán kiűzetnek, (mint most
legutóbb is, 10,000 főnyi tatárt vert meg az oláh had) mégis az ország
úgy el van pusztulva, mint Szinán basa idejében. — Simon vajda készülé-
téről is értesíti követeit.

féken tartani a hadakat, de azok rakoncátlanságán minden igyekezete megtört, s minthogy azt hitte, hogy mindez az inség annak következménye, mit ő az erdélyi nemesség háromszoros esküszegésének nevezett, egész haragja, gyűlölete ezek ellen fordult. Mert ő, a más légkörben és más viszonyok között fölnevelkedett katona, nem értette, hogy az, mit ő háromszoros esküszegésnek nevezett, nem volt egyéb, mint a helyzet és viszonyok kényszerűsége. Nem látta át, hogy Erdélyt Erdélyben nem védheti meg, s hogy a míg Temesben, Pesten török az úr, a szegény zaklatott erdélyi nemességnek nem áll módjában a bár milyen erős záradékkal ellátott hűségi esküt megtartani. Épen azért büntetni akart s rettegtetésben kereste a hűség garantiáját. Polgári biztosul Prágából Krauszenegh Pált küldék mellé, kivel, hogy a temesi határszélen csatározó török-erdélyi hadak ellen mehessen, Dévának vette útját, hova sept. elején érkezett meg.

Ez volt tehát a hely, hova a rendeknek össze kellett gyűlni. Básta már eddig is kérlelhetetlennek mutatta magát, már vetett ki egyes városokra sarcot s minthogy közbeszéd tárgya volt, hogy tulajdonképen haragja a nemesség ellen fordult, nagy volt ezek remegése. Sokan elmaradtak, de sokan féltek elmaradni s midőn összegyülekeztek, Básta Tótházyt a kolosvári bírót és Trauzner Lukácsot, mint a kolosvári jezsuita-üldözés okozóit, elfogatta, s az elsőt, mert unitárius vallását nem akarta megváltoztatni, lefejeztette, az utóbbinak pedig, mert megváltoztatta, megkegyelmezett. A gyűlést Básta saját termében — a magas szikla csucsán — tartá¹⁾, hol az első helyet, a katonai méltóságok után Huet Albert szebeni királybirónak mutatták ki. Mindenekelőtt Básta összeíratá a megjelentek neveit — és ebből »látja azt, hogy a bakja nincs ott.«²⁾ A megnyitó beszédet Krauszenegh tartotta: ez a szemrehányások egész tárháza volt, mely a császár jótéteményeit, igyekezetét, költségeit, hogy őket a török iga alól felmentse, számlalta fel, Erdély minden pusztulását, az ők, az erdei vadaknál vadabbak nyakába sózta, fölemlegette esküszegéseiket, »de szerencsējökre a legkegyel-

¹⁾ Bethlen V. 473. Szamosközy 294.

²⁾ Nagy Szabó Mikónál 84. l. I. k.)

mesebb uralkodó hatalma alá jutottak, kinek jóságát azonban úgy kell megragadniok, nehogy végre türelmét engesztelhetetlen gyűlöletté változtassák. ¹⁾ S aztán felveti a kérdést »ki hívei és az igaz hűséget kihez tartják?« A felelet természetesen nem lehetett más: mint a római császárhoz. S most Básta kiküld egy nagy rakás levelet, »a kiben a miriszlói harczkor Csákyval megesküdtek.« A rendek közül többnek hitlevele a csomókban volt — s ezek alig tértek magukhoz ijedelmökből, midőn egy másik csomag levelet küldö közibek, »melyekben Mózesnek, Zsigmondnak mutatták hűségöket és ott is ugyan mellette a hadban voltak.« ²⁾

Most Básta »embere által« azt kérdi az országtól: »mit akarnak, kegyelmet-e vagy igazságot ³⁾?« Midőn a habozó rendek időt kértek a gondolkodásra, Kornis Boldizsár engedélyt nyert Bástától, hogy bemehessen hozzájuk tanácskozásra. Az ország Kolosvári Jánost küldé be Bástához válaszával: nem lehet az összes nemesség ügyét egyforma mértékkel mérni, mert némelyek önként, mások csak a legnagyobb kényszerűség folytán pártoltak el, némelyek indították és vezették a mozgalmat, mások pedig kedvök ellen csatlakoztak hozzá, ezeket nem lehet egyformán sújtani a hűtlenség bűnével, az első sorban említettekkel. Egyszersmind emlékeztette, hogy midőn Kolosvárról távozott, többen vele akartak menni, s csak az ő kívánságára maradtak vissza.

Bástát épen nem elégítette ki a válasz, s most midőn másodszor ismételteté kérdését: az ország jobbnak látta azt mondani: »non petimus justitiam, sed gratiam.«

Básta maga is kiment a rendek közé, és »elő számlálja az ő jó tetteit az országgal szép renddel: felhozza miriszlói diadalát, melylyel Mihálytól szabadítá meg a nemességet, ki ha győz, »gondoljátok meg, hogyan jártatok volna?« Fölemlíti második küldetését Mihálylyal, ki az ő akarata ellen pusztítá Erdélyt. Ő megölette Mihályt, visszahívta a hajdúkat. Ez volt

¹⁾ Szamosközy 298.

²⁾ Nagy Szabó i. h. 84. l.

³⁾ »Quid vultis a me ut faciam vobiscum justitiamne aut gratiam?« Nagy Szabó 85. l.

a második veszedelem, mit elfordított rólok. »Im, miután — végzé szavait — császár ő felsége hallván e rebelliót, noha akkor is megparancsolta vala, de most újabban parancsolja, hogy az árulókat megbüntessem, fejét megnyuzatván, oda szeme elébe küldjem. Azért, mit mívelhetek én egyebet császár parancsolatjánál? Ti mindnyájan árulók vagytok és elöttetek halálotok, látjátok. De im hagyok három órára gondolkodásra időt mind nektek s mind magamnak.« ¹⁾

Valóban válságos percz volt s a rendek Sennyey Pongráczot küldék be hozzá, hogy kérjen kegyelmet. Volt-e valóban Bástának megbízatása megnyúzatni a nemesek fejeit? nem tudjuk, de nem tartjuk valószínűnek. Felhatalmaztatása aligha terjedt többre, mint hogy a legmakacsabbakat büntesse — s ezt meg is tette. Ő most nem akart egyebet, mint megrettenteni az országot s ez úton biztosítani hűségöket. Csakugyan visszament a rendek közé, s kijelenté hogy »leveszi az országról a fegyvert« még azon az áron is, hogy magára vonja a császár haragját. De aztán mindenki adjon magáról hitlevelet, s annak ő »gratiát« (t. i. menedéklevelet) ad. ²⁾

S ezután kiadták ő és Krauszeneg az országgyűlési rendeleteket hét pontban:

1) Kérelmére s az önmagára hozott ítélet alapján a nemeség visszanyeri életét és vagyonát, de úgy, hogy annak negyed-részét készpénzen váltsa vissza.

2) A Brassó alatt elestek és e gyűlésre meg nem jelentek vagyona lefoglaltatik: magok pedig hűtleneknek jelentnek ki.

---

¹⁾ Szamosközy s utána Bethlen egy egész drámai jelenetet csinálnak; Bástával egy oratiót mondatnak, melyet »I licitor profer funes catenas expedi secures« szavakkal végez be. Mathaeus Sándor főporkoláb csakugyan be is hoz egy csomó erős bakót. Ekkor Sennyey a tilalom daczára beront Bástához s tartja azt a liviusi szónoklatot, melyet Básta »mi közöd hozzá«? szavakkal félbeszakaszt ugyan, de csak azért, hogy Sennyey még nagyobb pathossal folytathassa. A mi a dologban való, azt egyszerűen, keresetlenül elmondja Nagy Szabó — s mi az ő előadását követtük. Hogy az ország követe Sennyey volt, azt Szamosközy előadásából elfogadhatjuk.

²⁾ Nagy Szabó 85—86. ll.

3) Vám, harminczad, dézma ő felsége birtokába szállnak

4) A hűtlenné lett városokban nincs megengedve más vallás, mint a catholica gyakorlata. A kolosváriak azonnal adnak templomot és iskolát a jezsuitáknak, a leromboltak helyébe.

5) Brassó 80,000, Kolosvár 70,000 frtot fizet. A többi városok sarczát ő felsége határozza meg.

6) A városok önkormányzati joga eltöröltetett, élökre kapitány állittatik s a kapuk kulcsait ezek őrzik.

7) A jelenlevők menedéklevelet kapnak.¹⁾

E rendelet az alkotmány végleges felfüggesztése s az ostromállapotnak állandósítása volt. Gratialevél nélkül ezen-től nem lehetett utazni, s az utolsó hajdúnak vagy vallonnak joga volt megállítani akárkit: »hún a gratia?« szavakkal. S csakugyan mindenki sietett gratiát váltani, »különbén módja nem volt a széljel járásban.«

Ezenkívül e gyűlésen még a jezsuiták behozataláról is intézkedtek.

A dévai gyűlés végeztével Krauszeneg visszaindult Prágába, jelentést teendő a császárnak; azonban megállapodott Kolosvártt s 24 előkelő polgárt, kik a város Székely kezébe adásának s a jezsuita templom feldulásának indítói voltak, elzárattatott s többeket kivégeztetett.²⁾ Mathaeus Sándor a főporkoláb Fogarasnak és Brassónak vette útját, szerte járt az országban s elfogatta és kivégeztette a »lázadás«-ban résztvetteket. Szept. 18-án Brassóban volt,³⁾ lefejeztette Hamvai Györgyöt, felakasztatta Vajda Miklóst, a Borbély vejét.

---

¹⁾ L. Törv. és Irományok XLVIII. A szász nemzeti egyetem ez évi jegyzőkönyvében fel vannak sorolva az ajándékok, melyeket ezen országgyűlés alatt Bástának adtak a szászok. Hogy Déván hoztak articulusokat, arra mutatnak Weissnak következő szavai: »ferebatur etiam rumor plurimos venire jesuitas, quos locaturus erat imperator in loca articulis De-vensibus comprehensa per totam fere patriam.« De fájdalom az articulusok sem Bécsben, sem másutt még nem voltak feltalálhatók.

²⁾ Szamosközy III. 311.

³⁾ Weisz Mihály naplója 163. De a jegyzet, mely a szövegben lévő »er«-t Bástára magyarázza, tévedt. Az »er« a General-Profosz-ra vonatkozik.

Kívülök még sokan bűnhődtek. Tamásfalvi János, maros-zéki főkapitány, Ribiczey Albert, zarándi főispán felakasztattak, Lészay Farkas, Nagy, Tamásfalvi László, Jancsó Gáspár, Kis Péter, Sörényi Ferencz, Czeglédi Péter s mások kivégeztettek. A városok megsarczoltattak s élökre német előljárókat tettek.

Básta Déváról Lipa alá vezette s Pálélésénél táborba szállítá hadát, hol eddig is folytak apróbb csatározások s Jenő alá ment. E hírre Temesvárról Bektás basa is megindult, s most Básta visszatért táborába, Bektás pedig (okt. 28-án) a Maros túlpartjain megállapodott. Apróbb csatározásokkal mulatták magokat — mignem Bektás egész váratlanul visszafordult. Nem ezt várták a bujdosók, s miután a lengyel katonák is elpártoltak, kiknek egy részök a császár, más részök a Radul szolgálatába állott, elhatározták engedélyért folyamodni Bástához, hogy szabadon haza mehessenek. Gyulafyt és Kapronczayt küldték hozzá, s ezek csakugyan meg is hozták az engedélyt Karán-Sebesre, melynek folytán nagy részök, maga Borbély is visszatért: de nem sokára meghalt (decz. 15.).

Básta is visszafordult s előbb Fehérvárra, onnan Kolosvárra ment. ¹⁾ Ez alatt Hoffman Kolosvártt összeíratta Székely Mózes párthiveinek Erdélyben s a részben levő vagyonát, hogy ez alapúl szolgáljon a dévai gyűlésen kimondott elkobzásokhoz. Ugyanezek pénzeit s ingóságait lefoglalta s azokkal beszámolt a visszaérkezett Bástának. ²⁾

XIV.

Sarmaságinak és követtársainak Rudolf kormánya 1603 szept. 6-án kiadta a végválaszt. Ő felsége megértette a miket elébe terjesztettek. De minthogy azóta a tartományban nagy fordulat állott be, s a rendek nagy része nemcsak lázadóvá lett és fegyvert fogott ő felsége ellen, hanem még a hűségben maradtakat is kényszerítették pártjokra állani, s ezzel roppant

¹⁾ Szamosközy, Bethlen, Trausch, Weis az i. h.

²⁾ Hoffman Gy. Kolosvártt 1605 okt. 5-én a prágai udvari kamarához tett jelentése. I. az összeírás egy részét Törv. és Irom. XLVIII. b) Az erdélyi összeírás, fájdalom nincs meg.

költséget okoztak: elhatározta ő felsége ottani tábornokának s mellé adandó tanácsosainak tudtúl adni, hogy az ország kormányzásáról, a határok megvédéséről, az igazságszolgáltatásról mit fog határozni. ¹⁾

De az e rendeletben kilátásba helyezett tanácsosok még e télen nem érkeztek meg, — egyedül Hoffman volt vele s az ország kormányzása egyelőre továbbra is Básta, mint helytartó kezén maradt. Mellette voltak mint tisztek gróf Salm Miksa, gróf Duvall Henrik, a korábbi lippai parancsnok, Rákóczy Lajos a hajdúkapitány, Coppa, Spinosa, Eliás János, ²⁾ továbbá Capreolo is, fogságából kiszabadulván, ³⁾ kik közül azonban úgy látszik, hogy csak Hoffman folyt be a polgári közigazgatás vezetésébe, s kivüle a hűnek tapasztalt erdélyi tanácsúr: Sennyey Pongrácz.

A kormányzás visszazökkent abba a kerékvágásba, melyből a tavasszal Székely támadása kiemelte; csakhogy, miután Szebenén kívül minden város Bástától kinevezett bírót kapott, kiterjedtebb volt az absolutismus, melyben maga a kormányzó zsarnok épen oly szájalomra méltó alak volt, mint a kormányzott nép. Látta azt az óriási nyomort és inséget, melyet az egyiptomi hét csapás: a pestis, a német és hajdu, török és tatár hadak magok után hagytak, szeretett volna segíteni rajta és erre nem volt hatalma. Híjában adta ki a rendeleteket a dúlások megszüntetésére, híjában büntette azok áthágóit — nem volt semmi sikere. S mert ajtaja a kérelmezők számára mindig nyitva volt, — ő elébe, mondja egy krónikás, a koldus is bemehetett, — »menten ment a sok panaszló ember Bástára, panasznolni Kolosvárra és egyébüvé is, de csak azt kérdezte a nagy jámbor: magyar-e a ki azt mivelte?« s ha

---

¹⁾ Bethlen Farkas V. 513 közölve a leirat szövege. Istvánffy szokása szerint kelet nélkül közölván az eseményeket, Molard és Burghaus visszatérése utáni időre, tehát 1603-ra teszi a tíz biztos Erdélybe jövetelét. De téved: 1604 jan. 20-án készítették számukra az instructiót a kamarai jószágok mikép kezelése iránt, — akkor tehát még nem jöhettek le. Különben is Weiss naplójából (172) látjuk, hogy 1604 jun. 5-ike körül érkeztek Nagybányára.

²⁾ Bethlen V. k. 525-ik l.

³⁾ Papp Miklós Tört. Lapok I. 586.

a felelethől az jött ki, hogy magyar, az volt a válasz: »ha valon vagy német volna, bizony azzal birnék, de a magyarral nem tudok birni.«¹⁾

Ez önvallomása Bástának jellemzé a sisyphusi munkát, melyet magára vállalt, s mely most annyival súlyosabban nehezedett vállaira, mert az új szervezés keresztülvivői még nem jöttek meg. De addig is kormányozni kellett s nem tehetett egyebet, mint a régi formák közt mozogni. 1603. decz. 27-én kiadta meghívó levelét az 1604. jan. 25-én Kolosvártt tartandó országgyűlésre, s kiadta a rendeletet, hogy az adószedők is ugyanakkor számoljanak.²⁾ Azonban e közben Básta megkapta Prágából a rendeletet, hogy Erdélyből küldjön orátorokat a pozsonyi országgyűlésre, s e czélból ő újabb körlevelet bocsátá szét, hogy mielőtt a rendek Kolosvárra jönnének, jan. 12-én jelenjenek meg Megyesen, ő felsége akaratának meghallgatására.³⁾ S valóban egyéb nem történt a medgyesi országgyűlésen, mint hogy felolvasták a császár levelét, melyben a pozsonyi országgyűlésre orátorok küldését rendeli, még pedig minden nemzetből kettőt.⁴⁾

XV.

A dévai országgyűléstől a kolosváriig semmi sem történt nyilvánosan, miből arra következtethetett volna az ország, hogy a büntetés még nem ért véget, s hogy a tulajdonképeni megtorló rendszabályok ezután következnek. Ellenkezőleg a Borbélynak s a kibujdosottaknak adott kegyelem mindenkit remény-
nyel töltött el. S épen azt akarta Básta, hogy senki se sejtсен semmit, s épen azért senki se maradjon el azon gyűlésről, melyet ő a büntetés és visszatartás napjául nézett ki. Azt akarta, hogy mind azok, kiknek befolyásától tarthatott, s mind azok, kiket a multakért sújtani akart, kezében legyenek. Azt hitte, hogy Hoffmann mellé a többi biztosoki s a gyűlés napjáig, jan. 25-ig az

¹⁾ Nagy Szabó 86—7.

²⁾ Básta György meghívója az országgyűlésre Déees városához, Papp Miklós Történeti Lapok I. évf. 585-ik l. L. Törv. és Irom. XLIX.

³⁾ Básta újabb meghívója u. o. L. Törv. és Irom. L.

⁴⁾ Trausch-féle Krónikák 228-ik l. Weiss Annalesei 166.

Erdély újra szervezésére vonatkozó szabályzatokkal le fognak érkezni, s e gyűléssel is mint a megelőző évivel, ő az alkotmánynak ez újabb és még nagyobb mérvű módosítását tudomásúl fogja vétetni. De Prágában — hol a közelebbi siker mámorában jóval nagyobb mérvű, behatóbb és általánosabb intézkedéseket vettek munkába — nem készültek el az utasításokkal s a mi főbb, nem tudták a hadaknak szükséges pénzt összeremteni; pedig ott jóval nagyobb kiterjedésű és lényegesebb alkotmány-revisiót terveztek, mint a múlt évi volt. Így hát végre is maga volt kénytelen Hoffmannal együtt vezetni az országgyűlés menetét, melyre terveihez képest, hogy a büntetést senki se kerülje el, kit ő sújtani akart s hogy a tervezett újításokról is mindenkinek tudomása legyen, nem a szokott módon az előkelő nemeseket s a helyhatóságok követeit, hanem — mint az csak ritka és különös esetekben volt szokásban — a nemességet fejenként minden mentség kizárásával hívta meg.

A gyűlés határnapjától kezdve több napon át gyülekeztek a rendek, de nagy meglepetésökre, a mint a város kapuján beléptek, neveiket egy arra rendelt írnok jegyzékbe vette, melyet estve, miután a város kapui bezárattak, Bástának bemutattak. Ez sem volt elég: megparancsolta magyar deákjának Kereszturi Györgynek, hogy a megjelentek neveit szállásaikkal együtt vegye jegyzékbe s nyújtsa be hozzá. Ezenkívül az özvegyeket is meghívta, hogy gyermekeikkel együtt jelenjenek meg, ¹⁾ mi arra a gyanúra adott alkalmat, hogy ő ezeket tisztjeinek akarja nőül adni. S ha mind ez elég volt aggodalmakat támasztani, éppen nem oszlatta el azt, a mit magában Kolosvártt találtak: hol a jezsuita üldözések megtorlására már megtették az előkészületeket. ²⁾

Ez aggodalmak daczára a gyűlés, néhány nappal ugyan a kitűzött határidőn túl, de a törvényes formák közt tartatott meg. Ugy látszik, Sennyeynek és Kornisnak befolyása eredményezte ezt, kik mellette voltak s habár a császár kegyelméről biztosította is a rendeket, propositiókat is küldött ki, s megengedte, hogy válaszukat articulusokba írják, de arról, hogy régi

¹⁾ Bethlen Farkas VI. 5.

²⁾ Weiss Annalesei (Fundgruben) 167. 1.

jogaikat, kiváltságaikat megerősítse, hallani sem akart: ezt akkorra halasztá, mikorra a commissariusok megérkeznek.

Igaz, hogy meghunyászkodásuknak elég jelét adták a rendek. Elismerték bűnös voltokat s megkegyelmeztetésökért halát és köszönetet szavaztak neki. S a többiekben is, alkotmányos formák megtartása mellett, akaratához szabták magokat.

Megszavazták az adót: de nem portánként, mint rendesen, hanem minden marhával bíró jobbágy után 50 s minden marhátlan után 20 dénárt. ¹⁾ Ez arányban vetették ki a szászokra is az adót.

Megválasztották Básta propositiója alapján a királyi tábla tagjait is — kik ez idő szerint még a hazai törvény szerint ítélték.

Törvénybe iktatták a dévai decretumot, a dévai gyűlésen megjelentek jószágai $\frac{1}{4}$ -ét, az ott meg nem jelentek felét tartoznak megváltani. Mint nagy kegyet fogadták, hogy a fizetni nem tudók jószága csak a rá kivetett summa erejéig inscribáltatik másnak, s a tulajdonos által később is visszaváltható marad. ²⁾

A ki az ellenségtől levelet kap, tartozik Bástának átadni, hűtlenség bűnének terhe alatt.

Azokat, kik nem tértek még meg a köteles hűség alá, proscríbálták.

Kérik, járjon közbe a római császárnál, régi kiváltságaik megerősítése érdekében.

Kérik, oltalmazza meg a nemességet saját lakóhelyein a rakoncátlan katonák ellen.

A városokba menekült nemességet a városbeliek ne zsarolják törvénytelenül, s ne szállítsanak rájuk katonákat.

A postálkodásban s a hadak ellátásában a Básta által kiadandó szabályzat tartassék meg.

Kinek Básta jószágot adományoz, az törvényesen iktatassa be magát abba.

---

¹⁾ A szász nemzeti egyetem jkvében (1604. febr. 12.) vagyonosnak és vagyontalannak nevezik.

²⁾ V. ö. Weiss Annales Tranniae, Trauschenfels: Fundgr. 167. 1. Erdélyi Országgyűlési Emlékek. V.

Köszönettel veszik, hogy Básta a hűtlenek jószágait, melyeket ezek nejeik útján, vagy mint gyámok bírnak, nem foglalja le. ¹⁾

E gyűléshez febr. 4-én Szamosközy és többi conservator társai folyamodást adtak be, hogy a Fehérvártt igen rossz állapotban lévő levéltár megvédéséről intézkedjenek. ²⁾ S a brasaiak is e gyűlés alatt kapták meg a császár leiratát, melylyel a Básta által eredetileg 80,000 frtban rájuk vetett sarczból 20,000 frtot leengedett. ³⁾

Alig ért véget a gyűlés, ⁴⁾ azonnal alkalmok lett a rendeknek tapasztalni, hogy minő volt a Básta által nekik ajánlott kegyelem. A városból csak az ő engedélyével lehetett távozni, s ő azt csak azután adta meg a rendeknek, hogy közülök Boronkay Jánost, Kálmándy Mihályt, Csiszár Györgyöt a nemesek, Donáth Györgyöt (egyikét leghívebb embereinek, ki a Székely Mózes által neki ajánlott előkelő tisztséget nemcsak nem fogadta el, de ellenkezőleg Radulhoz csatlakozott) és Kálnoky Jánost a székelyek közül elfogatta. Elfogatta kívülök Kis Farkas hajdú kapitányt is. A megrémült rendek azonnal Bástához fordultak, kérték szabadon bocsáttatásukat, kérték, hogy közölje velök az ellenök emelt vádakat. »Uj bűnök ezek« — mondá Básta — s azonkívül semmit sem tudhattak meg. ⁵⁾ Elfogatta a lázadás bűnével terhelt Bánffy Dénest is. Ezek közül Kálmándy, Csiszár, Boronkay éjjel titokban akasztattak fel, míg Kis Farkast nappal végezték ki. Bánffy Dénes lefizette ugyan a reá rótt birságot, de azon ürügy alatt, hogy ezzel csak életét s nem szabadságra helyezését váltotta meg, még

¹⁾ L. Törvények és Irom. LIII.

²⁾ U. o. LVI.

³⁾ Trauschenfels Fundgruben 166-ik l.

⁴⁾ Weiss az elosztás napját febr. 3-ra, a szász nemzeti egyetem jkönyve febr. 12-re teszi. Ez utóbbi valószínűbb, mert mint látjuk a conservatorok is még febr. 4-én adták be folyamodásukat.

⁵⁾ Bethlen VI. 9. Weiss 167. »nec enumeratur cur hoc fiat, nec obtineri a nobis potuit ut causam captivationis hujus dominus generalis enarraret,« mondja ez utóbbi. De Bethlen tudni akarja, hogy Boronkay elfogatását a szebeniekhez írott levelei, valamint Lódi Simon karau-sebesi bán feladásai okozák.

sokáig fogva tartatott.¹⁾ Ellenben Kálnoky és Dónáth könnyen tisztázták magokat s rövid idő múlva visszanyerték szabadságukat. »Igy utánozta — mondja Bethlen — Básta Báthory Zsigmondot, ki az országházát börtönné változtatta.«

De ha az országháza börtön, maga az ország még mindig nyomor és inség színhelye volt. Egy szál ellenség sem állott az ország határán, de azért vallon és hajdú mindig úgy dúlt, mintha telve lett volna ellenséggel. Ha megszédte magát egy csapat egy helyen, s a sok panaszt már nem győzte hallani Básta, elszállásolta onnan s az új csapat, mit helyébe rendelt, ott kezdte, hol a másik elhagyta. Gerl Gáspár január 21-én egy vallon companiával Segesvárra érkezett s augusztusig 32,000 forintot zsarolt. Salamon kapitány 32,000 forintot, Hersel Ferencz Szászkezdén 385,161 frtot zsarolt.²⁾ Gróf Salm Miksa Szebenben gazdálkodott,³⁾ Alfierit el kellett Kolosvárról Gyaluba tenni a németek rendetlensége miatt s ide vallonokat tett helyébe.⁴⁾ Ez pedig rettenetes nép volt. »Olyan nép ez — mondja egy szemtanú — hogy, ha egy országot el kell pusztítani, csak vallont küldjenek oda: úgy kieszik, kiisszák, hogy karddal, tűzzel sem lehetne oly tisztára pusztítani.⁵⁾ Akármint akarta Básta megszüntetni e pusztítást — nem tudta, mert nem volt pénze, mivel kielégítse zsoldosait. Ha egy csapatnak fizetett, fellázadt a másik, melynek nem fizetett. Egy ilyen lázadó csapathoz Dampierret kelle küldeni, ki becsületszavára fogadta, hogy a pénz Kassán van, — csak így lehetett várakozásra bírni őket. A rakoncátlan hadat pedig nem lehetett kivinni, mert az ország csak így megszállva volt féken tartható.⁶⁾ Pénzt pedig hijában sürgetett Básta, s annyit, mennyire szükség lett volna, az országgyűlés sem teremtetett elő.

A prágai kormány a helyett, hogy az alkotmány helyreállításával a legegyszerűbb és legtermészetesebb eszközt ra-

¹⁾ L. Törv. és Irományok LVIII.

²⁾ Krauss, Keménynél 195 l.

³⁾ Archiv, Neue Folge XIV. 383. l.

⁴⁾ L. Törvények és Irományok LVII.

⁵⁾ Krauss i. h. 194-ik l.

⁶⁾ L. Törvények és Irományok LVII.

gadta volna meg a háborgó kedélyek lecsendesítésére, éppen az alkotmány teljes kiirtásában kereste támaszát. Ez időben nagy tevékenységet fejtett ki: de nem a hiányzó pénz előteremtése, nem a török háború előkészületei megtétele körül. Új kormányzási és közigazgatási intézményt készített Erdély számára, honnan azt Magyarországra is átvinni remélte, ha gondolata szerint annak legnagyobb akadályát a protestáns vallást sikerülend elnyomni, megtörni, kiirtani. A maga elé kitűzött eljárási módozat ez volt: kiirtani a reformatiót Magyarországon s egy időben ezzel a német birodalom alkotmányát s az örökös tartományok közigazgatási formáját életbe léptetni Erdélyben — a többi, gondolta magától fog jőni.

S csakugyan e mód szerint fogtak munkához. Carillo 1604. jan. 8-ról Kassáról jelenté, hogy az ottani »valóban királyi templom« elvétele a protestánsoktól e napon szerencsésen végrehajtatott, s ő maga is indul Kolosvárra, ¹⁾ hogy a térítés munkájának vezetését kezébe vegye ott is. Pár nappal utóbb jan. 12-én a jezsuiták prágai collegiumának rectora átvette az erdélyi collegiumra vonatkozó alapítványleveleket ²⁾ s ezzel kapcsolatban ugyanott megállapították Erdély új szervezetének alapvonalait. Ugyane napon jan. 12-én határozták el, hogy az összes erdélyi birtokviszonyt a nemességnél, a szent birodalomhoz hasonló jogalapra fektetik. T. i. Erdély lázadása által jogvesztetté lévén, a császár foglалás által lett az ország urává, s mint ilyennel szabadon rendelkezik. A veleszületett kegyelemnél fogva azonban visszaadja a lázadásban részt vett nemeseknek jószágaikat: de úgy, hogy az eddigi birtoklási cím érvénytelennek tekintetvén, a lázadó nemes új adománylevelet kap, melylyel az illető jószágot, mint férfi ágat illető hűbért nyeri, s melybe a császár őt teljhatalmánál fogva beiktatja, mint az okmány mondja »investiálja,« azon föltétel alatt azonban, hogy azokért a biztosok által meghatározandó megváltási összeget készpénzben lefizessék. ³⁾ Hasonló módon jártak el a hűségben megmaradtak megjutalmazásával

¹⁾ Carillo jelentésének eredetije megvan Bécsben a titk. levéltárban.

²⁾ L. Törvények és Irományok LI.

³⁾ L. Törvények és Irományok LII.

is: elhatároztatott, hogy ezek is, mint hűbért kapják jutalmul a nekik adományozandó birtokokat. Im ez volt a prágai kormány igazsága: lázadók és hívek egyaránt elvesztették birtoklásuk jogalapját. Egyszersmind kinevezték e művelet végrehajtására a polgári biztosokat: Burghaus Miklóst, mint igazgatót, Krausseneck Pált, Hoffmann Györgyöt és Im-Hoff Károlyt, mint tanácsosokat s jan. 20-án elkészíték az erdélyi jövedelmek, adók beszedésére és kezelésére vonatkozó utasítást, mely épen úgy, mint a donatio rendszere az alkotmányt, a közigazgatást forgatta fel.¹⁾

Kétségtelenül Erdély államjövedelmeinek és az ország pénzügyeinek kezelése sok tekintetben reformálandó volt. Az is tagadhatlan, hogy az utasítás sok jóra való intézkedést tartalmazott. Ha azt a rendszert, mely az örökös tartományokban hasznosnak bizonyult be, alkotmányos úton, hazafiak által akarták volna életbeléptetni: a kísérlet egyik-másik részében hasznosnak bizonyult volna be. De így, mint megkísérlették, minden czélzata, minden intézkedése az alkotmány negatiója volt, mely annak kimondását vonta maga után, hogy a pénzügyi adminisztráció körében minden hivatalnok csak német lehet.

Ez utasítás tulajdonképen egy erdélyi udv. kamarának felállítását rendelé el, a melynek székhelyétül Kolosvárt jelölte ki, s mely a többiek mintájára, s épen oly hatáskörrel, milyenel azok birtak, gyűléseket volt tartandó.

Meg voltak bizva, hogy kikutassák az egyházi vagyonomkat, a regalékat s azokat visszaszerezni, ezeket hasznosítani igyekezzenek.

Az erdélyi bányák megvizsgálásával Kauffmann János sziléziai hegyester volt megbízva s ezeknek czélszerű reformját, az elzálogosítottaknak, bérbeadottaknak visszavételét tervezék, kimondván, hogy az igazgató és tanácsosai a magyar és csehországi szervezetet tartoznak átültetni, s e célra külön hegyestereket akartak kinevezni.

Igy akarták reformálni az adót, harminczadot és sóbányákat, köteleességévé tévén az igazgatónak, hogy ez utóbbi helye-

¹⁾ L. Törv. és Irom. LIII.

ket negyedévenként meglátogassa; kimondák, hogy pénzügyi hivatalra csak német alkalmazható.

A jan. 12-iki határozatban kimondott hűbéri szervezetet tt bővebben körülírták, intézkedvén, hogy a hűtlenség bűnébe esettek felett szigorú vizsgálatot tartsanak. Meghagyták, hogy minden birtokossal mutattassák fel a birtokaikra vonatkozó irományokat. A hűtlenek birtokai mint hűberek, németeknek lesznek adományozandók.

Maria Krisztiernának uradalmi visszaadassanak.

Az erődök szereltessenek fel.

Eltörrendő azon régi szokás, mely szerint a fejedelem vagy főurak a városokban ingyen tartatnak.

Főfizető mesterré Reichl György neveztetett ki, s ennek teendőit is részletesen körülírták. Administratorrá pedig Renner János neveztetett ki, megszabván ennek is hatáskörét és teendőit. S egyszersmind intézkedett az utasítás a számadások vezetéséről és megvizsgálásáról.

Ezek főbb körvonalai e nevezetes utasításnak, melynek feladata lett volna az országban egészen új állapotot teremteni s melyet annyi gonddal és fáradsággal dolgozott ki a prágai kormány. Bizonyosnak vehetjük, e terveknek legalább körvonalaiba Básta is be volt avatva. Legalább arra mutat, hogy már a dévai országgyűlésen megszabta a redemptio árát, s hogy a kolosvári ismételve formuláztatta azt. Hogy annak keresztülvitelehez nem foghatott minden részében, csak a prágai kormány pénztelenségén múlt, mely nem tudott annyit összegyűjteni, mennyi a zsoldosok kifizetésére elegendő lett volna, s így a biztosoknak leküldését is halasztá: kik közül egyedül Burghaus jött le. ¹⁾

Ekkor más ügy is foglalkoztatta őket. Örmény Péter, mint Radul követe Prágában febr. 20-án jelentést tett Radul szorongatott helyzetéről, ²⁾ ki ellen saját alattvalói törnek, s

¹⁾ Bethlen Farkas VI. k. 26. lap. mondja: »circa aequinoctium vernum«

²⁾ Bécsben a titkos ltban. Relatio Petri Arminii 1604 febr. 20. az oláhországi ügyekről, melyben többi közt ez áll: »adesso ad fines etiam rebelles Transylvanos, item Cosacos, nuper ex Transylvania caeso Zekely Mojse pulsos, in omnem etiam occasionem intentos.«

kinek támogatása Básta feladatai közé tartozott. Már ekkorra Carillo rendezte Kolosvártt a vallásügyi kérdést,¹⁾ nemcsak a templomokat, hanem néhány polgár házáat is a jezsuitáknak adták, s a minden kiváltságtól kifosztott és teljesen megfélemlített városból elindult a Barczaságba.

A kassai és kolosvári példa a szászokat is rettegéssel tölté el, melynek tápot adott az, hogy midőn a Barczaságon néhány megüresedett evang. parochiát a régi szokás szerint betöltöttek, Básta fenyegetőleg rájuk írt, hogy majd Kolosvár sorsára jutnak, s még inkább hogy Rácz György megtiltotta a szász papoknak az urvacsora kiszolgáltatását s elszedte a templomok kulcsait. Az éppen Megyesen átutazó kormányzóhoz folyamodást adott be a szász papság — s a külső-belső ellenségekkel küzdő kormányzó, nem akarva a szászokat is végképen elidegeníteni, megtiltá Rácznak, hogy vallásos reformokat erőszakoljon a népre, »nem tartozik az rá« s megerősíté a szász egyházak régi kiváltságait.²⁾ Fényes kíséretével, 500 vallonnal márcz. 10-én érkezett Brassóba, hova 150 főből álló kísérettel márcz. 12-én Radul is megérkezett, éppen olyan ünnepélyesen fogadtatva a szászok által a kormányzó rendeletére, mint a milyennel ő fogadtatott.³⁾

Három napot töltött Radul Brassóban, mialatt megbeszélte Bástával a jövő eshetőségek ellenében követendő eljárást s a kormányzó, hadai zsoldja fejében a császár által, (talán éppen Hoffmann utján) küldött összeg pénzt (talán a múlt évben ígért 40,000 tallért) kézbesíté neki,⁴⁾ valamint a brassaiak által ólmot és löport adatott neki. Radul márczius 15-én, Básta a következő napon utaztak el — de a kormányzó távozása előtt a brassaiaknak visszaadta kiváltságait.⁵⁾ Básta ismét Kolosvárra ment, honnan az időközben bejött Burekhaus-sal, maga is a császár parancsa következtében visszatérendő volt Magyarországra. Kimenetele előtt azonban még egyszer a

---

¹⁾ Hogy ő rendezte s hogy ott volt l. Trauschenfels Krónika 168. s 172. (Weiss Annalesei.)

²⁾ Trausch 229.

³⁾ Weiss 171.

⁴⁾ Bethlen VI. k. 17. l.

⁵⁾ Weiss Annales 172.

maga módja szerint, rettegtes által intést akart adni az erdélyieknek: nehogy köteles hűségöket megszegjék. Sarmaságít hamis és alaptalan vádra, koholt levél alapján, melyet Begtáshoz intézett volna, s melyet Markó vajda juttatott Básta kezébe, ez elfogatta¹⁾ s kivitette Szatmárra. Azután pedig azt adva ürügyül, hogy kimegy Husztra, hogy e város birtokába beiktattassa magát, s három tonna aranyat Velence felé előre küldve, ápr. 7-én elutazott Erdélyből. S mintha félt volna, hogy kimenetele a féken tartott szenvedélyt újra felköltsi: elindulta előtt azt mondván, hogy csak két hétre távozik.²⁾ Valójában pedig végkép távozott: azt hitték Prágában, hogy Erdélyt polgári kormányzósággal is féken fogják tarthatni. Őt a törökök ellen folytatott háború parancsnokává szemelték ki.³⁾

XVI.

A távozó Básta Capreolot hagyta helyetteséül, ki annyi-val volt rosszabb nála, mert nevének rettenetességével sem birt s még kevesbbé volt képes fékezni a vallonok és hajdúk kicsapongását.⁴⁾ Közvetlen támadás veszélye még akkor nem fenyegette az országot: de tatár hadak előzőnlék Oláhországot, s a kormányzó-helyettes Radul megkeresésére fegyverre szolítá a székelyeket s rendeletet adott nekik, hogy a vajda

¹⁾ Bethlen F. VI. 26-ik s köv. 11.

²⁾ Krauss 196. Weiss 172, Bethlen VI. 34.

³⁾ A magyar tud. Akadémia birtokában megvan Rudolf 1604 júl. 15-én kelt rendelete, melylyel Bástát tábornagygyá nevezi ki: Demuall haben wir den wolgeborenen Georgio Básta Grauen zu Huzt unsern Generalen in Siebenbürgen und lieben getreuen in gnädigster Betrachtung seines uns berühmten dapfern aufrichten und redlichen gemüets, in Kriegssachen erlangten erfarenhait und bevorab seiner uns selbs in Nider und Ober-Hungern, sonderlich aber gedachter provinz Sibenbürgen vilfeltig ansenlicher und nuzen erwisener khrigsdinst. . . s testvére Mátyás tanácsára. . . kinevezi s parancsolja, hogy a hadak Bástát, . . für unsern Obristen Veldt General Leüttennanten haltet ehret und respectiret stb. . .

⁴⁾ Bethlen i. h. Mikó F. írja 166 l. »a benmaradott praesidiumok előtt hagyván egy atyafiát, kit is conte Capreolosnak hívtak.« Azonban a három biztost nem rendelte Erdély kormányzóivá.

segélyére siessenek. ¹⁾ A biztosok közül három: Krausseneck, Hoffmann és Imhoff már rég ki voltak Erdélybe rendelve, de nem levén pénzök a zsoldosok kifizetésére, hosszas időn át Kassán és Szatmártt tartózkodtak, honnan a két első Imhoffot előre küldvén, jún. 5-re Nagy-Bányára összehívta a rendeket, főként a szászokat, »tanácskozni azon eszközök felett, hogyan lehetne a hadi népet az országból kivinni, s annak nyugalmat, békét és bátorságot szerezni.« ²⁾ Imhoff előre bejött ³⁾ s a másik két biztos csak jún. elején ért Nagy-Bányára. Az értekezletet csakugyan megtartották, de semmi nyoma, hogy valami üdvöst tudtak volna határozni s éppen nem találták ki a módját, hogyan szabadítsák meg az országot a zsoldosoktól: mert ahhoz pénz kellett; pénzt pedig sem ők nem hoztak magokkal, sem az erdélyiek nem adhattak. ⁴⁾

Ez a gyűlés, helyesebben értekezlet, nem tartatott meg a rendes és törvényes formák közt, articulusokat sem hozott s a tanácskozás sem terjedt egyébre, mint hogy a biztosok bejövetelére pénzt teremtsenek.

XVII.

Erdélyben a törvényhozás hatalma már tényleg nem állott egyébből, mint adókimvetési és törvénykezési formaságokból. Úgy volt ez a részeken is, hol az erdélyihez hasonló viszonyok állottak fenn, s melyeknek egyik leghatalmasabb főurat Nyáry

¹⁾ L. Törvények és Irományok LIX. V. ö. Bethlen 62.

²⁾ L. Törvények és Irományok LX. Máj. 30-ika után indultak el: L. Törv. és Irom. LXI. A biztosoknak ezen időből következő, a hadsereg élelmezésére és tartására vonatkozó jelentései maradtak fenn Bécsben, az udvari kamara ltárában: 1604. febr. 28. Kassa, Krausseneck és Imhoff a császárhoz. 1604. febr. 28. Szatlmár, Burghaus, Krausseneck és Imhoffhoz. 1604. márcz. 3. Szatlmár, Burghaus, Krausseneck és Imhoffhoz. 1604. jún. 17. Szatlmár, Krausseneck, Imhoff és Básta a császárhoz, 1604. jún. 20. Nagy-Bánya, Krausseneck a főhöz.

³⁾ Teutsch Fr. Arch. N. F. XIV. felemlíti Capreoloval kiadott rendeletét, mely Kolosvártt, máj. 21-én kelt, s melyben a szászoktól gabonát és hadat kérnek.

⁴⁾ L. Weiss naplóját 172. l. »Regnicolas in Nagy-Bánya ad 5 diem jun. convocarunt,« de ez nemcsak a szászok gyűlékezete volt.

Pált, daczára hogy a magyar királynak egyik leghatározottabb hive volt, s Erdély utolsó visszafoglalását is több tekintetben az ő közvetítésének köszönheték: jún. 10-én elfogatta, s irományai felkutatására kiadta a rendeletet.¹⁾ Ugyan erre készültek Magyarországon is, az Illésházy nyakába akasztott igazságtalan perrel, a rendek által hozott törvénycikkeknek a pozsonyi országgyűlés eloszlása után egy ujjal, a XXII-ikkel megtoldásával s a templom-elfoglalásokkal és vallásos üldözésekkel.

Mindez mutatta, hogy a biztosoknak bejövele nem fog a dolgokon semmi változtatást eszközölni. Az alkotmány elkobzásának súlyát nevelte, hogy már a hívek sem érezték magokat biztosságban, — egy oly loyalis férfinak, mint Sarmasági, folytonos zaklatása és fogságban tartása²⁾ mindenkit méltó aggodalommal töltött el. S nem is vártak semmi üdvöst az országgyűléstől, melyet az országba Nagy-Bányáról bejött biztosok júl. 15-re hívtak össze.

E biztosok voltak: Krauseneck, Hoffmann és Im-Hoff³⁾ kik mellett mint Bástá hadi helytartója működött Capreolo. Magyar tanácsosok voltak mellettök Sennyei, Mindszenti, Kornis,⁴⁾ kik közül azonban a két utóbbi nem volt még Fehérvártt. Alighogy megkezdték a biztosok működésöket, jún. 21-ére egy még Bástától kezdett alkudozások alapján fényes tatár követtség érkezett, melynek feladata volt egy, Rudolfal kötendő szövetség alapjait megvetni, de egyszersmind annak is egyengetni az útját, hogy Radul a beiktatás jelvényeit a portától vagy legalább a khántól elfogadhassa. A biztosok a szövetekezés föltételeit nem ellenzették: azonban a választ azokra részint a császárra, részint Bástára halaszták.⁵⁾

Ezalatt elkövetkezett júl. 15-ke, az országgyűlés megnyi-

¹⁾ L. Törvények és irományok LXII.

²⁾ L. Törvények és irományok LXIII a) és b).

³⁾ Die kaiserlichen kommissarii Paulus Krasseneck, Georgius Hoffmann und Carl Imhoff admistriren Siebenbürgen, mondja Krauss 19-ik l.

⁴⁾ A két első a kiadányokat is aláírá, az utóbbitól nem birunkugyan ilyent — de tanácsúri minősége benne volt czímében. Lásd a LXIV. okm.

⁵⁾ Székely Krónika 118-ik l.

tásának határídeje, melyre a mint összejöttek a rendek, a biztosok megalakíták az erdélyi kamarát s ebbe fölvtették Huet Albertet és Rhener Jánost.¹⁾

E gyűlés a nagybányai határozathoz képest csak pénzügyi dolgokkal foglalkozott. A dévai és kolosvári határozatoknak, melyek elrendelék, hogy minden lázadó, lázadása minőségéhez képest birtoka egy részét megváltani tartozik: nem lett foganatja,²⁾ s a pénzügyi művelet, melytől Básta oly sokat várt, eredménytelen maradt. Senki sem találkozott, ki a törvény által adott felhatalmazás alapján a lefoglalandó jószágért letette volna a tulajdonos által meg nem adott sarczot — s így a lefoglalást sem lehetett végrehajtani. A végrehajtással megbízott biztosok sokáig késtek minek következtében a művelet napról napra maradt, s miután, most midőn a biztosok már itt voltak, Básta elhagyta az országot, azok sem akartak nélküle intézkedni. Pénzre pedig mellőzhetetlen szükség levén, annak előteremtésére módról kelle gondoskodni. A rendek, különösen a szászok kérték a biztosokat, hogy vigyék el nyakokról a vallonokat, kik közelebről is egy, 32 terhes szekérből álló gabnaszállítmányt, prédáltak fel³⁾: de a biztosok csak azon esetre ígérték ezt meg, ha zsoldhátralékjokat valami módon kifizethetik.⁴⁾ De hogyan? Adóból vajmi kevés jött be, zsarolni sem lehetett többet a földnépen: így hát csak egyetlen mód volt még hátra — a kölesön.

Valóban ez volt még az egyetlen lehetőség, pénzt előteremteni, s a biztosok ugyancsak hozzá is láttak. Zálogra hét százalék mellett fekvő birtokok vagy korona jövedelmek lekötése által öt hó alatt közel 130,000 frtot vettek fel. Az első kölesönt márcz. 17-én Daróczytól vették fel, júl. 16-tól tehát

---

¹⁾ Adsertus est in hoc Claudiopolitano conventu in ordinem consiliariorum suae majestatis pro camera saltem Trasilvanica, Albertus Huet. Item quidam alius Cibiniensis Joannes Rhener artis sartoriae magister. Contigit haec primum Germanis gratia nostris. Mondja Weiss 173. l.

²⁾ Inventus est — írja Weiss — qui redimeret vix unus, habebant enim aliud sub pectore fixum.

³⁾ Bethlen Farkas VI. k. 54.

⁴⁾ Krauss 196 l. és Weiss 172-ik l.

az értekezletet követő naptól már hat nagyobb kölcönt kötöttek magánosokkal és szász városokkal. ¹⁾

Mindamellett az egész augusztus hó eltelt az alkudozásokban és intézkedésekben, míg a vallonokat akkép ki tudták elégíteni, hogy ezek elhagyák Erdélyt. A fenyegető hírekhez képest aug. 6-áról Fehérvár mellé »Morgó mezejére« ugyan ezen hó 15-ére elrendelék az erdélyi hadak táborba szállását, részint a hajdúk megfőkezése, részint a fenyegető török támadás megelőzése végett. ²⁾ A táborbaszállás megtörtént ugyan a székelyek részéről, de ezek mind addig, míg a vallonok el nem hagyják az országot, nem akartak mozdulni ³⁾ s így a biztosok szept. 6-áról újabb táborbaszállási parancsot adtak ki. ⁴⁾

Erdély különösen a vallonok távozása után nyugodt volt; de már ekkor újabban feléledt reményekkel várva és aggódva tekintett az eseményekre, melyek határain túl, magában az anyaországban rendítették meg a rendszert, mely államéletét és alkotmányát megsemmisítéssel fenyegette.

---

¹⁾ L. Törvények és Irományok LXVII-ik sz.

²⁾ L. Törv. és Irom. LXIV. sz.

³⁾ U. o. LXV-ik sz.

⁴⁾ U. o. LXVI-ik sz.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1601. elején.

Az erdélyi országgyűlés köreteinek Rudolf császár előtt elmondott beszéde.

Capita legationis ordinum et statuum Transiluanicorum.

Superioribus annis, augustissime atque inuictissime imperator, domine nobis clementissime, cum sacratissima M. V. per commissarios curam huius provinciae administraret, meminisse potest serenissimum principem et dominum dominum Maximilianum archiducem missum a sacratissima Maiestate Vestra fuisse, ut eius imperio haec provincia administraretur. Idem nunc quoque suppliciter a sacra M. V. petimus, ut suam serenitatem ad gubernandam hanc provinciam mittere dignetur, cui sacra M. V. plenam et absolutam tribuat auctoritatem. In administrationem porro provinciae Vngaros adhibeat consiliarios, arcium praefectos, capitaneos et alio quolibet officio fungentes habeat Vngaros, militiam quoque pro defensione provinciae ex Vngarica gente lectam alat, ita etiam salis cameras tricesimas ac alia quaevis loca, unde reditus provinciae sperari possunt, per Vngaros officiales patricos nimirum Transiluanos administret, quemadmodum in alijs quoque christianis provincijs mos iste consuetudoque observatur. Quod si sapienti sacr. M. V. consilio certis ex causis diversum probaretur, neque serenissimum archiducem mittendum existimaret, id quod a pristinis temporibus observatum fuit, quantum memoria complecti possumus, quemadmodum ex antiquis diplomatum inscriptionibus et tabulis apparet, postquam haec provincia coronae Vngaricae incorporata fuit, semper ex Vngarica gente electos, ut plurimum autem patriae ciues secun-

dum regiam potestatem ei praefuisse suppliciter instamus, ut serenissimo archiduce nobis negato, benigno sacr. M. V. indulto vaiuodam ex gente Vngarica ex nostratibus eadem cum absoluta authoritate eligendi facultas penes nos sit, qui gubernationi praepositus, ab imperio nutuque sacr. caes. M. V. obsequiose dependeat.

Cum autem inde semper ab initio apud nos religionis libertas vigerit, in eaque principes praecipuum momentum posuerint, ut cuiusvis conscientia libera quietaque esse posset, atque ita gloriam dei propagare studuerint sine cuiuspiam offensione, humillime a sacr. M. V. petimus, ut crebras regnicolarum constitutiones eadem integritate conseruare, liberamque receptarum religionum professionem sine innouatione more antecessorum principum concedere dignetur.

Quandoquidem autem compertum habemus, his temporibus multas euenisse mutationes sine regni consensu et bona ecclesiastica, quae ab ingressu Isabellae reginae cum filio Johanne secundo fisco applicata fuerunt, postmodum inde auulsa esse, sacr. caes. Mti Vrae supplicamus, ut illa, arcem nimirum Gialu cum pertinentijs Mtas Vra recaptiuare et reliquis bonis fisci applicare dignetur, unacum reliquis arcibus ad fiscum regni pertinentibus, ut ex ijs de quotidianis et necessarijs sumptibus patriae prospiciatur; ne autem in posterum sacr. M. V. amplius eiusmodi episcoporum onere nos grauare dignetur, etiam atque etiam supplicamus.

Regna autem et imperia cum non minus legibus quam armis defendantur, supplices petimus, ut in antiquis libertatibus, iuribus, consuetudinibus, privilegijs et immunitatibus instar divorum regum et principum praedecessorum videlicet Mtis Vrae caes. conseruare et per alios etiam quorum interest vel intererit, clementer conseruari facere dignetur. Quemadmodum antiquitus omnes lites et causae forenses hic in Transilvania absque ulteriori appellatione terminari consueuerunt, sacr. etiam M. V. in eodem statu nos clementer conseruare dignetur.

Etsi autem, augustissime imperator, homines etiam solo virtutis amore recte faciant, maiori tamen ex parte liberalitate, munificentia et praemio ad virtutem sectandam excitantur;

unde fit, ut principes benemeritos remunerare, et munificentia sua, veluti arcto quodam nexu magis ad fidelitatis obsequia attrahere consueuerint, uti etiam antecessores principes ijs, qui militari aut alia quapiam laude praecelluerunt, dignis et benemeritis personis bona pro praemijs contulerunt, ita nunc quoque vaiuoda vel princeps pro tempore constituendus bene meritis bona conferre et donare, deque prouentibus regni pro necessitate et arbitrio libere disponere valeat, quas quidem donationes, inscriptiones, collationes et dispositiones a sacr. etiam Mte Vra ratificari et conseruari cupimus.

Certa lege statutum illud etiam est, crescentibus delictis poenas quoque exasperari, sicut etiam temporibus diuorum regum constitutae poenae successu temporis auctis delictis, auctae etiam poenae fuerunt, postquam privatorum quorundam ambitio et cupiditas dominandi in tantum decreuisset, ut vel principum etiam salus atque securitas esse nulla posset, in hac vero potissimum prouincia generali regnicolarum decreto constitutum esset, notorios et perduelles non modo in omnium bonorum tam propriorum quam uxorum et liberorum suorum, atque successionis perpetua amissione condemnari debere, verum etiam actionis et aquisitionis iure ligato facultatem omnem eripiendum esse. Hac quoque in parte ut s. M. V. in eodem vigore statuque constitutiones eas conservare dignetur, humillime instamus; etenim si quid horum violaretur, praeterquam quod latissimus ad omnia flagitia et periuria aperietur campus, inter militarem nobilitaremque ordinem turbas ingentes et discordias exoritura esse certum est, siquidem eiusmodi bona a principibus fidelibus et benemeritis personis collata sunt.

Quemadmodum hactenus principes iuramenti vinculo ad obseruandas praedecessorum suorum donationes, inscriptiones consensus ac alias quaslibet literas collationesque obligati fuerunt, ita cupimus ea omnia per sacr. caes. Mtem Vram sicuti antea quoque peculiaribus articulis et constitutionibus ea confirmauerat, denuo confirmari et ratificari cum illis, quaecunque per Isabellam reginam filiumque Johannem secundum, Stephanum regem tam vaiuodatus quam Polonici regiminis sui tempore, item Cristophorum, Sigismundum, et

Andream Bathoreos quibuspian donata, inscripta, assecurationis aut alio quolibet titulo legitimo collata fuerunt.

Caeterum quantas et propemodum intolerabiles expensas ad praesentem expeditionem facere debuerimus, utpote in tam repentino et inopinato casu, ipsum robur militiae vaiuodae quantis largitionibus et promissis ad nostras pertraxerimus partes, sacr. caes. M^{tas} Vra sapienti iudicio pensare potest, plerisque benemeritis bona vigore litterarum assecratoriarum contulimus atque iuramento mediante roborauimus. Supplicamus itaque, ut ea omnia sacr. caes. M^{tas} Vra benigne confirmare et ratificare dignetur.

Iam vero cum intelligamus, Michaellem vaiuodam contra voluntatem sacr. M^{tis} Vrae hanc prouinciam superiori anno inuasisse, atque rapinas, caedes, incendia et (ut sacr. M. caes. certius ex suis fidedignis et primarijs viris cognoscet) extremam ruinam intulisse, ut indignum omnino videatur truculentissimi huius tyranni vel aliquam saltem memoriam extare honestam, sac. caes. M^{ti} Vrae uti domino clementissimo vehementer supplicamus, ut omnes eius donationes, inscriptiones aut aliter quandocunque factas collationes (exceptis ijs, quae vel spectabili et magnifico domino Stephano Chiaki vel militari ordini contulerat, quae nos quoque pro rato et firmo habuimus, et iuramento confirmata perpetuo iure confirmauimus) inefficaces, inutiles, viribusque destitutas reddere dignetur. In summa sacr. M. V. res omnes Transiluanicas velit in eo liberrimo et absoluto statu conseruare, in quo tum fuerunt, cum prouinciam Michael per latrocinium nefarie et hostiliter inuasit. Quamvis autem, sacratissime imperator idem spect. et magn. dominus Stephanus Chiaki ob insignem eius in sacr. M^{tis} Vrae fidelitatem et praeclara in patriam nostram merita beneficiaque non solum hac verum etiam longe his maiora a nobis promeruerit, ut tamen hac in parte quoque gratitudinem nostram iure testaremur, quaecunque bona ipsi vel Michael vaiuoda quocunque titulo contulit, aut alio quocunque iure praeter ea possedit, in eorum dominio ipsum iuramento mediante confirmauimus, uti hac de re sacr. caes. M^{tem} Vram peculiaribus literis demisse requiriuimus, sacr. M^{ti} Vrae humillime supplicamus, ut hac etiam in parte postulatis nostris satisfa-

cere et ipsum non solum in illis benigne conseruare, sed praeterea amplioribus etiam gratiae et clementiae suae documentis exornare dignetur.

Quorum donationes propter repentinam hanc mutationem legitima statutione confirmari non potuerunt, illae quoque vigore earundem donationem non obstante annua reuolutione a die datarum donationalium literarum, in eadam bona introduci et statui possint, renouatis tamen cum declaratione casus necessarij literis statutorijs sacr. caes. Mtas Vra dignetur id etiam gratiose ratum habere.

Cum autem haec prouincia ob infinitas rapinas, populationes, incendia et damna usque adeo afflicta sit, ut ad onera belli ferenda amplius sufficere nequeat ne ad extremam ruinam deueniamus, atque cum familia liberisque charissimis extremae hostium libidini expositi simus, si praeter offensionem Mtis Vrae id postulare liceat, sacr. M. V. velit gratiosam nostri habere rationem, atque efficere, ut ex aequo bonoque de pace cum hoste transigatur, ut misera haec et afflicta patria nostra, quae tantam hactenus bellorum molem sustinuit, vires resumere, et pristinae restitui possit integritati. Quod si vero certis ex causis cum hoste rationes pacis minime tractandas iudicauerit, sacr. M. V. modum aliquem ineat, quo saluti nostrae opportune consulatur, tam propinquo enim ex vicinis prouincijs hoste quanto in periculo res nostrae versari possint, facile cuilibet constat. Ac comitatus Bihar, Zolnok mediocris, Maramarus quod attinet cum districtu Zilagi, si quidem illi reliquo Transilvaniae membro antea applicati fuerunt, quorum causae antiquitus hic in Transilvania finaliter determinari consueuerunt, suppliciter postulamus, ut omnes eorum causas iuxta antiquam consuetudinem citra ulterioris appellationis praetensionem hic terminentur.

Quam insignes ruinas his temporibus haec prouincia acceperit ob Siculorum libertatem, quot caedes quot latrocinia a peruersissima gente perpetrata clarius est, quam ut declaratione indigeat. Supplicamus itaque sacr. Mti Vrae, uti domino elementissimo ut nullo unquam tempore vel sacr. Mtas Vestra vel succesoribus Mtis Vrae principes Siculis libertatem amplius indulgeant, postquam adeo atroci crudelitate in nobiles, quo-

rum coloni fuerant, atque in omnem aetatem et sexum deseruierint, ut barbaricam crudelitatem longe excessisse videantur. Post primos contractus, quos sacr. caes. M^{tas} V. cum omnibus huius provinciae ordinibus sancit, multae et variae successerunt mutationes, quibus haud dubie sacr. M. V. non leuiter offendi potuit, petimus supplices, si quae adhuc vel erga priuatos vel communiter erga ciues et incolas in animo sacr. M^{tis} Vrae offensionis residet difficultas, sacr. M. V. pro innata sua planeque imperatoria gratia benigne id omne onus exuere, omnesque offensas condonare dignetur, pro quibus nec iuris ordine, nec alia quapiam externa ratione vindictam ullam instituat.

Postremo, sacr. imperator, illud quoque silentio praeterrere minime possumus, Stephanus Bochkaj clandestinis suis factionibus et multis rebus praeter scitum regnicolarum inique perpetratis, quantum non modo in sacr. M^{tem} Vram iniuriose et et in ser. archiducem Maximilianum augustissimamque domum Austriacam contumeliose deliquerit, verum etiam huic patriae nostrae quas ruinas, et quanta damna conciliauerit. Sigismundum Bathoreum contra regni consensum atque praescitum ex Opulia reduxit, clancularie militarem ordinem iuramento ad suas pertraxit partes, quo suo facto insignem huic provinciae infamiam turpitudinemque apud omnes principes populosque Christianos comparauit. Prouinciam populationibus direptionibusque inducto peregrino milite crudeliter affixit. Vt itaque in posterum ab istiusmodi inquieti ingenij peruersitate patria haec nostra a simili ruina et clade tuta esse possit, demisse supplicamus, dignetur M. V. hac in parte clementer statutis nostris annuere: ne ullo unquam tempore ipse Stephanus Bochkaj in Transilvania bona possidere aut quomodocunque siue mansionis siue quacunque ratione huc se conferre possit, neue quicquam iuris unquam apud nos consequatur.

Constare sacr. M^{ti} Vrae arbitramur qua ratione magnifici domini Balthasar Bornemizza et Franciscus Alard ob fidelitatem sacrat. olim M^{tis} Vestrae genitori praestitam uniuersa bona sua amiserint, quae quidem diuersa bona cum a diuersis donatarijs hoc tempore possideantur, quibus ea sine insigni iniuria adimi non possunt, eorum loco

deputauimus ipsis alia bona: Balthazari Bornemizza arcem Weechi cum pertinentijs, Francisco Alard castellum Alwintz cum suis pertinentijs. Quae quidem bona etsi quantitate, valore et prouentibus amissa non aequent, ne tamen omnino damnum patiantur hac ratione eos contentos reddidimus, et nomine omnium ordinum et statuum eos assecurauimus.

Quandoquidem vero iam omnia ista sub clementia et benigna sacr. Mtis Vrae cura contineantur, eidem uti domino clementissimo demisse supplicamus, posteaquam bona sua ob fidelitatem domui Austriacae praestitam amiserint, dignetur huic ordinationi nostrae et assecurationi benigne consentire, bonorumque illorum collationem pro eisdem dominis Balthazari Bornemizza et Francisco Alard in haeredes perpetuo iure confirmare.

Quanta industria et fidelitate magnifici domini Sebastianus Teokeoly et Ladislaus Pethe sacr. Mti Vrae et afflictae huic patriae nostrae inseruierint, sacr. M. V. ex alijs etiam fidedignis suis benigne intelligere dignabitur, cum ij nullis laboribus, vigilijs, nullis denique sumptibus parcendo, pro amplitudine et gloria sacr. Mtis Vrae, proque incolumitate huius patriae nostrae afflictissimae contra omnes fortunae casus sese opposuerint. Pro quibus meritis nos etiam gratitudinem nostram aliqua remuneratione testari volentes, omnium ordinum consensu domino Sebastiano Teokeoly oppidum Zeek cum sallis camera et suis attinentijs, ipsi autem domino Ladislao Pete oppidum Kaplian cum suis pertinentijs dandum et conferendum destinauimus. Quapropter sacr. Mti Vrae supplicamus, dignetur hac etiam in parte grati animi nostri testificationem ordinationemque nostram ratam et firmam habere, proque eisdem dominis in haeredes perpetuo iure confirmare.

Kivül egykoru kézzel: Siebenburgisch gesandte ambringen bei der Röm. Kay. Mt. etc.

Ez alatt más kézzel: Dem khayserlichen hoffkriegeSrath vmb sunderlich unverlangt guetachten undt eruiderung dann, wan der herrn Hungerischen rath guetachten hirauber auch gewertig ist.

Per ser. archiducem 26 jan. a. 1601.

Gschrott m. p.

(Egykorú másolat a bécsi cs. állami ltárban. Hung. comitalia.)

II.

1601. márcz. 1.

Rákóczy Lajos, Mihály vajdának : hadai fentartásáról értesíti.

Illustris ac magnifice domine, mihi confidentissime, salutem etc.

Az nagyságod levelével érkezék Kőraly Pál, Károly Mihály, mely költ Bécsben 17. Februarii, mely 26. napján februariusnak jött kezemhez.

Irja nagyságod, hogy az vitézeknek mind moldvaiaknak, kozákoknak, itt ezen ez földön godviselőjük lennék, bizonyos emberemmel értetném őket, hogy el ne oszlanának, jó reménységgel is biztatnám. Nagyságos uram énnekem arra felette nagy gondom volt, kiváltképen az moldvaiakra, mert az kozákok csakhamar azután hogy nagyságod tőlünk elválék, Lengyelországban mind bementenek; valamely szegény legények maradtak volt itt az moldvaiak között, kik ennek előtte is Moldvában laktak többet, hogy nem Lengyelországban. Az nagy murzának az nagyságod levelét megküldtem, magam is biztató levelet irtam nékiek; ez ideig az murza mind beteges állapattal volt, Kassán felől az Seghniey uram házánál feküdt, most is ott vagyon. Ez elmúlt napokba is megirtam vala nagyságodnak, hogy felette nagy szükségben vadnak, nagyságod pénzzel értesse őket, ne kellessék szerszámokat, lovokat elvesztegetni. Ide felette szűk idő vagyon. Mind embernek, lónak való élés drága, pénzen is nem mindenütt teheti ember szerit; tudja nagyságod, hogy csak két-három nap is embernek igen nehéz éhen tűrni, lovának azonképen. Ez ideig ha az becsületes vitéz úrfi Homonnaý Bálint nagyságod jó hirejért, nevejért nem táplálta volna őket, nem tudom mint lőtt volna dolgok. Mégis kérem nagyságodat, találjon módot benne nagyságod, adjanak valami pénzt közinkbe.

Parancsolja nagyságod azt is, hogy mind lovas, gyalog vitézeket nagyságod számára tartóztatnék, mióta nagyságod

tőlünk elválék, énnekem arra felette szorgalmatos gondom volt. Az mint ajánlottam is vala nagyságodnak magamat, biztattam is vala mind lovast, gyalogot, de az vitézek az szűk időhöz képest igen eloszlottanak széllal, kiváltképen az hajdúk. Mindazáltal még szerit tehetnénk, csak oszthatnánk valami pénzt közükbe; ők is kétségesek, hogy az pénzt nem látják.

Azt is bizonyos embertől érttettem, hogy Zsigmond vajda Erdélyben az vitézt igen fogadja; arra is mind lovas-gyalog igen elmegyen az fizetésért; az ki hamar adhat, annak szolgál, tudja nagyságod. Az én tetszése az volna, hogy nagyságod ő felségekkel hamar végezne, hogy itt Kassán adnának valahány ezer forintot, kivel nagyságodnak vitézeket fogadhatnánk, ahhoz képest az kik hallanák, mind nagyságodhoz tartoznának, várakoznának is ideig. Tudom, ő felségek oly módot találának benne, hogy valahány ezer forintnak az kamarás úrak szerit tehetik nagyságod számára. Kyrály Pál semmit nem mulatt, hanem sietséggel ment, Ibrán Ferencz uram is kísértette egy ideig.

Barbatt György az nagyságod szolgálja meggyógyúlt, jó állapotban volt itt Szerencsen, mostan egy paripát adtam alája, költséget is, Kyrály Pállal együtt elbocsáttam, mindenképen tanuságot adtunk nekie, hogy Erdélyországba bemenjen, megjárja, asszonyonk ő nagysága felől, az nagyságod szerelmes gyermeki felől minden hirt hozzon, mint s hogy vadnak, micsoda helyen. Mihelyt érkezik, nagyságod eleiben mindjára felküldöm, nyugodt lovat adok itt alája. Váradra is bocsáttam bizonyos embert Kyrály Pállal, hogy az mit érthet mind asszonyonk ő nagysága felől, s mind az havasalföldiek felől, nagyságodat mindjára megtudósítom, mihelyt érkezik Kyrály Páltól válaszom. Károly Mihályt addig itt tartóztatom házamnál, annak utána nagyságodhoz felbocsátom. Tartsa meg isten nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum ex Felső-Wadász, die 1. Marcij. Anno 1601.

Nagyságod szolgálja

Rákóczý Lajos m. p.

(*Külön lapon.*) P. S. Az minemő dologért nagyságod ez levélvivő ifju legényeket kibocsátotta volt, azoknak tovább fáradni nem illett, ha nagyságod itt létében ez dolgot nyilvábban megjelöntötte volna, semminemő dologban fogyatkozás nem lött volna, mindazáltal az mikorra eszömben vehettem az nagyságod akaratját, forgolódtam benne, az embert ki is hozattam Havasalföldéből Kulchar Barbultúl és Armás Nikolától, de csak pusztán bocsátták ki, semmijét meg nem adták; mostan az az ember Zázvároson vagyon, semminemő lett okon az én emberemmel ki nem akart jőni, hanem egyét-mását oda várja. Az gyermek, az kit nagyságod visszaküldött volt, az vagyon vele; im ismét mindjárt érte küldök, és hogy ha meg nem hal, avagy meg nem halok, tizennegyed napra itt leszen. Ezt akarám nagyságodnak értésére adnom. Az postákat 12. Februarii bocsáttam innét el. Énnekem az nagyságod dolgaira szorgalmatos gondom vagyon, legyen nagyságodnak is gondja én reám.

Külczim: Illustrissimo principi domino domino Michaeli waiuodae Valachiae Transalpinae etc. domino mihi gratiosissimo.

Viennae vel Pragae.

(Eredetije a bécsi cs. titk. ltárban. Hung.)

III.

1601. márcz.—ápril.

Náprágy Demeter, Mihály vajda által okozott kárai megtérítését kéri.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas domine domine clementissime.

Octo iam integros menses, clementissime imperator maximo meo et ecclesiae dammo hic Pragae confeci, ita iam exhaustus, ut vesculas, quas mecum habebam, iudaeis impignorare coactus sim. Et nisi me Maiestas Vestra caesarea aliquo subsidiolo et prouisione clementer adiuuerit, Transilvania quoque iam exclusus, paulo post quo me vertam haud scio. Si interim nonnulla contra me aduersarij mei, siue illi sint Transilua-

nici legati, siue dominus vaiuoda, vel quicumque alij, aut clam sinistre Maiestati V. sacr. suggererint, aut palam in scriptis exhibuerint. Supplico Maiestati V. Caes. uti domino domino elementissimo, dignetur illa mihi specie aut proponi, aut in scriptis extradari benigne mandare. Quae ubi vera fuerint comperta, nec me iuste excusare potero, pro aequitatis et clementiae ratione suis modis puniat. Si autem innocentia mea Maiestati V. innotuerit, solita sua in innocentes gratia et clementia me quoque complectatur. Quia vero dominus vaiuoda bona episcopatus mei, ut plurimum ex prouincia impetrata ab ipso venia discessi, occupauerit, centum vasa maxima vini abduxerit, decimas item distraxerit. Supplico Maiestati V. dignetur intelligere euis facti causam a domino vaiuoda, si illae insufficientes fuerint, cogere ad restitutionem eundem dominum vaiuodam. Quamuis ego in hoc suo iusto exilio non tanti curem restitutionem damnorum illatorum, quam innocentiae meae testificationem. Quam, dum ille contra me nihil solidi proposuerit, Maiestas V. sacr. facile cognoscet. Intelliget quoque Maiestas V. me ab ipso solum ob eam causam reiectum fuisse, quia partes Maiestatis V. acerrime in omnibus occasionibus contra ipsum defendi, unde me interdum germanum vocitare solebat, coram dominis senatoribus. Idem feci tempore cardinalis testetur id Baltazar Bornemisza, alioquin homo mei inimicissimus, legatus Transiluanus, tunc cardinalis alter Achatés et cancellarius, qui me integro die nomine cardinalis et ordinum varijs territamentis cogendo ad iuramentum fidelitatis cardinali praestandum sub comitijs Albae afflixit. Quod dum obtinere non possent, ipse in persona arestatu et bonis priuatus fui. Idem tempore Sigismundi, cui, quamuis in me liberalissimo principi, nunquam cum animae et fidei periculo contra Maiestatem V. seruiui. Imo omnibus vijs, id conatus fui, ut in fide Maiestatis V. permaneat, Turcis non adhaereat cum Serenissima bene conueniat. Quem etiam tandem ad obsequium Maiestatis V. non ultimus traxeram. Quae omnia luculentissime si Maiestas V. mandauerit probabo. Non video igitur causam, quare Maiestatis V. caes. indignationem praesertim nondum ego auditus neque excusationibus meis intellectis, merear. Supplico igitur Maiestati V. caes. humilime,

dignetur mihi aliquandiu vel hic in aula Maiestatis V. caes. exigua aliqua menstruali prouisione succurrere, vel in ditio-
nibus Maiestatis V. de pane ecclesiastico prouidere. Non de-
sunt Maiestati V. sacr. occasiones, siue in Austria, siue in
Bohemia, Silesia etc. quibus hoc meo infortunio et exilio
ex sola gratia siue aliorum inuidia, hanc meam paupertatem
subleuare pro tempore poterit. Quod ego V. Maiestati caes
uti domino dom. clementissimo omnibus et fidelibus obsequijs
et orationibus reseruare studebo. Clemens et gratiosum expec-
tans responsum.

Maiestatis V. sacr.

humillimus capellanus
Demetrius Napragi,
el. episcopus Transilvaniensis.

Kivül: Humillima supplicatio. Demetrij Napragi electi episcopi
Transilvaniensis.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

IV.

1601. ápril 30.

Gyalafy követsége Bástához.

a)

Sigismundus dei gratia Transsylvaniae et sacri Romani
imperii princeps etc. Uniuersis et singulis, spectabilibus, ma-
gnificis etc. Cunctis etiam aliis quolibet officio et praefectura
fungentibus eorumque vices gerentibus, extra quidem ditionem
nostram constitutis et commorantibus, dominis et amicis nobis
honorandis salutem et nostri commendationem. Subditis vero
nostris gratiam nostram. Expediuius praesentium egregium
Eustachium Giulaffy de Ratotth aulae nostrae familiarem in
partes Hungariae ad illum dominum Georgium Basta, publi-
cae pacis et tranquillitatis causa. Proinde dominationes vestras

rogamus benevole, ut eidem ubique tam in eundo quam redeundo liberum, tutum, quietum, et pacificum transitum praebere velint. Subditis autem nostris harum serie committimus et mandamus firmiter, ut praemissa praestare, imo de curru et equis, alijsque rebus ad iter necessariis ac de tuta comitiva etiam prospicere et providere modis omnibus debeant et teneantur, nec secus faciant. Praesentes porro post earum lectionem semper et ubique reddi cupimus exhibenti. Datum in civitate nostra Colosuar, tricesima die mensis Aprilis. Anno domini millesimo sexcentesimo primo.

Sigismundus princeps, m. p.

(Sigill. impress. Eredeti. Ennek hátán Gyulaffy Eustach írásával :)

b)

Summa legationis E. [Giulaffy] apud dominum Basta bina [vice] Zathmarini tractatae.

Miben legyen az mostani [állapata] Erdélnek, nem kétkednék ebben ű felsége, hogy eddig mind a római császárnak, mind pedig [Bást]ának hírével ne legyen. Az az [jó] gondviselő isten, a ki mindenkben igazgatja az embereket, de kiváltképen mindazonáltal az fejedelmeknek gondviselője, igyekezett, hogy ahhoz az országhoz, kit isten eczzer kezéből kivett volt, ismét megtérjen. Mi okból istennek az mélséges tanácsába vagyon, a mennyire ítélhetjük tehetség nélkül, nem gonoszszára, hanem megmaradására rendelte ezt ő szent felsége az keresztyénségnek, holott ugyanaz gonoszból ki szokta isten az jót hozni, ű fölsége is pedig Sidmond az keresztyénségnek megmaradásánál [bizony] itt egyebet előtte nem viselne. Ha kik pedig különb itéletben volnának fölöle, kívánja, hogy azok is opiniojokat corrigálják és különben sententiáljanak. Mert istent hívja segítségül, hogy egyéb fölvelt scopussa nincs, hanem az keresztyénségnek java és megmaradása, kit ennek előtte is hűséges szolgálatjából mind az császár, és mind egész imperium eszében vehetett, kiért mindazonáltal mi jó [dolgot] térített neki az római császár szolgálatja, mindazon-

által [mondani?] nem akarja: pro regno sane quid alias quam paupertatem, pro fidelitate exilium, pro laboribus exantlatis persecutionem acceperit non videt, elannyira, hogy securus mind az olta is, hogy országából ki kellett volt búdosni, soholott nem lehetett, hanem életét markában viselte mindenütt. Mely dolognak mindazonáltal mind diiudicálását és mind vindicálását csak az jó gondviselő igaz istenre hagyja, kit tudja, hogy nem hagyja, contentus abunde conscientiae imprimis suae integritate et tranquillitate esset, [etiam] apud homines laude rerum a se ob rempublicam christianam non inutiliter gestarum quid-quid tandem quidam! [de se] opinentur; si enim tacere pergant vel dissimulare principes germani, lapides locuturos. Az susceptum negotium penig contra hostem, ha mindenekben nem úgy succedált, az mint reménlették, nem ű vétke, holott etiam in arbitrio ipsius non fuerunt omnia. Nunc rebus patriae suae extreme periclitantibus reversum esse, non eo animo ut noceat sed ut serviat suae Maiestati, nisi amplius quoque persequi se sua Maiestas caesarea voluerit, nec cuiquam se dominium violenter invadere, sed id quod suum est recipere. Hanc esse adventus sui causam. Hogy penig meg kellett gyülekezni, semmire egyébre az római császár ne értse, hanem erre: először, hogy patrimoniomát Sidmont kezéhez vehesse ekképen és ha honnét valami vis ingruálna annak is mi[ndenképpen resistálhasson, mivel] hogy érti az római császárnak is, kiben hagyott ember Basta volna, naponként való sokasodását, kinek propositomját ennek mondják lenni, hogy Erdélt invadálja. Kéri azért az római császárt, mint kegyelmes urát, jussanak eszébe az régi elvett jók és ha mi controversia ez dologban vagyon, permittálja egynihány igazságszerető jámbor szomszéd fejedelmeknek, kiknek censurájoknak ű is kész stálni, ne affligálja és persequálja ulterius, mert nem látja arra való vétkét. Et se nunc quoque ex parte sua nonnisi bellum defensivum meditari, hol penig ű fölsége non desistál, hanem ugyan mégis persequálni akarja Basta által, azt kell ű neki is cselekedni, quod leges et jura omnium gentium ac nationum permittunt. Kit ha bizonyosan meg is tapasztaland, nem várja az sulykot fejére teljességgel, hanem eleiben megyen hadával et pro patria et focis ultima quoque

tentare paratus leszen, noha nagyobb keserősége lelkében Sidmondnak nem lehet, mint az, hogy oly kegyelmes urának kell vétetni, a kinek azelőtt cum summo applausu christianorum omnium et sui ipsius nominis gloria immortalis szolgált. Ne taszítsa el szemei elől, hanem vegye inkább szolgálatját ű felsége, ha mit vétett volna is ante actorum meritorum respectu obliterálja azt az római császár. Ne legyen oka eunyi keresztyéni vérnek kiontásának. Kinek ha ugyan meg kell lenni, protestál Sidmonth mind az isten és mind az emberek előtt, hogy oka semminek nem lészen, se enim invitum in hanc harenam protrahi. Szólt Basta uram is, moderálja magát csak (?) és semmiben ne hirtelenkedjék, quod postmodum poenitere possit; hanem Sidmonth is találtsa meg legatioja által az római császárt. Ne menjen fegyverrel végére az dolognak, quae una rerum omnium est periculosissima. Ez volt summája az én orationnak . . . .

c)

Responsa Bastae ad postulata Sigismundi per Eustachium Gyulaffi.

Mindezekre Basta csak rövideden felele mind az két úttal. Monda, hogy verbis haec res non perficietur, et si ita decidi posset, se tantum abest ut impediret ut etiam vehementer hoc nomine gratularetur, tam sibi quam christianis omnibus, quorum sanguine negotium hoc transactum iri videre sibi videretur. Sed iis incumbere, rationem coram deo reddere, qui causam adeoque ansam ut haec ita transigerentur, ultro prebuerunt. Se servum tantummodo esse, cui ea, quae jubetur, exequi sit necesse. Videre se hoc interim quoque, non tam sua, quam aliorum opera principem ipsum ut haec contra suam Majestatem caesaream tentaret, pertractum esse, ac proinde se principi, multa bona a republica conmerito ex animo misereri. Et licet non rogatus multa tamen hactenus variis nuntiis ac literis apud suam Majestatem tentasse, si qua via fors rebus istis succurri posset. Se tamen nescire quo fato, irritó semper conata laborasse. Ha mi, ugy mond, efféle volt eszében ő felségének, más

módon köllött volna eleit venni. Eleiben kellett volna adni, az római császárnak hazájában való jövetelire való kívánságát, ottan csak Lengyelországból is ha előbb nem. Explicalta volna minden difficultassit ő fölségének. Nem oly fejedelmeket educál ez az gloriosa domus Austriaca, quae nesciret compati aliorum calamitatibus és kétség nélkül mindent consequalhatott volna ex animi sententia. Mert ugyanis ki adhatta volna és resignálhatta volna jobban és hasznosban még kezéhez, mint a kinek adta és donálta non invitus, hanem jó akaratjából, kihez ha ő felsége nem nyult volna is, közel volt az ellenség, ki kétség nélkül két kézzel kapta volna az egész kereszténységnek ártalmára azt a provinciát, nudam et auxiliis omnibus destitutam. Jussanak eszébe Zsigmond fejedelemnek, ha ezek akkor mind ugy nem voltak. Én is penig pro parte mea kész lettem volna magam interponálnom és laborálnom mindenképpen ezen, hogy az provincia Zsigmondnak ő felségének ismét kezéhez jutott volna. Nem is kellett volna ehez nagy munka cum sua Mtas optime esset affectus erga eum, mert nem szorult császár erre az provinciára, adott isten azon kívül is eleget ő felségének. Et certe oneri fuit suae Mtti provincia illa magis quam commodo ullo, ut hic de sumptibus pene infinitis a se in conservationem tam Transylvaniae quam et Transalpiniae collatis nil dicatur.

De nem jó tanács viselte Zsigmondot, kit ennek utánna is eszébe veszen. Jobb lett volna azt precario tentálni, a kit most armis akar aquirálni. Nem volt soha senkitül az császár jó volta megvonva. Most immár késő volna az tractatus. Neki meg volna hagyva, mit cselekedjék, ő penig csak soldatus, a ki nem maga, hanem más akaratjától függ. Mindazonáltal látnája meg Zsigmond, mit cselekednejjék, ne pateretur se ab iis, qui non Sigismundi, propriam suam quaerunt, in manifestum se perducere periculum; unde regredi postea forte non sit commodum. Ezt penig az olasz proverbiumot, hogy Zsigmond observálja, inti fölötte igen Básta uram, tudni illik, hogy meghajtsa a vessző szálát, de úgy hogy el ne szegje. Ez az mondás jusson eszébe, és vizsgálja jól meg magában az értelmet.

Evel elbocsátta. És kijüttem vala immár az udvarról, hogy Undo Mártont utánna futtatta, hogy az proverbiumot el ne

felejtsem, hanem az mint ő mondta, azon szókkal megmondjam Zsigmond fejedelemnek.

Oldalt Szamosközy kezével : 1601. Szatmarini.

(Eredetije a m. kir. egyetemi könyvtár kéziratárában, Szamosközy jegyzetei közt. A *b*) és *c*) alatt közlöttek közül az első Zsigmond megbízó levelének hátára van írva, a második külön ívre, — mindkettő Gyulafy sajátkezű írása.)

V.

1601. június 3—10.

A kolosvári részgyűlés határozatai.

Nos Sigismundus dei gratia Transsylvania et s. Romani Imperij princeps, Partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles, magnifici, generosi ac egregij nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transylvaniae in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam exaudi, hoc est tertium diem mensis Junij, anno presenti millesimo sexcentesimo primo in ciuitate nostra Colosvár ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt et presentauerunt nobis quosdam infrascriptos articulos in eisdem comitijs, paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut nos eosdem uniuersos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, acceptare, approbare, ratificare et confirmare ac tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam, ubique per dittonem nostram firmiter obseruari facere dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Trassyluaniae in partialibus eorum comitijs ad diem dominicam exaudi idest tertium diem Junij anno domini millesimo sexcentesimo primo, Claudiopoli celebratis conclusi.

(1) Minemű okokért kellett legyen kegyelmes urunk felségednek ez mostani időben partialis gyűlést közöttünk celebráltatni, felségednek hozzánk küldött propositiójából megértettük, látjuk kegyelmes urunk magunk is, minemű szükséges legyen az szolgáló nép tartása s mi kívántassék eltartásához. Azonképen külső hadbeliek segítségekre követekre való költségre és ajándékokra kívánnók azért kegyelmes urunk, hogy mint ennek előtte, mostan is az szükségekre és az felséged kívánságira elegek lehetnénk, az jó igyekezet mindenben meg is volna tőlünk, de ha jó szándékunkban az időnek állapotja miatt úgy a mint kívánnók, elő nem mehetünk, abból felségedtől kegyelmes bocsánatot várunk. Az mennyében mindazáltal az úristen tehetséget és erőt adott, mostan is nem akartunk felségednek, hazánknak és az közönséges szükségre való gondviselésünknek megfogyatkozni.

Rendeltünk azért kapuszám szerint az szolgáló nép fizetésére, követekre való költségre és egyéb szükségekre négy forintot, két forintját ad primum diem Julij, az másik két forintját ad decimum quintum diem eiusdem mensis Julij beszolgáltatni.

Ezen tereh viselésre igirik az székely uraim is magokat. Az száz uraim is exceptis combustis az ő módjok szerint.

Az szabad városok és egyéb ravatlan helyek is ez adóban az előbbi articulus tartása szerint fizessenek, azaz az előbbi reájok vetett summa szerint az mi ez négy forintos adóban reájok esik, azt ők is az hagyott napokra beszolgáltatassák. Könyörgünk felségednek legyen kedves és elég felségednél hogy ezután is az mire kellek szegény községinkkel elegek lehessünk.

(2) Mivelhogy peniglen valaha egyébkor, most vagyon az pénzre szükségünk, tetszett hogy felséged minden rendbéli tisztartóktól, kamora ispánoktól, harminczadosoktól és egyéb udvarbiráktól, ad decimum sextum diem Junij praesentis itt Kolosváratt számot vétessen. Azonképen az Mihály vajda idejében utólszor felvetett hat forint adóról és azután való adókról, ajándék pénzről, egyéb jövedelmekről is számot adjanak. Az számolás penig nemcsak az számvevők előtt legyen, hanem

kincestartó uram is ott legyen. Azonképen az országbéli atyánkfiai közül is Szentpáli János uram és az itilő mester is Lukácsi uram. Daczó Ferencz és az brassai bíró is Hirscher Bálint ott legyen. Valaki pedig mivel adósa marad, azt felséged irremissibiliter minden rendbéli tisztartóktól megvétesse.

Az mely tisztartó vagy exactor akkorra az számadásra nem jőne, két száz forinton maradjon.

(3) Végeztük volt ez elmúlt generális gyűlésünkben, hogy senki, se úr, se nemes ember se szolgáló ember, Mihály vajda kiverése után, nemes ember vagy lófő szolgát ne fogadhatna, az nemes ember is se pedig az lófő sub poena in eisdem articulis declarata szolga ne lehetne. — Értjük, hogy sokan nem tartják ahoz magokat, melyben miérthogy nagy fogyatkozásunkat látjuk, könyörgünk felségednek, azt az articulust obseruáltassa és az szerint efféle szolgálai előtt nemes embert, vagy lúfejet helyére állasson, vármegyéje vagy széki zászlója alá, hogy így az lovagszám ne szálljon, hanem többüljön.

(4) Kapúszámról mind székelységről, nemesség, urak és az ő felsége jószágáról négy-négy véka lisztet hozzanak az had szükségére mindjárt; ez elmúlt utolszori felvetett élésből, az ki jószága hátra maradt, hogy meg nem adta, az azt is ugyan az mostani felvetett éléssel meghozza.

Nos itaque praemissa postulatione dominorum regnicularum intellecta, eosdem universos articulos presentibus literis nostris de verbo ad verbum insertos et inscriptos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam ubique in ditione nostra observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harumstrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Claudiopoli die decima mensis Junij. Anno domini millesimo sexcentesimo primo.

(A fejedelmi pecsét helye.)

Lecta.

(Eredetije a nagyszebeni Bruckenthal-múzeum kézíratt. Collectanea Mart. Reschner Tom. I. Egy más eredeti példánya Teutsch. superintendens úr birtokában van.)

VI.

1601. július 21.

*Erdélyi főurak Melíth Pállal tudatják, hogy tatár s török hadak a Tiszán-
innen földet el fogják lepní.*

Szolgálatunkat ajánljuk kegyelmednek, mint jóakaró urunknak, atyánkfiának, minden kívánsága szerint való jókkal áldja meg az uristen kegyelmedet, asszonyommal ő kegyelmével és kegyelmelek szerelmes gyermekeivel egyetemben.

Továbbá uram megemlékeztén az kegyelmed szeretetéről, hozzánkvaló jó atyafiúságáról, melyet kegyelmed mi hozzánk minden időben változás nélkül mutatott, akarók kegyelmednek értésére adni, mint jóakaró urunknak atyánkfiának, hogy Mihály vajdára, ki hazánkat elvötte vala, és azonkívül is dúlással, pusztítással etc. pogány módon rontotta vala hazánkat, megindítván ő felsége hadát, értvén azt, hogy mostan is az előbbi gonosz akarattól meg nem szülvén ránc akart jönni, ő felségének mostani szándéka az, hogy Mihály vajdát valahol megtalálja, megkeresi. Visszaszállásunknak pedig uram oka nem egyéb, hanem hogy Havasalfölde és Moldva által az mely török és tatár segítség jó, urunkhoz ő felségéhez küldöttek volt, hogy Erdélyen által bocsatná és az ő felsége segítségére gyorsabban elérkeznének, de ő felsége meg nem engedte, régen más úton jöttek el, és kegyelmednek bizonyoson írhatom, hogy vagy holnap, avagy holnapután az Tiszán innét való földet egyik része az török és tatár hadnak ellepi. Más része pedig az török és tatár hadnak, ki az vezér basával vagyon Péterváradjánál költözött által és kegyelmednek azt is bizonyoson írhatom, hogy az vezér basa személye szerint Tokajt avagy Karssát szállja meg. Alij csauz tegnapelőtt mene el, ki csak azért jött volt urunkhoz ő felségéhez, hogy ő felsége megengedje, hogy Tokajt avagy Karssát szállja meg a vezér. Az mi kegyelmes urunk pedig, mint keresztyén és kegyelmes fejedelem, nem szomjúhozván az keresztyénségnek vérét, az kiket az más párt-

ról elfogtak, azok közül csak egyet is meg nem öletett ő felsége, nem úgy mint Mihály vajda, hogy kit leváगतott s kit felakasztatott, kit ez levélmutató ember is kegyelmednek megmondhat, mert ő felségével ez is szemben volt. Moijses uram is kegyelmednek jóakarója levén, ő kegyelme által kértük meg ezt az embert ő felségétől. Moijses uram is inti kegyelmedet szeretettel, hogy kegyelmed házánál ne maradjon, hanem kegyelmed más helyet keressen Cengeren kívül megmaradására. Mi is uram, kik kegyelmednek jóakaró atyafiai vagyunk, azon kérjük kegyelmedet, hogy kegyelmed ott ne maradjon az istenért, mert azt sem tudjuk mely órában az tatár kegyelmedet ott éri, többi jóakaró atyánkfiainak is kegyelmed adja értékekre, hogy házoknál ne maradjanak, asszonyomat ángyomat is kegyelmed se Karssára se Tokajba ne küldje, mert bizonyos hogy az vezérbassa megszállja valamelyiket, hanem mind az kettőt nem is. Ezt is kegyelmednek bizonyoson írhatom, hogy urunk ő felsége mind kegyelmedhez s mind többi urainkhoz atyánkfiaihoz kedvvel és kegyelmességgel vagyon. Az istenért kérjük kegyelmedet mégis, hogy kegyelmed egy óráig se mulasson házánál, mert eddig is kegyelmed felől nagy rettegésben voltunk. Ez levelet uram öcsém urammal Horvát Istvánnal íratam, megbocsásson kegyelmed. hogy én magam nem írhaték, mert beteges állapattal vagyok. Ajánljuk kegyelmednek szolgálatunkat, mint urunknak atyánkfiainak, engedje az uristen, hogy kegyelmedet jó egészségben és jó állapattal láthassuk mind asszonyommal ő kegyelmével és kegyelmeitek szerelmes gyermekivel egyetembe. Datum ex castris ad Somlio positus 21. Julij. Anno 1601.

Kegyelmed jó akaró atyafiai szeretettel szolgálnak kegyelmednek :

Pettritiueÿtt Horuatt Ferencz m. p.

Stephanus Horuat Pettritteuith m. p.

Wkÿthiewÿth István m. p.

Külsőim : Generoso domino Paulo Melitth de Briber, etc. domino et fratri nobis obseruandissimo, confidentissimoque.

(Három pecséttel lezárva. Eredetije a bécsi es. titk. lt. Hung.)

VII.

1601. aug. 4.

Mihály vajda jelentése Rudolfnak a goroszlói csatáról.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas domine et domine clementissime.

Fidelitatis ac fidelium seruitiorum meorum in gratiam Maiestatis Vestrae sacr. humilem perpetuamque subiectionem. Iuxta commissionem sacr. caes. Mttis vestrae citra rem Transsylvanicam mihi clementer demandatam, ea qua debui fidelitate et animi dexteritate processui et coniuncta cum domino Basta opera eosdem Transsylvanos ingenti militum suorum Tartaris et Turcis mixtorum copia fulcitos, auspice deo die 3. praesentis huius aggressi, eosdem fortiter profligauimus, tormenta omnia ipsis ademimus, quorum et vexilla pro euidentiori documento N. 62. hisce Maiestati Vestrae sacr. humiliter transmisimus. Quod ad Sigismundum Transsylvanum attinet, cum ipso non aliter, quam cum consanguine suo breui, actum iri existimo. Vestra Maiestas caes. fidem omnibus, mihi malevolis, quorum ne forte plurimi sunt, internecionem meam cupientes ne adhibeat, etiam atque etiam humiliter supplico. Experietur M. V. sacr. me non solum fidelem, sed et utilissimum fore seruitorem suum. Supplico praeterea, ut M. V. S. de pecunia ad belli usus necessaria mature prouidere, eamque nobis quantocius transmitti mandare dignetur. Hactenus enim praeter duorum mensium stipendium militibus, quorum maiorem quam M. V. S. mihi demandauit conduxim, numerum solvere haud potui, miles autem in dies solutionem suam petit, qua neglecta verendum, ne aliquid molitur atque tempore summae necessitatis ex castris elabatur. Dubium enim non est, quin recuperato regno, maioribus sumptibus et solutionibus opus sit. Praeterea supplico humilime M. V. S. ut tormenta illa bellica, quae Transilvaniae habentur, per clemens M. V. S. mandatum ad eos quorum interest edendum, mihi benigne dari et assignari iubere dignetur, quibuscum et alias rem M. V. S. promouere et regno eiusdem inservire volo. Literas nonnullas ipsius Sigismundi de obsidione ciuitatis M. V. S. Casso-

viensis, et partium illarum depopulatione ad Turcas scriptas, Maiestati V. S. hisce transmiseram diebus, quae an redditae sint ignoro. Latere praeterea nolui Maiestatem V. sacr. Simonem vaiuodam Jeremiae fratrem minorem e regno suo Transalpinae conspirato eorum voto 24. diebus veteris calendarii elapsi mensis proximi, eiectum esse, regnumque illud pro M. V. S. conseruari, omnia demum bellica tormenta in eo existentia ab eis ablata, Polonos demum circa fines eiusdem regni commorantes ipsis adhaesisse. De cetero me gratiae et clementiae M. V. S. humiliter commendo, eandemque diutissime saluam, florentem et incolumem ac feliciter regnantem desidero. — Datum ex castris ad Gorozlon positis 4. Augusti. Anno 1601.

Sacratissimae Maiestati Vestrae caes.

humillimus ac fidelis seruus

Mihály vajda neve cyrill betűkkel.

P. S. Supplico Maiestati Vestrae sacr. dignetur condignam mei rationem habere, atque diligenter in memoriam reuocare, me iam terna uice pro recuperando regno Transylvaniae sanguinem profudisse, atque omnia bona amisisse, dummodo seruus utilis M. V. S. et totius christianitatis esse potui, nec dum ad uitam usque meam cesso, de omni mea virtute et industria, rem M. V. S. et totius christianitatis promouere studeo; regnum vero Transalpinae per Tartaros Turcas totum desolatum nil nisi praeter montes et fluuios supersunt, me aliqua gratia ex innata sua liberalitate prosequi et iuuare dignetur, habeam fere modum, quo me sustentare et sub ala M. V. S. permanere possim.

Külczim: Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. regiae Maiestati, etc. domino domino mihi clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

VIII.

1601. ok t. 5.

Naprágy és Bocskay felszólítják Zsigmondot, hogy forduljon a császárra kegyelméhez.

Serenissime princeps et domine domine clementissime.
Seruitiorum et orationum commendationem.

Inopinata et ignominiosa serenitatis vestrae paucis ante diebus ex praelio fuga, quae omnibus serenitatis vestrae amantibus luctuosa est, unde acciderit serenitas vestra ipsamet colligere potest. Nos illam partim serenitatis vestrae temeritati, partim malis consilijs, ex eorum fortassis qui proprijs commodis student, sententia manantibus tribuimus. Non misit vestra serenitas legatos ad caesaream Maiestatem ut et nos expectabamus, et suae Maiestati promiserat, quibus cum licentia caesaris coniuncti, ita nostras etiam partes collocassemus, quod neque provincia Transilvaniae, cuius saluti et incolumitati serenitas vestra semper studere conata fuerit, tantum cepisset detrimentum, neque serenitate vestra castris, provincia, et omnibus clenodijs tam subito eruta fuisset: sed nec christiani sanguinis, cuius pro iactura coram deo authores grauissimam aliquando sunt reddituri rationem, tanta intra paucos menses accidisset profusio. Ferreo ille esset pectore et non christianus, qui tam splendidae et amabilis provinciae uastitatem, incendium, infamiam, baronum item et nobilium, qui generis antiquitate, opum, et diuitiarum praestantia sub protectione praedecessorum serenitatis vestrae floruerunt, non tantum bona, opes, gloriam, famam, sed et nomen ipsum in sempiternam obliuionem concidisse. Vestram vero serenitatem, quem gentes externae Alexandro magno, Scipioni, Herculi conferebant, et cui statuas erigendas nonnullis orbis terrae in partibus, decretum erat, quem etiam in extremis reipublicae christianae tempestatibus coelitus demissum Christi nominis contra Turcas propugnatorem laudabant, ex tantis opibus, gloria, diuitijs, dignitate, splendore, regum et principum societate, thoro imperiali, sponte excidisse, quis non lamentaretur. Quae omnia

vestrae serenitati et illis ex ipsiusmet solius obstinatis consilijs profecta esse neque serenitas vestra dubitabit. Neque nunc desunt, qui in his etiam serenitatis vestrae infortunijs nihilominus compatiantur. Nonnulli enim partim iuuenilis ingenij mobilitate, partim provincialium inconstantia et urgentibus nescio quibus necessitatibus, quae serenitatem vestram in tot absurda coniecerunt, honeste excusant. Quin etiam sua Maiestas, cum signa victoriae in conspectu eius Praegae sublata nuper fuissent, inter signa laeticiae, etiam paternae compassionis haud leuia dicitur edidisse argumenta. Instituta praeterea fuit his diebus mandato caesaris talis quaestio coram nobis. Qua ratione Transilvania gubernari tute et conseruari possit. Inter alios modos hic a nobis non postremus dominis consiliarijs propositus fuit. Serenitatem vestram adhuc ex prioribus illis pactis pro uoto non seruatis, adhuc Transilvaniae iurisdictionem tam diu praetendere, donec illi aliquomodo satisfiat. Nam etsi Sigismundo iam deesse facultatem nouiter conscribendorum militum, viriumque restaurandarum spem videamus, non tamen deesse ingenium ad res nouas, praesertim uero hostibus Christiani nominis gratas, uicissim excitandas sciamus; quae etsi suae serenitati parum aut nihil, rebus tamen christianorum plurimum obesse possent. Decere quoque Austriacae domus clementiam etiam summe nocentes in gratiam recipere, summorum quoque imperatorum, et quidem gentilium, qui iniurias ferentibus beneficiorum prius acceptorum memores, facile pepercerunt, exempla non deesse. Non esse item nouum apud imperatores, praeter omnium opinionem etiam acerrimis hostibus, cum ad poenitudinem conuersi sunt, gratiam contulisse. Vestram autem serenitatem, quae etsi aliquoties maiestati imperatoriae contra omnium gentium iura inseguiter imposuerit, egregiam uicissim in initio operam in reipublicae christianae salutem contra Turcas nauasse, quis non vidit? sit Michael vaiuoda homo perfidus et inconstans, exemplo, qui provincia pro se vi occupata, armis contra caesaris copias eductis, ab omnibus desertus, in extremas angustias adactus, non tantum gratiam apud suam Maiestatem consecutus est. Sed honorificentissime tractatus et dimissus fuit. Quamuis postmodum simulatae fraudis, meritas luerit poenas.

Multae in hanc sententiam amplificationes pro vestra serenitate fuerunt. Ipsi quoque domini consiliarij in defensionem suae maiestatis contra serenitatem vestram disseruerunt. Inter alia illud ultimum. Quod cum serenitas vestra ex Polonia in Transilvaniam a provincialibus revocata fuisset, mox datis ad Majestatem suam literis proprijs manibus scriptis, licentiam mittendorum legatorum ad ipsam, et literas saluiconductus petierit. Quarum summa talis erat. Scio (inquam) quid deo, summo pontifici, reipublicae christianae, imperatori regi et domino meo clementissimo debeam etc. Tamen postmodum impetrata licentia, et spe gratiae consequendae, non tantum a legatione abstinuerit, sed per literas, quae postea unacum curru serenitatis vestrae inter fugam interceptae sunt, se suamque provinciam in protectionem et tutelam Turcici imperatoris commendauerit: sed insuper domui Austriacae perpetuum hostem declarauerit, uiresque suas contra illam Turcis promiserit. Verum inter omnia illa querimonia multa etiam collegimus ab ipsis dicta, quae non ita ex indignatione, quam ex compassione profecta esse cognovimus. Unde, modo serenitas vestra uellet, speramus et credimus serenitatem vestram posse facile adhuc semel in gratiam caesaris per nos reduci, quamuis nos quoque causa serenitatis vestrae, iam a longo tempore multa patiamur. Nos certi in ea sumus opinione, quod si serenitas vestra per aliquem certum hominem cum literis et alijs ad id medijs bene instructum, suam maiestatem imperatoriam pium et benignum natura, et moribus facilem requiret, quae ab ipsa in felici et fortunato statu postulauerat, eadem consequeretur. Quod certe laudabile esset uictum a uictore omnia, ut olim formidabilem consequi potuisse. Sed forte serenitas vestra haec non ita probari a nobis, qui hic Pragae ab uno integro anno iam detinemur, quam persuaderi ab alijs putabit, et cum sit alioquin celeritate ingenij praedita, argumenta aliqua a nobis postulabit: mille sunt argumenta quae serenitatem vestram a Romani imperij hostium societate auocare debent, et paucissima aut leuia quae contra illud niti aut arma capere suadent. Vindicare fortassis serenitas vestra nescio quas iniurias praetendit, quae aut fuerunt serenitatis vestrae priuatae aut prouinciae. Illas serenitas vestra in se,

in amicis consanguineis, et provincia satis vindicavit, ita ut iacula in alios intenta, seipsam laeserint. Provinciae autem iniuriarum vindicta nulla esse potuit, minus iniuria. Siquidem illam a Turcico foedere imperator ui non abstraxit, neque postmodum a serenitate vestra toties sponte resignatam, ditionibus suis invitam adiecit. Admonitam autem fuisse eandem siue legationibus, beneficijs, clementia, siue ferro ob tot commissa periuria et periculosas orbi christiano defectiones, siue iniuria, vestra serenitas et provincia conqueri non potest. Si vero hos labores et pericula pro gente Hungarica serenitas vestra humeris suis imponit, quam forte ex tyrannide Turcarum eripere contendit, non videtur haec tuta via ad eius libertatem restituendam. Siquidem Hungaria olim terror Turcarum, apud quos ob militaris disciplinae celeritatem semper odiosa est, non societate et foedere Turcico, sed virtute potius et fortitudine alacriter contra ipsos cum alijs christianis suscepta, defenditur. Transilvani quidem ad sui conservationem in hoc semper medium, cui nos semper reclamauimus vestrae serenitati proposuerunt. Cum Turcis pacem continuandam, Turcicas vires, unicam esse salutis viam. Sed in hac quoque antea, quam ipsi constantes inter se fuerint, serenitas vestra recordetur. Quam etiam principem et imperatorem diligant, quos cum fortuna sequuntur: uictum dominum persequuntur: victori gaudent, dum fortuna fauet, ille inclinante pauci honestam mortem, multi autem vitam ignominiosam eligunt. Inuicem produnt, et communia scelera aut in principem innocentem, aut in quosdam priuatos transferunt. Nunc quoque se excusant coram victoribus nonnulli. Quod pecuniam pro bello contra Turcas non habuerint, quod milites in tot expeditionibus occubuerint. Provinciam esse desolatam, aerarium exhaustum, provinciam esse in faucibus hostium. Praeterea, quod serenitatis vestrae reuocatio et tam turpis a caesare defectio, auctoribus tantum aliquot nobilibus facta fuerit. Ita iam et vestram serenitatem et suae fortunae studiosos, omnibus conuitijs prosequuntur. Nonne his omnibus vestra serenitas potius se excusare posset? Ex Opolia serenitas vestra redijt, forte ut patrimonium tantum consequatur, a nemine certe uoca-

tus. Ipsi autem subito serenitatem vestram in principem, quod ipsa non postulabat, elegerunt. Nunc ex Polonia uicissim nihil tale cogitantem, sponte in principem electum, reuocarunt. Jam autem accusant, iam persequuntur, cum ipsi paulo ante in fidem caesaris iurauerint. Poterant quidem ipsi vestram serenitatem eligere, sed alia uia quam quidam inuenerant, sed cerebrosi, ut solebant semper inconditam plebem, in deteriorem traxerunt sententiam. Jam uero etiam si arte aliqua restauretur uestra serenitas cum dignitate uiuere, tute praesertim non posset. Provincia tota fere, igni et ferro solo aequata est. Subditi exhausti, redditus pauci. Praesidia Varadinum, Keövár, Huzt, Bania ostia Transilvaniae in manibus caesaris. Graues et prudentes desunt. Quos habet illos serenitas uestra nouit, et nos nouimus? Joannes Regulus superioris Hungariae parte fere potitus, potens opibus et milite, recenti adhuc Hungariae flore, quantum Turcarum et Tartarorum viribus profecerit, luxit ipse coram suo exercitu, luget et nunc afflicta Hungaria. Quid autem serenitas uestra in exiguas iam angustias Transilvaniae conclusa, contra tantum monarcham faceret? Nisi in auxilia Turcarum spem poneret? Sed quam illi etiam tot uestrae serenitatis literis requisiti, praesto nuper in proelio cum suppetijs fuerint, uestra serenitas probauit. Sed etiamsi vires suas conferrent, pro se certe et non pro serenitate uestra laborabunt. Tulit et Solimanus contra Ferdinandum infantulo Joanni suppetias: sed titulo tutorio pro se Budam et bonam Hungariae partem occupauit. Esto Turca sit sufficiens et in defensione syncerus. Principi tamen christiano in animae priculo et Christiani imperij detrimento, illi praesertim qui tot ab imperio amoris insignia accepit uicarie uicissim toties fidem dedit, eius arma contra nomen Christi in auxilium uocare, sicut honestum et salutare, ita totum non est. Habet et ipsa nunc quod agat. Rex Hispaniarum iuuenis non contemnendam classem in marj, et in continenti copias contra illum movit. Domus Austriaca tres potentissimos exercitus: alterum apud Albam Regalem, quae diuino auxilio iam expugnata est; alterum sub Canisa, cuius recuperandae spem maximam concepimus: tertium in Transilvania habet. Ita nunc Christi domini nostri vindicandarum iniuriarum ex Turcis principes Christiani uiam

aperiunt. Sola serenitas vestra ante paucos annos stimulus et calcar principum ad praestanda egregia contra hostem facinora, nunc, obicem ponit, et militem christianum in defensione nominis Christi occupatum, distrahit, lacerat, et in mutuum seuire sanguinem cogit. Cum aeterna sui nominis, coram deo, angelis, et principibus, populisque christianis ignominia. Spem hand leuem in Polonico cancellario vestra serenitas possuisse dicitur. Sene et mortali homini, cui nunc et toti Poloniae regno Carolus Suecus non parum facessit negotium. Extinguetur illa spes cum morte ipsius breui. Regis uero in vestram serenitatem fauorem nullum esse, neque in eius ditionibus uitam serenitatis vestrae tutam fore, certum est. Restat unica caesaris benigni gratia, quam omnibus etiam sceleratissimis expansam, totus orbis miratur. Per omnes deos, per sacra, per patriam, perque christianam animam, quam serenitas vestra deo debet, et cuius aeternum supplicium omnibus viribus fugere debet, misereatur tandem christiani sanguinis, reuertatur ad se, currat ad gratiam caesaris, qui certe modo dexteritatem vestrae serenitatis uideat, illam adhuc in suam protectionem et clementiam recipiet. Nos haec vestrae serenitati etiam in his afflictionibus, et fortunae ludibrijs expositi, beneficiorum a vestra serenitate olim acceptorum memores per certum nostrum hominem Joan. Banhegy, et literas significanda uolumus: per quem plura etiam verbis eidem vestrae serenitati referenda in mandatis dedimus. Cui ut vestra serenitas in hac re fidem adhibeat, nostrumque hoc consilium in bonum et commodum serenitatis vestrae, et patriae afflictae salutem profectum, non contemnat, uehementer rogamus. Periculosus forte nobis hic labor pro serenitate vestra erit, sed tamen compassi pro ipsius honore grauiora, hoc etiam arduum tentabimus. Seruet deus vestram serenitatem ad multos annos et reducat in statum florentem. Praegae.

Kivül: Mássa az Sigmond levelének kit Banhegy által ketten püspök urammal irtunk, császár hírével: Anno 1601. 5. die Octobris.

(Ivérében hat levél. Drugeth-levéltárban Homonnán.)

IX.

1602. jan. 20.

Basta az erdélyi hadak tábornokára és fővezérévé neveztetik ki.

Rudolphus etc. Recognoscimus et notum facimus tenore praesentium uniuersis. Cum ad recuperandam Transiluaniam, quae iure multiplici nostra est, et ad pericula quae non solum a Turcis ac Tartaris sed ab aliis etiam cum internis tum externis hostibus imminebant auertenda necessarium existimassemus exercitum eo et equestrium et pedestrium copiarum expedire inter multos qui virtutem nobis suam ac fortitudinem bello probassent, unice delegimus magnificum, fidelem nobis dilectum Georgium Basta consiliarium nostrum bellicum et supremum commissarium Transilvaniensem, virum non solum totius belli Belgici tempore in omni genere militiae insigniter exercitatum et a stratagematibus militaribus celebratum, sed et in nostro Hungariae regno varijs in expeditionibus cum omnium admiratione spectatum, cui uti ante superioris Hungariae praefecturam sic deinceps exercitum Transiluanicum adeoque summam rerum illis in partibus concedendam duceremus, ubi cum ita sese ille fortiter ac strenue gesserit, ut victoriam aliquoties, et quidem superato Michaelae Valachiae vaiuoda, quando rebellium Transiluanorum multitudine nitebatur, ac deinde Sigismundo Bathoreo quando ex diuersis nationibus vires collegerat, reportarit, omnino nobis faciendum duximus, ut postquam res Transiluanicae nondum pacatae ac stabilitae, sed multis adhuc discriminibus expositae atque obnoxiae sunt, donec alium ibi gubernatorem colloceamus, confirmaremus, quemadmodum praesentium vigore hunc in modum confirmamus, ut ipse Georg. Basta ibidem supremam generalis et campiductoris potestatem in equestres et pedestres copias, adeoque in totum exercitum, eamque expeditionem, quamdiu nos id necessarium iudicauerimus, habeat, utque pro tali ab omnibus et quidem inprimis ab illis qui munus aliquod castrense gerant, siue equitatui siue peditatui praesint, ac denique ab omnibus ac singulis cuiuscunque ordinis militibus pro more ac disciplina militari debitam obedientiam praestando

honoretur et obseruetur. Vicissim vero etiam ipse Basta sua ex parte dignam et conuenientem respectum ad nos et ad supremum nostrum totius Hungariae generalem serenissimum Mathiam archiducem Austriae, fratrem ac principem nostrum charissimum habeat, cuius iussis parere, omniaque summa fide, vigilantiaque ac solitudine prouidere, agere et administrare, quemadmodum fidelem, prouidum, sagacem, diligentemque generalem belli ducem et caput in tam ardua expeditione decet, et illarum prouinciarum necessitas postulat, nosque de ipso nobis pollicemur, teneatur. In quorum fidem has propriae manus subscriptione et sigilli impressione communiuimus. Datum Pragae 20. Jan. 1602.

Szélén: Assumptio Georgij Bastae in supremum generalem et campiductorem exercitus Trausiluanici.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lvt. Hung.)

X.

1602. febr. 18.

Zsigmond válasza Bocskaynak 1605. nov. 5-iki levelére.

Spectabilis et magnifice domine frater charissime et obseruandissime.

Bánhegy uramtól kegyelmed minden állapotot megért; restat hogy kegyelmed értse, én bizony igen jó egészségben vagyok, és egy cseppnyire sem különben, valamint szinte ez előtt tiz esztendővel kegyelmed esmert, sem vigabban, sem szomorúbban, sem eszesben; és így sem istenemet nem bántom meg, magamat mód nélkül nem töröm. Et cum his kegyelmednek magamat atyafiúságosan ajánlom, kegyelmedet pedig az istennek. Coronae 18. Febr. 1602.

S. M. D. V. seruitor et frater amantissimus.

Sigismundus princeps m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Stephano Boczykaŷ etc. domino fratri charissimo et obseruandissimo.

(A fejedelem sajátkezű írása. Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XL.

1602. márcz. 2.

A császár Bástának : a Zsigmonddal folytatott egyezkedésről.

Rudolphus.

Magnifico etc. Intelleximus ex literis tuis 13. Febr. ad consiliarium nostrum secretum Carolum de Lichtenstain scriptis, quis inter te et Sigismundum Bathoreum tractatus inchoatus, quae conditiones propositae, quae induciae datae sint. Etsi autem persuadere nobis difficulter possimus, Sigismundum aliud in animo habere, quam ut eiusmodi inducijs expeditioni, quam suscepisti, et consilijs tuis remoram iniiciat, placet tamen nobis quod illas interea dum a re tormentaria instructus esses, concessisti. Ad conditiones illas quod attinet, ut scilicet se prouinciamque in clientelam antiquam Turcicam dedat, nequaquam id nobis, quod nimis id finibus nostris periculosum ac perniciosum futurum sit probari potest. Ex prouincia Transilvaniae postquam eam se tueri non posse fatetur, si excedere et si nobis eandem integram restituere volet, ipsi spem facere ac promittere possis, nos, si minus Opolia et Ratiborium placeant, aliud castrum cum territorio et quinquaginta millia pensionis annuae, certa et secura cautione, praeterea veniam et ipsi et ipsius asseclis datuos. Quae conditiones si minus acceptentur, occasio nulla negligatur, quin rem gerere strenue pergas, quod ut animosius facias, scire te volumus, equites Belgicos sexcentos sub comite Solmensi, qui iam per multos dies in itinere sint, brevi tibi adfuturos, et quinque millia peditum sub barone Preinero de integro conducti in procinctu esse. Quae subsidia ubi acceperis, non dubitamus, quin Sigismundum in eas angustias redactus sis, ut ab incepto desistere, ac deserere prouinciam cogatur. Si qui deinde ex Transiluanis sese nobis spe ueniae, dedere volent, eorum deditio acceptetur, ijsque venia promittatur. In primis vero quantum fieri possit caueatur, ne promiscue ita rapinae a nostro milite exerceanter, damna publica euitentur. De cetero benignam in te affectionem gerimus. Datum Pragae 2-a Martij anno 1602.

Szélén : Georgio Bastae.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XII.

1601. márcz. 9.

Jacobinus Naprágyak : az erdélyi hangulatról ír.

Illustrissime et reuerendissime domine, domine mihi semper benignissime.

Diu est quod ad illustrissimam dominationem vestram scripturio, et scripseram quidem ad eam anno superiori cum legati nostri Pragæ essent, non una tantum vice, sed literas ab ipso legationis primate interceptas esse cognoui; miror curiositatem quorundam non satis accuratam. Ex eo quidem tempore metu rerum obuersantium calamum cohibui, sed nunquam animum, qui semper illustrissimæ dominationi vestræ est addictissimus, eritque dum mihi vita suppetet. Interea mala nos publica ita tangunt et augunt, ut tam variabiles fortunæ ludos ipsa etiam natura miretur atque obstupescat. Ita visum est deo, qui omnia hæc inferiora fingit, et suo arbitratu refingit. Vix ulla aetas aut regio tot calamitatum monstra vidit, quot misera hæc Transsylvania sustinuit: quæ antea loca frequentissima apparebant, nunc squallent in pulvere cineribusque sepulta, ipsa episcopalis arx venerandam illam dignitatem iam pridem ita amisit, ut palatia imo sacrificiis dicatæ sedes latronum speluncæ et iumentorum caule appareant. Nunc quidem spes exigua pacis iniecta est, quæ qualis aut quam diuturna sit futura, deus nouit. Stulti nos et inepti, qui ab inani gloriæ vento inflati dum cælum querimus, terram amittimus, cornua aspectantes etiam aures perdidimus. Quæ omnia præiudit illustr. Do. V. imo peruidit, dum ab hac Charibdi nauim auerteret, quam ita feliciter sapientissimus ille Nauclerus direxit, ut in optatum tandem tranquillitatis portum sit delata. Ita plane sentio domine illustrissime, nunquam virtus suis carere potest premijs, quæ effecit ut ill. D. V. varijs tempestatibus superatis ad hosce amplissimos dignitatum gradus eueheretur. Magnum est et amplum esse caesari a consilijs, at maius sustinere munus cancellarij: longe vero amplissimum fungi episcopale dignitate. Ad quæ omnia cum laude sustinenda cum optimam voluntatem summæ coniunctam fa-

cultati illustrissimę dom. vestrę minime deesse intelligam, gratulor vehementer hanc ill. dom. vestrę contigisse Spartam, in qua non solum peruersis hominum iudicijs viam præcludere, verum etiam prudentiam, virtutem pietatemque suam ita exercere possit, ut et ecclesiam dei cum fructu animarum gubernandi, et laudes suas insigni cumulo augendi latissimum habeat campum. Ego me totum ex animo illustr. dominationis vestrę benignę voluntati deuoueo, quam servet deus ad multos annos florentissime valentem. Claudiopoli die 9. Martij. Anno 1602.

Illustr. dominationis vestrę
addictissimus cliens
Jo. Jacobinus m. p.

Külczim: Illustrissimo et reuerendissimo domino domino Demetrio Napragy, episcopo Vesprimiensi, sacr. caes. regiaeque Maiestatis consiliario et per Hungariam cancellario etc. domino mihi semper benignissimo.

(Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XIII.

1602. márcz. 10.

Majoros Náprágyinak: az Erdélyben lévő jezsuitákról.

Reuerendissime domine in Christo obseruandissime.

Pax Christi et humillima nostra obsequia.

Per D. Banhegy non debui obmittere salutationem reuerendissimae D. V. in domino, ut intelliga me et omnes nostros esse et fore qui alias fuimus serui in Christo reuerendissimae D. V. Gratulamur ipsi de noua dignitate et officio, sed dolebimus si non rediret ad nos et oues suas, fiat tamen voluntas Domini, et quod fuerit commodius et honestius reuerendissimae D. V. non est opus ut ipsam rogem ad iuuandam pacem, ut concludatur cum sua caes. M. propter bonum totius reip. christianae, subleuationem huius miserae prouinciae et etiam ad commodum suae caes. maiestatis. Nos hic sumus incolumes, ex populo multi moriuntur. Petrus Raiky est cum P. Suglok prope Sakmar, bis uolui illum mittere ad reuer. dom. vestram, sed non est uisus contentus. Reuer. D. V.

videat quid de eo agendum sit, et offero obsequia nostra, 3. sunt Albae nostri, et D. Lucas aegrotus; hic sumus 11, apud serenissimum P. Antonius, duo Varadini quos commendo rever. D. V. duo prope Sakmar cum domino Prepostuari et domino Kerestury cum quibus est Pinky: (?) alij missi sunt in Austria, si rev. dom. vestra redeat, queso petat a R. P. Alfonso det ipsi 12. aut 15. ex nostris, ut satis faciamus, sed post messem, iam namque non est unde alantur. Dominus conseruet rev. dom. vestram, et rogo si uiderit R. P. Alfonsum, vertat illi dici me scripsisse per D. Segnyey, qui mittitur ad S. C. M. et iam non licet qui D. Banhegy festinat, me cum omnibus nostris humiliter commendo reu. D. vestrae. Claudiopoli 10. Martij 1602.

Rev. dom. vestrae

servus humilis in Christo
Petrus Maiorius
societatis Jesu.

Külczim: Reuerendissimo domino D. Demetrio Napragy electo episcopo Transilvaniae etc. in Christo obseruandissimo.

(Eredetije a bécsi es. titk. lt. Hung.)

XIV.

1602. jan. 7. — márcz. 25.

Basta levelei a szebeniekhez.

Litterae illustris spectabilis et magnifici dom. dom. Georgii Basta sacr. Rom. imper. Mttis exercitus per Transylvaniam generalis capitanei super tela Silesica scriptae, at per hominem simplicem atque obscurum ad Cibinienses transmissae.

Herr Burgermeister und herr Königsrichter der Herrmanstadt. Wir haben in wenig Tagen zum wenigsten vier von euren Boten ohne einiges Schreiben bekommen, und von ihnen vernommen, wie ihr gerne succuriert und entlündigt werden wollet, welches wir auch desiderieren. Denn wir seyn schuldig für ihrer kays. Mth. Unterthanen, die getreu seyn, unser Blut

zu vergiessen. Weil aber die Noth in welcher ihr euch befindet, nit so gross dass verursachen kan das Verderben aller Handlung dieser machina, so ermahnen wir euch, wollet etwas Gedult tragen, denn wir praeparieren uns mit Geschütz, Pulwer und andern nothwendigen Sachen, damit wir uns auf den Weg machen können, und euch nit allein erledigen, sondern mit der hülff Gottes auch weiter fortziehen und setzen, und umb desto mehrers, dass ich gar in kurtzem erwarte sechs tausend Teutschen zu Stärkung dieses Heers. Und wenn ihr mitler Zeit belaegert würdet (das ich doch nit glaube) so haltet für gewiss und verspreche es auch bey meiner Treu und Ehre, dass ich persönlich mit meinem Kriegs-Heer succurriren und euch entsetzen will — denn ich woll so viel Volckes bey mir habe, dass ich solches gar wohl thun kan, und haltet dieses mein Schreiben zum Pfand meiner Zusagung und seydt guttes Muths und beständig damit Ihre Keyserl. Mtt. Ursache habe euer Treu zu bedancken.

Actum im Lager bey Almasch den 7. tag Januar 1602.

G. Basta.

Aliae ejusdem ex castris penes Bistricium positis d. 14. mensis Februarii huc allatae. Herr Burgermeister. Zeiger gegenwärtiges hat mich gleich allda unter Nösen befunden, allda ich erwarte die grosse Stücke, die morgen kommen werden, und wenn si ankommen werden, will ich von Stund an anfangen die Stadt zu beschliessen, und bald ein Ende machen, alsdann nach Einnnehmung dieser Stadt, will ich mit dem gantzen Kriegsheer gegen der Hermannstadt zu ziehen und will Gott bald euch aus Nöthen helffen und erledigen, Mitlerweil aber bleibt gegen ilro Matt. beständig und seydt guttes Muths und verlasst euch auf meine zugesagte hülffe, wie ich euch fürmahls geschrieben, denn ich will euch gewiss nicht stecken lassen. Die Ursach warumb ich etwas lang ausgevesen bin, ist, dass ich etliche Schlösser als Bethlehem und andere eingenommen habe, damit ich einen geraumen Weg haben könne biss auf Clausenburg, wisset euch darnach zu halten.

Actum von Nösen den 7. Febr. 1602.

G. Basta.

Quartae ¹⁾ litterae domini Georgii Basta die 15. mensis Aprilis administratae.

Edle, Ehrenweste, Wohlweise Herren, euch ist mein Gruss und Guttwilligkeit jederzeit zuvoran bereit. Eures und des Fridrichs Muster-Schreibers Schreiben hab ich empfangen und wundere mich, dass ihr meine 3 Schreiben nicht empfangen habt, so ich euch zugeschrieben. Und ist nichts weniger, dass der Sigismundus mit grosser Demuth und Unterthänigkeit Friede begehrt hat, in welchen aber ich ohne Ihro Keys. Mtt. Willen und resolution nit eingehen wollen, sondern sein Begehren Ihro Keys. Matt. bericht und erinnert, erwarten in kurtzem darauf einen Bescheid. Mitlerweil aber habe ich von ilme Pfand genommen, als nemlich den Zentpály János, Harinnjáy Miklós, Gereoffy János, welche bey mir verbleiben werden, biss der Bescheide von Ihro Keys. Matt. kommen wird. Werden nun Ihro Keys. Matt. den Friede annehmen, so sollet ihr vergewisset seyn, dass man euch daraus nicht excludieren oder lassen wird; sondern soll euer wohl gedacht werden. Wird aber der Krieg continuieren, so wollet auch gar nicht zweifeln, dass mann euch verlassen werde; sondern seydt guttes Muths und Hertzens, denn es wird in kurtzen zu einem glücklichen Ausgang gerathen. Wolle auch, dass ihr mit dem Csýaký handeln sollet, damit ihr einen von euch zu mir schicken könnet mit welchen ich handeln und tractieren könne. So wollet also diesem nachkommen, denn ich zweifele nicht, dass es auch soll abgeschlagen werden von gedachtem Csýaký. Wisset euch also in einem und andern darnach zu halten.

G. Basta.

Datum in Margita
25. Martii anno 1602.

Postscripta. Solle abereuch auch wissend seyn, dass in diesem Beschluss und Tractat wir mit dem Fürsten Sigismundus also concludiert haben und beschlossen, dass ihr sammt allen euren Bürgern und Einwohnern sollet frei und sicher (ohne alle Verhinderung) wo ein jeder will gelassen werden. Wo

---

¹⁾ A 3-ik levél hiányzik.

nun dieses von ihnen nicht also soll gehalten werden, wollet mich berichten, damit ich gebührliger weis diesem vorkommen könne, den es wäre nicht billig, dass man dieselben so Ihro Keyserl. Matt. so grosse Treue und Beständigkeit wie ihr gethan, erzeiget haben, verlassen solle. Derowegen wenn ihr dies mein Schreiben bekommet, so könnet ihr dem Sigismundus schreiben und von ihm begehren zu wissen seine intention und Meynung, und nach demselben mich berichten.

(Egykorú másolata N.-Szebenben, a szász nemzeti egyetem ltárában.)

b)

1602. m á r c z. 26.

Székelly Mihály a császárnak: ajánlja Sennyei Pongráczot, kit Básta küld hozzá Prágába.

Allerdurchleichtigster grossmächtigster Röm. kays. Majestät stb.

Dieweyll diser gegenwertiger Eur. Röm. kay. Mt. treuer aller undterthenigster dienner Sennyei Pongrácz nicht allein in sein aignem sahen, sonder von dem herrn Georgio Basta auh zue Eur. Röm. kay. Mt. geschickht wirdth, hab ich allerundterthenigst vnd gehorsamisth meinen treuen schuldigen pflicht noch nicht undterlassen wellen Eur. Röm. kay. Mt. souil allerundterthenigst vnd gehorsamist berichten als vill mir bewisth ist diser herr Sennyei Pongrácz der isth in allen sibenbyrgeryschen sahen woll erfahren, khendth die leytt, das landth die eigenschafft bestandickheytt vermügen affection nur gar zu woll, so das er auch wie Gialu profundtireth (proviantirt) isth gewesen, wer man da von allerley treydh gefunden hatt also von wein und von geschytz, auch also zu Veecz; wenn Eur. Röm. kay. Mt. werde ihn von allen sahen allergnedigisth befragen lassen, er werde Eur. Kay. Mt. in allen sahen allerundtherthenigst berychten khinnen. Was das frydens tractation anbelangt, Eur. kay. Mt. und derselben geheymber Ratt ihr genaden werden allergenedigist vnd genedigh wissen zu thein (thun), der allmechtig gott geb alles zum guetten,

aber es wils nyembs (niemand) glauben. Volenti non fit iniuria. Den Sennyey Pongrácz wellen Eur. kays. Röm. Mt. allergenedigist in dero kheyserlichen allergenedigisten genaden befohlen lassen sein, den er des wohl verdienth hatt mit darstrecklung seines leybesz und lebens, auch mit seinem treuen standthaffsverhalten alles das verloren was er von jugendth auf zwegen (zu wegen) hat bracht, Eur. Röm. kays. Mt. einem andern zu guettem Exempl nicht verlassen. Ich thue mich Eur. khay. Mt. stb. Sackhmar 26. Martii anno im 1602.

Eur. Röm. kheys. Mt.

allerundtherthenigister gehorsamister diener
Michael Zekelly mp.

Külczim : Der allerdurchleuchtigsten grossmächtigsten Römischen khaiszerlichen auch zu Hungern stb. khiniglichen Maiestät stb.

(Eredetije a bécsi cs. áll. ltárban. Hung.)

XV.

1602. ápril 20.

Rudolf császár Bástadhoz, Zsigmond kielégítése ügyében.

Volumus autem ut statim exercitum promoueas, et sic in ipsa provincia armatus cum Sigismundo tractes, qui si serio nobiscum pacisci volet, cum ipso in hanc quae sequitur sententiam agere ac tractatum instituere poteris.

Primum omnino urgebis, ut ex provincia, quae nostra sit, quam ipse Sigismundus nobis solenniter cesserit, et cuius nobis possessionem tradiderit, prioribus condicionibus excedat. Quae vero eae conditiones fuerint, ex oppositu illius temporis tractatu intelliges. Si minus Oppolia et Ratiborium placebunt, alium locum commodum, quo contentus esse possit, aut eo maiorem pensionem ultra quinquaginta millia tallerorum, literasque nostras commendatitias ad pontificem, et ad regem catholicum, ut patrocínio nostro, quod inde speret, consequatur, promittes.

Kicül : Ex literis ad dominum Bastam 20. mensis Aprilis 1602. datis.

Jegyzet. Ez a 26. szám alatt közlött Marietti-féle levélnek melléklete, melyre magában a levélben is van hivatkozás.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XVI.

1602. május 4.

Ngáry Pál Unverzagtak: a Zsigmond és Csáky István közt felmerült viszályokról.

Spectabilis ac magnifice domine stb.

Spectabilis et magnifica dominatio vestra bene in mentem revocare potest me Posonii mentionem fecisse Stephanum Chaky nuper mihi exarasse Transylvania quasdam litteras, quas eidem continuo remisera; eo tunc illustrissimo domino Pecz Bartholomaeo etiam litteras exarasse; tandem ego rursus per suum servitorem rescripsi et modis omnibus persuasi hoc modo: ut si Sigismundus Báthory suo proposito animo nullo modo adhaerere fidelitatemque praebere sacrae caes. regiaeque maiestati nollet, confestim Stephanus Chaky data occasione abneget illinc se ipsum et cum toto regno Traussilvaniae adhaereat suae maiestati caesariae praebatque fidelitatem erga suam maiestatem, ne ipse sit tantarum discordiarum et contentionum in culpa. Deus enim optimus maximus pro periurio neminem amplectitur, maximisque calumniis punire solet. Quare nunc certo mihi relatum est Stephanum Chaký cum ipso Sigismundo Bathoraeo inire litem et discordiam ob eamque rem celerare dominum Bastam Transsilvaniam aiunt; sed inter duorum litantium (*sic*) qualisnam adhaeserit et praebuerit fidelitatem erga sacr. caes. regiamque Maiestatem, ignoro. Si igitur Stephanum Chaký Turcis adhaesisse intellexero, ego ullo unquam tempore ulterius penes illum industriam meam navabo; si autem (quemadmodum ego illi modis omnibus persuasi) adhaesit et praebuit fidelitatem suam sacrae caes. maiestati, eandem spectabilem et magnificam dominationem vestram diligentissime ac summopere rogo, velit eiusdem res apud suam maiestatem benigne promouere et in effectum ducere, secundum inchoatam benevolentiam suam.

Porro de bonis etiam castellorum Adorian et Kereszegh possessionibusque meis ad curiam meam nobilitarem pertinentiis velit erga me suam benevolentiam praebere et suas res apud suam serenitatem sic promovere ac in effectum ducere, dignetur sua serenitas easdem possessiones meas S. Nicolai pertinentias mihi benigne concedere pro illa certa summa pecuniae promissa, pro fidelibus iisque perpetuis servitiis meis. Ego enim omnimode spectabilis et magnificae Duis V. benevolentiae inhaero stb. Datae ex possessione Zobodisthia 4. Mai, anno 1602.

P. S. His diebus certo mihi retulerunt Varadino quendam tabellarium Turcicum czauz nuncupatum ab imperatore Turcico expeditum Transsilvaniam profectum, quem copia Turcarum Gywlaensium sequebatur, quorum invadentes, sexaginta tres Turcarum captivi Varadinum inducti sunt, solum tabellarium interfectum, apud quem inventa est quaedam epistola, sub nomine Sigismundi Bathory, quarum tenor talis erat; quemadmodum in scheda inclusa remisi magnificae dominationi vestrae; ex quibus patet infidelitas, inconstantia et contumacia eorum, quorum nulla fides pietasque ulterius adhibi potest. Has igitur litteras ad suam serenitatem deventuras minime dubito.

Servitor addictissimus

Paulus Niary

manu pr.

Külczim: Spectabili et magnifico domino Wolfgango Vnfferzacht, libero baroni in Petronell stb. sac. caes. regiaeque Maiestatis consiliario aulico et imperiali ac serenissimi principis ac domini domini Matthiae archiducis Austriae a secretis consiliario intimo stb.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. Itárban. Hung.)

XVII.

1602. május 25.

Mátyás főhly a császárral tudatja, hogy Csáky István ajánlatot tett, hogy négyezer emberrel Zsigmondot kiveri Erdélyből.

Allerdurchleuchtigster, grossmächtigster Römischer Kayser stb. Eur. Röm. kay. Maiestät erindere ich gehorsamb-

lichen, das sich bey mir der obrist zu Wardain Niarÿ Paul angemeldt vñnd gehorsambist fürbracht, das er auff Stephan Chiakÿ vom viertten disz monaths beÿ aignem diener ihme zugeschickthes vtreulichs schreiben vñd was derselbige diener ihme mündtlichen, welches er der feeder nicht vertragen könne, angezeigt, aus schuldigen vnderthenigisten pflichten zu beförderung Euer kay. Maiestät diennst vñnd der christenheit, wohlfahrth nit vnderlassen sollen mir des Chiakhi erbietten zueröffnen, darauff des Chiakhi original hungerschreiben fürgelesen, welches der Niari selbst transferirt, vñd neben dem, was des Chiakhi diener ihme mündtlichen angezeigt hatt, eröffnet, auch schriftlichen, so Euer kay. Maiestät hiebey zuemphahen haben, zugestölt. Daraus des Chiakhi erbietten vñnd souiel zuvernehmen ist, zum faall Sigismundus auf die conditionen, welche Euer kay. Maiestät durch den Bocskay und Napragÿ dem Sigismundo genedigist anbieten lassen, vñd das übrige in derselben prouinz in güetten Euer kay. Maiestät nicht cediren wollte, das er Sigismundum mit vier tausend mann, wan Euer kay. Maiestät ime die zugeben woltt, mit gewaldt aus dem landt verjagen vñd ganz Siebenbürgen, sambt allen führnehmen vestungen, die er Chiakhi in seinem handen hab, ohne widerstandt in Euer kay. Maiestät rühige posses vñd gewaldt bringen wolte.

Die conditionen, welche er Chiakÿ hergegen begert sein diese, das Euer kay. Maiestät ihme Fogarosch lieszen, oder wan ye dieselbe ime nicht vertragen vñd in Siebenbürgen leiden wöltten, anstatt Fogarosch andere güetter vñnd einkommen in Hungern, dabey er sich erhaltten kündtte, dahin er sein weib vñnd kinder zum vnderpfandt schikken vñnd lassen wolte, genedigist zu verleihen vñnd erblich zu bewilligen. Für ander das Euer kay. Maiestät ihm Chiakhi vñnd alle seine adhaerenten die sich Euer kay. Maiestät ergeben, alles was sÿ wider derselben miszhandlt haben, verzeihen, zu gnaden annehmen, vñd auff allerfürderlichist vnder Euer kay. Maiestät genedigsten ferttigung hierüber ain general pardon vñnd frey sichers glaidt ihme überschickht werde, damit er vñd alle die es mit ihm Euer kay. Maiestät zum besten halten, der versöhnung vñd verzeihung irer verbrechen, das deren in ewigkeit

nicht gedacht werden solle, vergewisst, und Euer kay. Maiestät gnad kündten versichert sein. Fürs dritte bittet er Chiakhi solches, weill ihm sein leben darauf stehet, in höchster gehaimb zu halten.

Wann ich mich dan Euer kay. Maiestät gnedigisten resolution, Sigismundum mit guettem oder mit gewaltdt aus dem landt zubringen, zuerindern hab, welches auf ain oder andern weg durch des Chiakhi practickh, vermüg seines erbietens, beschehen möchte, als hab Eur kay. Maiestät ich dieses brüederlich wollmainend berichten wöllen; die sich auf dieses des Niarÿ in namben des Chiakhi gehorsamb: und zur sachen nicht vndienstliches anbringen genedigist zu resoluiren; und ob ich oder andere diese sach in gehaimb durch vnderhandlung des Niarÿ, verners traction vnd crörtern solle, gnedigist zu beuelhen, und mich hierauff zu beschaiden haben, zu kayserlichen gnaden vnnd brüederlichen hulden mich gehorsambs fleisz beuelhend. Datum Wienn den 25. May anno sechzehnhundert und andern.

Euer Röm. kay. Maiestät

gehorsamer bruder

Matthias mpr.

Külczim. Der Römischen kayserlichen auch zu Hungern vndt Behaimbn etc. königlichen Maiestät stb. Praag.

(Eredetije a bécsi cs. és k. áll. ltárban Hung.)

XVIII.

1602. jú n. 1.

Csáky István Nyáry Pálnak. Jelenti, hogy Erdélyt a császár hűsége alá hajtotta.

Szolgalatomat ajánlom kegyelmednek, mint uramnak, atyámfának, adjon az szent isten kegyelmednek minden dolgiban szerencsés előmenetelt. Az kegyelmed levelét Twrwk András mind az Unferczoht uram levelével együtt meghozá, látom uram, hogy kegyelmednek az én dolgaimra nagy gondviselése volt, kiért teljes életemben kötelesképpen akarok kegyelmednek szolgálnom, én valamit kegyelmednek meg-

irtam, azon ember voltam, és ezután is leszek, és valamiben valamennél hivebben egész életemben tudok szolgálnom az én kegyelmes uramnak, római császárnak ő felségének, azon leszek. Itt benn istennek kegyelmességéből annyiban helyhez tettem az állapotot, ítélem minden dolgok jó végben mennek, és ő felségének kedve szerént lesznek.

Az fejedelmünket reá birtam, hogy kimegyen az országbul, és mindenben az ő felsége császár urunk kegyelmes akaratjára hagyja ő felsége magát, az országnak is nagyobb részét, és valakiknél az erősségek vadnak, mindazokat egy értelemre, és az ő felsége hűségére hoztam, az kik hátra volnának is, azon vagyok, azok is ezent cselekedjék; én magam jöttem ide Kolosvárra Básta uramhoz ő nagyságához követségben ő felségétől és az országtul, itt is isten segítségével minden dolgok véghez mentek, ez után ő felségéji Erdély és mi is, és mindekben az ő felsége kegyelmes gondviselésére hattuk magunkat, egy hétre minden közit kiveszi Zsigmond fejedelem Erdélyből; bizony az kikkel engemet vádoltak, abban nekem vétkem nem volt, im mostan olyban kedveskedtem és szolgáltam ő felségének, az kiért minden kegyelmességét várhatom.

Ugy ítélem, minden rendeket, az kik visszat akarnának vonni is, lecsendesithetem, mert minden várak kezünkben vadnak és minden városok, ha valamit akarnának is így, nem lehet módjuk, és mint lött, és ment véghez, sok volna megírnom, hanem az mikor kegyelmeddel szembe leszek, akkor kegyelmednek megmondom. Higgye meg kegyelmed felette nagy dologban szolgáltam ő felségének, és éppen én vittem ezeket véghez, kikhez képest ő felsége császár urunk az én kevés és elpusztult jószágimat megadta; kérem kegyelmedet, bocsátassa mindjárt Twrwk András kezében, az mi élés és egyéb benne volt azokkal együtt, és legyen ótalma mindenek ellen; im az ő nagysága Básta uram levelét küldtem kegyelmednek, higgye kegyelmed az istennek, nagy hálákat adok rajta, hogy ez dolgok véghez mehetének, és én minden állapotomban lelkemben csendes lehetek.

Ez mellett kegyelmednek szóval is izentem Twrwk Andrástul, higgye meg kegyelmed szavát, ezután is uram kérem kegyelmedet, mindekben viselje úgy kegyelmed az én dolgai-

mat, mint igaz atyafia dolgát, azon leszek, kegyelmednek én is kedve szerént szolgálhassak; adja isten hamar való nap láthassam jó egészségben kegyelmedet. Irtam Kolosváratt. 1. die Junij Anno 1602.

Kegyelmed igaz atyafia

Chiakÿ István m. p.

Az Chiakÿ Gergely uram jószágát is megadta ő felsége, az kik engemet vérszerént is illetének, azokat is bocsáttassa kezemhez kegyelmed, vagyon ilyen dolog is, az itt való főnépek szólnak azon, hogy én mennék fel ő felségéhez császárhoz az ország követségével, mivelhogy én vittem az dolgokat véghez az ő felsége kedve szerént. Minden szerencsénket is egész életünkben ő felségétől várjuk; ez Básta uramnak is igen tetszik, az kegyelmed jó tanácsát is örömet akarom venni, kérem kegyelmedet, mentül hamarább adja értésemre, kegyelmednek mi tetszése legyen ez dologban.

Külczm. Spectabili et magnifico domino Paulo Nyarÿ de Bedegh *etc. etc.* Domino affini obseruandissimo.

(Az egész levél Csáky István sajátkezű írása. Eredetije a bécsi udv. kam. lt. Sieb. Urk.)

XIX.

1607. jú n. 6.

A császár Nyárynak: megkapván a feltételeket, melyek alatt Básta Csákyval kiegyezett, nem tartja szükségesnek Pezzent leküldeni.

Rudolphus etc.

Magnifice. Misit ad nos serenissimus frater noster archidux Mathias quae de Stephano Chakio attulisti. Quae res cum gravis et magni momenti sit, consiliarium nostrum doctorem Bartholemaeum Pezzium omnium quae eo pertineant et benignae mentis nostrae conscium mittere statuamus, qui nostro tecum nomine prout occasio latura esset, ageret. Postquam autem interea conditiones a generali nostro Georgio Basta quibus cum Chakio transactum foret, accepimus, non adeo necessarium duximus ut Pezzium hoc tempore dimitteremus. Bastae vero quae mens nostra sit, rescribimus, cum eo consilium studiumque coniunges ac fidem in nos tuam deinceps

nobis praeclara hac occasione probare perges. Nos vicissim eam tui rationem habituri sumus, ut et praeterita et praesentia tua merita quae in hac tanti momenti re cumulaturus sis, singulari nos beneficentia et gratia, qua te complectimur, agnoscere sentias. Datum Pragae 6. Junii anno 1602.

Az írat élén: Paulo Niary de rebus Transilvanicis.

(Fogalmazvány a bécsi cs. és k. áll. ltárban.)

XX.

1602. jú n. 22.

Básta néhány erdélyi urnak menedéklevelet ad.

Nos Georgius Basta dominus in Sult, eques auratus, sacr. caes. regiaeque maiestatis, et catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus, ac eiusdem s. c. regiaeque mattis exercitus in Transilvaniam delegati et regni Transilvaniae generalis capitaneus etc. Bizonyos és főszemélyek Erdélyben lakosok (minthogy Istennek kegyelmes akaratjából, egész-ségben indultunk) kívánják, hogy őkegyelmeket assecuraluók, tudniillik Székely Mózsos, Toldy István, Mindszenty Benedek, Barcsay András, Bogáthi Miklós, Szilvász Boldizsár, Torocz-kay László, Bogáthi Menyhárt, Vajda Miklós, Vas Ferencz: noha immár ezelőtt egynehány úttal közönségesképen minde-
neket úgy assecuráltunk, hogy elegendőképen őkegyelmek megnyughattak rajta: mindazonáltal most is őkegyelmeket assecuráljuk mind személyekben, tisztességben, azonképen jószágokban is, in quantum suae imperialis majestatis prae-tensiononi regni Transilvaniae et eorum juri, qui partes suae mattis secuti sunt, non derogat, bántások nem leszen, sem császár urunktól ő felségétől, sem mitőlünk, sem pedig egyebektől. Sőt ő kegyelmek követvén az elkezdett dolgot, minden részé-ből tisztességes, becsületes állapotot remélhetnek. Ebben ő kegyelmek bizonyosok lehetnek minden kétségen kívül. Datum ex castris caesianis in Transilvaniam delegatis, die vigesimo secundo mensis Junii. Anno domini sexcentesimo secundo supra millesimum.

G. Basta mpra.

(Eredetije Kolosvártt, Mike Sándor gyűjteményében).

XXI.

1602. jún. 24.

A császár Bástának. Báthory Zsigmond kielégítése ügyében.

Rudolphus, etc.

Magnifice, fidelis dilecte. Vt nobiscum Sigismundus Bathoreus in gratiam redire cupiat, utque tu cum parte exercitus in provinciam armatus ingredi statueris, ex ijs quae nobis humiliter nunciata voluisti, accepimus. Probatur nobis fides ac prudentia tua cum fortitudine coniuncta, qua istis in rebus te uti videmus. Vtque deinceps prout tibi expedire videbitur siue cum toto exercitu siue cum aliqua eius parte ulterius pergas, discretionis tuae benigne permittimus. Quid ipsi Sigismundo respondeamus, ex apposito litterarumstrarum exemplo intelleges, ipsas vero literas ei, qui ab illo huc missus fuit, si nihil interea quod a litterarum sensu diversum sit, ille susceperit, tradere poteris Sigismundo perferendas. Si denique feliciter arcium praecipuarum deditio successerit, ut provinciae totius securi simus, videris ipse quid ulterius agendum, inprimis autem id diligenter curandum, ut sufficienti provincia praesidio ita muniatur, ne opportunitas incolis rursus deficienti relinquantur. Vt Valachiae vaiuoda in ditionem suam restitatur, laudamus. Id autem quibus auxilijs, qua via rectae per Transilvaniam an obliqua iuxta Temesvarium extra Transilvaniae fines fieri expediat, et num qua deinde alia cum reliquo exercitu expeditio siue in finitimam aliquam Turcarum arcem, siue in remotiora loca per grassationes ad hostium vires distrahendas tentanda sit, ipse tu omnium optime statueris, erga quem munificum animi nostri affectum in ijs quae petijsti ita ostensuri sumus, ubi provincia ista in ordinem redacta fuerit, ut de gratia te nostra, qua te complectimur, tibi gratulaturum confidamus. Datum Pragae 24. Junij. 1602.

P. S. Vbi res istae compositae et arces praesidio, quantum necesse sit, munitae fuerint, etiam atque etiam vide, ut hostium vires, quae solito maiores in inferiorem Hungariam aduentare nunciantur, distrahi aliqua expeditione siue in Temesvarium, siue una cum Valacho in remotiores Turcarum

finis instituenda possint. In primis autem hoc observari velimus, ut si fieri commode queat, Transilvani, qui maxime militares sint, e provincia dextre una cum aliqua alia militum manu coniuncti educantur. Num istis in finibus aliquid memorabile tentari, an vero pars exercitus cum nostra inferioris Hungariae militia coniungi possit, velimus pro fide in nos tua consideres, nosque ei rei certiores facias. Datum ut in literis.

Szélén : Georgio Bastae.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXII.

1602. j ú n. 29.

Básta válasza Zsigmond s a rendek által elébe terjesztett hódolati feltételekre.

Responsio illustrissimi domini Georgii Bastae etc. ad postulata serenissimi principis Sigismundi Bathori et regnicolarum Transsilvaniensium.

Ad primum. Nihil ambigimus, quin sua serenitas tractatum cum sacra caesarea regiaque Maiestate de concambio hactenus institutum sit prosequutura. Quemadmodum nos vicissim suam serenitatem assecuramus ex parte caes. maiestatis suae nihil suae serenitati decessurum.

Ad secundum. Legati nomine ordinum Transilvaniae libere et absque impedimento expediri ad sacr. caes. maiestatem poterunt.

Ad tertium. Ad communem provinciae statum gubernationemque quod attinet, assecuramus universos et singulos cuiuscunque conditionis homines ordinesque nomine sacr. caes. reg. Maiestatis vigore plenipotentiae nobis attributae, quod ipsos tam in personis quam etiam rebus et bonis quibuslibet (demptis tamen eorum bonis, qui his disturbioribus temporibus fidelitatem partesque suae maiestatis caes. secuti sunt) iuribus, libertatibus, immunitatibus, praerogativis, receptisque religionibus conservabimus et conservari faciemus, idque ad fidem nostram promittimus atque recipimus, imo incolumitatem eisdem in omnibus bonis et iuribus eorum possessionariis ita

pollicemur, ut etiamsi nonnulli bona aliqua in controversia et difficultate posita possiderent, nostra tamen apud sacr. caes. maiestatem intercessio pro illis minime sit defutura, ut in pacifico eiusmodi bonorum dominio permanere possint. Si quae vero bona per eos titulo inscriptionis usque certam summam possidentur, casu quo sacr. caes. maiestas illa prae manibus ipsorum relinquere nolle, pro refusione summae capitalis inscriptionis diligenter apud sacram caesarem maiestatem partes nostras interponemus.

Ad quartum. Ut nobiles liberam semper et ubique in civitates eundi exeundique facultatem habeant, nullamque vel in personis vel rebus ipsorum universis a quopiam patiantur molestiam aut detrimentum, dignum iustumque iudicamus.

Ad quintum. Ordinem etiam militare securum facimus in libero dominio bonorum et iurium suorum possessionariorum, qui nimirum digni et benemeriti reputabuntur.

Ad sextum. Promittimus etiam, quod in arces et fortalicia prae manibus patronorum existentia nulla Germanica aut alia aliqua externa praesidia introducemus, verum possessoribus suis prossidendum relinquemus, usque benignam sacr. caes. maiestatis superinde resolutionem. Ita tamen ut tam ipsi patroni quam etiam servitores et familiares ipsorum ad fidelitatem suae maiestati caes. debitam iuramentum solenniter praestare debeant et teneantur.

Ad septimum. Arces a Turcis recuperatas utpote Jeneo et Lippam, uti promittitur, in potestatem recipiemus.

Ad octavum. Si quae bona Rascianis aut Valachis per Michaellem valachum collata fuissent, promittimus sacr. caes. maiestatem eiusmodi collationem eius Rascianis aut Valachis factam annihilaturam et abrogaturam, neque commissurum ut in posterum vel donata illis restituantur vel cuique eorum ulla amplius in hac provincia bona conferantur, aut illa possidere permittantur.

Ad nonum. Milites suae maiestatis ita in officio continebimus, ut vel ipsi regnicolae contenti esse possunt.

Ad decimum. Non est quod sua serenitas quicquam suspicari debeat de ullis insidiis, nam sicut hactenus, ita nunc etiam suam serenitatem iure iurando et fide nostra interposita asse-

curamus, quod quandocunque suae serenitati mutuum colloquium probabitur, nos quoque nihil refragabimur, ut videlicet cum Albae Juliae appropinquaverimus, sua serenitas missis ad nos nunciis, consilium voluntatemque de loco modoque colloqui suam nobis aperiat, ut id quam secretissime fieri possit, nos etiam interim quid consultius sit futurum consilium inibimus.

Ad undecimum. Quod sua serenitas copias ad Devam coegerit, certis de causis factum esse facile animadvertimus, ex quibus stipendiarios sua serenitas apud se habere poterit. Ceterum ad Siculos, haidones et Saxones sua serenitas ad sua quosque dimittat postulamus, neque eum composita iam pace ullis amplius usibus necessarios esse ducimus, cum praesertim eae nobiscum sint sacr. maiestatis copiae, ut in omnem occasionem pro defensione provinciae sufficere possint. Necessarium praeterea fuerit Siculos domum remitti, siquidem ipsis absentibus haidonum exercitum in Transalpinam transeuntem non levia damna ipsis inferri possent, quae domi praesentes facilius evitarent.

Ad duodecimum. In his porro omnibus et similibus in quibus ordines sibi ad gratiam sacr. caes. maiestatis confugiendum iudicauerint, nos libenter operam, studium, intercessionemque nostras interposituros esse sincere et benevole promittimus atque pollicemur.

Actum Claudiopoli die 29. Junii. Anno 1602.

(*Széllén*: Szamosközy írásával: Mikor utolszor Bátori Zsigmond Erdéltől kimene ördögbe. — Az Egyetemi könyvtárba.)

XXIII.

1602. júl. 13.

Nyáry Pál a császárnak, az erdélyiekkel létrejött kiegyezés ügyében.

Sacratissima caesarea regiaeque Maiestas domine domine mihi naturaliter clementissime. Humilium servitiorum stb. subiectionem.

Quandoquidem temporibus non ita pridem transactis, partim nempe sub proxime praeterita Posonii celebrata sacr. caes. Maiestatis vestrae diaeta, partim vero Viennae existens

certa quaedam a domino Stephano Chakio scripta tribus, uti existimo, vicibus in re non parvi momenti acceperim, quae semper unacum translatione in latinum sermonem ad eandem permitti studiosissime curavi. Quibus equidem omnibus caeterisque illustrissimi domini Georgii Bastae super eodem negotio scriptis cognitis, benignis suis litteris Pragae sexta proxime praeteriti mensis Junii emanatis quid mihi mandarit, ut in eo tanti momenti negotio studium consiliumque meum cum illustrissimo domino Basta coniungerem ac fidem in vestram sacr. Maiestatem hac praeclara occasione probare pergerem, demisse accepi atque intellexi. In iis itaque rebus Transsylvanicis quidquid publici boni utilitatisque causa diligenti meo studio efficere potui, in eo multum pro meo posse diligentissime laboravi. Nunc vero denuo domini Chiaky eiusdem rei gratia scriptas ad me literas unacum interpretatione latina hic vestrae sacr. Maiestati transmitto, gratulorque ex animo quod tantis suis promissis nuper Posonium ad me scriptis tandem fidelissime pro voto Maiestatis vestrae satisfecerit, quemadmodum existimo eandem ex litteris illustrissimi domini Basta fusius intellexisse iam dudum: laetor praeterea ex syn-cero corde, quod tandem ipsi Transylvaniae incolae tot tantisque perfidiosissimis erroribus suis renunciantes Maiestatem vestram sacram pro vero clementique ipsorum domino agnoverint, resque tam gravis tam foelicem exoptatumque finem atque exitum adepta sit. Facit deus omnipotens ut haec omnia ad gloriam nominis sui utilitatemque omnium chisticolarum splendoremque sacr. Maiestatis vestrae esse queant. Quantum vero quaesitum domini Chiaky concernit, an legatione ad vestram Maiestatem fungi debeat, in qua opinionem consiliumque meum exposcit, ego eidem domino Chaki statim rescripsi ut super hoc benignam v. Maiestatis voluntatem per scripta celeriter transmissa praesciret, putoque eundem id facturum fore. Vestram sacr. Maiestatem foeliciter valere exopto. Datum ex arce Kys-Varda 13. die Julii 1602.

Eiusdem sacr. caes. regiaeque Maiestatis vestrae

humilis ac fidelis subditus

Paulus Niary mpr.

Külczim : Sacr. caes. reg. Maiestati etc.

(Eredetije a bécsi udv. kam. ltárban. Sieb. Urk.)

XXIV.

1602. július 29.

A császár Bástának: sürgeti, hogy hadalairól jöjjön ki Erdélyből.

Rudolphus etc.

Magnifice, fidelis dilecte. Quod tibi cum subdolis istis hominibus certamen sit, ex binis tuis literis octava et duodecima huius mensis Julij datis facile colligimus. Laudamus autem fortitudinem, prudentiamque tuam, qua difficultates quas-cunque superas, tibi de victoria nobis contra Moysen Zeckelium eiusque asseclas obtenta, benigne gratulamur. Quod modo restat, strenue perface, arces occupa, ac praesidiis muni. Sigismundum Bathorem in has partes mitte.

In inferiorem Hungariam, quo minus quod cupiebamur venire incerta ad huc rerum istarum fluctuatione, possis, causas ex tuis et Michaëlis Zeckelÿ, Pancratij Senniey et Balthasar Bornemissza literis intelleximus. Quae etsi non leue apud nos pondus habeant, tamen cum summa inferioris Hungariae necessitas tuam praesentiam postulet, iterum atque iterum abs te benigne requirimus, ut rebus istis quomodocunque constitutis, omnino te ad iter pares, et simul atque istuc Ferrantus Gonzaga aduenerit ad exercitum nostrum, qui modo ad Strigonium confluit, properes, in locum ducis Mercuriani successurus, ubi mentem nostram plenius intellecturus sis. Qua hactenus fide omnia providentiaque gessisti, quin deinceps gesturus sis, minime dubitantes, gratiae te nostrae, qua in remuneratione tibi debitam breui ostendendam propensi sumus securum esse volumus. Datum Pragae 29. Julij. Anno 1602.

Szélén: Georgio Bastae.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXV.

1602. júli. 31.

Istráuffi Máttyás legnek: jelenti, hogy az Erdélybe menetelre kész.

Serenissime princeps et domine domine clementissime.

De mea in Transsilvaniam profectio, quae nuper Viennae conclusa fuerunt, serenitas v. benigne meminit: nimi-

rum ut quamprimum Serenitatis V. literę ea de re ad me allatę fuerint, me itineri accingam. Cum igitur iam ego paratus sim, et in horas mandatum V. Serenitatis suspenso animo expectem : supplico Serenitati Vestrae, uti domino meo clementissimo, dignetur mihi significare, quid mihi faciendum, quando proficiendum sit. Ea re intellecta, in me mora non erit ulla. Deus opt. max. Serenitatem Vestram felicissime et diutissime conservet. In cuius gratiam me et fidelia servicia mea iterum atque iterum humiliter commendo. Ex Vinice ultima Julij 1602.

Serenitatis vestrae

humilis et fidelis servitor

N. Istvanffy m. p.

Külczim : Serenissimi principi et domino domino Matthiae, dei gratia archiduci Austriae, duci Burgundiae, comiti Tirolis etc. domino meo clementissimo. Viennam.

(Egészen Istvánffy kezeirása. Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXVI.

1602. a u g u s z t u s.

Marietti beadványa a császárhoz, Báthory Zsigmond kielégítési ügyében.

Summa duarum instructionum, quas a sua serenitate habeo, propria eius manu subscriptas et proprio munitas sigillo.

Quae mens imprimis sit suae maiestatis de aduentu principis in hanc urbem, priuatusne an publicus, et cum aliqua pompa esse debeat. Si priuatus, nulla est difficultas, incognitus veniet, ad amicum aliquem secreto diuertet, et inde suam maiestatem, uti ipsa iusserit, conueniet. Si publicus, sua serenitas tota in eo est, ut ita accipiatur, ut homines ubique intellegant, se non minus caram suae maiestati nunc esse, quam olim fuerit. Vellet igitur eadem accipi pompa, iisdemque beneuolentiae signis, quibus olim receptus fuit, hospicium praeterea cuperet in arce habere, ut olim habuit. Mihi si aliqua habetur fides, censeo principem publice accipiendum et hospicium pristinum dandum. Ita enim decet imperatoriam maiestatem, ita decet celebratissimam Austriae familiae clemen-

tiam, ita denique imperatorem christianum, cuius illa praecipua laus, parcere subiectis et debellare superbos. Scio, non modo totius Transilvaniae, sed totius poene dixerim orbis oculos, in hanc unam rem esse coniectos, quomodo nimirum hic princeps accipiatur: ex hac re, de multis alijs iudicium fiet, etc. sapientibus pauca. Et vero miser princeps, qui ut reip. christianę consuleret, suo se exuerit, et patrimonio et regno, haec, et (fas mihi sit loqui) maiora promeritus videtur.

Quod autem attinet ad recompensationem, sua serenitas se totam benignissimę clementiae imperiali submittit. Nosse enim se ait inclitam hanc familiam, quae nulli unquam iniuriam fecerit, de omnibus bene merita fuerit, ingentem semper clementiae et benignitatis laudem retulerit. Vellent tamen sibi, si ita suae maiestati videretur, praestari, quae in literis ad dominum Bastam datis, promissa sunt, et mox nouis a sua maiestate litteris ratificata, verboque caesareo confirmata. Ducatus scilicet duos Oppuliae et Ratiboryę, quinquaginta millia tallerorum annua, suae maiestatis patrocínio, eiusdemque ad suam sanctitatem et ad maiestatem catholicam litteras. Egomet ex litteris suae maiestatis caput, in quo haec continebantur mea manu descripsi, in Zakmar, Albam Juliam tuli, et in publico senatu recitavi, atque ita recitavi, ut statim princeps, de cessione prouinciae serio cogitare cepere, ut deinde, deo fortunante, totius rei euentus ostendit. Super ijs tamen rebus, hic est suae serenitatis animus, ducatus illos in primis nollet, quicquid, qui huic tractationi semper videantur fuisse infausti, quod ex ijs, quae cum Isabella, ante annos quinquaginta, quae cum ipso Sigismundo non ita pridem transacta sunt, intelligi potest. Summam praeterea illam, quinquaginta millium tallerorum, nollet esse in pecunijs annuatim numeratis, sed vellet ducatum illorum redditus aestimari, et summam illam, quae inde proueniret, cum illis quinquaginta millibus numerari, et totam deinde hanc summam, in bonis stabilibus siue immobilibus

fundari. Cum ergo redditus illi aestimentur, decem millibus tallerorum circiter, optaret sibi dari talia immobilia bona, ex quibus singulis annis totam hanc perciperet summam, nimirum sexaginta millium tallerorum, non computatis tamen expensis, quae suae serenitatis mensae sunt necessariae.

Haec bona optabat in Tyrolensi comitatu varijs de causis, quarum hae praecipuae, quod tractus ille remotior esset ab omni Hungarorum commercio; quod vicinior Italiae, quod incolatur ut plurimum ab ijs, qui Italicam calleant linguam, etc. Nuper tamen litteras ad me ex Leuthomericio dedit, quibus significabat, se contentum fore bonis illis, quae quondam domini Georgij Poppel fuerunt, si omnia libere, et absque ullo onere sibi dono darentur. De quâ tamen re novas a sua serenitate expecto literas.

Si meum hic quoque interponere liceat iudicium, nisi aliter de bonis domini Poppel videatur suae maiestati, censo in Tyrolensi comitatu tantum assignandum esse bonorum immobilium, quantum satis sit ad summam praedictam singulis annis percipiendam, atque id ob causas paulo ante commemoratas, quibus, addo, si contingeret principem ad statum ecclesiasticum animum adiungere, quod puto esse valde probabile, haec provincia esset commodissima. Mitto alia.

His quam breuissime expositis rogo illustrissimas dominationes vestras, ut misero principi quam citissime satisfiat; scio quid dicam, haec enim omnia eadem animi sinceritate, qua totum hoc negotium hucusque tractaui, scripsi: quamvis, ut uno verbo dicam, sua serenitas, se post deum totam in suae maiestatis vlnis tutum, ut in initio dixi, securumque committat.

Kicül: Pater Antonius pro Sigismundo principe.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXVII.

1602. a u g.

Petraskó, a Mihály fia folyamodik a császárhoz : kéri, hogy engedjék meg neki a császárhoz mehetni.

Sacra Cesarea Maiesta, signore signore mio clementissimo !

Io Petrasco wayuoda figliolo del Michael wayuoda con questa mia supplica prego humilmente V. Maesta cesarea, che hauendo alla vita del mio pouero padre ma voluto mandare alla corte di V. Maesta cesarea et hauendo mi mandato sino in Claudiopoli li i Transilvani mano fatto prigionio et hano fatto schiaua, et hano messo in un castello, che se chiama Gialso, doi anni, et in quella mia priggionia io con la mia pouera madre pregavimmo le omnipotente iddio, che V. Maesta ces. pigliasse Transilvania, per liberar si ancho noi miseri dalla schiauitu et cosi il nostro signor iddio ha concesso la sua santa gratia, che M. Maesta ces. vogli conceder mi tanta gratia che possi venire alla corte di Vestra Maiesta ces. et basciare li piedi di v. Maesta ces. et viuer et morir al numero minimo di seruitori di V. Maesta ces. In questo di piu supplico di nouo V. Maesta ces. vogli commandare al illustr. signor Basta che doue il mio padre et la mia madre hanno dato delle robbe V Maesta ces. vogli commandare, che me sia restituito et poi con quele robbe veniro dalla V. Maesta ces. pero prego per l'amor de iddio V. Maesta ces. non me vogli abbandonare et vogli anco ponere in consideratione la seruitu del mio pouero padre fatta alla Maesta V. ces. di anni otto, con che fine pregaro la signore iddio per la prospera felicità di Vestra Maesta cesarea.

D. Vestra Maesta ces.

humillimo et deuotissimo
seruitore

Joan. Petrasko waiuoda.

Kirül: Alla sacratissima cesarea Maiesta. Humillima supplica Ioan Petrasko waiuodae.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXVIII.

1602. a. u. g. 23.

A megyesi országgyűlés törvényei.

Nos Georgivs Basta, dominus in Sult, eques auratus sacrae caesareae regiaeque maiestatis ac Hispaniarum regis catholici consiliarius bellicus, ac eiusdem sacrae caesareae regiaeque maiestatis exercitus et regni Transsylvaniae generalis capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod spectabiles, magnifici, generosi, ac egregij nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni Transylvaniae, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos, in generalibus eorum comitijs, ad diem vicesimum tertium mensis Augusti, anni domini millesimi sexcentissimi secundi, ex aedicto nostro celebratis conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos universos et singulos articulos ipsos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum pariter et assensum beneuolum auctoritate nostra a sacra caesarea regiaeque maiestate nobis attributa praebere, et tam nos ipsi observare, quam per alios quospiam, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae in generalibus eorum comitijs Megyiesini ad diem vicesimum tertium mensis Augusti, anno domini millesimo sexcentesimo secundo unanimi consensu celebratis conclusi.

Megértettük az nagyságod közinkben küldött proposítiójából mind azt, mint számlálja nagyságod előnkbe az országban sok változások miatt történt romlásokat, mind pedig ez mostani szükségét, és nagyságod ahoz képest való kívánságát. Reménséget ad nagyságod, hogy isten után az viszszavonás egyességre, az kárvallás pedig és pusztulás csendességre és minden jóra fordulna. Int nagyságod arra bennönket, igyekezzünk mi azon, hogy az megmaradásban módot találánánk,

holott immár minden szabadságunk, immunitásunk és religióunk felől nagyságodnak császártúl ő felségétől adatott authoritásából confirmatusok volnánk. Azért nem tagadhatjuk az nagy romlást és pusztulást hazánkban, kit kívántunk volna ha meg nem történt volna. Mind azon által, hogy az úristen ennek is ilyen exitusát adta, immár *ex bello pacem, ex pace vbertatem speramus*; kiben miért hogy császár ő felsége után egyik fő medium nagyságod volt, hogy nagyságodat ez szegény ország nyomorult állapotja ilyen jó akaratra hozta, azért az úristen nyagyságodat megáldja; mi is nagyságodnak mindenben, a miben tudjuk, megiszolgáljuk. Kivánjuk is, hogy az úristen nagyságodat ez után is, ez szegény haza oltalmára és ő felsége római császár mi kegyelmes urunk után való gondviselésre mind egészségében mind tehetségében reá segélje, és úgy vezérelje, igazgassa, ki ő szent felségének nevének dicséretére, keresztyénségnek előmentére és javára, nagyságodnak jó hírére nevére, szegény hazánknek és magunknak megmardására lehessen. Mely nagyságod gondviselése és fáradsága miképpen, hogy minden nemzetségnél becsületes és kedves lészen, mi is azonképpen minden erőnkkel, igyekezetünkkel és tisztességgel, mindenben a miben tudjuk, és elegek lészönk reá, nagyságodnak meg igyekezzük hálálni és szolgálni.

(1) Az mi illeti azért az nagyságod első kívánságát, ugy mint az készen lételt, kívánjuk szívönk szerint, ha ugy készülhetnénk, a mint mi akarnók: az igyekezet meg is volna, de ha az erő és tehetség annyéra nincsen, a mint nagyságod szemével látja, azt az romlás vötte el tőlönk, kiből nagyságodtól bocsánatot várunk: mindazonáltal mikor szükség lészen, és nagyságod parancsolja, kinek kinek a minémő tehetsége közöttünk vagyon, személyünk szerint jelen lészünk, és oda megyönk, a hova az szükség mutatja; kapuszámárúl való lovaginkat és gyaloginkat pedig hogy nagyságod könyörgésünkre megengedte, és különben felvenni nem akarja, hanem ha az *summa necessitas* kívánja, azt nagyságodnak megiszolgáljuk.

Az százság azonképpen, hogy nagyságod őket is az ő drabantjok előállításában az szükség idejéig megkiméli, nagyságodnak ők is meg igyekeznek szolgálni.

(2) Az mi pedig nézi az szolgáló nép tartására való contributiót, kívánjuk szívönk szerint, hogy úgy lehetne, ki nagyságodnál kedves volna, de érezzük erőtlenségönket, kiért nem lehet úgy a mint mi akarnók: mindazonáltal ígérünk nagyságodnak az hadakozó nép tartására fele kapuszámra másfél forintot, az egy forintját ad vigesimum diem Septembris, az ötven pénzét ad decimum diem Octobris bészolgáltatni. Mely terehviselésre az szász uraim is ígérük magokat az ő módjok szerint. Az kolosvári uraim ötszáz forintot adjanak, melyet szolgáltassanak az perceptorok kezébe.

Az szabad és mező városok és egyéb ravatlan helyek, az mint egyébhai efféle praesidiumra fel vetett adóban fizettenek, most is az mostani adóhoz képest az megirt napokon contribuáljanak.

Vadnak Deszni vidékén is némely jószágok, kik ekkédig ravás alatt nem voltak, azok is megrótassanak és az vármegyékkel mind adókban s mind egyéb hazánk szükségére való dolgokban egyenlő terhet viseljenek. Az mely pusztá helyekről az adót be nem vehetnék, az ura váltsa meg; ha meg nem váltanák, foglalja el az ispán ő felsége számára infra tempus redemptionis. Ez pedig legyen csak az jövő gyűlésig.

(4) Ezen pénznek perceptióját nagyságod hova és kihez rendeli, az ispánokat, polgármestereket és királybirákat in tempore certificálja felőle, tudhassák hová kellessék adminisztrálni. Könyörgönk nagyságodnak fogadja jó kedvvel és elég neven ilyen romlott állapotunkban tőlünk, hogy ez után is az közönséges szükségekre meg ne fogyatkozzunk.

(5) Az miképpen int nagyságod, hogy az táborra való élés dolgából is úgy provideálnánk, hogy az szegénységet is az pusztulástól inkább megóhatná, eleget szállottunk. És noha látjuk kösségünknek romlott állapotját: mindazonáltal, holott az hadakozó rendnek az élés nem kevesebb szükségesb mint a pénz, nem akarunk ebben is az nagyságod jó intésének megfogyatkozni, hanem rendeltünk azonképpen fele kapu számárul két két véka lisztet adni, melyet nemességől Fehérvárra szolgáltatunk.

Az szászság pedig az ő felsége táborába.

Hunyadvármegye és Karánsebes tartományostúl, Lugas azonképpen Lippára szolgáltatják. De könyörgönk nagyságodnak, légyen oly gondja rá, hogy az szegénységnek, kik az élest alá viszik, se személyekbe se marhájokba, útokban bántások ne essék, se az élés az útban ne intercipiáltassék.

Az kikre pedig nagyságod ezeknek perceptióját bizza, azoktúl suo tempore számot is vétessen, hogy holott igen drága és szűk az élés, helytelen helybe ne keljen.

(6) Továbbá adja nagyságod előnkben az Székely Mózesnek cselekedetét és császár ő felsége ellen való excessusit, hogy az Kolosváratt való végezéshez és contractushoz nem tartván magát, sőt fegyvert fogván, császár ő felsége hada ellen támadott volna, kivel ez után meg is kellett volna vinni nagyságodnak; de nagyságod ezeket is megtekintvén, azoknak, a kik Székely Moysessel voltak, fejenként gratiát adott volna, Székely Moysest pedig szép engedelmesen írott levelével s mind istenével megtalálta volna, és nem tekintvén ilyen vétkei, még is az országban minden jó állapotot ígért volna neki; melyet Székely Moyses hogy nem acceptált volna, sőt az egész kereszténység ellen felkelvén, az pogán ellenség közzé ment volna, kívánván nagyságod az ő büntetéséről való deliberationkat. Azért tudjuk mi is Székely Moysesnek ezekben való cselekedetét, azt is értettük, nagyságod minő jó szivét és ígéretit mutatta hozzá mind magátúl s mind pedig ő felségétül római császártúl; kiben kívántuk volna, hogy Székely Moyses megmaradott volna, és istene, hazája és nemzete ellen ilyen ellenséghez magát ne adta volna. Mely cselekedetét miképpen hogy nem javalhatjuk, azonképpen Székely Moysest tanquam amisorem et traditorem castris finitimi regni iuxta contenta decreti Tripartiti in nota infidelitatis perpetuę et amissione capitibus et omnium bonorum condemnáljuk érette.

(7) Az mi pediglen illeti az levelek dolgát, kik vagy ő felsége birodalma kívől irattatnának ide, vagy innét irna valaki az ő felsége birodalma kívől valóknak, végeztük, hogy a kinek ide az ő felsége birodalma kívől való helyekről ez után levelet küldnek, olyat ki császár ő felsége és az ország állapattja ellen volna, és annak kezébe jutván az levél, a kinek szól, supprimálná és ő nagyságának nem praesentálná, vagy ha innét ő

nagysága hire nélkül és ő felsége birodalma kívül ez után oly levelet írna, ki császár ő felsége és az ország állapata ellen volna, az levél deprehendáltatnék, afféle ember in nota perpetuę infidelitatis conuincáltassék, deservatis de iure servandis, azaz, ő nagysága citáltassa per directorem directe ad breuem terminum in curiam, et per iudices regni ordinarios törvény légyen reá felőle, és a szerint megbüntettessék.

(8) Mivel hogy pedig országúl nekünk is sok bántásink és nyavalyáink vadnak, azokrúl így szóllottunk, legelőször, hogy mind az előtt való articulusok s mind pedig nagyságoddal való contractusunk szerint az recepta religiók minden helyeken megmaradjanak, és senki abban meg ne turbáltassék.

(9) Vadnak oly emberek, kik nem találván egyéb dolgot, untalan híreket szereznek, és effélékkel az ártatlanokra is avagy kétséget avagy nyavalyát és veszedelmet is igyekeznek hozni; kívánjuk nagyságodtól egész országúl, hogy ha valaki valamelyik felől valami sinistra suggestiót tenne, nagyságod mindjárt azon meg ne induljon, se senkit, főképpen nemes embert, se személyében se marhájában az contractus szerint meg ne háborítson, hanem nagyságod azt, a kiről szó volna, hozzá hivatván értse meg maga mentségét, és ha magát elégségesen defendálja, ne bántassék; ha pedig nem defendálhatná ez ország szokása szerint törvény légyen reá és a szerint büntettessék.

(10) Végeztük ezt is, hogy a miképpen az contractusban expresse megvagyon, az nemességnek háza népét, marháját, magát is ha az szükség úgy hozza, az kulcsos városokban libere tartóztatás nélkül beereszszék, adó fizetésre, posta-ló-adásra ne kényszerítsék, mert más ember házában sellér módra lakván, nem tartozik vele; szabad vásárlása, bora légyen maga szükségére, saluis priuilegijs locorum, ne korcsomálásra. Egyéb dologban is az nemesség régi szabadságában és törvényében tartassék, de az nemesség is úgy viselje magát, hogy az ő határa és állapata kívül semmi illetlen dologban ne táltassék.

(11) Miért hogy pedig sok helyeken mind az hadakozó rend s mind egyebek az nemességnek házára mentenek és különbönbeféle iniuriákat cselekedtek; tetszett, hogy az romlott nemesség házára semminemű hadakozó rend semmi úton és semmi okkal ne szálljon, azonképpen szállására is, se pedig

efféle violentiát rajtok ne cselekedjenek. Melyről könyörgünk nagyságodnak, hogy ezt ő felsége római császár táborába, mennél hamarébb lehet, seuero edicto promulgáltassa, azonképpen, hogy mindeneknek békességesjárása lehessen.

(12) Látván pedig azt, hogy az hadakozó nép kiváltképpen ezért siet az marha vételére, hogy egyéb emberek olcsó pénzen túlök megvészik, végeztük, hogy senki efféle marhát az had népétől meg ne vehessen; ha ki megvenné, és nála találják, pénz nélkül elvehessék tőle. Ha pedig mészáros venné meg, és megnyúzná, kétszer árrát fizesse meg az mészáros; kiről az magistratus mindjárt satisfactiót tégyen. Az barom és egyéb marha minthogy az országban most is szűk, tetszett, hogy semminemő barom sub poena amissionis az országból ki ne vitessék, kiről nagyságod specialiter mind az harminczadosoknak, vámosoknak, parancsoljon, hogy diligens vigyázások légyen reá.

(13) Törtintenek ilyen dolgok is, hogy ez mostani háború időben a minémő marhájokat az nemesség oltalomnak okáért az kulcsos városokba vitték, azokban az gazdák miatt sok károkat vallottanak, eo nomine, mintha az had népe vagy az vitézlő rend vötte volna el tőle. Végeztük azért, hogy ha kinek efféle dologból gazdájával, mással is, mi dolga vagyon, az városokban való birák és senatus, remotis omnibus subterfugijs et uanis exceptionibus, az actornak efféle ember felől törvént szolgál-tassanak. Mely törvénnyel ha az actor contentus lészen, exequálják is, ha pedig contentus nem lehet, appellálja táblára, et in primis comitijs per judices regni ordinarios a transmissio megláttassék és finaliter determináltassék, et posthabitis omnibus juris remidijs az debita és finalis executióra remittáltassék, saluis tamen priuilegijs et consuetudinibus quarundam urbium et ciuitatum Saxonicalium.

(14) Az mely marhákat az nemesség jószágából, és az szásztság közzül is, hajdúk és egyéb rendbeli hadinépek eldultanak, kiket az városbeliek és egyéb rendbeliek is olcsón az had népétől megvöttenek, tetszett hogy azok iuribus dominis prioribus restituáltassanak; kiben ilyen mód légyen, hogy megesküdjék az emptor, min vötte efféle ökröt, avagy marhát, lovat, barmot, juhót és egyébféle marhát, és a mire esküszik

letévén azt neki restituáltassék. Melyet ha az városbeli bírák, hadnagyok, kapitánok, nemesség vagy egyéb akarmely rendbeli ember nem praestálna, vagy az alattavalókkal praestaltatni nem akarna, tehát két száz forinton maradjon.

(15) Vadnak sok gonosztévők, kik Mihály vajda idejétől fogva mind nemes embereket s mind egyebeket fosztottanak, nemes házakra mentenek, nemes embereket öltenek, marhájukban sákmánt vetettenek, házokat elégették, hánták, és egyéb gonosságokat cselekedtenek. Kik felől végeztük, hogy azok generaliter mindenütt kiadassanak, és mind az ispánok, kapitánok, királybírák kergessék és érdemek szerint büntettesék. Kiben nagyságod is mindenött, a hol kívántatik, az ispánoknak, kapitánoknak, királybíráknak minden segítséggel legyen.

Az kik az latroknak patrocínálnak és ki nem adnák őket, azok is érdemek szerint megbüntettessenek.

Az minémő kártételek Mihály vajda bejövése és kiverése előtt löttenek, azoknak megvételeiben az léczfalvi articulus observáltassék, mind lokságon, mind székelységen és egyéb helyeken.

(16) Panaszolkodtanak sok atyánkfiai jószágoknak törvén nélkül kezezből való elvétele és elfoglalása felől; melyről végeztük, hogy az laesa pars vegyen missilist az ispánokra az occupatiórul vagy egyéb spoliatiókrul, melyek Mihály vajda bejövetelétől fogva eddig történtenek, avagy ez után is történnének, mely szerint az ispán inquiráltasson, hirrre tévén az aduersa parsnak is, az mit inquiráltatni akar, és ha comperiálja az ispán, hogy törvén nélkül vötték el tőle, mox et de facto az ispán törvéntévő személyeket, a kiket lehet, arra gyűjtven, székes helyeken kívől is megítélje, s ha comperiáltatik, hogy az laesa pars quaerelálja igaz, mox et de facto, (in quantum suae maiestati caesareae praeiudicatum non fuerit) az ispán in integrum restituálja, meg is oltalmazza benne. Ha pedig az conuicta pars még is valami jussát praetendálná, extra dominium keresse suis modis.

(17) Vagyon ilyen panasz is, hogy egyik nemes ember az másiknak marháját eldúlta és sok egyéb potentiát cselekedett rajta, erre nézve, hogy az törvények nem folyhatnak. Kiről

tetszett, hogy nagyságod efféle marhát restituáltasson, az potentiáért pedig saluum légyen ez után is keresni.

(18) Hogy te nagyságod igéri, hogy az katonákat azokban az jószágokban, kiket Mihály vajda nekik adott volt, és mi is annak megtartására országúl hitet töttünk nekik, meg akarja tartani, azt nagyságodnak mi is meg szolgáljuk.

(19) Végeztük ezt is, hogy régi szokásunk szerint az kamora helyekről az nemességnek házok szükségére pénz nélkül elegendő só adassék

(20) Az szökött jobbágyok, kik Mihály vajda bėjöveletitől fogva urok földéről elmentenek, azok dominis suis terrestribus restituáltassanak ilyen móddal: a kié az jobbágy, kérje meg szolgabíróval, vagy csak köznemes emberrel is, attúl a kinek földjén lészen; ha megadja, jó; ha meg nem adja, citáltassék az székre tizenötöd nappal az szék előtt, ez alatt pedig az actor bizonyétson de proprietate et perpetuitate coloni fugitiui, és az széken azon attestatiókra, non obstante eo, hogy intempestivák, törvénye légyen; és ha az in causam attractus az meg nem adásnak jó okát nem assignálhatja, cum homagio mortuo az jobbágy restituáltassék; kiben semmi tovább való remedium se appellatio ne admittáltassék. Az in causam attractus is, ha bizonyétani akar, pro sui defensione bizonyétlasson, de statim post repetitionem coloni, úgy hogy a székre ő is mint az actor készen légyen, és ott citra ulteriorem prorogationem determináltassék; ha pedig oly ratióját adja az in causam attractus, miért nem restituálta, azt a törvény ruminálja, discutiálja.

Az szabad és mező városokrúl, kamora helyekről, kérjék parancsolattal meg, sub poena ducentorum florenorum; ha meg nem adná, citáltassék a gyólésre, és ott reuideáltassék coram sede iudiciaria sacrae caesareae maiestatis.

Máramarosbúl is ezen feljúl megírt mód szerint reducáltassanak az jobbágyok, az kik innét Erdélyből oda futottak, vagy futnának. Az mely jobbágyok pedig az előtt mentek el, azok az régi processus szerint reducáltassanak.

(21) Az szökött szolgák az elébbi articulusnak tartása szerint restituáltassanak. Az kik pedig most az ő felsége táborába szöktek, vagy ez után is szöknének, akar szolgák, akar

jobbágyak, ő nagysága azokat hadnagyokkal, kapitánokkal, azonképpen sub poena praescripta restituáltassa.

(22) Az hadnak leszállása után penig az ispánok, kapitánok és az királybirák székeket üljenek és törvént tégyenek, kiváltképpen afféle szökött jobbágy és szolgák dolgában, et de actibus potentiarijs.

(23) Megszokták némelyek, hogy posta név alatt az szászságon és egyéb helyeken járnak, kiknek nincsen levelek posta lovat és egyébféle élést kívánnak, az szegénységet sarczoltatják, verik, lovakat elvonszszak. Tetszett azért országúl, hogy afféle sarczoltatókat, kiknek levelek nincsen, fogják meg és vigyék nagyságod kezébe; de az végbeli kapitánok levelére mindjárt mindenött lovat adjanak hamarsággal, minden késelelem nélkül.

(24) Minthogy az sok veszedelmes időben sok szegény atyáknfiai leveleket elvesztették, végeztük, hogy afféle levelek, akarhonnét és akarminemővek valakikhez akadtanak, sub poena notae infidelitatis minden nemes ember bévigye, jobbágyánál is felkeresse, és ad primum diem Januarij anni 1603. et alijs duobus vel tribus diebus immediate sequentibus Fejérváron káptalanok avagy Kolosmonostoron conuentek kezébe assignálják; mely káptalanok és conventek tartozzanak azt éppen beszédni, és külön reponálni, melyet ez után való gyűlésbe referálják az káptalanok az országnak, és az ország deliberál osztán felöle.

Az székelyek is minden helyeken, az szászság is, minden városokon és székekben mindentül hit szerint felkeressenek afféle leveleket, és valamit találhatnak meg, két atyjokfnai által köldjék Fejérvárra az káptalan kezébe, vagy az kolosmonostori conuentbe, az melyiket hamarébb éri, és ott reponálják sub eadem poena.

(25) Mivelhogy pedig országunkban az pénz igen szűk, végeztük, hogy ez esztendőben az arany járjon két forinton, tallér egy forinton tíz pénzen, az dutka tíz pénzen, az után szabassék az időhöz az árra.

(26) Panaszkodnak az székely uraink atyáknfiai, hogy ős jobbágyja nem akarna nekik szolgálni, és hogy örökségeket, kiket bírtak, némelyeket elvötték volna, némelyeket háborgat-

nának benne, sem törvént, sem executiót, a mint kellene, nem praestálnának, kiváltképpen Imecs Mihály, hanem inkább azon igyekeznek, miképpen az ő igazságok elnyomódjék. Végeztük azért, hogy az szabadságlevél tartása szerint az ős és feje köztött jobbágy, és ki most be nem iratta magát, vagy elpusztult, minden helyeken és minden székekben az ő földes urának szolgáljon. Melynek praestálására nagyságod *authoritate sua* minden kapitánokat, királybírákat, de kiváltképpen Imecs Mihályt *serio compelláljon*.

Az minémő örökségét pedig az székelység között lakó főrendek és nemesség vagy *donatióval*, vagy *emptióval*, vagy *impignoratióval* ekkédig bírtanak, vagy most is bírnak, azokban semmiképpen és semmi úton vagy okkal ne turbáltassanak, mind addig míg császártól ő felségétől *resolutio* nem jó felőle, sőt a mit elfoglaltak volna is, szántó földet, rétet, szőlőt, erdőt, molnot vagy egyéb örökséget, azokat is az kapitánok, királybírák, ad *primam requisitionem spoliantis* vagy *quaerulantis*, sub *poena amissionis officij*, az *occupatorokkal*, akar lófejek vagy drabantok, akar szabad székelyek legyenek, restitúáltassanak.

Ha pedig az *querulans* efféle *potentiarius* felől törvént kíván, igaz törvént tegyen az kapitán és királybírák, és akképpen *executiót* is minden haladék nélkül *impendáljanak*.

(27) Az mikor pedig történnék, hogy a székelységnek haddal kellene kiindulni, könyörgőnk nagyságodnak, még annakelőtte míg kiindulnának, nagyságod kemény fenyíték alatt parancsolja meg kapitányjoknak és hadnagyjoknak, hogy, holott hazúl jönnek, élések légyen, és se az nemesség jószágán, se az szárszágon ne kóboroljanak; ki ha lenne, nagyságod az kapitánnal vagy az hadnagygyal fizetessen meg afféle kártételt, ha annyi marhája nem volna, ő magát adassa kezébe az károsoknak.

(28) Az ispánok és kapitánok, királybírák, az adókról és minden egyéb rendbéli tisztviselők mindennemő jövedelmekről és szedésről mindjára számot adjanak nagyságodtól arra rendeltetett emberek előtt, de kiváltképpen az mely három adót Mihály vajda kiverése után adtunk, azonképpen az egyegy forintról is, kit ajándékon Sigmond fejedelemnek ad-

tunk volt, mind arrúl a mi bėjött s mind pedig a mi restantia kün vagy on mind lakságon, székelységen, szászságon, számot vegyenek az perceptoroktól: az Albert deák, ki kéncestartó volt, deákitól is, úgy mint Kolosváratt György deáktól és egyebektől is, és valamennyivel adóssá maradnak, irremissibiliter exigálják; egyébről is mindenről, a miről illik, számot vegyenek.

(29) Az mely élést Fejérvárott Szabó István és Dancsak János Fejérvármegyében felszedtenek és marhákat dúltanak, azoktól is tőlök azon arra rendeltetett személyek az exactorokkal együtt számot vegyenek és az eldúlt marhákról is diligenter inquiráljanak, és mind az számvételt, mind az inquisitioniét ez jövődő gyűlésre reportálják, és az ország statuál is felőlök, semmiképpen sub poena amissionis officij az exactorok azt ne praeteremittálják. Azminémő három rendbeli élést tavaly és az előtt is az három széken felvetettenek volt, az had tartására, arrúl Egri György vegyen számot, hova költ, és mennyi volt; az kik percipiálták is, tartozzanak számot adni, Egri György mellett Mikes György légyen az számvételben.

Vadnak ezenkívül is némelyek, kik noha számot nem adtanak, de ajándékkal és egyéb okokkal magoknak quietantiát impetráltak, azért végeztük, hogy ha kik effélék talátnak, non obstantibus literis quietantialibus, tartozzanak számot adni és meg is fizetni, a mivel adóssá maradnak.

(30) Az számvételre rendeltük Boronkai Jánost és Klésán Kristófot, kikhez adjungáltuk az ő felsége számvévőit. Légyen pedig kezdeti az számvételnek in die festo exaltationis sanctę crucis proxime venturo, Fejérváratt.

(31) Mivelhogy pedig császárhoz ő felségéhez rendelt követek költségére és ajándékokra pénz kívántatik, rendeltünk fél-fél kapuszámról den. 25, az másfél forint adó mellett ugyan azok kezébe, kik az derék adót szedik, beadni, azon 20 Septembris, melyet azon perceptorok szolgáltatassanak minden késedelem nélkül Gyerőfi János vagy Cseh György kezébe.

Ebben fizessenek az egy házhelyi nemesek den. 75.

Az székelységen az lófejek azonképpen den. 75.

Az drabant és szabad székel, egyik-egyik den. 10.

Az szászság az ő módjok szerint.

Gyerőfi János kezébe pedig Kolosvárra vigye Kolosvármegye, Tordavármegye, Doboka, Szolnok, Aranyosszék.

Cseh György kezébe pedig Fejérvármegye, Kiközlővármegye, Hunyadvármegye, Zaránd, Karánsebes, Lugos és az székelység és szászság adminisztrálják.

(32) Vagyon más szükség is, kire rendeltünk egyegy házas örökséges embertől den. 10.

Egy házhelyi nemes ember adjon ebben den. 20.

Az lófőszékely azonképpen den. 20.

Drabant és szabad székely den. 10.

Az szászság között minden városokban, székekben, egyegy személy, kinek háza, öröksége vagyon den. 10.

Az szabad és mezővárosok azonképpen fizessenek.

Az utolsó adóval együtt adminisztrálják az perceptorok kezébe.

Ez tíz pénz adóval az perceptorok az mely czédulákat adnak, pénz nélkül adják.

Nos itaque praemissa supplicatione dictorum dominorum nobilium regnicolarum trium nationum Transsylvaniensium benigne exaudita et admissa, praescriptos uniuersos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, ut praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet autoritate plenipotentię nostrę, a sacra caesarea regiaeque maiestate nobis attributę, quorum interest, seu intererit, obseruari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamusque et confirmamus, harumstrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta ciuitate Medgies die vigesima tertia mensis Augusti, anno Domini millesimo sexcentesimo secundo.

(Eredetije a gr. Mikó Imre gyűjteményében.)

XXIX.

1602. szept. 1.

Básta jelentése Rudolfnak az erdélyi ügyekről.

1. Vom 24. Augusti habe er Basta geschrieben, das der landtag oder versamblung in der statt Meggies aus den gnaden gottes erwündtschtes endterraichet habe, und erstreckhe sich die gelthülff in die 20 oder 25 m. fl. welches gleichwoll gar ein schlechtes remedium zu den grossen notturffen der soldaten, beuorab (?) der hungern zu Lippa und Jeneő, die sonst monatlich bezahlt worden, das ihn dann mehr als alles anders beengstiget, weill dises ein volck so starkh bei diser verenderung interessirt.

2. Man schickhe hiemit die articulos so in dieser versamblung beschlossen.

3. Dar land hat wöllen den Toldi mit andern deputirten zu ihrer Maiestät abfertigen, und möchte beschehen, daz der adl zugleich mit den Sachsen und Siculis khommen, (?) ¹⁾ aber er erachte nicht besser sein zu erhaltung des landts, als sy auf mitl, die ihr Mt. für gut ansehen, von einander abgeseondert zu halten.

4. Die religion betreffendt, währe guet die catholische in der Sachsen stett einzubringen und die zu Cibinio zu annehmung derselben anfangs zu disponiren, würden alsdann die andern hernach folgen.

5. Vor allen . . . müsste der arianisch, sabbatisch oder jüdische glaub wie auch der caluinisch, doch dieser zu seiner zeit nit jetzt ausgerottet werden.

6. Weill hieuor die sich catholisch erkhläret, zu kheinem magistrat gelassen worden, solle daszelb khönfftig abgestellt werden.

7. Nachdem sich die zeit der abdanchwng des kriegsvolchs herzwناهet, vnd auf die bezahlung sowohl als auf ringerung des landts ²⁾ zu gedenkhen, danebens weill man die

---

¹⁾ Venessero az olaszban.

²⁾ Per alleggerire la prouintia.

festungen inhatt, sich kheines auffstandts zubesorgen, so währe er der meinung es möchten in Lippa gelegt werden 400 teutsche khnecht, so vill im Jeneo, 100 in Deua, 100 in Fogaras, 100 in Viwar, vnd 500 wo der general residiren würde zu seiner guardia, vnd allerley fürfallenheiten, vnd hierzu wahren von nöthen des obristen Breiner 6 neugeworbene fändl knecht vnnnd da sy nit völliger anzahl, müsste mann sy mit andern erstatten, in alle weg aber aufihre bezahlung ohne die sy dahin nit zu bewegen, gedacht sein.

8. Die reuterei betreffndt khöndte man die 4 compagnie des Verlini vnd die 6 neue wallonische sambt des herrn Basta guardi behalten, die übrigen abdankhen vnnnd hürüber hetten sich ihre Mt. vmb daz der Obriste Flauss tod, zuuerhütung tumults diese zu resoluiren.

9. Herr Joachim Beckh, ligt zu Jeneő, hatt gemacht daz des Selestei Janos diener ihne, ihren herrn umgebracht eben zu rechten zeit als er auch zu den türcken fallen wöllen. Ist ein Person (*t. i. Beck*) die ihre Mt. billich in ihren diensten erhalten sollen, vnnnd bittet ihre Durchl. der Basta, sy wellen herrn Beckh dahin befürdern, daz er in dem gouerno zu Jeneő möchte als oberster confirmiert werden, alleweilln er sowohl standes als valors wegen nit zuverbessern.

10. Obwoll her Basta vorhabens gewöst mit seinem khriegsvolckh gegen Lippa zu ziehen, das castell Zolmos, so der Moyses Sicul dem Türckhen geben, einzunehmen, demnach er aber vom Wallachen auisirt, dasz dem Simeon 11,000 Tartaren vnd ein anzahl Polackhen zu hülff khomen, hat er sich nach der Cron statt begeben, hiedurch vnserm wallachischen weyda einherz, vnd den Jeremia an sich halten zu machen, vnd zu disem end hatt her Basta verlauten lassen. er ziehe auf die Moldau, immittels wölle er den Barbel Geörgy mit 3000 Siculn vnnnd mit 2000 Pferd gegen Lippa wertz, die impresa des schloss Zolmos fürzunehmen abfertigen, wölches wie fürkhombe nit starckh, weilln zu Temesuar wie die gefangenen aussagen, vber 4000 Türckhen sambt dem Bectes bassa nit befinden.

11. Dem Wallachen hatt er geschriben, das er auf khein weis schlagen, sondern an einem festen ort sich enthalten

solle, zumahlen die furia der Tartarn nit lang wehren khan, vnder deszen will Basta sehen, wie sich der Jeremias verhalten wirdet, vnnd da er vermerckhte daz er seinem brudern hülff leistete, wölte ihme der herr Basta in seinem landt unruhe zu machen, weilln sich der orthen nit wenig vertribne Moldauer befinden: doch will er diszfalsz so gewahrsamb als sich gebührt handlen, damit er ihre Mt. nit ein neue khrieg einlaite.

12. Mit des obristen Breiner regiment stehet es übl vnd da er (*t. i. Básta*) nit tuech vnnd schuech etlicher massen für sy erhandlet, hetten sy böse handl angefangen. Sey derowegen ein notturfft auf das ehist gelt hinein zu ordnen, damit nit ein meuterei folge, wölches dann ohne zweifel das lezte verderben dieses landt sein wurde, weill sy gesellen gnueg finden würden. Derowegen er herr Basta die vallonischen Pferd dahin gewisen, das sy einen zu sollicitirung ihrer besoldung zu ihrer Mt. absenden sollen, hierzu sy dann den hauptmann Gent zaigern dises verordnet, den würdt bis man mit gelt gefast, mit gueten beschaid vnderhalten müessen.

(13) Mit den Siculn erregt sich ein sehr wichtige difficultet, und ist dise, das wann man ihnen die freyhait zulasset wie sy fürgeben und ihnen zuegesagt worden, so würdt der ganze adl bey ihnen, der grosse ist, ihrer güter entsetzet sein, denen würdt man notthwendig andre güetter eingeben müssen; wo man aber dieselben nemen werde, wüze er (*Básta*) nit, weill die ganz prouinz so gar verderbt; wölle aber bessere erkundigung einziehen, folgendts ihr Mt. und ihre fürstl. Durchl. berichten.

14. Er wölle nit zweifeln, die deputirten zu Praag die werden sich etlichermassen auf die handlung zu Clausenburg gründen, welche aber seines erachtens mit mehr gelten solle, in erwegung, er nach dem schluss derselben die wehr [habe] brauchen müessen.

15. Was die ruhe des landts antrifft, will er dafür halten die gemütter haben sich gestillet, obwoll dieser völccher natur die allerunbeständigist, darumben ihn[en] nit vill zu vertrauen. Er verhoff auch, sein gebrauchte guetigkeit werde ihrer Mt. nit schaden bringen; obwoll es auch wenig nuz sey, souill

etlicher gueter ¹⁾ belange, werde sich auch begnügen, do er (*Básta*) ihr (*ö felségének*) diese prouinz underworffen. Bittet demnach gehorsambist ihre Mt. und fürstl. Durchl. wolten dem Niarÿ Pauln bewelchen daz er ohne ferrers difficultirn die gütter denen so begnadet worden restituiren lasse, wölches bisanhero nit beschechen.

16. Der Toldi ist in diesem landt ein fürneme person, wie ihre fürstl. Durchl. wissen werden, und währe guet, das ihme zu hoff satisfaction beschehe, wölches dann zu befridig — vnnd contentirung dises volckhs dienet.

17. Als Basta diesen brief zumachen wöllen, ist ein practica des Sicul Moyses mit etlichen aus den fürnembsten, beuorab mit dem Toldi und Barbel Georgen, indem er sy ermahnet ihre zusag vnnd ihre verbindniss, das sy die Teutschen in dem landt nit leiden wöllen, zu halten, vnnd hatt man den diener mit sambt den brieffen bekhomen. Man examinirt jezo vnnd souill man bishero heraus bringen mögen, ist dise verbintniss gleich bald nach der schlacht bey Weissenburg, und eher man die vestungen oberantwortet, beschechen. Man würdt also immer fortfahren, damit man alles erfahre. In summa dises volckh würdt nimehrmehrl ruhwig sein, es seÿ dann daz man ein orth mitten im landt befestige, es seÿ nuhn Sassebes oder Milenbach, dann unmöglich ist in disem landt so vill khrigsvolckh als zu bendigung dises volckhs vonnöthten zu underhalten, so verwüstet ist es. Wenig soldaten aber da zu halten, ist gefährlich. Diser Sicul Moyses schreibt auch etlichen hauptleuthen der heÿduckhen so in der Wallachei sein, vnnd ermahnet sÿ, sÿ sollen das vatterlandt liberirn helfen; erinndert sÿ auch der verbündtnuss des jüngst abgewichnen jahrs; destwegen ihrer fürstl. Durchl. er Basta mehrmals geschriben; deutet ihnen benebens an das gros verlangen so sÿ neulicher zeit als sÿ nahend beÿ Sassebes fürgezogen gehabt haben, damaln wie der Sigismundus vnnd er Basta in erstbesagter statt beÿsammen gewöst, da dann Khys Farkas, Redey Ferenz, der sonst zu Fillegg gelegen, vnnd Nagy Pal alle 3 Ungern dem Sigismundo zu wiszen gemacht, sÿ wahren berait das deutsche

---

¹⁾ Némelyek jószágait.

khriegsvolckh alles niderzuhauen, und ihn in das fürstenthumb widerumben einzusezen, da er hett gewöllt, wölches mir (*Bástínak*) dann der fürst selbst ausirt vñd er mehrers darumben wissen würdet, weiln er es remediret, indem er sÿ vertröstet, ob er woll an den hoff verraisen, werde er doch mit ihrer Mt. gnaden in 3 monathen daz fürstenthumb widerumb regirn. Vñd zu bösserer ergründt- und erforschung des handls, hab er Basta sich resoluirt selbige brieff in die Wallachei den haubtleuthen, nachdem er sÿ woll zugemacht zu übersenden, und da es annderst müglich zu erfahren, was sÿ desfals gesinnet, wie er dann zu diser verrichtung ein tüchtige person zuwegen gebracht, und wann ihr Mt. khönfftig sich mit dahin resoluiren, das man ein tail diser nation dort weggnimbt, so werden sÿ gewis ein seltsamen pesseu ¹⁾ machen.

18. Die eröffnug diser practikhen habe verursacht das er dem Barbel Georgen die gedachte impresa per Zolmos nit vertrauen derffen, besorgend gefährlich zu sei souill Siebenbürger auf die gränzen zuschickhen, die sich dann leichtlich mit andern der gränz deren bey 3000 ungefährlich sein möchten, zu den Turckhen schlagen und gegen ihme ziehen möchten. Und habe sich demnach resoluirt gedachte 3000 Siculn und tausent pferd mit sich nacher Cronstatt zu führen, würde darnach zeit nit manglen sich gegen Lippa zu wenden, dann daz Wallachische weesen khönne weder auf aine noch andere weis lang wehren.

19. Bitet abermahlen unterthänigist ihre Mt. und Durchl. wolten ihm wissen lassen, wessen sÿ sich wegen licentier und behaltung des khriegsvolkhes deren orten genedigst entschlossen, dann auszer bevelch wölle er auch mit einen licentieren.

20. Es wäre gar guet, das ihr Mt. ein verstendige person umb allerleÿ zustende willen dem Wallachen jederzeit beÿzuwohnen verordneten. Dann obwoll er Basta leit dort habe die ihne des verlauffs berichten, so khonnen sÿ es doch nit alles penetrirn, wie ein solcher thuen khündte etc. Datum im feldt beÿ Nagy-Schink den 1. Septembris Anno 1602.

---

¹⁾Al sicuro farano qualche bel tiro.

(Egykorú fordítás a bécsi udv. kamarai levéltárban. Siebenb. Urkunden.)

XXX.

1602. szept. 14.

Radul a császárnak : Simon vajda megveretéséről jelentést tesz.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas stb.

Non dubitamus clementissime domine, Maiestatem Vestram caesaream benigne meminisse, quibus de causis et arduis negotiis, superioribus temporibus legatum nostrum Ztroiam Buczesthÿ ad Maiestatem Vestram caesaream ablegaverimus, per quem nostrum legatum Maiestatis Vestrae caes. gratiam et benevolentiam qua erga nos afficitur, copiose intelleximus.

Requisiveramus Maiestatem vestram caesaream per praedictum nostrum legatum de aliquo castello in Transilvania sito Wecz nominato per Mtem Vestram caes. nobis clementer conferendo de quo negotio in instructione nostra etiam mentio fit. Similiter etiam tres fratres Buczestianÿ ex quorum numero unus Ztroya Buczesthÿ praedictus noster legatus, nomine aliorum duorum fratrum, Maiestatem Vestram caesaream de castellis Egeres et Bolia in Transsilvania sitis, ipsis per Maiestatem Vestram caesaream benigne conferendis requisiverat. Eapropter Maiestatem Vestram caesaream humiliter oramus, velit nostri clementer ob respectum nostrorum fidelium servitiorum curam habere, castellaque praedicta ex gratia clementer conferre. Quam Maiestatis Vestrae caes. gratiam et benevolentiam omni fidelitate ad ultimum usque vitae nostrae halitum reservare studebimus.

Eandem Maiestatem Vestram stb. foelicissime valere cupientes. Datum ex civitate nostra Tergovistia die 14. Septembris anno 1602.

Eiusdem Maiestatis vestrae caesareae

fidelis ac perpetuus servitor

(*Oláh írással*)

(*Radul vajda*)

Külcím : Sacratissimo et invictissimo Romanorum imperatori Rudolfo secundo . . . stb.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titk. áll. ltárban.)

XXXI.

1602. okt. 17.

Istvánfi, Mátyás főherczegnek Erdélybe küldetése ügyében.

Serenissime Princeps et domine domine clementissime.

Magnifici domini Pezzen et Molard patroni mei urgent meum iter in Transilvaniam, quod mihi iussu maiestatis caes. domini mei clementissimi incumbit; ut statim illud aggredi Viennamque proficisci debeam. Quod quidem ego ex animo praestarem, sed impedimento mihi ac summo dolori est coniugis meae charissimae periculosissimus morbus, qua cum multos annos coniunctissime vixi, neque decet ut eam in hac extrema necessitate deseram. Quamprimum autem deus opt. max. in utramvis partem de illa statuerit, ego officio huic meo satisfaciam. Sed interim illud quoque Serenitati Vestrae humiliter significo, ac deliberandum relinquo, quod si mihi in Transilvaniam omnino erit eundum, neque futurae diaetę Posoniensi interesse potero, omnes causae fiscales, quę arduę prorsus et difficiles sunt, utpote quędam ad notam infidelitatis tendentes, differri ac prorogari debebunt. Itaque supplico Serenitati V. humillime, dignetur deliberare, an ire vel pro dicta causa domi manere debeam, quicquid autem Serenitas V. iusserit, hoc exequar. Quam deus opt. max. felicissime et diutissime conseruet. In cuius gratiam me et servitia mea humiliter commendo. Ex Vinice. 17. Octobris 1602.

Eiusdem serenitatis vestrae

humilis et fidelis servitor

N. Isthuanffy m. p.

Külczim: Serenissimo principi et domino domino Mathiae Dei gratia archiduci Austriae, duci Burgundiae, comiti Tyrolis etc. Domino meo clementissimo. Viennae vel in castris.

(Egészen Istvánffy kezeirása. Eredetije a bécsi es. titk. ltár. Hung.)

XXXII.

1602. NOV 2.

Rudolf, Bástának: óhajtandó, hogy hadai egy részével kijönne Erdélyből.

Rudolphus etc.

Magnifice. Ex litteris tuis proximis, 16. Octobris datis vigilantiam, prudentiam tuam militarem quam in expeditionibus istis adhibere, quaque periculis obviam ire prouinciaeque finibus prospicere consuevisti, libenter perspeximus. Gratum nobis inprimis fuit ita foeliciter fugatos fuisse Tartaros et successibus caruisse pernicioſa Moysis Zeckely consilia, quae quomodo deinceps superanda atque avertenda sint, minime dubitamus, quin solícite sis curaturus.

Quandoquidem vero Turcarum exercitus qui in superiorem Hungariam et ad Transsylvaniae fines sese convertebat, audita obsidione Budensi ad Pestinum redijt, quod modo premit, magnopere optemus te, si absque singulari prouinciae periculo possit, cum aliqua lectorum militum manu nostris qui Pestii et in castris Budensibus laborant, auxilio venire aut saltem copias aliquas mittere, quae vel exercitum nostrum inferioris Hungariae augeant et conforment, vel si hostis forte absceserit, illum in itinere infestent. Quid fieri possit, cupimus mature consideres, et serenissimo fratri nostro archiduci Matthiae significes. Quandoquidem vero etiam de arce in metullio prouinciae ad maiorem securitatem extruenda semel atque iterum quid sentias innuisti, consilium nobis tuum omnino placet, cuius executionem tibi soli, si commissarii nostri diutius aduentum suum distulerint, concedimus. Ut enim illi communicato tecum consilio id curae haberent, a nobis in mandatis habebant. Ut caetera omnia, sic et istud inprimis fideliter cura, tibiſque gratiam nostram stb. promitte. Datum Pragae 2. Novembris anni 1602.

Az irat homlokán: Georgio Basta responsum.

(Fogalmazvány a bécsi cs. állami lt. Hung.)

XXXIII.

1602. NOV. 21.

A brassai tanács Bornemisznak, az országgyűlés által kivetett élelmi szereket nem tudja beszállítani.

Magnifice dne, nobis observande: salutem et servitorum nostrorum paratissimam commend.

Singulares agimus gratias Mag. Vrae quod nostri causa partes suas apud ill. dnum generalem interposuerit. Mediam partem ex frumentis proximis in congregatione Medgyesiensi nobis impositis illma sua mag. con. . . . . Perspectum vero atque cognitum habet Mag. Vra, rem omnem frumentariam a colonis nostris ita ademptam esse non solum ex campis sed etiam horreis ut omnino nihil sit residui. Nos quoque in ciuitate nostra nihil aut exiguum valde habere ut plerique in hoc districtu pane furfureo et ex glandine confecto vivant. Cujus rei gratia modum haud quaquam invenire possumus ut mandato ill. suae mag. satis facere valeamus. Milites libertini et satellites Marci vayuodae hinc inde excursitantes nunc quoque miseris hominibus maximo sunt incommodo. Horum itaque habita ratione, respectu etiam communis calamitatis Mag. Vram demisse rogamus ulteriori sua intercessione nobis non deesse velit, ut vel Mag. Vrae causa altera quoque pars frumenti impositi nobis concedatur: quod administrare ob ejus defectum, non nostram inobedientiam vix licet. Quod vicissim demereri nostris servitiis de Mag. Vra studebimus; eandemque felicissime valere exoptamus. Datum Coronae, die 21. Nov. anno domini 1602.

Mag. V. servitores paratissimi

Iudex et senatus civitatis Coronensis.

Külczim: Magn. d. Balthasaro Bornemisza s. c. r. Mttis per Tramiam consiliario, duo nobis observando.

(Ered. a Mike Sándor úr gyűjt.)

XXXIV.

1602. decz. 6.

Rudolf Bástának : az erdélyi ügyekről intézkedik.

Rudolphus etc.

Magnifice fidelis dilecte. Ex proximis tuis decima quarta Novembris die datis quis modo rerum Transsilvanicarum status sit et quidem hoc libenter intelleximus, depulsis iam quae a Turcis ac Tartaris imminebant periculis, id curandum esse, ut dimisso superfluo milite praesidium per provinciam maioris securitatis causa distribuatur. Quod ut facilius fiat procurandarum in eos usus pecuniarum rationes camera nostra aulica solcite init, quae brevi tibi quicquid eo pertineat scribet. Urgemus etiam ut commissarii a nobis iam dudum designati quamprimum pergant et sive coniunctim sive separatim rerum istarum curam suscipiant.

Quandoquidem autem sinistra de Radulio et Valachica nobilitate et quidem ex litteris tuis te de illis non nihil dubitare intelligimus, non satis tutum existimamus, te hoc tempore ad nos, donec Transilvaniae bene prospectum sit, excurrere. Id cum absque periculo fieri posse intelligemus, facultatem veniendi benigne tibi daturi sumus. Ut vero patientius eam moram feras, colonellatum vallorum quem petiisti, tibi concedimus ac permittimus, deque aliis ornamentis tuis sponte nostra cogitamus, quod brevi re ipsa senties. — Arcem interim sive propugnaculum in meditullio prouinciae aedificari ubi maxime tibi opportunum videatur, nobis placet, ut vero illius ad nos formam mittas, cupimus.

Obsidionis Budensis quis successus fuerit, haud dubie acceperis. Cum itaque plurimum hoc tempore intersit hostem diversis in partibus distineri, — opportunum nobis videatur, si Turcarum confinia excursionibus infestentur et comeatus qui in Hungariam portetur, impediatur, quod per Radulium si constans in fide persisterit, fieri commodissime posset.

Quod Marcum vaivodam ab expeditione Moldavica, ne Poloni irritentur, revocasti, recte factum.

Equitatus Silesiacus si eo non magnopere per hyemem opus erit, videbis quomodo et quando dimittendus sit. Quae vero copiae in Transilvania necessario retinendae et in futuras expeditiones necessariae sint, ipse dispicies. Turcarum interim consilia observatis, nosque de iis, quae explorata habebis, certiores facies. Res annonaria quomodo tempestive et in Transilvania et in superiore Hungaria procurari commodissime queat, cupimus tibi curae sit.

Et cum ante hac Turcae variis modis pacem quesierint, operae precium fuerit, quid modo animi habeant, si observes si dextre ad confinia per homines idoneos inquiras, nobisque quid compereris, significes. Si etiam inveniri modus possit, ut Tartari sese a Turcis separent, et ab iniuria nostris finibus inferenda abstineant, rebus in nostris valde commodum foret, ad quod industriam et curam adhibebis.

Quoniam etiam nostra in eo consultatio versatur, ut expeditionem in proximam aestatem redintegremus, iudicium audire tuum velimus, quid potissimum, qua in parte suscipiendum tibi videatur, et num ita rem institui posse existimes ut uterque, si opus sit, exercitus coniungatur. De caetero stb. Datum Pragae 6. Decembris, anno 1602.

Az irat élen : Georgio Basta.

(Fogalmazvány a bécsi cs. és kir. áll. levéltárban. Hung.)

XXXV.

1602. decz. 10—15.

A gyulafehérvári országgyűlés törvényei.

Nos Georgivs Basta dominus in Sult eques auratus sacrae caesareae regiae maiestatis ac catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus eiusdemque sacrae caes. regiae mtis exercitus et regni Transilvaniae generalis capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis, quod magnifici generosi egregij nobiles coeterique status et ordines duarum nationum regni Transylva-

niae nobilium videlicet et Saxonum in partialibus eorum comitijs ad decimum diem mensis Decembris anni millesimi sexcentesimali secundi proxime praeteritum ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infrascriptos articulos in eisdem partialibus comitijs paribus ipsorum uotis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime ut nos uniuersos et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes nostrum consensum illis praebere, beneuole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi obseruare quam per alios quospiam ubique per ditionem sacrae caesareae regiaeque Maiestatis Transylvaniensem firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum duarum nationum regni huius Transsylvaniae in partialibus eorum comitijs ad diem decimum mensis Decembris Anno domini millesimo sexcentesimo secundo, hic Albae Juliae celebratis conclusi.

(1) Minémű jó akarattal való gondviselése legyen nagyságodnak reánk országúl ilyen nagy romlott állapotunkban, mind annak előtte való időkben, s mind pedig mostan, az nagyságod propositiójából és közénkbe való izenetéből nyilván meg értettük; holott jelenti nagyságod, hogy ez ideigvaló sok romlások, pusztulások, kik az sok változásoknak háborúi miatt reánk következtek, nagyságodnak akaratja és kedve ellen történtenek volna. Melyek hogy ez után meg szünnének, nagyságod minden úton azon igyekeztvén, kívánta volna ez mostani partialis congregatióunkat, hogy in tempore azokról az mediomokról szólván, melyek ad hanc rem perficiendam sunt necessaria, nagyságod is az hadakozó népnek fizetését megadván, in officio contineálhatná őket, és tovább való kártételtől az szegény országot megoltalmazná. Mely nagyságod hozzánk való jó kedvéért, rólunk való szorgalmatos gondviseléséért, az úristen nagyságodat megáldja, szerencsáját nevelje és öregbítse, az egész kereszténységnek jóvára, császár ő felsége birodalmának kiterjedésére, és az szegény romlott hazának megmaradására.

Noha pedig minémő fogyatkozott állapotban mind magunk s mind szegénységünk jutottak légyen etiam nobis tacentibus res ipsa testatur, nagyságod is jól látja: mindazáltal elhívén azt, hogy nagyságod isten után minden tanácsit gondolatit arra dirigálja, miképpen ennyi sok nyavalyákból emergálván in optatum tandem quietis et tranquillitatis portum pervenire possimus, nem akarunk mind ennyi fogyatkozásban is, se az nagyságod reánk jó akarattal való gondviselésének se magunknak és az közönséges jónak megfogyatkozni.

(2) Annak okáért az mi nézi az nagyságod kívánságát, tudniillik, hogy hadának fizetésére bizonyos summa pénzt és élést adnánk, melyből nagyságod megadván fizetéseket bizonyos helybe szorítaná őket, és ekképpen mind fizetésből mind élésből prospiciálván nekik nagyságod, minden úton azon lenne, hogy tovább való pusztitástúl, kóborlástúl az had népét megfogná, és az szegénységnek állapotját csendességre hozná; látjuk és esmérjük az nagyságod hozzánk való propensitását, és az közönséges jónak promoueálására való kegyes indulatját, kibén hogy mi is nagyságodat elégségessé tehessük, írjuk nagyságodnak arra az szükségére, az nagyságod kívánsága és tetszése szerént nemességől és százságúl tizenöt ezer forintot ad festum natiuitatis domini immediate venturum ide Fejérvára bészolgáltatni.

Mely summa pénzt hogy nagyságod jó akaratjából ígéri ez jövőendő generalis gyűlésünkben felvetendő közönséges adóból defalcáltatni, nagyságodnak országúl hálaadással megigyekezünk szolgálni.

Mely költsen pénzben noha az nemességre ez mostani romlott állapathoz képest annyi nem háromlanék, mindazáltal nemességől az hatezer forintot magunkra vesszük, az többének pedig, az kilencz ezer forintnak, megfizetését az száz uraim is magokra vötték.

Ezen szükségre (igérünk) nagyságodnak nemességől és százságúl ezer Küköllő köble búzát.

(3) Hogy pedig ezen summának felszedésében olyan difficultási ne legyenek, az melyek az előtt is az adónak és egyébféle contributióknak beszolgáltatását impediálták, nagyságodnak könyörgünk, hogy az valonokat és egyébféle hadakozó

rendnek moderatiójában találjon oly módot, hogy se az pénznek és élésnek felszedésében se penig annak beszolgáltatásában az nagyságod kívánságának meg ne fogyatkoznánk; mert történetnek oly dolgok, hogy az mely élést és adót az vármegyéken és székeken felszedtenek, azokra vagy valon vagy hajdú vagy egyéb hadakozó rend reá találván, az vármegyék-ről avagy székekről való élést és pénzt tölök elvötték. Kiről hogy nagyságod úgy resolválta magát, hogy azoknak, kik az élést vagy pénzt szolgáltatták, elegendő bizonyságok és mentségek lévén, az ispánok is hit szerént végére menvén, arról hogy az had népe vötte el tölök, számba acceptáltatja és quietálja rólla, nagyságodnak megszolgáljuk. Könyörgönk nagyságodnak, hogy mind valonokkal, katonákkal és hajdukkal az szegénységnek ha mi marháját az élés és pénz mellett elvötték volna, mindeneket restituáltassa.

(4) Mivelhogy penig az vármegye ispán uraim némelyek tiszteket resignálták, némelyek penig az változásokban el is holtanak közülök, ki miatt sem az székek nem folyhatnak, sem az adó gondviselők nélkül bé nem szolgáltatathatik, nagyságodnak könyörgünk, hogy az mely vármegyében az ispánok vacálnának, nagyságod építse fel és állassa helyekre őket.

(5) Az szász uraink atyáinkfiai panaszolkodnak az Markó vajda népére, kik széllle az szászságon, de főképpen Kőhalom széekben, szörnyű kóborlásokat, dúlásokat cselekednének, úgy annyira, hogy egyéb rendeket mindeneket az kóborlással felől haladtanak volna. Nagyságod prospiciálván felőle, hogy az féle violentiák megszűnnének, az mi marhájokat az szegénységnek eldúltanak, nagyságod adassa meg velek, és minthogy fizetésen nincsenek, nagyságod oszlassa el őket, holott semmi bizonyos állapotjuk vagy fizetések nem lévén, nem is méltó hogy az szegénységet eképpen rontsák, pusztítsák.

(6) Panaszolkodnak sok atyáinkfiai, hogy az katona és hajdú rendek elhagyván zászlójokat, széllle az nemesség jószágát kóborolják és az szegénységen élnek, nagyságod parancsoljon meg, hogy az feje vesztése alatt minden közülök zászlója alá álljon, az kóborlástól megszünjék, és az mely az szegénységnek marháját elkóborlotta volna, mindeneket nagyságod restituáltassa, ha kik penig nem szükségesek, nagyságod oszlassa el őket.

(7) Vannak olyak is, kik nemes emberek vagy városbeliek lévén, hogy az kóborlásra nagyobb szabadságot vehessenek magoknak, az valonok, katonák avagy hajdúk közé adták magokat, és azokkal egyaránt dúlnak, kikről végeztük, hogy az olyanok ez jövőendő vizkereszt napjáig, sub poena amissionis bonorum siue jurium possessionariorum suorum, házakhoz szálljanak.

(8) Történt ilyen dolog is ezen gyűlés alatt, hogy az Szászvároson lévő valonok Haczokra ¹⁾ ütöttek, az szegénységnek minden élését eldúlták, noha az felvetett élest az vármegyéről és székekről éppen bészolgáltatott nekik, de mindazáltal ahhoz nem nyúlnak, semmit el nem költenek benne, hanem külön reponálják, egyéb helyeken ezen violenciát exercéálják. Nagyságodnak könyörgünk, parancsolná nekik mind Szászvárosra és egyéb helyekre, hogy az bészolgáltatott éléssel elégedjenek meg, abból éljenek, és ez után az kóborlástúl minden úton megszünjenek.

(9) Az elmúlt medgyesi gyűlésben noha elvégeztetett, hogy senki semmiféle had népétől kóborlott marhát meg ne vehessen, mind azon által vannak olyan panaszkodások is, hogy sokan mind nemes és városi rend közül, nem gondolván az articulussal, az féle kóborlott marhákat olcsón megvennének, és külömb-külobbféle praetextus által vagy kimészárolják vagy egyéb ususokra fordítják. Hogy azért az articulus ereiben maradjon, végeztük, hogy az emptor, valakinél azféle marha kóborlott találatnék, kit ez mostani partialis gyűlés (előtt) ²⁾ quomodocunque aut a quibuscunque megvötte volna, az marhának elvétele körül (*kívül*), ha nemes ember, az vármegye ispánja két száz forintot, ha pedig városbeli, az bíró ötven forintot vegyen mox et de facto rajta.

(10) Az székelység között mely örökségek között ős és feje kötött jobbagyokat, vagy pénzen vöttek, az nemesség bírja, az mint arról az elmúlt gyűlésben való articulus contineálja, kit nagyságod confirmálta, könyörgünk nagyságodnak, hogy azon végezést in vigore tartsa meg, és parancsoljon az kapitá-

¹⁾ Hátszeg vidéke.

²⁾ Az »előtt« szó az eredeti hiteles példányból ki van felejtve.

noknak, hogy articulus tartása szerént minden nemes embernek hagyják örökségeket jószágokat, békeségesen bírniok.

(11) Mivelhogy az fogyatkozás ez egész országon napról napra öregbedik, azonképpen kinek-kinek állapotja fogyatkozik, panaszkodnak sok atyánkfiai, hogy az nagyságod deáki az cancellárián az levelek árrát praeter modum annyira nevelték, hogy huszonöt pénzes levéltől egy forintot, egy forintos-tól kettőt s többet is exigálnának: nagyságodnak könyörgünk, hogy nagyságod az régi usust observáltassa velek az levelek taxáinak exigálásában.

(12) Az perceptor uraim panaszkodnak, hogy azelmúlt generalis gyűlésben az követeknek, kiket római császárhoz ő felségéhez választottunk, költségekre, azonkűül más szükségre is az mely contributiót rendeltük volt, abban az székelységről ez ideig semmit nem administráltak volna: azért azon contributióknak megczirkálására rendeltük bizonyos atyánkfiait, úgy mint:

Marus, Csik, Gyirgyó, Kászon székekre Bogáthi Miklós uramot.

Udvarhely székre Betlen Farkas uramot, Koncz Mihályt. Az három székre Csonkabunk Markust, Henter Benedeket.

Aranyas székre Járai Mihály deákot. Kinek országúl oly autoritást adtunk, hogy nem csak az contributiókban felszedtenek, azt cirkálják meg, hanem az mely restantiák hátra volnának is, exigálják, hogy az követeknek készületekben az késedelem miatt fogyatkozás ne essék.

(13) Commonefaciál nagyságod bennünket, hogy az elmúlt generalis gyűlésben felvetett adónak restantiáját is administráltatnók, melynek beszolgáltatása hogy ez ideig haladott, nagyságod ne az mi negligentianknak, hanem az állapot súlyos voltának tulajdonítsa. Igirjük azért nagyságodnak azokat az restantiákat mentől hamarébb minden helyekről beadministráltatni.

Nos itaque praemissa supplicatione praefatorum dominorum regnicularum fauenter exaudita et admissa, praescriptos uniuersos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et in-

scribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, acceptauimus approbauimus ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia, in omnibus punctis clausulis articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam, ubique per Transsylvanicam ditionem, firmiter observari faciemus; imo acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus, autoritate a sacra caesarea regiaque Maiestate nobis attributa, harum nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate Alba Julia die decima quinta mensis Decembris anno Domini millesimo sexcentesimo secundo.

(P. H.)

(Eredeti hiteles példánya, Básta veres viaszba nyomott monorú alakú pecsétével, az *erd. Múzeumban* (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diet. Trans. II. köt.*) — Ebből a példányból tették közzé gróf Kemény József és Kovács István *Erdélyország tört. tára II. köt. 77—84. l.*)

XXXVI.

1602. decz. 18.

A császár rálasza B. Zsigmond kielégítése ügyében.

Sacr. caes. ac regia maiestas dominus noster clementissimus in memoriam sibi reuocans quid domino principi Sigismundo Bathori de Somlio aurei velleris equiti antehac tam quoad pensionem annuam, quam quoad domicilium certum promiserit, benigne respondet: pensionem se se omnino soluere paratam esse, tarditatis eam causam fuisse, quod uno in loco et uno tempore solui nequiverit. Vt vero dominus princeps hanc moram patientius ferat, donec regnorum ditionumque haereditariarum conventus, ubi certa soluendi ratio inunda sit, habiti fuerint, quartam promissae pensionis partem quolibet trimestri soluet.

Et cum sacr. maiestas sua nusquam oportunius domicilium pro domino principe quam in hoc Bohemiae regno inueniat, de quo cum regni ordinibus agendum sit, ipsi interea dominium Libochowitium cum omnibus commoditatibus et

reditibus donec aliud domicilium detur, concedit. Quae in his et in alijs omnibus clementem et inclinatum in dominum principem affectum gerit. Datum Praegae die 18. Decembris 1602.

Szélén ; Responsum pro domino principi Sigismundo Bathori.

(Fogalm. a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XXXVII.

1602 k. n.

*Náprágy Demeter erdélyi püspök emlékirata az erdélyi viszonyokról
s Erdély szervezéséről.*

a)

Demetrii Napragyelecti episcopi Transsilvaniensis de Transsilvanicis rebus ad sacratissimam caesaream regiamque maiestatem memoriale.

Status Transsylvaniae.

Dividitur tota Transsilvania in tres nationes: Saxones Siculos et Hungaros. Inter hos sunt dispersi per totam provinciam Valachi. Habent Saxones septem civitates praecipuas liberas: Cibinium, Coronam, Bistricium, Segesvár, Megies, Szászsebes, *Claudiopolim*. Hinc vicissim dividuntur in septem sedes.

Szazvarasi szek, ut ipsi vocant, habebat ista olim nostro tempore duodecim pagos.

Szasz-Sebes. Civitatem et pagos octo aut decem.

Segesvar, numerabantur sexdecim pagi.

Shinck szek, habebat pagos viginti duos.

Reizmark, pagos decem.

Olchna, pagos duodecim.

Rupensis sedes, pagos quindecim.

Sunt autem inter hos Saxones plurimi immixti pagi, castella, curiae nobilium, qui ad istas sedes non numerantur. Saxones igitur singulis annis ad comitia per principem evocati, non secundum numerum portarum, ut Hungari, sed cum communi contributione facta, *taxam* ipsi vocant, certam summam in aerarium principis inferunt, aliquando quadraginta, aliquando

kozina,
kozina,
Ezre,
alu pr
gyeghá:
zékben

sexaginta millia tallerorum, pro necessitate maiori vel minori. Sunt praeterea octo parochiae seu capitula, quae ipsi universitatem appellant:

Bistricense, cum viginti quinque pagis.

Regnense, pagis XXVIII.

Barcense a fluvio, habet Coronam et quatuordecim pagos.

Kizdense capitulum pagos XXXXVI.

Ketsink capitulum seu duarum sedium, civitatem Megies cum pagis triginta sex.

Cibiniense capitulum, pagos quadraginta novem.

Sebes capitulum, pagos octodecim.

Horum omnium decimae pertinebant olim ad episcopatum Transsylvaniae, nunc ipsimet Saxones parochi a principe arendare solent in certa summa, quae mihi non constat, habetur tamen istius rei urbarium in Transsilvania apud arendatores.

Tempore pacis Saxones tenentur principem cum tota aula, cum ad illos animi causa excurrerit, gratis alere; solent enim principes, praesertim hiemali tempore, cum Albensis tractus ob frequentem aulicorum penuria laboraverit, se ad Saxones recipere, et isthic ubique splendide donariis exceptis, convivari, et ita aliquot menses sine expensis producere.

Cum vero est domi princeps, boves mactabiles, vina, avenam et omne genus frumenti gratis in aulam principis convellant, quorum praecium ex taxa solet postea defalcari.

Ad usum quoque et necessitatem principis, ubi a praefecto Albensi admoniti fuerint, equos curules administrare tot, quot necessarii sunt, tenentur.

Singulis item annis omnes sedes et civitates principem in ipso circumcisionis festo xeniis honorariis excipere solent, praesertim scyphis deauratis amplissimis.

Tempore autem belli vectura, commeatus et maiorum tormentorum omniumque instrumentorum bellicorum praesertim capitulares illi sacerdotes Saxonici gravi sub poena tenentur.

Item ex omnibus civitatibus et sedibus arma, quae ipsi in armamentariis habent, et militem quantum possunt, non ad

castra tantum, sed etiam ad praesidia mittere et communiter omnes penes principem insurgere.

Est certe gens utilis, flos Transsilvaniae et aerarium principis. Facile enim cum taxis, decimarum arendatione et aliis accidentiis centum millia tallerorum principes hinc in fiscum inferre potuerunt.

Quod ad religionem attinet. Isti omnes lutherani sunt, cuius sectam acerrime tuentur. Meo iudicio isti non sunt in religione hoc tumultuoso tempore turbandi, sed potius in ordinem redigendi, praesertim qui in fide maiestatis suae caesareae constanter perstiterunt. Dabit deus aliam occasionem, quanto potentiori hoste Turca devicto, et vicinis provinciis pace et amicitia conciliatis, foelicibus suae maiestatis auspicis avita quoque religio triumphabit.

Siculi sequuntur. Scytharum hoc hominum genus est durum et asperum, olim omnes nobiles et liberi, etiam pecorum pastores. Sed ob frequentes seditiones, ad quas nimium sunt proclives, omnibus libertatibus et immunitatibus privati in ordinem redacti, in perpetuamque rusticitatem deiecti nobilibus Transsilvaniae et principi sunt subiecti.

Sunt etiam isti in septem regiones seu sedes divisi, quarum nomina sunt: Szepsi, Orbai, Kisdi, Chik, Georgio, Maroszek et Araniasszek. Numerosos isti habent quoque pagos. Olim dum essent liberi, nullum principi censum soluebant, nullos labores et servitia rustica praestabant.

Tempore belli viritim omnes penes principem bene armati et hastati insurgabant, in castra cum illo descendebant gratis sine stipendio. Hac tamen lege: quindecim diebus gratis militabant, quibus elapsis rex aut princeps tenebatur illos aut in pugnam cum hoste educere aut domum remittere, vel vero commune stipendium cum aliis militibus solvere.

Cum vero principem contigisset aut nubere aut prolem habere, ad nuptiarum et baptismi solennitatem singuli unum tallerum et unum bovem solvebant: numerabantur olim circa triginta millia personarum, hac tempestate vix quindecim millia.

De horum statu mea opinio haec est: quia haec gens nimis seditiosa, levis et impetuosa est, non est in antiqua liber-

tate per suam maiestatem, posteaquam armis victa est, retinenda, sed in ordinem potius redigenda in servitutem, benemeritis personis aut prioribus dominis nobilibus, si fideles fuerunt, distribuenda aut arcibus suae maiestatis applicanda, et ad labores et culturas fodinarum vicissim cogenda. Habet enim princeps in Chikszek excellentem utilissimamque ferri fodinam, molas asserum, quae, ob concessam a Michaelae vavoda illis libertatem, desertae iacent, quas ipsi antea in usum principis colere tenebantur.

Ut vero tutius in officio retineri possent, restauranda sunt illa duo castella Varheli et Vdvarhel olim in Siculia contra illos a principibus exstructa, ab ipsismet nuper Siculis incendio deleta. Valebant haec castra impositis in ipsa capitaneis fidelibus contra Siculos et utramque Valachiam.

Contigit enim olim aliquoties ut clandestinis machinationibus incitati, principes Valachi ex utraque Valachia in Transsilvaniam irruptionem fecerunt, et insigni strage facta ad propria reversi, spoliis onusti.

Aut vero Siculi insurrectione et seditione contra principes excitati ex propriis sedibus in unum confluentes, contra principes et provinciales frequenter periculose invecti sunt.

Hae itaque duae arces, quibus insignes pagi et redditus Siculorum applicari poterint, horum malorum remedium erunt.

Verum ne tam bellicosae gentis operam omnino deleamus, servabit sua maiestas receptum in Transsilvania modum talem: sunt aliqui inter Siculos, quos principes ad commendationem suorum fidelium ex numero rusticorum eximere solent, et armis donare nobilitatis, tenebuntur isti alere unum equum et arma necessaria, temporeque belli sive in castris sive in praesidiis contra hostem pugnare, possunt esse aliquot millia aut centeni, et quidem selecti hastati. Vocantur apud illos *Lófű*, quasi unus eques.

Est una sedes, quae vocatur Araniasszek, illi incolae ob fidem et constantiam semper sunt in libertate conservati. Religione sunt varii, catholici plerumque, calvinistae, sabatistae, jacentes, arriani. Isti possunt hoc tempore praesertim in ecclesiam catholicam cogi. Nam et proclives sunt ad fidem

catholicam et fracti nimis, cedent facile, modo collocentur parochi catholici, quos et nunc plurimos habent.

Deinde monasterium in sede Chik, ubi et nunc sunt fratres Franciscani, in quos admodum sunt Siculi devoti, gratia suae maiestatis iuветur, et exiguis ornetur redditibus, quo commodius plures fratres contineant. Ex hoc monasterio fratres per omnem Siculiam circumcursitabunt, concionibus et sacramentis populum fovebunt.

Hungari sparsi per totam provinciam, novem habebant comitatus, quorum nomina sunt haec: comitatus Colosien-sis, Tordensis, Albensis, Kiköllő, Doboka, Szolnok interior, Huniadiensis, Szarand, Kraznensis.

Nobiles horum comitatum utuntur legibus et immunitatibus regni Hungariae, mutatis nonnullis post defectionem a corona Hungariae. Omnes causae litigantium coram comitibus comitatum discutiuntur, et sententiae, si alterutri parti non placuerint, ad tabulam principis per viam appellationis deferuntur, quae sub comitiis per dominos consiliarios revideri solent.

Tempore pacis isti nobiles praesidiarios in confiniis ex contributione communi alebant, equitum et peditum circiter duo aut tria millia. Deinde ad principis sustentationem numero et ratione portarum singulis annis in comitiis certam pecuniae summam fisco conferebant.

Portae vero singulis fere annis per commissarios ad id deputatos connumeratione noviter facta conscribebantur, quarum numerus pro temporum varietate variebatur. Minuebatur enim aut tyrannide possidentium aut militum vagantium, quos potentiores consiliarii sub vexillis suis non paucos alebant. insolentia, aut iniuria temporum, anni videlicet sterilitate, incendio, morte, ut fieri solet etc. Numerabantur tamen circiter quinquaginta millia portarum, ex quibus in comitiis nobiles ad instantiam principis, plus aut minus offerebant, nunc ex singulis portis tallerum et medium, nunc duos talleros, aliquando plures tres etc. Michael vaivoda meo tempore accepit sex. Unde dignabitur maiestas sua benigne colligere, quid Michael in tam brevi tempore emmunxerit, et quam etiam suae maiest-

tati pro pecunia molestus fuerit, aliis infinitis rapinis et praedis tacitis.

Itaque hinc etiam princeps Transsilvaniae habuit ad ducenta tallerorum millia, citra suorum subditorum offensam et gravamen.

Tempore vero belli contribuebant libenter, ex portis singulis tres aut quatuor talleres, milites quoque armatos, ex decem domibus unum equitem et ex singulis tribus domibus unum peditem, vel si necessitas tanta fuit, viritim omnes penes salutem patriae et principis insurgunt.

Ad castra sufficientem commeatum tam in provincia quam extra provinciam certo tamen illi pretio et levi concluso, convehunt.

Religione sunt fere omnes arriani et calvinistae. Qui hoc tempore ipsis fatali, facillimo negotio in fidem reduci poterint. Hac via:

Sua maiestas simulet se difficilem in gratia ipsis concedenda. Claudantur omnes ecclesiae Arrianorum, et sub poena capitis a cathedris concionatores Arriani arceantur. Si qui faciliores fuerint, in gratiam facilius admittantur. Severiores autem durius excipiantur.

Bona et redditus abalienati iuxta antiqua urbaria, quae passim in Transsilvania inveniuntur, arcibus suae Maiestatis applicentur.

Decimae similiter arrianorum in antiquum ordinem revocentur, omnes ipsorum proventus, quos principes catholici ex iuramento illis administrare debebant, abscindantur.

Articuli omnes in ipsorum favorem olim conditi et principum iuramentis firmati rescindantur.

Quin ego sic existimo sola suae maiestatis sub nomine exhortatione et mandato id fieri posse, si domini commissarii fuerint diligentes. Neque est quod hinc alicuius novi tumultus periculum timeamus.

— Fracti iam sunt Torda et Dess amplissima duo oppida duae arrianorum sedes, funditus incendio deletae sunt, et mea sententia, aut nova colonia instituenda aut profugi pertinacissimi arriani sub conditione recipiendi.

Claudiopolis restat unica sedes episcoporum arrianorum, quae ob vicinitatem utcunque in fide suae maiestatis se continet, ab illa omnino haec pestifera secta pellenda est. Quod facillime fieri poterit.

Michael vaivoda, si non ille et sui boerones fuissent muneribus corrupti, omnibus Transsilvaniae principibus hanc gloriae palmam praeripuisset.

Valachi dispersi sunt per totam prouinciam, montosa praesertim inhabitant loca, subsunt partim principibus partim nobilibus eius provinciae. Decimas frugum non soluunt, nisi pecorum omnis generis. Religione schismatici sunt. Isti propter linguam peregrinam difficulter converti in fidem catholicam possunt. Utiles sunt, nam ad omnia servitia coguntur.

Sequuntur bona et redditus principis ordinarii.

Praeter decimarum arendam, quas Saxones et nobiles arendare solent, item annualem provincialium contributionem, habet princeps aliquot arces seu castra:

1. Varadinum.
2. Somlio.
3. Hust.
4. Keowar.
5. Samos Viuar.
6. Maros Viuar.
7. Albam Juliam olim sedem episcopalem.
8. Vincz olim capituli Albensis.
9. Moñora etiam capituli Albensis, Enied similiter.
10. Deua.
11. Branichka.
12. Sidowar.
13. Lippa confinium.
14. Wilagoswar confinium, Solmos, Geno confinia, Fogaras, Lugas et Karansebes districtus.

In his omnibus provisoires seu officiales fuerunt, qui perceptoribus singulis annis dabant rationem. Urbaria horum reddituum satis multa in Transsilvania inveniuntur, praesertim in curia principis, si hoc tumultu non perierint, item apud

illos qui aliquando perceptores, praefecti, exactoresque rationum fuerunt. Illud hic notandum est, has arces olim ornatisimas et amplissimas fuisse praediis et possessionibus seu pagis, sed tempore Sigismundi ita spoliatae, ut pagis hincinde aliis distributis, vix nudi parietes remanserunt. Replicandi itaque erunt distracti pagi et in pristinum ordinem reuocandi. Hinc etiam factum fuit, ut arces et castella dominorum pagis et redditibus fere luxuriaverint, principis autem tantis ornamentis viduatae, se denudatas deflecterint.

Horum pagorum nomina in urbaniis inveniuntur, vel etiam viva ex voce subditorum cognosci poterint.

Caeteras arces et castella provinciales tenebant. Hinc ingens est commoditas principi, greges equorum et pecorum omnis generis alendi, agros colendi et omnem oeconomiam exercendi.

Fodinae auri et argenti.

Sed et fodinas princeps habet insignes, quae illi singulis annis non mediocrem vim auri et argenti ordinarie offerebant.

1. Nagibania, Rivuli Dominarum.

2. Szalathnia.

Colebat has fodinas meo tempore in arenda doctor Muraltus et solvebat singulis annis, si bene memini, sexaginta millia aureorum ducatorum iusti ponderis. ¹⁾ Ex his fodinis cuduntur aurei et talleri, et principis camerae applicantur. Poterint esse et plures hominum labore et industria.

Abrukbania et Körösbania.

Circa has sunt montes et flumina, qui incolarum industria partim ex terrae visceribus, partim ex lavacris obcisum aurum et pulveres et lapides aurei eruuntur, et in principis cameram comportantur. Praefectos fodinarum habent.

Non amplius hae fodinae in arendam elocandae essent, sed potius summo studio certis artificibus et magistris in hac arte peritis, ex aliis suae maiestatis ditionibus eo transferendi, qui in rationem suae maiestatis et has diligentius colerent, et

---

¹⁾ Szélén Náprági kezével : *circiter*.

plures fodinas iustituerent. Volebant idem experiri nonnulli diligentiores in provincia, si per principem licuisset.

Fodinae ferri, aeris.

Bellenes et in Siculia. Coluntur ad usum et necessitatem principis. Arendabat Wogen aliquot millibus.

Fodinae salium.

Thorda, Vizakna, Colos, Chik, Dees.

Hae producunt sales praestantissimos. Incolis nobilibus, praesertim vero dominis magnatibus pro usu domestico gratis satis administrant. Si vero questus causa quis emere voluerit, quinque nummis Hungaricis unum emitur, idest pro talleris viginti. Ingens utilitas harum fodinarum tempore pacis fuit, nam per Marusium, qui in Tibiscum, mox deinde in Danubium defluit, in Hungariam et ad partes Turcicas, deinde per Szamosium versus Maramaros, in continenti etiam, sal principis ingenti cum lucro efferebatur. Emporium et depositio salium est apud Varadgia, prope Albam Juliam, et Dees, ibi Marusius versus orientem, hic vero Szamosius versus occidentem onera vehit. Iam dignabitur maiestas sua cogitare, ex his omnibus fodinis quoties centena millia salium eruantur, et extra provinciam educti, tres aut quatuor, olim vero sex-septem venditis pro tallero, quanta pecunia in aerarium hinc inferri possit. Habent istae fodinae singulae suos praefectos, quos illi camerarios vocant, ex redditibus sibi officiales et cultores fodinarum satisfaciunt. Rationem tamen singulis annis reddentes.

Potuit princeps et ex his salium fodinis singulis annis habere centum millia tallerorum.

De bonis Valachorum in Transsilvania.

Antequam Michael vaivoda, irruptione in Transsilvaniam facta, provinciam occupasset, iam antea nonnulli Valachorum bona aliqua possidebant, atque imprimis Albae Juliae princeps Sigismundus, in gratiam Michaelis vaivodae, quem a Turcarum societate avocaverat, omnibusque benevolentiae significationibus prosequabatur, monasterium in colle penes civitatem sumptibus Michaelis extrui permiserat, praediisque donaverat. Sed

et Michaeli et heredibus suis insignem curiam Bolia vocatam cum omnibus pertinentiis contulerat, ubi Michael semper officialem habebat proprium, qui eius curiae redditus illi in Valachiam trans mittebat.

Item relicta quoque Stephani vaivodae Moldaviae, nonnulla bona haud contemnenda, quorum nomina mihi non occurrunt, obtinebat. Erat autem hic Stephanus ille, qui Aronis vaivodae in locum, qui ob suspicionem ad Polonos et Turcas defectionis, captus a Transsilvanis fuerat, per Sigismundum suffectus, postea a Polonico exercitu victus, captus et penes fidem Sigismundi, vel potius suae maiestatis in palum crudelissime opera cancellarii Polonici tractus fuerat.

Habuerunt alii quoque Valachi sparsim bona in Transsilvania, quos sibi Michael fideles putabat, qui tamen Sigismundo omnia eius consilia interdum suggerebant, beneficiis et liberalitate Sigismundi illecti.

Fugato postea cardinali, et provincia subacta idem Michael, usurpata sibi huiusmodi autoritatis licentia, impune amplissima bona, arces, castella, curias suis Valachis distribuebat, quorum ex numero aliqui etiam nunc in aula suae maiestatis eorum bonorum iurisdictionem suam putant.

Quod itaque primo ad monasterium attinet, sentio illud nulla ratione Valachis permittendum propter has rationes.

Primo. Sive princeps, sive gubernator, sive episcopus aliquis Albae Juliae resideat, non decet penes fenestram palatii schismaticum templum fieri, et ecclesiae Romanae rebelles contra ecclesiam cathedralem, cui prope est monasterium, triumphum occinere.

Secundo. Quia sub praetextu religionis ex illo monasterio tam a Turcis quam a Valachis fiunt consiliorum principis explorationes. Accidit enim aliquoties, ut calugeri (ita enim vocantur) ex Moldavia, Valachia, Transalpina colore devotionis, subornati in illud claustrum fuerint, qui omnibus, quae Albae Juliae in aula principis gerebantur, exploratis et apprime cognitis, pleni consiliis novitatibusque ad suos sunt reversi.

Hac dolosa cogitatione Michael quoque vaivoda homo astutus, qui in extorquendis principum secretis omnem adhibebat diligentiam, sub pallio devotionis illud monasterium

erexerat. Quod postea eventus rei comprobavit. Nam per calugeros consiliorum secreta cardinalis, et quam negligenter res suas idem cardinalis in principatu ageret, edoctus, incautum et imparatum hominem Michael invasit.

Michaelis vaivodae bona, an heredibus ipsius, qui tamen res aliquas bene gessit, per suam maiestatem reddenda sint, nec ne, vel alteri vaivodae, si in fide suae maiestatis perseveraverit, conferenda, stat in arbitrio suae maiestatis.

Viduum Stephani et filium, sentio per suam maiestatem non tantum in iis bonis, quae Sigismundus contulerat, conservandos, sed omni benevolentia et gratia prosequendos, quorum pater pro salute christianorum a Polonis, forte in odium domus Austriacae, tam atroci supplicio affectus sit.

Reliqua bona, quae suggeronibus a Sigismundo collata fuerunt, etiam stat in gratia suae Maiestatis. Certum tamen hoc est, multum interesse principibus Transsilvaniae, ut consilia Valachorum, qui frequenter a fide exorbitare solent, non ignorare.

Illa demum, quae Michael victor insolens suis donaverat, ut erant inordinate et illegitime, sine autoritate et annuentia suae maiestatis donata, ita omnes eorum donationales rescindendae et cassandae sunt.

Si vero sunt aliqui, qui sub praetextu constantiae, bona sibi restituenda sollicitent, non deerit modus suae maiestati illos aliter reddendi contentos. Arces etiam aliqui possidebant, ut Branichka versus Lippam, ostium quasi et clavis Transsilvaniae, quae hac tempestate praesertim tute aliis externis committi haud possunt.

De modo instituendae novae gubernationis et propagandae religionis in Transsilvania.

Absolutum aliquem principem praecipue ex fratribus suae maiestatis his temporibus ad eius provinciae gubernationem, mittendum non existimo esse tutum et necessarium. Primo quia non est digna illa provincia, ut aliquis ex domo augusta tantis periculis pro illa obiciatur. Invident quoque suae maiestati haud impotentes inimici, hanc obtigisse provinciam, qui procul dubio movebunt omnem lapidem, ne sua

maiestas illa potiatur. Ignes etiam domesticos procul dubio excitabunt. Dedecus esset immortale principem aut fugisse turpiter, aut periisse in illa provincia. Deinde vix primis annis et ipse cum dignitate vivere, praesidia tueri et aliis necessitatibus succurrere in provincia tam desolata posset. Moveret haec res et Polonis stomachum, qui sub interregno principibus Transsylvaniae ad coronam aditum facilem putant.

Deinde vertiginosa est nimis illa provincia, Deus novit adhuc quos turbines ex altis alpibus excitare potest.

Censerem itaque ego usque ad quietiora tempora, quando princeps aliquis in provinciam bene pacatam, noviter restauratam, amicitia item vicinarum provinciarum firmatam intrare posset. Palatino tantum seu gubernatori alicui habenas Transsylvaniae committendas. Homini militari, catholico, docto, fideli, prudenti et modesto, qui ordinatis sibi in singulis annis ex provinciae redditibus salariis, certaue pecuniae summa limitata, item sibi conferendorum honorum potestate concessa, praesset toti provinciae, ut olim. Qui tamen limites sui officii non excederet. Haberet iste certos milites tam in provincia necessarios, quam in praesidiis sufficientes. Lege et iusticia praesset, causas omnes litigantium, quae non essent magni alicuius momenti, via appellationis ad se delatas revideret. Nam graviores causae in Hungaria more antiquo ad regiam tabulam provocandae essent.

Neque cancellario isthic amplius opus esse censeo, colationes enim suae maiestatis et graviores expeditiones in Hungarica cancellaria expediri possunt, ut tempore divi Ferdinandi et praedecessorum. Posset hic gubernator Albae vel Cibinii residere.

Perceptores quoque seu camera instituenda, qui provenus regios diligenter et conscientiose percipiant, supremo camerae perceptori rationem reddant, lucrum, quaestum, et oeconomiam diligenter exerceant, tricesimas instaurent, et pro temporum statu novas instituant. Vino, sale et frumento, pecoribus in Hungariam, in Poloniam et partes vicinas quaestum instituant, quod commodissime fieri poterit, si diligentes fuerint. Posset camera residere aut Claudiopoli aut Coronae.

Haec vero omnia maximo cum emolumento fient, si sua maiestas cum Turca primo rem aut armis aut pace decernet, et cum vicinis Moldavis et Valachis amicitiam colet, sine quibus Transsilvaniae redditus et emolumenta percipi, exerceri et augeri vix possunt.

Quod ad religionem porro spectat, si divina humanis postponenda sunt, primo omnium sub hac victoria dominus capitaneus generalis Arrianorum ecclesias Claudiopoli, qui in omnibus consiliis et machinationibus contra Jesuistas et religionem primi sunt, occupet, claudat, et concionatores Arrianos pellat. Idem faciat cum Calvinistis, ubi commode id fieri potest. Dignum est enim, ut tali facto, innocentia D. Ferdinandi imperatoris, qui Arriana perfidia Joannis Reguli ea provincia privatus fuit, vindicetur, et haeresis Reguli quam ille pulsus ex provincia omnibus religiosis, isthic invexerat, condemnatur, et ad oras extremas pellatur. Iuvabit etiam ad religionem restaurandam, si sua maiestas quamprimum episcopum aliquem introducat, bonorum et decimarum olim abalienatorum aliquam partem illi restituat, nam illa quae Sigismundus donaverat, nunc ab exercitu suae maiestatis ferro et incendio fere deleta sunt. Capitulares etiam aliquot Albam reponet, partem exiguum bonorum capituli illis reddet, omnia perpurgabit, renovabit. Ecclesiae libertatem a temporibus Joannis collapsam vindicabit, laudes et gloriam dei ubique promovebit. Haec tamen omnia ad benignum suae Maiestatis placitum.

(Eredetije, Naprági sajátkezű javításaival, a bécsi udv. kamarai ltárban. Sieb. Act.)

b)

E memoriale Naprági következő, sajátkezű leg írt leveléhez van melékelve:

Illustrissime domine, domine observandissime. Servitiorum et orationum commendationem.

Ea quae illustrissima dominatio vestra nomine suae maiestatis de rebus Transsylvanicis a me notanda ante paucos dies mihi mandaverat, perscripsi diligenter, ut eorum recorderi potui. Plenius et verius informaretur maiestas sua per me, si

Regesta et Urbaria prae manibus haberemus, quae in Transylvania plurima invenientur, et etiam in Bibliotheca mea in Hungaria puto me habere nonnulla. Haec ego scripsi, ut mihi occurrerunt, et quo in statu Transylvania meo tempore fuit. Non ita tarditati, quam aegritudini veniam peto.

Illustrissimae dominationis vestrae

servitor et capellanus

El. episcopus Trans.

Külczim: Illustrissimo domino domino Wüwerezagt etc. sacr. caes. regiaeque Maiestatis camerarum summo praesidenti etc. et consilii secreti consiliario etc. Domino patrono observandissimo.

(Eredetije u. o.)

XXXVIII.

1602. deczemb. 20-án.

Básta jelentése Rudolghoz, az erdélyi ügyek rendbehozásáról.

Sacra Caesarea Maiestas.

Maluisssem Maiestati Vrae humillime praesens proponere rerum conditionem et statum huius provinciae Transilvaniae, sed quae nuper Maiestas Vestra mihi exequenda mandavit, nimis fortasse reditum meum differre suspicor: meas partes fore existimavi, ¹⁾ si ea quae mihi impensius huic provinciae (ut par est) invigilanti utiliora esse videntur et Vestrae nominis Maiestati honestiora, scriptis narrare, ut opportune nunc et sine ulla temporis ac rerum iactura, quod Maiestati Vestrae magis libuerit, statuere ac postea imperare possit.

Praelium omne ideo infertur ut acquiratur aliquid non solum divitiarum, sed etiam ut novae vires ex debellatis populis et rebus bello comparatis victoris reliquis provinciis accrescant atque ita hostibus ipse magis infensus reddatur: et huic metae tanquam scopo praecipuo consilia omnia, quae deliberationem praecedunt, sine dubio concurrunt.

---

¹⁾ . . . »de miután a biztosok megérkezése kötelességemmé teszi«, mondja az olasz péld. De itt nem a tényleges megérkezést, hanem az útban lételt érti.

Transilvaniae tractus omnis, quo ad situs commoditatem attinet, nulli dubium est (dummodo provincia retineretur) quin magnae utilitati futura sit Maiestatis Vestrae omnibus regnis, cum ex ea faciliter Turca bello exagitari possit non solum in proximis confiniis, sed etiam excursionibus trans Danubium opportune tentatis non leve ipsi damnum afferri et ad Walachos sub fide Maiestatis Vestrae continendos iuvabit plurimum, sicut ad timorem Moldavis incutiendum, Polonos suspensos reddendos et ad Hungarorum superbiam aliquo modo compescendam nulla aptior reperiri potest loci conditio. Sed iure potest verti in dubium: an possit vel expediat ipsam provinciam retinere et quomodo id assequi possimus.

Quod bello est conquisitum, retinemus viribus et pecuniis, vires ab exercitu, arciumque propugnaculis nobis comparamus. Quoad arces, in tota regione vix ulla est quae vel brevissimam tormentorum bellicorum expugnationem sustinere possit. Sunt quidem in confinibus agris eaeque magni nominis arces: Lippa et Jeneo; sed quales nam sint, hoc unum satis sit dixisse: Transylvanos ipsos annis elapsis a Turcarum potentia ipsas recepisse. Varadini conditionem alias Maiestas Vestra a me audivit, cum supplex orarem, ne ei sententiae confideret, quod aliquando Turcarum potuerit inanem reddere expugnationem, quoniam si haec ratio sufficeret, iam Maiestas Vestra Agriam aliasque Hungariae arces et fortalitia haberet; quod si Varadini arx aliquando amittatur, actum esset iam de tota superiore Hungaria et Transylvania. Cum igitur tam parum fidendum sit arcium viribus, reliquum est ut milite hanc provinciam defendamus, qui quidem aut extraneus erit vel provincialis et hic praeter quam quod sua natura est inconstantissimus, pestissime etiam affectus est, quare hostem domi nutriemus, ut haec sola suspicio valde suspensum militem extraneum retinebit ut non audeat ipsius copiam in castris habere, nec a tergo ipsum solum relinquere et hoc eo magis, quoniam circumvenitur a multis regulis eisquo potentibus inimicis aut saltem aemulis Majestatis vestrae, qui rerum novarum occasionem venantur potius, quam oblatam velint praetermittere. Reliquum est igitur extraneis militibus solum esse confiden-

dum, quos sine maximis expensis conducí posse non ita facile videtur.

Huic difficultati multi satisfacere se putant, iique praesertim, qui rei gerendae non intersunt, ex redditibus et exactionibus tam dictis provinciae externis militibus conducendis nos commode . . . .¹⁾ et reliquos etiam bellicos apparatus instruere; cum regnum hoc semper habitum sit commeatum reliquarumque rerum necessariarum satis habere. Fuit quidem olim satis dives; sed nunc vix supersunt veteris illius opulentiae vestigia; cum fere tota regio ferro, igne aut etiam peste sit devastata. Reliqui tamen sunt aliquot nobiles; sed villici, qui redditus instaurant, iam perierunt; illudque pro certissimo habendum est, principem vix posse ex tota provincia centum millia talerorum congregare pro annuo redditu. Habita igitur ratione lucri, ad trutinam reducendae sunt expensae, quas in retinenda hac provincia Maiestas Vestra faciet, et praesertim hoc anno tribus capitibus continentur, arcium statis praesidiis, castrensi milite et exercitu, ut possit confinibus hostibus resistere; cum etiam contra potentissimum Turcarum exercitum, si forte in hanc regionem suas omnes vires hoc anno convertere statuat, pugnare. E circa primum, cum subditi isti sint renitentes et male affecti, licet alio hoste careremus, expediet Maiestati Vestrae in hac regione aliquem numerum exterorum militum semper habere ad mille saltem peditis, tum ad castellorum praesidia explenda, cum saltem quingenti qui capitanei generalis stipent personam, et mille equites, ut utrique, quocumque sese offeret occasio et necessitas praesto esse possint; isque militum numerus vix sufficiens esse posset, dum Transilvani aliquid novi velint moliri. Horum tamen militum stipendia pro quolibet mense triginta millium tallerorum summam explicít, conficientque in annum 360 mill. tallerorum excedente redditum expensa ad 250 mill. tallerorum.

Circa castrensem huius anni apparatus ad omnem cautelam necessario esset aliquae praeventio, scilicet si expeditionem oportune contra Temesvar aut Julam tentaremus, idque

¹⁾ E pontozás az egykorú iratban is megvan.

ut longius hostis, si fortis advenerit, in illis recuperandis plus temporis conterat. Necessaria itaque videntur ad finem mensis Maii sex millia Germanorum peditum, tria millia pixidariorum ex Hungaria superiore, una cum solito equestris ordinis milite Slesiensi, postquam quatuor millia pixidariorum ex Sicilia congregabuntur et tria millia Valachus conducere poterit. Praeterea ob annonae caritatem ad 15. mill. mensurarum frumenti ex Hungaria superiore in Varadinum essent omnino convehenda; sicut etiam tormenta bellica cum reliquis necessariis ex Cassovia exportanda, cum in tota ista regione vix sex aut octo ex grandioribus haberi possint. Sed quoniam a multis pro certo asseritur, Turcam hoc anno, postquam optime Budam munierit, cum toto exercitu et viribus suis in Transsylvaniam se conversurum, Varadinique ante omnia tentaturum expugnationem, tum ut nostros quam maxime a Danubio divertant, cum etiam, quia illa arce se potiturum pro certo confidit; quod si assequatur, a reliquis Maiestatis Vestrae regnis excindet (ut ita dicam) Transylvaniam et totam Hungariae superioris regionem in maximas coniciet angustias. Idque Turcam moliturum facile est coniectare, cum a transfugis Transylvanis ad id exstimuletur et in hanc provinciam diripiendam, obiecta huius rei facilitate, semper provocetur; quare praesciet optime quam tenuia sint Varadini praesidia reliquique apparatus, quam male ipsius vires sustinere, nedum refringere possint. Quamobrem oportune considerandum est, quod tunc difficulter poterimus Varadini arcis auxiliari, sicut exercitui qui circa Danubium sit, impossibilis erit transitus ob commeatum penuriam, cum neque haec provincia, neque tota Hungaria superior tam numeroso exercitui alendo sufficere possit. Necesse itaque erit ante hostis adventum eam militum copiam, quam supra numeravi, ad finem Maii opportune comparavisse.

Haec itaque si recte ponderentur, clarissime patet quam exigua futura sit utilitas, quam Maiestas Vestra ex hac provincia recipere potest et quam impar sit expensis laboribus et periculis transactis quaeque in posterum debent subiri: iusta igitur de causa quicumque qui fideliter Maiestati Vestrae inseruit, potest magno affici desiderio inquirendi; scilicet au

possint aliqua ratione haec omnia componi, ita ut Maiestati Vestrae nihil detrahatur et tot graves sumptus in meliorem usum reponantur. Idque hoc modo nos assequi posse videtur, si Maiestas Vestra praeciperet Transilvanis, ut arcem in Szamosujvár ad Varadini latus, retroque Sackmar, Kőwar et Nagibaniam extruerent, eaque tam magna esset, ut recipiat quingentos milites Germanos sumptibus Transilvaniae tributis vice alendos, possentque tunc reliquae arces, si tales nominandae sint, ipsis Transilvanis concedi, sicut et omnia privilegia et libertates retinendi, vel etiam solvendi ipsi Turcae tributum, reservato tamen Maiestati Vestrae vice obedientiae iure seu ut vocant regalitate cudendi monetam Maiestatis Vestrae nomine aut quicquam aliud faciendi. Atque ita tum Maiestas Vestra liberaretur ab omni onere hanc provinciam defendendi, cum hac munitissima arce in ipsis provinciae visceribus erecta iam cogeretur nunquam a Maiestate Vestra deficere. Neque timendum est, posse se aliquando Transilvanos hoc freno explicare: cum propriis viribus talem arcem aggredi nunquam valeant, extraque omnem rationem esset, si post restitutam ipsis libertatem et sublatam militum molestiam Turcam ad huius arcis ademptionem in ipsorum auxilium advocarent; cum praecipue timere sit, ne post ipsius expugnationem Turca sibi velit eam retinere, sicut in aliis se gessit, et Buda ab obsidione per Solimannum liberata valde domesticum ipsis est documentum. — Valachus autem posset aliquo confoederationis vinculo, prout melius Maiestati Vestrae licuerit devinciri, cum Transilvanis, eoque modo possent coniungi, ut unus alteri in Maiestatis Vestrae servitium esset freno et tutelae. Hoc modo antiqui illi caesares tam diligentes propriae existimationis et nominis artifices et vindices et non solum primi illi monarchae Octavianus et Tiberius se gesserunt, et qui deinceps his proxime successerunt: sed etiam ii, qui longa temporum serie imperio tum occidentis tum etiam orientis potiti sunt, cum multa regna et principatus subiecissent, imperiumque Romanum longo lateque in exterarum nationes easdemque barbaras dilatassent et earum ingenio et instabilitati parum fiderent, aptasque potius agnoscerent ad imperii Romani vires magnis praesidiis distrahendas, propriis dominis restituerunt

aut ei (animos gentium ut sibi devincirent) quem consensus popularis magis reposcebat; sic etenim eorum amicitiam et fidem sibi parabant et imperium Romanum ab externis hostium irruptionibus tutius reddebant, necessitatique et tempori inservientes maximos sibi honores compararunt ex donatione earum rerum quas difficulter sibi retinere potuissent. Satis itaque hac ratione consultum esse videtur, Vestrae existimationis Maiestati potuisse ex hac provincia deponere principem alterumque ipsi praefecisse et eandem ita Vestrae Maiestatis imperio subiecisse, ut potuerit ipsam funditus evertere, nisi clementiae via paratissimo animo victor caesar incessisset.

Atque haec dicta sint in gratiam simplicis, fidelis tamen propositionis, non ut Maiestati Vestrae consultor haec scribe rem. Albae Juliae 3. kalendas Januarias 1602.

Hátirat: Discursus et propositiones domini Bastae circa provinciam Transylvaniae factae in Alba Julia 1602.

Jegyzet. A kelet, hihetőleg a másoló hibája miatt, téves. XIII. kalendas Januarias 1603 helyett. Maga Básta egy későbbi levelében decz. 28-ra teszi keltét. Ugyanis az olasz példányban 1602 decz. 20. áll mint kelet s ez a fenebbinek felel meg. Olaszból magyarra fordítva már megjelent ugyan a Századok 1868-iki folyama 553 s köv. ll. azonban igen lényeges variánsokkal és módosításokkal.

(Egykorú irat a bécsi cs. és k. áll. levéltárban.)

XXXIX.

1603. j a n. 19.

a)

Az Erdélybe küldött commissariusok beszéde.

Sacratissima caes. reg. Maiestas dominus noster clementissimus ad vos, reverendi, magnifici, egregii et nobiles, caeterique partium regni Transylvanarum status et ordines, clementissime nos ablegavit, vobisque omnibus et singulis gratiam suam caesaream precatur, uti ex hisce credentialibus intelligetis, atque ad animum vobis revocare iussit idque neminem vestrum latere potest aut debet, divinam benignitatem, antiquis iuribus legitime a maioribus devolutis, ac iustis rectisque suae Maiestatis pactis

et consiliis ita annuisse, ut provincia isthaec plene planeque in suae mtis potestatem sit redacta: eoque res divino concessu iam perducta est, ut tandem post varias armorum procellas ac direptionum vicissitudines de pacifico regendi modo, qui sacrae caes. reg. mti securitatem, incolis quietem et emolumentum adferat, serio cogitandum sit.

Nec iam sacra caes. reg. mtas memoria repetere vult, quae his annis proximis in ipsam commissa fuerint, si fideles vos deinceps praebere subditos studueritis: Austriacum, idest levem et benignum imperii modum, qui ubique terrarum innotuit, re ipsa experiemini. Cogitare autem vos debetis, iustum infidelitatis et inconstantiae vindicem deum esse, quod, proh dolor, nimis ipsa Transylvania, patria vestra, (utinam non sensisset) sensit, quodque nos vobiscum oculis nostris intueri et dolendo affectu, deplorare cogimur.

Ad haec cum animis vestris illud fideliter perpendatis, [quodsi] unusquisque suam in sacram caes. reg. mtem fidem ac obedientiam magis magisque probarit, eo caes. mti cariorum, eo caesariam in ipsum gratiam cumulatiorem fore.

Pernovit enim sacra caes. reg. mtas, nulla re proprius homines ad deum accedere, quam salute hominibus danda, estque inclytae domus Austriacae proprium, regibusque et principibus convenientissimum, noxios eripere, lapsos erigere, et servare eos ipsos, qui se perdunt.

Caeterum, singularis nunc ad provinciae huius securitatem et tranquillitatem vigilantia ac sollicitudo requiritur, ut a Turcarum, Tartarorum ac aliorum inimicorum insidiis, rapinis, latrocinis et iniuriis liberetur, quod ut auxiliante divina ope feliciter in effectum deducatur, quemadmodum sacra caesarea reg. maiestas praesidia sua constituere et vos contra hostiles insultus tueri satagit: sic et vos vestra studia et honestos conatus extendere coniuncta habere vestra, cum suae mtis votis, nihil in pectoris recessu diversum optare, multoque minus quicquid contra sacr. caes. reg. mtem attentare debetis.

Qua quidem in re, vos universos et singulos vestros ani-

mos ac voluntates, clementissimae caesareae voluntati subiectissime accommodaturos fore, minime dubitamus.

Ex his sane, quae breviter recensui, singularem suae [mtis] in vos clementiam, propensamque in vos vestramque patriam conservandi, in pristinumque nitorem reducendi voluntatem, abunde intelligitis, idque forsán praeter aliquorum quietis publicae turbatorum, communisque tranquillitatis insidiatorum expectationem.

Haec igitur clementissimi nostri caesaris regisque gratia ut firma immotaque vobis permaneat ad fidelitatis sacramentum suae caes. reg. mti de novo praestandum vos hortamur, ut quod iam ante praestitistis solenniter, libere et religiose renovetis, ac iuramento scripto, vestra nomina subscribatis.

Quod ubi decenter factum fuerit, quomodo salutariter, atque ex usu publico, huius provinciae administratio sit conformanda, consultabimus et laborabimus.

b)

A beszédben említett hűség eskü-minta a
következő:

Ego N. iuro per deum omnipotentem, patrem, filium et spiritum sanctum, sanctam et individuum trinitatem, me invictissimo et potentissimo principi ac domino domino Rudolpho secundo, divina favente clementia electo Romanorum imperatori semper augusto, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque regi, etc. etc. domino meo clementissimo, suisque haeredibus et successoribus legitimis, in toto vitae meae curriculo fidelem futurum, amicis eius amicum, inimicis vero inimicum, quaecunque in emolumentum mtis caes. reg. futurum cognovero, ea pro posse meo sequi et adiuvere conabor: nullis factionibus, nullisque contra eandem mtem caes. reg. per quemcunque institutis technicis et practicis, palam vel occulte socium me praebebo; imo quaecunque in damnum, detrimentum ac infidelitatem erga suam mtem caes. reg. a quoquo fieri et committi videro vel audivero, locumtenenti ac gubernatori suae caes. reg. mtis inter nos existenti, ultro et

illico manifestabo neque celabo. Atque in omnibus ad ultimum usque vitae meae diem, fidelem me suae mti praebebo, et in hoc iuramento persistam, neque ab ullo absolutionem eius petam aut oblatam accipiam. Ita me deus adiuvet et sacrosancta trinitas.

(Mindkettő igen megrongált állapotban a bécsi udv. kam. lt. Sieb. Act.)

XL.

1603. j a n. 19.

A császári biztosok válasza a rendek postulatumaíra.

a)

Az első fogalmazvány.

Responsio dominorum commissariorum ad postulata.

Juramentum excipere clementiam, de defensione patriae et bono regendi modo et referre salva iustitia ut sit pro emolumento.

1. Primus articulus referetur ad suam mtem, non dubitare quin benigne sit responsura, nec dubitamus, quin faciat mutationem, et personas nulla molestia afficiat.

2. Similiter pendet a resolutione suae mtis et processum iuridicum formabit, nec dubitamus quin iustitia administretur.

3. 4. Similiter suam mtem informabimus.

5. De Belenes pertinet ad Varadinum, quae attinet ad Ungariam superiorem.

6. Intrare et exire in civitates non dubitamus si raro sit aliquid vel abusus, dominus generalis disponet.

7. De appellatione sua maiestas resolvet.

8. Volente ita regno Ungariae ad Ungariam applicavit sua mtas et nihil commodi Transsilvaniae afferre poterit.

9. Iste articulus a dominis commissariis est propositus, et d. Generalis faciet, modo non dent refugia nec timeantur.

10. Fiet quantum potest, et d. Generalis faciet contentos et aliquam partem dimisit, annonae curam habeant quantum possit.

11. Nos velle libenter remitti, relaxavimus, sed tanta est necessitas militum ut hisce arendis opus sit et si nunc plus aliquanto solvant, tum reliquis annis resarciatur.

12. Deliberabimus et proponant alium modum.

13. Debent dare consignationem, quantum unusquisque habeat frumenti in civitatibus.

14. Petant salvam guardiam ab ill. Generali et insignia.

15. Quia status inter se dissentiunt, remittitur hic articulus ad suam mtem, sed non debent dubitare iustam esse, nec praecludentur fores iusticiae.

16. Per vim non poscant, sed coram capitaneis iure fiant et fiet iusticia, et ab una quaque parte transmittitur appellatio.

17. Salisfodinae sunt desolatae, ipsi etiam vitent abusum quando reparabuntur, habebitur ratio nobilitatis, non plus aequo postulent.

18. Eligentur commissarii, qui inquirant ubi vero spolia reperientur, facient relevationem, et D. Generalis curabit restitui, quod ad executiones attinet, ubi reddentur spolia Generalis deliberabit de executione.

19. Ubi prior inquisitio fuerit peracta et in hoc fiet quod aequum est.

20. Curae erit Generalis, ut remedium adhibeat, sed forsitan esset remedium, si vellent alere sex equites et pedites et sic non molestantur penes Generalem.

21. Curae erit Generalis, et si certi erunt cursores, citius expediuntur.

22. De his resolutio a sua mte sed regnicolae cogitent publicum bonum praeferendum privato.

23. Quia et quomodo est ibi constitutum etiam curae erit Generali, modo ad eum referentur de his.

24. Remittitur ad resolutionem suae mtis.

25. Nobilitas Sicula dedit ad partem supplicationem, et illis responsum est, contenti esse possunt.

Ad petitiones privatas sollic. . . Generalis.

b)

A válasz minutája.

Responsiones illustrissimorum domino-
rum commissariorum ad postulata statuum
et ordinum provinciae Transsylvanicae.

Cum a sacr. caes. maiestate domino domino nostro clementissimo ob eam rem missi atque expediti in Transsylvaniam simus, ut in primis gratiam et clementiam suae maiestatis ordinibus et statibus huius provinciae proponamus, deinde vero ut ab uno quoque iusiurandum excipiamus et de patriae defensione ac bono regendi modo et de iis quae e re omnium erunt, in quo nunc omnem operam collocamus et in posterum collocaturi summus, prospiciamus et ad suam maiestatem totum rei decursum referamus, non potest esse dubium, quin sua mtas caesarea benignam sit resolutionem data et nihil antiquius defensione huius provinciae atque administratione iustitiae ac emolumento habitura. Quod vero ad postulata statuum et ordinum attinet, hoc pacto ad ea respondendum duximus.

Ad 1-mum. Articuli primi contenta in clementia sacr. caes. maiestatis reponenda esse censuimus, minime dubitantes, quin eadem sua mtas benigne sit approbatura, nec ullam fore mutationem religionis. Verumtamen catholicae religionis quam sua mtas amplectitur, ratio habeatur, neque illam excludere moliantur, neque illi adherentes qualibet molestia afficere nitantur.

Ad 2-dum. Hoc quoque in arbitrio sacr. caes. maiestatis situm est, quae iuridicum processum formabit et diligenter cavet, ut iustitiae ordo minime violetur.

Ad 3-tium et 4-tum. De tertio et quarto suam maiestatem informabimus, et certo sibi persuadeant status et ordines suam maiestatem hac quoque in parte benignam illorum habituram rationem.

Ad 5-tum. Districtus Belenesiensis cum ad Varadinum pertineat, illud autem praesidium superioribus Ungariae partibus applicatum sit, inde nequaquam abalienari vel distrahi potest.

Ad 6-tum. Secundum transactionem Claudiopoli factam non dubitamus liberam nobilibus in civitates ingrediendi, si ita res ferat, etiam cum familia et exeundi facultatem ereptam esse, modo ne aliquis inde oboriatur abusus, nec invalescat. Si autem aliquid ex eo difficultatis emergeret, dominus Generalis ambarum partium propositionibus auditis, quod conveniens iusticiaeque consentaneum videbitur, faciet. Ipsae tamen inter se se mutua sponte, quantum fieri potest, foveant, concordiam et ius vicinitatis ac hospitalitatis conservari nitantur.

Ad 7-mum. De causis regnicolarum iuridico processu, absque ulteriori extra regnum facta vel fienda appellatione terminandis, sacr. caes. maiestatem consulimus, quae in his quoque statuum et ordinum votis fore ut conniveat, confidimus.

Ad 8-vum. Has partes huic olim provinciae subiectas, voluntate regni Hungariae ita ferente, sua maiestas ad Ungariam superiorem adiecit, quae vix aut ne vix quidem ullo commodo huic patriae esse possunt, quibus de causis a dicta iam Hungaria superiori segregare non patietur.

Ad 9-num. Articulum hunc de reprimenda pravorum hominum effrenata licentia, qui caedibus et rapinis aliorum inhiant, nos proposuimus. Quod dominus Generalis sedulo faciet modo status et ordines huic rei cum eo invigilent, nec illis refugia praebeant, vel quovis modo timeantur, sed in vincula potius coniiciant et quod iuris iusticiaeque requirit ordo, exequantur.

Ad 10-mum. Insolentiam militum dominus generalis, quantum fieri potest, coërcet, ac in officio continere studebit, ita ut onus illud plebis, quod hactenus perpessa est, diminuetur. Sed tamen ipsi quoque status et ordines de re frumentaria, prout possunt, prospiciant.

Ad 11-mum. Nos quidem arendae relaxationem in praesentia non abnueremus, sed tanta est inopia militum, ut hisce arendis maxime sit opus. Et quamvis duriuscula nunc solutio esse videatur, ea tamen reliquis annis consequentibus ex eisdem arendis resarcietur.

Ad 12-mum. De exactione contributionum consilium inibimus, vel si aliquem status et ordines noverint modum, nos certiores faciant.

Ad 13-tium. Domini nobiles dent consignationem, quantum ex iis unusquisque habeat in civitatibus frumenti, et dominus Generalis neminem suo iure fraudari patietur.

Ad 14-tum. Obtineant a domino Generali salvam guardiam et ipsius insignia mercentur, ne militibus ignaris vel inscitiam forte causantibus ulla excusandi ansa praebeatur.

Ad 15-tum. Super hoc articulo, quoniam status et ordines inter se mutuo dissentiunt, eundem iusto suae mtis arbitrio, committendum esse non dubitavimus, cum non tantum administrari iusticiam curet, verum etiam fons et origo ipsius iusticiae censeatur.

Ad 16-um. Servi et ancillae, clam alio sese proripientes, potentia mediante non reducantur, sed suis modis retrahantur; de non restitutione autem, coram ordinario iudice vel capitaneo, uti status et ordines postulant, iuridice agatur; ita tamen ut si alterutra partium sententia prolata contenta esse noluerit, ad dominum Generalem appellationem transmitti possit.

Ad 17-mum. Quamvis salisfodinae in istis bellorum tumultibus magna ex parte desolatae atque destitutae sint, quae nonnisi magnis sumptibus restaurari poterunt, nihilominus tamen habebitur ratio nobilitatis, verum hoc conditionis interventu, ut ipsi quoque abusum vitent . . . . . (*A többi hiányzik.*)

(Mindkettőnek eredeti fogalmazványa a magyar kir. egyet. könyvtárban Szamosközy gyűjteményében. MS. T. T. Trans. LXVIII.)

c)

Articuli Saxonum

ad illustres, spectabiles ac magnificos dominos N. N. sacr. caes. regiaeque Maiestatis consiliarios et in Transylvaniam designatos commissarios pro intercessionem apud sacr. caes. regiamque Mtem.

Közölve egész terjedelmében Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde IV. B. 113—128. II.

(Az erdélyi commissariusok 1603. febr. 24-én Gyula-Fejérvárról kelt jelentéséhez mellékelve. A bécsi udv. kam. lt. Sieb. Acta.)

d)

Forma iuramenti vaywodae Transilvani.

Ego N. waywoda Transylvanus et Siculorum comes, juro per deum vivum, et eius genitricem virginem Mariam, et omnes sanctos ac electos dei, quod ego omnibus coram me causantibus et in omni negotio, quod ad officium meum pertinebit, odio, amore, favore, timore, prece, et praemio postpositis, absque cuiusvis personae, divitis scilicet et pauperis respectu rectum iudicium, iusticiam et executionem pro posse meo faciam: officiumque vaywodatus et comitis Siculorum per sereniss. principem N. regem Ungariae etc. dominum mihi clementissimum durante eius beneplacito concessum, eius maiestati fideliter conservabo et in omnibus ad praedictum officium pertinentibus fideliter procedam. Et quandocunque sua maiestas officium a me repetierit, omni occasione, difficultate, dilatione semotis suae maiestati resignabo. Sic me deus adiuvet.

(A bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XLI.

1603. január.

Mogila Jeremiás követsége Bástához.

Legatio illustrissimi Jeremiae Mogila, vajvodae Moldaviae, ad illustrissimum generalem Georgium Bastam, per suos boeros anno 1603, mense januário.

Felicem rerum illustrissimae dominationis vestrae incrementum ac prosperum fortunae successum, dominus noster vajvoda Moldaviae precatur. Idem praeterea intellexit benevolam illustrissimae dominationis vestrae erga se animi propensionem, quam vel hoc ipso illustrissima dominatio vestra declaravit, quod non ita pridem Marcus vajvoda, cum exercitum in Transilvaniam praeter scitum et voluntatem illustrissimae dominationis vestrae contraxisset, quo Moldaviam adoriretur

ac popularetur, vastaretque; dum eidem illustrissimae dominationis vestrae nunciatum id fuisset, prohibuit: exercitum vero collectum dividi et in hiberna concedere jussit, et Marcum vajvodam ad se accitum, ibidem detinuit. Ex quibus princeps noster ac dominus, non nisi illustrissimae dominationis vestrae benevolentiam et illibata vicinitatis foedera servare conatam esse, colligere potuit. Cujus animum ob eas causas illustrissima dominatio vestra, ita inprimis sacrae caesareae majestati, ac omnibus imperii ordinibus, deinde vero sibi devinxit, ut majestatem ejus maxime revereatur et dignitatem ordinum, atque illustrissimae dominationis vestrae, majorem in modum observet, et tantum abest, ut Transylvaniae, aut Valachiae Transalpinæ nocere, vel suis conatibus imperii majestatem taedere velit, ut etiam in omnibus adjuvare pro vicibus nitatur.

Responsio domini generalis.

Haec ita fuisse, et Marcum vajvodam cum exercitu Moldaviam invadere statuisse, manifestum est. Quod cum intellexissemus et eum a proposito dimovi et exercitum ad hiberna deduxi, quamvis de jure non tantum Marcum vajvodam ingredi fines Moldavorum permittere debuissim, verum etiam ipse, cum omnibus suae majestatis copiis invadere potuissem, cum illustrissima sua dominatio adversus sacratissimam caesaream majestatem, atque adeo rempublicam christianam multa deliquerit. Et primum quidem contra sacratissimam caesaream majestatem, ejus inimicis rebellibusque, omnes copias ac vires attribuit, quas ad Gorosloviam cum earum ingenti clade, propter injustas belli causas, vindex et perfidiae ultor, deus punivit.

Deinde anno 1601 die item prima Februarii ad comitia generalia in civitate Colosvariensi habita Damianum Visterium in legatione misit, cujus legationis summa erat, Transylvanos a fide suae majestatis desciscere, et Turcis adhaerere tutius esse, quae si facerent, auxilio se illis futurum pollicebatur. Quibus effectum est, ut Transilvani deficerent, et aliqui fidelium suae majestatis in vincula conjecti, carceres experirentur, et ego abdicatus ex Transylvania decederem. Hoc quoque non praeterit illustrissimam dominationem suam Michael vajvoda,

qui infensus illius hostis erat, cum sibi venditasset hanc provinciam, et sacratissimae caesareae majestati cepisset adversari, et cum exercitu ejusdem majestatis caesareae ipsius conatibus obviam ivissem, et deo ita volente ex Transilvania ejecissem, parvo postea tempore interjecto, praesidio Polonico accersito ac Simeoni fratri adjuncto, in Valachiam Transalpinam, ditionem suae Majestatis misit, et ab ejus imperio distractum Simeoni usurpavit. Ac praeterea non ita pridem, litterae illustrissimae suae dominationis interceptae sunt, quibus ordinibus et statibus hujus provinciae persuadere conabatur, defectionem a sacratissima caesarea majestate incoandam esse, quam si tentassent, suum illis auxilium non defuturum contra suam majestatem. Denique his omnibus non contentus chamum cum magna Tartarorum colluvie sollicitatum cum Simeone fratre copiisque Polonicis ac Moldavicis in Valachiam Transalpinam misit, qui tamen magna suorum clade accepta, discedere compulsi sunt. His igitur et similibus exacerbatum contumeliis, si quid hostile contra illustrissimam dominationem suam novissemus, haud immerito, id fecisse judicaremur. Verumtamen sacratissima caesarea majestas, dominus noster clementissimus sanguinis christiani cum sitiens nunquam fuerit, non perpendit adversarios illustrissimae dominationis suae conatus, quin potius clementiam ejus impetrantes, quicumque illi sint, benigna ipsius gratia fovebuntur. Si igitur et illustrissima dominatio sua in omnibus iis qui superius commemorata sunt animi constantiam declaraverit, et pacis foedera cum Transilvania et Valachia, atque adeo cum tota republica christiana servabit, et in regno tutus consistere, et a nobis auxilium, si res et occasio ferat, expectare poterit.

Responsio legatorum.

Justas esse illustrissimae dominationis vestrae querelas, non inficiamur, — quae cum facta sint, infecta esse non possunt. Sed provinciam nostram eo in loco sitam esse, ut omnibus gentibus pervia esse possit, manifestum est, et cum fortalicia quoque desint quibus inclusi vitas et fortunas tueremur, necessitate compellimur Turcis ac Tartaris morem gerere. Quod autem Sigismundo principi auxilio fuimus, id fecimus, quia

inprimis ab imperatore Turcarum nobis iniunctum fuit. Deinde vero si duobus totius orbis imperatoribus more ingenii sui, nunc hoc, nunc illud persvasit, et a Polonis quod voluit etiam obtinuit, multo magis hoc principi ac domino nostro, qui more gentis nostrae simplicior illis est, persvadere potuit. Sed in posterum nihil se tentaturum huiusmodi, dominus ac princeps noster bona fide pollicetur.

Ultima responsio domini generalis per magnificos dominum Pancratium Senniey et dominum Balthasarem Bornemissza.

Illustrissimus generalis dominus cum ex litteris illustrissimi domini vajvodae Jeremiae, tum ex verbis dominationis vestrae intellexit ejus voluntatem, et si ea, quibus ultro se obtulit, inviolata servaverit, et inprimis sacratissimae caesareae majestati fidelem navaverit operam, et mutuam cum vicinis prouinciis foverit benevolentiam, uti ipsum dominum generalem intellexerunt, sacratissimae caesareae majestatis benignitatem et clementiam commendantem, ita dominum quoque generalem non dubitent, et vicinas suae majestatis provincias, illustrissimam dominationem suam omni benevolentia complecti velle. Quod ut firmiter ac certius esse possit, huic fortasse mutuae transactioni consentaneum videbitur, aliquam de hac re consignationem mutuo dari debere.

Ultima responsio legatorum.

Quaecunque a nobis nomine principis ac domini nostri dicta sunt, justa existimet illustrissimus dominus generalis, ac si ipsummet Jeremiam dicentem audiret, nam omnia quibus se alligavit et ipse observabit, et per suos observari faciet, nec suae majestati vel ejus imperio, directe uel indirecte nocere studebit, quin imo si hostium suae majestatis hostiles conatus intellexerit, id e vestigio, vel ipsi domino generali vel cuipiam ex suis, per quem ad scitum ipsius devenire possit, aperiet. De quibus ut illustrissima dominatio sua certior sit, aliquem ad principem ac dominum nostrum expediat hominem, qui haec eadem ex illo audiat. Consignationem autem ut demus in no-

stra potestate situm non est, cum edocti hac in re non simus. Sed cum is praesto fuerit, quem illustrissimus dominus generalis ad principem ac dominum nostrum missurus est, in eo quoque defectum fore nullum putamus.

(Az egész Szamosközy írása. Megvan az Egyetemi könyvtár kézirati gyűjteményében MS. TT. Trans. LXIII. 158--61 ll.)

XLII.

a)

1603. febr. 1.

A harminczad szabályozása a biztosok által.

Vectigal provinciae Transsylvaniensis per illustres ac magnificos dominos sacr. caes. regiaeque maiestatis eiusdem provinciae generalem, consiliarios et designatos commissarios in Transsylvaniam subscriptum et subsignatum, prout iam olim a principe fuit constitutum.

De tricesima pecorum et pecudum.

A singulis bobus exigantur	f. — 50 den.
Ab uno tauro	f. — 50 »
Ab una vacca	f. — 25 »
Ab uno iuvenco trienni	f. — 32 »
Ab uno equo decem florenos valente . . .	f. 1 — »
Ab una equa	f. — 40 »
Ab uno equo plus decem florenis valente, iuxta valorem exigatur, hoc est de sin- gulis florenis	f. — 3 »
Ab uno bubalo	f. 1 »
A centum ovibus et capris	f. 3 — »
A centum agnis ante festum S. Joannis Ba- ptistae	f. 1 — »
Post festum S. Joannis	f. 3 — »
A centum porcis saginatis	f. 3 — »
A centum porcis cespitalibus.	f. 1 50 »

De cutibus, pellibus et instrumentis ex
iisdem factis.

A centum cutibus bovinis	f. 5 — den.
A centum cutibus vaccinis	f. 5 — »
A centum pellibus iuvenorum et vitulorum.	f. 1 50 »
A centum pellibus ovinis crudis	f. — 50 »
A 100 pellibus ovinis et caprinis elaboratis .	f. 1 50 »
A 100 pellibus capreolis	f. — 50 »
A 100 pellibus agninis crudis	f. — 25 »
A 100 pellibus agninis elaboratis	f. — 25 »
A 100 cutibus Carmasin	f. 5 — »
A 100 cutibus Zappa vocatis	f. 5 — »
A 100 cutibus bubalinis	f. 5 — »
A 100 calceis papuz vocatis	f. 2 — »
A 100 cothurnis vulgaribus	f. 2 — »
A 100 cothurnis Turcicis	f. 2 — »
A 100 cothurnis Carmasiis	f. 4 — »
A 100 soccis	f. 1 — »
A 100 ocreis maioribus	f. 1 — »
A 100 soccis vulgaribus	f. — 50 »
A 100 calceis muliebribus	f. — 50 »
A 100 calceis muliebribus cremesiis	f. 2 — »
A 100 ocreis mediocribus	f. 1 — »
A 100 calceis mulierum maioribus	f. 1 — »
A centum calceis virilibus et puellaribus mi- noribus vulgo Fyczor vocatis	f. — 20 »

De pellibus et pelliceis.

Ab una suba her mellina	f. 5 — »
Ab una suba mardarina	f. 4 — »
Ab una ligatura pellium mardarinarum con- tinente pelles 40.	f. 4 — »
Ab uno pileo mardurino	f. — 10 »
Ab una suba variolina vulgo Gerezna vocata	f. — 50 »
Ab una suba vulpina	f. — 50 »
Ab una mastrucea Morauensi	f. — 50 »
Ab una ligatura pellis vulpinae, dorsinae et ventrinae	f. 1 — »

Ab uno pileo variolino	f. 1 — den.
Ab una pelle lupina	f. — 5 »
Ab una suba lupina	f. — 50 »
Ab uno centenário lanae tenuioris	f. — 50 »
Ab una pelle fibri	f. — 20 »
Ab una pelle castorea	f. — 10 »
A centum tunicis pelliceis vulgo chiuha keod- meön vocatis	f. 2 — »
A centum subicza vocatis	f. 2 — »
A 100 takarító vocatis	f. 1 50 »
A 100 pellibus duplicatis vulgo belles	f. 1 — »
A 100 Czente vocatis	f. — 20 »

De pannis.

Ab una pecia panni granat integri	f. 4 — »
Ab una pecia panni granat medii	f. 3 — »
Ab una pecia scarlat integri	f. 6 — »
Ab una pecia scarlat medii	f. 3 — »
Ab una pecia panni stamet	f. 1 — »
Ab una pecia panni purgomal	f. 1 — »
Ab una media pecia	f. — 50 »
Ab unius equi onere panni purgomal	f. — 50 »
Ab una pecia panni löndisch	f. 2 — »
Ab una pecia panni löndisch vulgaris	f. 1 50 »
Ab una pecia panni purpian	f. 1 50 »
Ab una pecia panni Italici	f. 1 — »
Ab una pecia panni beürkeős	f. 1 — »
Ab una pecia seu media seu integra panni saÿa	f. 2 — »
Ab una balla panni gannus	f. 4 — »
Ab una pecia eiusdem	f. — 15 »
Ab una balla Carasiae	f. 10 — »
Ab una pecia eiusdem	f. 6 — »
Ab una balla panni Norinbergensis	f. 6 — »
Ab una pecia eiusdem	f. — 20 »
Ab una pecia panni Norinbergensis	f. — 12 »
Ab una balla panni Vratislaviensis	f. 3 — »
Ab una balla panni Iglauer	f. 4 — »

Ab una pecia eiusdem	f. — 16 den.
Ab una balla panni Beöglér	f. 3 60 »
Ab una pecia eiusdem	f. — 20 »
Ab una balla panni Leömbergensis	f. 5 50 »
Ab una pecia pernisií integri	f. 1 — »
Ab una pecia pernisií medii	f. — 50 »
Ab una pecia panni viszen	f. — 25 »
Ab una pecia panni kizniczer	f. — 20 »
Ab una pecia panni Misnensis	f. 2 50 »
Ab una pecia panni Turckis	f. — 20 »
Ab una pecia panni Kentula	f. — 20 »
Ab una pecia panni Brassouiensis	f. — 20 »
Ab una pecia panni Truttmal	f. — 10 »
Ab una pecia panni Gannis	f. — 15 »
Ab una pecia panni Naltinger	f. — 15 »
Ab una balla panni Bigler	f. 3 60 »
Ab una pecia eiusdem	f. — 20 »
Ab una pecia panni Rasti	f. 1 50 »
Ab una pecia panni Benger	f. — 25 »
Ab una pecia panni Akolaÿ	f. — 50 »
Ab una pecia panni Cherkes	f. — 40 »
Ab una pecia panni Aba	f. — 6 »
Ab una balla panni Geöbler	f. 3 — »
Ab una balla panni Nander-Albensis	f. 4 — »
A pecia eiusdem	f. — 16 »

De rebus auratis et sericeis.

— Ab una ulna veluti deaurati	f. — 25 »
— Ab una pecia eiusdem	f. 6 — »
Ab una pecia veluti argentei	f. 4 — »
Ab una pecia veluti duppla	f. 4 — »
De una pecia veluti mediocris	f. 2 — »
Ab una pecia veluti cannabei	f. 1 50 »
Ab una pecia veluti dupplae Turcici	f. 5 — »
Ab uno cubito veluti deaurati viridis	f. — 20 »
Ab uno cubito veluti kender	f. — 10 »
Ab uno cubito veluti karmasin	f. — 15 »
Ab uno cubito veluti Turcici	f. — 25 »

Ab una pecia ~~damasci~~ aurei coloris	f. 2 50 den.
Ab una pecia damasci vulgaris	f. 1 — »
Ab una pecia damasci Rasciani	f. — 50 »
Ab una pecia atlasii Cremesiensis	f. 4 — »
Ab una pecia Tabit	f. 2 — »
De una pecia Matthas	f. — 2 »
Ab una pecia cameloto Venetiano vulgo czö- mölyöt vocato	f. 1 50 »
De bisco	f. 1 — »
Ab una pecia hernasii melioris	f. — 25 »
Ab una pecia fostan dupplicis	f. — 20 »
Ab una pecia fostan vilioris	f. — 10 »
Ab una pecia Mohar	f. — 20 »
Ab una pecia hernasii mediocris	f. — 20 »
De maÿcz auratis et simplicioribus iuxta va- lorem exigatur.	
Ab una libra fili deaurati vel argenti . .	f. — 50 »
Ab una ligatura kanicza	f. — 10 »
Ab una libra serici Kremescini	f. — 25 »
Ab una libra serici springh	f. — 25 »
Ab una serici vulgaris	f. — 15 »
Ab una ligatura fili Turcici	f. — 12 »
Ab uno bal fili plani	f. 1 50 »
Ab una libra fili fusci	f. 1 25 »
Item quae non sunt in vectigali tricesimae, iuxta valorem exigantur.	

De sindonibus et telis.

Ab uno bal sindonis galler	f. 2 — »
A pecia eiusdem	f. — 5 »
Ab uno vasculo sindonis truppäy . . .	f. 3 — »
A pecia eiusdem	f. — 50 »
Ab uno bal sindonis, longior et haitot .	f. 4 — »
A pecia eiusdem	f. — 5 »
Ab uno vasculo sindonis gyapot	f. 4 — »
A pecia eiusdem	f. — 3 »
A sindone Gaustuch iuxta valorem exigatur.	

Ab una pecia telae viridis . . . . . f. — 5 den.

Ab una pecia telorum tinctorum iuxta valorem exigatur.

Ab una pecia istar . . . . . f. — 3 »

Ab una pecia telae velez integrae . . . . . f. — 10 »

Ab una pecia telae velez mediocris . . . . . f. — 5 »

Ab una pecia sindonis carmasin . . . . . f. 2 — »

A pecia eiusdem . . . . . f. — 5 »

Ab una pecia sindonis brevioris . . . . . f. 1 50 »

Ab una pecia sindonis Bartfaÿ . . . . . f. — 5 »

Ab una pecia Kittel . . . . . f. — 5 »

Ab uno vasculo sindonis Bartfaÿ . . . . . f. 1 20 »

Ab uno bal telae crispae . . . . . f. 3 — »

A pecia eiusdem . . . . . f. — 5 »

A 100 feketegü . . . . . f. — 75 »

Ab uno bal talae Turcicae . . . . . f. 3 — »

Ab uno vasculo sindonis Transylvanensis . . . . . f. — 60 »

A pecia eiusdem . . . . . f. — 3 »

Ab una pecia telae Janczatorum . . . . . f. 2 — »

Ab uno bal bagaziae . . . . . f. 3 — »

A pecia eiusdem . . . . . f. — 3 »

De speciebus et coloribus.

Ab uno centenario piperis . . . . . f. 2 — »

A libra eiusdem . . . . . f. — 2 »

Ab una libra croci Viennensis . . . . . f. — 25 »

Ab una libra croci Transylvanensis . . . . . f. — 8 »

Ab uno cent. zinciberis . . . . . f. — 50 »

A libra eiusdem . . . . . f. — 2 »

Ab una libra floris muscati . . . . . f. — 3 »

Ab uno centenario eiusdem . . . . . f. 1 50 »

Ab uno cent. zacchari Viennensis . . . . . f. 1 50 »

Ab uno cent. zacchari vulgaris . . . . . f. 1 — »

Ab uno cent.	{	Amigdali	f. — 40 »
		Vitrioli	
		Alumnis	
		Cappari	

Ab uno cent.	{	Uvarum passarum ¹⁾		
		Ficum	f. — 25 den.	
		Uvarum malvaticarum.		

Ab uno cent.	{	Risii		
		Galgalii		
		Zedvariae ²⁾		
		Zandali		
		Rosmarini		
		Castanearum	f. — 20 »	
		Thuris		
		Gallarum		
		Gummi		
		Sulphuris		
		Baccaris lauri.		

Ab uno cent.	{	Poma granati		
		Preselii	f. — 40 »	
		Minii		

Ab uno cent. crispani . . . . . f. — 50 »

Ab uno cent. naphti . . . . . f. — 50 »

Ab uno cent. cinobrii . . . . . f. — 50 »

Ab uno cent. salnitri . . . . . f. — 25 »

Item quae non sunt in vectigali, iuxta valorem exigantur.

De fructibus et metallis.

Ab arca vitri cristallini . . . . . f. 2 — »

Ab arca vitri simplicioris . . . . . f. — 40 »

Ab 1000 orbibus vitreis . . . . . f. 1 — »

Ab una tunella lemoniorum . . . . . f. 1 — »

Ab uno cent. uvarum malvaticarum . . . . . f. — 50 »

Ab uno sacco canae . . . . . f. — 50 »

Ab uno cent. smigmatis Viennensis . . . . . f. 1 — »

Ab uno cent. smigmatis Transylvaniensis . . . . . f. — 50 »

Ab uno centenario saevi . . . . . f. — 20 »

Ab una ladula mali punici . . . . . f. — 25 »

¹⁾ Mazsola.

²⁾ Egy fanem, melynek gyökereit használták.

De peplis, velis et tapetis.

A velis 100 maioribus Moraviensibus	f. 2 — den.
A 100 velis mediocribus	f. 1 — »
A 100 velis rusticorum	f. — 50 »
A 100 velis crispis	f. — 75 »
A tapitis simplicioribus	f. — 10 »
A tapitis duppla maioribus	f. 1 — »
A peplis vulgarioribus	f. — 10 »
A peplis praecisioribus et sericis iuxta valorem exigatur.	
Ab uno vase pileorum continente pileos 800	f. 4 — »
Si autem plures continuerit, a singulis duobus pileis	f. — 1 »
A 100 pileis civium . . . . . » .	f. 1 — »

De vinis et caeteris e terra nascentibus.

Ab uno vasculo vini Malvatici	f. 2 — »
Ab uno vasculo Ramphol	f. — 50 »
Ab uno vase vini maioris	f. 1 — »
Ab uno vase mediocris	f. — 60 »
A minoris	f. — 40 »
Ab uno vase mulsi	f. 2 — »
Ab uno vase mellis	f. 4 — »
Ab una urna vini distillati	f. — 20 »
Ab una urna vini aceti	f. — 5 »
Ab una urna mellis	f. — 10 »
Ab una tunella olei olivae	f. 1 50 »
Ab una tunella olei lini	f. — 10 »
Ab una tunella olei papaveris	f. — 10 »
Ab uno cent. cerae	f. 1 — »

De lodicibus et penulis.

A 100 lodicibus Caransebesiensibus.	f. 1 — »
A 100 lodicibus ex pilo factis	f. 2 — »
A 100 gubae	f. 1 50 .
A 100 lodicibus maioribus	f. 3 — »
A 100 subselliis equorum vulgo nemez vocat.	f. — 50 »

A 100 sitarcis ex pilo factis	f. — 50 den.
A 100 cingulis e pilo factis	f. — 40 »
A 100 culan	f. — 40 »
A 100 zanes	f. — 10 »

De liquidis et metallis.

Ab uno centenario ferri	f. — 12 »
A 100 laminis maioribus ferri	f. — 24 »
A 100 laminis mediocribus ferri	f. — 12 »
A 100 minoribus ferri	f. — 7 »
Ab uno cent. chalibis	f. — 50 »
Ab uno cent. plumbi nigri	f. 1 — »
Ab uno cent. plumbi albi	f. 2 — »
Ab uno cent. argenti vivi	f. 2 — »
Ab uno vasculo ónos pleh	f. 1 — »
Ab uno cent. cupri	f. 1 — »
Ab uno cent. geliet	f. 1 — »
Ab uno cent. cupri albioris	f. 1 — »
Ab una pixide minori	f. — 15 »
Ab una pixide maiori	f. — 20 »
A 100 falcibus mescorum	f. — 20 »
A 100 falcibus maioribus	f. — 50 »
A 100 cultellis sutorum	f. — 20 »
A mille cultellis simplicioribus	f. — 40 »
Ab uno vasculo cultellorum antea exigaban- tur f. 1. d. 60, deinceps exigantur . . .	f. 4 — »

De instrumentis ex corio factis.

Ab uno fék agy czapa	f. — 10 »
Ab una antellena czapa	f. — 10 »
Ab una postillena czapa	f. — 10 »
Ab uno fek agy bagaria	f. — 6 »
Ab uno fek agy simpliciori	f. — 5 »
A centum coreis mancipiorum	f. — 50 »
A 100 coreis stapedum	f. 8 — »
Ab uno	f. — 8 »
Ab uno cingulo e corio facto	f. — 2 »
Ab uno zomak	f. — 2 »

Ab uno freno kanthar vocato	f. — 3 den.
Ab uno freno lanczos vocato	f. — 3 »
Ab uno vulgariori	f. — 1 »

De piscibus.

Ab una tunella halecum	f. — 50 »
Ab uno centenario husonis	f. — 50 »
A 100 piscibus barilla vocatis	f. — 50 »
Ab una ligatura polikorum	f. — 16 »
Ab una pinta onerum husonis	f. — 10 »
Item quae non sunt in vectigali, iuxta valorem exigantur.	

De funibus maioribus et minoribus.

Ab una ligatura funium maiorum	f. — 10 »
Ab una ligatura funium minorum	f. — 5 »
A centum gyplo	f. — 5 »
A centum maioribus chordis	f. — 50 »

De frumentis.

Ab uno cubulo frugum 5 d. exigebantur, deinceps tricesima omnium frumentorum fiat iuxta valorem.

De salibus, lardis et papiro.

A 100 salibus antea exigebantur 20 den. deinceps a singulis salibus exigantur ¹⁾	f. — 1 den.
A 100 lardis	f. 3 — »
Ab uno bal papii	f. 2 — »
Ab una ligatura papii	f. — d.
(igy)	

De instrumentis ligneis.

A 100 lagenis ligneis maioribus	f. 1 — »
A 100 lagenis ligneis minoribus	f. — 50 »
Item quae non sunt in vectigali, iuxta valorem exigantur.	

---

¹⁾ Oldaljegyzet : Quia homines se valde grauari putant, posset redigi ad medium nummum vel 40 den. 100. auctio non nimium est.

In cuius rei testimonium nos suae Maiestatis caes. regiaeque generalis ac designati commissarii huic vectigali, iuxta quod tricesimatores cuiusque loci suae Maiestatis prouentus tricesimales exigere tenebuntur, manu propria subscripsimus, sigillumque nostrum adposuimus. Actum Albae Juliae prima Februarii, anno 1603.

G. Basta. Joannes â Molart. Nicolaus â Burckhaus.

Notandum, iuxta istud vectigal, similia exempla omnibus aliis suae Maiestatis caes. in hac provincia Transylvaniae tricesimatoribus extradanda erunt.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminiszterium Itárában. Sieb. Urkunden.)

b)

1603. febr. 1.

A lippai harminczad bérbe adása.

Contractus Lippensis.

Nos Georgius Basta etc. Joannes a Molart etc. ac Nicolaus a Burckhausen in Stolcz etc. uti eiusdem provinciae Transylvanensis designati commissarii etc. Memoriae commendamus tenore praesentium quibuscunque expedit universis et singulis. Quandoquidem egregius Jacobus literatus Aythony, suae Mtis caes. quoque tricesimator Lippensis annis prioribus uti 601. et 602 ad intertentionem militum Hungarorum praesidiariorum tam equitum quam peditum ad exigentiam et commissionem Sigismundi Bathory certam summam pecuniae mutui nomine contraxerit ac exolverit, videlicet florenos ter mille ducentos viginti hungaricos, super qua summa eiusdem domini Bathory binas assecutoriales cum specificato libello solutorio produxit, in quibus etiam, ut idem ex proventibus tricesimalibus Lippensibus semel contentare possit, facultas concessa. Rursum iuxta aliam productam recognitionem Georgii Barbely olim supremi capitanei Lippensis similiter in eosdem usus erogaverit florenos quinquaginta sex hungaricos, quae binae postae simul constituunt in summa florenos ter mille ducentos septuaginta sex hungaricos ex proventibus tricesima-

libus totaliter percipiendos. Quia vero talem pecuniam non nisi ad conservationem totius provinciae, item defensionem contra hostem Turcam conversa secus non constet; ut autem et suae Mti caes. pro praesenti aliquid ex proventibus in eosdem usus convertendis haberi possit, convenimus cum praelibato Jacobo literato Aythonÿ taliter, ut inposterum, uti a prima Januarij anni praesentis 1603. ex iisdem proventibus medietatem singulis angariis manibus perceptoris primarii suae Maiestatis caes. plenarie assignet, reliquam medietatem in defalcationem sui antepositi debiti retineat, suo salario et reliquis expensis ordinariis prius defalcatis sicuti primo defalcandi sunt ex praenotata summa florenorum termille ducentis septuaginta sex hungaricis, in simul floreni ducenti octuaginta duo et denarii septuaginta quatuor, quae ex proventibus tricesimalibus Lippensibus idem anno 1602. excepit et sibi admissi sunt. Restabunt ultra floreni bis mille nongenti nonaginta tres et denarii viginti sex, quae summa ex proventibus tricesimalibus modo praemisso eximenda manet. In cuius rei certitudinem bine literae testimoniales confectae quarum unae pro sua Mte servatae, alterae ipsi Jacobo literato Aythonÿ extradatae et manus nostrae subscriptione ac sigillo proprio adposito corroboratae sunt. Actum Albae Juliae die prima Februarij. Anno domini 1603.

(*Másolat* a bécsi kam. lt. Sieb Urk. Hasonló contractus a jenői tricesinatorral Buza Jánossal 720 frt. felöl, melyeket ez Báthory Zsigmondnak kölesönözött (Gy.-Fejérvár 1603. febr. 17), Mindszenty Benedekkel, ki Báthorinak 17,000 frtot adott, s a miért a deési sóbányákat kapta (Gy.-Fejérv. 1603. febr. 20.) Bonfadiuussal, kinek Báthory sóbányákat kötött le (Gy. F. 1603. febr. 20.)

c)

1603. febr. 24.

Contractus mit den Cronstedtern.

Wier Georg Basta freyherr etc. Hans von Molar freyherr etc. Nicolauss von Burgkhauss etc. also in Siebenburgen von höchstgedachter Röm. Kaijs. Maiestät verordnete commissarii, bekehnen und thun khundt idermenniglich krafft dieses brieffes, das von wegen ihrer kays. Maiestät unsers aller-

gnedigsten herrn auf unser beschehen ersuchen und begeren, ein ersamber und wolweyser richter und ratth der stadt Cronen in Siebenbürgen der Röm. kays. Maiestät unsern allergnedigsten herrn zue fürstehender notturft und desto besserer underhaltung deroselben kriegsvolckh im landt Siebenbürgen, aus allem unterthenigsten gutten herzen und gehorsamben gemütt zentausednt thaler an bahrem gelde 5000 fl. hung. an Cronstädter tuch und 2100 thal. an 300. cübl traidt oder weizen, den cübl per 7 thal. geraitet, welches zusamben 17100 fl. hung. den fl. zue 100 hung. pfenningen geraitet, machen tueht, zu leichen und fürzusezen zuegesagt, doch derogestaldt, das ihnen solche 17100. fl. hung. ehistes wiederumben gezahlet und sie contentiret werden, oder aber das sie so lange die einkomben und arenden, so ihr kaÿs. Maiestät beÿ der Cronstadt hatt, und ihnen zu vorauch vor eine andere summa verpfendet sein sollen, zue ihre bezahlung in handem halten . . . . bezahlet, und auch wan unter dess andere contributions taxen, zinsen oder tributt aufs landt oder stadt geleet wurden, sy dieselben anders nicht begeben dürffen, sy haben sich dan zuvor gemelter summa der 17100. thal. bezalet gemacht, und das izige ihnen auf den halse ligende kriegsvolckh von ihnen und aus dem Barcenlande bald abgeführt werden.

Wan wir dan ihre treue dinst hierin angesehen, und wie mitt grossen ihr Maiestät und des landes besten diss ihr für lohn beschicht erwegen:

Als haben wier an stadt ihrer kaÿs. Maiestät solches zue gefallen angenomben, zusagen und versprechen, demnach hiemit von wegen ihrer kaÿs. Maiestät krafft habender commission, das ihnen entweder solche summa der 17100. fl. hung. richtig bezahlet und abgelegt werden solle, oder aber das sie angedachten arenden und allen gefallen, auch von künfftigen taxen, contributionen, zinsen und tributt so angeleet werden möchten nach und nach soviel in handem behalten sollen, biss sy sich dessen bezahlet haben, vor menniglich ungehindert, es soll auch das . . . . liegende kriegsvolckh das Preÿnerische Regiment, und ein corneten des herren obristen alsbaldt von ihnen abgeführt und sy mit . . . . mit diesem oder andern zum winterleger weiter beschweret werden. Der-

wegen sollen sy alsbald den tag darnach wan das kriegsvolckh aus dem Barcerlandt weggeföhret worden, den halben theill der 5000 fl. lung. sambt dem tuch und traidt auszehlen, den andern halben theill aber inner monatsfrist darnach. Was sy auch dem kriegsvolckh so anizo als die Preunerschen und neun fahnen Wallonen, so anizo bey ihnen gelegen, haben an proviandt und geldt fürgereicht, sollen sy desselben richtige verzeichnuss bey dem herrn feldtobristen undt zalhambt einlegen undt bescheinigen, auch nicht zweyfeldn wan es dem kriegsvolckh an der bezalung abgeraittet wirdt, das ihr kayß. Maiestät sy in gnedigste acht nemen und contentiren werden und was von herrn feldtobristen im nahmen ihr kays. Maiestät ihnen sonsten verschriben, soll es in seinem werth verbleiben. Alles traulich ohn gefehrde zu vrkunt und stetterfester haltung haben wir obge . . . . . feldtobristen und commissarij vnserere petschafften hie aufgedruckt und uns mit eigener handt unterschrieben. Actum Weissenburg den 24. Februari, anno 1603.

(Igen rongált másolat a bécsi kam. lt. Sieb. Urk.)

b)

1603. márcz 1.

A fejedelmi palota leltára.

Inventarium rerum omnium in arce Alba-Julieni repertarum, ab egregio Francisco Budaÿ sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis provisore Albensi succedenti sibi in officio, egregio Stanislav Kracker ad manus assignandarum die prima Martij anno 1603.

In inferioribus arcis et domini generalis habitationibus.

In primo hypocausto.

Janua	. . . . .	Nro 1.
Mensa	. . . . .	Nro 1.
Fenestra	. . . . .	Nro 1.

In secundo.

Janua	. . . . .	Nro 1.
Mensa	. . . . .	Nro 1.

Fornax	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.

In tertio.

Janua	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.
Mensa	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Tapetes inauratae circum-	
circa; imagines in tabulis .	Nro 7.

In cubiculo.

Mensa	Nro 1.
Tapetes laneae circumcirca .	

In palatio arcis superiori.

In hypocausto solutionis vicegerentis.

Janua	Nro 1.
Mensa	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.

In hypocausto secretarii.

Janua	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Mensa	Nro 1.
Fenestra vitrea	Nro 1.

In hypocausto palatii maioris.

Januae	Nro 2.
Mensa	Nro 1.
Fornax	Nro 1.
Fenestra vitrea confRACTA .	Nro 1.

In palatio ipso.

Janua	Nro 1.
Fenestrae vitreae magnae con-	
fractae	Nro 4.
Candelabrum magnum aere-	
um confRACTUM	Nro 1.

In hypocausto musicorum primo.

Janua	. . . . .	Nro 1.
Mensa	. . . . .	Nro 1.
Fornax	. . . . .	Nro 1.
Fenestra vitrea	. . . . .	Nro 1.

In altero.

Januae	. . . . .	Nro 2.
Mensa	. . . . .	Nro 1.
Fornax	. . . . .	Nro 1.
Fenestra vitrea	. . . . .	Nro 1.

In reliquis habitationibus neque ianuae neque fenestrae,
sed omnia confracta et ablata sunt.

Ibidem tres scolopetae bambar-	
dariae connexae sunt	. . Nro 3.
Ahenum aereum	. . . Nro 1.

In conclavi inferiori.

Cancelli ferrei pro fenestris	. . . . . Nro 8.
Pro ianuis	. . . . . Nro 2.
Instrumentum ligneum pro extrahendis scolopetis	. . . . . Nro 1.
Instrumentum ferreum pro attrahendis ad aedificia lignis	. . . . . Nro 1.
Terebra ferrea magna	. . . . . Nro 2.
Aheni cuprei magni	. . . . . Nro 4.
Instrumenta ferrea pro puteis	. . . . . Nro 3.
Pondera lapidum	. . . . . Cent 1 ¹ / ₂ .
Cista	. . . . . Nro 1.
Cuspides ferrei pro palis in ponte	. . . Nro 87.
Janua ferrea	. . . . . Nro 1.
Globi ferrei	. . . . . Nro 20.
Janua lignea	. . . . . Nro 1.
Ferri portio	. . . . . Nro 1.
Cannabi centen.	. . . . . Nro 30 ¹ / ₂ .

In cella arcis prima.

Vini vasa integra	. . . . . Nro 16 ¹ / ₂ .
Vacua vasa	. . . . . Nro 32.

Cistae amplae	Nro 2.
Scalae pro attrahendis et dimittendis vinis .	Nro 2.
Funis magnus	Nro 1.

In secunda.

Vasa vacua	Nro 9.
Scala longa	Nro 1.

Spectant praeterea ad provisoratum molae tres, quae omnino confractae et de novo aedificandae erunt.

In cuius rei testimonium nos Franciscus Budaÿ antecessor et Stanislaus Kraker successor manu propria subscripsimus et sigilla nostra adposuimus. Actum Albae Juliae die prima mensis Martii. Anno 1603.

Franciscus Budaÿ. Stanislaus Kraker.

(Egykorú másolat, a bécsi udv. kamarai ltárban. Sieb. Urkunden.)

e)

Jelentés az erdélyi sóbányokról.

Bericht ober die saltzbergkwerch vnd cammmer, so ihrer kays. Maiestät im landt Siebenbürgenaigenthunblich angehörigsein, wie die bisshero werwalt und verraitt, wass für nutzung getragen, auch wie viell rest am saltz vndt paargeldt gefunden worden.

Befinden sich aber der saltzbergkwerch in allem Nro sieben:

alls	{	Vizakna.
		Torda.
		Coloss.
		Zekhi.
		Deess et Siculiana.

Das erste bergkwerch Vizakna.

Dass bergkwerch zue Vizakna hatt verwalt Colosswarÿ Januss Deakh, vnd hatt anfangs raittung geben, als von 1. Tag Augusti des 602 Jahrs, bis ersten Februarii des 603-ten vbergeben. Darin er an gehauetem saltz-stain Nro 28,483; an

baarem geldt aber 1974 fl. 62 den. verrait. Sein ausgab ist am saltz Nro 25,136 am geldt aber 2099 fl. 29 den. bleibt noch so auf das 603. Jahr restirt saltz-stain Nro 1342, dessen saltzrest wert ist zu dem empfang baargeldt geschlagen vnd zugeraitt worden. Dagegen befindet sich im baargeldt mehr aussgeben so zupuess: 124 fl. 67 den. Der ambtman gibt für, das beÿ den kriegsleuffen das bergwerch vnd taggebey sehr verwüst, die leutth auch abgestorben, also zue erbauung des bergkwerchs viell aufgelofen.

Thuert zuebuss 124 fl. 67 den.

Was dan solche seine gethane ambrattung antrifft, ist theills woll vbersehen, auch die darin befundenen mengl dem ambtman vorgeschrieben, vnd vmb rectificirung aussgeben worden. Weill aber die raittung aus mangl etlicher zugehörungen nit haben können ordentlich aufgenommen werden, auch wegen einer gewisheit des gefallenen vnd gebrochenen saltzes halber inquisition zuehalten vonnöthen, ist solche raittung dem administratori vmb verrer erselung vbergeben worden, damit er die darin nacher befunden mengl sambt dem vbriegen verantworten oder wieder erstatten soll, die andere oder schlussraitung von der vbriegen zeit, als vom 2. tag Februarii bis zur zeit der abtretung, ist vom ihme kein eingeraicht worden. Da er doch zue solcher einraichung zum offternmall ersucht vndt vermant worden, doch nichts gelaist, solls aber nacher zuhanden ihrer Maiestät administratoris proventualis stracks vbergeben.

Dargegen ist diss bergkwerch sambt der saltzcammer ainem Hermbstetter burger Daniell Mallerer im bstandt auf ain Jahr als pro 6000 fl. hung. darzu noch ein traidt vnd wein zehet hingelassen, am vorrat saltz aber mehr nit als saltz stain Nro 1836. lautt inventari, so dem successori vbergeben befunden worden.

T o r d a.

Das saltzberghwerch zue Torda hat verwaltet Tordaÿ Januss Deakh, vnd aine raittung als vom ersten Augusti biss lesten Decembris des 602. Jahrs vbergeben, von welcher zeit er an gehauetem saltz pro empfang saltz stain Nro 57,039, mehr baargeldt 4585 fl. 70 den. verrait. Sein ausgab saltz ist stain

Nro 51,599 bargeldt aber 2535 fl. 96 den. befind sich also defalcatis defalcandis vberschuess am saltz vnd baargeldt 2593 fl. 74 den. Die raittung ist auch zum thaill ersehen vnd die mengl, so darin an ietzo zufinden gewest, dem ambtman vmb rectificirung vbergeben, darauf er bisshero noch nicht geantwortet. Weill aber des ambtmans raittung sehr verdächtig erscheinen, derwegen dan ein inquisition anzustellen von nöthen, wie auch des zu Vizakna raittung also beschaffen, ist solche dem administratori vmb verrer ersehung auch vberantwort worden. Seine andere oder schlusraitung biss zu der zeitt, alss das bergkhwerc dem arrendatori bestandtweys vbergeben worden, hat der ambtman gleichfalls nit aingebracht. Da er ebener massen von herren commissarien ihrer Gnaden selbst, vnd vom secretario zu dickhermalln vermant, vnd die reittung abgefordert worden; welche auch wie die zu Vizakna dem administratori proventuali soll ehist vbergeben werden, befindt sich also noch am saltz stain Nro 4858 die seinem successori, als ietzigem arendatori, lautt inventari vbergeben worden. Es haben sich aber auch nacher befunden bey 30-m stain saltz, so der ambtman im 603-t Jahr aus dem bergkwerch ausschauen lassen, vnd verkaufft hatt (weil die herren commissarien ein verzeichnus auss Allvintz, dahin solches saltz geführet worden, befunden) welche er ambtman in seiner schlusraitung ihrer Maiestät zu gutten zu verraitten schuldig.

So ist das bergkwerch nachmalln ihrer Maiestät regalium proventuum administratori Hansen Rener burger zur Hermbstadt vmb ain jährlichen bstandt als pro 7500 fl. verlassen worden, wie in dem bericht oder die bestandt verlassung vnd der darüber aufgerichteten contract mit mehrern zuevernemen.

Coloss vnd Zekhi.

Diese zwey saltzbergkwerch Coloss vnd Zeckh hat bissher ingehabt vnd genossen die stadt Clausenburg wegen ainer dargeliehen summa geldt, als 40^m fl. darüber sÿ vom Bathori Sigmundt assecuratoriales vberkhomben vnd fürbracht, auch des herren Georgen Basta veldtobristen patent wegen ruhiger possidirung. Sein aber diese zwey saltzbergkwerch sambt den

cammern wieder der stadt Clausenburg vmb ainen bstandt als jährlichen pro 1200 fl. hung. verlassen worden. Welche bstandt summa die stadt zu handen ihrer Maiestät einember, als zue yeder quartalszeit 300 fl. vermüg aufgerichten bestandtverlassung contract zuerlegen schuldig, da sich dan in abtretung in beeden saltzcammern an vorrath saltz stain Nro 1000 befunden, welchen vorrath sie die bestandt inhaber zur zeit der resignirung wieder zu erstatten schuldig.

Deess.

Das berkwerch Dees hatt bissher ingehabt vnd genossen Mindzenti Benedict, auch wegen aines darleihens als 17^m fl. darüber er vom Bathori Sigmundt assecuratorien fürzaigt. Die nutzungen, so er aus dem bergkhwerch genomben, soll vber allen vncosten mehr nit als 105 ducatos vom 602. Jahr gebracht haben, sambt etlichen stein saltz, so zue handen ihrer Maiestät hoffrichter zu Samosvywar Hansen Stenzell gegen quitung dargeben, und dafür das geldt der hoffrichter pro empfang verrait. Nachmah weill das bergkwerch dem Mindzenti so lang, biss der sein geliehen geldt summa wider bekommt, zue geniessen gleich wie pfandtsweys weys (*sic*) versetzt, aber wenig nutzung getragen. Wie dan das 602^t Jahr mehr nit den 105. ducaten nutz einkomben, aber Maiestät kann daher sonst zugewarten, ist das bergkwerch sambt der saltzcammer neben vier dreysigsten vnd dem traidt zehet, zue Deess vnd Ackhua ihrer Maiestät hoffrichter zue Samoss-Vywar, als obbenenten Hansen Stentzll vmb ain bstandt als jährlichen pro 16^m fl. verlassen worden. Darvon der bstandt inhaber Quattenber 4000 fl. am bstandt zu handen ihrer Maiestät einnember erlegen soll. Am saltz aber ist im vorrath verlassen worden: stain Nro 624. Welcher vorrath der bstandt inhaber zur zeit seiner abtretung wieder zu erstatten schuldig.

Saltzberghwerckh im Säckllandt.

Diess saltzberkhwerch im Sackhllandt gelegen wirdt ieziger zeit nit gebautt, allein weilln die Sackhlln sollen mit adelichen freyheiten begabt sein, gebrauchen sy es oder einander selbst, ist aber dem administratori regalium proventuum

vnd sonderlich dem hoffrichter zue Foggaras anbevohlen worden, solches wieder zuerbauen und ihrer Maiestät nutz zue machen.

(A bécsi udv. kam. lt. Sieb. Urk.)

f)

Jelentés az erdélyi fiscalis uradalmakról.

Verzeichnuss aller deren possession und fleckhen so zue ihrer Maiestät herrschafften in Siebenbürgen eigenthümblich gehören und itzieger zeit dahin dienstbar sein und genossen werden.

Erstlich Weissenburgkh.

Zue dieser hoffrichterey werden eigenthümblich genossen, inn allem, märckh und fleckhen Nro 14. Welche genent sein: Weissenburg das städtl sambt der vorstadt oder zu fleckhen Borbant, Zenthmere der margkh, Zeölöss, Sardt, Pokhloss, Cligedt, Waradgia, Beörne, Remethe, Ponora, Tupanfalva oder Kempen, Biztra unndt Muska. Auss welchen possessionen die letzten dreÿ, Tupanfalva, Biztra unnd Muska, weil die bisshero ihrer Maiestät wenig nutz getragen, oder in raittung verrait worden, wie dan lautt des vorgewesten hoffrichters zu Weissenburg gethanen raittung, nur etlich hundert fl. nutzung in allem mehr nit sich befindet, auch mehr der espan darin sich ausgehalten, noch darzu der landtsknecht und ihrer haubtleutth pferdt mit fuetter und hew gefuttert und gefrett worden, habens die herren commissarij dem herren Hansen Adam von Hoffkirchen freÿherrn etc. in ainem gewissen bestandt als jährlichem umb 3000 fl. hinverlassen, welche summa er von Hoffkirchen woll wirdt raichen können, wan der ein holtzffletzwerech daselbsten anrichten thuett, das er sich auch zuthun verobligirt hat; von den andern märckht und fleckhen Nro 10. weil die itziger zeit gar ödt unnd verwüst, ist kain nutz und einkhomben bisshero eingenomben worden, ohn allein, was aus dem bruckhen geldtgefallen zue Waradgia, und die mauttgefallen aus den traidtmühlen

das doch gar wenig, gefallen und einkomben. Verrer gehören darzue sechs weingarten, die im inventari specificirt und genent worden. Mehr werden zue dieser hoffrichterey gezehnt etliche sächsische stüell als Segeswar, Köhalm, Zeben, Zeretahell vnnnd Zazzebes. Was daher an wein, traidt, gersten, habern, hirsch, flachs und anders einkombt, alles praecipirt, ausser diesem befindet sich itzieger zeitt keine andere einkomben oder dörfer, so darzue genützt werden.

Die herrschafft Foggaras.

Zue dieser herrschafft werdenn auch itziger zeit gebraucht vndt genossen mittl und dörfer Nro 60. Welche ein gantz jahr dinstgeldt geben, lautt des daselbst wesenten hoffrichters verzeichnuss 1515 fl. 55 den. darzue werden auch 20 saxische dörfer aus dem stuell Nagisenckh, zu wein, traidt, habern, hönig und dergleichen gezehnt, noch ist ein edlsietz darzu gehorig Comoni genant, daruf ein aigner espan noch gehalten wirdt; zue welchem dan etliche dörfer dinstbar sein gemacht, doch nur an robat, als da sein, Ober und Vnder Comona, Ober- und Vnder-Venetia, Kochiolata und Lupsa, welche die ackher-länder und gründt zue dem edl und freyhoff anbauen, ackern, besamen, schneiden und einwechseln sollen.

Abermalln ist ein mittl oder dorff Bettlehm genant, so auch darzue gehörig und genossen wirdt, deren zinss und dinstgeld schon in der summa der 1515 fl. 55 den. mit einkomben, wie dan des margkhs Foggaras zins selbst darzue geschlagen. Sonst befinden sich dieser zeit an aigentümblichen gütern kleine mehr.

Die herrschafft Samoss-Vywar.

Zue dieser herrschafft werden itzieger zeit nit mehr als Vywar, Nemethi und Orman gebraucht, sambt der zehnt-quartt von den pristern an wein, traidt und andern, aus dem stuel Nesen, und was von mühlen sonst, so zum schloss gehören, einkombt.

Die herrschafft Dewa.

Zue dieser herrschafft Dewa befinden sich lautt furbrachtes urbarij diese dörfer itzieger zeit, als Dewa der margckht, darin aber bey 12. vermüglichsten von Bathori Sigmundt gea-

delt worden sein. Mehr nach benente dörfer deren Nro 30. gezelt und genent werden als Zantohalom, Almas, Kozolia portio, Iffiu oppidum, Raduliest portio, Play, Zteregonia, Laposnak portio superior et inferior, Braznik superior, inferior est plane deserta, Baniest, Facza, Pank, Mihaliest, Faoziat portio, Rosskony portio, Pyna, Papest, Kordan, Gerend, Zadi-sor, utraque Lazo, Bradet, Tyza, Tey, Bukurel, Lapugi inferior, Lapugi superior, portio Chaba, Pez, Zeliste, Ztanchyest.

Die herrschafft Lippa.

Wegenn dieser herrschafft weill es in des feindes nache gelegen, ist der hofrichter daher zu der raittung nit zuebringen gewest, auch die kriegsleutth daselbst, dy einkhomben alle genossen, und der turckh täglich straißen thutt, ist also kein verzeichnuss zue diesemmal zue bekhomben gewest.

Die herrschafft Jenő.

Zue dieser herrschafft werden itzieger zeit genossen, mehr nit als der margckht Jenő, Rokzen, Jenowadas, Gella, Pankota, welche aber mehrer theill verödt sein.

Aus der pertinentia Kosond seind 20. dorffstellen, die werden alle von den hussarn zue Jenő genossen, und seit die vestung aus des erbfeindts henden erobert worden, hatt mans zu der vestung gebraucht. Der herr Basta soll denen assecuatoriales derwegen zuerthailt haben.

Caran-Sebecs.

Zue diesem ortt sollen itziger zeitt mehr nit den zwey dorfer Karan und Czymana genossen, die aber verzetzt worden, wie im andern libell zue sehen.

Lugos.

Bey dieser herrschafft befinden sich mehr nit, als der margckh Lugos. Auch noch andere kleine dörfer Nro 11. die aber itzieger zeitt von dem erbfeindt, gar ödt und verwüst worden und Hussar Peter obrister genensts.

(A bécsi udv. kam. lt. Sieb. Urk.)

XLIII.

1603. febr. 28. .

a)

A kolosvári részgyűlés határozatai.

Nos comites comitatum Transylvaniensum et caeterarum partium eidem subiectarum, caeterique electi ordines et status sedium Siculicalium et Saxonicalium eiusdem regni Transylvaniae etc. Damus pro memoria etc. Cum nos iuxta speciale decretum dominorum procerum magnatum, reliquorumque statuum et ordinum trium nationum Transylvaniae in generalibus eorum comitiis, circa 15. diem Januarii proxime praeteriti Albae Juliae celebratis, pro oratoribus, et legatis ibidem electis, cum plena facultate et instructione ad sacram caesaream regiamque maiestatem, ratione publicorum regni negotiorum mittendis ad ultimum diem Februarii anno praesentis in civitate Kolosvar convenissemus, ac de expediendis legatis, aliisque rebus ad id necessariis tractare cepissemus occurrerunt aliqua, quae et apparatus legatorum impedivisse, et deinceps quoque in commodo fore animadvertebamus, de quibus unanini voto, certos Articulos vigore plenipotentiae nostrae, superinde attributae conclusimus. Qui quidem sic sequuntur de ordine.

(1) Mivelhogy a minémű költséget a császárhoz ő felségéhez rendelt urainknak felvetettek volt kapu számra, elegetendőnek nem látjuk lenni: tetszett országul a nemességnek, és egyéb velünk való rendeknek is, hogy ujonnan vármegyéenként bizonyos summát adjanak. Mely summát ilyenképpen a comesek vegyenek fel, tudniillik: gyűlések lévén minden székeken, ő magok disponálják, senki magát ebből ne vonogálja, sőt ha retrahálná is mostan, a comeseknek ilyen autoritás adatott publice és egyéb tisztviselő embereknek is, hogy ha ki meg nem hadná adni és venni jószágán, erővel is exigálhassák, kiért ha perleni akarna is, az exactorokkal, semmi uton a comes törvényt neki ne szolgáltatson. Ha hol pedig a reluctans valami potens lenne, és ugyan obstinate nem hagyná megvenni

jószágában, citáltassék a székre, és jure mediante valamivel aggraválja, defacto exequálják, és az exactor mellé a vármegyétől erő adassék arra elégséges, az obstinatusnak pedig se törvény, se appellatio ne engedtessék.

Adjon azért:	florenos:
Fejérvármegye	600.
Colosvármegye	500.
Dobokavármegye	300.
Hunyadvármegye	400.
Karán-Sebes	100.
Küküllővármegye	500.
Thordavármegye	300.
Szolnokvármegye	300.
Zarándvármegye	100.

Az lakságon az egy ház helyű nemes emberek adjanak: denarios 32.

Miért pedig a székely uraim az első felvetett költségben részesek voltak, ez mostani közönséges felvetésből is nem vonhatják ki magokat, a köztök levő nemes személy azért adjon: denarios 32.

A lófőség adjon: denarios 10.

A szabad székely adjon denarios 5.

Ennek felszedésére a kapitányok, és királybirák mindjárast exactorokat rendeljenek, a kik mellé elegendő erőt tartozzanak adni, hogy ha contumások találatsnak, mox et de facto megvehessék rajtok azon büntetés alatt, és azon mód szerint, a mint vármegyékre, és lakságra rendeltetett.

(2) Mivelhogy pedig Egri György, kire a követek felküldését, és az ajándékok megszerzésére való költség felszedését bizonyos székeken a székelységen biztuk volt, sem az elmúlt fejérvári gyűlésre, sem ide az Kolosváratt való gyülekezetünkben nem jöve, sem okát nem jövetelének nem adta értesünkre, a pénzben is a mennyit beszolgáltatott, többet íteltünk annál nála lenni, melylyel mind a követek utjokban megkésődtének, és mind pedig az ajándék szerzésében fogyatkozás esett, végeztük azért, hogy Egri György ad 1um diem Aprilis proxime venturum registrumával együtt ide jöjjön Kolosvárra, és Gyerőffi János atyánkfiának számot adjon, és minden percipiált pénzt kezében

szolgáltasson minden fogyatkozás nélkül. Melyet ha Egri György nem praestálna, az ispányok 200 forintot duljanak marhájából érette; ha marhája annyi nem volna, jószága foglaltassék el érette az ország számára és semmiképpen addig kezébe ne bocsáttassék, míg perceptiójáról való igaz számadással, és a pénz beszolgáltatással magát elegendőképpen expedálja; ismét azért a derék számadásra és a pénz beszolgáltatására iterato sub poena duplicata kényszeritessék.

(3) Továbbá holott Imecs Mihály Havaselföldében való szolgálatban foglalatoss, tetszett hogy ő helyette Háromszéken ez mostani felvetett pénzt szedje Kálnoki János, és az előtt felvetett pénznek restantiáját is ugyanakkor megvegye, és felszedje, ezen felvetett pénzzel beszolgáltatassa.

(4) Tetszett az is, hogy ennek a pénznek beszolgáltatása napja legyen ad dominicam misericordiae immediate venturam idest ad 3. diem Aprilis azon helyre, és azoknak kezekbe, a kiknek az ország rendeli és deputálja.

(5) Ha pedig ezeknek exequálásában az ispányok avagy királybírák gondot nem viselnének és a felvetett summát, a rendeltetett helyre, és arra deputált embereknek kezébe épen bé nem szolgáltatnák, tehát akárki, a kinek kedve, és akaratja léssen hozzája megadván az országnak a summát, a kivel az ispányok tartoznak, akármelyik vármegyében levő faluját, jobbágyit, a melyeket szeret, elfoglalhassa csak ezen articulus erejével, contradictione, inhibitione, répulsione, aut gratia principis minime obstare volentibus, és mind addig birhassa, míg a summát megadja. Ha hol pedig az ispány a foglalásnak contumaciter resistálna in poena infra notanda ex parte eorum, qui contra executionem comitum violenter se se opponerent deputata convíncáltassék.

(6) Minemű szükség kényszerített légyen a megírt summának felvetésére, tetszett, hogy minden székes helyekre ország nevével megirattassék.

(7) Vagynak ilyen panaszkodások is minthogy minden vármegye két processusra szakasztatott; egyik processusbéli ispány minden adókat exigál, iure et suo modo a rendelt helyre adminisztrál. A másik processusbéli ispány sem a szükségét, sem tisztinek kötelességét nem gondolván, vel negligen-

tia ductus, vel contemnendo publicam constitutionem sem maga sem egyebeknek az ő processusában levőknek jószágokból a rendeltetett adót bészolgáltatni nem akarja, melyből gyakorta de kiváltképpen mostan, a közönséges nagy szükségnek idején sok fogyatkozások esnek és estenek is.

Végeztük azért: az ilyen negligens vagy contumax ispánynak, és az ő processusában levő uraknak, nemeseknek és minden rendbélieknek jószágára, a másik processusbéli fő és viceispánynak szabad legyen menni, és a negligens ispánynak jószágát a negligentiéért contradictione, inhibitione, repulsione aut alio juris remedio non obstante, imo neque gratia principis in hac parte eidem suffragari valente megdúlhassa, a rendelt adót is mind annak, és minden egyéb abban a processusban levőknek jószágán uti praemissum est exigálhassa, mint szintén a maga processusában.

Ha pedig vagy negligens ispány, vel aliqui magnatum nobilium, aut illorum officiales, in illo processu existentes, az más processusbeli ispány-executiójának resistálna, tehát az olyan ispány, úr, nemes ember vagy tisztartó in nota perpetuae infidelitatis convincáltassék. Igyen, ha valamely közülök processu juris akarná az exactiót interturbálni, és infestálni, semminémű székes és törvényes helyeken actió oda ne adassék, hanem perpetuum silentium in hac parte imponáltassék.

Melyben úgy mint publica constitutiókban universorum regnicolarum azt az exactort contra quosvis legitimos et violentes impetitores, turbatoresque tartozzék protegálni és defendálni. Ezt is hozzátévén, hogy ha valamely nemes embernek akármelyik vármegyebeli jószágának elpusztulásáért, ez felvetetett pénzt és az előtt felvetett restantiákat az ispány az ő vármegyéjében meg nem vehetné, tehát akármelyik vármegyében, a hol épebb jószága találtatik, reámelessen, és abban a vármegyében való ispány tartozzék a viceispányt melléje adni, és azon móddal, uti praemissum est, azon az jószágon megvenni.

A mely nemes ember pedig jószágának pusztulásáért városban laknék, és marhája volna, a viceispány a városba menvén, tartozzék az város bírása egy eskütt embert melléje adni, és ezzel a nemes ember szállására mehessen, s az olyan nemes ember marhájából az ispány igazat vehessen.

(8) Noha továbbá ennekelőtte sok articulusokban volt végezés arról, hogy az kit az ispány az gyűlésre választ, sub poena tartozzék elmenni, de még is találkoznak olyak, kik contumacia ducti elmaradnak, s el is maradtanak, kiváltképpen ez mostani szükséges dolognak idején. Végeztük azért: hogy valaki ide választatott, s el nem jött, ha jó ratióval magát de absentia nem excusálhatja, az olyan contumaxnak jószágán mox et defacto az ispány omnibus remediis exclusis 200 forintot vehessen. Ennek utánna is pedig azon dologban poena in articulis exinde confectis denotata observáltassék. Ebben is egyik ispánynak a másik processusában azon hatalom és authoritás adassék, mely a felvettett költségnek az felvételiben adatott az országtól.

(9) A latroknak kergetésében is azon mód observáltassék.

(10) Végeztük azt is, hogyha mely nemes ember czégéres latrot megsarczoltatna, és elszabadítaná, tehát a tisztviselő ember, a ki abban tapasztaltatik in nota perpetuae infidelitatis convincáltassék. Ha pedig privatus ember, 200 forinton maradjon, mivelhogy némelyeknek annyit extorqueálnak afféle latroktól, hogy abból igen könnyen az latroknak díját megadhatják. Ha paraszt ember tapasztaltatik abban, azon büntetéssel lakoljon, a melylyel a malefactornak kellett volna bűntetődni.

(11) Ha hol valakihez suspicio volna, tehát a ki végre mehet, tartozzék a földes urának megmondani, az is tartozzék mindjárt megfogni a suspecta personát; ha meg nem fogná, comperta rei veritate, az olyan latornak díjján maradjon. Ezeknek pedig exequálására az ispányokat rendeljük, hogy sub amissione officiorum citáltassák a székre az afféle embereket, és első széken revideálván, absque dilatione exequáltassák. ✕

(12) Végeztük azt is, hogy a követek jószága mind lovag és gyalog állatásból, hadba menéstől, élés adástól addig, míg császártól ő felségétől megjönek, immunis legyen.

Azonképpen minden causájok ezen követeknek juxta antiquos articulos infra tempus reditus eorum prorogáltassanak.

Quae quidem constitutio nostra, ut omnibus quorum interest innotescat, describendam et publicandam esse duximus.

Datum in praedicta civitate Colosvár die 8-va Martii
Anno 1603.

Pancratius Sennyei. (L. S.)

Benedictus Mindszenti. (L. S.)

Nicolaus Bogáthi. (L. S.)

Caeterique electi status et ordines ad prae-
missa publice delegati.

(Az Akadémia birtokában lévő másolatról)

b)

A kolosvári országgyűlés felterjesztése a császárhoz.

Ordinum provinciae Transsylvanicae ad
sacratissimam imperatoriam caesaream regi-
amque Maiestatem dominum, dominum eorum
clementissimum humillimus supplex libellus.

Sacratissima caesarea regiaeque Maiestas, domine domine
nobis naturaliter clementissime.

Cum M^{tas} V^{ra} sacr. omnia delicta ordinum provinciae
Transsylvanicae, quibus vel privatim vel publice, sive aliorum in-
stinctu sive motu eorum M^{tas} V^{ra} sacr. offensa fuit, medio prae-
cipuorum dominorum commissariorum suorum clementer condo-
naverit, id ab ordinibus regni ea gratiarum actione et laetitia su-
sceptum est, omniumque animos adeo conformes reddidit, ut nova
fide sacr. M^{ti} V^{rae} ordines se obstringerent. Gratias itaque
agunt iidem ordines M^{ti} V^{rae} sacr. pro hac clementia, et mi-
sericordia erga nos declarata, eas quas possunt maximas.
Humilime supplicantes, ut paternam hanc affectionem inna-
tamque benignitatem etiam deinceps erga eos benigne demon-
strare velit, promittentes iidem ordines se quoque ad omnes
occasiones fideles futuros et propere iussa M^{tis} V^{rae} sacr. exe-
cuturos.

1. Caeterum cum in Transsylvania principes pro tempore
constituti, non obstante diversitate religionis ipsorum, liberta-
tem religionis semper intactam habuerint, quam et commis-
sarii M^{tis} V^{rae} sacr. reverendissimus dominus Stephanus Zu-
hajy, ac illustres et magnifici domini Nicolaus Istuanffy et
Bartholomaeus Pezzen anno 1598. pro recipienda Transsyl-
vania missi iuramento suo approbarunt: novissime vero etiam

illustrissimus dominus Georgius Basta in contractu, vigore plenipotentiae a M^{te} V^{ra} sacr. ei attributae cum ordinibus provinciae inito, in eodem statu reliquerit, orant ordines, quo M^{tas} V^{ra} sacr. religionem sine omni perturbatione eodem modo conservare velit, quemadmodum in caeteris etiam provinciis M^{tem} V^{ram} sacr. facturam ordines provinciae Transsylvanicae compertum habent.

2. Quemadmodum in priori etiam legatione ab ordinibus regni Transsylvanicae supplicatum est, ut sacr. M^{tas} V^{rae} serenissimum dominum Maximilianum archiducem etc. fratrem suum charissimum pro regni administratione in Transsylvania praeficere dignaretur: supplicant etiam nunc, se in eo exaudiri. Quod si aliqua de causa M^{ti} V^{rae} sacr. aliter videatur, illustrissimum dominum Georgium Basta a praeclara fide et industria M^{ti} V^{rae} sacr. provincialibus vero ob amore iustitiae laudabilique rerum administratione satis commendatum; si vero id etiam M^{ti} V^{rae} sacr. minus placeat, M^{tas} V^{rae} sacr. provinciae huius regno Hungariae iam incorporatae administrationem more praedecessorum suorum divorum Hungariae regum, alteri alicui Ungaricae nationis, apto et idoneo, clementer committere velit.

3. Cum cura et administratio regum non minus conducatur ad conservationem libertatum subditorum, quam regni defensionem: ideo orant ordines demisse, ut M^{tas} V^{rae} sacr. omnes ordines, nobilitatem, civitates muratas, et libera oppida in legibus, donationibus (exceptis donationibus Michaelis alias vaivodae Valachiae Transalpinensis, demptis quibusdam militibus, aliis quibusvis factis) nec non literis privilegialibus, assecuratoriiis, inscriptionibus, impignoraticis, adiudicatoriis, earumque processibus, immunitatibus, libertatibus, indultis et in omnibus praerogativis, clementer conservare velit, quandoquidem et domini commissarii D. Stephanus Zuhay, Nicolaus Istuanffy et Bartholomaeus Pezzen, novissime vero etiam ill. D. Georgius Basta literis suis fide interposita provincialibus datis, ea in pristino statu et robore relinquentes, approbarint. Cuius D. Georgii Bastae contractum cum ordinibus provinciae anno proxime praeterito celebratum, et assecurationem ut M^{tas} V^{ra} sacr. inviolatam habeat, humilime ordines praecan-

tur, vel ea saltem ratione, quod et D. commissarii novissimi Mtem Vram sacr. nihil immutaturam, verbo Mtis Vrae sacr. in publico ordinum conventu palam pronunciarint.

4. Porro, quemadmodum tempore primae cessionis Sigismundi principis et resignationis provinciae Transsylvanicae Mtas Vra sacr. interposito iuramento dictorum commissariorum suorum D. Stephani Zuhay et reliquorum, clementer hoc promiserit, quod consiliarios, capitaneos et officiales in administratione provinciae Ungaros habebit. Eo nomine supplicant ordines humillime, ut Mtas Vra sacr. easdem constitutiones nunc quoque clementer admittere, confirmareque dignetur.

5. Cum autem iam a quinquaginta ferme annorum spatio omnes caussae, differentiae et lites, inter provinciales ultro citroque ortae, iudicio iudicum eiusdem provinciae semper decisa et determinatae fuerint, hunc veterem provinciae usum ob vetustatem pro firma lege iam habitum, propterea quod provinciales ob facultatum tenuitatem extra eam provinciam proseguendae litis causa proficisci nequeant, Mtas Vra sacr. clementer ratum firmumque habere velit, ordines demississime supplicant.

6. Praeterea, dictus Michael vaivoda, dum in Transsylvania esset, donaverat aliquos ex militibus suis possessionibus et villis. Quibus in vigore servandis, cum ordines provinciae propter operam eorum militum, in expellendo Michaele navatam, fidem dederint, quod illustr. quoque D. Georgius Basta approbavit: orant ordines humillime, ut Mtas Vra sacr. eosdem milites in iis bonis conservare velit, quo et fides ordinum, suum sortiatur roborem, milites vero rursus promptiori animo operam suam praestent.

7. Sunt in Siculia, una parte Transsylvaniae, nobiles, qui colonis suis Siculis, propter restitutam eis libertatem, privati sunt. Quibus nobilibus, cum et princeps Sigismundus, restitutae libertatis tempore, talem fecerit promissionem, quod alia bona eis conferet. In eo Mtem Vrae sacr. ordines regni humillime orant, quo Mtas Vra sacr. colonos Siculos eis restituendos iubere dignetur. Vel si Mtas Vra sacr. Siculos plebeos in hac libertate conservandos statuerit, donatarios iuxta promissionem Sigismundi principis similibus bonis contentos

reddere, vel vero bonorum valorem, perennem nimirum aestimationem, eis clementer refundere velit.

8. In pertinentiis castelli Belenyés, quod in comitatu Bihariensi est, plerique nobilium in pertinentiis Jeneo, Stephanus Tholdi; item in Zilagy et pertinentiis Keouar, plurimi in bonis suis, contra formam contractus cum illustrissimo D. Georgio Basta initi, turbati sunt. Quae ut eis restituantur, Mti Vrae sacr. ordines provinciae humillime supplicant.

9. Oppidum Déés, una cum fodina salis ibidem habita, et possessio Akna, pro decem et septem millibus florenis hungaricis integre levatis inscripta fuit a Sigismundo principe Benedicto Mindzenti, quam nondum restituta summa, domini commissarii novissimi ei ademerunt, aliquot annos subsequentes, modosque et condiciones, quibus ei satisfiat, praescribentes. Et quia idem etiam Benedictus Mindzenti adeo exhaustus est, qui sua pecunia tantisper carere non possit: supplicant ordines, ut cum illustr. D. Georgius Basta inscriptionem hanc in vigore reliquerit, et ipsum etiam Benedictum Mindzenti superinde assecuraverit, M^{tas} Vra sacr. id quod in ea summa inscriptionis adhuc restat, ipsi restitui iubeat, vel oppidum et possessionem cum fodina eo usque donec de ea summa sive de redditibus fodinae sive a M^{te} Vra sacr. ei satisfactum fuerit, apud se relinquere benigne dignetur.

10. Bona Georgij Palaticz et Gabrielis Perniezÿ nobilium Transsylvaniensium iure uxorum suarum eos concernentia, camerarii Posonienses aliis contulerunt. De quorum restitutione ordines sacr. Mti Vrae humillime supplicant.

11. Orant praeterea, ut M^{tas} Vrae sacr. habeat diligentem rationem desolatae Transsylvaniae, populorumque in ea oppressorum, qui quo in statu sint, arbitrantur ordines M^{tem} Vram sacr. ex dominis commissariis novissimis hactenus cognovisse. Quae ne in maiorem desolationem deveniat, vel in nihilum porro redigatur: supplicant ordines provinciae, ea qua par est humilitate, ut iam tandem tot rapinis, spoliis et miserorum colonorum cruciatibus, torturis, occisionibus, quae hactenus militibus praecipue Vallonibus, in hunc usque diem nequam interdici potuerunt, modus interponatur: nam nisi hoc fiat manifestum est, nullam ex ea provincia sperandam esse utilita-

tem, quod quanto sit Mti Vrae sacr. incommodo, Mtas Vra sacr. pro ineffabili sua prudentia facile iudicabit.

12. Ordines supplicant iterum atque iterum, ut Mtas Vrae sacr. teneat exercitum in Transsylvania pecuniis viventem, non rapina, uti hactenus. Nam omnia omnibus ordinibus erepta sunt per vim et absque pretio, neque in debitos usus conversa, sed ante tempus prodigaliter consumpta. Quo effectum est, ut multi omni re sua spoliati, fame perierunt, et adhuc plures perire necesse est. Imo animadvertunt ordines etiam hoc, quod antequam falces, fruges intrent, nisi Mtas Vra aliunde provideat, commeatus, quo milites alantur, ibi non inveniuntur.

13. Postremo, orant ordines debita subiectione, ut Mtas Vra sacr. diligentem adhibere curam velit, ne Transsylvania in manus hostium deveniat neve ordines atque tota provincia cum uxoribus et liberis, periculosissima peregrinatione, aliena regna et tecta petere cogantur. Maxime cum provincia Transsylvanica ab ea parte, ubi sita est, propugnaculum multarum provinciarum, atque adeo totius christianitatis censeatur, in eoque sit loco constituta, ut si eam in manus hostium, quod deus opt. max. benigne avertat, devenire contingat, multis inde provinciis hostis nocumento esse possit.

14. Quae omnia cum ita se habeant, ac provinciae Transsylvaniae tenuitas hostisque pernitiōsa in provincia intentio Mti Vrae sacrae nota sit, ordines provinciae Mtem Vram sacr. demississime orant, quo certi aliquid cum hoste in salutem Transsylvaniae constituere clementer velit, cum ea re in eius provinciae salutem christianitatisque emolumentum nihil utilius sit futurum.

15. Postremo, adsunt civitatum Cibiniensis, Segesvariensis, Brassouiensis alias Coronensis et Claudiopolis urbium Transsylvaniae nuntii, de privatis rebus suis Mtem Vram sacr. supplices requisituri. Quos ut Mtas Vra sacr. ex immensa sua bonitate et exaudire et in omnibus iis, quae e re earundem urbium visa fuerint, benignum responsum eis dare velit, ordines provinciae Transsylvaniae iterum atque iterum supplices Mti Vrae sacr. se exhibent.

(Eredetije a bécsi udv. kamarai lt. Sieb. Act.)

c)

A rendek megbízó levele a követek számára.

Sacratissima caesarea ac regia Maiestas, domine domine clementissime.

Quantopere misera haec et afflicta Transilvaniae provincia, superiorum bellorum tempestatibus exagitata, iamque ad extremam redacta sit desolationem, latere sacr. caes. regi-amque Mtem Vram non potest. In quibus quidem angustiis cum ab unica sacr. caes. regiaeque Mti vrae clementia perfugium auxiliumque nobis superesse agnoscamus, legatos hosce nostros: magnificum, generosos ac egregios dominos Benedictum *Mindzenti* de Vicze, magistrum Joannem de *Kiralifalwa* protonotarium, Sigismundum de *Sarmassagh*, et Joannem *Petky* de Ders, ac prudentes et circumspectos Gallum *Lutsch* et Georgium *Eniedi* iuratos ciues Cibinienses ad sacr. caes. ac regiam Mtem Vram suppliciter expedivimus. Humillime itaque sacr. caes. ac regiae Mti Vestrae uti domino nostro clementissimo supplicamus, ut eos non minus in conspectum suum benigne admittere, quam ea quae nomine afflictissimae huius provinciae referenda ipsis commisimus, exponentes clementer exaudire, fidem illis habere, et cum gratioso responso remittere non dedignetur. De caetero humillima obsequia et subiectionem nostram sacr. caes. ac regiae Maiestati Vestrae demisse offerentes, eandem ad salutem incolumitatemque totius rei-publicae christianae quam diutissime et foelicissime valere exoptamus. Datum in civitate Colosuar, die IX. Martij, anno domini MDCIII.

Sacr. caes. ac regiae Mti Vrae

humillimi et subiectissimi fideles

ac perpetui servitores:

Universitas statuum atque ordi-

num trium nationum Transilvaniae.

Külczim: Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. regiae Maiestati, etc. domino domino clementissimo.

(Tizenkét peccséttel lezárt eredetije a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

d)

Basta a császárnak ajánlja az erdélyi köreteket.

Sacra caesarea Maesta.

Venendo li deputati di questa prouincia a far la debita riuerenza alla Mta Vra sacr.^{ma} m'hanno fatto istanza, ch'io li raccomandandi; e poi che sin' hora in loro si uede senon buona intentione di uoler mantenere la fede verso Vestra Mta, non ho uoluto lasciar di humillissimamente supplicarla si degni uolerli accettare nella sua imperial protettione, accio con tanto maggior animo possino perseuerare in essa. Et alla M. V. sacr.^{ma} humillissimamente m'inchino. Di Claudiopoli li 11. di Marzo, 1603.

M. V. sacr.^{ma}

fidelissimo seruitore

G. Basta.

Külczim: Alla sacratissima Maesta dell'imperatore, nostro signore gratiosissimo.

Jegyzet: Ugyanezen napról Bástának egy hasonló tartalmú levele a titk. tanácshoz, melylyel Mindszenty Benedeket, a követség fejét figyelmébe ajánlja.

(Eredetije a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

XLIV.

1603. máj. 15.

A szultán levele a lengyel királyhoz, Székely Mózes érdekében.

Copia litterarum potentissimi invictissimique caesaris Musulmanorum szultan Mahumedi ad serenissimum regem Poloniae Sigismundum tertium missarum.

Gloria splendoreque fulgidissimo Sigismundo regi Poloniae, magno duci Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiaequae et Livoniae necnon Suecorum, Gottorum, Vandalorumque haereditario regi, principi magnanimatorum Jesum comitantium, moderatori negotiorum et rerum plebis et familiae Nasarenorum, domino et haeredi perpetuae beatitudinis

et gloriae incliti regni Poloniae, cuius actionum incrementum beatissimum exitusque felicissimos opto et mutua perpetuaque familiaritate nostra sanctissimoque foedere digna vota laudesque sempiternas offero.

Significationem litterarum mearum amicissimam hanc esse, audita concessione principatus regni Transilvaniae ex gratia nostra illustrissimo et magnifico domino Moysi Zekell Transilvaniensi, quod magnifici per plures, ipsiusmet iuris regni Transilvaniae domini, alique heroes, praeclari et spectabiles viri, litteras per homines suos ad illum misissent, illique significassent, ut quamprimum praedestinatus ille, ex fortissimis electus vaiuoda, ipsemet suo singulari exercitu Transilvaniae regnum ingressurus esset, praenominati magnifici domini totiusque exercitus regni Transilvaniae unamini consensu consilia inissent, Germanorum in Transilvania exercituum copias debellare, unanimiter coniurati per litteras suas annuntiavissent. His perceptis serenissimus princeps Tartarorum Gazi Gerai han illi septem vel octo millia Tartarorum fortissimorum in auxilium praeordinavisset, illisque adiunctis ex partibus Graeciae, aliisque locis aliquot millia equitum peditumque consignavissent, cum illustrissimo heroe, ex fortissimis electo vaiuoda Zekell Moyse Danubium transnavigare Transilvaniaeque regnum magno suo ordinato paratoque exercitu occupare statuisset, Transilvanos per litteras suas certiores fecisset.

Ut igitur Serenitas Vestra ex munificentia liberalitateque sua propter vicinitatem amicitiamque foedus sanctissimum inviolatum erga portam nostram beatam praestans, singulari quodam exercitu suo equestri peditatuque pixidario, necessarium in auxilium advolare, illustrissimum vero et magnificum cancellarium exercituum copiarum suarum generalem, quin constitueret, postulato vero tempore ut Serenitase Vstra vaiuodam praenominatum per literas certiolem faceret, die una eodemque tempore ex duabus partibus Germanorum grassantium copias quibuscunque in locis invenirentur, debellare, ex regno depellere atque eiici curam studiumque suum adhiberet.

Quo vero modo ab antiquis arces regnaque istius provinciae gubernata fuissent et nunc ut in potestatem fortissimi

herois et electi vaivodae redigerentur, miseri et subditi eorum regnum (*sic*) adiuncto auxilio liberalitate Serenitatis Vestrae pristina conditione in pace conservarentur, hoc modo litterae hae nostrae caesareae sunt scriptae, per strenuum nostrum fidelem Ibrahim czausium in fulgidissima beatissimaque porta nostra existentem perferendae ac Serenitati Vestrae sunt missae.

Convenit igitur ut hac ratione, mutuae, constanti, perpetuaeque familiaritati vicinitatique digna necessariaque consilia inirentur, quonam modo Germanorum grassantium hostium copiae, subditis regni Transilvaniae omnem iniuriam inferentes illorumque bona omni fraude despoliantes crudelitaeque omnia devastantes vi vindicarentur. Et ut supradenominatorum ob causam illustrem et magnificum dominum cancellarium plenario exercitu equestri peditatusque exercitu quin Serenitas Vestra mittere dignaretur, amice postulamus. Quae postremo generali exercituum vestrorum ad bellum expedienda necessaria visa fuerint ut electum vaivodam certiolem faceret, diem assignaret, uno eodemque tempore ex duabus partibus consilio vestro ac consensu unanimi Transsilvaniae regnum ingredi, ab antiquo tempore, quo statu ac conditione regna totius provinciae, illorumque arces gubernatae fuerint et ut nunc eiusmodi conditione omnia in potestatem praenominati electi vaivodae restituerentur, illique consilio, studio, auxilioque suo adesse vellet, quo miseri isti subditi, regnaque totius provinciae cura vestra in pace conservarentur.

Non ut Sigismundus, qui optimam divitem omniumque rerum abundantem provinciam Transilvaniae regnum illique praeordinatione divina concessum pro nihilo habebat, summa ignominia contemnebat, creatori omnipotenti pro hisce donis gratias non agebat, sed suasu Germanorum hostibus illis ipsimetque fallacissimis ad placitum pertinaciter adhaerebat, optimum illud regnum Transilvaniae omnibus in locis devastabat, miserosque eius regni colonos vel subditos prodebat, illos in extremam miseriam ad omnem perniciem redigebat.

Illorum quidem miserorum lachrimas gemitusque deus omnipotens audiens, acceptans, ita quod hucusque qui Transilvaniae regnum vi occupare ingressi fuerint, deterrime peri-

erunt, illisque non concessis (*sic*). Deus omnipotens magna ignominia ultimoque supplicio poenas ab illis scelerum repetivit. Quare et hoc tempore conveniret ut ex partibus vestris magnifici aliique totius regni Transilvaniae domini spectabilesque viri, consiliis atque litteris vestris non resisterent, a Germanorum grassantium coniuratione animum diverterent, quo vero modo ab antiquitate, ita et nunc illum ex fortissimis electum vaivodam obsequerentur, illique summa obedientia fidem adhiberent.

Sin vero aliter, scire deberent, quod subditi miserique illi a gravi summoque exercitu ei ex omnibus partibus assignato et misso in perpetua mancipia redigantur, totumque regnum igne, gladioque devastetur. Quamobrem subditi tot millia totius regni pessime opprimentibus (*sic*) vitaeque depriverentur, quod quidem spectaculum miserrimum esset. His litteris nostris caesareis perceptis intellectisque qua ratione et quomodo exercitus praeparetur, illustrem et magnificum dominum cancellarium cum quot exercituum copiis et quonam tempore Serenitas Vestra mittere constituerit, nos ut per litteras Serenitatis Vestrae certiores fieremus, optamus. Serenitatem Vestram quam foeliciter valere cupiamus. Datum in sede nostra Constantinopolitana die 3. mensis Zilkade nuncupati, Anno vero Muhammedi sancti prophetae nostri 1011.

Hátirat: Illustrissimo ac magnifico domino domino Moysi Zekell, ex strenuis fortissimisque heroibus, electo regni Transilvaniae vaivodae etc. domino meo elementissimo litterae hae tradentur.

(Egykorú irat, mely meg van a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

XLV.

1603. jú n. 11. (új sz. 21.)

Radul vajda és bojárjai hitevele, Székely Mózesnek.

a)

Litterae Radul vaivodae ad Moysen Zekely.

Illustrissimo domino domino Moysi Zekel de Semienfalwa, vaivodae regni Transilvaniae, necnon Siculorum comiti etc. domino amico nobis observandissimo.

Illustrissime domine domine amice vicine nobis observandissime, salutem etc. Ex litteris magnificae D. V. quid scribat et animi habeat, intelleximus; moneatque nos scilicet quod fidelitatem praestaremus caesari potentissimo, totamque spem haberemus solummodo in illo. Ad quam rem pro nostra salute iam hoc facere et praestare tendimus, potentissimoque caesari capita nostra demisse volumus inclinare. Quoniam autem ita se res habeat et ad hoc venit, quod nosmetipsos in tutelam potentissimi caesaris praestare volumus, quod et magn. Dtio Tua pro certo habere possit. Ideo magn. Dtionem Vram amice rogamus, ut apud potentissimum caesarem, secundum magn. Dtionis Vrae fidem, promissum et scripturam nobis gratiam et tranquillam pacem remansionemque parare conetur, omnibusque in rebus nostris apud potentissimum caesarem magn. Dtio Tua ad remansionem sit author. Vaivodae autem Simeoni, qui saepius ansam solet mali praebere, regnum istud miserum devastat, compilat; idcirco ex voluntate magn. Dtionis Vrae sua magnificentia Bektes passa serio mandet, quod sine regno isto sit, et deinceps non devastet et non praedet, si iam regnum istud desolatum potentissimo caesari caput inclinavit submisit, et ita sub potentissimi caesaris nomen se commendavit, quia si demum pax ista contra potentissimum caesarem (quod deus avertat) iterum amitteretur, nullus in culpa erit, et ratio, si arma capit erga nos, sed Simeon vaivoda. Idcirco si magn. Dtio Vra rem nostram velit compesci coram ita habeat, quod sub fidelitate potentissimi caesaris de utraque parte possemus pacifice in regno nostro requiesci. Similiter Tartaris Bucziakiensibus serio mandet magn. Dtio Vra, quod misero regno isto nihil contraria urgent, non praedent, et devastent iam ulterius, sed sint sufficientes compilatione ad hoc usque tempus. Pro cuius rei veritate et testimonio misimus hos duos Boërones cum literis nostris ad magn. Dtionem Tuam nomine Szwelchÿer Manuel et Zlattam Armas omni cum disciplina, ideo magn. Dtio Vra in omnibus fidem habeat. Quod reliquum est illustrissimam magn. Dtionem Tuam feliciter valere cupimus. Ex civitate nostra Tergowistÿa, die 11. Junii, anno domini 1603.

Illustrissimae Dtionis Vrae

amicus vicinus benevolus

Valachiae Transalpinae princeps.

(*Oláh aláírás*).

(*Szélén Szamosközy írásával* : Descripsimus ex archetypo ad verbum. *Ez alatt* : Radul vajda eb hüti.)

b)

Litterae Boeronum ad Moisem Zekel.

Illustrissime domine amice vicine nobis observandissime salutem et servitiorum nostrorum vicinitatisque nostrae commendationem.

Ex litteris mag. Dom. Vestrae quid animi habeat moneatque nos simul cum regno pro pacifica futura remansione intelleximus, potentissimo caesari fideles obedientesque essemus, sicuti autem quoque a plurimis temporibus fuimus. Nos igitur unanimiter in unum convenientes inter nos metipsos conditionem remansionemque pacificam animadvertentes consultum habemus simul cum principe nostro hoc, ut potentissimo caesari dum viveremus fideles a minore usque ad majus simus, secundum mag. Dom. vestrae et Bektes Bassa scripturam promissum, fidemque, quam nobis magn. Dom. Tua sub fide scripsit, quod universi apud potentissimum imperatorem aliorumque contra quoslibet pacificam remansionem pacemque constituere simul principi nobis et huic misero regno non recusat. Certum est et hoc apud m. D. Vestram quum primum Simeon vaivoda hoc in regnum intravit, et in sedem sedit, variis et innumeris contrariis miseriisque incepit regnum hoc onerare, quas miseras regnum nequaquam pati potuit, simul igitur et semel contra eum arma cepimus, e regno eiicimus. Tunc quoque temporis statim volumus a potentissimo caesare aliquem pro principe agnoscere, sed usque ad tres menses fuit regnum sine principe, quam rem et Sigismundo alias principi Transilvaniae scripsimus. Videns ergo hoc ut intra tempus Simeon vajvoda veniens expeditione sua bellica ad nos, regnum istud iterum in potestatem suam redigere vellet, ita postea caput nostrum et animi sensum debuimus studiose ad Romanorum imperatorem inclinare, cuius auxilio iterum veniens contra illum expulsus est

per nos e regno. Inter haec autem fuimus in pace. A M. D. Tua nos quoque optamus secundum M. D. vestrae fidem scripturam et promissum quod mag. Dom. vestra velimus, intelligat voluntatem nostram erga Simeon vaivodam, quod nos unanimiter vaivodae Raduli ad evangelium fidem praestitimus, unaque cum eo volumus vivere et mori, quam alium principem dominari. Si ergo vaivodae Simeoni ad talia animum haberet, iuravimus quod volumus a minore usque ad majus omnes contra eum arma capere, simulque mori quod non deinceps dominari in regno nostro. Quoniam autem mag. Dom. vestram deus ad haec reconciliavit, quod pacificam remansionem totius regni nostri ad se levavit: idcirco sit apud potentissimum caesarem omnibusque in rebus nostris fautor lucidus, ut ita simul de una et altera parte haberemus in regno remansionem pacificam. Versus Moldaviam autem uno consensu M. D. vra cum Bektes Bassa legant homines per quos M. D. tua et litteris Simeoni vaivodae mandet, quod sint contenti tanti periculi, quia certum est et apud mag. Dom. vestram quam horribiliter devastatum est istud regnum, ita admodum, ut miseri coloni pro eorum variis excursionibus sufficientes ad nihil esse possint. Similiter Tartaris Buchakiensibus mandet mag. D. Vra. deinceps non compilent, devastent, impredientque hoc miserum regnum, quia iam sub potentissimo caesare totaliter se contulerunt. Pro rei autem huius nostrae veritate et vigore misimus ad mag. dom. vestram cum litteris nostris hos praesentes duos Boërones Manuelem Sulcher et Zlattam Armas quorum mag. D. tua fidem habeat si quid dixerint nomine nostro. Confortavimus autem literas nostras in regno hoc existentium Boëronum propriis sigillis aliorum plurimorum Boëronum voluntate et commissione. Quod reliquum est illustrissimam D. Vram felicem valere optamus. Datum ex civitate Tergowistia die 11. Junii. Anno dni 1603. Illmae D. Vrae amici vicini benevoli. Totus coetus nobilium seu Boëronum regni Valachiae Transalpiniae.

Sigilla Boëronum

XII. (L. S.) (L. S.) (L. S.)
 (L. S.) stb. 12. p. h.

(Mindkettő Szamosközy által vett másolatban megvan a budapesti Egyetemi könyvtárban.)

XLVI.

1603. jú n. 13.

Lichtenstein Károly inti Kornis Boldizsárt, hogy a császár iránti hűségben legyen kitartó.

Magn. Dne. Fidelitatem Vestram erga S. Caes. Mattem et perspeximus et laudamus et ut magis in dies propensior fiat identidem cohortamur; non enim frustra id fecisse vobis compertum erit: nam et munificentia caesaris et opera nostra in eamet obtinenda, non indigebitis. Porro inceptis futura respondeant; dum enim sese occasio obtulerit, nostrum erit bene merentes non oblivisci. Valete. Pragae 13. Juni 1603.

Mag. D. Vrae

ad in serviendum paratissimus

Carolus a Lichtenstein.

Külczim: Magnifico Dno Balthasari Kornis de Ruska etc. Sakmar.

(Eredetiről a t. Mike S. úr gyűjt.)

XLVII.

1603. aug. 24.

Básta György meghívója a szept. 5-iki országgyűlésre.

a)

Georgius Basta comes Huztiensis, liber baro, dominus as Sult, eques auratus sacrae caesariae regiaeque Maiestati et catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus, ac ejusdem caesariae Majestatis sacrae exercitus et regni Transsylvaniae generalis capitaneus etc. et Paulus a Krausenegh in Vesendorff aulicae camerae sacrae caes. regiaeque Majestatis consiliarius ac per Ungariam superiorem et Transsylvaniam commissarius. Prudentibus et circumspectis magistris ciuium regis et sedis iudicibus villicis caeterique iuratis ciuibz et ciuitatibus sedis Segeswar nobis honorandis. Salutem et benevolentiam nostram. Quum ad quintum diem mensis 7-bris comitia generalia, tribus nationibus regni huius Transsylvaniae incolis, indicare et in

loco ubi nos personaliter per id tempus futuri sumus celebranda statuerimus: dominationibus vestris committimus et mandamus harum serie firmiter, quatenus ad praedefinitum terminum magistrum civium regium et sedis iudices, vt de oportuno regni statu, communi consilio tractare et meliora quaeque de salute ejusdem statuere possimus, in antefatum locum cum sex civibus iuratis expedire, modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum ex Za zvaras vigesima quarta Augusti anno millesimo sexcentesimo tertio.

G. Basta m. p.
(P. h.)

Paulus a Krausenegg m. p.
(P. h.)

(Eredetije nyílt parancs alakban írva, Segesvár városa ltban.)

b)

Georgius Basta stb. et Paulus Crausenegg stb.

Universis et singulis magnificis, generosis, egregijs nobilibus comitibus, vicecomitibus iudicibus ac universitati nobilium comitatus Zolnok interioris, amicis nobis honorandis, salutem et benevolam nostri commendationem. Mivelhogy immár az országba vagyunk az császárnak ő felségének az mi kegyelmes urunknak kegyelmetekhez való kegyelmes akaratját értésére akarjuk adni és bizonyossá tenni felőle, mihez tarthassa kegyelmetek is magát. Kivántatik mi nálonk az kegyelmetek jelenléte; hagyjuk azért és parancsoljuk császártól nekünk adatott auctoritásonkból, hogy kegyelmetek mind fejenként vármegyeiről ad ultimum diem hujus mensis Augusti oda jönni tartozzék, az kapuzásról való registromokat velek elhozván valahol az mi személyönket hallja sine mora ulla et cunctatione. Secus etc. Praesentibus etc.

Datum ex castris ad oppidum Szászváros positis, duo decima die mensis Augusti, anno domini millesimo sexcentesimo tertio.

Basta m. p.
(P. h.)

Paulus Khrausenegg m. p.
(P. h.)

A czímlapon: Comitatus Szolnok interior.

(A Daniel-család ltól, kiadva Thaly K. által, Tört. Kalászkok. 87. l.)

XLVIII.

a)

1603. szept. 13.

Bástu válasza a rendekhez, a dérai országgyűlésen.

Resolutio illustrissimorum et magnificorum dominorum dominorum Georgii Bastae, comitis in Huzt, liberi baronis, domini in Sult, equitis aurati, sacrae regiaeque Majestatis et catholici regis Hispaniarum consilarii bellici, ac eiusdem sacrae c. regiaeque Maiestatis exercitus et regni Transsilvaniae generalis capitanei etc. et Pauli a Krausenegh in Vessendorf sacrae c. regiaeque Majestatis commissarii, super propositiones, oretenus hesterna die nobilibus praesentibus comitiis Deveni facta, et ad responsum deprecationemque eorundem nobilium ad ratificationem suae maiestatis 13 die mensis Septembris, data anno domini millesimo sexcentesimo tertio.

1) Ad deprecationem nobilium et propriam in sese latam sententiam manuscriptam condonatur illis vita, ita et bona, excepta quarta parte, quam in proximis comitiis secundum aestimationem per commissarios deputatos factam, parata pecunia redimere debeant.

2) Bona autem nobilium qui in conflictu perierunt et illorum qui ad hanc conventionem non comparuerunt, sunt ad sac. caesaream regiamque majestatem devoluta, ita et ipsi infideles in persona nota infidelitatis proscripti.

3) Telonia et tricesimae ita etiam decimae gravi frumenti et vini posthac ad cameram regiam per totam provinciam recipiuntur.

4) Civitates, qui a fidelitate suae majestatis secesserunt, posthac nullum aliud extra romanae ecclesiae exercitum spirituale habebunt, et nullo alio utantur. Claudiopolitani vero sint obligati, quamprimum patribus societatem Jesu ecclesiam parochialem consignare, et scholas domusque pro collegio destructo.

5) Ciuitas Coronensis in spacio trium septimanarum octuaginta millia florenum, uti antea illis pro mulcta injunctum. Ita et Claudiopolitani septuaginta millia deponent. Mulcta reliquarum civitatum reservatur ad resolutionem suae majestatis.

6) Civitates, quae se infideles exhibuerunt posthac nullam habebunt potestatem judices et senatores, sine consensu gubernatoris eligendi. Ita neque claves reservare per noctem civitatum portarum, sed ad manus capitanei, uti unicuique civitati quidam certus nominabitur, consignabunt.

7) Unusquisque nobilium qui comparuerunt hisce comitiis, posthac litteras protectionales domini generalis penes se habebit, ne quis pro infideli habeatur et patiatur.

(Szamosközy által vett másolat. Budapesti egyetemi könyvtár codex MS. TT. Transsilv. LXVIII. 319. (181.)

b)

1603. o k t. 2.

Básta rendelete a jezsuiták kárpótoltatása ügyében.

Georgius Basta comes in Huzt stb.

Quoniam ecclesiam pro ecclesia a vobis destructa r. patribus societatis Jesu possidendam dedimus et concessimus, quare necesse est omnia adiuncta, quae antea fuere, adiungantur etiam in praesenti. Ideo vobis judici et juratis ciuibus autoritate a Sacra Caesarea regiaeque Maiestate plenipotentia mihi attributa iubemus et mandamus, ut non solummodo molendinum, sed etiam hortos, vineas, et alia omnia ad domum parochialem et ecclesiam pertinentia vel pertinere debentia, presentibus uisis, praefatis reuerendis patribus remittere, et ad manus dare, modis omnibus debeatis et teneamini, nec secus absque gravissima indignationis et animadversionis nostrae poena facere ausi sitis modo aliquali. Secus non facturi. Datum ex Castris ad Marsina positis die secunda mensis Octobris, anno domini millesimo sexcentesimo tertio.

G. Basta.

Kivül: Judici primario caeterisque juratis ciuibus ciuitatis Colosuariensis.

(Eredetije Kolosvár város ltban. (Fasc. III. Nro 62.)

c)

1603. októ. 5.

Hoffmann György összeírása Székely Moizes azon párthíveinek jószágairól, kik a részekben laknak.

Bona quorundam rebellium Moisi Zekel adhaerentium, quae illi in partibus Hungariae circa Varadinum et alibi habuerunt.

Bartholomaei Somogi	{	Lazar,
bona		Gygisen,
		Kis-Belenes,
		Banthestes,
		Posga,
		Balilen,
		Dimidietas possessionis Lees,
		Tarkanÿ.

Georgii Barbely	{	Mező-Panaz,
		Tarjan.

Stephani Thol- di, Stephani Kis Chaky et Raphaelis Zorhy	{	Nagy Maria,	Fekete Bathor,	Viznek,
		Esztar,	Gieris,	Kouazi,
		Portio Pankota,	Hodos,	Fazekas,
		Zent Miklós,	Gorbea,	Varsan,
		Zalonta,	Nagyfalu,	Tövisegyház,
		Nagy Haurik,	Pezere,	Palota,
		Keszi,	Zakaly,	Mindzenth,
		Nagywasari,	Hobolj,	Giores,
		Kereztzeg,	Piski,	Cziesko,
		Fancsika,	Thold,	Koe Allya,
		Kis Eoregd,	Orozi,	Gyanta,
		Eordeghiarak	Kerluet,	Olass.
Arpad,	Karoly,			
Sarges,	Körtuelies.			

Nicolai Vaida { Zelestie,
Kricher,
Lehessen,
Kaluger.

Stephani Vamos: Fiözeg.

Pauli Sirokÿ: Kiskolt.

Quondam Georgii Sandor: Ferich.

Demetrii Nagy: Petrócz, Francisci Buday: Guran.

Martini Luka: Koczioba.

Joannis Kozak et alterius Joannis Zolosi: Szol.

Francisci Pribek: Karpeneth.

Bona Pauli Sirokÿ: Magura.

Michaelis Bikaczy: Kerbunar alias Zentfalwa.

Bona Laurentii Nagy: Posalaka.

Bona pertinentiarum Belines per Sigismundum Bathori diversis personis collata.

Also Fenes, {
Felse Fenes } Collata Michaeli Veer.
Belestze {
Beiduraz. }

Myrragh, {
Benkeres, } Balthasar Eordegh.
Tarkanicza. }

Felsolmos, {
Burda. } Stephano Stepan.

Alsó mezős, {
Felső mezes, } Georgio Palaticz.
Pathosfalva. }

Telek: Matthiae Mesghedi.

Lonka: Stephano Erdely.

Nag susd: Joanni Nameny.

Veen, {
Burdestas, } Petro Ghimes qui in acie occubuit.
Hathar. }

Gurareth: Francisco Buday.

Magura, { Joanni Varalliay.
 Vylak. {
 Zenfalwa : Christophoro Fwlpeossy.
 Leheczen, {
 Kisgier, { Nicolao Vaida.
 Kalugier, {
 Zehedell, {
 Zeleste. {
 Herczesd : Francisco Thuri.
 Felsoepeen : Danieli Nagy.
 Zaka, {
 Schey. { Volfgango Kamuthy.
 Nagj Segesd : Joanni Kws.
 Ligetfeő : Valentino Vaday.
 Fericzie : Georgio Sandor.
 Laled : Szauo Keoreosy.
 Fwzegy : Stephano Vamos.
 Felseőkeh, {
 Giwlesd. { Stephano Korody.
 Alsokeh : Paulo Sirok.
 Recziwlie : Joanni Kapronczay.
 Petroza : Joanni Totgery.
 Bekefalwa : Abrahamo Nagy.
 Alsó-Feketepatak, {
 Gjomfalva. { Valentino Babolczy.
 Bradetth, { Ludovico Komaromy et Stephano
 Korody.
 Rosstoka : Blasio Nagy.
 Geod : Francisco Zabolchy.
 Alsopoen : Thomae Nagy.
 Koczioba : Martino Luka.
 Mocziola : Joannis Varadi.
 Thalp : Ludovico Komaromy.
 Kresswlie : Nicolao Vaida et Joanni Aponiay.
 Zlauesd : Matthiae Vaida.
 Nag'kosar : Joanni Prybek.
 Keolesd : Francisco Daly.

Karpinetth: Francisco Pribek.

Fogaras: Michaeli Zilagy.

Bona pertinentiarum arcis Varadiensis per Sigismundum Bathorem diversis etiam personis post obsidionem eiusdem arcis collata.

Alsokarazo,	}	Michaeli Cziokassy.
Felsőkarazo,		
Thopafalwa,		
Czioutahaza,		
Poklossa,		
Veczad,		
Kaloczia,		
Magiar Eökrös		

Olczia et Zygethi: Joanni Kolya.

Belfener, Tenke: Balthasar Erdögh.

Olah Eökrös: Giorgio Modano.

Siatth, Syppolth: Georgio Vanchya.

Forrofalwa,	}	Petro Viragh.
Koezep-Eörmenies.		

Soljond: Stephano Thömeswary.

Dalom: Stephano Zekely et Benedicto Nagy.

Jegyzet. Mellékelve Hoffmann Gy., 1603. okt. 5-ki jelentéséhez.

(A bécsi udv. kam. ltárban, Sieb. Act.)

XLIX.

1603. decz. 27.

Básta György meghívója az 1604. évi jan. 5-iki országgyűlésre.

Georgius Basta sat.

Judici primario coeterisque juratis civibus oppidi Dees, salutem et benevolam nostri commendationem. Cum ex matura deliberatione et sententia quorundam fidelium sacrae caesareae regiaeque majestatis nobiscum existentium, regnicolistrium nationum regni hujus Transylvaniae, et partium ei subjectarum ad diem conversionis divi Pauli apostoli, hoc est vigesimum quintum Januarii hic Claudiopoli congregationem generalem cele-

bratem decreverimus, quo tempore ea quae e re omnium erunt, et ad communem patriae salutem pertinebunt, in medium proferemus, ac de iis una cum aliis dominis regnicolis statuemus et deliberabimus. Proinde vos hortamur, imo etiam nomine sacr. caes. Majestatis harum serie committimus et mandamus eisdem, quatenus ex illo oppido vestro octo ex fratribus suis viros graves et usu rerum, atque autoritate pollentes deligere ac una cum iudice vestro ad diem et locum praescriptum, ubi nos quoque deo bene juvante personaliter aderimus, cum plenis mandatis rerum inibi tractandarum et concludendorum negotiorum gratia transmittere modis omnibus debeant, et teneantur. Hoc non praetermisso, quod cum ex vobis curatores proventuum regalium quidam extiterint a quibus exigere adhuc ratio non potuit, ii quoque cum suis registris in personis adesse, ac plenariam et omnimodam superinde rationem reddere et sese expedire sint obligati. Secus non facturi, praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum in civitate Coloswar, vigesima septima die mensis Decembris. Anno domini millesimo sexcentesimo tertio.

G. Basta m. p.

(L. S.)

Exhibiti die 4 Januarii iudici primario m. p.

(Eredetije Deés városa levéltárában).

L.

1604. január 4.

Basta összehívója az 1604. jan. 12-iki országgyűlésre.

Georgius Basta sat.

Judici primario coeterisque juratis civibus oppidi Dees salutem et benevolam nostri commendationem. Quamvis comitiorum diem festum conversionis divi Pauli apostoli, hoc est vigesimum quintum Januarii proxime affuturi fore constituerimus: tamen cum a sacratissima caesarea Majestate et litterae et peculiaris mandata ad status et ordines hujus provinciae Transylvaniae sint allata, ut iis de rebus eos certiores faceremus, antequam praenotatus futurae congregationis dies praesto esset, statuimus ex quolibet oppido fratrum vestrorum certos quosdam viros Meggyesinum ad duodecimum diem praetacti hujus mensis Januarii convocare, quatenus voluntatem

antedictae caesareae Majestatis sacratissimae intellegerent, atque exciperent, ideo vobis autoritate a praefata sacratissima caesarea Majestate nobis concessa, committimus, et mandamus harum serie, ut ex illo oppido vestro judicem primum, cum duobus fratribus vestris, ad diem et locum declaratum citra omnem excusationis moram expedire modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum in civitate Coloswar, quarta die mensis Januarii, anno domini millesimo sexcentesimo quarto.

G. Basta m. p.

(L. S.)

Exhibitae die 6 Januarii iudici primario m. p.

(Eredetije Deés városa Itrában.)

Jegyzet: Ugyan ennek Közép-Szelnokhoz intézett példánya meg van az Erd. Múz. egyl. kéziratárában, melyben »oppidum« h. »comitatus« — a judex primarius h. »comes comitatus« van. Ennek hátára van jegyezve: »Az mely nap Medgyesen az gyűlés leszen, az nap hozták énnékem ezt az ő nagysága levelét, azaz bódog asszony hávának 12. napján.«

LI.

1604. j a n. 12.

Térítvény a kolosvári templom visszaadlásáról a jezsuitáknak.

Anno 1604. die 12. Januarij instrumenta foundationum collegiorum etc. societatis Jesu in Transylvania mihi manu mea subscripto restituta sunt ex mandato illustrissimi domini domini vicecancellarii imperialis.

Jacobus Geranus rector collegii

Societatis Jesu Pragae m. p.

Kirül egykorú kézzel: Recognitio a D. Rectore Jesuitarum de receptis ab eo instrumentis pro collegiis in Transylvania.

(Eredetije a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

LII.

1604. j a n. 12.

Az új donatio-levelek minta-fogalmazványa.

a)

Nos Rudolphus etc. Princeps Transylvaniae et Siculorum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Etsi in eos qui fidei suae datae, et

praestiti iuramenti immemores a nobis ad hostes nostros defecerunt et discesserunt, poena et multa legibus et consuetudinibus constituta et sancita, potius animadvertere, quam aliquid ipsis ignoscere aut remittere debeamus, quod tamen supplicatione et deprecatione, immo confessione publica N. qua sese uitam et omnia bona sua amisisse confessus est, et clementiam nostram implorauit, intellecta et exaudita, eidem hanc gratiam, ut quartam partem priorum hactenus habitorum et possessorum bonorum, pecunia certa, quam commissarii nostri specificabunt redimeret, et deinde tam redemptam partem, quam reliquas tres partes bonorum suorum immobilium, in feudum masculinum, pro sese et haeredibus suis masculinis uniuersis acciperet, fecimus et concessimus. Imo praedicto N. et haeredibus suis et successoribus masculinis ex suo corpore et ex uero et legitimo matrimonio procreatis et descendentibus, ex certa scientia, animo deliberato, sano ad id accedente consilio, ac de nostra potestatis plenitudine, bona sua cum omnibus suis utilitatibus (*itt a szokásos tartozékok vannak felsorolva*) hisce in feudum masculinum damus, donamus, concedimus, et inuestimus, saluis tamen nostris, et successorum nostrorum legitimorum Transylvaniae principum iuribus et superioritatibus, prouti quoque praedictus N. fidelitatis iuramentum praestitit, et sese obligauit omnia ea sedulo facere et praestare, quae obedientem vasallum nostrae Maiestatis, haeredum et successorum nostrorum legitimorum Transylvaniae principum agere et praestare decet et conuenit. Harum testimonio, quas impresso sigillo muniri fecimus, literarum. Dabantur Praegae 12. Jan. 1604.

b)

*Hasonló fogalmazvány, mely különben a megelőzőről megegyezik,
csak a proemiumban tér el:*

Nos Rudolphus etc. Memoriae commendamus etc. quod nos attentatis et consideratis fidelitate et fidelium seruitiorum meritis fidelis nostri N. quae ipse Maiestati nostrae cum alias, tum vero annis praeteritis in recuperanda et defendenda Transyluania ab infidelibus strenue et constanter praestitit, et imposterum praestare promisit, uolentes cum munificentia et

benignitate nostra complecti, ut tam ipse, quam alij fideles nostri hoc exemplo inuitati ad fidelitatem nobis praestandam promptiores et alacriores reddantur, ex certa scientia, animo deliberato, sano ad id accedente consilio, et de nostra potestatis plenitudine, bona N. quae ipse sua ad hostes nostros defectione contra fidem datam amisit, et sic ad fiscum nostrum, et consequenter concessionem nostram devoluta sunt, cum omnibus suis utilitatibus etc. (*A többi csekély eltéréseken kívül az előbbivel egészen megegyezik.*)

Az előbbi szélén: Investitura pro rebellibus resipiscentibus in Transylvania.

Az utóbbián: Investitura pro Transylvanis.

(Mind a kettő fogalmazvány a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

LIII.

1604. j. a. n. 20.

Rudolf utasítása az Erdélybe küldött biztosok számára.

Rudolphus.

INSTRUCTIO super his, quae strennuus ac egregii fideles nobis dilecti Nicolaus a Burghaus in Stoltz, Schiltperg et Fonsdorff, utpote director, Paulus a Kraussenek in Wesendorff, Georgius Hoffman et Carolus in Hoff camerae nostrae aulicae, Hungaricae et Scepusiensis consiliarii, quos de fide integritate ac industria eorundem confisi ad eam provinciam et durante beneplacito nostro constituimus in administratione proventuum Transylvanicorum caeterisque negotiis eo spectantibus, una cum adiunctis et infrascriptis personis, gerere debeant.

In primis conservandi boni ordinis causa inter dictos consiliarios nostros primas partes census directori tribuimus et tributas esse volumus praefato a Burghaus, qui caeteris sibi adiunctis consiliariis tempus habendi consilii, quotiescunque opus erit, denunciaret, in consilio praesideat ac res deliberandas proponat, singulorumque sententias super re proposita inquirat, vota eorundem colligat, quae decernenda videbuntur concludat, deinde expediri et in effectum deduci faciat.

Volumus autem in inquirendis et dicendis sententiis hunc servari ordinem, ut director ipse quotiescunque aliquid in de-

liberationem venerit, etsi hactenus semper secundus a praeside sententiam primo aperuerit suam, non sessionis, non aetatis, neque personae cuiusque rationem habeat, sed eum primo loco sententiam suam dicere iubeat, qui rem, de qua deliberatur, praecipue cognitam habere videbitur, atque ita demum alii ordine suam quisque sententiam dicere iubeatur.

Quibus auditis director ipse quoque quid sibi videatur *Dönés* exponat, neque tamen secundum sententiam suam, tantum quatenus ea ab aliorum sententiis dissidebit, sed pro eo quod maiori parti videbitur, concludat.

Quicquid autem conclusum fuerit, id secretarius ipsis *Tilke* subiectus scripto complectatur, eique litterae et commissiones aliaeque necessariae expeditiones ac responsa conformentur. Neque debet consiliariorum quispiam, dum quilibet rerum *Jepp* rogatus a direttore sententiam suam dicet, alium sine rationabili causa interpellare, sed alius alium ordine audire et sententiam suam eloqui permittere.

Convenient itaque consiliarii nostri in consilii loco, quem *Blun* Claudiopoli constituent, quotidie hora certa mane quidem hora *Gold* septima, a meridie vero hora secunda, maneantque una in consilio tam mane quam a meridie horis ternis, exceptis tamen *Gold* Dominicis aliisque festis diebus, in quibus vacationem habebunt, nisi si qua inciderit causa, propter quam ipsis esset conveniendum.

Deliberata et conclusa in consilio, ad gubernatorem provinciae cum motivis et rationibus suis referent, utque voto et auctoritate sua illa firmet, sique opus fuerit, expediat, cupient et monebunt: aut si ex collegio camerae expediendae erunt, ipsi expediant ac in effectum deducant.

Tametsi autem director et consiliarii praedicti ex iuramenti sui debito secreta velare sunt obligati, tamen hoc expresse ipsis hac instructione praecipiendum duximus, ut in omnibus consiliis et tractatibus ad nos nostraque negotia spectantibus taciturnitatem servant, dictaque et suffragia singulorum et ea quae ex communibus votis fuerint conclusa arcana habent. Nominatim vero caveant, ne ullae penitus officialium nostrorum informationes ipsis datae divulgentur aut parti adversae delegantur, ne officiales in odia incurrant illorum, de

quibus in rem nostram consuluerunt, neve alii tali exemplo ab eiusmodi significationibus, quas in commodum nostrum facturi essent, absterreantur.

Statuimus quoque, ut neque magister rationum neque secretarius neque perceptor vocem in consilio habeat, sed fungatur officio quisque suo recte.

Attendant autem director et consiliarii nostri diligenter, ut magis ardua et necessaria negotia, quae sine detrimento differri nequeunt, primo loco et ante omnia alia proponantur, in consilio tractentur et, si opus erit, expediantur.

Teneat etiam director caeterique consiliarii eam moderationem, si forte nonnullis ex illorum numero absentibus inciderent negotia graviora, quae a paucis praesentibus recte geri et expediri non possent, ut ea, donec reliqui quoque conveniant, differantur, in quantum tamen ea sine damno nostro aut aliorum quorum interest differri potuerint et secretarius in hoc genere arduorum negotiorum, quot et qui consiliarii eiusmodi deliberationi interfuerunt, unacum sententiis eorum in acta referre ac annotare debet.

Quae vero directori nostro curanda et observanda tum in his iniungimus, tum in sequentibus iniuncturi sumus, ea ipsa quoque, si eum ad alia loca ire et a consilio abesse contigerit, ei committet curanda, qui in ordine consiliariorum post eum primum locum obtinet, ut ipso absente simul et praesente recte omnia gerantur, nec quicquam ullo tempore negligatur in his, quae ad promovenda commoda et arcenda incommoda nostra facere videbuntur.

Sit autem directoris nostri et consiliariorum prima cura, ut quanta maxima possunt diligentia ingruant, quae sint provinciae istius regalia, proventus ordinarii, quae bona vel provisoratus, quae commoda, quae iura, qui census, quae decimae, quae telonia, quae tricesimae, quae minerae, quae salis fodinae, quae cementa et usus monetarii, item civitates, oppida, arces aliave loca inter cameralia recendenda vel pertinentia. Similiter et qui sint extraordinarii et accessorii proventus, contributionum, dicarum, confiscationum, recuperatorum bonorum, Sicularum pro libertate donanda annua collecta, et sodium Saxonicalium pro tollendis in principis et nobilium hos-

pitationem hactenus factis expensis obtinenda contributio; atque illa omnia et singula bene explorata ac vere comperta in scripta redigi et in cancellaria ipsis sub recta conservari curent.

Ecclesiastica bona et decimas omni studio investigent, illa conscribi faciant, quid exinde ecclesiasticis personis ad sustentationem ipsorum concedi, quae pro nostro aut confinium usum reservari, aut si quae per praedecessores abalienata sunt, qualiter recuperari possint, sedulo meditentur, ac recuperationi tali studeant aut nos superinde informent; in hac plurimum attenti, ut omnes foundationes, episcopatus, praepositurae maiores et minores, parochiae, aliaque beneficia, eorundemque collatio nobis sit libera. Ac si quos repperint, quae talia bona ecclesiastica quovis titulo possiderent, quo modo ab illis recuperanda aut aliis bonis aequivalentibus redimenda, nos consilio suo edoceant.

Eandem quoque curam habeant in conquirendis principis regalibus, ac in iis, quae forte iniusto titulo abalienata sint, recuperandis et in pristinum statum redigendis, ut successu temporis, si per quem principem ex nostro vel successorum nostrorum assensu isthuc manere contingeret, pro dignitate principis vivere posset.

Quantum vero ad proventus modernos attinet, eos quidem scimus ob disturbia, digladiationes, caedes, depraedationes, famem et pestem praeteritis annis grassatas, et adhuc grassantes esse perexiguos, futuros tamen dei beneficio meliores; et eiusmodi potissimum, uti fodinas minerarum, auri, argenti, cupri, salis et aliorum metallorum, item tricesimas, vigesimas aliaque vectigalia, similiter et lucrum camerae; census civitatum Saxonicalium aliarumque civitatum, confiscationes, collectas, contributiones publicas et similes.

Ex metallorum utpote auri, argenti et cupri cultura nobis non contemnendas utilitates accessuras pro certo a multis asseritur.

Dabunt itaque consiliarii nostri operam, ut quibus locis ea cultura, quo fructu ac quibus modis, quove ordine in Transylvania exerceri posset, resciscant; et iis visis et inventis manum operi admoveri iubeant, quarta parte nostris sumptibus colenda

*Explorari
jane*

Regalia

*Fövea
mcc*

*Bánya
xxx*

reservata et reliquis tribus partibus aliis colendis relictis. In quem finem magister montanorum Silesiacorum Joannes Kauffman eo mittitur, ut de venis metallicis inquirat, et qualiter illae postmodum colendae sint, modum instituat; sicuti quoque curaturi sumus ut sectores et alii, qui fodiendis metallis animum applicarunt, ex hac et aliis nostris provinciis praesertim vero ex montanis civitatibus Hungaricis eo ducantur et culturae illi metallorum adhibeantur.

Nagybánya

Nagibanienses auri et argenti fodinae, res monetariae, redemptio auri et alia nostra regalia ibidem hactenus quidem Gerharto Lisabonae et collegae ipsius Georgio Wagen in certam arendam fuerunt locatae. Sed dabimus certis nostris commissariis in mandatis, ut arendam istam ipsis renuncient, ac super praeterita et restanti aut etiam super emptione, si quae tractanda fuerint, cum ipsis convenient; et talem culturam deinde peculiari minerarum praefecto aut camergrauio nostro, ut vocant, committant; quem etsi alias camerae Scepusiensi suberit, ipse director et consilarii nostri propter loci vicinitatem auxilio et consilio, quandocunque postulabit, prompte iuvabunt.

Urburur

Urburas quoque, ut dicunt, quae nobis de metallis in quorumquunque bonis inventis vigore constitutionum metallicarum et decretorum regni debeantur, director et consilarii nostri ad cameram nostram colligi ac percipi curent.

Quod si qui se a solutione earum urburarum exemptos esse allegaverint, consilarii nostri literas earum exemptionum sibi exhiberi postulent, ac quales quamque efficaces sint, revideant ac discernant, aut nos, si qua inerit dubitatio, certiores reddant et super his resolutionem nostram expectent.

Urburur
Camer

Praeterea cum prioribus constitutionibus vetitum sit, ne quod aurum argentumve rude et non signatum e provincia exportetur, sed in omne ad cameram redimendum afferatur, director et consilarii nostri quibus modis ea redemptio in provincia ista in locis a loco cusionis monetae longius dissitis cum aliqua nostra utilitate fieri et continuari possit, diligenter provideant.

Pénz-
pecsék

Inquirant etiam accuratius in eos, qui monetas quales-

cunque extra cusionem nostram, citra consensum nostrum cudent et cudi faciunt, ut secundum leges puniantur.

Curent etiam monetas, quae nostro nomine cuduntur, saepius probari, ut num iustum ac debitum gradum seu valorem habeant, sciri possit.

Quoniam vero bonus ordo cum aliis in rebus tum in co-*Bohemia*
lendis montanis seu fodinis maximum momentum habet: di-*Strat*
rector et consilarii nostri super tali ordine, qualiter is ser-*2-1*
vandus, sedulo consultabunt et de eo opinione sua nos informabunt, in quem finem constitutiones montanicas nostri regni Bohemiae et in Hungaria ipsis mitti mandabimus, ut ordinem Transsylvanicum iisdem conforment et accommodent.

Quia vero in aliis nostris regnis et provinciis utiliter *Banya*
institutum est et observatum, ut sit unus magister montium, qui culturae minerarum ubique praeest, et sub se in locis opportunis iudices habet, qui cum suis iuratis lites in montanis incidentes, quas possunt, diiudicant. Gravioris vero causas ad illum referunt aut remittunt, quique montanistis intendunt ut recte culturam exercent, similiter et magistrum silvarum, qui praeest silvis, et ne temere praecidantur, providet. Proinde director et consilarii nostri de talibus magistris montanorum et silvarum idoneis provideant, et ipsos ad ratificationem nostram constituent.

Imprimis vero aurum lavandi et redimendi certum constituent modum, utque wallachi aut alii, qui lotiones tales exercent, secure et absque omnibus iniuriis et violentiis liberi sint, caveant et enitentur. *x*

Caeterum etsi de tricesimis aliisque vectigalibus provinciae istius proculdubio certa sit constituta et facta limitatio exactionis, quae de singulis rebus, quae importantur aut exportantur, fieri et observari debeat; tamen consilarii nostri si quid his diligenter perspectis ac examinatis inesse aut deesse compererint, quod pro maiori nostra utilitate aliqua reformatione opus habent: de eo nos informant, neque tamen quicquam mutant, nisi id consensu nostro fuerit comprobatum.

Diligenter etiam deliberent, qua ratione vectigal unum et idem in omnibus tricesimarum locis institui et observari queat.

Loca quoque tricesimarum, si qua minus opportuna erunt, alio transferre ac nova quoque, ubi opus erit, nostro assensu praevisio instituire debent.

A tricesimatoribus ac contrascribis instructiones ipsorum postulent ac diligenter revideant, ac si quid illis addendum, illud addant, aut si demendum, demant; sin vero tales non haberent, novas easque separatas pro tricesimatore et contrascriba conficiant ac sigillo a nobis ipsis benigne concesso et subscriptionibus directoris ac secretarii muniant, solutionem quoque singulis tricesimatoribus et contrascribis pro locorum, laborum et meritorum ratione competentem ordinent, idque consensu nostro procedente faciant.

Porro director et consiliarii nostri singulis anni quartilibus aut quotiescunque opus esse duxerint, unum de collegio ipsorum cum aliquo adiuncto commissario singula tricesimarum et vectigalium loca ex improvviso adire iubeant, qui diligenter explorent quali ordine tricesimatores et contrascribae sua officia administrent, an iuxta sibi datam instructionem in colligendis proventibus nostris sibi creditis procedant, eosque in una arca nostra sub duabus distinctis clavibus, quarum unam officialis alteram contrascriba habeat, conservent, an equos idoneos apparatu ac servitoribus bene instructos iuxta praescriptum sibi ordinem teneant, an vias diligenter observent et custodiant, quae omnia ad unguem rescita et explorata idem emissus consiliarius et commissarius nostri conscripta relatione adiectaque opinione directorem et alios consiliarios plenarie informabunt, ut si qui tricesimatorum comperti fuerint, eorum officio non satisfacere, corrigi aut substitutis diligentioribus amoveri queant.

Habeant etiam director et consiliarii nostri de fodinis salis in provincia ista, quae sunt in Dees, Torda, Visagna, Kolos, Seegk et inter Siculos singularem curam, et ut hae recte colantur, provideant, et ubi camerae salium constitui, et ex venditione illius proventus augeri possint, sedulo disquirant et modis culturae, coctionis, arendationis et eductionis inventis et habitis, ut ipsis sedulo opera locetur, curent et advigilent.

Lucrum camerae, si quod ante hac praestari solitum, iidem director et consiliarii, quando aliae contributiones non

fierent, opportuno et debito tempore faciant administrari, similiter et census civitatum Saxonicarum et aliarum et si quae sunt alia, quae camerae nostrae ordinarie debentur.

Contributiones autem dicarum aliarumque taxarum secundum modum, qui generaliter fuerit per nos constitutus, faciant administrari.

Et quia multa inordinate et damnose in administratione dicarum et aliarum contributionum fiunt, advigilabunt sedulo, ut non modo per dicatores sed etiam per alios tam dominos quam nobiles ac eorum subditos nulla fraus hac in parte committatur, sed depositio talis pro conservanda aequitate integra, et prout conclusa est, fiat; et colonis aliisve de perceptis subsidiis schedae dentur et penes eos relinquantur.

Omnium arcium et proventuum nostrorum officiales, capitaneos, rationistas, tricesimatores, teloneatores Germanos esse volumus, et tales quidem, quantum fieri poterit, qui sint possessionati, aut pro omni damno sufficienter cavere possunt, quique annuatim de perceptis et expensis integras et iustas rationes reddant.

Civitates Saxonicae et aliae oppidaque et bona nostra ut in privilegiis suis conserventur, et a militum vel aliorum iniuria defendantur, utque mercatoribus, civibus, medianicis augeantur et locupletentur, sedulo curabunt.

Bona, quae per defectum seminis aut notam infidelitatis aut per alium aliquem casum praeteritis annis ad nos devolvi contigit, aut ut devolvantur contingere posset, accurate inquirent, et statum eiusmodi bonorum, qualia ea sint, quem colonorum numerum et quae emolumenta habeant, ac si quae in his esse videbuntur, quae apud cameram, arces nostras, confinia sive in toto sive in parte conservari potius, quam aliis conferri debeant, aut quae cum aliquo nostro fructu, utpote pro redemptione aut commutatione aliorum bonorum aut compensatione aliquorum debitorum aut benemeritorum conferri possint, de his nos semper bene informent, certificantes nos etiam de servitiis ac meritis et conditione eorum, quos nobis pro talium bonorum collatione supplicare accidet.

Multas etiam seu poenas pecuniarias et alias quascunque res aut merces et bona, quae propter excessus praeteritos

vel futuros exigi aut confiscari debebunt, ad utilitatem camerae nostrae administrari faciant, neque de his quicquam absque consensu nostro vel gubernatoris et consilii maioris praescitu disponant, aut per proventuum nostrorum administratores seu officiales, dempta tamen parte eis debita, disponi sinant.

Donationes, impignorationes et permutationes bonorum praeteritis annis factas diversas esse ipse director et consiliarii nostri haud ignorabunt.

In hocce igitur puncto illi sese accomodare volumus, quod gubernatori nostro et consilio maiori in alia instructione iniunctum et mandatum est.

Inprimis vero ut litteralia instrumenta super istis per quemcunque habita produci, exhiberi moneant, ea diligenter revideant et excutiant, et si quem illegitimum possessorem cognoverint, illum bonis cedere et ea camerae nostrae applicari decernant et prosequantur.

Similia quoque transumpta sive exempla aliorum quoque privilegiorum, libertatum, immunitatum, praerogativarum, inscriptionum, assignationum, obligationum, donationum, iurium et quorumvis litteralium instrumentorum cameralia nostra quoquo modo concernentium, quae apud eosdem per quoscunque producerentur, aut alias haberi possent, diligenter describi et in unum librum redigi et registrari curent, etiamsi aliqua talia in his essent litteralia instrumenta, quae cassari deberent, ut ista ab aliis distincta et in singularem librum descripta habeantur et adserventur.

Statutum quidem est per nos, uti ex altera intelligendum instructione, omnia bona infidelium ad nos devoluta, sicuti etiam in proximis comitiis Devensibus, in gratiam receptorum futuro tempore debere esse feudalìa ac pro feudis benemeritis et Germanis quidem collatum iri. Sed cum aliqui ex magnatibus et nobilibus in fide perstiterint, ac impignorationes, inscriptiones, venditiones aut donationes bonorum in futurum fieri possent: director et consiliarii nostri sedulo observent, ut si qua in eiusmodi bonis essent commoda et emolumenta, quae cum maiore fructu per nos retineri et propter hoc de aliorum bonorum numero excipi et sequestrari possent,

ut illa ita excipiantur et sequestrentur, nosque de eo admoneamur.

Aut si propter fidelitatem aut benemerita quaedam inter feuda non essent accipienda aut numeranda, ita ut fidelis cum infideli aut benemeritus cum non benemerito non sit eiusdem conditionis, id quoque ad nos perscribant. In primis vero in caducitate ex feudis postero tempore sedulo animadvertant.

Super omnibus bonis nostris, arcibus, oppidis, villis ac pertinentiis eorundem, rebusque in iisdem inventis, existentibus, duo correspondentia inventaria fieri, et unum apud officialem loci istius et alterum apud consiliarios nostros asservari volumus.

Agant etiam hoc saepefatus director et consiliarii nostri ut quicumque bona nostra impignorata vel alio titulo tenebunt vel nunc tenent, ut ea in aedificiis, structuris atque munitionibus retineant atque conservent, et si quae instauranda sunt, neque propter sumptus mediocres collabi sinant.

Arces Fogaras, Maros-Vyvar, Engedin, Kysualu et Monera cum pertinentiis ad serenissimam archiducissam dominam Mariam Christiernam patruelem nostram charissimam et dote bono et aequo pertinere, directori nostro et consiliariis cognitum erit.

Studebunt itaque diligenter, ut administratio earum recte geratur, si proventus aliqui abalienati, restituantur, aut si a praedictis dominis pertinentiae quaedam divulsae essent, iisdem vicissim applicentur, cum in hisce nostris regnis et provinciis aequivalentibus bonis eam contentandi et bona ista pro nobis retinendi iam nulla detur occasio vel sese exhibeat commoditas.

Militibus qui propter defensionem provinciae istius iam extraordinarie intertenentur, de solutione decente ex partibus hisce propter alias innumeras erogationes bellicas pecunia illuc mitti aut suppeditare nequeat, sic non minori cura laborabunt, ut militibus in confiniis stipendia merentibus, solutio et annona competens iusto quoque tempore, quantum fieri poterit, subministretur, et desertio illorum vel etiam excursio ad miseros colonos evitetur.

*Katharina say
fiscalis*

Deinde propugnacula talia aedificiis, rebus tormentariis et bellicis, aliisque necessariis reficiantur et instruantur, quique ab antiquo soliti sunt, eo praestari gratuiti labores, exigantur et illuc convertantur.

Gubernator noster ac consilium maius quoque habet in mandatis, quid cum Siculis fidelibus et deinde ad Zekel Moysen transfugis agendum sit. Illi ut insistantur, director et consiliarii nostri monebunt, inque hoc omni modo ententur, ut pro insurrectione Siculorum, si possibile, certum ab illis annum obtineatur subsidium, ad conservationem confiniorum vel aliorum militum magis exercitatorum convertendum.

Simili modo conabuntur, ut consuetudo illa vetus, principem et nobiles ingredientes aliquot dies gratis sed magis suis expensis hospitandi et alendi, tollatur: civitatesque Saxonicae et oppida hoc onere liberentur, hac tamen conditione, ut pro tali libertate annuam nobis aut camerae nostrae solvant pensionem, sumptibus illis, quos alias pendere tenerentur, aequandam, ut earum quaelibet duo diversoria aedificet, et pro adventantibus recipiendis necessariis habitationibus, stabulis et alimentis, accepta ab ipsis adventantibus aequa solutione, instructa conservet.

X

Audiant etiam director et consiliarii nostri causas partium in rébus bona camerae nostrae concernentibus et easdem cum bono examine iustoque iudicio discernant.

Perceptorem proventuum nostrorum vel solutorem ob monstratam fidem et industriam Georgium Reichl constituimus, adiuncturi ipsi contrascribam et instructionem ipsis expedituri.

Hi vero tenebuntur secundum ordinem ipsis datum super omnibus et singulis proventibus a se perceptis quietantias dare et eas manu sua subscribere ac simul cum ipsis perceptis in ordinem suum redigere, neque tamen aliquid a quoquam percipere debent, nisi prius eadem quietantiae manu magistri rationum fuerint subscriptae, qui similiter his specialem suum librum habeat, quo nobis bona et liquida ratio de omnibus nostris proventibus dari possit.

Est autem haec seria voluntas nostra, ut dictae proventuum ac reddituum quorumcunque perceptiones a nemine alio

quam per solam perceptoris et contrascribae manum fiant, neque quisquam consiliariorum aut aliorum officialium camerae istius nostrae in hoc negotium recipiendi aut distribuendi proventus vel pecunias nostras sese immiscere audeat.

Vetamus quoque, ne praefatus perceptor aut contrascriba unquam ad simplices et verbales commissiones seu directoris seu consiliariorum erogationes faciat, sed semper poscant scriptas et sufficientes commissiones.

Idem etiam perceptor vel solutor noster et contrascriba dictos proventus nostros a se perceptos exponant et dispensent, non aliter tamen quam secundum tenorem instructionis ipsi a nobis traditae vel secundum commissiones, quas director et consilarii nostri daturi sunt, quatenus tamen praedictae instructioni erunt conformes.

Et accipiant iidem super omnibus et singulis, quae sic exposituri sunt, quietantias idoneas et sufficientes, curentque ut libros rationum suarum ita ordinatos et digestos habeant, ut expleto quoquo anno, aut quando nobis videbitur, rationem reddere et cum exhibitione commissionum quietantiarum et certificationum expediri possint.

In commissionibus autem expediendis hic modus servabitur, ut director et consilarii de talibus expensis inter se conveniant et commissionem directoris et unius consilarii vel duorum consiliariorum manu subscriptam ordinent pro dictis perceptoribus, qui eandem commissionem cum sufficienti quietantia aut recognitione pro sui expeditione conservent.

Idem prohibemus, ne liceat vel directori et consilariis, vel perceptori aut solutori pecuniam nostram cuiquam mutuo dare et ne quidem salarium ante tempus.

Salarium menstruum ipsi perceptori et contrascribae, sicuti secretario, magistro rationum et scribis, ad ratificationem tamen nostram, pro modo laborum et servitorum constituent.

Ad haec neque directori neque consilariis nostris liceat sua salaria in tricesimis, dicis vel proventibus aliis levare, sed quisque accipiat suum salarium suo tempore, per manus perceptoris, conscio tamen consilio.

*Had. Mi.
ad. 200K*

Inter perceptiones et erogationes perceptor praedictus et eius contrascriba hunc servabunt ordinem, ut bellicas erogationes ad confinia vel in milites deputatas et conversas se iungant et distinguant, et propterea diversas quoque tabulas accepti et expensi servant.

U. 200K

Ab administratore proventuum Joanne Renner, ipso Reichl perceptore et aliis officialibus per priores commissarios constitutis rationes super praeteritis perceptionibus et erogationibus exigant, et revisionem illarum magistro rationum committent, et qualiter repertae fuerint, nos post hac informent, et defectus rectificari vel restantias exolvi iubeant.

Tit. 200K

Praeterea secretarius ipsis adiunctus omnibus consultationibus, deliberationibus et actionibus in consilio isto interest, actaque et consultata atque decreta consilii scriptis complectatur, et secundum ea, quae expediri necessum est, expediat. Habet idem quoque exactam curam super registraturis aliisque scripturis cameralia ista Transylvanica concernentibus, exceptis his quae ad magistrum computorum et rationes eiusdem pertinent, ita videlicet ut quae deliberata et conclusa sunt in consilio, recte et integre scribantur, et quae in codices aut regesta referenda erunt, bene atque ordinate registrentur.

Legat etiam et relegat crebrius et attentius registaturas et alia suae functionis scripta, et si qua maiore deliberatione opus habere aut commodis nostris praeiudicare compererit, ea in consilio proferat, ut maturius et accuratius tractari et discuti queant. Quo vero hisce officii sui negociis commodius perfungi queat, adiungemus ei personas pro adiumento necessarias, quibus sua quoque sustentatio per nos est ordinata.

Registram. 200K

Et quoniam permagni nostra interest, ut semper omnia scripta et acta distincto ordine fideliter adserventur, iniungimus firmiter, ut registrator solus, vel si expeditor ob negotiorum multitudinem constituendus erit, ambo omnium literarum in rebus arduis nostris undique scriptarum exempla, acta item omnia propriis et separatis voluminibus conscribant et accurate custodiant adserventque.

U. 200K

Caeterum instructiones provisorum, tricesimatorum aliorumque officialium nostrorum sive clausae sive patentes prin-

cipio per directorem et consiliarios nostros subscribi ac cum sigillis ipsorum, donec aliud statuemus, consignari debent.

Litterae vero super maioris momenti negotiis, eiusmodi sunt donationes, gratiae concessiones, assignationes, obligationes, impignorationes et similia, sive in pergameno sive in papyro expediundae, in praefata cancellaria ipsis subiecta concipi quidem, sed deinde in curiam nostram mitti debent, ut apud cameram curiae nostram, prout moris, ac manu nostra subscribantur et sigillo nostro muniantur, ad eosdem consiliarios pro extradatione remittendae. X

Ordinabimus quoque et constituemus magistrum rationum, qui omnibus computis et rationibus, quae in dicta camera nostra fiunt aut fieri debebunt, praesens intersit, debitaque fide et diligentia, quae officii sui sunt, exequatur ac provideat, ut libri rationum in summis singulorum laterum seu paginarum, similiter et in summis summarum sibi recte et praecise constent, et ex his summarii extractus ordinate fiant, ac quicquid in universum ad bene digerendos computus et rationes utile est, exequi curet.

Singulariter vero regesta et rationes aliorum officialium camerae et quietantias, quas ipsi cum rationibus suis exhibebunt, per singulas paginas et latera per semetipsum revideat, et si quos defectus inesse comperierit, eos directori et consiliariis fideliter indicet. Quietantias etiam perceptorum, quas iidem aliis ratione perceptorum daturi sunt, sua manu, uti praemissum est, signet et in peculiarem librum conscribat.

Habeat etiam semper ad manus extractum seu cathalogum eorum officialium, quorum rationes nondum sunt absolutae. Item apud quos debita remanent, et omnium restantiarum extractum, et de his omnibus subinde consiliarios admoneat.

Volumus et decernimus insuper serio, ut omnes et singuli officiales quoruncunque proventuum et reddituum directori et consiliariis nostris de omnibus et singulis perceptis et expositis sollicitam curam habeant, ac de eisdem bonum ac liquidum computum teneant secundum officii sui exigentiam ac instructionem, quam cuivis officiali super modo administrationis officii sui per consiliarios dari volumus.

Saepefati Saepefati director et consiliarii nostri ad sumendam bono ordine de omnibus officialibus rationem singulis certum tempus ac terminum, qui cuivis pro modo administrationis suae competens et idoneus fuerit, nominent, ut videlicet quovis anno per seriem quandam alius post alium ad diem designatum cum suis rationibus compareant, eumque diem citra rationabiles causas minime negligant. Atque ut positio calculorum eo maturius fieri possit, magistro rationum plures personae adiungantur.

Tin Debent etiam omnes officiales nobis ac consiliariis nostris cum personis, rebus ac bonis suis ita esse subiecti, ut si quod contra fidem suam aut datam ipsis instructionem agerent aut debitores remanerent, director et consiliarii nostri pro qualitate et conditione causae in tales animadvertere et ab eis, quod nobis debetur citra strepitum iuris non obstante cuiusque libertate exigere possint.

Nec habeant consiliarii nostri facultetem cuiquam officialium restantias ullas remittendi.

P. a. a. Quodsi consiliarii nostri certo resciverint et cognoverint officialem quempiam aliqua percepta praesertim indebito quodam modo suppressisse, eaque in ratione sua produxisse, de eo ipsum commonefacere et nos quoque certiores reddere debent.

K. a. a. Committent etiam serio eisdem officialibus, ut omnia et singula ~~percepta~~ ^{percepta} diligenter atque ordine non minus quam ipsa exposita in regesta sua ac codices rationarios referant et inscribant, neque existiment rationem perceptorum aliunde, quam e regestis peti aut demonstrari oportere.

Re tractat Debent quoque perceptor vel solutor noster caeterique officiales singulis anni quadrantibus duos ordinarios extractus omnium perceptorum et expositorum suorum facere et directori et consiliariis nostris exhibere, quorum alterum apud se in officina rationaria revidendum retinebunt, alterum ad cameram curiae nostrae mittent.

Felicitas Perfectis deinde et conclusis rationibus, quae consiliariorum nostrorum iudicio sufficientes et consummatae videbuntur, iidem consiliarii nostri tunc literas super eiusmodi rationibus expeditorias pro iis officialibus, quos istae rationes concernunt, fieri curabunt, ac in maioribus summis, in quibus opus

videbitur, per directorem et unum ex consiliariis et secretarium subscriptas pro nostra quoque subscriptione transmittent.

Si qui vero essent, qui administrationis suae rationes *Handwritten: Rationes* annuatim non redderent, aut eas imperfectas relinquerent, illos consilarii nostri ad expediendas et absolvendas rationes suas requirant et urgeant. Restantias etiam pecuniarum, si quae erunt, tam ab ipsis quam ab aliis, qui se in perceptionem proventuum nostrorum contra voluntatem et ordinationem nostram ingerere ausi sint, exigi omnino curent.

Cum vero etiam saepe accadat, ut per iniuriam et negligentiam officialium damnis afficiamur, dum videlicet quidam sibi nimium indulgentes plura, quam pro modo salarii sui debeant, profundunt; quo fit, ut magnis debitis contractis solvendo deinde non sint, huic incommodo ita obviari volumus, ut director ante assumptionem vel constitutionem cuiuslibet officialis, cautionem sufficientem accipiant. *Handwritten: Caution*

Quodsi proventus affertur tanti ponderis et emolumenti, forent, ut difficulter sufficiens cautio haberi possit, tum officiales constituendi teneantur dare fideiussores idoneos vel pro annuo eius officii proventu vel pro eo quod ipsi post datam rationem debere convincerentur.

Decernimus etiam, ne liceat consiliariis et officialibus *Handwritten: Teneantur* nostris in locis et districtibus, ubi nos decimas conducere soliti sumus, sibi ipsis quicquam decimarum coemere vel arendare.

Administrationi proventuum Waradiensium, Keowariensium et aliorum bonorum in quatuor comitatibus Hungariae vicissim applicatorum superintendere camerae nostrae Scepusiensi quidem incumbet. Sed cum loca illa a Cassovia sint remotiora et Transylvaniae viciniora, memorati consilarii sedulo advertent, ut in istis dominiis et bonis per officiales debita et iusta geratur administratio, et si viderint aut experti fuerint, quo officiales non recte fungi officio aut non ad usus confinium converti, cameram Scepusiensem mature edoceant, quo emendare vel corrigere illud possit. *Handwritten: Scep-*

Praeterea cum in curia nostra speciale camerae consilium *Handwritten: Helvetic* habeamus, ad quod omnia et singula, quae in aliis cameris nostris geruntur, referri solent. Proinde director et consilarii nostri Transylvanici ad nos et eandem cameram curiae no-

strae respectum et recursum suum habere debent in omnibus et singulis, quae aliqua maiore declaratione, informatione et resolutione indigere aut quae nostra cognitione digna esse et ad incrementa camerae nostrae pertinere videbuntur, addita semper opinione sua cum bono iudicio de his quae sic ad nos sive per postam et litteras sive etiam per speciales nuncios, cum opus esse videbitur, sunt relaturi.

Sin etiam in negociis fisci ex cancellaria Hungarica vel alia literae quaedam fuerint allatae, ab earum exequutione supersedeant tantisper, donec nos informet et ulteriorem nostram resolutionem accipiant.

Ut autem directori et consiliariis nostris ea, quae officii sui sint, quaeque fidei et curae suae per nos in hac instructione nostra credita atque commissa sunt, semper magis ac cognita et perspecta reddantur, animique eorum eo altius infingantur tenaciusque habent: iniungimus eisdem, ut hanc instructionem, quo fieri potest, creberrime et ad minus singulis anni quartalibus semel in consilio perlegendam curent, ac singulos eius articulos ordine perquam diligenter perpendant, seque ubique admoneri existiment, ut omnes suos conatus et operam ad procurandam cum dignitate utilitatem nostram convertant.

Postremo director et consiliarii nostri alique officiales nostri iisdem coniuncti vel subiecti pro se singuli quanto quisque maximo potest studio, diligentia, fide et labore incumbant, omnesque conatus et consilia sua eo dirigant, ut comoda nostra augeant atque quoad eius fieri potest promoveant; damna vero et incommoda nostra praeveniant atque avertant, quemadmodum sese nobis iureiurando obstrinxerunt et ipsos alioqui pro sua erga nos fidelitate et subiectione facturos benigne confidimus nobisque certo pollicemur. Nostram in praemissis omnibus expressam et omnimodam exequuturi voluntatem. Datae Pragae 20. Januarii, anno 1604.

(Másolata a bécsi udv. kam. ltárban. Sieb. Act.)

LIV.

1604. j a n u á r.

Básta és Hoffmann felterjesztése Bocskay elkobzott javai visszaadása ügyében.

Sacratissime caesar, domine domine nobis clementissime.
Fidelium etc. oblationem.

Benignum Mtis Vrae sacr. mandatum die XXV. Septembris anni praeteriti editum, una cum suplicibus libellis spectabilis ac magnifici domini Stephani Bocskay restitutionem bonorum suorum in Transylvania existentium, sed per haec disturbiorum tempora ab eo alienatorum petentis, legimus quoque donationalium literarum paria, scriptaque caetera nobis simul transmissa.

Praetensiones eius non iniustae esse videntur. Nam donationes illae, ut ex litterarum paria apparet, pro fidelibus eius servitiis a Sigismundo principe annis 1594, 95, 96, 97 et circa principium 98 factae sunt, quibus temporibus Sigismundus Transylvaniae princeps existens ius et potestatem donandi habuit, igitur rite et legitime emanatae sunt donationes.

Amisit vero bona illa Bocskay praeter iustam rationem, primum quia partim per cardinalem Andream Bathory, partim per Michaellem vayvodam illis privatus est, qui non fuerunt legitimi Transylvaniae principes, et ut ius donandi aliis non habuerunt, ita adimendi ea, quae legitime donata sunt, non potuerunt.

Deinde non propter infidelitatem sed ideo dictus Bocskay per Cardinalem suis bonis privatus est, quod vinculo fidelitatis quo Mti Vrae sacr. obstrictus fuit, inhaerendo, partes eius sequi noluerit, ergo neque causa iusta fuit adimendi. Ex quibus omnibus sequitur, memoratum Bocskay bona illa iusto titulo aquisivisse, et praeter aequum iis privatum esse.

Ad restitutionem vero, quam fieri petit, quod attinet, res difficilis est, nam ut multa et varia sunt bona, ita in multorum manibus existunt, partim per supradictos cardinalem et Michaellem vayvodam, partim per me Bastam ad benignam Mtis Vrae sacr. ratificationem fidelibus et benemeritis donata,

qui ea aegre remissuri sunt, quaedam etiam ad rationem Mtis Vrae sacr. possidentur, uti Wéche et Görgen ex infidelium manibus recuperata.

Circa quae ea demissa est nostra opinio, quod haec duo pro Mte Vra sacr. vel iure belli quo illa Mti Vrae sacr. merito cedere videntur, tanquam magno labore, multisque sumptibus ex infidelium manibus recuperata, vel autem transactione aliqua cum Bochkayo mediante essent retinenda, cum alterum ex his Görgen sit fortalicium, et consultum sit talia in regno Germanicis praesidiis munita conservari.

Reliqua vero bona omnia, apud quorumcunque manus existant, aequitas reddi iubet, merita quoque eiusmodi sunt Stephani Bochkay, ut cum aliis multis nota infidelitatis aspersis non modo sua restituta, sed etiam alia tempore ita exigente, donata sint, ille ne sua penes fidelitatem amittat, iustum sit, neque deest eius rei ratio; nam donationes cardinalis et Michaelis vayvodae, uti supra ostensum, non sunt legitimae, meae vero Bastae ad ratificationem Mtis Vrae sacr. factae sunt, atque ideo possunt pro clementi Mtis Vrae sacr. arbitrio servari vel non servari, hoc tamen adiicimus, si fideles bona Bochkayana, quae ego Basta illis contuli, remittere cogentur, iustum erit, ut iis alia loco illorum ex infidelium bonis dentur.

Opinionem magnificorum dominorum Joannis à Molart et Nicolai à Burghaus commissariorum, quam nobis unà transmissam esse Mtas Vra sacr. clementi suo mandato benigne meminit, non vidimus, in relatione tamen ipsorum de rebus Transylvanicis Mti V. sacr. anno praeterito perscripta, donationes Bochkayo factas pro iustis agnoscere, et ideo alias in contrarium factas cassandas esse, censi videntur, uti ex articulo inde descripto et praesentibus annexo videre est.

Quod in eodem benigno Mtis V. sacr. mandato, habetur, me Bastam in negotio arcis Wéch penes magnificum dominum Balthasarem Bornemizza intercessisse, hoc quidem tum factum est, causa bonorum Gyogyanorum apud manus Georgii Barbelj relictorum, ad quae Bornemizza praetensiones suas habuit, et loco illorum Wéch acceperat, sed iam alia est ratio, cum officialium eius culpa dicta arx Wéche Moysi Zekel tradita fuerit, et felici Mtis Vrae sacr. auspicio recuperata sit.

Deus Mtem Vram sacr. diutissime salvam et felicissime imperantem conservare dignetur. Datum ex Coloswar. Januarij, anno M.DCIII.

Mtis Vrae sacr.

humilimi ac fideles servitores

G. Basta m. p.

Georgius Hoffman m. p.

Külczim. Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque etc. regiae Maiestati, etc. Domino domino nobis clementissimo.

Pragae, ad cameram aulicam.

E fölött más egykorú kézzel: 6. Martii 1604.

(Eredetije a bécsi udv. kam. ltárban. Sieb. Act.)

LV.

1604. j a n. 25. — f e b r. 4.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Nos Georgius Basta comes in Huzt, Liber Baro dominus a Sult, sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis et catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus, eiusdemque sacr. caesareae regiaeque Maiestatis exercitus, ac provinciae Transilvanicae gubernator et generalis capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis, quod spectabiles magnifici generosi et egregij nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni Transylvaniae exhibuerunt et praesentauerunt nobis quosdam infrascriptos articulos in generalibus eorum comitijs ad diem vigesimum quintum mensis Januarii anno domini millesimo sexcentesimo quarto Colosuarini ex edicto nostro celebratis conclusos. Supplicantes nobis humilime ut uniuersos et singulos articulos ipsos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes nostrum illis consensum auctoritate, a sacra caesarea regiaeque Maiestate nobis plenipotenter attributa, pariter et assensum praebere, et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quorum interest obseruari facere dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum nationum regni Transylvaniae in generalibus eorum comitijs ad diem vigesimum quintum mensis Januarij anno domini millesimo sexcentesimo quarto unanimi consensu conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk nagyságodnak közinkben küldött propositiókból az mi szegény hazánknak mind ennyi tempestasiban is hozzánk immáron a natura insitam suam pietatem et benignitatem, és az pogán ellenség ellen is nagyságod hazánkért, feleségünkért s gyermekünkért szorgalmatos industriáját, vigilantiaját és forgolódását. Noha ismerjük kegyelmes urunk ő felsége ellen, az hatalmas és győzhetetlen római császár mi kegyelmes fejedelmünk és nagyságod ellen is vétkünköt, mindazáltal mind ő felségének reménségünk felett hozzánk való kegyelmességét, s mind nagyságodnak atyai kegyességét rajtunk érezvén, könyörgünk az úristennek éjjel-nappal, hogy reánk való kegyes gondviseléséért és kegyelmességéért nagyságodat sokáig megtartsa, hogy ennekutánna is ő felségénél az mi kegyelmes urunknál, az hatalmas, győzhetetlen császárnál dolgunkat promoveálja, az szokott hozzánk való pietását continuálja, melyet mind ennyi sok romlásokban is és vétkes állapotunkban naponként, kicsintől fogva nagyig voltaképpen experiáljunk.

(1) Látjuk azért szemeinkkel kegyelmes urunk az vitézlő rendnek ilyen fogyatkozásában, az ellenségnek szüntelen való reánk törekedésében, hogy nem kicsin segítség volna köztünk az contributió, hazánknak ótalmára és megmaradására. És noha annyira megromlottunk, hogy szegény jobbágyink úgy elpusztultanak, hogy igen kevés helyen lakik falun egy vagy két ember; az hul pedig laknak is valami kevesen, éjjel-nappal rajtok vagy az vitézlő rend, magok mindennapi életekkel sem szabadok, mindazáltal, hogy mind az nagyságod hasznos kívánságának és hazánknak is meg ne fogyatkozzunk, miért hogy az pusztaság miatt kapuszám szerint adót nem vetethünk, ígírünk minden marhás jobbágyinktól ötven-ötven pénzt, marhátlantól husz-husz pénzt. Az szabad városiak magabíró emberek ötven-ötven pénzt, az szegénybek huszonöt pénzt.

Mely terehviselésre az szász uraink atyámfiai is ezen mód szerint ígírik magokat, kitől senki jobbágya, se fejedelemé, se úré, se papoké immunis ne legyen. Könyörgünk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak alázatosan, megtekintvén nagyságod az rajtunk való nagy inséget, és pusztaságot, legyen contentus nagyságod e contributióval, ne pusztuljunk ennél is inkább.

Annak pedig minden helyekről nagyságod kezében adminisztrálásának napját, ugyan nagyságod kegyelmes jó akaratjából deputáltuk, ez jövőndő bójtmás havának 25. napját fogvatkozás nélkül.

(2) Az mi az nagyságod második propositióját, tudniillik az tábla megépítését illeti, ahhoz való személyeknek választását az nagyságod bölcsejének itéletére hagytuk, mindazáltal, hogy nagyságod reánk is hagyta, minthogy az mestereknek nem csak juris peritusoknak kell lenni, hanem jó expeditoroknak azaz levélcsinálókknak, azért az nagyságod kegyelmes jó akaratjából és tetszéséből, egyenlő akaratból országul választottuk Borsoló Jánost, miérthogy az előtt is afféle tisztbéli ember volt, mellette pedig Angyalosi Jánost ítélő mesterekké; directorrá Kolosvári János deákot; assessorokká Szalánczi Lászlót, Rádai Bálintot, Elekesi Kristófot, Darlaczi Ferenczet, Dobrai Pétert, Vajai János deákot, Kósa Mátyás deákot és Forró Pált. Hogy pedig nagyságod az előbbi szokás szerint való fizetéseket az tárházból megadatni ígérte, nagyságodnak mind véllek egyetemben megszolgáljuk.

(3) Megértettük, kegyelmes urunk jószáginknak excisiója felől az nagyságod kegyelmességét, tudniillik, hogy az kik közülünk Déván az gyűlésben compareáltunk, azoknak jószáginak quartáját, a kik pedig akkor absentálták magokat, és vakmerőségre magokat adván, az rebellióban azután is jó ideig duráltak, várván az hadnak végét, későbbben tértek meg az gratiára, azoknak jószágoknak dimidietását akarja modo redemptibili az populosa sessióját harminczkét forintra, az desertát tizenhatra taxálván, ő felsége számára excindáltatni. És hogy megváltásának terminusát az jövőndő Szent Gergely pápa napjára praefigálta. Ha ki pedig arra az terminusra meg nem válthatná, és azután elapso videlicet termino redemptionis

nagyságod valakinek conferálná, nem feljebb, hanem csak annyi summáig akarja nagyságod inscribáltatni, azt is úgy, hogy valamikor az haeres költségével hozzá fér, successivis semper temporibus megválthassa hogy nagyságod tölünk perpetuo abalineálni nem igyekezik, teljes életünkben megszolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

(4) Végeztük az nagyságod jó tetszéséből, hogy ha az ellenségtől levelet hoznának, valaki azt megérténé, és nagyságodnak az levelet nem praesentálná, avagy tudtára nem adná, azon poenája legyen, mint az kímnek, avagy az levél hordozónak. Azonképen ha ki az országban új dolgot akarna moveálni, ha ki azt megértvén tudtára nem adná nagyságodnak, hitlenség alá vettessék.

(5) Jelenti nagyságod az többi között azt is, hogy az kik mind itt az ország határin belől, mind pedig kívül az ellenség között lévén, ez mai napiglan magokat nem praesentálták, azokat proscibálnók, vagy vagyon assecuratiójok, vagy nincsen; ebbeli nagyságod kívánságát azért méltónak és illendőnek ítélvén, minthogy eddig az nagyságod kegyelmességét sokan subterfugiálták, az olyan contumaxokat proscibáljuk.

Hogy pedig nagyságod azoknak, kik ide nem jöveletekről méltó és elégséges okot adhatnak, excusatiójokat acceptálni promittálja, azt megszolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

(6) De minthogy nagyságod nem nézvén az mi vétünkét, ótalma és szárnya alá vött, és privilegiuminkban, és immunitásunkban, libertásunkban, törvényünkben és régi jó szokásunkban megtartása felől való könyörgésünknek resolutióját az mi kegyelmes urunk római császár ő felsége commissariusi idejöveletekre rejiciálta: könyörgünk, nagyságod akkor is előbbi hozzánk való jó akaratját és kegyelmességét megmutatván, legyen azon, hogy azokban meg ne bántassunk.

(7) Találtuk volt meg nagyságodat könyörgésünkkel, hogy az szegény megnyomorodott nemességhez mutatná oly kegyelmességét, hogy az kinek háza megmaradott, lakhatnék ezután házában vagy jószágában, élésével és kevés marhácskájaival, meghagyván az kapitányoknak, hadnagyoknak, tisztvi-

selőknek, és minden rendbéli hadaknak erős fenyítéssel, hogy se házánál, se egyéb helyeken semmi bántása az szegény nemességnek ne lenne, se pedig a szegény községnek; hogy nagyságod erre való gondviselését igéri, megsegáljuk nagyságodnak.

(8) Jóllehet emnek előtte való gyűlésünkben is nagyságod elvégzé és articulusokba is iratá, hogy az nemességet az kolcsos városokban bebocsássák, az ki be akar menni, fogadott házban marhájával ott akar lakni, és semmi adófizetésre, közönséges szolgálatra, mely libertásának és immunitásának praejudikálna, ne kényszerítettessék; mindazáltal némely városok sem az közönséges végezéssel, sem az nagyságod edictumával nem gondolván, az külső nemességet, kik köztök béres házban zsellérül laknak, külömb-külobbféle tereh viselésre, adófizetésre, szolgálatra kényszerítik, kit soha ennekelőtte nem cselekedtek, hisszük, hogy most cselekeszik in comptemtum edicti excellentiae vestrae, marhájokat város szolgálatjára hajtván feljebb erőltetik, hogy nem magokat, az ő magok marháját nem akarván azféle szolgálatot cselekedni, eliktatják kit imide, kit amoda, és csak az szegény nemességet hajtják; ha nem akar menni, az város szolgája mindjára németeket vagy vallonokat veszen melléje, s az nemes ember szállására mégyen vélek, holott szidják, rútolják, marháját elviszik. Végeztük azért nagyságod akaratjából, hogy ennekutánna is az városbeli uraim afféle méltatlan dolgokban magoknak szabadságot venni ne merészeljenek, holott ő nékik az privilegiomoknak ellene nincsen, könyörögvén nagyságodnak, hogy az kapitányoknak, hadnagyoknak és minden rendbéli hadaknak parancsolja meg, hogy senki instantiájára nemes emberre, se házára, se jószágára, sőt egyéb rendbéli emberekre is ne küldjenek, se menjenek, holott nem törvény, sem az nagyságod akaratja.

(9) Minthogy az szegény nemesség házánál nem lakhatik, hanem sokan közülök városokra szorultak minden élésünkkel béres házban ott kell nyomorganunk, az hadak is az városokra szállván, az szegény nemesség fogadott szállására is reászállottak, németek, vallonok, kik élésadásra kényszergetik, szidják, verik, saczoltatják: könyörgöttünk volt nagyságodnak, hogy azféle szállókat elvenne rólunk, és ennek utánna ne en-

gedné reájok szállani, se élésadásra az városoknak őket kényszeríteni. Hogy nagyságod ebbéli könyörgésünkre is kedves választ tött, lálaadással vöttük nagyságodtól.

(10) Panaszolkodnak az várasiaiak is, hogy az mely várasra németek, vallonok, ráczok, hajdúk és egyéb rendelt hadak is szállanak, ha csak három vagy négy is elindul egyik helyből csak másikba is, felette istentelenül viselik magokat, elannyira, hogy az hul az szegény községet házoknál találják, verik, vágják őket; posta lovokat is addig viszik, hogy vagy eláll, vagy meghal, s oda vesztik töllök; ha pedig városban szállanak, annyi gazdálkodást kívánnak, mint valami nagy urak, sőt mindeneket az élésen kívül is elkóborolják. Hogy azért afféle illetlen dolgok ne legyenek: végeztük nagyságod jó tetszéséből, hogy minden rendbélitől ennek utánna, mind postaságban, mind kazdálkodásban, a nagyságodtól adandó mód tartassék meg.

(11) Mivelhogy némelyek az nagyságod donatiója mellett oly jószágot is foglalnak el vagyis elfoglaltak, ki az nagyságod donatiojában nincsen, nekik sem conferálta nagyságod: végeztük nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy az donatarius iuxta consuetudinem introducáltassa magát in dominium bonorum. Missilissel senki jószágot ne foglaljon; ha ki pedig indebite valaki jószágát elfoglalta, iuxta contenta articulorum superinde edictorum in Megyes, restituáltassék az spoliatusnak.

(12) Hogy pedig nagyságod az olyan jószágot, melyet némely atyánkfiai, kik az harczon veszték, vagy most is ellenség közt vadnak, nomine tutorio, vagy feleségek után birtak, az mi könyörgésünkre az haerestől elidegeníteni nem akarja, nagyságodnak tiszta szívvel meg igyekezzük szolgálni.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regniculorum trium nationum regni Transilvaniae nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, ratos gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus, nostrum illis consensum pariter et assensum beneuolum praebuimus, pro ut acceptamus, approbamus et ratificamus, et tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam autoritate praetacta obseruari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio litera-

rum mediante. Datum ex ciuitate Colosuar die et anno in prae-notatis.

(P. h.)

(Lecta.)

(Eredetije *Kolosvár város levéltárában.* — Ugyanott megvan egykorú egyszerű másolatban is.)

LVI.

1604. febr.

Szamosközy és a Conservatorok kérése a rendekhez, hogy a Fehérvárott levő levéltár gondviselése iránt intézkedjenek.

Magnifici, generosi, egregii domini nobis observandissimi.

Az fehérvári cáptalan supplicál kegyelmeteknek, hogy kegyelmeteknek lenne valami gondja arra az helyre, az elmúlt romlásokban is nagyobb részére az gondviseletlenség mia lött abba a cáptalanban való sok drága leveleknek fogyatkozása. Tudja kegyelmetek, hogy az országnak egyik tárháza, és talám legdrágább az cáptalanba való levelek. Ugy vagyon, hogy sok kár lött benne. Sok ide s tova való tékozlás, de mégis annyi levél vagyon ott, hogy három szekeret bővségesen megrakhatnának vele; mind ott vesz a földön, ott rothad az torony megégése után az esőviz nedvessége mia. Könnyű költséggel az toronnak az alsó részét az bót felett meghéjazhatnák. Nam az kis-selyki dézmának minden bőv hasznát azért veszik fel az pap uraim, hogy valami részét az templom épületire fordítanák. Az koporsókat valamint felhánták, lovakat az mit bele kötöttek ez ideig mind úgy áll. Az fejedelem testének koporsója nitva áll. Az templom ajtaját csak tövissel sem verték be mind az óráig is. Az mi magunk költségén sokszor ajtaját az segrestének becsináltattuk, törtön-törük fel, horton-hordják az leveleket, merthogy a templomnak nincsen ajtaja szent István király idejénél fogva való sok királyoknak és az egész országnak titok levelei ott hevernek. Nagy bűn, nagy véték ily siket-séggel ez becsülhetetlen kárt elhallgatni. Ez elmúlt fehérvári gyűlésben is szólottunk kegyelmeteknek ezen dolog felől, de semmi gondja nem leve senkinek reá. Ez előtt is sokszor, de ez elmúlt esztendőbe főképpen nagy iszonyu kár leve az kápta-

lanba, mert kinek kinek az ön maga hasznára leve gondja az közönséges jó senkinek eszébe nem juta. Azok az levelek az mi romlott nemzetségünknek mind Erdélben, s mind Magyarorszáiban oly fő és drága emlékezetre való kincs volna, melyet kevés szóval meg nem mondhatni. Az istenért kérjük kegyelme-
 meteket, legyen gondja kegyelme-
 teknek arra. Nem annira az mi hasznunkért, mint az közönséges jóért kérjük kegyelme-
 teket. Nincsen nekünk módunk benne, hogy derék ellenség ellen nem oltalmazhassuk, s takargathassuk, mert elfogyatkoztunk. Vagyon három esztendeje, hogy egy pénz hasznát sem láttuk ez elébbi fejedelmeknél rendelt fizetésünknek. Ez elmúlt üdőkben történt veszedelmekben nem ilyen gondviselés volt ez féle drága marhára, mint moston. Budából, Pécsből, Székes-Fehérvárból, Esztergomból, Nagy-Szombatba takartak volt ez féle leveleket, melyekben most is az egész Magyarországnak igazsága áll. Orodából és Csanád-
 ből ide Fejérvárra hozták volt az veszedelem előtt az ország leveleit, moston kenig senkinek anni gondja nem leve arra, hogy csak egy mélföldig az ellenség előtt valami részei elvitethetnek volna, noha sokat törekednének azoknál, kiknek Fejérváratt arra gondjoknak kellett volna lenni. Ez okáért ott hagyák veszni közakarattal az mi eleinknek, és maradékinak ily becsülhetetlen kincseit. Lészen oly üdő, s talám el is jött, mikor megérezzük ez mi siketségünknek effectusát, forogjanak elő csak az törvények, és az összekeveredett jószágoknak igazsági, melyeknek kárát, és fogyatkozását kegyelme-
 tek maradéki kezdenek megérezni. Mi isten előtt, és kegyelme-
 tek előtt protestálunk, hogy szívünk szerint minden igyekezettel akartuk oltalmazni, és takargatni, de mi nekünk értékünk nem volt hozzá, mert sok üdőtől fogva semmi fizetésünk meg nem jár. Azért mi sem most, sem ezután okai ne legyünk az iszo-
 nyu kárvallásnak.

Igy akarom kegyelme-
 teknek irni, hogy nyilvánabbá meg-
 értse kegyelme-
 tek ez dolgot. Legyen isten kegyelme-
 tekkel.

Anno 1604. die 3 Februarii.

(Fancsali Daniel Memoria Episcopatus-ából.)

LVII.

1604. febr. 4.

Básta jelentése Pezzenhez az erdélyi ügyekről.

Molto illustre signore.

L'Alfieri cesare cambi arriuò da me questa mattina nel castello die Gialu, doue mi era ritirata per il disordine delli Alemanni ch'erano ut citi da Claudiopole, che quali essendone restati circa 200 mandai per tre compagnone de caualli Valloni, accio uenessero a intrare in questa città per maggior mia sicurezza et questa mattina a ponto quando il sudetto Alfieri arriuò, io montai in carrozza per uenir mene a Claudiopoli, si come ho fatto, le bandiere cio e le cinque che stauamo in questa città, si ritrouano al presente in Reen, et le altre otto si ritrouano in Bistrizzio, quali mediante sette millia talleri che se li sono dati, si sono contentati di aspettare sino alli 22 di questo che sarà domenica prossima, sto però aspettando da loro risposta a una propositione, che a lor ho fatto, cio e che non uolendo essi credere a me che il pagamento loro ha per il camino, si come più uolte li ho assicurati, che uogliono mandar dua di loro per le posta ad miontrare detto pagamento che io mi contento pagar la spesa, non so cio che farano, et a mio parere, saria se non bene che V. S. si delle fretta di uenir quanto prima altrimenti dubito, che esse non siano per continuare nella lor prima ressolutione, ch'andar sene ho però dato le lettere che V. S. seriue a gl'officiali et soldati, al conte di Salma, accio li facce uedere a gli altri, ma dubito saranno di poco frutto. E però se mette conto a S. Maesta, che questa soldatesca resti conuerra darse fretta inuenire o mandar qualche persona d'authorita che posse trattenerle sin'all'arriuò del Danaro.

Intendo ch'il pagamento de Valloni uengi fondato sopra la taxatione fatta a questa città et a Corona, ho più volte sopra dicio scritto a S. Maesta et rimostrato l'impossibilita et in questo debbe V. S. molto ben auertire perche io non ce ueggio forma alcuna, si come anco il camerario Hoffman le debbe hauer scritto, e non dandoli sodisfattione dubito di qual-

che inconueniente maggior del primo, il che seruira per auiso.

La dieta era impossibile differirla piu oltre, et in essa si e fatto ogni possibile, ma se uia a dir il uero, io non ce ueggo forma per non hauer costono pane a bastanza per magnare, non che per pagare condannaggione e se lei uerra in queste parte come spero lo uedra con effetto.

Nel parere di Hust, non so intendere qual sia la intentione dell'Jell, non ostante che l'habbi ultimamente assicurato di non uolermi raccordare mai piu delle trauerse che me ha fatto, non ostante che hario tanto pubbliche che ogn'un le uede.

Staro dunque aspettando con desiderio l'arriuio in queste parti di V. S. e del signore Burghausen, che a mio parere, e molto necessario per aquietare questi ceruelli, e di cuore me gl'offero et raccomandando prego gli da Dio ogni contento.

Li Danari dati ultimamente alli Allemanne sono di quelle ch'erano destinati per il Vallauo (*sic*), et questo seruira per auiso, per che non si e potuto far'altro. Di Claudiopoli li 16. di february 1604.

V. S. molto illustre

affettuosissimo per seruirla.

G. Basta.

P. S. In questo ponto arriua il capitan Coppa qual fu da me mandato al regimento a proporli, che non uolendo creder alle mie parolle mandassero alcuno a incontrare i denari, e porta per risposta risoluta, ch'essi non aspettaranno piu oltre di lunedì prossimo che sara li 23. Et poi se ne uogliono andare, non so cio che potra far il conte Dampier mandato da me questa mattina da loro ad assicurar li sopra l'honor mio che i danari sono arriuati a Cassovia, ma per quanto posso comprendere al sicuro se n'andaranno, perche V. S. non potra esser qua si presto. E per dir il uero essi sono degni di qual si uogli castigo, poi che li sono offerti partiti tali, che di ragione non li doueano reffutare.

Külczim hiányz.

(Másolat a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

LVIII.

1604. márcz. 25.

A pozsonyi kamara jelentése Bánffy Dénes fogsága ügyében.

Die kayserliche hinderlassene Hofcammer findet in beýligender der hungerischen stenndt übergebenen andtwortschrift, welche maisten thails beschwörungen wider das im landt ligundte khriegsvolkh unnd durch dasselb den landleuten und underthanen zuefügundte schäden in sich begriff (derowegen es dann auch auf den khriegsrath zue notwendiger ernstlicher abstellung und dasz khriegsvolkh zue erstattung solcher schäden zuhalten, zugeben were) rast nichts sonders so iere expedition hierunder berueren thät, alsz was hernachvolgunder zweýer puncten halber einkommen, sý vermaint aber dannach auch souil diszen ersten punct belangt, das die stenndt dahin zu vertrösten weren, weil ier khay. Maiestät genzlich im werkh vnd iero derzeit nichts angelegeners sein liessen, alsz soliches noch unabgedanckhtes khriegsvolkh mit dem allerehisten auszuzallen und von dem armemmann zu bringen, dasz demnach sý die löbliche stänndt inen ain khlaïne zeit nit zu schwär sein lassen, und sich benebens allerehisten entledigung beruertes khriegsvolckhs, wie auch dessen versehen wolten, das ier fürstl. Durchl. gegen denen muetwillern welliche die stenndt im ierer schrift angezogen gebüerundte demonstration füernemen, vnd sich zuerstattung der zuegefüegten schäden mit ernst halten lassen wollen.

Wasz die eingebrachte beschwär wider den Lassota wegen den gefangkhlich gehaltenen Dionisi Banffy anlangt, da ist sich zum thail zu verwundern, das sich die ständt desselben alsz welicher ein wissentlicher offener rebell wider ier Maiestät gewest, also starkh annemen und mit solcher beschwär fuerkommen, dabey auch dieses unvermeldt nit zu lassen, das seine güetter durch den herrn Basta veldobristen in Sübenbürgen neben anderer rebellen güettern vor diesem eingezogen vnd gedachtem Lassota ain stueckh daraus Nagfalw genannt vermüg beigefügter donationscopi gegeben, welches auch durch ier khay. Maiestät gnedigist ratificiert wor-

den, vnd nach dem auch ier Maiestät ime Bánffy das leben gar wol nemen hette khünnen, hat sich sein befreundter des Stephan Boczkaÿ vnlangst für ihn interponiert und zue fristung desselben auch erlangung gnadt dem hern veldobristen in Ober Hungern vierzehn taussent taller hindangesetzt vnd begeben der gütter, zu erlegen erbotten; welches ier khay. Majestät ebenfahls ratificiert und wie die hofcammer annders nit waisz, als dasz das geltt berait erlegt, und dahero dem Banffy das leben gefristet seÿ, wider welchen process sich nun der Hofcammer erachtens, niemandt deme anderst die beschaffenheit bewuszt, mit fug zubeschwären hat. . . . .

Datum Preszburg den fünf und zwanzigsten tag Martii anno sechzenhundert vier.

Hofcammer.

Hátirat. Auf die kay. Hofexpedition zu geben.

Jegyzet. A Bánfi javak Básta donationalis levele szerént először Prépostváry Istvánnak adományoztattak s miután ez kihalt és a javak a fiscusra szálltak, kapta Nagyfalut Lassota Erik a főmustramester s Básta helyettesse Felső-Magyarországon.

(Eredetije a bécsi cs. áll. ltárban. Hung.)

LIX.

1604. m. á. j. 12.

Capreolo kormányzó-helyettes rendelete Udvarhelyszékhez, hogy Rádul vajda segélyére hadakat állítsanak ki.

Magnifici et generosi, domini amici nobis honorandi.
Salutem et nostri benevolam commendationem.

Miérthogy a székelységről ezer lovast és ezer gyalogot rendeltünk Raduly vajda ő nagysága segítségére, ha kívántatik: hagyjuk kegyelmeteknek, gubernator urunktól ő nagyságától nekünk adatott autoritásunkból és serio parancsoljuk, hogy kegyelmetek onnét Udvarhelyszékből mindjárást készítsen harmadfél száz válogatott lovast és harmadfélszáz gyalog puskást. Ezek pedig mindjárást oly készen legyenek minden hadakozó eszközökkel, élésekkel, hogy mihelyen Raduly vajda

ő nagysága levele érkezik és melléje kívánja azt az elrendeltetett hadat, minden késedelem nélkül indulhassanak és melléje menjenek. Ennek pedig az elrendelt hadnak választott főkapitányok lészen az Orbai széki Gika kapitány, kihez az egész hadbeliek hallgassanak és mindenek szavát fogadják, kit kegyelmetek is a hadbelieknek serio eleikbe adjon. A megnevezett széken pedig kegyelmetek válasszon egy-egy hadnagyot a sergek elibe, mind lovas és gyalog had eleibe, kiknek kegyelmetek serio meghagyja, hogy eleikbe választott Gika kapitányhoz hallgassanak sub poena. Kegyelmetek pediglen helyeken maradjon a derék haddal, és az alattokvalókat oly készen tartsa, hogy ha a szükség kívánja élésekkel egyetemben mindjárást a hova kívántatik, vel partialiter vel generaliter mindjárást indulhassanak. Secus non faciant. — Datum in civitate Kolosvár, die 12. Maji. 1604.

M. D. V.

Amicus et servus

Thomas comes à Capreolo m. pr.

Külczm: Magnifico et Generoso dominis capitaneo, et vice-capitano sedis Siculicalis Udvarhely etc. Dominis amicis nobis honorandissimis.

(Eredetije a M. T. Akad. birtokában.)

LX.

1604. máj. 14.

Kraussenek és Hoffmann meghívója a nagyszabeni, segesvári, megyesi, szászsebesi és brassai tanácsokhoz, a Nagy-Bányára hirdetett értekezletre.

Edle Ehrnueste sonders liebe herrn vnnnd Freunde, Euch sey vnser geneigter wil vnd gruss zuvuor. Können benebens nit vnterlassen, euch zu eruidern, ¹⁾ wie der herr general vnd die von ihrer kay. ²⁾ Mt. verordnete Herrn commissarien sammtlich, euer uberschiekhte Beschwer wegen erlegung der noch ³⁾ ausstendiger straffgelter: so woll auf das kaiserliche kriegswolckh dargebene profiant vnnnd dass euch von dem kriegswolckh zugefügter gewaltdetigkeit ⁴⁾ vnd beträngnuss vernommen vnnnd für Ratsamb erkennen, ⁵⁾ euch hierin zu succurire vnnnd alle hilff zu erzeigen, da ihr euch eur auch ⁶⁾ zu helffen wilens seitt.

Sein derhalben wir bede auss dem mittl verordnet vnnnd depudirt worden, von jeder Statt den Richter sambt zwor des Rathss, so von dem ganntzen Rath vnd gemein volmechtig abgefertigt werden soldten, zu erfordern, von denselben ihr beschwer anhören, der beschehenen darlehen vnd auferlegten straffen, ordentliche abraittung zu halten vnd nach gelegenheit auf gnugsambe versicherung auf Lehen zu tractirn, damit wir neben der vorhandene baarschaft zu contentirung des kriegsvolckhs gelangen können, damit solches auss dem Landt auf die Päss gebracht vnd dass Landt zu einer Ruh ^{6a}) fridt vnd sichern strassen gelangen möge.

Zu volziehung solcher auflag haben wir vnss endtschlossen, den ersten künftigen Monats Juny gewiss zu Hatwanien ⁷ zuerscheinen vnd den Herrn oder ihren abgesandten den 5 gedachten Monats zur Tractation benent haben, auf welchen sie vnausezlich vnd gewiss, mit volmechtigem gewaltt erscheinen werden, nachdem solche Handlung dem vatterlandt vnd ihnen selbst zum bestenn garaichen wurd. ⁸) Alss ⁹) volziehen sie in ¹⁰) solcher erscheinung ihrer khay. ¹¹) Mt. allergniedigsten willen vnd meinung. Wir bleiben entgegen ihr ganz willige freundt allezeit. Datum Cassau den 14. May Anno 1604.

Durch guett will ¹²)

Paul von Krausenegg m. p.

Georg Hoffmann m. p.

Külczim : Dem Edlenn ehrenuesten vnd wolweisen Herrn N. N. Richter Burgermeister vnd Rath der Hermanstatt vnsern sonders lieben Herrn und freundt *Hermenstatt*.

A segesvári külczíme : Den edlen vnd vessten Herren N. vnd N. Riechtern vnnnd Rath der Stadt Schässburg vnnsren lieben Herren vnnnd guetten freunden. Schässburg.

A segesvári példányban következő jelentékenyebb variánsok vannak.

1) erinnere,

2) *kimaradt*,

3) *kimaradt*,

4) gewalthigkeiten,

5) erkennt,

6) *ez után még e szó van* : »selbsten«, ^{6a}) einem Stuck,

7) Nagibania,

- 8) wirdt,
- 9) also,
- 10) nun,
- 11) *kimaradt*,
- 12) Eur gutte freunde.

Jegyzet. A megyesi, szászsebesi, brassai példányok teljesen megegyeznek a segesvárral, csakhogy »Schässburg« helyett »Mediasch«, »Mielebach«, »Cron« olvasandók, Krausseneck és Hoffmann csak a szebeni példányt írták alá. A többiekre más ember irta nevöket.

(Mind az öt meghívó eredetije Nagy-Szebenben, a szász nemz. egyetem levéltárában. 38 — 41. sz. a.)

LXI.

1604. máj. 30.

Hoffmann, Gyulafinak írja, hogy útban van Erdély felé.

Magnifice domine mihi semper observandissime.

Post seruitiorum meorum paratissimam commendationem, kívánok istentől nagyságodnak minden testi lelki jókat megadatni.

Vettem az nagyságod levelét; a mi a búza dolgát illeti, minthogy nagyságoddal elvégeztük, nagyságod ugyan bevitesse, kérjük nagyságodat.

Az mi peniglen az váradi dolgot illeti, hogy oda elkészítték mívre az vármegyét, az ország végezése.

Továbbá a hun azon kér nagyságod, hogy az erdéli útban nagyságtok házához betérjek, megszolgálom nagyságtoknak hozzám való jó akaratját; azért, hogyha arra utam lesz, és az üdő és az alkolmatosság engedi, el nem kerülöm nagyságtokat. Isten tartsa meg nagyságodat minden hozzátartozóival egyetemben, jó egészségben. Cassouiae 30. Maij. Ao 1604.

Magnificae dominationis vestrae

Seruator paratissimus

Georgius Hoffmann m. p.

Kivül: Magnifico domino Ladislao Giulafi de Ceh, domino mihi semper confidentissimo.

(Eredetije az *erd. Múzeum* kéziratárában.)

LXII.

1604. június 10.

A császár a szathmári parancsnokot Nyáry Pál elfogatásáról értesíti.

Rudolphus secundus, diuina favente clementia electus Romanorum imperator, semper augustus.

Magnifice, fidelis dilecte. Accepimus literas tuas vigesima secunda Maij datas, quibus addita erant, quae ad te comes Georgius Basta ex confessione captiui illius Transilvani misit. Vnde cum talia contra Paulum Niarium indicia deprehendantur, quae et alij aliunde nuncij confirment, ut nostra magnopere interesse existimaremus, illum ne nobis elabatur clausum custodiri, hic apprehendi et in carcerem duci iussimus. Necessarium itaque inprimis est, vt quamprimum Varadinum tete conferas, et arcu illi, ne detrimentum capiat, de rebus necessariis prospicias, praesidioque siue lancionum siue alium exercituum militem donec alius a nobis praefectus designetur, praeficias. In aedibus siue hospitio tum etiam in possessionibus et bonis Niarj suppellectilem omnem in inuentarium redactam obsignari, scriniaque et scripta omnia perlustrari, et si quid in illis quod ad pleniorum sinistrarum machinationum indaginem pertineat, inueniatur, nobis fideliter mitti ac bona omnia in sequestrum accipi cures. Ad captiuum illum quod attinet, illum Cassouiam tuto mitti a comite Basta potes. His fideliter celeriterque conficiendis gratiam nostram caesaream, qua te complexi sumus magis magisque promereberis. Datum in arce nostra regia Pragae, die decima Junij. Anno domini millesimo sexcentesimo quarto. Regnorum nostrorum Romani vigesimo nono, Hungarici vigesimo secundo et Bohemici itidem vigesimo nono.

Rudolphus m. p.

(Czímzet nélkül. Eredetije a bécsi cs. titk. Itárban. Hung.)

Jegyzet. Nyáry Pál okt. 19-én bocsátatott szabadon, mint ezt az alább következő igen érdekes okmány igazolja.

1604. okt. 19.

Illustrissimo mio Signore osservandissimo.

Hieri fu riferita la cosa del signor Niari per illustr. signore Baruitio a sua maesta, qual si conferma con il parere del consiglio secreto, relaxando l'aresto di casa, con la promessa offerta dal medismo che douera esser data a V. S. illustr. in presentia delli signori Vlm e Scheneberg cosi sara in suo comodo far chiamar li sodetti signori e anch'il F. Niari et io le bascio le manie. Di casa li 19 ottobre 1604.

Di V. S. illustr.

additissimo seruitore

B. Pezzen mp.

Külczim : All'illustrissimo signore mio osservandissimo il signore vicecancelliere caesareo.

(Pezzen sajdtkézű levele).

Hátirat (más kézzel): Auf diese erinnerung ist Herr Paul Niary in beywesen der zue sachen deputirten herrn kays. commissarien herrn vicekanzler, herrn von Vlm und herrn obersten von Schönenberg des arrests in seiner herberg erlassen, doch mit der condition dasz er bis auf iren kays. Mtät fernere gnedigiste resolution von hie nicht abweichen sonndern erst höchsternannter kays. resolution gehorsamist erwarten solle, welchem also zugeben und nachzukommen er herr Niary Paul obernanntem herrn obersten von Schonenburg in die handt angelobt hatt.

Actum Prag den 19. Octobris, anno 1604 ; praesentibus supradictis dominis deputatis commissariis.

(Eredetije a bécsi áll. levéltárban)

LXIII.

1604. júl. 11.

α)

*Capreolo, a kormányzó helytartója, vallatási parancsot ad ki
Sarmasági részére.*

Thomas comes de Capreoli sacrae caesareae Maiestatis exercituum in Transilvania supremus et generalis excubiarum magister, et in absentia excellentissimi domini generalis in Transilvania locumtenens. Uniuersis et singulis generosis,

egregijs, nobilibus et ignobilibus, bonę scilicet ac honestae famę et conditionis utriusque sexus hominibus ubivis in hoc regno nostro Transilvanię existentibus et commorantibus, praesentes visuris. Salutem et nostri commendationem. Exponitur nobis in persona generosi Sigismundi Sarmasaghy de Keöuesd, qualiter ipse medio nostri ratione certorum negotiorum coram declarandorum in praesentia generosorum, egregiorum, et nobilium, Baltassaris Kornis de Ruzka, Francisci Vas de Czegeo, Baltassaris Fekete de Reöd, Matthęi Teöreös, et Stephani Huzar de Abafaia, pro iurium suorum tuitione, quandam fassionem et attestationem celebrari facere vellet iure admittente. Cum autem veritatis fassio, iustitiaeque recognitio nemini sit abneganda, id circo committimus vobis, et mandamus harum serie firmiter, autoritate nostra qua fungimur, ut dum cum praesentibus fueritis requisiti, vel quilibet vestrum fuerit requisitus, statim sub oneribus singularum sedecim marcharum gravis ponderis in praesentiam dictorum hominum regiorum accedere, ad diem et locum per ipsum exponentem vel hominem eius vobis praefigendum, ibique ad fidem vestram deo debitam qualiscunque vobis super coram interrogandis constiterit certitudo veritatis, suo modo dicere, fateri et attestari modis omnibus debeatis et teneamini. Super qua quidem fassione et attestatione vestra literas tandem per praefatos homines regios sub sigillis fide eorum mediante conscribendam annotato exponenti iurium suorum uberiores ad cautelam necessarias dare volumus et iubemus, communi iustitia requirente. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in civitate Colosuar die undecima mensis Junij. Anno domini millesimo sexcentesimo quarto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije nyílt alakban az erd. Múzeum kézirattárában. *Mike Sándor gyűjt. II. köt.*)

b)

1604. júl. 20.

Sarmasági Daróczynek, kéri, hogy méltatlan fogságából szabadítsa ki.

Magnifice domine domine confidentissime et frater charissime. Servitiorum meorum syncerissimam commendationem etc.

Az uristen kegyelmedet kedve szerént való jókban éltesse sokáig szerelmesivel együtt etc.

Uram, halálra eluntam ez méltatlan fogságot. Ha kegyelmed jovallja, ezt gondoltam volna: hogy kegyelmed írjon igen sietve Krauzeneknek; ha egyéb nem lehetne benne, cselekedné ezt: kegyelmed az Bocskainál való pénzt így ígérné oda: három ezerét immár felvötte, még az öt ezeret adnók oda (én magamnak kellene pedig kegyelmeddel együtt Bocskaihoz mennem), az kilenczedik ezeret adnók Krauzeneknek ajándékon; az tizedik ezeret hadná nekem, mert uram bizony nincs pénzem, szolgálaim is mind egyig fizetetlenek, ruhátlanok; mind lovaim és egyéb elvesze, ujobban kell felkészülgetnem mindenhez; lenne házamnál is mivel élnem, az ezer forintot magam táplálására azért venném. Azaz, az nyolcz ezer forint lenne ő felsége számára, de ily okkal, (nám látják ártatlanságomat és contra conscientiam el nem vehetnék), hogy itt kin, vagy Erdélybe, vagy Szilágyba adnának jószágot feleségemnek érette; mert az summa övé és gyermekié; arról assecurálna most mindjárt, és hogy bemennék az summával, akkor componálnánk, micsoda jószágot adna etc.

Kegyelmed ezt mintha csak magától gondolta volna úgy írná Krauzeneknek, hogy kegyelmed elhinné kétség nélkül, hogy így véghez vinné velem, ha Krauzenek is akarná, és addig lenne kegyelmed kezes érettem, bocsátanának el innen, kegyelmeddel lennék és talám ugyan együtt vihetnők be az pénzt is. És én kegyelmednek erre tisztességemet és minden jószágot kötöm, hogy bele nem hagyom ebbe kegyelmedet, ha kegyelmed jónak ítéli lenni, hogy így cselekedjünk; talám az fl. 1000-ért ő is gondolkoznék, csak az sok dilatiótól félek uram. Kérem istenért is kegyelmedet, ha lehet ne szánjon postán fírasztani

és urgeálni serio érettem etc. Tudom az fl. 8000 felől kegyelmed által jól végezhetnénk. Szegénységemet és minden fogyatkozásomat, hogy szolgálmaimtól értette kegyelmed, annectálhatja levelébe. Az ideai majorságnak, ki Bogyoszlóhoz volt, fele engem illetne, de arról hallgassunk, hanem ugyan kegyelmed által Bocskaival oztán mindenről végezhetnénk. Kegyelmed ha mit nekem értesemre akarna adni, titkon itt vadnak az szolgálmaim, könnyen meglehet általlok etc. etc.

Szabaditson ki kegyelmed uram hamar, ha lehet, hadd szolgáljak kegyelmednek érette. Et optime valeat magnifica dominatio vestra. Ex Zakmar 20 Julij. - Szeredán 1604.

Magnificae dominationis vestrae

seruitor et frater perpetuo addictissimus

Sigismundus Sarmasaghly m. p.

Ha pedig különben meg lehetne kár nélkül szabadulásom, jobb volna; de ha ugyan nem lehet, így kell fogni uram; ha pedig ennél is különben ítéli kegyelmed, kegyelmedre hagyom, az mit kegyelmed végez abba, jóvalom én is, és meg nem máslom semmi végezésit kegyelmednek. Kegyelmed tudom úgy bocsátta szolgálját, hogy az idő mivoltához szabja magát; ha alioquin érti, hogy kiküldtek azon közbe hogy elereszszenek, nem kelletik ez tractatus: ha pedig még is dilatio volna ott, megérti a papoktól, Lukács deáktól is, egyektől is, ahoz képest conformálhatja magát; kegyelmed ezek jobban tudja, az mint kegyelmednek tetszik; csak az halogatás nekem halálom etc.

Kivül: Magnifico domino Francisco Daróczy de Dereghnicő etc. etc. etc. Domino et fratri charissimo et com. lentissimo.

Zekelyhid.

(Eredetije egy fél iven, zárt alakban, pecsét nélkül az erd. Múzeum kéziratárában: Mike Sándor gyűjt II. köt.)

LXIV.

1604. a u g. 6.

A biztosok a székeltyeket Morgómezejére táborba szólítják.

Magnifice domine amice nobis honorande. Salutem et benevolam nostri commendationem.

Quantum conducat tempestivo et maturo iis quae ad-
verse contingere possunt obviare consilio, nemo est qui non
experiatur. Cumque Turcam totius christianitatis hostem non
semel jam armis et quidem non exigua esse manu acceperimus
variisque in dies Hajdonum, qui se hostes potius apertos inso-
lentiis, excessibus et provinciae devastatione declarant et osten-
dunt, quam suae Matti obedientiam praestare velint, consultum
et e re fore putavimus mature huic provinciae miserrimae prout
fieri potuerit prospicere, et hostium si quoquo modo accideret
irruptionem anticipare, Hajdonumque insolentiam refrenare.
Ad quae exequenda maxime necessaria videtur Siculorum
insurrectio, qui inter caeteros suae Matti ad serviendum omni
tempore sunt adstricti et obligati. Vestram igitur dominationem
nomine sacr. caes. regiaeque Mattis requirimus et hortamur, ut
adjuncto sibi Dno Marco vajvoda, in publico hoc negotio sub-
trahere se a servitio nolit, sed duo millia peditum bene arma-
torum cum equitibus quingentis ex omnibus sedibus Siculicali-
bus colligere, eosque ad decimum quintum diem huius mensis
Augusti, in campum Morgómezeje vocatum, ad Albam-Juliam
educere et castra metari velit. Ne defectus ullus in numero
aut in apparatu, si utendum opera eorum fuerit, comperiatur.
Secus non facturus. Datum Claudiopoli die 6. Augusti, anno
1604.

Paulus a Khrauseneg mpr.

Georgius Hoffmann mpr.

Carolus Im-Hoff mpria.

Pancratius Sennyey mpr.

Thomas comes a Capreolo mpr.

Benedictus Mindszenty mpr.

Alb. Huett. J. R.

Erasmus secr.

Külczin. Magnifico domino Balthasari Kornis de Ruszka, sacr.
caesar. regiaeque Mattis consiliario et capitaneo sedis Siculicalis Ud-
varhely etc. amico nobis honorando.

LXV.

1604. a u g. 27.

A biztosok Kornisnak: a székelők táborba-szállása ügyében.

Magnifice domine, amice nobis observande, salutem et nostri benevolam commendationem.

Cum jam dei optimi maximi auxilio castra metari et in campum prodire inceptum sit, militesque Valones exiverint, Flanriani sequuntur et reliqui brevi adfuturi sint, neque parum conducere videatur, tempestive de victualibus et commeatu prospicere, dominationem vram magnificam requirendam duximus nomine S. C. R. Mattis ut cum major in Siculia quam ullis partibus Tranniae sit copia carnis ex singulis sedibus Siculicibus triginta bobus collectis in unum certum locum compellere, atque eae singulis etiam sedibus suis tringita bobus certum aliquem hominem adjungere, ibique generali annonae magistro ad manus dare, ut venditis secundum valorem pretium condignum percipere possint; quemadmodum spondemus et promittimus se nihil in iis amissuros, sed levato praetio pacifice reddituros. Deinde conquesta in Megyes mífica D. Vra est, et excusavit se progredi cum exercitu Siculicale non posse, donec Flanriani se movere, quod timeret ne irruptionem in Siculiam facerent ac magna Siculis damna inferrent. Verum cum negotiatum cum Flanrianis sit peractum, hortamur Mag. D. Vram, ut sequenti quo Flanriani se moverint die cum exercitu Siculicali sequatur. Sedis vero Kaszon Siculis quemadmodum nunquam ab excelso suae Mattis regimine concessum est, ut a publica et generali se insurrectione subtraherent, ita nolumus ab hac expeditione communi esse immunes, sed pro custodiis, tantum quantum necessarium videbitur relictis ad expeditionem coeteri cogantur, prout antea quoque demandatum duo capitaneo est. Secus non factururus. Datum ex civitate Coloswar, die m. 27 Aug. 1604.

S. C. R. Mattis commissarii et excelsi regiminis provinciae Tranniae consilarii.

Paulus a Krausseneg mp.

Georgius Hoffmann m. p.

Carolus Im-Hof m. p.

Thomas comes a Capreolo m. p.

Albertus Huett I. R. m. p.

Külczim : Mgfico D. Balthasari Kornis de Ruszka sedis Siculicalis Udvarhely capitaneo ac comiti cottus Szolnok inter. dom. amico nobis honorando.

(Eredetiről az Akad. gyűjtem.)

LXVI.

1604. szept. 3.

A biztosok táborba szállásra újabb parancsot adnak ki.

Magnifice domine amice nobis observande. Salutem et nri commendationem.

Cum tam praesentia magnificae domis. vrae quam vero copiae Siculorum dominationi vrae adjunctae in castris suae Mattis summopere postulentur, ideo nomine sacrae caesareae Mattis magnificae dominationi vrae harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus visis praesentibus, postpositisque omnibus negociis absque ulla mora et tergiversatione statim castra suae mattis cum omnibus sibi adjunctis copiis ac omni apparatu sequatur, in eademque se conferat. Nec secus facturus. Datum Claudiopoli die 3 Septembris, 1604.

Sacrat. caes. reg. Mattis commissarii ac
excelsi regiminis provinciae Transilva-
nicae consiliarii etc.

Paulus a Krausenegg mpr.

Georgius Hoffmann mpr.

Carolus Im-Hoff mpr.

Thomas comes a Capreolo mpr.

Külczim. Magnifico domino Balthasari Cornis de Ruszka comiti comitatus Küküllő, nec non capitaneo sedis Siculicalis Udvarhely etc. Amico nobis observando.

(Eredetije a Magyar Akadémia ltban.)

LXVII.

a)

1604. k. n.

Kiktől vettek föl Krausenegg és társai pénzt és mit kötöttek le érte.

Verzeichnuss was der edel und gestrenge herr Paul von Kraussenegg zu Vesendorf, röm. kays. Mt. Hoffcammer-

rath vnd verordneter commissarij nach Ober-Hungern und Siebenbürgen zu bezallen des Siebenbürgischen Kriegsvolckhs in Ober Hung. vnd Siebenbürgen für geldt erhandelt undt aufgebracht.

Nap.	Név.	Mennyit ?	Mit kötötték le érette ?
Márcz. 17.	Daróczy Ferencz	18,000 frt.	Hogy megszerzik neki a reá-eső Zólyomi-jószágokat : Székelyhid, Jankafalva etc.
Júl. 16.	Haller Gábor	12,000 frt.	Hogy megszerzik a császártól Szentpál, Ugra, Kerello, stb. birtokaira a confirmatiót.
Júl. 17.	Medgyes városa és szék	8,000 frt.	Hogy 6 hó alatt megadják, s hogy a legközelebbi diétán ő fgétől a város összes privilegiumainak megerősítését ki- eszközlik.
Júl. 20.	Gyezy Péter és Kendy István	3,000 tallér.	Neki inscribálják Bonyha felét.
Júl. 26.	Kőhalomszék (Repps)	3,500 frt.	Hat hó alatt megadják.
Júl. 26.	Nagy-Szeben	18,000 frt.	Hat hó alatt megadják s lekötik az enyedi uradalom jövedelmét.
Júl. 26.	Brassó	15,000 frt.	A gabna és bordézmát kötik le.
Júl. 26.	Segesvár	3,000 frt.	Hasonlóképen a városi tizedeket kötik le.
Aug. 5.	Pernessy Gábor.	3,000 frt.	Neki adnak egy nemesi curiát Springh-ben és Keserű János jószágait.
Aug. 29.	N.-Szeben	4,000 frt.	Lekötik a vizaknai (Salzburg) sóbányákat.

Nap.	Név.	Mennyit ?	Mit kötöttek le értte ?
Szept. 3.	Gyulaffy László	9,000 frt.	Nyíres és Lukácsfalyát (Kővár vidékén) adományozzák értte.
Szept. 4.	Segesvár	3,000 frt.	Ismét a városi tizedeket kötik le.
Szept. 4.	Medgyes városa	12,000 frt.	Lekötik : Khores, Sallia, Frauendorff és Ezeldorff tizedét értte.
Szept. 7.	Brassó városa	3,000 frt.	Lekötik a mischnai tizedet.
Szept. 7.	Besztercze városa (Nössen)	2000 frt.	A városi tizedeket.
Szept. 7.	Nagy-Sinki szék.	1,200 frt.	A nagy-sinki tizedeket és jóvelmeket.
Szept. 7.	Kőhalomszék ¹⁾ (Repps)	2,000 frt.	A tizedeket s jóvelmeket.
Szept. 8.	Bornemisza Gergely	1,000 frt.	A kolosi és széki sóbányák árendáját kötik le.
Szept. 11.	M.-Vásárhely	1,500 frt.	A városi gabna- és bortizedet.
Szept. 15.	Mindszenti Benedek	10,000 frt.	Neki adják Bethlen várát összes tartozékaival.
Szept. 17.	Enyed városa	1,000 frt.	A városi tizedeket kötik le.
Nov. 12.	Kolosvár városa	5,000 frt.	Lekötik a kolosi és széki sóbányákat.

Jegyzet: Mellékelve 21 záloglekötő levél, melynek kivonata a fennebbi kimutatásban van adva.

(Valamennyi kötelezvény másolata a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

b)

1604. nov. 14.

Az erdélyi kamara nyugtatja Kolosvár városát, hogy a sarczot megfizette.

Nos camerę et regiminis Transylvanici Sacrae Caesaręae Regięaeque Maiestatis consiliarij damus pro memoria, quod

¹⁾ A szászoktól felvett pénzek mind 7°/₁₀-ra vétettek kölcsön.

prudentes et circumspecti domini N. iudices ac iurati ciues ciuitatis Colosuariensis, illa quinquaginta millia florenorum Hungaricalium, per Sacram Maiestatem Caesarem ac Regiam mulctae nomine, eo quod anno superiori Moysis Zekely factioni adhaeserant, imposita, praelibatae suae Maiestati Caesareae ad manus egregij domini Georgij Raichel perceptoris et solutoris bellici, testantibus eiusdem quietantijs diuersis vicibus emanatis plenarie deposuerunt, atque sic a poena et onere ulteriori memoratae factionis liberati, posthac illibata fide, ac fidelitate, uberiolem suae Maiestatis gratiam continuis temporibus sedulo promoueri studebunt. Datum Cibinii die decima septima mensis Novembris anno domini millesimo sexcentesimo quarto.

Georgius Hoffmann m. p. (P. H.)

Carolus Im-Hoff m. p. (P. H.)

Eredetije Kolosvár város ltárában. Fasc. IV. Nro 68.)

XVI. FEJEZET.

I.

Minden kísérlet, mely Erdélyben az ország felszabadítására 1599 óta történt, szerencsétlenül végződött s annak nagyobb nyomorát vonta maga után. A porta, mely ha nem idézte is fel egyenesen, de szította e törekvéseket, belügyeivel és háborúival egyaránt el levén foglalva, nem adhatott kellő támogatást; az oláh hospodárok ellenkezőleg német pénzen elegendő zsoldost tartottak, hogy beüssenek Erdélybe s a német tábornokokkal közös megállapodás szerint kezdték a háborút, és Szebenre támaszkodva, folytatták azt; sőt a részek két nagy erődje Huszt és Várad is ezeknek szolgált hadművelati támpontul. De annyi bukásból még is merített az ország egy nevezetes tanuságot, azt a meggyőződést, hogy függetlenségét csak a részekből vivhatja ki.

Attól fogva, hogy Borbély is meghódolt, benn az országban semmi ellenállási kísérlet sem zavarta meg a nyugalmat, annyival kevesebbé, mert a török viszonyok is lehetőleg kedvezőtlenül alakultak. Az 1603 végén meghalt szultán III. Mohamed trónjára egy gyermek, I. Ahmed lépett, ki a prágai kormánynak békét ajánlott. Az alkudozások megkezdése Rudolf tanácsosait elbizakodottakká tette s azt hívén, hogy a porta kénytelen elfogadni az ő föltételeiket, megkezdették a politikai pereket és vallásos üldözéseket; templom-foglalásokkal s az alkotmány sarkalatos pontjainak megsértésével zaklatták a kedélyeket. De ezzel minden érdeket megsértvén, a nemzetet ellenállásra hívták fel.

Volt egy percz, midőn az erdélyi bujdosók is kétségbeesetek az ország jövője iránt: 1604 tavaszán folyamodtak a biztosokhoz, hogy eszközöljenek ki számukra engedélyt a hazatérhetésre. A tagadó válasz, a mit kaptak, csakhamar kijózanítá

őket ¹⁾ s annyival nagyobb buzgalommal kezdtek ismét a porta megnyerésén dolgozni. Követet küldtek Stambulba, ki jún. havában athnamét eszközölt ki, melyben a szultán a bujdósoknak a hódoltságban területet adott, hol visszatértökig lakhassanak, biztosítá Erdélynek a szabad fejedelemválasztást, s adóját tíz évre elengedé. ²⁾

S ez alapon ők meg is kezdték az agitatiót. Belátva, hogy soraik közt senki sincs, ki a felszabadítás művében nevének varázsával a hazafiakat maga körül tudná gyűjteni, s belátva, hogy a részek és Magyarország részvéte nélkül alig hajthatják azt végre: elhatározták a részekben lakó magyar főurnak ajánlani fel a fejedelmi süveget, ki aztán Erdélyben és Magyarorszában maga körül gyűjtendi a hazafiakat. Első választások Nyáry Pálra esett: de az nem fogadta el a felajánlott méltóságot, ³⁾ s elfogatása, melyről fennebb szóltunk, lehetetlenné tette a további egyezkedést vele.

Különben is ennek kevés jelentősége, s ez úton a diadalra kevés kilátás volt. A bujdósoknak júliusban adott fermán aligha birt több fontossággal, mint hogy biztosítani akarta a bekövetkezhető esélyekre nézve azok közreműködését. Midőn azonban a nagyvezér 1604 júl. 26-án meghalt s helyébe Lalla Mohammed a magyarországi hadak vezére neveztetett ki, a dolog más fordulatot nyert. Ugy látszik az új nagyvezér becsületbeli dolognak tekinté, hogy a fiatal szultán trónraléptét valamely fényes hadi tettel örökítse meg s elhatározta a magyarországi háborút nyomatókkal folytatni. ⁴⁾

Már akkor őszi volt, midőn a birodalom pecsétjét megkapta — de kedvezőbb körülményeket nem is kívánhatott volna. Rudolf tehetetlen és rossz akaratú kormánya, mely minden érdeket megsértett, akkora elégtelenséget támasztott Erdélyben úgy mint Felső-Magyarországon a politikai és valóságos üldözésekkel, hogy semmi sem hiányzott, mint egy vezér, ki a békétlenkedőket maga körül gyűjtse.

¹⁾ L. Bethlen Farkas VI-ik k. 110 l.

²⁾ Közölve ez athnáme Török-magy. Államokmánytár I. 44. 45. II. s Rozsnyay Dávid Maradványaiban — de ez utóbbi helyen hibás kelettel.

³⁾ Bethlen F. idézett helyen.

⁴⁾ Zinkeisen III. 612. Hammer II. 679.

Sarról is gondoskodott a kormány, hogy ilyen legyen.

Bocskay az 1604. év elején kapta vissza erdélyi jószágait s azok megtekintésére az országban egy útat tett. Nem maradt ott sokáig, de a mit ő ott tapasztalt, meggyőzte arról, hogy bármily népszerűtlen is ő ez országban, szívesen hozzá csatlakozand az, ha Rudolf még népszerűtlenebb kormányának megbuktatásáról lesz szó. S az, mit a részekben és F.-Magyarországon haza érkezése után látott, arról győzte meg őt, hogy az elkeseredés itt is a kitörés stadiumáig ért. Gondolt-e ő már e perczben arra, hogy a mozgalom élére álljon? Nem lehetetlen, hisz már 1599-ben el volt terjedve a hír, hogy a fejedelemségre vágyik. ¹⁾ Tett-e lépéseket arra nézve, hogy az őszi hadjáratra a bujdosók és a törökök figyelmét magára vonja? ²⁾ Az sem valószínűtlen, mert bármily hive volt is ő Rudolf kormányának, nem volt hive azon pontig, hol a király iránti hűség a hazafi kötelességével összeütközésbe jött. S a mint a vallásos üldözéseket, templomfoglalásokat a tiszavidéki helyeken rendszeresen megkezdte Belgiojoso Barbiano gróf kassai parancsnok, az ő »fogadott fia«, ő is támaszt keresett a töröknél az ellenállásra.

Az első összeköttetést a bujdosókkal Bocskaynak egy török foglya eszközlé, ki a hódoltságba sarcza összeszerzése végett utazott, s azok csakugyan fejedelemmé választván a temesi hódoltságba gyülekeztek, onnan Erdélybe ütendők. E hirre Rákóczy Lajos, Dampierre és Duval megtámadták a szervezkedő csapatot, szétverték s táborát elfoglalták, melyben Bocskayt compromittáló levelekre akadtak.

Belgiojoso most Bocskayt rakamazi táborába idézte, ki megjelenés helyett természetesen várőrségét szaporitá s Ör-

---

¹⁾ Nagy Szabó (Mikónál I. k.) 95. l.

²⁾ Bethlen F. és Istvánfi homlokegyenest ellenkezőleg adják elő a dolgokat. Az első szerint a bujdosók vonták be Bocskayt a mozgalomba; az utóbbi szerint Bocskay kereste fel a bujdosókat. Fájdalom, a titkos ltár épen oly kevéssé nyújt e részben felvilágosítást, mint a köpcsényi. De igen érdekes és megfontolandó Szamosközy kéziratának e dologra vonatkozó része. MS. TT. Trans. LXVIII. két helyen említi a 147. és 182. ll., de mindkét helyen ott, hol Bethlen Gábor beavatkozása van elmondva; egykorú kéz oda teszi: »nem igaz, sokkal különben volt« és »nem igaz, ne higgyed.«

vendi Pál a kereki-i várnagy által hajdúkat gyűjte maga körül. Ezzel a koczka el volt vetve. Belgiojoso hogy megbüntesse őt engedetlenségéért, elhatározá, lehető nagy erővel menni ellene, s e célból felrendelé magához Dampierret, Pezzent, Capreolot s az erdélyi csapatokat is. Csakugyan minden felől siettek hozzá a hadak. Az erdélyiek Kolosvárhoz szállottak táborba: magyarok és székelyek, s ezek kapitányává Sennyey Pongrácz neveztetett ki. Fényes tábor volt ez, mely piros selyem lobogó alatt indult meg, s gr. Belgiojoso hadaival Adorjánnál egyesült.

A mint hadai együtt voltak, megkezdé a támadást, elfoglalá Szent-Jóbot Bocskay várát s maga Kereki ellen indult. A szerencse azonban nem kedvezett neki. Örvendi Pál zsolddal, ígérekkel s a helyzet felvilágosításával maga mellé nyerte a hajdúkat, kik tömegesen siettek zászlói alá, sőt a császár zsoldjában levők is hozzá állottak s a Belgiojosohoz siető Pezzen János ezredesen Almásd és Diószeg közt okt. 14-ike éjjelén diadalt arattak, magát Pezzent is elfogták.

E váratlan veszteség s a hajdúk elpártolása Barbianot Adorján alól Váradra menni kényszeríté, ki a rémülés első perczében békére gondolt. E célból Sennyeyt és Kornist Bocskayhoz küldé követekül, meghódolása esetére amnestiát helyezvén kilátásba. Bocskay ily feltétel mellett természetesen szóba sem állott a követekkel, minek következtében nyolcz nappal az álmosdi csata után Belgiojoso táborával Kassa felé indúlt. Vele mentek Capreolo, Kornis, Markó vajda, s utóbb Sennyey is. Kassára azonban nem bocsáttatván be, útjokat Szepesváraljára folytatták, mi alatt a tőlök elvált erdélyi hadak visszatértek hazájokba. E napon már a császárra nézve Magyarország nagy része el volt veszve, s ha ez előtt még Bocskay elvesztése által lehetőnek tartották az ország megtartását, e naptól fogva, midőn már az erődök is a fölkelők kezébe estek s a felső-magyarországi urak nagy része is a mozgalomhoz csatlakozott: Básta volt reményök utolsó horgonya. ¹⁾

¹⁾ Bethlen Farkas VI. 162. Hogy Bocskayra nézve különös tervek forogtak fenn, egy a hadilevéltárban őrzött okirat (fasciculus 11. Nro. 3.) tanúsítja, melyet Mátyás főherczeg intézett Rudolf császárhoz, s melynek az ottani indexben készült kivonata így hangzik: »Empfangs Bestätigungen deren von S. Maiestät sowohl an den feldobristen in Ober-Ungarn

Bocskay már ekkor biztosítva volt a nagyvezértől, hogy ő a fölkelők ügyét fölkarolja. Táborával ez a Rákoson állott, s minthogy az esőzések miatt nagyobb műveleteket nem tehetett, ¹⁾ főfigyelmét a bujdosók ügyének támogatására fordítá, kik időközben Bocskayt Erdély fejedelmévé választák, ²⁾ melynek folytán s különösen a hozzáküldött követ Korláth István közvetítésére a nagyvezér nemcsak megerősíté e választást, de leveleket is küldött az erdélyi hatóságokhoz, melyekben kijelenté, hogy ő e választásnak érvényt fog szerezni, fentartván a Szolimán császárral fennállott kötést, és épen ezért inté őket, hogy hódoljanak meg neki. Nagyobb biztosítékul pár héttel utóbb nov. elején ki is állítá Bocskay számára a szultán nevében az első athnámét, ³⁾ melyet még e hó 19-én kézbesített neki Huszain bég zászló, két ló, díszkard s a kaftány kíséretében. ⁴⁾

A mint távolabb ment Bocskay Erdélytől, a biztosok

---

als auch an den Erz. Mathias unterm 5-t. d. Monats erlassenen, die Weissungen durch welche Mittel die Rewolte in Ober Ungern und Siebenbürgen zu stillen wären enthaltenen Schreiben, mit dem Berichte dass der in dem Zipser Schlosse von den Rebellen bloquirte Oberungerische Feldobrist Belgiojoso von allen verfolgt die Flucht ergriffen habe, dann das die Schlösser Tagay, Kalo, Pudnokh, Krasnahorka, Sadmar, Onod u. Szendreo an die Rebellen übergeben, und die dortigen königl. Beamten theils gefangen, theils vertrieben worden sind. Bei diesen Umständen und da die Erbitterung gegen gedachten Feldobristen daselbst den höchsten Grad erreicht hat, dann aus Besorgnissen dass die demselben in Betreff der Behandlung des Rebellen-Haupts Botschkay ertheilten Befehle (die hier zu entnehmen sind) die innbeschriebenen Folgen mit sich ziehen könnten, falls solche in des letztern Hände kommen würden, hat es der Erzherzog für rathsam befunden dass an den Feldobristen erlassene Schreiben um so mehr nach Prag zu remittiren, als ganz Siebenbürgen und Oberungarn abgefallen, sohin jede Tractation mit den Rebellen vergeblich und gegenwärtig blos von den Operationen des Obristen Basta ein günstiger Erfolg zu gewärtigen ist.

¹⁾ Hammer II. k. 679.

²⁾ A nagyvezir levele a szebeniekhez a százsz egyetem levéltárában 1604 okt. 19-ről, kiadta gr. Mikó: Tört. Ad. III. 319. . . . »Bocskay Istvánt az itt benn való főembereknek választásából Erdélyországnak fejedelmének engedtük lenni.«

³⁾ Kelt Budán nov. 4—14. Eredetije török nyelven az Akadémia birtokában. Megjelent magyarul Török-Magy. Áll. Okm.

⁴⁾ Bethlen F. VI. 174. l,

reményei mindinkább éledtek, hogy megtarthatják ez országot a császár hűségében, Kraussenek jobbnak látta ugyan mindjárt a mozgalom kezdetén, »erszényét megtöltvén pénzzel« távozni az országból, ¹⁾ de a benmaradt Imhoff és Hoffmann ugyanakkor, midőn Capreolo a vallonokkal s Sennye a kolosvári táborral Adorján alá mentek, egy más tábort hívtak össze Fehérvár mellé Mindszenti és Huszár István alatt, hogy féken tartsák a temesi hódoltságból történhető beütést. De a hadak lassan gyülekeztek s a biztosok Rácz Györgyöt küldék a székelyek közé, hogy a honmaradtakat ültesse fel. ²⁾ S midőn ennek sem lett sikere, Básta közeledésével és Radul vajda ígéreteivel biztatták a csüggedőket, ³⁾ kik közül az utóbbinak maga Rudolf is írt, felszólítva őt, hogy csatlakozzék a Bocskay leverésére megindított vállalatához. ⁴⁾

Valóban igazuk volt a biztosoknak: Radul is biztatta őket s Basta is megindult 14,000-nyi haddal. De bár ennek kedvezett is eleinte a szerencse, bár a nagyvezérnek Konstantinápolyba távozása, bár az általa Bocskay mellé rendelt egri és temesvári basáknak szent Demeter nap után haza távozása meggyengíté is Bocskay erejét, sem az oszgyáni mészárlás, sem az edelényi diadal, sem a kísérlet Kassa visszafoglalására, nem tudtak komoly akadályt gördíteni a jól indult szabadságharcz utjába. A veszteségekért Fülel és Szathmár átállása kárpótlás volt: s decz. 12-ről végre Bocskay csatlakozásra hívta fel Erdély rendeit. ⁵⁾

Ez országban teljes nyugalom volt, az a tikkasztó, fuladt nyári hőség, mely a vihart szokta megelőzni. Egy falevél se mozdult, de mindenki látta a terhes fellegeket a láthatáron. Látták a biztosok is, s érezték, hogy az országban a szebeni-eken s néhány régi németpártin kívül alig bizhatnak valakiben, hogy az erdélyi hadakra, hajdúkra többé nem, s csak néhány vár csekély számú német őrségére támaszkodhatnak —

¹⁾ Krauss 197. 1. és Bethlen F. VI. 127.

²⁾ L. Törv. és Irom. I.

³⁾ L. Törv. és Irom. II.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. III.

⁵⁾ L. Törvények és Irományok IV. Szathmárról Kraussnál olvasuk (198. 1.) hogy január 22-én vette be Gyulafy.

és Kolosvárról Szebenbe tették át kormányuk székhelyét. ¹⁾ S csakugyan a vihar előjelei nemsokára mutatkoztak. Jenő átállott Bocskay pártjára, leölvén német őrségét, ²⁾ s ezzel Erdély egyik kulcsa elveszett, egyes portyázó csapatok beütöttek az országba, Csáky közelgetett, s a hír úgy tudta, hogy Bocskay megbízásából. ³⁾ Szemben e hírekkel a biztosok Mindszentit, Bornemiszt megbízták, hogy Hallerrel, Petkivel Fejéregyházán értekezzenek a székely hadak felültetéséről, de miután a kitűzött napon, decz. 18-án az értekezlet nem tartathatott meg Petki távol maradása miatt: ezt Szász-Nádasra újabb tanácskozásra hívták meg. ⁴⁾ Sem ő, sem a székelyek nem jöttek »a háborgók megfékezésére«, ⁵⁾ úgy látszott, hogy az ünnepek és a tél sanyarúsága a zavargásoknak határt szabott, s a nyugalom az országban annyira biztosítottnak látszott, hogy még a kolosváriak is a biztosok kezébe küldötték Bocskaynak decz. 12-iki hozzájuk küldött levelét. ⁶⁾

A pillanatnyi szünetnek valóban más oka volt. Kassa sikeretlen ostroma alúl Básta Eperjesre szállott táborával. Pillanatnyi előnyét ellensúlyozta az, hogy a felső-magyarországi főurak közül mindtöbben, köztük Mágócsy, Homonnai, Bocskai mellé állottak s szívesen engedett Rákóczy Zsigmond és Csáky István felhívásának, hogy kezdjen Bocskayval béketárgyalásokat, s annak folytatásával és végrehajtásával épen e két főurat bizta meg. Bocskay is hajlandó volt rá, s ennek folytán az alkudozások sikeres folytatása végett fegyverszünet létrehozását tartották szükségesnek. Az első tárgyalások csakugyan e körül forogtak s Básta 1605. jan. 12-én Eperjesen kiadta erre vonatkozó pontozatait. ⁷⁾ Ezek ellen Bocskaynak,

---

¹⁾ Krauss 197. l. »verfügten sich von Klausenburg in die Hermannstadt, könnten uns nicht helfen, wollten uns auch nicht zulassen, dass wir auf unsre Sachen bedacht wären; gerathen derowegen in grosze Armuth, Elend und Verderben.«

²⁾ Bethlen VI. k. 188. l.

³⁾ L. Törv. és Irom. V.

⁴⁾ U. o. VI.

⁵⁾ U. o. VII.

⁶⁾ U. o. IX.

⁷⁾ U. o. XI.

kivált miután Básta azt is megígérte, hogy ez alkudozásokról nem fogja a törököt értesíteni, nem volt kifogása s így csakugyan létre jött a fegyverszünet. ¹⁾ A dolog magokon az alkudozás pontjain tört meg: Bocskay kiindulási pontja volt, hogy Erdély és a részek engedtesse nekí mint fejedelemnek át, Básta pedig hallatára e kívánságnak azonnal félbeszakasztá a az alkudozást. ²⁾

S az ellenségeskedést, mennyire a téli idő engedte, azonnal megkezdték Erdélyben, hol Kővár, Lippa és Karánsebes minden vérontás nélkül feladták magokat, s egy gyakorlatlan csapat Szamos-Újvárt fogta ostrom alá, mire a biztosok Hoffkirchen Ádámot küldték ki a vár felmentésére, s rendeletet küldtek Petkinek, hogy a székelyekkel csatlakozzék hozzá. ³⁾ Hoffkirchent saját vigyázatlansága kalandos vállalatokba ragadta, s vakmerőségeért életével lakolt, ⁴⁾ Szamos-Újvár felmentésére más módokról kelle gondoskodni, s a biztosok magyar és székely hadakat rendeltek ki. ⁵⁾ A kezdi-i székelység csakugyan el is indult ⁶⁾ s a magyar urak egy része is kész volt táborba szállni, de az ország jelentékenyebb része nem volt hajlandó hadat adni a Bocskay nevében küzdő tábor ellen, a biztosok és császárpártiak minden sürgetése daczára.

Ott Erdély keleti részében Moldva szomszédságában, a székelység közt Petki János udvarhelyi kapitány rendezte ezt a hallgatólagos tétlen ellenállást. Hiában figyelmeztette őt Mindszenti, hogy a biztosok neki és nekik fogják tulajdonítani Szamos-Újvár bukását, ha nem siet fölmentésére, ⁷⁾ ő ki sem mozdult székéből; hiába hívta meg a biztosok által gyűléstársa felhatalmazott nemesség, Bornemisza, Bogáthy, Vas, Mindszenti s többen, hogy jan. 31. Petelére jöjjön tanácskozássra, ⁸⁾ ő

¹⁾ L. Törvények és Irományok XII.

²⁾ L. Történelmi Tár 1878-iki f. 824. l. Csáky István levelét Nyáry Pálhoz.

³⁾ L. Törvények és Irományok X.

⁴⁾ Bethlen F. VI. k. 213. l.

⁵⁾ L. Törvények és Irom. XIV.

⁶⁾ U. o. XVI.

⁷⁾ U. o. XVII.

⁸⁾ U. o. XV. Kraussnál olvassuk: Nach diesem hatten die Edelleute und Zeckel sehr viele conventus werden den Sachen bald eins, erkennen

már akkor meg volt nyerve Bocskaytól, ki 1605. jan. 6-ról barátságukra emlékeztette, s tudatta vele, hogy Erdélybe, régi hazájába siet ¹⁾ — melynek folytán ő, hogy bejöhetésének útját egyengesse, Keresztúrra február hó elejére külön értekezletet hirdetett a székelyeknek.

Ezek csakugyan szép számmal jöttek ott össze, elhatározták, hogy magok Bocskay mellé állanak, tudatják ezt a megyékkel, főurakkal s meghívják ezeket, hogy a tanácskozások folytatására jöjjenek egy bizonyos helyre. Ez a hely Maros-Szerda volt, s az országgyűlésre kitűzött határidő febr. 21-ike. Ugy látszik a Petelére gyűlteket is meghívták, mert ezek is, Bornemisza, Bogáthy, Kemény, Vas, Mindszenti eljöttek, ott közakarattal Bocskayt fejedelemmé választák, s követeket küldöttek hozzá: Kemény Boldizsárt, Angyalos János ítélő mestert, a megyék Bató Menyhértet, Nagy Menyhértet, Barlabás Ferenczet a székelyek részéről, kik tudatnák vele megválasztását, felajánlják neki a fejedelemséget s biztosíták, hogy mind a lakság, mind a székelység azonnal hozzá csatlakoznak a mint bejön. A megyék azt a kérést terjeszték elibe, hogy gondoskodják, hogy Erdélyt a német hadaktól szabadítsa fel; a székelyek pedig: 1) hogy erősítse meg őket régi szabadságaikban, 2) hogy azokon, kik e zavarokban netalán valami bűnt követtek el sem Bocskay, sem a nemesség ne álljon boszút; 3) előljáróikká idegen kapitányokat s tisztviselőket ne tegyen, hanem ezeket választhassák ők szabadon, s a nemesek, kik nem egy eredetűek velők, távozzanak el közülök; 4) csak két hetet tartozzanak régi szokásuk értelmében a táborban tölteni; s annak elteltével térhessenek haza. Bocskay tegye le az esküt ezek megtartására. Ugyan ez alkalommal a szászokhoz küldtek követeket s ezek által felhívták, hogy ők is csatlakozzanak Bocskay választásához. ²⁾

---

der Bocskay für den Landes Fürsten berufen auch die Sachsen in ihre conventus. Niemand aber aus derselben durfte sie bey sich machen, weil Hermannstadt zurückhalt. (199. l. Keménynél.)

¹⁾ L. Törv. és Irományok XIII.

²⁾ L. Bethlen F. VI. k. 229—231. ll.

II.

Bocskay az erdélyi követeket szívesen fogadta, s midőn visszabocsátá őket, Bethlen Farkast és Balásy Ferenczet a biztosokhoz küldé, hogy ezeket Erdély átengedésére hívják fel. ¹⁾ Petkit pedig a székelység főkapitányává nevezte ki. ²⁾ Irt Bocskay a szászoknak is s felszólította őket, hogy csatlakozzanak hozzá, ³⁾ de sem a biztosok, sem a szászok, kiket a magyar és székely gyűlés végpusztulással fenyegetett, nem fogadták el a nyújtott békejobbot. Azok nem, mert egy csomó vár birtokában voltak még, s Radultól segélyhadakat vártak; ezek pedig azért nem, mert nem hihették, hogy »egy egyszerű nemes végrehajthassa azt, mit oly hatalmas császár ellen kezdett« s főként mert a biztosok nem engedték.

S ezzel megkezdődött a küzdelem a szász várak körül. Rádul a nála levő Rácz Györgyöt hajdú és rácz csapatokkal a biztosok rendelkezése alá bocsátá, s ezek most a kétségbeesés erejével fogtak Erdély megtartásának munkájához. Mindezt elkövettek, hogy az ostromlott Szamos-Ujvárt felmentsék ⁴⁾ s midőn a magyarok és székelyek Balázsfalva körül táborba szállottak, Rácz Györgyöt Megyesre küldék, hogy az ottaniakkal egyesülve támadják meg e tábor ⁵⁾ Egy kis magyar had márcz. 25-én bevette Megyest, de ezek titokban Rácz Györgytől segélyt kértek, ki másnap visszavette e várat, s a magyar hadak nagy részét felkonczolá. Erre a hirre magyarok, székelek Parathélra siettek, s a fejedelmi biztosoknak, Bethlennek, Balásynak csak nehezen sikerült helyreállítani a békét. ⁶⁾ De a szászok nem tartották meg a fejedelem részére letett esküt, s

¹⁾ Bethlen Farkas 231.

²⁾ Péchy Simon írja neki Szerencs, 1605. márcz. 26-ról: »Petki János vagy, Erdélyben az egész székelységnek generalisa; Bocskay biztárád az országunk legfundamentomosh dolgát, viseld uram szemed előtt ezeket és serkenj ugy hozzá az dologhoz, hogy ha ezeket dicséretesen véghez viszed, noha titulo most némelyek előtted járnak, de idővel nem haladnak meg.« Eredetije az erdélyi Múz. Egylet birtokában.

³⁾ Krauss Keménynél 200. l.

⁴⁾ A biztosok levele 1605. márcz. 16-ról. Argh. N. Folge I. 78.

⁵⁾ A biztosok egy másik levele ugyane napról. Ugyanott II. 79.

⁶⁾ Krauss i. h. 201.

a küzdés és háború újra kitört, mely tartott azután is, hogy a Bocskay által Erdély számára kinevezett kormányzó Gyulafi László ezer hajdúval megérkezett. ¹⁾

Magyarországon ez alatt Bocskay megszilárdítá állását: márczius végéig 22 vármegyét mondhatott sajátjának. Most már eljöttek látta az időt, hogy itt is fejedelemmé választassa magát s a Szerencsre ápr. 20-ára összehívott rendek nagy lelkesedéssel végrehajták azt, mire Bocskay »Magyarország és Erdély fejedelmének« címét vette föl. E gyűlés az erdélyi rendekhez is bocsátott átíratot, ²⁾ melynek kihirdetése végett újabb országgyűlés tartása válván szükségessé, május 8-ra Maros-Vásárhelyre összehívta a rendeket, ³⁾ kikkel Bocskay Petky útján tudatta, hogy ő is nemsokára, a mint magyarországi fontosabb dolgai engedik, közéjük fog érkezni! ⁴⁾

Mint a meghívó mondá, Gyulaffy itt akarta magát bemutatni az országnak, mint kinevezett kormányzó; feladata lett volna e gyűlésnek helyreállítani az ország békéjét s épen azért a szászokat is meghívta. Meghívta Kolosvárt is, mely még se hódolt meg, s melynek követei, Bonczidai a magyarok és Kerekes a szászok részéről, csak menedéklevel mellett jelentek meg, kikhez azonban Trauzner s még többen csatlakoztak a városiak közül. Alig kezdték el azonban a tanácskozást, midőn Megyesről Rácz táborából egy szökevény tudatja vele, hogy Rácz meg akarja lepni e gyűlés alatt Vásárhelyt s három oldalról felgyújtani.

Gyulafi, kinek táborá távol volt, nem tartotta tanácsosnak tovább is Vásárhelyt maradni, hanem felkerekedett a rendekkel s Kelementelkére ment. Itt számot adott róla, hogy miért tette át a gyűlést ide; bemutatta a szerencsi gyűlés által az erdélyi rendekhez küldött levelet, hogy e gyűlés által akarta megtudni Bocskay, hogy kik hívei s felhívja ezeket, hogy a hazai törvények értelmében proscribálják a hűtleneket; s hogy végre mondják ki a táborba szállást azonnal. A kolosváriaktól külön azt kívánta, hogy táborába 200 gyalogot küld-

¹⁾ Bethlen VI. 238-ik l. Krauss 203.

²⁾ L. Törvények és Irományok XIX.

³⁾ L. Törvények és Irományok XX.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. XVIII.

jenek; a szász városokat, pedig Segesvár kivételével (mely levelet küldött) hűtlenségben marasztalták. Gyűlés végeztével néhányan a megjelent főurak közül, Bornemisza, Bogáthi, Erdélyi, Mindszenti, Vas, s mások azzal mentvén magokat, hogy ők táborba, s nem gyűlésre jöttek, haza kéredzettek. Nem szívesen, de megadta nekik a távozási engedélyt, maga pedig elindult Kórod-Szentmártonra s Ebesfalvára, hol táborba szállott. ¹⁾

Épen e napokban a szászok is gyűlést tartottak Szebenben, de a meghódolásra nézve nem tudtak egyezsége jutni. Abban azonban megegyeztek, hogy meg kell kísérleni a kibékülést s Weiss Mihályt egy szebenivel az ebesfalvi táborba küldték a föltételekkel, melyek alatt ők hajlandók volnának meghódolni. Máj. 15-én érkeztek meg ²⁾ s Weiss egy melegen tartott beszédet intézett a rendekhez, melyben kifejté szorogatott helyzetüket, midőn a császár commissariusi köztök vannak, ők nem tudnak két urnak szolgálni, s ezzel indokolta, hogy az általa hirdetett országgyűlésen nem jelenthettek meg. Kiemelte a brassaiakat, kik Zsigmond és Székely mellett híven kitartottak, s bemutatja a föltételeket, melyek mellett ők késznek Bocskaynak meghódolni. ³⁾

A pontok felett megkezdtek a tanácskozást s a kapott válaszzsal haza mentek a szász követek, midőn máj. 19-ike éjjelén, áldozócsütörtökön, Rácz, ki Oláhországból újabban kozák és oláh segély csapatokat kapott, némely szászok ösztönzésére, kik mint Weiss írja, »a némettől kapott javaikat féltették«, nagy titokban kivonult Megyesről táborával s Gyulafi táborát épen azon részen, hol nem voltak előőrsök felállítva, meglepte s szétverte az ebesfalvi tábor: a gyalogok majd mind a csatatéren maradtak, csak a lovasság menekült meg. ⁴⁾

¹⁾ Bethlen Farkas VI. 259—62.

²⁾ U. o. és Krauss 204.

³⁾ Weiss Annaleseiibe egészen beiktatta e beszédet. 474. s köv. 11.

⁴⁾ Bethlen F. VI. k. 267. Krauss 204. Weiss Mihály (Trauschenfelsnél) 167-ik l.

III.

Gyulaffy vesztesége mindenesetre jelentékeny volt, de nem olyan, hogy ki ne lehetett volna heverni. A csatából ő Sárdra menekült, összegyűjtötte seregének maradványait, leveleket küldött szét a főurakhoz, hogy siessenek hozzá, Rákóczy Lajost, Bethlen Gábort a nyugoti végekből fölrendelés, ¹⁾ a moldvaiaktól, törököktől segílyt kért ²⁾ s midőn már némi csapatai voltak együtt, Segesvár közelében Fejéregyházhoz táborba szállott, a közel fekvő szász helységeket ugyancsak sarczolta s pusztította, s magának Segesvárnak alsó városát is kirabol-tatta máj. 26. ³⁾, s bár más nap a város alá jöven, meghódolá-suk iránt alkudozást kezdett velök, de nem tudta meggátolni, hogy a városiaktól segítségül hívott Rác hadait jún. 14-én e városba be ne vigye. Kárpótlás volt e helyett, hogy Kolosvár meghódolt, hogy jún. 5-én Szamosujvár is feladta magát, ⁴⁾ s hogy a moldvai segíly-hadak is mintegy négy-öt ezeren meg-érkeztek.

Ez a dűlás és fosztogató, Rácznak hitetlen és kihívó magaviselete magoknak a szászoknak sem volt inyökre, kiket jobban sarczolt, mint a magyarokat. Weissot a brassaiak Fejéregyházra Gyulaffy táborába küldék, hogy az alkudozások félbeszakadt fonalát fogja ismét fel. Jún. 23-án fogadta őt Gyulaffy, ki a körülötte gyűlekezett rendek előtt, tehát tábori országgyűlésen, egy beszédben kifejté követségét. Ismét elmondta, minő hiven kitartott Brassó a magyarsággal az utolsó években: ezzel akar feleletet adni a rendek gyanújára, ezzel czáfolja balvéleményöket. Elmondja, hogy Szebenbe is követe-ket küldöttek, onnan is vár követet, ki közelebből meg fog érke-zni, hogy fölvegyék az alkudozás elejtett fonalát. Addig pedig kéri, hogy hadait tartsa vissza további támadásoktól.

A szebeni követség júl. 2-án csakugyan megérkezett s a szónoklatot Huet Albert a királybíró helyett ismét Weiss tartá.

---

¹⁾ L. Törv. és Irom. XXI.

²⁾ Weiss Annalesei 177. l.

³⁾ Krauss 206.

⁴⁾ Krauss 208.

Hosszan menté a szászok ragaszkodását letett esküjök megtartására — de készségét jelenté ki, hogy most meghódolnak Bocskaynak, oly föltétel alatt azonban, hogy ez hadait szálítsa le, hirdessen két hó alatt országgyűlést, melyen legyen jelen a három nemzet, s aztán abból válaszzanak követeket a fejedelemhez, kik előtt ő esküdjék meg az ország jogai és kiváltságai megtartására. ¹⁾

Júl. 4-re csakugyan elkészült a kiegyezés. Két hó alatt leteszik a szászok Bocskay részére a hűség esküjét; a Rácz mellett levő havasalföldi hadakat haza küldik, a dévai, fogarasi őrségeknek nem adnak többé élelmi szereket; a császári biztosokat haza küldik: — más felől Bocskaynak a szászok földjén levő hadait, onnan kivonják s a szászokat minden jogaikban, kiváltságaikban megtartják. ²⁾

De a kiegyezés daczára sem Rácz nem adta fel Segesvárt, sem Szeben nem nyitotta meg kapuit. E közben júl. 19-én Ali basa török és moldvai hadakkal a Barcaságra érkezett, s Gyulaffy is azonnal megindult Brassó felé. Fogaras útközben megadta magát, s Brassó követeket küldött elibe. Megjötté után jún. 27-én követeket küldött Rádulhoz — de másnap júl. 28-án hirtelen halállal kimult Köpeczen. Helyét ideiglenesen Petki töltötte be, ki Ali basával Segesvár ostromára sietett. ³⁾

IV.

Bocskay kora tavasz óta készült Erdélybe. Fontos dolgok tarták vissza, a magyarországi ügyek, melyek elintézésétől függött megkezdett művének sikere. De miután a harcztéren a Morvaíig és Drávaíig kalandozó, az Ausztria és Styria határszéleit pusztító hadai megtörték az ellenség erejét annyira, hogy »Básta érczfala« is elszéledt, miután Szerencsen a rendek fejedelemmé választák, s miután követei a portán olyan »alkalmat« szereztek neki, milyennel előtte Erdély egy uralkodója sem birt, elhatározta lemenni Erdélybe. Pécsy Simon júl. 25-ről megírta Petkynek, hogy másnap fényes udvarral megin-

¹⁾ Weiss Annalesei 174—181. II.

²⁾ Közölve mindkét okmány Bethlen Farkas VI. 284. és 285. II.

³⁾ Bethlen VI. 317.

dulnak, s felhívta őt, hogy ünnepélyes fogadásról gondoskodjanak. ¹⁾ E napon Bocskay is kiadta az országgyűlési meghívót, melylyel a rendeket Kolosvárra aug. 10-re összehívta ²⁾ s Balásy Ferenczet előre küldötte.

Mialatt Bocskay megindult Erdély felé, Segesvár körül Rácz csapataival, daczára az aug. 3-án kezdett békealkudozásoknak, folyton tartott a küzdés. ³⁾ Bocskay hadai főparancsnokává Erdélyben Csáky Istvánt nevezte ki ⁴⁾ s midőn Ali basa és Simon moldvai vajda hadai is megérkeztek oda, oly jelentékeny erő volt a vár alatt, hogy minden további ellentállást haszontalan vérontásnak lehet tekinteni. S valóban a védelem ezután inkább lehető kedvező feltételek kicsikarásáért folyt. Megnehezíté Rácz helyzetét az is, hogy Bocskay és Radul közt a fejedelem Tergovistyre küldött biztosai Haller, Kálnoki, Weiss aug. 5-én létrehozták a véd- és dacszövetséget, ⁵⁾ melynek egyik pontja szerint Ráczot Radulnak ki kelle Erdélyből hívni, s melynek értelmében Radul le is tette a hűségi esküt.

Ez alatt aug. derekán Bocskay megérkezett Erdélybe; ünnepélyesen fogadtatott mindenfelé s Kolosvárt fényes bevonulást tartott. A biztosok is, Hoffmann, Im-Hoff megérkeztek ide, s a fejedelem által azonnal fogadtattak és megnyugtattattak. Az országgyűlés megtartására kitűzött határidő már el is múlt, midőn a székelyek és szászok részéről követség érkezett Kolosvárra, mely kérte, hogy tegye át a fejedelem az országgyűlést Megyesre. ⁶⁾ Bocskay beleegyezett s aug. 28-án Kolosvárról megindult, megbizván Csákyt, hogy Segesvár feladását sürgesse s e célból, hogy a német őrseget a feladásra hajlandóvá tegye, Imhoffot küldé hozzá. ⁷⁾

¹⁾ L. Törvények és Irom. XXII.

²⁾ U. o. XXIII.

³⁾ Részletesen leírva Krauss által 211, s köv. 11.

⁴⁾ L. Bocskay levelét Csákyhoz. A Rákóczyak Erdélyben I. k. 21. s köv. 11.

⁵⁾ Közölve az illető okmányok Bethlennél VI. 320. s köv. 11. V. ü. Weiss 182-ik l.

⁶⁾ Bethlen VI. 325.

⁷⁾ A Rákóczyak Erdélyben. I. k. 21. l.

Ő maga aug. 27-én érkezett meg Megyesre, hová Jeremiás Mogila moldvai vajdától is üdvözlő követ érkezett.¹⁾ Erélylyel kezdte folytatni az alkudozásokat Segesvár feladása iránt s ezt szept. 9-én csakugyan feladta Rácz. Őrségének egy része Bocskay szolgálatába állt, de a német csapatok visszatértek hazájokba, s a külföldiek Rácczal hazamentek.

Szept. 14-én nyilott meg az országgyűlés roppant fény és pompa között s a jelenlevők egyező akarattal, határtalan lelkesedés közt Bocskayt fejedelemmé választották s még az napon föleskették az ország alkotmányának s a nemzet jogainak megtartására.

Az ünnepélyen a szultán küldötte Huszain bég is részt vett s ura nevében a beiktatás jelvényeit, a zászlót, fejedelmi botot, kaftányt, s magát az athnamét is átadta a fejedelemlennek, de ugyanakkor melegen ajánlá Székely Mózes árváját is a fejedelem gondjaiba.²⁾

Fontos tárgyalások folytak e gyűlés alatt a moldvai s oláhországi ügyekben is. Jeremiás vajda azt sürgette, hogy Bocskay testvérét Simont helyezze vissza az oláhországi hospodárságba:³⁾ Rádul követei pedig a megkötött frigy alapján urok megerősítését kérték. Aug. 14-éről az oláhországi méltóságok épen a Hallerrel kötött véd- és daczszövetség alapján, levelet intéztek hozzá, melyben kérték, hogy »az országukra törő ellenségeknek Simon vajdát fogja el tőlök«, mert jobb volna nekik meghalni, mintsem természet ellen való urat »uralni.«⁴⁾ Weiss Radul követeivel fogta a dolgot s a brassai tanács is tett érdekében fölterjesztést Bocskayhoz — ki végre is abban állapodott meg, hogy a megkötött szövetséghez tartja magát.⁵⁾

---

¹⁾ L. Törv. és Irom. XXIV. Weiss Annal. (183. 1.) vagy nyomda, vagy tollhibából szept. 27. van. Hogy aug. 29-én már ott volt, mutatja Káthaynak e napon írott levele.

²⁾ Bethlen Farkas VI. 213. L. Törv. és Irom. XXV.

³⁾ L. Törv. és Irom. XXV.

⁴⁾ Közölve e levél a kismartoni ltárból az »Ellenőr« 1877-ik évi f. (deczemb.)

⁵⁾ Weiss Annalesei 183.

Weiss e gyűlésen, szept. 15-én, beadta a fejedelemnek Brassó városa folyamodását, melyben e zavaros időkben tanúsított hazafias magatartásáért a város részére némi jutalmat kér s egy beszéddel indokolta előtte e kívánság méltányos voltát. Bocskay jóakaró és biztató válaszzsal bocsátá el őt magától. ¹⁾

Tárgyalásba vették Sennyey Pongrácz és Kornis Boldizsár ügyét is — kik épen ez időben Prágában kárpótlás és újabb adományozások után szaladgáltak ²⁾ — s minthogy Bocskay a kivételes idők súlyát és nehézségeit felfogni és méltányolni tudta, s nem üldözés, hanem engesztelékenységgel fegyverezte le ellenségeit, alkalmat nyújtott nekik a megtérésre; de azon esetre, ha nem akarnának meghódolni, száműzik őket. ³⁾

Kivetették az adót, kétségtelenül a szokott törvényes formák közt, ⁴⁾ s elrendelék, hogy a fejedelemhez bizonyos számú csapatok csatlakozzanak. ⁵⁾ Ezenkívül törvénykezési, vallásügyi és rendőri törvényeket is hoztak, melyekkel az interregnum minden érdeket sértő absolutismusa által ejtett sebeket akarták gyógyítani és hegeszteni, s melyeket az alkotmányos uralom visszaállítása tett szükségesekké, ⁶⁾ de ezeket, minthogy e gyűlés határozatai még lappanganak, nem részletezhetjük.

Végül elfogadták s beleegyezésökkel szentesíték a fejedelem azon intézkedését, melylyel távolléte idejére Rákóczy Zsigmondot kormányzójokká és generalisukká nevezte ki. ⁷⁾

Hazabocsátá gazdag adományokkal ellátva a csauszokat, a vajdák követeit, haza Ali basát segélyhadaival, s a né-

¹⁾ Weiss Annalesei 184 — 7. II.

²⁾ L. Törv. és Irom. XXIV.

³⁾ Bethlen F. VI. 333.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. XXVII. V. ö. a XXX. sz.

⁵⁾ Igazolja ezt Bocskaynak s Rákóczynak Petkihez írott számos levele, melyekben a hadak kirendelését sürgeti.

⁶⁾ Deliberatum insuper de omnibus quae e re et commodo reipublicae ac miserae multisque modis divexatae Transsylvaniae libertati proficua videbantur, Bethlen VI. 333.

⁷⁾ L. az 1607. jan. kolosvári gyűlés I. art.

met biztosokat fegyveres fedezet alatt kikisértette az országból.

A gyűlés hangulata emelkedett volt. A kiállott szenvedések és nyomorok már csak mint múlt emléke élt a szívekben, helyét a jobb és szebb jövő reménye foglalta el. Minden szívet öröm és lelkesedés töltött be a haza ez ünnepén, midőn a három nemzet barátságosan nyújtott egymásnak jobbot. — Csak egy volt, mi megzavarta az általános jó hangulatot: Csáky Istvánnak hirtelen és korai halála.

A gyűlés folyama alatt, vagy tán még előtte ¹⁾ megérkezett Pogrányi Deméter, Rudolf császár követe is békeajánlatokkal s tisztességesen, urát megillető pompával fogadtattott. S e ténynek kétségtelenül jótékony befolyása volt a békét áhitozó kedélyekre. ²⁾

Szept. 18-án Bocskay megtétette az előkészületeket az elindulásra. ³⁾ Már szept. 25-én Kolosvártt voltak s onnan másnap elindultak Bátor felé a Báthory István temetésére. ⁴⁾ Kolosvárig kísérte őt Rákóczy is, honnan visszatért Gyula-Fehérvárra. Innen kormányozta ő Erdélyt csaknem teljhatalommal, mert Bocskay, mint hozzá írott leveleiből látjuk, csak a legfőbb intézkedést s a felségi jogokat tartotta magának.

De a belügyek vezetése is fáradságos munka volt az időben, midőn a multból még annyi zavar és rendetlenség maradt fenn. Fenyegette a tatár segítség is, s Rákóczy Petkyt bizta meg, hogy azt fordítsa el, ⁵⁾ mert már felesleges volt, midőn csak az egy Déva állt még ellent, melynek megvételére Keszi Nagy Albertet rendelte ki, s székely hadakat küldött mellé. ⁶⁾

¹⁾ Aligha erre nem czéloz Pécsy szept. 4-iki levelében. L. Törv. és Irom. XXV.

²⁾ Bethlen Farkas VI. 324.

³⁾ Pécsy Petkyhez szept. 18-án írott levelében székely hadakat rendel, »kik bizonyos ideig kísérjék« őket. Ered. az Erdélyi Múz.-Egyl. birtokában.

⁴⁾ L. Törvények és Irományok XXVI.

⁵⁾ Rákóczy levele Petkyhez, Torda, szept. 29 ról; az Erdélyi Múzeum-Egylet birtokában.

⁶⁾ Rákóczynak szept. 30-án Petkyhez intézett levele u. o. Később-ről is számos levél van, mely Déva alá hadak küldését sürgeti.

Az ostromlottak török kézbe akarták játszani az erődöt, de tervök kitudatott s meggátoltatott ¹⁾ s végre nov. 11-én feladatott a vár.

Ily módon ha vissza volt is foglalva Erdély, s ha mint későbbi törvényekből látjuk, az ország integritása a részek visszakapcsolásával helyreállított is, de a nyugalom még nem volt megszilárdítva. A temesvári basa rablócsapatai Hunyadváráig száguldoztak s árulással Lippát kezükhöz kerítették, melyet aztán Bocskay csellel foglalt vissza. A közbiztonság sem állt a legjobb lábon az országban, az elharapódzott dúló fosztó latrok miatt s a fejedelem felhívására ezek kergetésére decz. 6-ik napját tűzte ki. ²⁾ Főként a székelyekre volt Bocskaynak sok panasza, hogy a kiadott parancsok ellenére elégtelen, és rossz hadakat küldöttek táborba; elrendelételhát, hogy általános seregszemléket tartsanak és készítsék el a hadi lajstromokat. ³⁾ S minthogy a szombatos papok zsinatokat kezdettek, a régi törvényekbe bízva, tartani, Rákóczy Zsigmond szigorúan eltiltá azokat. ⁴⁾

V.

Megyesről és Kolosvárról Bocskay Bátorba ment, s jelen volt régi barátja Báthory István temetésén. Feljövetelét Illésházy lázasan sürgette: »Erdély — ír a neki — sokszor ártott Magyarországnak, de nagyobbat nem, mint most fog ártani, ha fölséged onnan föl nem siet.« Okt. vége felé már Patakon volt, nov. 10-re pedig fényes, valóban királyi kísérettel Rákos

¹⁾ A Rákóczyak kora I. 47.

²⁾ Rákóczyanak Udvarhelyszékhez írott rendelete, Fehérvár nov. 23-ról az Akadémia irattárában: »intjük azért kegyelmeitek és ő felsége nevével inponáljuk, hogy is serio kglmetek is a megírt napra annak rendje és módja szerint a tolvajok, latrok és gonosztevőknek kergetésére a kglmetek székére kimenvén és kibocsátván, afféle gonosztévőket szorgalmasan megczirkáltasson és megkergettessen, s a kik kézbe akadnak, minden kedvezés nélkül büntesse, ölesse, akasztassa őket.« T. i. általános kergetés volt elrendelve.

³⁾ L. Törv. és Irom. XXVIII. Ennek alapján 1606. jan. 7-én Bocskay elrendelte, hogy 2000 székely küldessék táborába,

⁴⁾ L. Törvények és Irományok XXIX.

mezejére ment találkozendó Lolla Mohameddel, hol ez oldalára értékes kardot kötött, jobbjaiba királyi pálczáat adott s fejére koronát tett, mely hajdan a despoták birtokában volt, s melyet a brassaiak hoztak neki ajándékkul. ¹⁾ A frigy pontjait is megbeszéllették itten, s ha Erdélynek Bocskay tiz évi adómentességet eszközölt is ki, de meg kellett ígérnie, hogy Lip-pát, Jenőt, ha Erdélybe bemegy, vissza fogja adni.

A miért Illésházy Bocskay feljövételét sürgette, az nem a nagyvezérrel való találkozás, hanem Mátyás főherczeggel, mint Rudolf meghatalmazottjával való alkudozás volt — ugyanaz, miért Pogrányi Demeter is megfordult Kassán. Mátyás pontozatait a Korponán összejött rendek elibe terjeszté, de ezek azokat elfogadhatatlanoknak találták. Az alkudozást azonban nem szakították félbe, hanem elhatározták, hogy Bécsben fogják folytatni, s e célra követül Illésházyt nevez-ték ki, ki csak december végén indult fel oda, s hosszas megbeszélések után csak február 9-én kapott olyan választ, mely-ről hitte, hogy küldőinek legalább bemutathatja.

De Bocskay épen nem volt e pontokkal megelégedve, nem főként az Erdélyt illetőkkel, s épen ezért elhatározá, hogy azokat az ottani rendekkel közli, oly módon, hogy ezek észrevételeiket a Magyarországon tartandó országgyűlésre meg-tehessék. Meg is küldte fejedelmi előterjesztéseit Rákóczy Zsigmondnak, ki ápril 4-ére Kolosvárra egyetemes országgyű-lést hívott össze. ²⁾

A kitűzött napon tárgyalásba vették a fejedelmi ponto-zatokat.

Mindenekelőtt közli a fejedelem a bécsi alkudozás alatt létrejött pontok közül az Erdélyt illetőket, melyek elrendelék, hogy ez ország maradjon a magyar korona tagja; Bocskay bizonyos évi ajándékot fizessen a fensőség elismerése fejében; Erdély küldjön a magyar országgyűlésre követeket; halála után szálljon vissza a magyar koronára; esküdjék meg erre Bocskay rokonaival; esküdjenek meg a rendek s az ország is;

¹⁾ Bethlen Farkas VI. k. 548.

²⁾ L. Törvények és Irományok XXXI-ik sz. Weiss Annalesében ápril 3-ára teszi.

a magyarországi szökevények adassanak ki; a pénzre veressék rá a császár neve és címere is; az erődök tartassanak jó karban; a törökkel a császár tudta nélkül ne egyezkedhessék; s végre, ha a törökkel nem jöhetne létre béke, közös erővel harcoljanak ellene.

Bocskay azt kívánta, hogy az erdélyi országgyűlés e pontok felett őszintén nyilatkozzék, s ez ki is mondá: rábizzák ugyan a fejedelemre s tanácsosaira az alkudozást ama reményben, hogy azt célozzák, a mi a haza javára szolgál, de csak annyiban, hogy Erdély önálló fejedelemség maradjon; tartassék fenn a szabad fejedelemtválasztás s azon mi se változtattassék; mert ők e szabadságukról le nem mondanak, nehogy annak elejtése új bonyadalmakat idézzon elő.

Azután tárgyalásba vették a többi pontokat.

Kívánta a fejedelem, hogy rendeljék el a hadfölkelést, a székelység adjon 2000 gyalogot és ugyanannyi lovast, s ezekkel a kapitányok magok is jőjjenek ki; adjon a szászság ezer gyalogot, a nemesség 500 lovast s ugyanannyi gyalogot. Tartsanak az országban kellő őriséget, a haza szükséges védelme végett. Vessék ki az adót s gondoskodjanak a fiscus jövedelmének megszorításáról.¹⁾

A pontok tárgyalásához fogván a rendek, a székelység részéről megszavazták a kétezer lovast és ugyanannyi gyalogot, valamint a nemesség részéről is az 500—500 harczost.

Megszavazták az adót: minden ökörtől 32 pénzt, apróbb barmoktól 2—2 pénzt. A részek ugyanezt fizetik, a szászok fejénként 1—1 frtot adnak.

Eltilták az arany kivitelét, s a pénzre egyebet, mint a fejedelem címerét, nem szabad verni.

Elrendelék a törvénykezés folytatását; a hiányzó főispányságokat töltsse be a fejedelem, valamint a táblát is bírák ki-nevezésével egészítse ki.

A nemesség árenda elengedésre szóló folyamodása később fog elintéztetést nyerni.

A küllöiek Görgényből ingyen hordhatnak sót.

¹⁾ L. Törv. és Irom. XXX. sz.

Az elbujdosott jobbágyok ügyében elrendelék, hogy ezek 200 frt büntetés terhe alatt kiadassanak a városokból és székekből: adassanak ki a megyéken is — de a sóvágók kivételével.

A szökött szolgálak a régi mód szerint büntetessenek.

A nyilvánvaló adósságok az 1596-iki törvények értelmében vétessenek meg.¹⁾

Megválasztották a Kassai gyűlésre küldendő követeket is: Kendi István, Sarmasági Zsigmond főispánokat s Trauzner Lukácsot a magyarok, Gáspár János és Bedő István főtisztiket a székelyek s Weiss Mihály brassai és Brassai Bertalan szebeni polgárokat a szászok részéről; kik csakugyan meg is jelentek az ápril 24-én megnyilt kassai gyűlésen, hol más nap ezek fel is szólaltak a bécsi pontok felolvasása alkalmával, hogy a három bevett vallás mellé negyediknek az unitaria is iktattassék be, de eredménytelenül; Erdély ügyét Bocskay elváltatá a többiekétől. A kassai gyűlés tárgyalásai máj. 12-ig tartottak; a pontok Bécsbe vitelével ismét Illés-házy bizatott meg.

Máj. 17-én pedig Bocskay megerősítette, a kolosvári országgyűlés által elébe terjesztett törvényeket s azzal a követeket hazabocsátotta, sürgetve mindenekfelett a hadak kiállítására vonatkozó pontok végrehajtását.

Rákóczy valóban meg is tette az erre vonatkozó lépéseket,²⁾ de ezenkívül a moldvai és oláhországi határszéli villongások eligazításán is buzgóan munkált. Békés időben is gyakori eset volt, hogy mindenik országból ütöttek be egyesek a szomszéd tartományba, s a mit kézhez kaphattak, elrabolták. Az ilyen ügyek felett vegyes bizottságok ítéltek. Az utóbbi zavaros évek alatt elmaradt e bizottságok kiküldése — annyival nagyobb szükséggé vált most, midőn a jó szomszédság helyre állt. E tavasszal tehát Rákóczy, valamint a két Oláhország is kinevezték saját meghatalmazottjaikat. Az oláhországi bizottság hamar s közmegelegedésre bevégezte

¹⁾ U. o. XXXI-ik sz.

²⁾ Az Erd. Múz.-Egylet birtokában számos levele van, mely a hadak kiállítását sürgeti.

működését; ¹⁾ azonban nem úgy a moldvai. Az itteni bizottság egy félreértés következtében össze sem ülhetett. Összeülési napjául áldozó csütörtök volt kitűzve — s a székely bizottság az új, az oláh pedig az ő szerint jelent meg a kitűzött helyen — s így nem találkoztak együtt.²⁾ Végre is új határidő kitűzésében állapodtak meg.³⁾

Mialatt azonban a magánosok ügyeinek kérdése a két Oláhországgal rendeztetett, kevésbe mult, hogy a helyre állott béke fel nem bomlott. Rudolf kormánya ezt még, mint a kényszerűség művét is perhorrescálta. Ha tervével, hogy Bocskayt láb alól eltegye, 1604. fel is kellett hagynia, ha Radullal ugyanakkor kezdett alkudozása félben is maradt: nem mondott le a reményről, hogy egy vagy más úton meg fogja buktatni. Mialatt Mátyás és Illésházy Bécsben alkudoztak, Rudolf tanácsosai erősségeket ígértek a töröknek, ha Bocskayt elejtik. S mialatt a Kátay által beadott méreg következtében súlyos beteggé lett: Erdélyben a székelyek közt lázadás magvait hintették el. Ápril végén, Rákóczy egy kis levélkét kapott, mely figyelmeztette őt a székelyföldi agitátorokra: »Ezt akarám nagyságnak értésére adnom, hogy az Radul vajda és Klustier Radul emberei mostan székely földön vadnak és ez alatt lovakat keresnek, félő, hogy más dologban is járnak. Az emberek igen álnokok, azért nagyságnak jó idejében nem ártana vigyázni, mert a mint hallom, az Nicolo az oláh képviselő, ki Kolosváratt lakik, ez ideig az vajdánál volt, most pedig Szebennél kijött, Besztercze felé tartott, hogy Moldvába menjen, úgy hallom,

---

¹⁾ »Akartuk volna — írja a kormányzó 1606 máj. 31-ről Petkinek — ha az szerint cselekedtek volna, mint az havasalföldiek (t. i. a moldvai bizottság) kik az eligazításra reá jöttek s mindeneket az mint az közönséges igazság mutatta, oly szépen eligazítottanak, hogy az ember ugyan örülhet rajta; s egymásnak szépen levelet adtanak s immár semmi egyenetlenség nincsen köztök.« Ered. az Erd. Múz.-Egylet birt.

²⁾ L. Törv. és Irom. XXXIII.

³⁾ Rákóczy lev. Petkyhez 1606. jún. 7. Erd. Múz.-Egyl. Törv. és Irom. XXXIV. júl. 2-ika tüzetett ki; l. Vornik Kreszte levelét Petkyhez Tatros, jún. 15-ről, az Erd. Múz.-Egylet birtokában. De akkor sem tartotta meg.

jó volna végére menni«. ¹⁾ Másfelől is jöttek hírek, hogy Radul gyűjti a hadakat ²⁾ s a mi még rosszabb, székelyföldi mozgalmakról is kapott a kormányzó tudósításokat; ott már nyilván-
ságosan üzték a bujtogatást a német császár és szövetségese az oláh vajda érdekében, elterjesztették a nép közt, hogy »az német császár mellett három koronás király támadott fel; lázítottak Bocskay ellen, a ki az ő ingyen hadkötelezettségek értelmében nem fizet zsoldot; »eddig Bocskay király volt a neve, — beszélék — de ezután Bocskoros István leszen ez beste lélek kurvának az neve« ³⁾

A hír igaz volt: Radul készült Erdély ellen, s az ő ügy-
nöke Rácz György volt. Nemcsak néhány előkelő embert nyert meg a mozgalomnak, mint Bedő Istvánt, Kamuthy Farkast, Boronkovich Jánost, ⁴⁾ hanem sokakat a székelyek közül is. »Az istennek — írta Nagy Menyhért Petkynek — ha gondja nem lett volna ránk, csak egy hétig is, mind oda lettünk volna, mert itt sokan ittak volt az Rácz György poharából.«⁵⁾ Bocskay korán értesült e törekvésekről, s parancsára jún. 7-én Rákóczy elfogatta Ráczot és vasba verette, ⁶⁾ s intézkedett, hogy Bedő javai mindenütt zár alá vettessenek. ⁷⁾

¹⁾ Eredetije az Erd. Múz.-Egyletben, Rákóczy ápril 29-i leveléhez mellékelve.

²⁾ Nemes és Kálnoky írta Petkynek, Sepsi-Szent-György jún. 8-ról, »bizonyosan értettük ismét ujabban hogy Raduly vajda hadat erősen gyűjt és ki tudja mi történhetik.«

³⁾ L. Törv. és Irom. XXXV.

⁴⁾ Bethlen Farkas VI. k. 404. lap.

⁵⁾ Kelt Kézdi-Vásárhely 1606. jún. 10. Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában. Érdekes egy más levele is jún. 5-ről: »adja értésenre ha vagyon valami új híre kglmednek az Rácz György megfogásánál egyéb; mert Bedő uram hivatta volt az itt való királybirót és írta neki, hogy az holnapi napra Sz. Györgyre menjen és ott meglátja micsoda fő állapotot adott urunk neki.« Bedőt Rákóczy Bocskay parancsából már jún. 10-én vigyázat alá helyezé. Több levele vonatkozik ezek letartóztatására s elfogatására.

⁶⁾ L. Törv. és Irom. XXXIV. V. ö. Goebel és Wachsmann Krónikájával 109. és Krauss 216. »Hogy Bedő Imecs Istvánnak írta vala — írta Daniel Petkynek 1606. jún. 10-ről — kapitánnak írta vala magát.« Nem igaz Bethlen Farkas azon állítása, hogy Bocskay megölette: ügyét Rákóczy alatt tárgyalták.

⁷⁾ L. Törv. és Irom. XXXVI.

VI.

A lázadás gyors elnyomása annyival jobbkor jött, mert épen ez időben a bécsi alkudozások kevés kilátással biztattak jó kimenetelre,¹⁾ a mi Bocskayt hadikészületek tételére indítá, hogy minden eshetőség készen találja. A kolosvári országgyűlésen elrendelt hadaknak kiosztása, a királyi táblának kiegészítése, s az üresedésben levő főispánságok betöltése új országgyűlés összehívását tette szükségessé s erre a kormányzót Bocskay még máj. 17-én, ugyanakkor, midőn a kolosvári articulásokat megerősítette, felhatalmazta. Ennek folytán Rákóczy jún. 28-ról Fehérvárra részleges országgyűlést hirdetett.²⁾

Az országgyűléssel kapcsolatban tartattak tudvalevőleg octavalis terminusok is, s hogy a törvénykezést meg lehessen kezdeni, a fejedelem felhatalmazása alapján Rákóczy kinevezte a tábla tagjait, s midőn a rendek összejöttek, a névsort elibök terjeszté, kik azt tudomásul vették. Törvényszéket azonban egyéb elfoglaltatásuk miatt nem tartottak, s annak terminusát Bertalan napjára tűzték ki.

Különben a rendek hálával ismerték el, hogy a kormányzó gondjait Erdélynek nemcsak a külső ellenségektől való megvédésére, hanem a belső hatalmaskodások és törvénytelenések megszüntetésére is fordítá, s hogy annyi viszontagságteljes év után a fejedelem gondjai által megnyugodhattak, csendesen lehettek.

Azután a kolosvári országgyűlés által kivetett ötszáz lovast és ugyanannyi gyalogot aránylagosan szétoszták a megyék s városok közt.

Végül a követségi adó befizetését, kettős büntetéspénz fizetésének terhe alatt ismét elrendelék.

¹⁾ »Igen akarnám — írja a kormányzó, Petkynek jun. 26. Fehérvárról, — hogy az ő felségéhez elkezdett jó akaratjokat, jó szomszédságokat megtarthatnák (t. i. a moldvaiak) a nélkül is ez országnak sok ellenségi vadnak, s az némettel való békesség is nem kezd végbemenni; jobb száz barátunk volna, hogy nem mint egy ellenségünk.« Ered. az Erd. Múz.-Egyl. birtokában.

²⁾ L. Törv. és Irom. XXXVII.

A gyűlés júl. 16-án oszlott el. ¹⁾

A kolosvári országgyűlés által kiszabott had azonban nem volt elég. Még a fehérvári országgyűlés megnyitása előtt elrendelte a fejedelem, hogy »a veres darabontok« azaz széke-lyek hadkészen legyenek, s még azon kívül 3—400 puskás azonnal leendő kiállítását kívánta, ²⁾ s csakhamar azután a mustra megtartása kéretett ³⁾ s annak eszközzésére, mint biz-
tost Strucz Ferenczet küldte ki. ⁴⁾

E gyors készülletnek oka a törököktől, tatároktól való félelem volt. Bocskay jún. elején kelt rendeletével Lippát visszacsatolta Erdélyhez ⁵⁾ s ezzel természetesen megvédésé-
nek gondja is ez országra szállt. Lippát a mult évi rákosi kie-
gyezés óta a visszacsatolás veszedelme fenyegette, s most ehhez a temesi vilajetben tartózkodó tatárok beütései járultak, kik július derekán pusztították az ottani »alföldet«, ⁶⁾ egész Ilyéig dultak, s már attól kezdtek félni, hogy Szászvárosig fognak jőni. Naponkint rosszabb hírek jöttek: a tatárok elhajtották az ilyei marhákat, embereket öltek; egész Déváig nyomultak s Fehér-
várt is fenyegették. ⁷⁾ Ily körülmények közt Nagy Albertet

¹⁾ L. Törv. és Irom. XXXVIII.

²⁾ Rákóczy Zs. 1606. jún. 30-án Petkyhez írott levele; az Erdélyi Múz.-Egylet birtokában.

³⁾ L. Törv. és Irom. XXXIX.

⁴⁾ Bocskay Petkynek júl. 15-én kelt levelében írja a székeknek: »elhittük, hogy az kegyelmetek székire gubernator uram ő kegyelme és Petky János uram generalisunk az kiket azokban az lovasokban, gyalogokban rendeltenek azok is mindenképpen jó készüllettel készen vaduak; kiknek megmustrálására, elindítására és egyéb ott levő az egész szé-
kelységnek csendességére s megmaradására nézendő állapotoknak, dol-
goknak eligazítására, jó módjával való helybenhagyására bizonyos instru-
ctióval bocsátottuk az mi vitézlő hívünket, commissariusunkat Strucz Ferencz uramot. Hagyjuk azért« stb. Erd. Múz.-Egylet.

⁵⁾ Jún. 16-ról írja Rákóczy Petkynek: »ő felségétől tegnapi napon érkezének parancsolatok, hogy Lippa innét függjön, innét viseljünk gon-
dot megtartására is szorgalmatosan; ez előtt nem volt ennyire tanúsá-
gunk.« Eredeti az Erd. Múz. birtokában.

⁶⁾ Így nevezi Rákóczy júl. 17-iki levelében.

⁷⁾ Rákóczynak júl. 19-iki levele u. o. Júl. 21-iki levelében írja: »vagyon csak az, hogy az tömösvári basa hitetlenkedik s az tatárok is
egy hét alatt csak háromszor ütöttek be az országban. Déva táján is em-

küldte Bocskay a székeleyek kihozására.¹⁾ Mindamellett az ilyen apróbb pusztítások egész nyáron át tartottak, s szeptemberben Bethlen Gábor arról értesíté Rákóczyt, hogy megindult a tatár Vaskapu felé: a tavalyi nyomot akarja követni.²⁾ A tett intézkedések, s még inkább a zsitvatoroki alkudozások elfordíták a veszélyt.

Radullal már ekkor helyre volt állítva a jó viszony: ³⁾ s a mi még hátra volt, az csak az utolsó időben esett határrablások s a két oláh ország és Erdély egyes lakosai közt fenforgó peresügyek elintézése.⁴⁾ Közös találkozási helyül ez országok bizottságainak Brassó tűzetett ki,⁵⁾ hol az Erdély és Oláhország részéről kiküldött nemzetközi bizottság összeült s okt. 3-án elvégezvén tanácskozásait, elintézte a fenforgó viszályokat.⁶⁾

Ez idő alatt csakugyan létre jött, hosszas alkudozások után, Bécsben a béke, mely Sennyeynek és Kornisnak — kik jövőendő előnyük biztosítása kedvéért hűségökről Rudoltól bizonyítványt szereztek,⁷⁾ amnestiát s szabad haza térhetést biztosított, s midőn végre Mátyás szept. 23-án kelt leiratával a vallásszabadságot s Rudolf szept. 24-ki nyilatkozatával Erdély és a részek szabad fejedelem választását biztosíták, s az örökös

---

bereket ölték, az tizenhárom város, azt végezte volt, hogy hitetlen az török« (t. i. a felső megyék.)

¹⁾ Bocskaynak júl. 20-iki rendelete u. o.

²⁾ Rákóczynak szept. 22-iki és 25-iki levele. V. ö. Rákóczyak kora I. k. 43. l.

³⁾ Júl. 19-ről írta Rákóczy Petkynek: »minden dolgait hátrahagyja mind az Raduly vajdával való dolgot s mind egyebet, mert onnét nem lehet semmi félelmünk.« U. o.

⁴⁾ Radul írja Petkynek, Tergovist júl. 23-ról: »jelenté mű nekünk az mű becsületes boérunk, melyet bocsátottunk volt gubernator uramhoz ő ngához, az mikor kegyelmed is Fejérváratt jelen volt, hogy kegyelmedet ő nga választotta, az moldvaiakkal való határjárását is mindkét felől való károk eligazítására, mind penig az ide való határunkra is azonképpen kegyelmedet« u. o.

⁵⁾ Radulnak 1606. szeptember 10-én Tergovisten kelt levele u. o. Ugyanannak szept. 28-iki levele u. o.

⁶⁾ L. Törv. és Irom. XII.

⁷⁾ U. o. XL.

tartományok és Magyarország kölcsönösen biztosíták e békét: megkezdődtek a béketárgyalások, a magyar királynak, a fejedelemnek, s a szultánnak biztosai közt (okt. 29.) Zsitvatoroknál s hozák létre az erről nevezett békét (nov. 11.) Nov. 22. Várad kézbeadásával Erdély integritása helyre volt állítva.

Midőn már ezek az alkudozások is utolsó stadiumban voltak, s a béke biztosítottnak látszott, Bocskay Erdélybe akart jöni s elindulására meg is tette az előkészületeket.¹⁾ Ugy akart bejöni az országba, hogy mint mult évi bejövelekor, öröm és lelkesedés fogadja, s a sérelmek és panaszok orvoslásáról gondoskodott. Főként székelveit akarta megnyugtatni, kiket egyes kapzsik még mindig leigázva tartottak. Tudomására jutott, hogy ezek elnyomóiktól féltőkben nem mertek hozzá fordulni: s egy szép leirattal (decz. 1.) megnyugtatótá őket.²⁾ Nem úgy jött be mint akarta és remélte. Nem örvendező, de siró arcok fogadták. Nem lelkesedés, de bánat kísérte útjában. Gonosz kéz mérget adott be neki — s miután decz. 17-én megirta végrendeletét, újra és újra szívére kötvén hiveinek, hogy »valameddig a magyar korona ott nálunknál erősebb nemzetségek-nél forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fentartani« decz. 29-én meghalt.

Környezői, a testamentomos urak — kiket ő az ügyek előleges vezetésével megbizott — halálát egyelőre titokban tarták.³⁾ A fejedelem úgy kívánta, hogy tetemeit Fehérvárra vigyék, s ehhez képest tették meg intézkedéseiket. 1607 jan. 2-áról irtak Erdélybe, tudtúl adva az ottani hatóságoknak a gyászsesetet, tudatva vele, hogy a fejedelem nevezett ugyan ki örököst, de azt egyelőre még titokban kell tartaniok, s meghagyva, hogy addig mig ennek az athnéme megérkezik, mindenben »a kormányzótól halljanak«. ⁴⁾ De más napra már meg volt állapítva a temetés megkezdésének ideje: febr. 1-ét tűzték ki, melyen meg fognak Kassáról indulni.⁵⁾ Bocskay halálá-

¹⁾ L. Törv. és Irom. XLII.

²⁾ Erdélyi Tört. Adatok. IV. 347-ik l.

³⁾ L. Homonnai és Nyáry levelét Illésházyhoz 1606. szept. 30-ról. Tört. Tár 1878. 639. l.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. XLIII.

⁵⁾ Rákóczyak kora Erdélyben I. k. 52. l.

nak 7-ik napján tetemeit vaskoporsóba zárták, s az udvari szolgákat feketébe öltöztették, kik urok halála miatti elkeseredésben a mérgezéssel vádolt Káthayt jan. 12-én hajnalban felkonczolták. ¹⁾

VII.

Kit Bocskay utodjául jelölt ki, s kinek érdekében a testamentomos urak mindent elkövettek: az Homonnai Bálint volt. Biztosították a hajdúkat, hogy állapotjukban meg fognak tartatni, ²⁾ utasították a portai orátorokat, hogy érdekében mindent elkö vessenek, ³⁾ követséget neveztek ki a nagyvezérhez, ki Belgrádon tartózkodott, s itt annyival kevesbbé tartottak akadálytól, mert Bocskay még életében kieszközlé számára az athnámet.

De Homonnainak csakhamar versenytársa akadt: az ifju Báthory Gábor, ki Bocskay halála után Ecsedre ment Imrefyvel a fejedelem egyik tanácsurával, toborzani kezdett a hajduság közt, ennek egyik kapitányát Nagy Andrást megnyerte, irt jan. 2-ról a nagyvezérnek, atyja érdemeire hivatkozva, hogy szerezze meg neki a fejedelemséget, ⁴⁾ s a részére hasonlóan megnyert Bethlen Gábort Erdélybe küldé, ottan neki pártot teremteni. ⁵⁾

Rákóczy a kormányzó csak jan. 12-ike körül vette a testamentomos urak leveleit Bocskay haláláról, s azonnal jan. 22-ére Kolosvárra hívta a rendeket tanácskozásra. ⁶⁾

¹⁾ Nyáry Pál jan. 14-iki levele. Tört. Tár. 1878. évf. 876. l.

²⁾ Nyáry és Szécsi levele Kassáról 1607. jan. (a nap ki van hagyva) Rákóczy Lajos káliai kapitányhoz. A m. k. orsz. ltárban.

³⁾ A testamentosok levele Kőrösi István portai orátorhoz jan. 2-ról, kiadta Torma Károly. Magyar. Tört. Tár XIII. k. 94. l.

⁴⁾ U. o. 95. l.

⁵⁾ Báthorynak jan. 16-iki levele Bethlen Gáborhoz. M. k. orsz. lt. Igen érdekes Pécsynek jan. 4-ről írott levele: »Az fejedelemségre — írja — nem tudván az emberek mi által legyen, itt az mi földünkön hanyat-homlok mind méltó s mind méltatlan keresi. Egy néhány paraszt vérontó tyrannust, ki azt fegyverrel vötte magának, elfordita az hazafiainak industriájá» stb.

⁶⁾ L. Törv. és Irom. XLIV.

A rendek úgy találták, hogy most nem értekezletnek, hanem országgyűlésnek van helye, mert Bocskay halálával megszűnván az általa Rákóczyra ruházott kormányzói hatalom érvénye, ők vannak hivatva gondoskodni, az ideiglenes kormányzásáról: s épen ezért azonnal országgyűléssé alakultak.

Első tettök volt, hogy Rákóczyt kormányzóvá választák, oly módon, hogy méltósága az országtól függjön, fizetése maradjon a régi, valamint hatásköre is, csak hogy donatiókat ne tehessen, s tanácsurakká választák: Sennyeit, Hallert, Bornemiszt, a szebeni királybirót, Kornist, Trauznert, Szilvásy.

Más nap jan. 23-án az új kormányzó beküldötte a fejedelmi előterjesztéseket, melyekben tudatta a részleteket Bocskay haláláról, s a testamentomos urak intézkedéseiről. A dolog, hogy ezek már intézkedtek a temetés napjáról és rendjéről, nagy felháborodást okozott, mert ezt saját hatáskörükbe tartozónak itélték. Selhatározták, hogy miután nekik is van beszólásuk a dologba, s ők hálájokat Bocskay iránt, holtá után is ki akarják mutatni, fel fogják híni a testamentomos urakat, hogy vagy halaszszák el a beindulást, s tőlök várják a napot mikor induljanak, vagy ha már ez késő volna: álljanak meg Szathmártn.

Elhatározták, hogy küldjön a kormányzó követeket a két oláh vajdához, kinyerni segélyöket a szükség esetére. Küldjön követeket a portára, kérni, hogy ott csak azt erősítsék meg, kit az ország választ.

Küldjön követet a császárhoz, hogy az utóbbi kiegyezés alapján védje az ország szabad fejedelemválasztási jogát.

Eltilták, hogy valaki — Báthory Gáborra czéloztak, — ügynököket járasson az országban pártszerzés kedvéért; várják felemeltetésöket istentől és a szabad választástól.

Elmarasztalták azokat, kik e gyűlésre nem jelentek meg.

Irtak a várakba, hogy a meghalt fejedelem ott levő kincseit tartsák meg az országnak.

Portai követekké Balassit és Horváthot, magyarországivá Sarmaságit választák.

Bizottságot küldtek ki a végházak megvizsgálására. ¹⁾

¹⁾ L. Törvények és Irom. XLV.

Azután január 26-án elkészíték a felterjesztést Rudolfhoz, melyben kérték, hogy a szabad fejedelem-választásban tartsa meg őket ¹⁾ s ugyan e napról szétküldték a meghívót egy febr. 8-án tartandó egyetemes gyűlésre. ²⁾ Rákóczy nyomatékot adandó a rendek fölterjesztésének, maga is csatolt hozzá egy jelentést Rudolfhoz, melyben Báthory Gábor törekvéseit tárja fel a császár előtt, s minthogy senkinek sincs annyi joga e fejedelemséghez mint ő flgének, kéri őt, hogy a ház kegyelmességéhez méltó választ adjon a rendek folyamodására. ³⁾

VIII.

Február elseje, a temetésre kitűzött nap már eljött, s a fényes gyászszertartás Kassán más napon — péntek volt — véget is ért, s a fejedelmi szék versenytársai közül egyik sem lépett még vissza: sem Homonnai, sem Báthory. Rákóczy tudta, hogy a temetési menettel had is fog jöni az országra, arról is értesült, hogy az Imrefy által sugalmazott Báthory is mintegy két-háromezer emberrel készül követelésének érvényt szerezni, ⁴⁾ s hogy meg ne lepossék: intézkedett, hogy M.-Vásárhely körül tábor vonassék össze: ⁵⁾ de intézkedett arról is, hogy a

¹⁾ L. Törv. és Irom. XLVI.

²⁾ U. o. XLVII.

³⁾ Rákóczynak 1607. jan. 27-én kelt levele a császárhoz, melyben elpanaszolja jószágai pusztíttatását Básta által s azután így folytatja: »Interim juvenis quidam Gabriel Báthory nuncios suos ad me misit instans sive postulans, cum prosapiam suam ac iuxta eam ad regnum successionem praetenderet, ipsum in dominium Transsylvaniae introducerem, filialem mihi devotissime offerens observantiam, qui iam etiam ad excelsam imperatoris Turcarum portam huius rei causa instantiam faciat. Verum cum scirem neminem plus iuris ad Tranniam habere, quam sacr. Mtem Vram, eandem humilime requirendam duxi, ut habito digno respectu tot laborum, tot miseriarum et variorum malorum, quibus misera haec provincia tanto temporum ductu confictata est, dignetur ipsorum humilima intercessione clementissime commoveri, ac ad illorum epistolam imperialem suam clementiam et Austriaca domo dignissimam affectionem benignissime declarare«. A bécsi áll. lt.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. XLVII.

⁵⁾ Rákóczynak jan. 30-án és febr. 2-án kelt rendeletei az Erd. Múzeum irattárában.

temetési menet, ha jön, tisztességes ellátásra találjon Erdélyben. ¹⁾)

A főterv pedig az volt, hogy mire a temetési menet a részekhez közeledik, már egy oly bevégzett ténnyel álljon szemben, melyen módja ne legyen változtatni. Amit a főurak és rendek előre elvégeztek magok közt, az volt, hogy Rákóczyt egyező akarattal megválasztják.

A kitűzött napon, febr. 8-án csakugyan számosan összejöttek Kolosvártt s komolyan és behatón kezdték vizsgálni a helyzetet. A már kialudt és lappangó szenvedélyek ismét föléledtek, a régi gyűlölet és ellenszenv ismét működni kezdett. Bocskay még azután is, hogy a felszabadítás művét bevégezte, nem volt teljesen népszerű Erdélyben: a visszaemlékezés a multa nem aludt ki szivökben, s az általok kétezer nótázott férfit csak bámulatuk és nem ragaszkodásuk tárgya volt. Az érzés, hogy még halála után se tudjanak megszabadulni befolyásától, elég volt arra, hogy elforduljanak attól, kit ő jelölt fejedelmökké. Ezért nem kellett nekik Homonnai. Nem mintha szép tehetségét, jó indulatát nem méltányolták volna. Talán azt is hajlandók lettek volna megbocsátani neki, hogy Mihály vajdával czimborált ellenök: de Bocskay jelöltje volt, s nem akarták, hogy Bocskay halála után is rendelkezék rólok. Különben volt e személyes indokon kívül más tekintet is elég, mely miatt nem akarták Homonnait; úgy találták, hogy a mit ő eddigelé tett, az, hogy a választás előtt, a végrendelet alapján már is csaknem behelyezkedett a fejedelmi székbe, s a mit vele együtt Nyáry és a testamentomos urak tettek, kik a temetést s számos öket illető dolgot meghallgatásuk nélkül intéztek el, sérelmes rájuk nézve. Bocskay egész uralkodása alatt egyszerű volt Erdélyben: ismét magyarországi ember legyen fejedelmök, s kormányzó által igazgassa őket? Ők vissza akarták hozni Erdélybe az igazgatás túlsúlyát s fenn akarták tartani a szabad választást. A császár beleegyezése iránt a bécsi békében kerestek biztosítékot, a törökökre nézve meg voltak nyugtatva a nagyvezérnek Belgrádból hozzájuk intézett fermanjá-

¹⁾ Lásd Torma Károly közlését: Magyar Tört. Tár XIII. 101. s követk. ll.

ból: »valakit az ország királyául választ, az legyen-király, mi is annak ígérjük és engedjük.« ¹⁾ Az ő jelöltjök Rákóczy volt, ki, mondák, tapasztalt ember s a bekövetkezető viharos időben meg tudja védni őket. Csak Bethlen Gábor működött e közmegállapodás ellen, s próbált pártot összehozni, bujtogatván a rendek közt Báthory érdekében, de eredménytelenül. Az általa kiosztott leveleknek oly kevés hatása volt, mint ígéreteinek, s hogy több sikert biztosítson, leutazott a vidékre, de elfogatott, s visszahozatott Kolosvárra, hol a gyűlés tartama alatt letartóztatva maradt.

Midőn Rákóczy febr. 8-án megnyitotta a gyűlést, a rendeknek a meghalt fejedelem végrendeletének megfelelőleg Homonnait ajánlotta: s azzal a gyűlés helyéről, a piaczi nagy templomból eltávozott.

A rendek pedig ragaszkodtak korábbi megbeszélésökhöz. Mielőtt azonban választáshoz fogtak volna, Kamuthyt Báthory Gáborhoz, s Huszár Istvánt a temetési menethez küldék, felszólítással, hogy amaz mondjon le követeléséről, a temetési menet pedig fegyveres erő nélkül jöjjön be. Azután febr. 11-én megújíták a három nemzet közt az uniót, mely egyiránt kötelezze mindeniket, s melynek megtartására minden körülmények közt, de főként a fejedelemválasztásra nézve esküvel kötelezték magokat közösen.

Azután másnap febr. 12-én hozzá fogtak a választáshoz, s fejedelemmé közakarral (egyedül csak Haller Gábor nem adta rá szavazatát) Rákóczy Zsigmondot tették.

Rákóczyt, ha nem is lepte meg e választás, de egészen nem számított rá, s midőn az országgyűlés küldöttsége az eredményt tudatta vele, öregségével, betegeskedésével, köszvényes fájdalmaival mentegetőzött s nem akarta elfogadni. Kérte könyezve esedezett, hogy válaszsának mást. De a rendek nem tágitottak, testületileg mentek hozzá, úgy, hogy lakása befogadni is alig volt képes azokat; nevökben a beszédet Sennyey Pongrácz tartotta, s minthogy megválasztatása elvi kérdést

---

¹⁾ Rákóczyak kora I. k. 60. Más biztatások is volt: legalább Rákóczy febr. 19-iki feliratában a császárhoz olyan fermánról emlékezik, mely azt hagyta meg a rendeknek, hogy magok közül valót válasszanak.

foglalt magában, engednie kellett a közös hajtásnak. Magokkal vitték a templomba, hol ő még egyszer tett kísérletet érvényt szerezni tagadó válaszának. A rendek ragaszkodtak választásukhoz, ismételten kifejték előtte, hogy csak őt tartják képesnek az országot a két hatalmas császárral kibékitni — valójában pedig Homonnait megbuktatni, s felesketék, hogy a szabad választást, az ország jogait, kiváltságait, az arany bullát, elődjei adományozásait megtartja s az ország szokása ellen semmi újítást nem hoz be. ¹⁾

A törvényczikkek már ekkorra meg voltak hozva.

Biztosítani akarták magokat Báthory Gábor ellen, s elhatározták, hogy gyermeket nem választanak fejedelemmé.

Törvénybe iktatták a három nemzet unióját, s elhatározták, hogy erre a rendeket, a főispánokat, s a hatóságok előljáróit, a városokat felesketik.

A fejedelem közügyekben kérdezze meg a tanácsurakat.

A mult visszaéléseire amnestiát adtak.

A törvénykezésre vonatkozó 1597-iki articulust a rövid folyamú perekről kiterjesztették a részekre is.

Korlátozák a posták visszaéléseit.

Elhatározták, hogy a meghalt fejedelem temetése után Vásárhelyt egyetemes gyűlést tartanak. ²⁾

A mint Rákóczy elfogadta a fejedelemséget, egész erővel hozzá látott, hogy székében megerősítse magát. Kornis Boldizsárt a temetési menethez küldé, hogy a testamentomos urakat a dolgok fordulatáról értesítse. Írt Homonnainak, vele is tudatva a változást, s felszólítá, hogy fegyveres kíséretét hagyja künn, különben itt is fegyveres ellenállásra találанд. ³⁾

¹⁾ L. az eskü formáját *Approbatæ Constitutiones Pars II. Titulus I. Art. I.*

²⁾ L. Törv. és Irom. L.

³⁾ L. Homonnainak Béltek, febr. 16-ról Mátyás főhghhez írt levelét, melyben írja, hogy mikor az erd. fejedelemség elfoglalására ment volna: »afferuntur mihi literae ab ordinibus Tranniae ex edicto gubernatoris ibidem (Claudipoli) comitia celebrantibus et consilia mutuo conferentibus, quibus promoneor, ne liberam eorum electionem armis et tam frequenti comitatu stipatus impediam, solenni namque omnium ordinum

A Tordáról Kolosvárra fogva hozott Bethlen Gábor ellen felségsértési keresetet akart indítani, de rokonai közbevetésére megkegyelmezett neki, azonban Hunyadvárát visszaadta régi tulajdonosának Török Istvánnak.¹⁾ De gondoskodott a haderőről is, mely szükség esetére a temetési menetet készen találja.

Nem volt szüksége rá. Báthory Gábor nem minden neheztelés és nem minden utógondolat nélkül egyelőre félrevonult,²⁾ s a temetési menet ünnepélyességét sem a testamentomos urak, sem Homonnai nem akarták megzavarni. Nem főként az utóbbi, ki már febr. 12-ről Lampetről visszabocsátá Huszár Istvánt. Ő is, a testamentomos urak is tiltakoztak minden olyan gondolat ellen, mintha fegyverrel akarnák az ország nyugalmit megzavarni, s kijelenték, hogy alkalmazkodni fognak a rendek kívánságához: az urak csak szolgálkkal jönnek, sem hajdúság, sem föld népe, sem fizetetlen had nem lesz velek.

Útját a menet folytatta Goroszlóig, hol Kornis Boldizsárral, már az új fejedelem követével találkoztak, (febr. 14.)

suffragio solitoque cum applausu nemine contradicente, in principem provinciae praenominatum suum gubernatorem ab ipsis susceptum et promotum esse. Itaque nisi a proposito adeundae provinciae cum meo tali comitatu cessem, non amicos, sed hostes et quietis publicae turbatores nos omnes habituros, armaque armis pensaturos atque repulsuros esse. Ezt ő soha sem hitte volna; az ügyet a főhg ítélete alá bocsátja, nem akarván semmit tenni, a mivel a közrend, a fhg és az osztrákház tekintélye csorbát szenvedne. Semmit sem akar kezdeni, a mi a főhg szándékával ellenkeznék. (Másolat a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

¹⁾ Rakóczyak kora I. 92. a jegyzet.

²⁾ Kamuthyt visszaküldé a rendekhez. Lásd levelét u. o. 93. De hogy félrevonulása nem volt visszalépés, mutatja Pogrányinak Újvárból febr. 28-ról irt levele. A hajdúk — írja — magokat Báthory Gáborhoz adva, be akarták őt vinni Erdélybe. Ez ugyan eddig nem történt meg, de B. Gábornak ez föltett szándéka. Közli vele Báthorynak a felső-magyarországi megyékhez küldött iratát. Az erdélyiek azonban nem akarják őt »den das öfter vmbexlln erbaut die länder nit, sondern verliert vnd ödet sý.« Báthory Bocskay nyomaiba akar lépni, most már a hajdúk is mozognak, mert most úri rendből van főnökük, és reménylik, hogy ha Báthory dolga sikerül Erdélyben, kijönnek M. országba, s mind azt elfoglalják, a mit valaha Bocskay birt. De minthogy a béke a törökkel megkötöttet, könnyű lesz nekik ellenállni. (A titk. lt. Bécsben.)

ki őket értesíté a választásról s felszólítá, hogy feles hadaikat bocsássák el, az terhére lenne a kimerült Erdélynek; a csekély számú kíséretet azonban szívesen látják. Az izenet komoly és határozott volt, s hogy az összeütközést kikerüljék, engedni kellett a kényszerűségnek. Nyáry és Czobor azonnal válaszoltak: sajnálják, hogy ily módon félreértették őket, ők csak a meghalt fejedelem iránti tiszteletüket akarták kimutatni. Ugy mennek, mint kívánták: kocsikon »mint urak szoktak járni«, csak szolgálóikkal s az udvari néppel. Had nem lesz velök — adnak biztosító levelet, de ők is kívánják az erdélyiektől a biztosítást, hogy bántásuk nem lesz.¹⁾ Homonnai és Nyáry visszatértek s a menet vezetését Czobor és Szécsy vették át.

Az új kíséret febr. 17-én Kolosvár alá érkezett. A fejedelem s az országgyűlés testületileg mentek elébe, s zápor hullása közt kísérték be a városba. Másnap volt az ünnepélyes szertartás: az istentiszteletet saját papjai tartották s azután közszemlére tették ki a tetemet. Febr. 19-én a koporsó mellett a nagy templomban felolvasták végrendeletét s azután elindították a fejedelem s a rendek kíséretében.

Ez utolsó napokban, kapcsolatban a temetési szertartással, bevégezte az országgyűlés utolsó teendőit. A mint látta, hogy a dolog simán folyt le, s a végrehajtott választás érvénye sehol sem tétetett kérdésbe, jelentést küldöttek a portára s Rudolfnak.

A portára írott jelentésben tudatván a választás eredményét s hivatkozván szabad választási jogukra, kéri az athnamét az új fejedelem számára, s kéri, hogy ha más is kérné a fejedelemséget, azt ne erősítse meg, hanem adjon segílyt a jogtalan követelő kiűzésére.

Kéri, hogy botot, zászlót az ország akarata ellen a porta senkinek ne adjon; az adóösszeget hagyja meg a régi állapotban, s ajándékot ne követeljen; de a tíz évi adóelengedést tartsa fenn, sőt terjeszsze ki 20 évre. Az elfoglalt határreszek visszaadását rendelje el, s szüntesse meg a hódoltatásokat. Rendelje el, hogy szükség esetére a két Oláhország nyújtson segílyt. A kapitihák láttassanak el a portán a szükséges

¹⁾ Rákóczyak kora I. k. közölve e levél.

élelemmel, s a kereskedők jár hassanak szabadon a török birodalomban.¹⁾

S ezen kívül Rákóczy és a rendek elkészíték jelentéseiket Rudolfnak, Mátyás főherczegnek Rákóczy megválasztásáról.²⁾ S végül a történekről az országhoz egy kiadványt tettek közzé.³⁾

A temetési menet február 21-én érkezett Fehérvárra; a temetés utolsó ünnepélyes szertartása febr. 22-én tartatott meg.

Ez napon kapta meg Rákóczy is a portai jelvényeket s az athnamét. Ezeket jan. 19—29. közt Homonnai számára állították ki, kinek megválasztását akarták a portán és biztosnak tartották. Musztafa kapucsi basa s fényes török követség hozta azokat s velök jöttek a konstantinápolyi követek: Széplaki és Dobai. Ezek abból indulva ki, hogy az athname nem Homonnai személyének, hanem az erdélyi fejedelemlnek szól, rávették Musztafát, hogy vakarja ki Homonnai nevét az athnáméból s írja helyébe a Rákóczyét. S ezt az athnamét vitték aztán be Fehérvárra; febr. 22-én s nyujtották át a szokott ünnepélyek közt

¹⁾ Közölve u. o. 85—89 ll.

²⁾ L. Törv. és Irom. LI. Rákóczy nemcsak a császárnak, hanem Mátyás főherczegnek is írt jelentést febr. 19-ről, melyben felemlíti, hogy bizonyára tudja, mit bizott reá Bocskay »contra meam plane voluntatem et opinionem«, t. i. az ország kormányzását, bár csak rövid időre. De Bocskay Kassán hosszan késvén, visszajövetelét napról-napra halasztá. E közben B. meghalt; a rendek kérték Rákóczyt, hogy a holttest behozataláig maradna kormányzó. Ekközben kezdte Homonnai a fejedelemséget, melyet B. ráhagyott, kívánni. A rendek sértve érezvén magokat szabad választási jogukban, ellenmondottak, s őt — nihil tale sperantem vel saltem opinantem — fejedelemlmé választák. Ő szivesen átengedné Homonnainak a fejedelemséget, de a rendek erről hallani sem akarnak, kivált azért, mert fegyverrel fenyegetőzött. Kéri a főhget s ez által a császárt, parancsolná meg Homonnaynak, hogy az ügyek kimenetelét békésen várja, Husztot adja vissza, s a fegyvertárt ne vitesse el Ungvárra. (Ered. Bécsben a cs. k. áll. ltban.)

³⁾ Említik ezt Thurzó Gy. és Forgács Zs. márcz. 9-ről Mátyás főherczeghez írott levelőkben, melyben írják: Allatum est nobis et hoc scriptum, quod in electione Sigismundi Rákóczy in Wayvodam Trannicum ibidem in Trannia per SS. et OO. editum est et promulgatum: quod Serenitati Vrae etiam cum praesentibus humilime transmittimus (nincs meg). (Eredeti je Bécsben a titk. lt.)

a rendek jelenlétében, Rákóczynak, ki aztán örömében a kapucsi basát ezer arannyal s két serleggel, s a követséget is gazdag ajándékokkal jutalmazá. ¹⁾ S ugyanakkor kötelezvényt adott elődje ígéretéhez képest Lippa és Jenő megadásáról is. ²⁾

IX.

Mig Erdélyben ily gyorsan és könnyen megoldották a választási kérdést, a két nagy hatalmasság, mely az ország védelméhez jogot tartott, habozó és tartózkodó állást foglalt el: nem nyugodott ugyan bele az eseményekbe, de tényleges erővel egyik se lépett fel a statusquo felforgatására.

Rudolf és Mátyás actioba lépését a köztök fenforgó viszály megbénította s egyelőre csak jogaik és befolyásuk fenntartására gondoltak. Nem hitték, hogy a dolgok oly gyorsan fejlődnek s különösen a főherczeg nem akart többre szorítkozni, mint arra, hogy a szabadválasztást meggátolja, s épen ezért, a mint Bocskay haláláról értesült, azonnal írt a rendeknek, biztosítván őket a magyar király kegyelméről, s felhiván, hogy őrizzék meg hűségöketsvárják be ő felsége elhatározását, azután pedig midőn válaszolt a rendek január 26-iki levelére, melyről minthogy csak három pecséttel volt lezárva, azt hitte, hogy csak egy kis töredéktől származott, azt a tanácsot adta nekik, hogy küldjenek ünnepélyes követséget a császárhoz. ³⁾

---

¹⁾ Az erre vonatkozó adatok részletesen összeállítva a Rákóczyak Erdélyben I. k. 102. s köv. ll.

²⁾ Törökmagyarkori Államokm. I. 65.

³⁾ L. Törv. és Irom. XLVIII. Mátyás febr. 12-iki válasza ismertetve Rákóczyak kora I. 98. Érdekes, mit e tárgyban ugyanaz napról a császárhoz ír: két levelet kapott Rákóczy Zsigmondtól, melyek ugyan a császárnak voltak czimezve, de Rákóczy kérte, hogy bontaná fel. Az egyikből látta »dass die siebenbürger für den gemalten Ragozi intercedirt, liberam electionem begeren.« Figyelmezteti a császárt mily fontos rá nézve »an diesem Ort einen Subjectum haben.« Kéri, hogy határozatot hozzon, »damit die siebenbürger nicht vrsach haben ainen andern für sich selbst zu erwählen vnd fürzunemen, vnd also Siebenbürgen ganz vnd gar von Eurer M. vnd der Cron Hungern zu separieren.« Említi Rákóczynak adott válaszát. »Das ander Schreiben aber so im namen der magnatum und nobilium universitatisque Trannium vndterschriben, ist

A mint a Belgrádban tartózkodó nagyvezért Rákóczy követe a választásról értesíté, ez azonnal válaszolt. Egész buzgalommal fogta Homonnai pártját, sürgetőleg tanácsolta Rákóczynak, hogy lépjen vissza, ne engedje a dolgot háborúságra menni, s a sok intést és fenyegetést végre még is azzal a jó tanácscsal végezte, hogy rokonok lévén, béküljenek ki, neki mindegy akármelyikök marad is fejedelem. ¹⁾

Rákóczy megfogadta a tanácsot. Egyezkedni próbált Homonnaival, ki Goroszlóról egyenesen Husztra s onnan Kővárba ment és a két erődöt kezéhez vevén, Erdély felső részében megfészkelte magát, s hogy kísérletének biztosítsa a sikert, s az ország támogatásával nagyobb súlyt szerezzen az alkudozásnak, márcz. 18-ára Maros-Vásárhelyre egyetemes országgyűlést hívott össze.

Rákóczy meghíván Kornist, hogy vele együtt menjen a gyűlésre, márcz. 13-án indult el, de a sok esőzés által elrontott utakon csak nehezen haladt. Mindamellet a gyűlés megnyílt a kitűzött napon. Eljött ide Simon moldvai vajdának a követe, üdvözlő levéllel ²⁾ s el Homonnai megbízottja Macskási Ferencz is.

Macskásy a credentionalison kívül három levelet hozott magával: egyet Rákóczynak, mely határozott, bár szelid hangon felhívta, hogy ne idézzon fel háborúságot, ne szakassza el a részeket Erdélytől, vérontás nélkül engedje át neki az országot.

Kimerítőbben írt a rendeknek s itt határozott erős váddal lépett fel Rákóczy ellen, hogy t. i. mialatt őt biztatta a fejedelemséggel, azalatt magának halászta azt el. Ő nem kereste azt, a megboldogult fejedelem jelölte ki, az urak tanácsa

---

mir darumb verdechtig, weilln es allain mit drey Pedschafften (l. az 1607, jan. 26.) verfertigt, niemandt vndterscriben, von den stetten vnd den Sachsen dabey niemant zu finden, und ein ansehen hat, samb (*sic*) es dem Ragoczy in favorem beschehen wie ich dan khaines wegs nicht rathen kann, das inen libera electio also simpliciter vnd pure zue zulassen, weillen dergleichen electiones vor disem niemallen gebruechlich gewesen. (Eredetije Bécsben a titk.)

¹⁾ Török-Magyarkori Tört. Eml. Államokm. I. k. 68-ik l.

²⁾ Közölve Török-magyarkori Államokm. I. 74.

megnyugodott benne, a török és keresztyén nemzetségek approbálták. Daczára ennek ő nem lépett le az egyenes utról, s nem akarta a törvényes rend és a nemzet jogai felforgatásával megszerezni. S ime midőn megindult az üdvözölt úr testével, minő méltatlanul bánt vele az ő vén apja. Közülök is némelyek haszonlesésből, mások gondatlanságból vagy feltűnni vágyásból sokan pedig túlzott aggodalmak miatt nem tudták megbecsülni e közönséges jóra fordult állapotot. Ő hát nem tehetett mást, minthogy időt hagyott nekik a meggondolásra. Várad, Huszt, Kővár, Szathmár s több végvárak az ő kezén vannak; fogadják inkább szeretettel azoknak hazájokhoz visszacsatolását, hogysem azoknak elszakadásából a haza pusztulását s veszedelmét idézzék fel; a dolog már addig jutott, hogy becsletének megvédése miatt se léphet vissza. Isten a biznysága, hogy ő a rendek akaratahoz kívánta volna magát szabni, de szerelmes atyjának ajánlásába s hitébe vetett bizalma miatt hagyta el tractálási szándékát: ő t. i. írta és izente neki, hogy minden dolgot rendbehozott, az eltérő véleményüeket pártjára térítette, s már mindenütt annyira biztosnak vették dolgát, hogy Bécsből is Illésházy és más tanácsurak fejedelemül üdvözölték. Ily körülmények közt, gyalázatára, ő el nem áll követelésétől. Végül kéri a rendeket, hogy ne fenyegetsek Pernyeszyt a kővári kapitányt nótával azért, hogy neki adta át a várat: meg fogják látni, hogy ez is javukra volt.

A harmadik levélben biztatásokkal s ígéretekkel fordul a székelyekhez. Üdvözült fejedelmök szép szabadságuknak felépítését betegségében rábizta. Ő már nem állhat hátra s tudatja velök, hogy »az üdvözölt úr erős átok alatti kötelezése miatt s lelke és tisztessége sértése alatt« köteles felépíteni szabadságukat és megtartani ezt. Felhívja őket, hogy jöjjenek hozzá Szathmár felé: mert ha nem jönnek, magoknak tulajdonítsák a következményeket. Annyi néppel kell bemennie, hogy ebből a hazának romlása fog következni. ¹⁾

Homonnai csalatkozott, ha azt hitte, hogy ügyét parlamentirozással jó rendbe állítja, s a rendeket magához hajt-

---

¹⁾ Mindhárom levél kiadva Rákóczyak kora I. 122—133. II. Valamint a megbízó levélnek, ugy ezeknek kelte Kővár 1607. márcz. 17.

hatja. Levelei nagy felháborodást okoztak: követét Macskásit Rákóczy letartóztatta s megtiltá, hogy lakását elhagyhassa s valakivel érintkezzék.

Hogypedig a Magyarország s főkép Homonnai felől fenyegető veszélyt elháríthassák, elhatározzák a szervezés munkáját, valamint a perek elintézését s a magánosok folyamodásait sz. György napjakor tartandó közelebbi ülésre halasztják s most csak a legszükségesebbekről intézkednek.

Az is sok volt.

Legelőbb kivetették az adót. Az utóbbi évek zavarai a porták régi összeírásait használhatlanokká tévén, portalis adó helyett ismét fejadót vetettek ki: minden nagyobb marha után 20, közép marha után 10, kis marha után egy-egy pénzt. A városokra egy összegben vetették ki, a szászokra minden fő után 60 pénzt.

A zálogba tett vámok, harminczadok és sóaknák kiváltását elrendelék.

A múlt évi dézma-hátralék s az idei dézma fele elengedett.

Elrendelék az orvosok üldözését; a harminczadosok zsarolásainak megfékezését; a szászok közt a hátralékos szent-mártonnapi adónak beszolgáltatását; a szökött jobbágyok kiszolgáltatását s a hamis pénzverőket hűtlenségen marasztalák.

A ki az országgyűlésre korán nem jött el, fizet száz frtot.

A kik a székelyek közül még nem tették le a hitet, tegyék le azonnal.

Kamuthy Farkast felhatalmazák, hogy ártatlan fogságának okozóit törvénnyel kereshesse.

A fejedelmi asztal szükségait Fogaras jövedelméből lassák el.

A törvényeket a fejedelem márcz. 25-én írta alá,¹⁾ s miután Szilvásy Boldizsárt a két oláh vajdához követté nevezék ki szövetség kötése végett, Sarvasági által felhívták Báthory Gábort, hogy tartsa magát távol a mozgalomtól, s maga Rákóczy Kálnokyt Kővárba, Szuhayt a magyarországi rendekhez küldé egyezkedés végett: a gyűlés eloszlott.

¹⁾ L. Törv. és Irom. LIII.

X.

Mialatt Erdélyben a pártok és főurak Rákóczy mellett mind határozottabban foglaltak állást, s a dolgok szilárdultak, Bécsben és Prágában az egymással már ellenséges lábon álló császár és főherceg nem mondtak le a reményről, hogy ez alkalmat befolyásuk megszilárdítására használhatják fel. Báthory Zsigmond az első perczben, a mint meghallá Bocskay halálát, »zörgölődni« kezdett s elindult Erdély felé.¹⁾ És Prágában is, a mint meghallák Rákóczy megválasztását, Rudolf tanácsosai latolgatni kezdék: mi volna jobb, meghagyni Rákóczyt a fejedelemségben vagy Báthory Zsigmondot küldeni be ellenfejedelemül?²⁾

Ez eszmét Mátyás udvarában, a magyar tanácsosok is kezdék latolgatni,³⁾ s bár komolyan foglalkoztak vele, de Zsigmond bevitelének eszméjét csakhamar elejtették. Rákóczynak s az erdélyi rendeknek a februári országgyűlésből kiküldött követe Szécsy Tamás feladata volt, azzal nyerni meg Mátyás

¹⁾ Thurzó és Forgács, Kassa márcz. 9-ről írják a főhercegnek, hogy B. Zs. visszatértéről nyugtalanító hírek kezdtek elterjedni, hirlik, hogy vallon és más hadak vannak vele. Kéri a főhget, gondolja meg, megnyit szenvedett ez az ország, s mennyi baj származnék ebből, ha csakhogyan úgy volna.

²⁾ L. Törv. és Irom. LV.

³⁾ Pozsony, 1607. márcz. 23-ról a magyar tanácsosok opiniót nyújtották be a főherceghez, melyben javasolják, hogy ő flge küldené menél előbb Báthory Zsigmondot Erdélybe, ki egészen ő flgétől függne. De ha ez nem történhetnék, kisebb baj, ha Rákóczyt hagyják meg a fejedelemségben, mint ha Homonnait teszik azzá. Rákóczy már öreg, eszeágában sincs hadról, stb. gondoskodni, vele könnyen lehetne egyezségre lépni. Ezenkívül nem is fog a kath. vallás ellen nagyon működni, mert felesége katolikus, ellenben Homonnai vastag nyaku kálomista. Javasolják, minő föltételeket szabjanak Rákóczynak: Erdély ő felségétől függvén, ő felsége akarata nélkül ne tegyen semmit, ne kössön a törökkel frigyét, az erdélyi püspökséget előbbi állapotába helyezze, Sennyei Pongrácznak Gyalu helyébe (mely a püspökségé) mást adjon, a jezsuitákat hozza vissza, stb. Homonnainak írja meg ő felsége, hogy nagyon sértve érzi magát az ő ajánlatai által; álljon el terveitől, akkor aztán ő flge visszafogadja kegyelmébe. (Bécsben. a titk. Itban).

pártfogását, hogy kimutassa neki, hogy míg Homonnai és pártja a török pártfogás által akarja Erdélyt megszerezni, a megválasztott fejedelem a bécsi udvarra támaszkodik. Márcz. 24-én Pozsonyban érkezett Illésházyval s ezt megnyerte urának. Márcz. 27-én már Bécsben Mátyás fogadta, de többet nem tudott kieszközölni, mint azon ígéretet, hogy írnak Nyárynak és Homonnainak, maradjanak csendesen.¹⁾ Mielőtt azonban végleg döntött volna Mátyás, egyelőre elégnék tartotta a rendeket figyelmeztetni, hogy a választás végrehajtása előtt be kellett volna várni a császár elhatározását, s felhívni Rákóczyt »a császár tanácsurát«, hogy a béke fentartására ügyeljen.²⁾ Azonban a főherczeg és magyar tanácsosai csakhamar kibékültek az eszmével, hogy az öreg higgadt s kalandos vállalatokra nem hajlandó Rákóczyt meghagyják — s még csak a meghagyás föltételeit latolgatták.³⁾

Midőn Mátyástól a levelek megérkeztek Rákóczyhoz és a rendekhez: az épen Fogarasban tartózkodó fejedelem összehívta a tanácsurakat s a közelben lévő urakat és rendeket s a főherczeg levelét elibök terjeszték.

A rendek azonnal válaszoltak. Böven kifejték a főherczeg előtt, hogy a választást ők nem halaszthatták tovább oly körülmények közt, midőn Homonnainak s az ő érdekében a nagy tekintélyű Nyárynak föllépése, Báthory Gábornak köve telései s a prédára éhes hajdúknak készülődése válságoss

¹⁾ Rákóczyak kora I. k. I. 142—3. II.

²⁾ L. Törv. és Irom. LIV.

³⁾ Simon zágrábi pp. Erghelius Ferencz bosniai pp., Erdődy Tamás, Draskovics János és Istvánffy M. opiniót terjesztettek Mátyás fleghez, melyben kifejtették, hogy Erdélyt vissza kell csatolni a magyar koronához, ennél fogva Rákóczynek nem a fejedelmi, hanem a vajdai cím adassék meg. Ezenkívül »apellationes causarum e Trannia in curiam regiam deinceps transmittantur, atque inde remissae, executioni demandentur.« — Továbbá: »Temporibus quoque comitiorum et ipse vaiuoda vel per se comparere vel certos suos nuncios, sicuti et ipsi Transilvani, ad instar reliquarum partium coronae Hungariae annexarum mittere debeant et teneantur.« Homonnait le kell ültetni. Különben — vetették oda végül — ha lehetne, jó volna Erdélyt »inter duos litigantes« elfoglalni s egy kath. embernek adni, ki megtartsa ő felségének. (Ered. a titk. levéltárban.)

tették a helyzetet Erdélyben és nekik a szabad választás megtartásáról gondoskodniok kellett. ¹⁾

Másnap ápril 19-én Rákóczy is írt. Kifejté, hogy minő kényszerűség volt az, mely őt a választás elfogadására birta. Bizony, mondá, Erdély nem alkalmas hely meggazdagodni. Krausenek Pál (Rudolf biztosa) úgy kipusztította azt, hogy a szász lányok fülében a függőket — s a fejékeken a tüket sem hagyta meg. ²⁾

Ez alkalommal a portáról küldött követeket s Homonnai megbízottját is fogadta ³⁾ s onnan Fehérvárra ment.

XI.

A sz. György napra kitűzött országgyűlést nem lehetett megtartani az e célra kijelölt napon, mert a kedélyek még nem voltak annyira lecsendesedve, hogy a szervezés nagy munkáját végre lehetett volna hajtani — azonban ekkorra már annyira megnyugtató kilátás volt a békére, hogy Rákóczy ki-tűzhetette a gyűlés határidejét. Május 7-ről szétküldte a meghívót a jún. 10-én Kolosvárt megnyitandó országgyűlésre. ⁴⁾

A fordulat a felső-magyarországi urak magatartásából származott. Homonnai törekvései ugyanis a közbékére nézve mind veszélyesebb színt kezdettek ölteni. A hajdúság nagy részét maga részére vonta, ⁵⁾ lépéseket tett, hogy Báthory Gábort is a maga részére nyerje, s a közvetítő Nyáry volt, mindkettőnek rokona, ki e végett tekintélye egész súlyát a latba vetette. ⁶⁾ De veszedelmesebb volt, a mint a törökkel tractált, kitől újabban is zászlót, botot fogadott el s kik mindenütt királynak czímezték, ezenkívül összekötötetést tartott a basákkal, különösen a budai basával, kihez untalan járatta követeit. ⁷⁾

¹⁾ L. Törv. és Irom. LVI. a)

²⁾ U. o. LVI-ik sz. b)

³⁾ Weiss Annalesei 197.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. LVII.

⁵⁾ L. Szilasyhoz márcz. 30-ról írott levelét, Rákóczyak kora I. 135.

⁶⁾ L. Nyáry márcz. 31-ki levelét u. o. 138.

⁷⁾ Mátyás főherczeg ápril 7-ről írja a császárnak, hogy Homonnai nagyon jár a fejedelemség után, s e végből a törökkel praktikál, különö-

Épen ezzel fordítá el magától a magyarországi urakat. Bocskay halála után a Tiszán túl való megyék visszacsatoltattak, Szatmár kézbeadását Bocskay Miklós mindig halogatta — mint közönségesen tudták, Homonnai számára tartogatta,¹⁾ ki Bocskay István egész örökségét akarta megszerezni, t. i. nemcsak az erdélyi, hanem a magyarországi fejedelemséget is. Magyarország integritásával ezt az ottani urak nem tartották megegyeztethetőnek s Kassán márcz. 23-án a tizenhárom vármegye országgyűlést tartott.

E gyűlés Homonnay törekvései ellen egész határozottsággal föllépett. Eltiltá a hajdúk zavargásait, gyűlésezéseit, s elrendelék, hogy azok zászlók alá sorakozzanak. Bocskay Miklósnak meghagyták, hogy Szathmárt haladéktalanul bocsássa vissza. Homonnait, »ki pogány kézbe akarja adni hazánkat és annak libera electioját« felhívták, hogy üljön le, s követeket küldtek ki, »ki legelőször a maga személyét keresse meg, annakutána szolgálj: nemes embereket, kik tagjai országunknak, elvegye ő nagysága háta megől, és jószágait confiscálja«, ha t. i. jó szántából nem enged.²⁾

E határozat Homonnai törekvéseinek élet vette. De ezzel nem ejtették el az ő erdélyi fejedelemsjelöltségét. Ápril 19-én Rozgonyban értekezletet tartottak a felső-magyarországi urak, melyen Thurzó és Dóczi, mint királyi biztosok Homonnaival értekeztek. Itt tudatta velök Homonnai, hogy ügyei a portán, s a budai basánál jól állanak. Azt a hirt közölte velök, hogy ezek Rákóczy megválasztásáról hallani sem akarnak; azt a kapucsi basát, ki a Homonnainak szánt athnámét Rákóczynak adta, megölette a vezér, s házat is lerontotta, a deáknak pedig, ki Homonnai nevét kivakarta, fél kezét levágták. Most már készül a porta, s hadait nem a Kazul ellen vezeti, hanem Erdélyt fogja ellepni. A részgyűlés Homonnai mellett nyilatkozott, s Szuhait, a márcziusi gyűlésből felküldött követet, Kassáról

---

sen a budai basával, kinél most is van követe; s a törökök is erősen biztatják őt »ine regem intituliren, nennen und schreiben.« V. ö. a kassai végzésekkel (márcz. 23-ról) 18. art.

¹⁾ A kassai márcz. 23-iki országgyűlés I. czikke.

²⁾ A kassai végzések 18-ik czikke.

Thurzó György és Dóczi András ápr. 20-áról azzal a felhívással bocsátották haza, hogy mondjon le Rákóczy az erdélyi fejedelemségről, s engedje azt Homonnainak át, ki egyelőre, addig míg Thurzó megjárja Bécset, csendességben fog maradni. ¹⁾ Homonnai ez elhatározásában talán a portának is volt része, hol Balassi a Rákóczy követe még is kivitt annyit, hogy a szultán megintette csauszai által Homonnait: hadat ne vigyen Erdélyre, hanem szép szerével egyezzek ki a fejedelemmel. ²⁾

Az izenet, melyet Szuhay Thurzótól hozott, s főként azon körülmény, hogy ez leplezetlenül tudatta, hogy Homonnai érdekében Bécsbe utazik, rögtöni intézkedést kívántak: azonnal kellett valamit tenni azok ellensúlyozására. Ezenkívül a Balassitól kapott hír a portai fordulatról, az ottani viszonyoknak jó karba hozása szükségessé tették, hogy Rákóczy is tegye meg a kellő intézkedéseket. Nem lehetett tehát bevárni a júniusi egyetemes országgyűlést, hanem a dolgok sürgősségéhez képest a fejedelem máj. 12-éről a fő- és tanács urakat, s a nemeseket értekezletre hívta magához Fehérvárra. ³⁾

Nemesek és főurak szép számmal jöttek össze. Mint a politikai küzdelmekben általánosan világszerte mindenütt, a szemvédeley itt is mindenik pártnál az ellenfél törekvéseit képtelenségig tulzottakká nevelte s tetteinek indokait önzésben, hazafiatlanságban kereste. Ha Homonnai nem átalította az ő »szép apjának« sántaságát nevetség tárgyává tenni, ⁴⁾ a fejedelem pártlívői nem is vádolták kisebbel, mint, hogy magyar király akar lenni. ⁵⁾

¹⁾ Thurzó levele Sepsei Laczkónál, 120 s. köv. II.

²⁾ Weiss naplója 197 l.

³⁾ L. Törv. és Irom. LVIII.

⁴⁾ Márcz. 28-iki levelében.

⁵⁾ Sennyey máj. 25-ről írja Forgácsnak: »Licebit Mtiae Vrae pro-pedem videre tales literas a vezerio scriptas ut dominus noster sit gubernator Tranniae, Homonnaius rex Hungariae, si Romanus imperator et Mtiae Vrae permiserint, videant quid agent.« Tudatja vele Kornis Boldizsár azon hírét, hogy Homonnay mindent ígér a császárnál és a portánál. »Addit dnus Cornis Paulum Nyari id apud Turcas effecisse, ut Rakoczium gubernatorem Tranniae, Homonnaium regem Hungariae constitutum vellent, eoque nomine vexillum sceptrumque Turcicum velut insignia imperii Hungarici delatum iri Homonnaio.« (Bécsben a titkos ltban.)

A fehérvári értekezlet a portai dolgokban beállott jobb fordulatot fel akarta használni. Elhatározták a portára újabb követséget küldeni, (júl. 20-án) s Veres Dávidot és Weiss Mihályt nevezték ki. Utasításába adták sürgetni a portán az athnámet, s a szokásos jelvényeket. Ne tűrjék, hogy mint Murad idejében, a basák nevezzenek ki fejedelmet; ellenkezőleg utasítsák ezeket, hogy szükség esetében segéljék meg az országot. Erdély fegyveres erejét ne vegyék igénybe; s az országon török erő ne vonuljon át. Boksányt, Moldvabányát s Világosvárt adják vissza, s az évi adót tiz évre engedjék el. ¹⁾

Tanácskozás alá vették a Thurzó által küldött izenetet s hogy végre Rákóczy elismertetését kivigyék, elhatározták oly embert küldeni a császárhoz, ki nála személyileg is kedvelt egyén, s erre nézve Sennyey Pongráczot szemelték ki. Mint-hogy pedig az ország eddigi, a három nemzet három pecsétjével lezárt leveleinek hitelességét kétségbe vonták, a Sennyeynek adott teljhatalmat a jelenlevő főurak, főispánok, székely királybirák és szász királybirák mindnyájan személyesen aláírták és megpecsételték (jún. 25-én) azt: számszerint 36-an. ²⁾

Maga Rákóczy is irt a császárnak: tudatta vele Sennyey Pongrácz küldetését, s bocsánatot kért, hogy ő hamarább nem küldhetett követet. Ez fogja ő felségét hűségéről biztosítani (máj. 26.) Írt Mátyás főherczegnek is, (máj. 27.) kit illetőleg Sennyey meg volt bizva, hogy hozzá is térjen be. ³⁾

Maga Sennyey elindulása előtt Forgácsnak irt: felvilágosítandó őt az íránt, hogy az országban senki sincs, ki Homonnait akarná fejedelemnek, mindenki irtózik tőle, egyszersmind figyelmeztetvén is, hogy most midőn már külső ellenség nincs, kerüljék a belviszályt. ⁴⁾

E végre Homonnaihoz is küldött Rákóczy követet, Pécsy Simont, ki által őt személyes találkozásra hívta fel. Nem volt ettől idegen Homonnai »nagyságod előbbi minden engedelmes-

¹⁾ Weiss naplója 197—199. ll.

²⁾ L. Törvények és Irományok LIX.

³⁾ Rákóczynak mind két levele máj. 25-ről meg van Béosben, a titkos ltban.

⁴⁾ Sennyey levele Forgácshoz (a titkos ltban) Fehérvár 1607, máj. 25-ről.

ségre szoktatott fiát, várjon, úgy minden idegenséget szívéből kivetvén, mindenekről nagyságoddal bizvást szólhassak» — írta Nagy-Bánya máj. 30-ról,¹⁾ s a találkozás megtörtént. Homonnai lemondott ugyan igényeiről a fejedelemséghez, de Bocskay koronáját magánál tartá, s Husztot és Kővárt sem adta ki kezéből.

XII.

Kolosvárra jún. 10-ére országgyűlés volt hirdetve. Homonnai Fehérvárról épen e napokban a nélkül ment itt keresztül, hogy megállapodott volna. A fejedelem jún. 9-én érkezett meg Kolosvárra²⁾ de már itt kitűnt, hogy közte és fia közt maradtak fenn differentialis pontok.³⁾ A rendek nagy része együtt volt már a kitűzött határnapon, de Pernyeszi a kővári kapitány hiányzott. Rákóczy a rendek közbenjárására küldött hozzá új meghívót, s egyszersmind felszólítá, hogy a kővári kapitányságról mondjon le.⁴⁾ Pernyeszi, sem meg nem jelent, sem le nem mondott, s a dolgot Homonnai vette magára, ki egyik bizalmas emberét Csernelt küldte a gyűlésre, kiegyenlítani a viszályos kérdést.⁵⁾

Ezalatt megnyílt az országgyűlés.

Rákóczy hosszú és kimerítő előterjesztést küldött a rendekhez, melyben terjedelmes bölcsészeti és társadalmi okokkal támogatva követeléseinek mellőzhetlenségét, kéri, hogy udvartartásáról, a végházak fentartásáról gondoskodjanak, Fehérvártt az elpusztult fejedelmi palotát építtessék fel; a követek számára szavazzanak meg adót, töröljék el a jus ligatumot, vizsgáltaassák meg a donatiók s inscriptiók, a harminczadok és sóaknák ügyét; azt a bujtogató székelet, ki a székelek közt lázadást akart támasztani, büntessék meg.⁶⁾ Rácz György ügyét, kit még Bocskay záratott el Szamosúj-

¹⁾ Rákóczyak kora I. 150. Homonnai pünkösdi napján (jún. 3) ment át Kolosvárra. Segesváry Bálint (Mikó IV.) 170-ik l.

²⁾ Segesvári Bálint 170-ik l.

³⁾ L. Törv. és Irom. LXI.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. LX.

⁵⁾ Rákóczyak júl. 17-én Fejérvártt kelt levele Pettkyhez.

⁶⁾ U. o. Törvények és Irományok LXIII.

várba, vizsgáltassák meg; a székelyek adják meg az ökör-sütést; Kővárnak és Husztnak e két fontos végháznak ügyét intézzék el, minthogy azok még mindig Homonnai kezén vannak; követeljék be a szászoktól a hátralékos sz.-mártoni adót.

A rendek tárgyalása hosszas időt vett igénybe: nem csak közjogi és közigazgatási, hanem törvénykezési téren is sok reformra, sok új intézkedésre volt szükség, részint az elharapózott visszaélések megszüntetése, részint a viszonyok által teremtetett új állapotok megszilárdítása végett; s egy egész törvénykönyvet, 62 articulust állítottak össze, melyek elvei a multban a történeti hagyományokban gyökereztek ugyan, de melyek mégis, minthogy a régeből sok nem volt megtartható, új fejlődés csiráit rejtették magokban.

A fejedelmi propositiók egyik leglényegesebb pontja a jus ligatum eltörlése volt. Mig Báthory Zsigmond alkudozott Rudolfal, következetesen minden országgyűlés, mely Prágába kiegyezési követtséget küldött, a jus ligatum fentartását sürgette. Nemcsak a Báthoryra való tekintet volt itt irányadó, hanem a magánérdek is. Az elkobzott jószágok közül sok nagy befolyásu egyén kezén volt jus ligatummal elvett jószág, többi közt volt olyan is elegendő, mely a jus ligatummal sujtott Báthory István, Endre és Boldizsár jogán Báthory Gábort illette. Ő támadási szándékát igényei ki nem elégítésével indokolta, s midőn legalább egyidőre felfüggeszté követelését, azon az alapon tette, mert kielégítése kilátásba volt helyezve. Épen ezért nem lehetett tovább halasztani a kérdés tárgyalását, de azt úgy mint a fejedelem kívánta, teljesen nem akarták eltörölni a rendek — ezért tehát a közéletet követték: elhatározták ugyan, hogy Gálffy és Gyulay megöletése óta a törvénnyel ellenkezőleg kiadott donatiók érvénytelenek: de a visszaperlést oly föltételekhez kötötték, hogy maga ez a törvény több tekintetben illusoriussá lett. És ennek folytán rendezni akarván a levelek elveszése és az események folyama által kuszálttá lett birtokjogi viszonyokat: kimondák, hogy csak az igazságos nova donatiók érvényesek, ellenben Mihály, Básta, Székely, s a biztosok adományai érvénytelenek. Ezzel a jus ligatum csak enyhítve, s nem eltörölve lett: és Báthory nem kapta vissza uradalmait.

A fejedelem által a külföldi követségre kért adók megszavazását elhalaszták, de a hátralékok beszédését elrendelék.

Egész százsz dézsmát ne adományozhasson a fejedelem.

Görgény mint fiscálisjóság vétessék vissza és csatoltassék a fiscushoz. Elhatározzák, hogy a zászlós uradalmak csatoltassanak vissza az országhoz.

A szabad hajdúság, mint katonai intézmény eltöröltetett, s maga a szabad hajdú nevezet is örökre eltiltatott: tartson a fejedelem hópénzes hadat. A székelység is, ha táborba száll, ne szálljon a megyékre vagy a szászokra.

A rablókhoz csatlakozott papok, mesterek és deákok ellen megújíták az 1601. törvényt.

Intézkedtek, s legtöbbnyire a szokott alapon, az orvoskergetése, a szökött jobbágyok, gyűjtogatók, dézsmák. harminczadok, kereskedés, só ügye, a veszedelem idején a nemeség elől elzárkozó városok ügyében. Eltilták a barom- és bőrkivitel. A nemesek házaik szükségére régi szokás szerint kapjanak sőt. Kinek Bocskaynál letett jószágja van, kapja vissza. Megengedték, hogy a cath. papok Kolosvárra, (s Várad kivételével) a többi helyekre is bemehessenek gyóntatni, kereszteni, de functiójuk végeztével távozzanak a városból. Az erdélyi perrendtartást kiterjeszték a kapcsolt részekre. Hálával vetették, hogy a fejedelem, tekintve az országos inséget, a dézsmaarendát elengedte.

Kiváló fontosságú törvény volt az, melylyel Bocskay végrendeletét, minthogy ő az országnak olyan részét is hagyományozta el, melyhez nem volt joga, semmisnek jelenték ki: ez volt az első alkalom, melyben szabadon nyilatkozhattak Bocskay ellen, s siettek is megragadni azt.

Pernyeszyt, ki Kővárt a megintés daczára sem adta ki, nóta alá vetették.

Fontos, s a törvényhozás egy nevezetes részénél resensussal találkozott törvény volt az, melylyel a szabad vallásgyakorlat meghagyása mellett a jezsuitákat kitilták az országból. A kérdés heves vitát idézett elő. A jezsuiták ajánló levelet mutattak fel Rudolftól, melyből kitűnt, hogy utólagosan eszközölközt ki s épen ezért, még inkább pedig azért, mert titokban

jöttek be, a nem cath. többség kitiltásukat kívánta. A catholicusok kitették magokat érdekekben: de a kérdés szavazatra bocsáttatván, leszavaztattak. Most Szilvász, Kornis, Kálnoky, Béldi, az unitáriusból nem rég catholicussá lett Trauzner, s a többi jelenlevő főurak magok és a távol levők nevében jún. 10-én benyújtották tiltakozásukat, s a fejedelem a törvény végrehajtásakor bizonyítványt állított ki mellettök. S egyszersmind a rendek június 20-ról és a fejedelem június 24-ről felterjesztést küldtek Rudolfhoz, melyben sajnálatukat fejezik ki, hogy a császár közvetítése későn érkezett hozzájuk, s az elsők okait, az utóbbi mentségeit sorazza fel, hogy miért nem lehetett a császár kívánatát teljesíteni. ¹⁾

A fejedelem a törvényeket jún. 24-én erősítette meg, ²⁾ a gyűlés jún. 26-án oszlott el ³⁾ s ugyanez napon Rákóczy bizonyítványt adott a jezsuitáknak, ⁴⁾ kik a törvény határozata következtében csakugyan elhagyták az országot.

Ráczot az octavalis terminus szabadlára tette.

XIII.

Prágában a császár kormánya, de maga Mátyás főherczeg is Erdély irányában reservált állást foglaltak el. Ellenére a zsitvatoroki békének, s a szabad választást megerősítő leiratnak, nem mertek egyenesen belevágni e kérdés eldöntésébe: de semmi, a jogok fentartására vonatkozó dolgot nem hagytak megkísérletlenül. Így Pozsonyba a jún. 24-re hirdetett, s utóbb aug. 25-re halasztott országgyűlésre meghivta Erdély rendeit is, hogy követeik által képviseltessék magokat. ⁵⁾

Épen ebben az időben megállapodásra jutottak Prágában Erdély jövődjé kormányára nézve. Báthory Gábor a tavasz óta látszólag nyugodtan viselte magát, sem a töröknél, sem a hajdúknál nem tett többé lépéseket saját érdekében, s magában Erdélyben sem tett többet, minthogy egyes befolyá-

¹⁾ L. Törvények és Irom. LXV. és LXVII.

²⁾ U. o. LXII b) c).

³⁾ U. o. LXVIII.

⁴⁾ U. o. LXII. d).

⁵⁾ U. o. LXIV.

sosabb embereket igyekezett lekötelezni. Az ő érdekeit Forgács Ferencz és Dóczy András fogták fel, s közvetítették Rudolfnál, Mátyásnál. E két úr Erdély visszacsatolásának buzgó apostola volt még azon az áron is, hogy fegyverrel hódítsák vissza s több mint egy tizeden át mitsem hagytak el kísérletlenül. Csakugyan a prágai kormány beleegyezett, hogy Homonnait grófi czimmal s a tőle visszakivánt birtokok nála hagyásával, ki fogják elégitni, ¹⁾ s elhatározta, hogy Erdély kormányzójává Báthory Gábort nevezi ki, sőt jún. 23-án ezen kineveztetést az erdélyi rendekkel tudatós leiratot maga Rudolf is aláírta, ²⁾ biztosokká kinevezték Forgácsot és Dóczyt, elkészítették nekik az instructiót, el a leveleket az erdélyi főuraknak, az ottani rendeknek, Báthory Gábornak kettőt (egyet a biztosok számára) ugyancsak neki a megbízó levelet, s a leiratot a biztosoknak. ³⁾ Sőt midőn az expeditió pár napig késett, Forgács Ferencz ugyancsak sürgeté azok kiadását, ⁴⁾ s ajánlá, hogy Molárd mint biztos küldessék Erdélybe. ⁵⁾

---

¹⁾ A magyar cancellár Homonnai kielégítése ügyében jún. 19-én előterjesztést tesz, melyben írja, hogy multkorai memorialejában elfelejtett e tárgyról írni. Ajánlja, hogy azon 300,000 tallérnál többet érő birtokokat, melyeket felső M. O. Homonnaitól visszakiván, adományozná Homonnainak »addito insuper comitis de Homonna Graff nuncupati honore; sub ea tamen cautione, ut coronam Turcicam et quicquid a Turca honoris vel praerogativae sumpsit, id inversum sacr. Mtis caes. potestati subdat.« (Másolat a bécsi titk. lt. Hung.).

²⁾ L. Törv. és Irom. LXVI.

³⁾ Mindeniknek külön-külön a fogalmazványa több darabban meg van Bécsben, a cs. k. titk. ltárban.

⁴⁾ Forgács Ferencz, Prága júl. 27-ről írja Baruitiusnak: »ut illud (negotium) ante dietam executioni demandarent, ne Homonnayo occasio relinqueretur, molimina sua prosequendi, alia quoque magna incommoda vitari possent, si tempestive resolutio suae Mtis in effectum deduceretur. Scrupulum illum quoque sublatum existimo de vayvodae appellatione, quia de legibus regni constat temporaneum tantum officium non perpetuum Transilvaniae vaivodatum fuisse, et ad beneplacitum regis conferri solitum.« Kéri tehát a levelek mennél előbbi expeditióját. (A titk. ltban.)

⁵⁾ Igen érdekes Forgács Ferencznek e tárgyban Prága, jún. 28-án kelt és Stralendorffhoz beadott emlékirata. Ebben javasolja Molárd csatlakozását az erdélyi biztosokhoz. »Cui tamen alius titulus quam praesentis negotii titulus inducendus est, ne res ante tempus divulgata difficultates aliquas incurreret,« pl. azon ürügy, hogy ő felsége öt Felső-Magyar-

A már teljesen elkészült expediót azonban nem adták ki: valószínűleg azért, mert Sennyei az erdélyi követ megérkezett Prágába, s várták a vele kezdendő alkudozások eredményét.

Sennyei megérkezése után azonnal értekezett Forgács-csal. Megakartta győzni a buzgó főpapot, hogy Rákóczy csak kénytelenségből fogadta el a fejedelemséget, s kész is arról minden pillanatban lemondani, s hogy Homonnai az erdélyieknek semmi áron sem kell. Forgács azonnal (júl. 2-án) tett a minisztereknek jelentést: de szívökre kötötte, hogy a Báthoryra vonatkozó terveket valahogy el ne árulják, mert az dugába dönthetné a dolgot.¹⁾

Forgács nagy befolyásu ember Rudolf udvarában, ki éppen ezekben a napokban neveztetett ki esztergomi érsekké. A mellett volt egy júl. 3-án beadott emlékiratában, hogy Sennyeivel keményen kell beszélni, nem kell neki semmit engedni s Báthorinak e jeles indulatú és a cath. vallásért oly buzgó ifjunak jelöltségét fenn kell tartani.²⁾

---

ország s a határszélek megvizsgálására küldi. Ecsedet illetőleg, mely most Báthory Gábor kezén van, javasolja »ut vel arcem illam suae Mtis beneficio vita solum durante obtineat, vel etiam post obtentum principatum iuxta placitum suae Mtis iure revideri negotium non abnuat.« A bányászatot illetőleg, bányák jelenleg Erdélyben nem műveltetnek, arany ezüst csak a folyókból nyeretik, melynek hasznát a fejed. húzza. Igaz, hogy Nagybánya műveltetik, de ez a somlai Báthoryak birtoka, melyet Szathmárért cserébe kaptak. A várak és megyék visszacsatolását illetőleg, azok még nincsenek Báthory kezén, de nem is állíthatja azokat vissza, csak ha a Bocskay és Rákóczy párti várnagyokat és kapitányokat el nem mozdítja, s helyökbe a maga embereit nem teszi. (A titkos levéltárban Bécsben. Eredeti).

¹⁾ L. Törv. és Irom. LXIX.

²⁾ Forgács, Prága, 1603 júl. 3 véleményad Stralendorfnak, az erdélyi követtel való alkudozásról. Erősen meg kell — írja — támadni a követet (Sennyeit), hogy honnan van, hogy az erdélyiek megfogadott hűségük daczára »principem sibimet eligant, cum Turca foedus ineant, sub ejus patrocinium totos de se tradant: quid hoc aliud esse quam sub hac adumbrata obsequii specie majestatem caesaream ludibrio exponi«? Az erdélyiek tudhatnák, hogy kétféleképen is ő fíge alá tartoznak: 1. mert a magyar korona alatt állanak; 2. mert magok is hűséget esküdtek. Honnan van mégis, hogy ő fíge hire nélkül kötöttek a törökkel szövetséget?

Sennyey elfogadtatása júl. 5-én történt. Boldog és hosszú uralkodást kívánt a császárnak. A helyett, hogy Erdély szenvédeseit felsorolja, elmondja kéréseit és mentségeit — mint ezt már kétizben kifejté a főherczeg előtt, — hogy miért volt kénytelen uralkodót választani? kéri ő felségét, erősitse meg Erdély jogait, kiváltságait; ismerje el fejedelmöket s adja meg neki az őt megillető czimet. Versenytársait, főként Homonnait, korlátozza, minthogy ez egészen a törökre támaszkodik, rendelje el, hogy Husztot, Kővárt adja vissza, adja ki a megboldogult fejedelem által Erdélynek hagyott kincseket; s Kővárt azonnal adja vissza. Végül kérte, hogy a saját biztosai által kölcsön vett összegeket is térítse meg ő felsége. ¹⁾

Közegette a prágai törekvéseknek gondolni sem lehetett, hogy Sennyey kedvező választ kapjon. De addig mig Báthory ügye el nem dül, választ sem akartak neki adni — s nem is kapott mást, mint a szokottat: ő felsége megfontolandja a dolgot. E tárgyalások folyama alatt érkezett fel Daróczy jún. 25-iki levele a jezsuiták kitiltásáról ²⁾ s most természetesen kevesbbé lehetett szó Rákóczy elismeréséről. E helyett Forgács azt ajánlá, hogy Báthory Erdélybe küldésével siesse nek — s hogy próbálják meg ez eszmének Sennyeyt is megnyerni: ³⁾ úgy hitte, hogy a jezsuiták kitiltása őt mint buzgó catholicust hajlandóvá teszi erre.

A prágai kormány e törekvéseiről mind ez ideig sem a Prágában időző követnek Sennyeynek, sem Rákóczynak sejtelve sem volt.

Azonban félni lehet, hogy Rákóczy után, ki öreg és beteges, újabb zavarok állnak be; mert sokan áhítoznak a fejedelemségre. Most végre sikerült ő felségének egy »*eximius naturae dotibus praestans*« ifjut találnia, t. i. Báthory Gábort; ajánlja, hogy ezt tennék meg vajdává, s fiatal-sága tartamára adnák mellé Sennyeyt és más férfiakat kormányzóként. A Báthoryval való tractatusokat titokban kéri tartatni; még Sennyeynek se szóljanak felőle. Az erdélyiektől végre kívánni kell, hogy a Homonnai és mások kezében tartott várakat s határszéli helyeket váltsák ki. (A titkos levéltárban, Bécsben. Eredeti.)

¹⁾ L. Törv. és Irom. LXX.

²⁾ L. Törv. és Irom. LXVIII.

³⁾ Forgács Ferencz Stralendorffhoz 1607 júl. 17-ről érdekes emlékiratot nyújtott be: Hivatkozva Daróczinak levelére (1607. június

Ez utóbbi még mindig Homonnaitól tartott, ki pedig tényleg már ekkor nem akart egyebet, mint hogy birtokjogi követelései mennél kedvezőbben intéztessenek el.¹⁾ Nem kevésbé döbbentette meg, midőn a budai basa július vége felé azt a csodálatos kérdést intézte hozzá: hogy miért szőlította fel őt (t. i. a basát) az ő barátja Mátyás főherczeg, hogy ne levelezzen többé az erdélyi fejedelemmel, mert Rákóczy már az ő hívők? Rákóczy e levelet annak jeléül vette, hogy a főherczeg Homonnait ellenében elejté — pedig az valóban a budai basa elidegenítésére volt számítva — s a levelet azonnal megküldé Forgácsnak.²⁾ Más számításai is voltak a felső-magyarországiakat illetőleg: Nagy-Bánya visszacsatolása, s az ő saját ottani uradalmainak pusztítása, elfoglalása, melyekért Forgácsnál panaszt emel.³⁾

Ez aggodalmak és nehézségek közepett, midőn már más vágya sem volt, mint, »hogy az égi madarak módjára« vissza kívánczolt ősi fészkébe nyugalomba, kapta a császár meghívóját a pozsonyi országgyűlésre. A határidő már rövid volt, s válaszában betegségével, és a török mozgalmakkal menté magát; különben várta a Sennyeynek adandó választ.⁴⁾

25.) panaszkodik, hogy az utolsó erd. diéta határozatai szerint a jezsuiták onnan kiűzettek; a vallás ily megsértése miatt fölháborodva kéri, eszközölne ki ő flgénél, hogy Báthori mennél előbb a fejedelemségbe helyeztessék; kinek hűsége és kath. valláshozzi ragaszkodása ismeretes. Hogy pedig veszély ne forogjon fönn »accipiantur ab eo tam validae cautiones ac reversales ut fidei fallendae nulla sit occasio relicta.« Ha Homonnay a kezén lévő birtokok visszaadását megtagadná, annál inkább kell a vitéz Báthoryt fejedelemségre segiteni, hogy azon részeket ő flge hűségére birja; mert felső Magyarorsz. biztosságára legkívánatosb Erdélyről jól gondoskodni. Sennyey Pongráczot rá lehetne birni, hogy Báthory utait előkészítse. (Eredetije Bécsben, a titkos ltárban.)

¹⁾ L. Törvények és Irományok LXXII.

²⁾ L. Törvények és Irományok LXXI.

³⁾ L. Törvények és Irományok LXXIII.

⁴⁾ Rákóczy, Gyulafehérvár júl. 19-éről válaszolt a császárnak. Irja, hogy megkapta ő felsége írott parancsát, mely szerint neki sz. Jakab napjára Pozsonyba kellene megjelenie. Ő flgének máj. 10-én kelt parancsát csak július 17-én kapta meg: így tehát a határidő igen rövid, ő különben is öreg, beteges ember, ezenkívül a törökök is nyugtalanoknak; az országot tehát nem hagyhatja el. Különben is elküdte már két hónap előtt Sennyey Pongráczot, azzal végezhet ő flge. Kéri tehát, hogy mentse föl

Ugyanakkor júl. 17-én megérkezett a meghívó ugyan-ezen gyűlésre a rendeknek. A fejedelem aug. 6-ára részgyűlést hirdetett Gyula-Fehérvárra. A rendek természetesen míg Sennyey követségére választ nem kapnak, nem akartak e meghívó tárgyalásába bocsátkozni. Fölterjesztést készítettek a császárhoz, s egy mást Mátyás fihghez: menték magokat, hogy a levél a határidő elteltével tárgyalathatott csak, s kérték Sennyeynek kedvező válaszzal visszabocsátását. ¹⁾

S e levelekkel Kemény Boldizsárt küldék fel Prágába, Bécsbe. ²⁾

XIV.

Az a hallgatóság és színleni tudás, melylyel Báthory Gábor szerepét játszta, oly fiatal és tapasztalatlan embernél mint ő volt, mindenesetre meglepő. Jó catholicusnak és jó császárpártinak mutatta magát; ennél többet nem kívánt a prágai kormány, s ezzel maga Forgács Zsigmond is beérte. Más kevésbbé hiszékeny ember valószínűleg komolyabb garantíákat is keresett volna, mint a szó és biztatás, melyekkel Báthory épen nem fukarkodott, de Zsigmond urnak egész politikai pályája alatt tapintathiány volt egyik gyenge oldala, s ez most is úgy belevitte a Báthory által készített kelepczébe, hogy abból szabadulni sem tudott.

Megegyezett vele a föltételek iránt, melyeket Forgács Zsigmond szabott meg, s melyeket ő készségesen fogadott: visszaállítja a cath. vallást, s az egyházi javakat, örökre aláveti magát a magyar koronának, felajánlja hű szolgálatát az osztrákháznak, visszaadja a részeket. ³⁾

őt a császár ez úttól. Jelenleg elküldi Szuhay Gáspárt, ki az ő tolmácsa lesz. Ered. az áll. lt. Bécs, Hung.

¹⁾ L. Törvények és Irományok LXXIV.

²⁾ Kazi hibásan írja (169) hogy Kemény János mint országgyűlési követ ment fel. Nem János hanem Boldizsár volt a ki felment s nem mint országgyűlési követ, hanem mint fejedelmi követ. V. ö. Bethlen VI. 508.

³⁾ Forgács Ferencz, Prága, 1607 júl. 22-ről a titkos tanácsnak Báthoryt a lehető legmelegebben ajánlja. Hogy Felső-Magyarország »*quae plerique fons et origo seditionum esse consuevit*« nyugton maradjon; oly embert kell Erdély fejedelmévé tenni, kinek hűsége és vitéz-

Forgács Zsigmond megnyerte testvérét Ferenczet, a nagybefolyású főpapot, kinek magának is tetszetek a föltételek, s ki teljes erejével igyekezett, hogy az államtanácsot, s a főherczeget megnyerje. ¹⁾ De az államtanács még nem látta eljötnék az időt, kilépni a cselekvés terére, s egyelőre több biztosítékot kívánt az ajánlott föltételek komolyságáról: s még azzal is tisztába akart jönni, ha nem lehetne-e Rákóczytól is nyerni hasonló föltételeket? ²⁾

Bármily titokban tartattak is ez alkudozások, s bár azokból semmi sem szivárgott is ki, Rákóczy még is érezte hatását. Még az olyan ember is, mint Rácz György, kit ő szabaddított ki a börtönből, melybe nem ő csukatta, elmozdításán

---

sége ismeretes, s bizonyos, hogy Báthory Gábor ilyen. Ez az egyedüli mód felső M. o. és Erdély biztosítására. Báthory elfogadja oly föltételek alatt is a fejedelemséget »*quas nemo alter oblaturus esset, neque prae-stare posset; imo nullus iis conditionibus onus administrationis Tranniae sustinere vellet . . .*« A Báthory által tett ajánlatok ezek: »*Offert restitutionem religionis catholicae et bonorum ecclesiasticorum, offert perpetuam submissionem et dependentiam a corona Hungariae, offert studium et fidele servitium inclitae domui Austriacae, offert tot comitatus, quos ab Hungaria abruptos longa serie annorum principes Tranniae possiderunt.*« De legtöbbet ér ha ő fgének Erdélyben oly vajdája lesz, kiről a f. m. országiak tudhassák, hogy ő fge akarátára mindent megtett. Senyneynek szólhatnak a dologról, de a Báthory föltételeit nem kell mind elmondani (Bécsben, a titkos levéltárban.)

¹⁾ Forgács F. Bécs júl. 29-ről javaslatot intéz Mátyás főherczeghez melyben siettetí, hogy Erdélyt Magyarország megfékezése szempontjából is el kell foglalni. Ajánlja, hogy hívják ki Rákóczyt s tegyék helyébe Báthoryt, kit az erdélyiek is elfogadnának. Ajánlja, hogy beszéljen Senyneyvel is.

²⁾ A kriegsrath 1607, aug. 2-án Prágába a császárhoz opiniót ad be Sennyey, az erdélyi követ által ajánlott föltételekről s továbbá Forgács és Mátyás fng javaslatairól. Javasolja, hogy Forgács tovább alkudozzék Báthoryval, hogy az általa ajánlott föltételekről teljes bizonyosságot szerezzen. De ez esetben is csak a *vajdai* és nem *fejedelmi* méltóságot ajánlja megadatni. Ajánlja, hogy próbálnák meg Rákóczyt is titokban, minő föltételeket ajánlana ő fgének. Aztán a császár határozzon, kit választasson meg a magyar diéta által Erdély fejevé. Sennyey Pongráczot jó szavakkal kell tartani vagy egyenesen a magyar diétához utasítani. (Ered. bécsi áll. lev. Hung.)

munkált ¹⁾, s ha nem is birt tudomással róla, hogy Báthoryt versenytársaúl állították fel, azt látta, hogy minden ügyben, minden kis dologban elmozdításán törekednek. Főként Forgács Ferencz, ki minduntalan aggságát, bénaságát, süketségét hánytorgatta ²⁾, folytonosan Homonnaival fenyegette, ³⁾ s még Szamosújvár ellen is támadást intéztetett, Huszt, Kővár dolgát nem hagyta elaludni, s azokat, kik jószágait pusztíták, pártfogásával takargatta. ⁴⁾ Valóban úgy volt intézve a dolog, hogy a látszat egészen Homonnai ellen legyen intézve, hogy a valódi versenytárs ügyét annál biztosabban támogathassák. S a szegény öreg törődött ember békén és zúgolódás nélkül tűrte a bántalmakat, s buzgalommal és erélyvel igyekezett azok rossz következményeit elfordítani.

Ilyen körülmények közt, midőn nem tudta ha megtámadtatik-e és minő ürügy alatt, szükségesnek látta összehívni az országgyűlést, annyival inkább, mert az adó megszavazásának kérdését a közelebbi országgyűlésre halaszták. A meghívót aug. 27-ről küldte szét, s a határidőt szept. 4-ére tűzte Enyedre. Várta, hogy a portáról s Prágából megérkeznek a követek, megfogják jelentéseiket tenni, s a végházak fentartásáról való gondoskodást fő tárggyúl tűzte ki. ⁵⁾

A mint az országgyűlés ki volt hirdetve, Báthory sürgetni kezdé, hogy a *jus ligatum* ügye hozassék elő: a kolosvári végzések közt azon *articulus*, mely e tárgyban hozatott, név-

---

¹⁾ Szalankeméni Rác Györgynek van Bécsben a titkos ltban egy fölterjesztése a császárhoz, 1607 júl. 28-ról, melyben írja: *politis Transilvanorum verbis in omnibus non est locus dandus, quin in futura regni dieta talis vir istuc substituendus, qui fidelissimus Mti V. s. habeatur, neque Turcis amicus: cum constet quid tot vicibus Trannia facere tentaverit, impraesentiarum quoque diverso ducatur sensu.*

²⁾ Törvények és Irományok LXXV.

³⁾ Forgács Zs. 1607, aug. 7-ről írja Rákóczy Zsigmodnak: Homonnaitól megtudta, hogy micsoda *actiót* indított meg ő (t. i. Rákóczy) Huszt vára miatt. Figyelmezteti, hogy várjon a magyar *dieta* végéig, ott eldől Erdély sorsa. Egyébiránt ha Rákóczy Homonnai ellen fegyverrel fog föllépni, ez esetben kapott parancs folytán ő Homonnainak fogja pártját fogni (Bécsben, a titkos ltban.)

⁴⁾ L. Törvények és Irom. LXXVII. LXXVIII.

⁵⁾ L. Törv. és Irom. LXXVIII.

szerint nem említi meg a jus ligatumot ; ő azt kívánta, hogy nevezet szerint is töröltessék el : mert vannak a kik azt mondják, hogy tényleg nincs eltörölve. ¹⁾

A gyűlés Enyeden a kitűzött időben szept. 21-én megnyílt ; de vagy nem hozta elő a jus ligatum dolgát a fejedelem, vagy a rendek nem tudtak kiegyezésre jutni, tény az, hogy határozat ez ügyben nem történt.

A követségekhez fűzött reményeiben is csatlakozott Rákóczy : a portán fentarták a kért várak kiadása iránti követelést, s Sennyey szept. 10-ről Kemény Boldizsárt azzal a hírrel bocsátá vissza : hogy a sok mutatio (a jezsuiták kitiltására vonatkozó törvényt érti) tartóztatta fel az alkudozás befejezését, ²⁾

Ily viszonyok közt a gyűlés csupán az adóügy megszavazására szorítkozott. Minthogy a porták összeírásával még nem készültek el s a múlt gyűléseken kivetett fejadót terhesnek tartották, akkép akartak az adófizetőkön könnyíteni, hogy minden nyilas háztól 28, fél nyilas háztól 14 s zsellértől 7 pénzt szavaztak meg : még pedig megyékre, szászokra, széke-lyekre s városokra egyiránt. A követségek költségeire 6, 3 és 1¹/₂ pénzt szavaztak meg.

Elrendelék, hogy Vajda Istvánnak Temesmegyében fekvő Monostor vára fentartására fordított költségeit a tulajdonos Török István térítse meg. ³⁾

Ezzel a gyűlés, miután még Bocskay Miklósnak is válaszolt Vécset illető követeléseire, ⁴⁾ szept. 25-én eloszlott.

XV.

Nem sokkal az enyedi gyűlés eloszlása után Rákóczy súlyosan megbetegedett, s Forgácsnak első gondolata volt, hogy ez lesz az erdélyi ügyek legkönnyebb megoldása. ⁵⁾ Azon-

¹⁾ L. Rákóczy kora I. 166 l.

²⁾ L. Ugyanott I. 162. l.

³⁾ L. Törvények és Irományok LXXIX.

⁴⁾ L. Törvények és Irományok LXXXIV.

⁵⁾ Forgács Zsigmond Kassa oct. 12-ről írja Stralendorff Lipótnak :
»Significare insuper etiam ill. ac mag. Dni Vrae debeo, hac hora mihi

ban Rákóczy felgyógyult s a remény, hogy Báthoryt minden nehézség nélkül bevehessék a vajdaságba, nem teljesedett. Ellenkezőleg a fejedelem méltatlankodva, hogy a Homonnaival létrejött megállapodás föltételei nem hajtottak végre, hogy Perneszi még se hódolt meg: kiméletlenül végrehajtotta a júliusi törvényeket. A dolog Magyarországon nagy feltűnést okozott, s a magyarországi rendek, Kassa okt. 13-ról két követet, Kellemesy Mihályt és Bornemisza Miklóst e tárgyban Rákóczyhoz küldötték.¹⁾

Mire azonban ezek oda értek volna, új zavarok új felforgatással fenyegették az országot.

A porta Rákóczyt németesség miatt gyanúba vette, s e gyanúnak tápot szolgáltatott azon körülmény is, hogy a kikötött várakat még sem szolgáltatta kézhez. Ha Görcsi Mehemed pasa későbbi vallomásának hitelt adhatunk, az ő befolyása és akarata hozta létre az ezen időben kitört hajdú mozgalmat. Ezek felkelésére ürügy nem hiányzott soha, s ha vezető kéz »tutor« volt, a fölkelés is létre jött. Tény az, hogy a végházak rossz karban voltak, az őrség el akart széledni, mert nem fizették őket, mert élelmi szereket nem kaptak s mert már is sokkal tartoztak nekik. Ily körülmények közt hívogatta ma-

---

nunciatum esse Sigismundum Rakoczy lethaliter decumbere; quem si mori contingat, auguramur dom. Gabrielem Bathory, cum Transylvani ipsi faueant, vaywodatui surrogatum iri. Quo casu quid nobis faciendum esset, a sua Mte caes. ac regia et illustr. ac magn. Dne Vestra edoceri demisse cupimus. Nos quidem contrarii non sumus, ut Bathoreus vaywodatui praeficiatur, cum propter alias causas tum praecipue quod assecurationem iam ediderit de catholicae religionis in Transylvania conseruatione et cessione bonorum in istis partibus habitorum, id quod et ill. et magn. Dtione Vrae probe constat. (A titkos ltban.)

¹⁾ Forgács Zs. és Dóczy András Kassa, 1607, oct. 13-ról írják Mátyás főherczegnek: »res Transilvaniae in pacato sunt, quia vero quorundam fidelium suae mattis bona Sigismundus Rákoczy confiscari curaverat unacum statuum és ordinum harum partium voto Michael Kellemessy et Nicolaus Bornemiza illuc propterea ablegati. De electione novi alicuius waiwodae, dum hic spiritum ducit, nihil certi neque alius hoc superstitute superinduci potest. Grauitur autem decumbere dicitur, quem si expirare contigerit, plurima Bathoreum suffragia habiturum putamus.« (A titkos ltban Bécsben.)

gához Ali a budai basa a hajdúk főembereit, ¹⁾ kik a szolnoki béggel s más törökökkel Debreczenben okt. végén gyűlést tartottak, s elhatározták, hogy a Szikszó alatt levő népséggel itt táborba szállanak, s királyt fognak választani, ²⁾ s kik csakugyan tényleg zajongni s gyülekezni kezdtek.

A mozgalmak hírért Rákóczy csaknem egyszerre kapta meg Forgácstól és Báthorytól. Az első felhívta, hogy maga is szálljon táborba ellenök, ³⁾ az utóbbi pedig felajánlotta az erdélyi rendeknek közreműködését ellenök. ⁴⁾

E levelek s a jószágkérdés ügyében kiküldött biztosok csaknem egyidőben érkeztek Erdélybe. Rákóczy nov. elejére a főurakat Kolosvárra tanácskozásra és törvényszék tartására hívta össze, de ezek a más két nemzet jelenléte nélkül tanácskozásba venni nem akarták a követek által elibök terjesztett pontokat s válaszukat is ily értelemben adták ki, ⁵⁾ daczára, hogy a fejedelem a királyhoz (t. i. Rudolphhoz) való hűségre intette őket. ⁶⁾

Erdélyben és Erdélyen kívül Homonnait gyanították, hogy a mozgalom intézője, ezt hitte maga Rákóczy is. ⁷⁾ Ő felajánlotta a hajdúk leverésére jó szolgálatát, saját hadait s a két Oláhország segítségét is, s a magyarországiak ezt annál örömessebb fogadták, mert a hajdúk, bár ennek akarátja ellenére, Homonnait kezdték mint királyt emlegetni. ⁸⁾ S valóban Magyaror-

¹⁾ Hatvani III. k. 232 l.

²⁾ Hatvani III. k. 231 l.

³⁾ L. Törv. és Irom. LXXX.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. LXXXI.

⁵⁾ L. Törv. és Irom. LXXXIV. Semmi kétség, hogy az a Kelleme-siéknek adott válasz: igazolja ezt az enyedi gyűlésre való hivatkozás is.

⁶⁾ L. Törv. és Irom. LXXXV.

⁷⁾ L. ennek választát e tárgyban Magyar Történelmi tár XIII. k. 141. l.

⁸⁾ L. Törvények és Irom. LXXXIII. és LXXXVI. sz. Azonban hogy Homonnainak nem volt része benne, mutatja ennek Forgácshoz és Dóczyhoz írott levele, melyet ezek nov. 9-ről küldtek fel Mátyásnak. Sajnálkozik a hajdúk fölkelésén; följajánlja ellenökbe magát és fegyvereseit. Kéri, hogy ne adjanak hitelt az ellene terjesztett rágalmaknak, »nam existens ego verus sincerus ac fidelis servitor suae mtis perlubenter et acceptatissime penes fidelitatem suae mtis ob amorem suae mtis, utque

szágon komoly készüléteket kezdtek ellenök tenni, táborba szállottak sőt maga Báthory is, ki leplezetlenül megírta Rákóczy-nak, hogy őstől maradt jószágai vissza nem adásáért nehézsége van ellene, jelenté hogy »fellába kengyelben« ¹⁾ s sürgette az erdélyieket, hogy a segélyt, az oláh és székely hadakat Bihar vármegyébe szállítsák. ²⁾

Rákóczy igyekezett, hogy a mozgalom elnyomására segélyt vihessen ki: de az ujon kinevezett moldvai vajda maga is segélyt várt Rákóczytól, ³⁾ Radul nem biztatta, ő a különböző bizonytalan tudósítások közt nem tartá tanácsosnak kivезetni hadait, s jobbnak látta a sürgetésekre egyelőre mentegetőzéssel válaszolni: ⁴⁾ valódi és főmetsége pedig az volt, hogy Sennyey követségének eredményéről mind ez ideig nem volt tudomása.

És Sennyey csakugyan a nélkül hagyta el Prágát, hogy valami határozott választ hozhatott volna magával. Nov. 8-án Bécsbe érkezett, ⁵⁾ tovább egy hónál tartózkodott ottan, mert a végválasz kiadásával mindig késtek, s utóbb is nem akarván tovább várni, annak utánaküldésével biztatták. ⁶⁾

---

illi complacem, non curarem etiam propriam meam vitam deficere.«
(Eredetije Bécsben, a titkos ltban.)

¹⁾ L. Történelmi Tár XIII. 134. s köv.

²⁾ L. Törv. és Irom. LXXXVIII.

³⁾ L. Törv. és Irom. LXXXII.

⁴⁾ L. Törv. és Irom. XC.

⁵⁾ Sennyey, Bécs nov. 9. írja Molardnak, hogy ő fíge akaratóból elhagyván Prágát nov. 8-án Bécsbe érkezett, kéri, hogy siessenek a commissariusok küldésével, hogy Erdélyben valahára nyugalom legyen. Ez írásban a hajdúk zavargását is a commissariusok kiküldésének sürgetésére használja fel: »*praemissis enim datis ad principem et ordinem literis quibus adventus commissariorum significantur, multo commodius suae majestati servire possum*« E napról Stralendorffhoz is irt. (titkos ltárban). Nov. 16-ik Molardhoz irt levelében ismét sürgeti a commissariusokat: kik a fejedelem magán ügyeiről, a Makoviczán praetendált kir. jogokról, s a folyamodványban feljegyzett tartozásokról is kapjanak instructiót (U. o.)

⁶⁾ Sennyey decz. 19-én Bécsben kelt, s a titkos tannácsosokhoz intézett levele Bécsben, a titkos ltban. A biztatást Kutfői György kamarás hozta meg. Panaszkodik, hogy pénze már elfogyott, adósságra él. (U. o.)

Ez a végválasz pedig, mit akkor Sennyey várt, nem más volt, mint felszólítás Rákóczyhoz, hogy engedje át a fejedelemséget, természetesen illő kárpótlás mellett Báthory Gábornak; annak kiadását úgy látszik épen ezen mozgalom tartotta viszsza, mely mind fenyegetőbb alakot kezdett öltetni. A budai basa épen nem tagadta részességét, mint a magyarok védelmezője viselte magát s nyíltan tudtokra adta a magyarországi uraknak, hogy ha haddal támadnak azokra, védelmőkre ő is fel fog kelni.¹⁾ A hajdúk pedig még mindig Homonnai nevét emlegetve,²⁾ folytonosan előnyomultak: már Szikszóig hatoltak, s elfoglalva Putnokot, Tokajig barangoltak. Számuk folytonosan növekedett s erejökben és a törökben bizva, minden közvetítést visszautasítottak. Nov. 22-én Kassa alatt állottak, s kierőszakolták a szabad átvonulást a hidon. Az erő, mit a magyarországiak ellenükbe tudtak állítani, oly jelentéktelen volt, hogy kísérletet sem tehetett volna megütközni velők, s így nem maradt más hátra, mint többszörös kísérlet után ismét megpróbálni a békés kiegyezést: s e célra a magyarországiak Homonnait, s az erdélyiek Sarvaságit nevezték ki biztosoknak. A találkozás a hajdú vezérekkel Kis-Hernád mellett Ináncson történt, Muherrem tihaja jelenlétében, de itt sem mehettek semmire: a hajdúk Homonnait akarták királylyá tenni, s miután ez semmi áron sem fogadta el, ötven napi fegyverszünetben egyeztek meg, melynek határidejéül ujév napját tűzték ki.

Báthory ez idő alatt mintegy 3000 emberrel s tarackokkal átkelt a Tiszán s Tarczal és Tokaj közt táborozott. De megintve az egri basa által — nem ellenséges szándékkal. — Ellenkezőleg ki akart velők egyezni, s e célból alkudozást

¹⁾ L. nov. 1-én kelt levelét, Tört. Tár. XIII. 144.

²⁾ Forgács Zs. Mátyásnak, Kassa, decz. 15-ről írja, hogy a hajdúk határozatlan kijelentették, hogy őket az istenen kívül csak Homonnay Bálint tudja lecsendesíteni; egyszersmind követelik, hogy azok kik a Bocskayféle mozgalomban ő flgének esküdtek hűséget, mint Dóczy András, Alaghy Ferencz, Daróczy Ferencz, Hosszútóthy Ist. az országból eltávolíttassanak. Homonnay igen megháborodott a hajdúk e szemtelenségén, s hűségét minden áron be akarja bizonyítani. A bécsi titk. lt.

kezdet. Ugyanakkor Rákóczyval is próbált megalkudni, s Imrefyt, legbizodalmasabb emberét futtatta Erdélybe, s végre deczember 13-ról fölterjesztést intézett Rudolphhoz, hogy fölemel-tetését hajtsa végre. ¹⁾

Rudolf, ki e hajdúfölkelésnek fontosságát épen nem fogta fel, s még kevesbbé hitte, hogy az ellene is fordulhasson, abban a véleményben, hogy Báthory Gábor fejedelemsé tétéle által fogja ezt elérhetni, s épen azokban a napokban, midőn a pozsonyi gyűlés az ő elmozdítására tette meg az első lépéseket — jan. 16-áról felhívta Rákóczyt, hogy mondjon le a fejedelemségről s adja azt erősebb kezekbe, ²⁾ és pár nappal utóbb felhívta Radult is, hogy szolgálatára készen álljon. ³⁾

Mig ezt meg nem kapta, Rákóczy ingadozott, s hogy közelebb legyen az események színhelyéhez, Váradra ment ki, hol a kapitányságból Bánfy Dénest, a Báthory sógorát elmozdítá s helyére Rhédey Ferenczet nevezte ki, barátját, hívét, hogy e fontos állomáson minden eshetőségre megbízható embere legyen s miután az alkudozások folytatására Szilvásy és Pécsyt Báthoryhoz küldé, visszatért Fejérvárra, »Déva felől a belényesi úton, sok veszélyek közt«, — mert a másik, a körös-völgyi út már nem volt bátorságos.

A hajdú mozgalom már ekkor más fordulatot nyert, olyat, melyre Rudolf és Forgácsék legkevésbbé voltak elkészülve: Tarjány mintegy 2000 hajdúval febr. elején Debreczenbe hivatott, mig a többi sereg Erdély felé indult, nem azért, mint Forgács Zsigmond hívé, hogy Homonnait tegyék Illésházy segélyével Erdély fejedelmévé, ⁴⁾ hanem hogy Báthory Gábor jelöltségét támogassák.

Valóban már meg voltak Illésházytól nyerve s már alkudoztak Báthoryval. Ezeknek a hajdúknak az volt feladata,

¹⁾ L. Törv. és Irom. XCI.

²⁾ L. Törv. és Irom. XCII.

³⁾ L. Törv. és Irom. XCIII.

⁴⁾ Forgács Zs. Forgács Ferencznek Kassa febr. 8-áról írott levele. Bécsben a titkos ltárban, melyet Forgács F. febr. 22-én Stralendorffal közölt.

hogy Báthory Erdélybe vitele után Rudolf letételére segélyt adjanak.¹⁾

A magyar és osztrák rendek közt febr. 2-án aláíratott az a hires frigylevél, mely Rudolfnak végre is koronájába került; e hó vége felé Debreczenben a hajdúk kiegyezése Báthorival, komoly fordulatot vett, daczára a hajdúk túlzott követeléseinek, kik nem kevesebbet kívántak, mint hogy Báthory esküdjék meg, hogy az igaz (t. i. a reformált) hitben marad mind végig, a pópásokat, bálvány imádókat, arianusokat, trinitáriusokat, eretnekeket kiírtja, a portával s a császárral kibékíti az országot; Nagy Andrást hajdú kapitánynyá, nagyságossá, tanácsossá, Elek Jánost helyettes kapitánynyá s tanácsossá teszi, várakkal ajándékozza meg: legyen ezek székhelye Várad s a többi hajdúk is kapjanak jutalmakat; a szikszai papnak adjon száz jobbágyot.²⁾ Végre ez alapon létrejött szövetkezése a hajdúkkal: kapitányjoknak Erdélyben két várat s a hajdúknak a székhelyekéhez hasonló szabadalmakat ígért,³⁾ mit sem törődve azzal, hogy csak nem régeből egy másik reversálissal éppen a protestánsok üldözésére s a cath. vallás fenntartására kötelezte magát. Ekkor már Rákóczyval is meg volt a kiegyezés: a dolgok új fordulata, Rudolf levele, melyben lemondásra szólítják fel, a magyarországiak magatartása meggyőzték őt, hogy továbbra csak nagy küzdelmek s egy kétes kimenetelű polgárháború árán tarthatja meg méltóságát; különben is neki a lemondása fejében felajánlott Szádvár és Sárosvára elegendő kárpótlásnak is tetszett. Már ekkor

---

¹⁾ Forgács Zsigmond 1608 febr. 13-áról írja Forgács Ferencznek, e tárgyra vonatkozólag: »Cum Trannis, ut mihi relatum est, nunc Andreas Nagy tractatum habet, literas fideiussorias ab eisdem super hoc poscens, ut cum versus Posenium exercitum suum moverit, ne a tergo ab eisdem infestetur, prout antehac per Gabrielem Bathory factum est. Quod ipsum ita Trannos facturos non dubito, si modo vim a seipsis amoveri possint, similiter et alii eorum exemplo facturi, quibus ita contingentibus, experientur postea, quid tot conclusiones profuerint.«

²⁾ L. Törv. és Irom. XCIV.

³⁾ Névtelen levél Bécsben, a titk. ltban. 1608. márcz. 1-ről. Márcz. 1-ről Forgács Ferencz Ditrichsteinnak írja: »Cum Gabriele Bathory missa legatione tractatur ut cum hajdonibus quos sibi conjunxit, in societatem belli veniat.« (Bécsben, a titkos ltban.)

az erdélyiek közül Bethlen Gábor és Imrefy által sokan a Báthory részére voltak megnyerve; sőt a magyarországi részekben levők közül is többeket a Rákóczy által elfoglalt jószágok visszaigérésével megnyert.

Már semmi sem hiányzott, mint a megért dolognak országgyűlés elé terjesztése. S valóban Báthory febr. 23-áról irt levelével tudatta az erdélyi rendekkel, hogy az országgyűlés összehívásáig, hadait visszatartja, de oly feltétel alatt, hogy ők se halasszák a meghívó kibocsátását. ¹⁾

S csakugyan Rákóczy márcz. 3-ára összehívta a rendeket. Ez volt az ő utolsó fejedelmi ténye.

---

¹⁾ Rákóczyak kora I. 190.

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I.

1604. okt. 25.

A biztosok Kornisnak és Petkynék: hadfölkelés ügyében.

Magnifice domine, egregii nobis honorandi, salutem et benevolam nostri commendationem.

Quoniam certo edocti sumus, quam plurimos Siculorum neque in Hungaria neque ad castra Albensia profectos esse, sed domi remansisse, et delitescere, atque ita se a suae Maiestatis servitio abstrahere: ideo ordinavimus ac expeditivimus generosum dominum Georgium Rácz de Szalonkemeny ut universos quarumlibet sedium Siculos generaliter insurgere faceret, et in castra educeret, et necessitate postulante si eorum opera uti vellemus, non hinc inde dispersos colligere et convocare, sed paratos et in promptu habere possimus. Quocirca dominationes vestras hortamur, imo nomine sac. caes. reg. Maiestatis committimus et mandamus, ut universos sedis illius Siculos domi existentes exurgere, et predicto domino Georgio Rácz ad manus dare, ipsumque ad se recipere, et in castris tenere permittere velint, imo debeant et teneantur. Secus nec fecerint. Claudiopoli die 25-a Octobris. Anno 1604.

Sacr. Caes. Reg. Maiestatis commissarii
et excelsi regiminis provinciae Trans-
silvanicae consilarii.

Georgius Hoffman m. pr.
Carolus Im-Hoff m. pr.

Czímzet: Magnifico domino Balthesari Kornis de Ruszka capitaneo, ac generoso Joanni Petki Judici regio, ac vicem eorum gerentibus sedis Siculicalis Udvarhely amicis nobis honorandis.«

(Eredetije gr. Kornis Károlynál.)

II.

1604. n o v. 2.

A biztosok Kornisnak: intik, hogy a császár ügye mellett tartsanak ki.

Magnifice, generose, egregii, nobiles, agiles domini amici nobis honorandi, salutem et benevolam nostri commendationem.

Értjük, hogy némelyek az hitván hireken sopánkodnak, és különb-különbféle gondolatokban vannak, minthogy az dolog nem szintén oly szernyen vagyon az mint hirdetik, más az, bizonyosok is vagyunk abban, hogy ő felségének az mi kegyelmes urunknak ennek az országnak ótalmára nagy gondja vagyon; Basta uram is bizony dolog, hogy minden erejével útban vagyon; Ráduly vajda is ajánlja magát, hogy minden népével és tehetségével ő felségének és az országnak szolgálni akar, ítéljük azt, ha némely külső ellenség valami változásra okot keresne is, de elő nem mehetne az dologban. Noha penig az kegyelmetek ő felségéhez való hűségében és tökéletességében semmi kétségünk nincsen, mindazonáltal minthogy hivatalunk azt mutatja: kegyelmeteket ő felsége nevével intjük, az miénkkal barátságosan kérjük, az elkezdett és ő felségéhez megmutatott hűségben állhatatosan megmaradjon, és ha valami ellensége történik az országnak, az ellen házája ótalmában, az ő felsége hűsége mellett úgy forgódjék, hogy kegyelmetek mind ő felségétől jutalmát vehesse, mind az keresztyénség előtt dicséretére essék. Eosdem bene valere cupientes. Datum Claudiopoli, die 2-a Novembris. Anno 1604.

Sacr. Caes. Reg. Maiestatis commissarii,
et excelsi regiminis provinciae Transsil-
vanicae consiliarii,

Generosarum dominationum vestrarum

amici paratissimi

Georgius Hoffman, m. p.

Carolus Im-Hoff, m. p.

Joannes Rhener, m. p.

Czímzet : Magnifico, generoso, egregiis, nobilibus, agilibus Balthesari Kornis de Ruszka capitaneo, Joanni Petki judici regio, item primoribus, potioribus, prinipilis, peditibusque pixidariis, ac universitati libertinorum Sicularum sedis siculicalis Udvarhely. Dominis amicis nobis honorandis.

(Eredetije gr. Kornis Károlynál.)

III.

1604. NOV. 7.

Rudolf császár Rádulnak : felhívja, hogy támadja meg Bocskayt.

Rudolphus. etc.

Illustris etc. Increbuerit satis istic infandum nefas Stephani Botschkaÿ, qui quas diu meditatus fuit seditiosas perfidiae machinationes in superioribus Hungariae partibus, nuper in apertum produxit, cum Haÿdonum, qui nobis iuramento ac stipendijs obstricti erant, turba fraudulenter ac subdole suam in factionem pertracta id effecit, ut deserta illi, quam nobis debebant fide, cum pridie stipendium accepissent, comilitones Germanos intempesta nocte proditorie invaserint, atque opprresserint. Quo perpetrato facinore, magis in dies magisque insolentiores per ditionem pergrassando, in quoduis sese facinus effundant. Nos vero ut gliscens hoc incendium tempestivius restringamus rationes quascunque inivimus, iustissimaque arma expeditimus. Ad quae si accedere vestra possint, quae antehac tumultuarie confluentium rebellium Transylvanorum globum feliciter compressere, non dubium est, quin pristinam rei illae in tranquillitatem illico restituendae, et qui excitati fuerunt motus feliciter componendi sint. Quicquid autem a nobis in eo praestitum fuerit, nobis magnopere gratum, et rei christianae publicae hoc bello Turcico apprime opportunum futurum, quo insignem apud omnes laudem in-

venturi, nosque plurimum demerituri sitis. quibus beneuolentiam omnem et gratiam offerimus. Pragae 7. 9-bris. 1604.

Ad vaiuodam Wallachiae.

(Másolat, a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

IV.

1604. decz. 12.

Bocskay felhívása Erdély rendeihez, hogy csatlakozzanak hozzá.

Stephanus Boczkay de Kis-Mária, diuina miseratione Transsilvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Magnifici, generosi, egregij, nobiles, fideles nobis sincere dilecti, salutem et favorem. Hogy mind ennyi ideig kegyelme-
teket meg nem találtattuk sem levelünk sem emberünk által, annak sok okai vadnak, de főképpen két ok viselt bennünket, egyik minthogy romlott állapotait tudtuk Erdélynek, mint ides hazánkhoz, mely minket nevelt és tartott, és kinek sok javait is vöttük, meg akartuk ezzel is hála adó voltunkat mutatni, hogy az míg itt künn dolgainkat jól vigezhetjük, addig ott benn sem pártokat sem egyéb hadi rendeket nem akartunk támasztani, hogy azzal is az ország inkább ne pusztuljon, mint-hogy az ott benn való segítségre szükségünk sem volt. Más az, hogy az mely hada német császárnak Basta Györggyel reánk jött vala, noha egy hirtelen, míg derekason meggyülekezhetünk, az szerencse az mint az vitézlő dologban szokott forgani, sokképen változódék. De az szent istennek neve dicsírtesség, dolgunknak úgy mutatta állapotját, hogy Kassa alól sok kárral és szégyenvallással elkergetvén őket, most is üzőben vadnak, utána lévén mindennap sok kárral kisírtjük őket, kezünkben maradván minden erősségek, várak és városok, és velünk lévén mind az urak, vármegyék és minden rendek. Most immár isten kegyelmességéből dolgunk jó végben menetelit látván, és mindeneket itt künn jó móddal jó móddal (*igy*) és állapattal hagyván, oda kegyelme-
tek között, mint hazánkban, akarunk indulni, hogy azt is kezünkhöz vegyük; minthogy az hatalmas és győzhetetlen császárnak botját és zászlóját mind Erdélyről

mind peneg Magyarországról immár elvöttük. Tudván azért kegyelmeteknek eleitül fogván minden magyar fejedelmekhez mutató hűsigit és jóakaróját, reméljük, hogy mitőlünk is kegyelmek nem lesznek idegenek, kirúl az nagyságos vezir passának felőlünk való intő levelét is odaküldtük kegyelmeknek. Intjük azért kegyelmeket szeretettel, hogy valahul minket ért lenni, bizonyos fő emberi által mindjára, haladék nélkül megtaláltasson, kik az kegyelmek akaratjáról és hozzánk való hűségéről tegyenek hihetőképben bizonyossá, tudhassuk mihez magunkat tartani, és ha lehet az hadaknak innét való bevitelére okot ne adhasson, kivel az ország annál is inkább ne pusztuljon, mert istennek hála hadunk anynyi vagyon, hogyha az német császárnak alsó- és felső magyarországi hadainak ellene állhatunk vele, nem ítéljük, hogy ott benn is oly ellenségünk támadhasson, kinek ellene isten segítségéből elégségesek ne lennénk; késedelmet peneg ez dolog nem kíván, mert ha hadainkat innét megindítjuk, az útban nehéz elhadni, melyben mi alhoz képest viseljük magunkat, az mint az kegyelmek hozzánk való hűségét tapasztaljuk és semmi romlásnak okai nem leszünk; hogyha peneg valami úton, kit nem reméljük ugyan, engedetlenségnek ismerjük lenni hozzánk kegyelmeket, egyfelől az moldovai vajda minden ereivel, kinek erős parancsolatja vagyon császártól arra, másfelől az tömösvári passa az Duna melléki törökökkel, kit ugyanaz számára hagyunk el mellőlünk mostan, harmadfelől mi magunk minden üdvőáogatás nélkül, sem télnék sem tavasznak ideit nem nézván, mindjára menten megyünk kegyelmekre, és protestálunk mostan mind az nagy istennek s mind az egész világnak előtte, és kegyelmek előtt is, hogy mi okai nem leszünk az kegyelmek romlásának, elhívén ezt kegyelmek magában, hogy semmiképpen ebben immár egyéb nem lehet, hanem az mit elindítottunk, azt isten segítségével véghez is kell vinnünk. Ha peneg kegyelmeknek engedelmes hűsigit hozzánk meg tapasztaljuk, kegyelmek között nem mostoha, hanem mint illik hazánkhoz édes atya akarunk lenni, és minden régi szabadságának nemcsak megtartója, hanem ótalma is és öregbítője egykezőnk mindenben lenni, mely dologról való jó akaratotok felől magatok között való főemberek által minden ha-

ladék nélkül mindjárt választ várunk. Bene valeant. Datum ex castris nostris ad possessionem Mysle positis, die 12. Mensis Decembris. Anni 1604.

Stephanus Boczkay.

M. Kataÿ,
cancellarius.

Ez alatt: In simili scriptum est ad omnes ordines regni Transylvaniae.

Jegyzet: Gróf Mikó Tört. Ad. I. 213 l. hibás másolatról kiadta ugyan e levelet, azonban szükségesnek láttuk azt jelen alakjában kiigazítva közzé tenni.

(Másolat a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

V.

1604. decz. 14.

*Haller Gábor, Petki Jánosnak: az Erdélybe ütt kóborló
hadak megfélemléséről.*

Generose domine tanquam frater observandissime stb. Kevánsága szerint való jókkal látogassa isten kegyelmedet.

Tegnap jüttek meg Szebenből az uraktól az kegyelmed emberi, ott létemben adák meg Hoffman uramnak az kegyelmed levelét, kit előttünk olvasa meg; az kegyelmed jómagajánlását jó neven vevék kegyelmedtől; de, hogy kegyelmedet valaki avisálta volna, az mint kegyelmed írja, arra ő kegyelmek nem emlékeznek. Az jószág felől is ítélem jó válasza lött kegyelmednek, csakhogy csudálkoznak ezen, hogy ennyi levelekre kegyelmed még sem indúlt volt meg, ki igen szükséges vala; kegyelmeteket ugyan nem várhaták, hanem az szászságról 200 puskást bocsátának az tolvajokra; immár mint jártak oda, semmit felölle nem hallottam. Csáky István hire is meg csendesedék; némelyek azt mondják, hogy visszament. Bizonnyal hiszem penig egynehány okokból, hogy nem Bocskay uram akaratából jött be, hanem az maga fejétől. Ha kegyelmed mit ért ezek felől, ha még benn vannak, és együtt vannak: jó volna kegyelmednek az urak parancsolatához tartani magát. Egy Ördög Mihály nevü ifju legény vagyon, kit ítélem ismer kegyelmed természetiben is, úgy értem, hogy Hederfája táján gyülekezett meg egy Tasi nevü hajdú nemesemberrel, vannak

50 lóval; énnekem felette tetszenék kegyelmed kémletné meg őket, küldene rájuk, kivel kegyelmed az uraknak igen kedves dolgot cselekednék; akár mint fordulna az állapot is, de ez ugyan dicséretesen esnék, hogy efféle senkitől nem rendeltetett kobilókat büntettetné kegyelmed. Tudom, hogy én tisztem volna, minthogy vármegyémbe nagyon gyülekezetők, de kegyelmed látja, s tudja minden erőnket. Eandem D. V. feliciter valere exopto. Ex Fejéregyház 14-a Decembris, 1604.

E. D. V. seruitor paratus

Gabriel Haller. m. p.

Czímzet: »Generoso domino Joanni Petki de Ders, judici regio sedis Siculicalis Udvarhely domino tanquam fratri observando«

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

VI.

1604. decz. 16.

Bornemisza és Mindszenti, Petkit decz. 19-re értekezletre hívják.

Szolgálatunkat ajánljuk stb.

Mi uram ide Nádasra jutánk, ez okáért jöttünk, hogy az commissarius urak parancsoltak valami dolgokat, kiért kegyelmeddel is szemben kell lennünk, mert kegyelmedet is illeti az dolog. Azért uram úgy végezzék, hogy holnap után az az egy jövő szombaton Fejéregyházra megyünk Haller uramhoz. Kérjük kegyelmedet, hogy kegyelmed az napon, szombaton eljövén legyen ott jelen Fejéregyházatt Haller uramnál, hogy az dolgokat kegyelmeddel együtt láthassuk; semmi uton kegyelmed nélkül nem lehet; kegyelmed jűjen oda, ne kellessék ott várakoznunk. Kegyelmednek ajánljuk szolgálatunkat. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben. Datum Szász-Nádas, die 16-a, Decembris 1604.

G. D. V.

Seruitores et amici

Balthasar Bornemisza m. p.

B. Mindszenty. m. p.

Czímzet: Generoso domino Joanni Petki de Ders judici regio sedis Siculicalis Udvarhely, dominis et amicis nobis observandissimis.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

VII.

1604. decz. 19.

Mindszenti, Petköt decz. 20-ra újabb értekezletre hívja.

Szolgalatomat ajánlom kegyelmednek stb.

Irtam vala uram kegyelmednek egy levelet, nem tudom adták-e meg, vagy nem, még Vécsből; de semmit kegyelmed nem ira felőle. Szász-Nádasról is irtam vala, hogy kegyelmed ide Fejéregyházra Haller uramhoz jőne, de kegyelmed ide sem jőve; Bornemisza Boldizsár urammal örömost beszélgettünk vala kegyelmeddel egyről másról, de főképen azokról, melyeket az commissarius urak parancsoltak nekem. Kérjük most is kegyelmedet, hogyha lehetséges kegyelmed jöjen Szász-Nádasra holnap, az az hétfőn; kedden reggel elindulunk onnét, minthogy az innepek előttünk vannak, és Vécsbe sietünk; ha az nem volna, mi magunk megyünk vala kegyelmedhez. Ha penig kegyelmed semmiképen nem akar jüni, irjon kegyelmed mindenek felől. Énnékem az urak három levelet is küldtek, kikben írják, hogy Udvarhelyszéken kegyelmedet Csongrádi Ferenczet választották kapitányságra; Marosszéken Pató Menyhártot, Huszár István uramékat; énnékem azt parancsolják, hogy az két széeknek, Udvarhely és Marusnak generalis-kapitányságát felvegyem és gondot viseljek mindenfelé az hová kívántatik. Im szint most értem, hogy kegyelmedeknek mustrájok leszen kedden; ha ma estvére kegyelmed Szász-Nádasra jöhetne, annál jobb volna. Marossszéken elvégezünk dolgunkat és készen vannak; kívántatik uram, hogy kegyelmed is készen tartson mind lovagot gyalogot; én elküldtem Vécsre, hogy valami hírek oda lesznek, hogy meghozzák. Kérem uram kegyelmedet, hogy kegyelmed igen készen tartassa az uraimat, hogy mihelt irok. mindjárást indulhassanak. Csongrádi Ferencz uram mondá, hogy még ő semmit nem értett abban az dologban. Azért uram tudom, hogy kegyelmeddel együtt irtak az commissariusok; kegyelmed küldje párját neki, tudja mihez kellessék magát tartani; sőt kegyelmed hívassa el az mustrára, legyen ő is ott. Kegyelmed irjon arról is, hogy ha az uraim acceptálják-e Csongrádi uramat vagy nem; azonképen enge-

met, hogy tudjam mihez magamot tartanom, én nem kívánom, hanem csak érthessem. Kérem kegyelmedet irjon most is, és az mustra után is, és küldje kegyelmed Vécsbe, mert ott leszek. Az innepek után én is ide felé jövek; mostan irjon mindene-
ket meg kegyelmed. Végezetre uram tudja kegyelmed, hogy buzám, zabom hátra vagyon, és kegyelmed egynehányszor ajánlotta magát levelei által, kiket most is tartok. Kérem kegyelmedet, ne legyek elfelejtve kegyelmednél felőle. Az körispataki adósságim is mind hátra vannak; azt kegyelmed és Kornis uram veszté el tőlem, én akkor csak törvényt kívánok vala, de kegyelmetek interponálá magát köztünk, és semmi nem kele benne; de meglátják, hogy ha még igazság leszen, megveszem az enyimet. Az mely vetésem volt is Körispatakon, kit az urak megadtak vala végezések szerint oda vagyon. Ke-
gyelmed jó akaratát várom. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészséghben. Datum Fejéregyház die 19-a Decembris 1604.

G. D. V.

Servitor paratissimus

B. Mindszenti m. p.

Utóirat: Bornemisza uram kéreti kegyelmedet, hogy szerezzen kegyelmed valami zabot az uraimtól, ezután is szolgál ő kegyelmeknek mint azelőtt.

Külczim: Generoso domino Joanni Petki de Ders capitaneo et judici regio sedis Siculicalis Marus, domino mihi semper obseruandissimo.

(Eredetije gr. Kornis Károlynál.)

VIII.

1604. d e c z. 26.

A biztosok Petkinek: ohajtásukat fejezik ki a zavargók megfélekezéséről.

Generose domine amice nobis honorande, salutem stb.

Accepimus litteras dominationis vestrae, in quibus scribit se in promptu habuisse dominos Siculos, sed quia de praedonibus jam nihil audiatur eos iterum resedissee. Studium illud gratum nobis est, idem de caetero quoque adhibere velit. Neque adhuc ut audimus plurimi desunt qui publicam pacem

turbent, qui sane merito refrænandi essent. Eandem benevalere cupientes. Datum Cibinii 26-a Decembris 1604.

Sacr. Caes. Reg. Maiestatis commissarii, et
excelsi regiminis provinciae Transsilvanicae
consilarii

Georgius Hoffman m. p.

Carolus Im-Hoff m. p.

Albertus Huet J. R. m. p.

Joannes Rhener m. p.

Külczim : Generosi Joanni Petki substituto capitaneo sedis Siculicalis Vdvarhely, domino amico nobis honorando.

„ *Petki kezétől tett megjegyzés* : » 29-a Decembris allatae.«

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

IX.

1605. j a n. 3.

A biztosok felhívják Petkyt, hogy csatlakozzék Hoffkirchenhez Szamosújvár felmentése végett.

Generose domine amice nobis honorande, salutem et nostri benevolam commendationem.

Minime generosam vestram dominationem latere arbitramur, qui rumores de quibusdam praedonibus et hostibus circa castellum Samoss-Výwar oberrantibus et quosuis molestantibus circumferuntur. Cum ergo illis in tempore obviari et resisti sit necesse: idcirco suae Mattis supremo capitaneo arcis Devensis, domino Johanni Adamo libero Baroni ab Hoffkyrchen commisimus, ut collecta quantacunque posset manu illic proficisceretur: generosam vestram dominationem juxta nomine suae Mttis serio, nostro autem benevole requirentes, ut cum suis Siculis quamplurimis mox illuc se conferat, cum dicto domino ab Hoffkyrchen mutuam intelligentiam habeat, ac praedones illos, hostesque publicae tranquillitatis removeat praeclare in eo de sua Mtte et tota hac provincia promeritura.

Quam in reliquo bene valere disideramus. Dabantur Cibinii
3-a die Januarii. Anno 1605.

Sacrae Caes. Regiaeque Mttis consilarii, et
in Transylvania commissarii

Georgius Hoffmann m. p.

Carolus Im-Hoff m. p.

Albertus Huet, J. r. m. p.

Joannes Rhener m. p.

Külczim : Generoso et egregio domino Joanni Petki substituto
capitaneo et regio judici sedis Siculicalis Udvarhely, amico nobis ho-
norando.

Petki kezével : »allatae 10 die Januarii a domino Melchiore
Patho.«

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

X.

1605. jún. 4.

*A biztosok megdicsérik a kolosváriakat, hogy Bocskay levelét
hozzájok küldték.*

Responsum dominorum commissariorum
ad nobiles in Colosvar existentes, qui litte-
ras Bocskaij ad illos miserant.

Egregii domini, amici honorandi, salutem et nostri com-
mendationem.

Megadá minekünk az kegyelmetek embere az levelet, kit
kegyelmetek mi nekünk küldött; méltó dicséretre és emléke-
zetre is az kegyelmetek ü felségéhez az római császárhoz való
hivsége, hogy kegyelmetek el nem titkolta, sem magánál meg
nem tartotta, nem is leszen az kegyelmetek hivsége ü felségé-
nél elfelejtve. Im most Hoffkirker uramot bocsáttuk bizonyos
dolgainkban oda fele, intjük azért kegyelmeteket, hogy az mit
kegyelmeteknek eleiben ad, ahoz tartsa mindenekben magát
kegyelmetek, és az hova az szükség kívánja az ü felsége szol-
gálatjában együtt legyen vele kegyelmetek és az ü felsége hiv-
sége mellett ezután is solitam in omnibus servant constantiam
et bene valeant.

Datum Cibinii die quarta Januarii anno 1605.

Ez levelet Hencz György hozta meg Colosvárra, mert ugyanattul ez Hencz Györgytől küldték volt az nemesek is az commissariusoknak.

(*Bethlen Farkas oldaljegyzete* : Az kolosváriaknak felelték az commissariusok.)

(Szamosközy által vett másolat. Budapesti egyet. könyvtár MS. TT. Transsilvanica. LXVIII.)

XI.

1605. jún. 12.

Básta válasza a Bocskay biztosai által vele közlött békepontokra.

Resolutio excellentissimi domini generalis Georgij Bastae ad articulos a spectabili et magnifico domino Stephano Bočkaÿ, medio spectabilium et magnificorum D. D. Sigismundi Rakoczÿ et Stephani Cÿackÿ propositorum.

Vidit excellentissimus D. generalis articulos, quos magnificus dominus Cÿackÿ attulit, cumque pro suo in rempublicam charissimam et inclitum hoc regnum vere pio affectu nihil aliud habeat in votis, quam ut haec instituta tractatio de pacificatione quanto citius ad finem deduci possit:

1. Praetendit ut spectabilis et magnificus D. Bočkaÿ primo, et antequam ad ultiores tractatus condescendantur, milites suos tam pecunijs conductos, quam a comitatibus in auxilium missos, qui in arces aliquas hinc inde obsederunt, iterum revocet, et dictas arces pressas obsidione liberet, quo praesidiarij suae maiestatis milites in ijs constituti liberam ingrediendi et egrediendi facultatem habeant. Similiter ut dominus generalis praedicto liceat decem vel duodecim equites Tockayum vel ad alia loca mittere, quo de statu illorum praesidiariorum informationem habere possit. Illis vero saluum conductum et literas assecutorias idem D. Bocskay dabit, hucque transmittet, quo secure et tuto tam eo ire, quam inde redire possint.

II. Vt iniungat haidonibus, eorumque complicitibus, ne civitatibus montanis ultra molestiam aliquam vel vim inferant

prout hactenus factum est. Nam illos auxilio Turcarum et Tartarorum loca aliqua intercepisse, pro certo excellentissimo domino generali relatum est.

III. Vt subito aliquot dierum induciae, prout in literis assecuatorijs continetur, stabiliantur, et tractatus de pace quanto citius ineantur, quo tandem afflictum hoc regnum hac graue belli mole liberatum respirare possit, interea vero et quamprimum D. Bochkaÿ se se declaret, et domino generali significet, quo cum suo exercitu se conferre velit, similiter et dominus generalis illi significabit, an et quorsum hinc sit iturus.

IV. Iniunget D. generalis militiae suae, ne quid hostile contra exercitum domini Bochkaÿ tentet, id quod et ipsi faciendum erit.

V. Assecurat insuper D. generalis D. Stephanum Bochkaÿ, se se a sua maiestate caesarea et regia amplissimam auctoritatem et plenipotentiam pactandi et concludendi habere. Et si forte hoc domino Bochkaÿ sufficere non videretur, obligat se se, quod infra breue tempus a sua maiestate confirmatio et ratificatio omnium eorum, quae cuncludentur, subsequetur. Quod uero D. Bochkaÿ allegato exemplo Transsylvanico nonnihil de plenipotentia domini generalis dubitare videtur, respondet D. generalis, ipsimet Bochkaÿ optime constare, quod omnes assecurationes tam de vita quam de proprijs bonis nobilibus in Transylvania a domino generali factae semper fuerint a sua maiestate ratificatae, et si quod dubium interdum in Aula intercessit, non fuit nisi de bonis, quae a domino generali extraneis collata fuerunt.

VI. Quod vero spectabilis et magnificus dominus Bochkaÿ desyderat, ne excellentissimus dominus generalis clandestine literas ad Turcas et alios suae spectabilis et magnificae dominationis milites exharet, (igy), promittit excellentissimus dominus generalis fide et honore mediante, se se durante hac tractatione id minime facturum, sed prout christiano homini conuenit, omni fraude et dolo cessante, candide, syncere et fideliter acturum. Quod itidem a spectabili et magnifico domino Bochkaÿ sibi pollicetur.

Quos supra scriptos articulos nostro praescitu et iussu exaratos esse sigillo nostro apposito manusque nostrae subscriptione fatemur et attestamur. Quosque etiam spectabilem et magnificum D. Bočkaý similiter affirmare desideramus. Actum Epperjes 12 Januarij 1605.

G. Basta.

Hátára jegyezve. Par literarum D. Bastae, per generosos dominos Michaellem Kelemesi et Joannem Bertotý vicecomites comitatus Sáros 17. Januarij missarum.

(Egykorú másolata az erd. Múzeum kéziratárában Ötvös Ágoston hagyatékából.)

XII.

1605. j a n. 6.

Sarmasági Zsigmond értesíti Petkýt a megkötött fegyverszünetről.

Generose domine, frater amantissime et colendissime, servitorum stb.

Ez új esztendőben, és sok következő időkben, kegyelmednek kedvessivel, bódog, kedves életet kívánok adatni az jó Istentől. etc.

Értette kegyelmed azt itílem, az két had között való két hónapi frigyét, azmint ám itt Sigmond fejedelemsel is vala Básta uramnak. A közbe az tatár kárt teszen Magyarországha óránként. Az urak Bocskayt, hadastól, Sárospataknál (ahová eddig elérkezett) hagyván, kiki várában hallgat; Básta Epperjesbe. Vagyon valami reménység az nagy hitű emberek közt az két császárral való békéllés felől. Szép hadai segítségi érkezdégnél Básta uramnak: Kornis és Sennyey uramék együtt Básta urammal egészégben vadnak Epperjesbe, és az veszedelemnek idejét várják etc, etc. Tegnap éjjel vitték el Toroczkról Hoffkirkent az dévai kapitánt az katonák Bocskay uramhoz et caetera. Reliqua ex fideli praesentium latore. Tartsa meg az bódog úristen kegyelmedet bódogúl. etc. Ex Gerend. 6. Jan. 1605.

Generosae dominationis vestrae.

Servitor et frater syncerissimus et amantissimus.

Sig. Sarmasaghý. m. p.

Kivülről : Generoso domino Joanni Pettky, Judici regio et capitaneo sedis siculicalis Maros etc. domino et fratri colentissimo et charissimo.

(Eredetiről, az Erd. Múz. Egylet birtokában.)

XIII.

1605. jan. 6.

*Bocskay István Petkynék : tudatja, hogy Erdélybe siet
s csatlakozásra inti.*

Stephanus Bochkay de Kis Maria, divina miseratione Transilvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes. etc.

Generose domine nobis observandissime. Salutem et nostri commendationem.

Nincs kétségünk semmi az kegyelmed hozzánk és szegény nyomorult nemzetünkhöz való igaz jó akaratjában, kit az isten ő szent felsége ennyi sok inség után kegyelmesen megszánván, megszabadítására való szép irgalmasságát mutatta, melytől, hogy kegyelmed idegen legyen, vagy lehessen, kegyelmednek sem eleitől fogván való dicşiretes jó magaviselete, sem lelkiismereti, sem hozzánk eleitől fogván mutatott ismeretes barátsága, elhinnünk nem engedi. Minémü jó módokat mutatott legyen pedig az szent isten dolgainkban, és minemü erős paisokat, bástyákat adott immár kezünkben, mind alsó és felső Magyarországbán, mind az Dunáig, tudjuk egyebektül is kegyelmed megértheti, kik enyett nemcsak messze vetjük az német ellenségnek erejét Erdélytől, de annak örökös békességben való megmaradást is szerzünk, hadunk is mennyire többült legyen, magátül megitilheti kegyelmed; holott csak az felső magyarországi erőnk is jó részére elégséges lehet az német ereje ellen. Mü magunk pedig ezeket itt jó rendben hagyván nem késünk, hanem Erdélyben, mint édes hazánkban besietünk. Kegyelmed azért szöme eleiben vévén, minemü dicşiretes dolog volt eleitül fogva minden nemzetségek között az kik hazájok és nemzetségek szabadulásáért czégéres szolgálatjokat mutatták: intjük kegyelmedet, viselje ugy magát ez dologban, hogy mind nemzete közt magának jó hirt nevet szerezzen, s mind

penig ez előtt kegyelmednek, velünk való ismeretségét, minden üdöbéli kegyelmességünkre méltóvá tegye, kiről kegyelmednek rövid nap, levelével együtt emberét várjuk. Bene valeat. Datum in civitate nostra Cassoviensi die 6. Januar. Anno domini 1605.

Stephanus Bochkaÿ m. p.

M. Káthaÿ, m. p.
cancellarius.

Kirülről: Generoso Joanni Petky de Ders, sedis Siculicalis Udvarhely capitaneo et iudici regio etc. Nobis honorando.

(Eredetiről. Erd. Múz. Egylet birt.)

XIV.

1605. j a n. 15.

A biztosok Petkynak: felhívják, hogy siessen Szamosujvárra felmentésére a székelyekkel.

Generosi, egregii domino amici nobis honorandi. Salutem. stb.

Irtunk az Háromszéknek, hogy Samos Vyuarhoz menjenek, és az sok dúló fosztó hatalmasoknak szállásátul megszabadítsák, melyet el is hittünk, hogy megcselekesznek. Azért kegyelmed is udvarhelyszékbéli székely atyafiakkal felülvén, és az vásárhelyszékiekkel egyben állván, kiknek ugyanezen dolog felől irtunk, mindjárt ez mi levelünk látván induljon Szamosujvár felé, azféle hatalmasoknak reprimálására, és elkergetésére; az útban az Háromszékiek is elírík kegyelmeteket. Kegyelmetek mindazáltal okossággal, és vigyázva járjon, egyebet ebben kegyelmetek ne cselekedjék. Isten tartsa meg kegyelmeteket jó egészségben. Datum Cibinii 15. die Januarii. Anno 1605.

Sacrae Caes. regiaeque Mattis commissarii,
et excelsi regiminis provinciae Tranniae consiliarii

Georgius Hoffman m. p.

Carolus Im-Hoff m. p.

Albertus Huet, I. r. m. p.

Joannes Rhener m. p.

Külczim: Generoso et egregio domino Joanni Petki capitaneo et judici regio sedis Siculicalis Udvarhely et universitati Siculorum ejusdem sedis, domino, amicis nobis honorandis.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

XV.

1605. j a n. 18.

Erdélyi főurak Petkynak: Petelére jan. 31-re értekezletre hívják meg.

Generose domine tanquam frater nobis observande, servitiorum stb.

Gondolkodván az mi szegény hazánknak mostani romlott és veszedelmes állapota felől: találtuk volt meg az commissarius urakat, hogy ő nagyságok engednék meg közönségesen az nemességnek, hogy egy bizonyos helyre convocálhatnók magunkat, holott az hazának jövődöbeli állapota és megmaradása felől beszélgethetnénk, és minden jót is végezhetnénk egymással. Mely dolgot ő nagyságok approbálván minékünk megengedtenek.

Intjük azért kegyelmedet szeretettel, és kérjük is, hogy kegyelmed consulálván először az hazának, azután magának feleségének, gyermekeinek és főképpen az posteritásnak, kegyelmed ez jelenvaló januariusnak utolsó napján Petelieben legyen jelen, az holott istennek segítségéből kegyelmetekkel együtt beszélgethessünk, tanácskozhassunk, és viselhessünk gondot szegény hazánkra s magunkra, és annakutánna szükséges dolgainkról találhassuk meg császár urunkat ő felségét is, hogy mégis több és nagyobb veszedelem reánk ne következék. Hogy pedig ilyen távol és felfelé való helyre hijuk kegyelmeteket, abban nem az magunkkönnyebbségét tekintettük, és kerestük, hanem annak oly bizonyos okai vannak, hogy kegyelmed azokat magunktól megértvén, acquiescál rajta. Kegyelmedet pedig kérjük felette igen, mint urunkat, s atyánkfíát, ezt semmiképpen el ne mulassa, hanem eljöjjön kegyelmed. De caetero G. D. Vestram feliciter valere desideramus. Datum in arce Görgény die 18. Januarii. 1605.

G. D. Vestrae servitores et fratres.

Balthassar Bornemizza m. p.

Melchior Bogatthi m. p.

B. Mindszentj m. p.

Franciscus Vass m. p.

Stephanus Erdelj m. p.

Caspar Bornemizza m. p.

Caeterique nobiles in hoc districtu commorantes.

Czínzet: Generoso domino Joanni Petky de Ders judici regio sedis Siculicalis Udvarhely, domino et tanquam fratri nobis observandissimo.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

XVI.

1605. j a n. 24.

Konkoly Péter Petkynek: tudatja, hogy ő megindult Szamosujvár fölmentésére.

Generose domine mihi observandissime, servitiorum meorum commendationem. Áldja meg isten stb.

Nyilván lehet az kegyelmednél is, az miképpen az commissarius urak ő nagyságok parancsolják az egész székelységnek, hogy meginduljon, és kimenjen az ő felsége végházának Szamosujvárnak megszabadítására; azért én mind az én alattamvaló Kézdiszékiekkel megindultam, megyek és mostan itt Sepsi-Batzomban vagyok, holnap Rácz György uram is ide jő, várom csak az sepsieket, és az orbaiakat, hogy elérkezzenek, mindjára megindulok, és oda ki kigyelmetek felé közelgetek. Annakokáért kérem, és intem is kegyelmeteket, hogy kegyelmed az kegyelmed alattvalóit tartsa oly készen, hogy valami fogyatkozás az megindulásban ne táltassék; kegyelmednek ezt akarám csak értésre adnom. Tartsa meg isten kegyelmedet. Datum in Sepsi-Batzom 24, die Januarii 1605.

G. D. Vestrae.

servitor

Petrus Konkoly, capitaneus
sedis Siculicalis Kézdi m. p.

Külczim: Generoso domino Joanni Petki, judici regio sedis Siculicalis Kézdi (*sic*), domino amico observandissimo.

Jegyzet: Ugyanezt a Konkoly Pétert, Bocskay Sáros-Patakon febr. 15-én kelt levelével felszólította, hogy álljon át az ő részére. Nem csodálja, hogy »nem szintén kész akarattal volna hozzája« mert tudja, hogy ennek előtte »kinek lőtt légyen köteles szolgálja.« De miután a magyar nemzet egy akaratra jött, ő se tartson abban ellent.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

XVII.

1605. j a n. 24.

Mindszenti sürgeti Petkyt, hogy siessen Szamosujvár fölmentésére.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint bizott uramnak, áldja meg isten kegyelmedet mind ez új esztendőben és mind az következőben kívánta sok javaival aszszonyommal és szerelmes gyermekivel.

Az mint az commissarius urak ő nagyságok solicitálják Szamosujvár megszabadítását elhittem, hogy kegyelmednél nyilván vagyon; nem ok nélkül is solicitálják, mert szinte előttünk inkább parasztság, hogy sem vitézlő nép háborgatják, ki ugyan félt is, minthogy az élés szűken volt benne. Immár ő nagyságok egy néhány levelekben parancsolták kegyelmedeknek, úgymint Udvarhelyszéknek és Marosszéknek, hogy induljon, de még ezideig nem indult kegyelmedek; Marosszék csak azt várta, hogy kegyelmedek induljon, mindjárást megindult volna. Mostan Szebenből jöttem, újabban levelet irtak kegyelmednek, az Marosszékre is; az Háromszékre, Csikra azonképpen, kit hiszek, hogy kegyelmed jól ért; az kegyelmed levelét Pató uramnak adták vala, kit meg is küldött kegyelmednek; most is adának egy levelet, noha későn adták meg, de mégis párját küldtem kegyelmednek. Szinte ezen órában hozának ismét egyet, ki hármunknak szól, Bornemisza uramnak, Bogáti uramnak, és nekem, kiben immár ugyan protestálnak az urak, hogy mi, és kegyelmedek leszen okai Ujvár elveszésének. Kérem azért kegyelmedet, sok dolgokat meggondolván, induljon kegyelmed és írjon is kegyelmed vagy indul vagy nem; érthessem az kegyelmedek akaratát. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben. Datum Görgény, die 24. Januarii 1605.

G. D. V.

servitor

Benedictus Mintszenti m. p.

Utóírás : Bornemisza uram és én kérjük kegyelmedet, ne feledkezzék valami zabról.

Külczim : Gereroso domino Joanni Petki de Ders capitaneo et judici regio sedis Siculicalis Udvarhely, domino mihi semper observandissimo.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

XVIII.

1605. ápril 14.

Bocskay Petkinek : tudatja vele diadalait s biztatja, hogy nem sokára Erdélybe megy.

Stephanus Bočkaÿ de Kis-Marja miseratione divina Transilvaniae Princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Generose domine fidelis nobis honorande: salutem et benevolentiae nostrae commendationem. Értjük az kegyelmed leveléből, hogy az segesváriakat az mi hűségünk alá megeskötötte kegyelmetek és napról napra, előbb-előbb menne dolgában, kegyelmednek ebben való forgolódását, szolgálatját szeretettel vettük kegyelmedtől, ennekutánna is valamiben az úristen kegyelmeteknek módot ad, semmit hátra ne hagyjon, és azon legyen kegyelmed, hogy az kik ez ideig hűségünk alatt nem voltak, velünk egy értelemre hozza. Az mi penig az álgyúkat és falkonokat nézi, irtunk immár a felől szatlmári kapitánunknak, hogy elegendő porral, golyóbissal, mindjárast Gyulaffi uramhoz indítsa, mely ez ideig ítéljük, hogy útban is vagyon. Az mi a kegyelmed szolgálaira való provisiót nézi, kiket kegyelmed bizonyos helyekre mi dolgainkban küldöz, a felől irtunk Gyulaffy uramnak, hogy adja értésünkre, honnét lehessen ott benn az: megértvén abból az ő kegyelme tetszését, nem fogyatozunk meg kegyelmednek. Bene valeat. Datum ex arce Zerench, die 14. Aprilis. Anno 1605.

Stephanus Bočkaÿ m. p.

Itt való állapotunk felől irhatjuk kegyelmednek, legyen istennek hála, jól vagyunk, két vagy három csatán úgy megrongálták vitézink az Básta hadát, hogy nagy pénteken 11 órakor kényszerítettett tumultuarie indulni Eperjesből, minden

álgyúit és lövő szerszámit elhagyta, szekereit elégettette, hadunk kíséőben mindenütt utánna vagyon, Lőcsére, Szepesvárában kéredzett, de sohva be nem bocsátták, ölik, vágják minden nap őket. Ott fönn Zólyomvárat igen rontatjuk, ez két nap jó hírt várunk felőle. Az Dunán tul is szép csoport hadunk, táborunk vagyon, igen hasznosan forgódnak. De mindezek alatt az hazát nem felejtjük, az gyűlés után dolgainkat itt jó módjával hagyván, belépünk kegyelmetek köziben, és minden dolgot az közönséges megmaradás szerént kegyelmetekkel egy értelemből rendelünk és hagyunk. Az üdő alatt az pej lovat immár kevánnók látni.

Külczim : Generoso domino Joanni Petky de Ders, generali universitatis Siculorum, sedisque Udvarhely capitaneo, eiusdemque sedis judici regio etc. Fideli nobis honorando.

Jegyzet : Ezen lovat Petki Weisstól vette 600 frton s Bocskaynak engedte át. De bár már rég megindította, még sem érkezett meg. Az erre vonatkozó levelezés az Erd. Múz.-Egyl. birtokában.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egyl. birtokában.)

XIX.

1605. ápr. 20.

A szerencsi országgyűlés átirata az erdélyi országgyűléshez.

Generosis, egregiis et nobilibus agilibus dominis capitaneis, iudicibus vicejudicibusque regiis, necnon primoribus, primipilis et universitati Siculorum Transsilvaniensium dominis, amicis et fratribus nobis honorandis.

Generosi, egregii, nobiles, agiles domini amici et fratres nobis honorandi. Salutem et servitiorum nostrorum commendationem.

Akarók kegyelmeteknek nagy örvendetesen megjeleneni, hogy mikoron az mai napra ide Szerencsre az mi kegyelmes urunknak ez felsíges Bocskay Istvánnak szép leveleire összegyűltünk volna, hogy communi voto, az elkezdett hadainknak ellenségünk ellen való győzedelmes véghezviteliről, és magunknak, országunknak megmaradásáról valami jót végeznénk, minekelőtte az tractatusra költünk volna, invocato

nomine spiritus sancti által láttuk azt magunkban, hogy mi, kik mintegy eltévelyedett juhok pásztor nélkül és kik az német nemzetsígnék kegyetlen igáját sok esztendőtől fogva, aran-nál drágább szabadságunknak megtörésével, törvényünknek megváltoztatásával, házainknak, városinknak, faluinknak pusztulásával, kedvünk ellen nyakunkon viseltük és most fegyverünk által nemkülönben akarunk régi szabadságunkra útat nyitni, mint az tengeri haboktól hányatott hajók igyekeznek az békesíges partra kijutni: általláttuk mondjuk azt, hogy minden végzésünknek erősségek csak abban állana, ha oly fejedelmet, gondviselőt támasztana isten előnkben, ki pro aris et focis mind offensive, mind defensive velünk élne és halna. Miérthogy penig mindnyájunknak luce meridiana clarius est, hogy mindjárt az elein is ez változásnak, mikor az római császár amaz istentelen kegyetlen Jacobus Barbianusnak cselekedeti által az maga királyi hűti ellen nemzetünket megkezdte keservesen hitiben háborítani, azonnal mérgét először is nagy ártatlanul az mi kegyelmes urunkon fejedelmünkön akará kiontania, — akarván szép váraitól, jószágától, jámbor keresményétől istentelenül megfosztania: mely mi kegyelmes urunk ifjúságának idejét udvari szolgálatjában eltöltvén, annak utánna kegyelmetek között laktában mind tanácsával, mind fegyverével, mely hasznosan szolgált légyen az római császárnak kegyelmetek bőségesen tudja, melynek mi lehet az emberi társaság között nagyobb bizonyosága ennél, az mikor (kit kegyelmetek tud egész országu) cardinálnak fejedelemségiben nem akarván az római császárnak egyszer kötelezett hívségét megváltoztatni, kész volt inkább gyalázatos halált szenvedni. Ez Barbianus ő felségével való kegyetlenségiben is mind fottig (bizván tökéletes igazságában) támaszkodott országunknak szabadságára, kész volt az törvénre, kész volt maga eligedendő mentségre: de még csak az sem engedtetett ő felségének meg, hogy maga igaz mentségeért levelét avagy emberét szabad legyen felküldeni az római császárhoz. Ott immár annakutánna noha viselte ű felségit az maga életének megoltalmazása is, hogy nyakon kötve ártatlanul az dühös nemzetsig kezében ne essék, minthogy még az oktalan állatok is az ű tehetsígek szerint az halált az mennyire lehet elkerülik: de mindazonáltal

látván szegény hazánknak az tapasztalható veszedelemre való menését, szabadságunknak romlását és az magyar nemzetség felől való végezését az kegyetlen németeknek, hogy teljességgel kitöröljenek ez földről és meggyőzöttetvén az magyar vitézlő rendnek kérésektől, kik még akkor az Barbianus mellett római császár számára voltak, úgy kötötte ű felsége az kardot oldalára fel, azokkal egyetembe, kikkel ez óráiglan minemű szeretettel szolgált légyen hazánknak, mely áldási löttének ű felségén az nagy úristennek, azt mi nekünk nem szükség előszámlálnunk, mert kegyelmetek is jól tudja. Ez mellett megtapasztaltuk ezt ű felségiben, hogy az úristen bölcsesígnek, igazságszeretésnek és okosságnak lelkével ugy megajándékozta ű felségét, hogy mindnyájunknak csendesen rajta nyughatik. Nem akarván azért ennyi jókért ű felségínek háládatlanok lenni, az úristennek buzgó szívből könyörögvén, az mi régi szokott libera electiónk szerint, nagy örömmel, nagy egyenlő szívvel ez mai napon választottuk ű felségét fejedelmünk-ké, ily remínsig alatt, hogy az hatalmas úristen az ű felsége gubernatiója által minden szomorúságunkat örömré, rabságunkat szabadságra, keserves igánkot szabadságos uraságra fordítja; kit az szent úristen az ű nagy neveért tegyen ű felségínek szerencsés-sé, nekünk penig hasznossá. Mivelhogy penig értettük azt, hogy tü kegyelmetek is lerá-zván magárúl annak az kegyetlen nemzetségnek igáját, ugyanezen akaratból választotta legyen ű felségét fejedelmeknek és uroknak, azon az úristennek nem győ-zünk elég hálákot adnia, örvendezvén azon, hogy kegyelmetek nemes országával össze, kik ezelőtt való esztendőkbén külön fejedelemsig alatt voltunk vettette, most együvé hozott ben-nünket és magunk nemzetéből kedves fejedelmet adott kö-zinkbe, kegyelmeteket kérjük szeretettel, mint mi nekünk jó urainkat, atyánkfiait, hogy kegyelmetek abban az jó akaratban, fejedelmünkhöz ű felségihez, mihozzánk is országostúl maradjon fottig meg: sőt az kik kevesen még római császár-hoz vonnának is, azokat is mind szép szavaival, mind egyéb-képen vonjon ű felsége hívsége alá, hogy immár lehessünk egy membromok, ez kevés magyar nemzetségnek reliquiái, szeret-hessük egymást, örvendezvén szép szabadságunknak, nem különben mint az rekeszből kiszaladott madarak; kérvén is arra

kegyelmeteket, hogy elkezdett dolgainkban mind szép hadaival, mind egyébképen kegyelmetek legyen mellettünk. Mi tőlünk viszont, ha az szükség úgy kívánja, kegyelmetek minden időben azt várja, hogy így szép igyenességünk által, romlott országink épülhessenek, szabadságunk újulhasson, és minden szomorúságunk forduljon békességes örömrre. Kit hogy kegyelmeteknek velünk egyetemben az szent úristen az ú nagy nevének dicsiretiért megengedjen, szívünk szerint kívánjuk.

Tartsa meg isten kegyelmeteket. Datum ex arce Szerencs die 20 mensis Aprilis, anno domini millesimo sexcentesimo et quinto.

Generosarum egregiarum ac nobilium dominationum vestrarum

amici fratres et vicini uniuersi barones,
proceres, magnates, ac reliqui status
et ordines regni Hungariae pronunc in
Szerencs ad generalem dietam congregati.

Oldaljegyzet fenn: Magyarországi urak levele az székelyeknek, Kolosvárnak és több vármegyéknek is ezen formára.

Jegyzet a levél végén: Ez levelen nyolcz úrnak pecséti voltak: irtam le ex prototypo 5. die Maii 1605. Az többi között volt Csáki István peeséti, Rákóczi Zsigmondé, Kútay Mihályé, Homonnay Bálinté, Homonnay Györgyé, és ezen kívül három úré.

(Szamosközy által vett másolat. Budapesti egyet. könyvtár MS. TT. Transsilvanica LXVIII.)

XX.

a)

1605. ápr. 25. s máj. 1.

Meghicó és menedéklel a marosvásárhelyi országgyűlésre.

Gyulaffy László levele, melyet irt az nemeseknek széllal Erdélybe, híván az vásárhelyi gyűlésre őket.

Generose domine et amice nobis honorande salutem et amicitiae nostrae benevolam commendationem.

Nyilván lehet kegyelmednél ez ideig, hogy az mi kegyelmes urunknak fejedelmünknek tetszett az, hogy az meddig isten ő felsége ú nagyságának arrúl való alkalmatosságot ad,

hogy maga személye szerint jöhesse ez hazában, kegyelme-
 közibe, addig ű nagysága minket rendelt ez országnak admi-
 nistrálására és gondviselésére. Mivelhogy penig immár isten
 segítségiből ide be érkezünk, itiltük szükségesnek lenni egy-
 nehány okokért, hogy kegyelme-
 tek is egy bizonyos helyre ge-
 neralis gyűlésben convocálnók, mind azért hogy kegyelmed is
 az ű nagysága kegyelme-
 tekhez való szeretetét, rólok való szor-
 galmatosságát és atyai gondviselését mi túlünk megértse,
 mind penig ű nagyságától nekünk adatott instructióját, teljes
 auctoritással és tanusággal való bejövésünknek rendit és mód-
 ját meghallja közönsigesképen. De ezeken kívül is vadnak több
 okok, kik az gyűlésnek celebrálására indítanak bennünket,
 úgymint hazánkban való sok zürzavarnak, visszavonásoknak
 eláradása, kiket egyértelemből le akarunk csendesíteni és isten
 velünk lévén mindenekről úgy igyekezünk végezni, hogy mind
 az mi kegyelmes urunknak javára, ez szegin hazánkban meg-
 maradására s régi bódog jó állapotjának helyére való állatására
 legyen, minden egyéb szükséges dolgainkról, kegyelme-
 tekkel tractálván. Annak felette meg akarjuk azt is látni ugyanezen
 gyűlésben, kicsodák azok, az kik az mi kegyelmes urunknak és
 az magyar nemzetsígnak hívei és jó akarói, hogy ekképpen
 azoktól, az kik az pártolásnak és scissionak okai, velünk ez
 szent igyekezésben egyet nem akarnak érteni (kikre ha nem
 resipiscálnak más gondviselésünk leszen) az mi kegyelmes
 urunk hívei kiválasztassanak. Intjük azért kegyelmedet szerez-
 tettel urunktól ő nagyságától nekünk adatott autoritásunk-
 ból, hogy kegyelmed is ez jövendő májusnak 8. napján az régi
 szokás szerint Vásárhelyen legyen jelen, hogy az felül megne-
 vezett dolgokról tractálhassunk és minden jót is végezhe-
 sünk: sőt oly készülettel legyen kegyelmed ez alatt, hogy az mint ez
 mostani időnek állapotja kívánja, valamely órában kegyelme-
 det hivatjuk, minden hadi apparatussal mentül jobb készület-
 tel lehet, mindjárást indulhasson oda, az hova az szükség ki-
 vánja. Erről penig mindeneket certificálni akarunk ez leve-
 lünk által, hogy valaki erre az generális gyűlésre magát nem
 praesentálja (kivévé azokat az kiknek betegségek miá méltó
 mentsígek lehet), azt mi nem hazafiának, hanem mind urunk-
 nak ű nagyságának, mind az országnak rebellisének agnoscáljuk

és minden gratiatúl exclusálván meg is büntetjük érdeme szerint.

Et bene valeat. Datum ex oppido Székel Vásárhely die 25 Aprilis anno 1605.

Ladislaus Gyulaffi.

Oldaljegyzet: Ezt Trauzner Lukácsnak írta, ezen formára az több nemeseknek is.

(Szamosközy által vett másolat. Budapesti egyet. könyvtár. MS. TT. Transilvanica LXVIII.)

b)

1605. m. á. j. 1.

Ladislaus Giwlaſſy de Ratooth, illustrissimi domini et domini Stephani Bočkaſy de Kysmaria, principis regni Transsylvaniae etc. Consiliarius, per Transsylvaniam generalis capitaneus, et comes comitatus Zolnokmediocris etc. Prudentibus et circumspēctis primario et regio judicibus, caeterisque juratis ciuibz ciuitatis Coloswar, salutem et nostri beneuolam commendationem. Quominus cives a vobis, in futura comitia ad octauum diem mensis Maſy praesentis anni, hic in oppido Zekely Vasarhely celebranda, destinandi et expediendi, sese itineri committere et coram nobis comparere dubitent: placuit nobis eos tam de libero passu, quam redeundi potestate certiores reddere. Quicunque itaque communi suffragio senatus vestri ad nos missi et expediti fuerint, assecuramus, affidamusque et certiores reddimus eosdem, quomodocunque nobiscum deliberatum et conclusum, tractatumque fuerit, nullum a nobis periculum imminere, sed liberos et tutos eosdem dimissuros, imo necessitate ita postulante, de tutiori quoque comitiis prospecturos, prout assecuramus, affidamus, et certiores reddimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in castris ad oppidum Zekeli Vasarhely positis prima die mensis Maſy. Anno domini millesimo sexcentesimo quinto.

Ladislaus Giulafi m. p.

(P. H.)

Külczim: 1605. Die tertia mensis May exhibitae sunt praesentes praesentis signaturae testimonio. Notarius m. p.

(Eredetije Kolosvár város levéltárában fasc. II. Nro 42.)

XXI.

1605. máj. 26.

Bethlen Gábor, Rákóczy Lajosnak különböző értesítéseket küld.

Szolgalatomat ajánlom kegyelmednek, mint jóakaró uramnak, atyámfianak, istentől kegyelmednek hosszú életet és jó szerencsés egészséget kívánok.

Az kegyelmed levelét böcsülettel vöttem, kiből megértettem Keresztessi Pál mit cselekedett legyen az lugasi vitézekkel, kit hogy hallottam még ezelőtt, bizony nem javallottam, sokat búsultam rajta, hogy ilyen veszedelmes üdőben ezt az nagy rút zürzavart indította, ő magának is mindjárt megírtam, hogy nem kellett volna lenni, ő azt veti okúl, hogy török kezében ejtették volna az helyt, ki bizonyosan hogy megessék, az vezér nekiek küldött zászlókról eszében veheti igyen minden ember, melyeket ő fölségéhez fel is küldött; de én arra azt írtam uram, hogy kegyelmednek kellett volna írni felőle, és ő felségének vagy generálisunknak, azoknak hírek nélkül nem kellett volna cselekedni; de ez immár meglőtt, ő számadása, én az kegyelmed írása szerint megírtam neki, hogy az vitézek felesígit, gyermekit és marháit megadassa nékiek, mert ha meg nem adatja nem leszen bizony jó dolga, sőt ugyan megírtam az szerint, hogy rajta élnek és halnak az rácz vitézek, meglássa mit cselekedik, ha fogadja, ő neki leszen haszon, ha pedig nem: ő vallja kárát, bizony nem kellett volna az hitvány embernek ezt mívelni. Az kegyelmed nekem küldött tollakat szeretettel és böcsülettel vöttem, adja az jó isten, kegyelmednek megszolgálhassam, az kegyelmed jó egészségéért, kegyelmed neve alatt isten egészséget adván, meg is viselem böcsületes helyeken. Végezetre egy itt való Barbel János jelenté uram, hogy kegyelmed valami egy néhány ló felől írt volna neki, mely egy német papé volt, nekem úgy adták értsemre, én elajándékoztam, úgy mint német ellenség marháját, kegyelmed ebből reá ne nehezteljen, mert én attam el ajándékon. Kegyelmednek új hírt ezt írhatom, hogy Gyulaffi uram újolan igen gyülekezik, az elébbeni szégyenvallást el akarják

magokról vetni, az moldovai vajda is segítséget küldött melléje, engemet kegyelmetekkel együtt igen vár fel, csak várom az kegyelmed választételét, előbbeni levelemre, felindulok és felmegyek melléje. Nekem kegyelmed parancsoljon, az mire elégséges leszek, kegyelmednek jó szívvel és szeretettel szolgállok. Isten kegyelmedet tartsa meg jó egészségben sokáig. — Datum in arce Huniad 26. May. Anno 1605.

Kegyelmed igaz atyjafia

szolgál

Bethlen Gábor, m. p.

Postscripta. Tárkányi Demetertől értem, hogy pisztrán-gok ételében gyönyörködnék kegyelmed, kit én nem tuttam ez ideig, elkültem mindgyárt érette, mind sütve, főzve, sózva, nyersen küldök kegyelmednek, és a jövő héten galóczát is, ha foghatnak; ide affélével néha mi bővesők vagyunk, mikoron ideje vagyunk.

Külső: Magnifico domino Ludovico Rakoczi de Vadász supremo capitaneo praesidis Lippensis domino et fratri mihi observandissimo.

(Eredetije a m. k. ltár kincstári osztályában; új lymbus.)

XXII.

1605 júl. 25.

Pécsy Simon Petkinek: Bocskay erdélyi utjáról.

Generose domine mihi semper observandissime. Serviciorum meorum stb.

Sok ideje, hogy én kegyelmednek nem írhattam, s kegyelmednek is levelét nem vöttem; magamat én egy szóval mentem meg, hogy ahoz bizony én sok gondaim és dolgaim miatt nem érközhettem, mely rajtam oly terhes, hogyha az hitván böcsületecske és az uramnak hozzám nagy kedve és jó volta nem hordozna, sokszor meguntam volna eddig, mint hogy unom is gyakorta, de nem vehetem a másik vállamra még most. Új hirt kegyelmednek jobbat nem írhatok, hanem hogy im mi is isten segítségéből bemegyünk, innét Kassáról holnap indulunk. udvarunk valóban szép lészen, megmutatják, hogy

Magyarország fejedelmét látja kegyelmetek, a mint ilyen hirtelen való előmenetel engedi. Kegyelmetek is legyen azon, s kegyelmed pedig az maga részéről fogadjátok úgy ő felségét, noha ismert emberünket, mint új fejedelmeteket, azaz hogy haddal az ország szélire jőjjön eleiben kegyelmed, az sereget pedig valahol jó módjával hagyván, maga kegyelmed egy nappal jőjjön eleiben, ha tetszik és ismét serege köziben vissza mehet. Az rutja és rongyosa nem kell olyan helyre, tudja kegyelmed. Az ide ki való állapot legyen Istennek hála, felette jól forgott eddig, hol mi nagy urak vadnak Magyarországbán mind ide jöttek immár és kötelesek. Nagy ismeretet szerzett az én kegyelmes uram nekem és nevet nállok, az virtus is a mellett és az istennek áldása. Oda föl az mi hadaink valameddig németet hallhatnak, mindenütt megverik, és ugyan csordával, zászlóstúl, dobostúl hajtják őket. Immár, hogy az Básta hada ki aheneus murus vala eloszla előlök, valahol az más féléket kaphatják, csak ölik, vágják. Trncsént halhatta kegyelmed, az nagy erős várat mely szép vitézséggel vötték meg. Nyitrát is azonképpen, mostan Érsek-Ujvárat is mindennap azt reméljük, hogy isten kézben adja, csak kegyelmetek legyen jók oda be, az szent isten ezennel megáldja ügyekezettünket, hogy amaz kívánt békességes állapotokra és üdőkre juthatnak az emberek. Sokat irhatnék az törökkel való szép erős frigyei felől az mű kegyelmes urunknak, más felől az német is mely igen erőssen egynehány uton sok jó conditiokkal kér békességet tőle; de abban oly caute és oly prudenter viseli magát ő fölsége, hogy jobban sem eszesben annál senki nem kívánhatná. Csak az isten tudta, itilem mi volt ebben az emberben, és ő szent felsége jól marasztotta volt erre az üdőre, mert csak egyet is hozzá hasonlót, sohul nem láthatunk etc. Adja az úristen, hogy kegyelmedet lássam jó egészségben, és ezekről ha ott is hozzá érközhetem coram pluribus. Datum Cas-soviae, die 25. Julij. 1605.

Generosae Dominationis Vestrae

Servitor et frater
Simon Pechy. m. p.

Kivülről: Generoso domino Joanni Petki de Ders. Generali universitatis Siculorum, sedisque Siculicalis Vdvarhely capitaneo, eiusdemque sedis iudici regio. etc. Domino et fratri observandissimo.

(Eredetije az Erd. Múzeum-Egylet birtokában.)

XXIII.

1605. júl. 25.

Meghívó az aug. 10-iki kolosvári országgyűlésre.

Stephanus dei gratia Hungariae, Transilvaniaeque princeps et Siculorum comes. etc.

Generose fidelis syncere nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Több nyavalyái között az emberi nemzetnek, legnagyobb ez, hogy az bűnért, az szent istennek igaz itiletiből büntetés alá is vettetett, kiért ő szent felségének bölcs rendelése szerént, eleitől fogván sok országok, nemzetségek és tartományok érdemek szerént, némelyek teljességgel eltöröltettek és földök birodalma más nemzetségnek adattanak, némelyek bizonyos ideig, meghatározott, és megmértéklett érdemek tartásokból, sulyos ostorokkal, csapásokkal, éhséggel, fegyverrel és döghalállal verettenek, de véghetetlen nagy irgalmassága tetszett abból meg mindenkor ő szent felségének, hogy az mely földeket meg akar ostorozni is, ha az büntetést egyszersmind, mint az tenger habjait reá nem borítja, hanem aprónként lassan-lassan sujtolja, ha sokáig, és ha igen keservesen ver is, mindazonáltal, arról jó reménység lehet, hogy azt valami üdöre hozzá akarja fogadni, és meg akar neki kegyelmezni. Kihez hasonló kegyes atyai indulatból és kegyelmességből való végezett ostorozását esmerjük ő szent felségének, és tapasztaljuk az mi édes hazánkhoz, kiknek sulyos, és számlálhatatlan voltát, jobbnak itiljük, ingyen elő sem hozni, hogy sem mint keveset róla szólani. De valami későre kemény ostorának ő szent felsége véget akarván vetni, örökösön való megmaradására, mi általunk csudálatos utat, és kaput nyitva, mely kegyelmességéért ő szent felségének velünk egyetemben kegyelmetek teljes életünkben, tiszta szívből való háladással tartozunk; nem tagadhatjuk mindazáltal, hogy mióta az mi régi szép szabadságinknak rontói és nemzetünk vérének szomjuhozó kegyetlen ellenségi el akarván minden törvény és igaz ok

nélkül, az mi életünket fogyasztni, az szent isten kegyelmességéből, nemcsak megszabadíta kezeiből bennünket, hanem az nekünk vetett törben és hálóban ő magokat akasztván, sok szép szerencsés győzelmekkel látogata meg ellenek elannyira, hogy az mi hazánkon és édes nemzetünkön lött kárért, és romlásért sok helyen az magok saját országokban is hasonló mértékkel fizettenek már nekik; de mondom nem tagadhatjuk, hogy az oltától fogva sok szép atyai intésünknek helt nem adván, nagyobb romlásra és pusztulásra adtanak okot, melyet az szegény hazában szivünk szerint fájlaltunk és mind isten, s mind emberek előtt mentjük magunkot, hogy okai nem vagyunk, sem voltunk; de az mi meglött, azt immár leetlené nem tehetvén, hogy mind az kegyelmetek felőlünk való választása segítne és solemniter helyre állattassék, s mind penig az szegény hazánk régi szabadságának, s megmaradásának módjairól kegyelme-
tekkel egy értelemből jó rendtartás szabassék, eddig való íg-
retünk szerint rendeltünk egy generalis gyűlést celebráltatni kegyelmetek Kolosvárat, az jövődő szent Lőrintz napján, az az ad decimum diem Augusti, az uj calendarium szerint, melyen isten segítségéből, kívánjuk, hogy kegyelmed is az profigált na-
pon és helyen maga személye szerint jelen legyen, holott az or-
szágnak és előttünk álló közönséges jónak előmeneteliről kegyel-
meddel egy értelemből valamit végezni akarunk, végezhesünk azokról, az régen reánk maradt jó szokásból való libera vox szerint mindenről szólhassunk. Mi az minekünk istentől adott hivatalunk, és az kegyelmetek szabad választása után való tisztünk szerint, ő szent felségének velünk való segedelméből, azon igyekezünk, hogy se annak az hazának közönséges meg-
maradásának és annak előmenetelinek, se az kegyelmetek fel-
lünk való jó reménységének, ne csak meg ne fogyatkozzunk, hanem annak mindenben és fogyatkozás nélkül megfelelően, teljességgel az hazának igaz oltalmának és gyámolának talál-
tassunk. Secus non facturus. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi 25, die mensis Julij. 1605.

Stephanus m. p.

M. Kathäy m. p.
cancellarius.

Simon Pechy m. p.

Külczim : Generoso Joanni Petky de Ders, generali universitatis Sicularum sedisque Udvarheli capitaneo ac eiusdem sedis Udvarheli judici regio. etc. fideli syncere nobis dilecto.

(Eredeti Erd. Múzeum egyeslet.)

XXIV.

Sennyey és Kornis kárpótlási folyamodásaiknak tárgyalása.

1.

1605. a u g. 7.

Illustrissime domine domine patrone observandissime.

Quod illustrissimam dominationem vestram hisce requiramus, nobis parcat, offitiosissime petimus; nostra etenim ingens neccesitas ad id impelit, nam quartus iam est mensis, ex quo magis frustra moramur, et si vero a sua Maiestate caesarea oretenus placidam et clementem promissionem accepissemus, resolutionem tamen dominorum consiliariorum, ad exiguas et aequissimas nostras praetensiones habere nequimus; quod unde proveniat, penitus ignoramus, valde exacerbat non abs re suspicamur, nos Pragae oleum et operam perdere; afficit nos etiam penitus exhausta acerrima memoria amissionis charissimarum coniugum liberorum cognatorum bonorumque amplissimorum, sed multo magis afficit imo cruciat, quod tot atque tantorum laborum, vigiliarum, damnorum, exiliorum, vulnorum atque captivitatum perpessorum non modo quod nullam remunerationem videamus, verum nec laudem vel gratiam pro iis mereamur. Qui exempla fidelitatis eramus, exempla patientiae facti sumus, sed quod homines renuunt, id deus remunerare solet clementer. Quare iam diutius Pragae herere omnino recusamus, illustrissimam dominationem vestram pro sua in nos antiqua et sincera benevolentia obnixè orantes, quo velit nobis exiguam pecuniam pro viatico, et patientes litteras, quibus Vienam tuto venire possimus procurare; si vero pecunia non erit in promptu, modo literae fiant, cogemur vestimenta quoque vendere et eorum pretio Vienam pergere, maximam in deo ponentes fiduciam, quod sicut et aliorum suae divinae maiestatis orphanorum, sic nostri quoque curam habitura sit diligentissimam.

Illustrissimae Dominationis Vestrae.

promti servitores

Pancratius Sennyey m. p.

Balthasar Kornis m. p.

Külczim : Illustrissimo domino Nicolao Apurchauz, sacr. caes. reg. Maiestatis camerae aulicae consiliario, domino nobis observandissimo. 7. Augusti a. 1605.

(Eredeti).

1605. a u g. v é g e.

a)

Illustrissimi ac domini confidentissimi.

Ex resolutione illust. ac magn. dominationum vestrarum clare intellexi ratione arcis Gialu, quando quidem ecclesiastica bona et in alium usum vel secularibus contra conscientiam converti haud posse, excellentissimus dominus Georgius Basta una cum commissario Michaelae Szekei sacr. C. R. Maiestatis cum plenaria autoritate penes literas mandatorias loco meorum bonorum Siculicaliorum et infinitorum damnorum perpensorum conditionaliter obtulerant, donec sua maiestas caes. aequalia bona daturus sit, possidere valeat. Nil aliud ab initio desideravi, nisi damnorum meorum perpensorum condignam sua maiestas caes. habeat rationem, et similia bona det, statim immunis esse volo ab arce Gialu, in cuius dominio fui, monent illustrissimae dominationes vestrae, ut alium deberem proponere locum, tum consideratis fidelitatem, servitium et usque ad extremam omnium bonorum meorum amissionem sua maiestas caes. benigne providere dignabitur; ego nullum scio praeter arcem Kőwar, etiamsi nec ad medietatem tantum valeat, praecipue in tot tantis praesentis tumulti temporibus quam mea erant bona Siculicalia, excepti omnibus damnis perpensis. Ad dominum Fridrich Szekely quod attinet, illos quatuor mille florenos Rhenenses singulis annis ordinatos ex proventibus Kőwar sua maiestas aliunde deputare poterit ex gratia. Gialu utrum sit ecclesiastica bona an non, non est meum hoc declarare, tam consiliarii, quam suae maiestatis commissarii, in Transylvaniam expediti, omnem statum, con-

ditionem, si necessitas postulaverit, peroptime sciunt referre. Ego nil aliud praeter quod aequum et iustum est, desidero; iam nihil habeo, omnia usque ad extremum penes fidelitatem suae maiestatis et servitium amisi; impossibile tamen, quod sua maiestas caes. certum aliquod nollet providere et me sic derelinquere, ut in tota christianitate exemplum essem omnibus; considerent itaque bene illustr. dominationes vestrae, utrum sua maiestas ex manibus meis arcem Gialu, in cuius dominio fui, donec loco meorum bonorum aequalia daturus sit, et de damnis perpensis contentaturus potest ne eximere; si me contentum reddet sua maiestas immunis esse volo a Gialu; hac de re supplicare volui illustrissimis dominationibus vestris ac maiestati domino meo clementissimo.

Illust. dominationibus vestris

servitor paratissimus

Pancratius Sennÿey m. p.

Külczim: Illustrissimis dominis sacr. caes. reg. maiestatis aulae camerae consiliariis, dominis mihi semper observandissimis exhibeantur.

(Eredeti.)

b)

Sacratissimae caes. reg. Maiestatis domini nostri clementissimi nomine eiusdem suae maiestatis consiliario magnifico domino Pangratio Senniey de Kisseniey hisce benigne significandum.

Praelibatam suam maiestatem ex supplici libello ante hoc exhibito clementer intellexisse, qualiter primo donationales illas per magnificum suae maiestatis consiliarium locumtenentem exercitus in Hungaria generalem dominum Georgium Basta comitem in Hust super arce Gialu et pertinentiis ipsi datas, respectu praestitae fidelitatis suae et constantiae amissorumque bonorum et resignatorum subditorum Siculicallium vel confirmare aut eandem tantisper inscribere demisse petierit, donec quadraginta mille thalleri sibi vel haeredibus suis in paratis exsolvantur, vel bona alia assignentur et tradantur.

Et si vero praedicta arx Gialu cum pertinentiis inter ecclesiastica sit bona, et suae maiestati incumbat illam potius ecclesiae vicissim applicare, quam alii utendam dare aut inscribere:

Quo tamen videat suae testatae fidelitatis ademptorum bonorum et subditorum clementem habitam esse rationem. Itaque suam maiestatem eandem arcem et pertinentias prouti in donationalibus per Bastam expeditis specificantur, ipsi domino Senniey tali cum conditione relinquere et inscribere velle, ut quandocunque episcopus in Transylvaniam destinatus fuerit et illic residere debuerit, sibi et haeredibus suis quadraginta mille thalleri per suam maiestatem in paratis numerati vel bona quadraginta millia thallerorum valentia tradita et assignata fuerint, eadem arce et pertinentiis sine omni exceptione et renitentia vicissim cedere. Subditos, tam diu eam possidebit, in suis iuribus conservare nec aliquid ab ea alienare teneatur et sit obligatus, prouti inscriptionales quoque superinde statim conficientur et ipsi exhibebantur.

Secundo quod annum consiliariatus salarium attinet, illud sua maiestas, ipsi cum aliis consiliariis in Transylvania rebus Hungaricis et Transylvanicis rursum in tranquillum statum redactis constituet et denominabit.

Tertio saepefata sua maiestas benigne annuit, donationales per dominum Georgium Basta ipsi super sexaginta subditis loco Siculorum suorum emancipatorum confirmare, sicuti hoc quoque cancellariae Hungaricae intimabitur.

Super refusione vero quadraginta mille florenorum in auro, clenodiis et rebus argenteis, Cassoviae depositorum et per Stephanum Botzkaÿ et complices ablatorum sua maiestas nunc temporis sese resolvere nequit, quod incertum adhuc sit, qualem instituta cum dicto Botzkay tractatio sortitura sit exitum. Hoc vero intellecto et habito et testimoniis fidae depositionis visis, sua maiestas mentem quoque suam hac in parte benigne explicabit.

Locus certus, quem cum coniuge et liberis si fortassis eos e captivitate liberaret, inhabitare posset, quominus ipsi assigari possit, hoc impendit, quod idem alii quoque sint petitori et postulaturi.

Non abnuere tamen suam maiestatem, si Viennae aut alibi ipse et dominus Kornis una habitaverint, aut domum conduxerint, ut annuatim trecenti florenos Rhenenses et quidem sub alio nomine pro faciliore exsolutione pensionis ex habitatione tantum tantisper exsolvantur, donec ipsis aliis modis provisum fuerit, aut ipsi bona sua possidere poterint.

Quod vero sustentationem suam modernam sive in castris penes dominum Bastam subsistere, vel alibi manere debuerit, spectat: super eo sua Maiestas intra paucos dies clementer sese resolvat. Quae ipsi iuxta gratia sua caesarea et regia est propensa.

(Fogalmazat.)

2.

1605. a. u. g. 14—18.

a)

Sacratissime Romanorum imperator domine domine clementissime.

Ex inclusis humillimis supplicationibus sacr. caes. Maiestas Vestra clementer intelliget meam petitionem, quas ut perlegat Maiestas Vestra et clementem resolutionem faciat, sacratissimae Maiestati Vestrae supplico humiliter. Deus vero sacr. M. V. caes. diutissime conservet feliciter. Datae Pragae anno 1605.

Sacrat. Maiestatis Vestrae caes.

humilis subditus

Balthasar Kornis de Ruska m. p.

Külczim. Ad sacratissimam caesaream et regiam maiestatem vestram demissa supplicatio Balthasaris Kornis.

b)

Humillima supplicatio ad sacratissimam caesarem Maiestatem dominum meum clementissimum.

Cum a multis iam annis in tot tantisque turbationibus Transylvanicis atque Hungaricis Maiestati vestrae tam parens noster, tum etiam nos filii, non modo cum maxima iactura rerum nostrarum serviverimus verum etiam parens morte quo-

que sua, nos vero duo filii variis exiliis, captivitatibus atque sanguinis effusionibus, fidelitatem et servitia Maiestati Vestrae debita comprobavimus. Ita et nunc ego non modo omnibus fortunis relictis verum etiam dilectissima coniuge atque charis liberis posthabitis contra novum rebellem sine ullo stipendio in castris vestrae Maiestatis servio.

Quare Maiestati Vestrae humiliter supplico :

Ut quae bona rebellium mihi excellentissimus dominus Georgius Basta in Transylvania ad ratificationem Maiestatis Vestrae contulit, illa mihi clementer confirmare dignetur.

Cum vero inter haec tempora turbulenta omnia fere mea tum amiserim, tum etiam in servitiis Maiestatis Vestrae expenderim, ut Vestra Maiestas clementer annuatim aliquod stipendium ordinet, quibus ad servitium Maiestatis Vestrae utilis esse queam, submitte postulo.

Excellentissimus quidem dominus Basta me praefecerat Siculis Transylvanicis, cum quibus tum in Valachia tum in Hungaria hoc anno ad occasionem datam vestrae Maiestati servivi, quorum quidem capitaneatum generalem vestra Maiestas ut mihi conferat, supplex peto.

Habemus adhuc tertium fratrem Georgium, qui cum a fidelitate Maiestatis vestrae discesserit, Boczkaýoque rebeli adhaeserit, tempore divisionis bonorum ut a participatione excludatur, eorum quae vel parens noster vel nos duo filii servicii penes fidelitatem Maiestatis Vestrae acquisivimus, Maiestati Vestrae supplicamus.

Cum castellum nostrum Radnoth domus Bogatiana lite oppugnaverit, iam vero Melchior Bogathy toties contra Maiestatem caes. arma sumpsit, ipse et posthac nati filii illius, ut omne ius litigationis amittant, quod habere possent in Radnoth Maiestas Vestra clementer concedat, oro.

Maiestatis Vestrae caes.

humilis subditus

Balthasar Kornis m. p.

Külczim : A. Cancellariae Hungaricae includenda. 17. Augusti DCV.

c)

Sacrae caes. reg. Maiestatis domini nostri clementissimi nomine eiusdem suae Maiestatis magnifico consiliario Balthasari Cornis hisce significandum :

Praelibatam suam maiestatem caesaream petitiones eius benigne intellexisse, atque superinde sese, prout sequitur, resoluisset.

Primo quod bona rebellium sibi a (tit.) Georgio Basta in Transylvania collata attinet, benigne annuere, ut illa, prout collata sunt, retineat, sicuti quoque ut eo tutior sit possessio, collationem hanc suis literis ratificabit et confirmabit.

Quod secundo salarium consiliariatus annuum concernit, illud sua maiestas cum aliis consiliariis in Transylvania rebus Hungaricis et Transylvanicis rursum in tranquillum redactis constituat et demandabit.

Tertio placere suae maiestati, ut sicuti hactenus ex concessione praedicti domini Bastae Siculorum capitaneus fuit, ita in eodem officio in posterum permaneat.

Quarto et ultimo de conferendis bonis rebellis fratris sui Georgii sibi et alteri fratri suo Sigismundo et lite omnino tollenda vel sopienda, quam familia Bogathiana ratione Ratnoth intentare posset, suam maiestatem nihil certi nunc temporis statuere posse eo quod dubium adhuc sit, quo fine seditio Bochkayana terminabitur, ea vero sedata huius suae petitionis memorem futuram, et superinde sese resoluturam.

Quod vero intertentionem suam modernam sive in castris penes dominum Bastam subsistere vel alibi manere debuerit, spectat, super eo sua maiestas intra paucos dies clementer sese resolvat. Quae ipsi iuxta gratia sua caesarea et regia est propensa. Pragae. 14. Augusti 1605.

Kivül : B.

d)

Sacrae caes. regiaeque maiestatis domini nostri clementissimi nomine eiusdem suae maiestatis cancellariae Hungaricae hisce significandum.

Praelibatam suam maiestatem ad adiectas magnifici do-

mini Balthasaris Kornis hic sub A. petitiones hoc benigne annuisse, ut bona ipsi in Transylvania a magnifico domino Georgio Basta collata et concessa confirmentur et ipse in possessione illorum stabiliatur. Deinde ut capitaneus Siculorum sicuti hactenus fuit, inposterum permaneat, prout hoc ex responso sub B. ex camera aulica ipsi dato latius intelligi poterit.

Ea propter debere ipsam cancellariam Hungaricam dicto domino Balthasari Kornis litteras confirmationales ad diem aliquam anni praeteriti millesimi quarti ante ortam rebellionem Botzkaianam super talibus bonis et capitaneatu ut moris est expedire et ipsi extradare. Facturi in hoc suae maiestatis clementem voluntatem.

Ex camera Aulica 18. Augusti DCV.

Polt (?) m. p.

Külczim: Ad cancellariam Hungaricam. Reddittum 18. Augusti 605. H. J.

Jegyzet: A Kornisnak adott megerősítő oklevél fogalmazata 1604. szept. 20-iki datummal állítottatott ki.

(A bécsi kamarai ltban. Sieb. Act.)

XXV.

1605. a u g s t u s .

A moldvai vajda tudatja, hogy az Erdélybe jövő fejedelemhez fő követet küldött.

Jeremias Mogilla dei gratia princeps ac haeres perpetuus Moldaviae.

Generose domine vicine nobis honorande, salutem et omnem felicitatem. Mostan az fejedelem ő felsége, hogy ide szomszédságunkban jöjen nem tuttuk, mert hallottuk vala az előtt jövetelit, de akkor ő felsége el nem jöve. Mostan az secretariusunktól az magyartól, kit oda ő felségéhez küldettünk ki vala Kassára meg . . . . . hogy Colosvárra bejött onnan ő felsége Megyesre ment, hogy az országot behirdesse gyűlésbe; adja az uristen, hogy mind bejövetele ő felségének, s mind kimenetele legyen bódog és jó szerencsés. Mi es azért

ez dolgot értvén, mingyarást egy nevezetes fő meghitt boerunkat Nisztor Vornikot, ki az mi országunkba, az alföldnek főbirja (*igy*) küldők ő felségéhez, kitől kegyelmednek is szóval bőségesen üzentünk, kegyelmedet kérjük ugy, az mint egy nevezetes fő embert illik, kit kegyelmedtől jó neven vehessünk, és az mi szerelmes atyánkfia Simon vajda dolgában ugy munkálkodjék kegyelmeitek, kit mi kegyelmetektől nem csak jó neven vehessünk, hanem meg is hálálhassuk kegyelmeiteknek. Tartsa meg isten kegyelmedet nagy jó egységben. Datum ex civitate nostra Szuchiauiense. 23. Augusti. Anno 1605.

Generosae Dominationis Vestrae.

bonus amicus

Jeremias m. p.

Külczim : Generoso domino Joanni Petki, capitaneo generali universitatis Siculorum. etc. Amico nobis honorando.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egyl. birtokában.)

XXVI.

a)

1605. szept. 4.

Péchy Simon Petkinek : tudósítja, hogy a béke megkötésére jó kildátások vannak.

Generose domine stb. Servicia stb.

Tegnap igen futva oly dologról irék kegyelmednek, ¹⁾ az melyet az én kegyelmedhez tartozó jó akaratom szerint szükségesnek itilék tudtára adnom kegyelmednek, most több tágaságom lévén nem hadgya el mulatnom az jó akarat, hogy ne irnék kegyelmednek, most az itt benn való és előttünk álló országos dolgokat nem forgatok, tudom kegyelmed azokat mind érti, ebben pedig szüve nyugodalmas legyen, hogy onnat kívül is oly reménységünk kívül való sok jókkal érkezének, kinek nem csak az ki magyar és élő ember, hanem az hegyek, völgyek, vadak és madarak is örülhetnek sed haec arcano in pectore conde, csak

---

¹⁾ Pécsy Simon e levélben dorgálja Petkit, hogy önhaszonleső és hivatalos hatalmával visszaél, hogy maga, felesége és sógorai számára szolgáltatja a székely falukat.

alig várhatnók immár, hogy ott jó vége lenne az dolognak, láthatnánk az több jókhoz. Továbbá Kornis Farkasné asszonyom itt vagyon, hivatott vala hozzá, panaszkodék nekem kegyelmedre az Székely Moyses marhájával együtt maga marhájának nem kevésnek elvitele és vétele felől. Az Moyses árvája jószágának ellene való bírása felől, Musnai rész-jószágának és többeknek is elfoglalása és hatalmasúl bírása felől: urunk immár az asszonynak jelen létét jól tudja, kedveskedik is neki egygyel mással, más az hogy az urának régi tökéletes barátsága nagy tekintetben vagyon ő felségénél, az Moses árvájára is, mind az atyjáért, kinek jóakarátját ismerte mindenkor magához, mind az töröknek az gyermek állapotjára való gondviseléséjért, mert most is izent az fővezér felölle, tekinteti fog lenni ő felségének. Mindezekről panaszolni akara az asszony ő felségének kegyelmedre, de amaz más panaszt is tudván kegyelmedről tegnap irtam, én tartóztattam addig mig kegyelmednek megírom, nem jó volna czégért is tenni ennek az egyenetlenségnek az én itiletem szerént. Én kegyelmednek mint oly jó akaród kinél jobbat senkit sem tudok, úgy adom ezeket értésére, hogy ha mi ártalmat gondolhatna kegyelmed ebből következni azt praeveniálja és piaczra az dolgot ne bocsássa, avagy csak azt consequálja, hogy telapraevisa minus feriant. Adja isten jó egészségben látnom kegyelmedet. Datum ex civitate Medinense die 4. Septembris. 1605.

Generosae Dominationis Vestrae

servitor paratissimus

et frater

Simon Pechy. m. p.

Külczim: Generoso domino Joanni Petki de Ders. Generali universitatis Siculorum sedisque Udvarhely capitaneo, ac eiusdem sedis judici regio, etc. Domino et fratri observandissimo.

(Ered. az Erd. Múz. Egylet birtokában.)

b)

1605. szept. 25.

Péchy Petkinek: Bocskay elindulásáról ír.

Generose domine et frater observandissime. Servitorum meorum stb.

Nem tudván bizonyosan hol találhatják kegyelmedet ez én levelemmel, mindazonáltal ugyan irni akarék, hogy értse kegyelmed mind az magam és ide való dolgainkat. Urunk ő felsége az én jószágomat ma adá meg mindenestől, Haller uramtól elvevé. Mostani buza majorságának felét elnyirbálá töllem urunk által az tutorságért. Immár kegyelmed patrocini-umja alatt vagyok és leszek mind jószágostúl, édes kapitánom és királybirám viseld az én felölled való jó reménységem szerint gondomat és oltalmazdad az enyimet mint az tulajdon sajátodat. Holnap indulunk innét az Kerözs útjára szent Jóh felé; 9. die Octobris Báthorban leszünk az Báthori István temetésén. Az székely hadakat sietteti urunk kegyelmed által, hogy érközzenek idején. Onnat feljül jó hireink vadnak, derekas csatákat vertenek, az ráczság Básta mellől Homonnaÿ uram mellé jött, levágta az balonokat és az kik dissentiáltak velek. Az magyar hadak is kik oda voltak, ide vágyódnak. Ujvár megvétele felől jó reménység vagyon. Az német császárnak fő követi jönnek, inkább hiszem, hogy nagy fönn megbékéllenünk az némettel ez esztendőben, mert minden kívánságinkra könnyen és türhetőképpen reá mennek. Én várom az kegyelmed jó akaratját hozzám, és kedves levelét szüntelen; parancsoljon nekem is kegyelmed, mert kész szolgád vagyok. Éltesse isten bódog életben kegyelmedet. Datum Claudiopoli die 25. Septembris, 1605.

Generosae Dominationis Vestrae

servitor paratissimus

et frater

Simon Pechÿ m. p.

Külczim: Generoso domino Joanni Petky de Ders, consiliario serenissimi principis ac generali universitatis Siculorum sedisque Udvarhely capitaneo, nec non eiusdem sedis judici regio, etc. Domino et fratri mihi observandissimo.

(Ered. az Erd. Múz. Egylet birtokában.)

XXVII.

1605. ok t. 1-én.

Rákóczy a megyesi gyűlésen felvetett adó beszolgáltatását sürgeti.

Generose domine amice nobis obseruande salutem et servitii commendationem. Áldja meg isten sok jókkal kgmdet.

Egyik levél az másikat éri ugy sollicitálnak az végekről, Lugos, Karánsebes és Körös-Bánya felől, hogy az pandurok nagy rablásokat és pusztításokat tennének rajtok, és hogy semmi életökre való kereskedésre, sem munkára ki nem mehetnének miattok, és könyörögnek, hogy segítséget küldjünk nekik, hogy mind az végeket, és mind tartományjokat oltalmazhassák érettők. Kegyelmedet kérjük szeretettel, hogy kgyd mindjárást az egész székelységről rendeljen kilencz száz gyalogot három holnapi éléssel, kiket mind az végekben és mind Déva alá elegendendőképpen elosztthassunk. Ezzel pedig kgyd semmit ne késsék, mert az hazának oltalma ebből az dologból sem napnak, sem órának halogatását nem szenvedí. Ő flgének pedig és az országnak az pénzre mostan igen nagy szüksége vagyon, kgyd azért az medgyesi gyűlésben felvetett contributiót, avagy az ő flge segítségére rendelt segítséget mindgyárt felszedesse az egész Székelységen, és Fogarasba Haller Gábor uram kezében méltassa minden haladék nélkül. Secus non facturus. Datum Albae Juliae prima die Octobris anno 1605.

Generosae dominationis vestrae

servitor et amicus

Sigismundus Rakoczy m. p.

Generoso domino Joanni Petki de Ders, serenissimi principis consiliario et generali uniuersorum Siculorum ac Sedis Udvarhely capitaneo etc. domino amico nobis obseruando.

Cito, Citissime.

(Az eredetiről gr. Mikó I. által vett másolatról.)

XXVIII.

1605. decz. 18.

Bocskay István elrendeli, hogy a székelyek közt mustra tartassék.

Stephanus dei gratia Hungariae Transilvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Generose fidelis syncere nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Az mely hadat az székelységről mi hagyásunkból kegyelmed ide kibocsátott volt, most az üdő és az alkalmatosság úgy mutatván, im mindenestől azokat, mind lovagot gyalogot haza bocsátottuk, kikről panaszunk méltán ilyen okokért lehet, hogy sem annyi számú, sem arra az üdőre a mint mű kívántuk volt, nem érköztenek, készületi pedig annyi számú népből, az minemű ezeknek volt ugyan, csak alá való dolog: ha szin eleiben kellett volna menni az dolognak és szolgálatjok kívántatott volna oly szükséges helyen, az egész székelységnek hírének, nevének gyalázatjára lőtt volna, kiválképpen az gyalogság, csak azon elvetett szolgálk és béresek voltanak és az szolgálatra teljességgel alkotmatlanok, melyeknek elkészítésében és kiküldésében más gondviselést kívántunk volna.

Tudván azért minemű jó rendtartásban és állapotban viseltetett annak előtte az székelység dolga, Rákóczi uramnak irtunk bőségesen az dolog felől, hogy ezután ha miben és mitket kívántatik hasonló fogatkozás az székelység szolgálatjában ne essék, kegyelmed mindjárást ő kegyelmével szömbbe lévén és az mi akaratumkat megértvén, minden székekre hirdettesen generalis mustrát és registrom szerént mindeneknek nevetket irassák föl, rá erőltetvén, hogy az lovassa szerszámos és kopjás, az gyalogja veres köntösben öltözzék, és úgy álljon elő mikor hadra kívántatik, erre minden szabados hadnagynak és tizedesnek az ő alatta valójára gondja legyen, közel való napot praefigálván nekik és az üdő alatt kétszer is megmustrálván őket hogy inkább készek legyenek, és annak utánna is gyakor mustrákkal serkenteni és oktatni az készen lételhez.

Sok felől adják azt is értésünkre, és mind az két fülünk teli vele, hogy az kapitánok közzül némelyek magok erszénye

telésével, fogyatkoztatják az közönséges szolgálatot, mely ha úgy vagyon, kegyelmed által végére menvén, valaki affélének okának találtatik, meg nem szolgáljuk neki, kiről kegyelmed is tiszti szerént tartsa fenytékben őket.

Mü most Kassára menő utunkban vagyunk; az ide ki való dolgokról bizonyost mondhatnak kegyelmednek ez haza menő atyafiak, az következő dolgokról, közelebb lévén kegyelmetekhez, gyakrabban való levelünk által bizonyossá tehetjük kegyelmedet, de az közönséges jóért az mit most kegyelmednek eleiben adunk, arra legyen szorgalmatos gondviselése. Secus non facturus. Datum ex castello Esztergar, die 18. Decembris. Anno domini 1605.

Stephanus m. p.

Külczm : Generoso Joanni Petky de Ders, generali universitatis Sicularum, sedisque Udvarhely capitaneo, ac eiusdem sedis Udvarhely judici regio etc. Fideli syncere nobis dilecto.

(Ered. az Erd. Múzeum-Egylet birtokában.)

XXIX

1606. m á r c z. 7.

Rákóczy Zsigmond eltiltja a szombatos papok által tartatni szokott gyűléseket.

Generose egregij nobiles agiles domini amici nobis observandissimi. Salutem ac nostri commendationem.

Adják értésünkre, az udvarhelyszéki keresztyén tanítók, hogy az arrianusok és sabbatáriusok Udvarhelyt, kezdettenek gyűlést és törvényt tartani, mely annak előtte nem volt. Így lévén az dolog, hagyjuk és parancsoljuk ő felsége nevével, hogy kegyelmetek, az régi szokás ellen afféle valláson való papoknak se gyűlést a megnevezett helytt, s egyébbütt is ne engedjen lenni, se törvént tenni. Secus non facturus. Datum Albae Juliae 7. die Martij. 1606.

Generosarum Dominationum Vestrarum amicus

Sigismundus Rákoczy m. p.

Külczm : Generoso egregijs nobilibus agilibus Joanni Petky de Ders, capitaneo, iudicibus viceiudicibusque regijs sedis Siculicalis Udvarhely etc. Dominis amicis nobis honorandis.

(Gr. Lázár M. által vett másolatról.)

XXX.

1606. márcz. 9.

Fejedelmi előterjesztés az ápr. 4-ére hirdetett országgyűlésre.

Stephanus dei gratia Hungariae Transylvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Magnifici, generosi, egregij ac nobiles, fideles syncere nobis dilecti salutem et benevolentiae nostrae commendationem etc.

Az régen bódog és nemes Erdély országunknak, és benne lakó hiveinknek, kegyelmeteknek fejenként, tudván ez elmúlt üdőkben az német nemzetség miatt türhetetlen iszonyú romlását, akarván mind az két uton, kiken minden respublicáknak megmaradása szokott kerestetni, mind hadakozás és békeségre való tractálás által, valaha jobb állapotot szerezni, haddal is valamit érette próbálnunk és késértenünk kellett, sem fáradságunkat sem költségünket kegyelmetekért nem szántuk; tractálással pedig, (noha mi ezt, úgy mint kegyelmetek szabad választásából való fejedelem, az liber principátusnak jusához tartván magunkat, elhallgathattuk volna), de minthogy bizonyos okokért az német nemzetséggel tractatusban indultunk az békeség felől, minemű kívánságok és resolutiójok ott fenn az erdélyi fejedelemségnek állapotja felől, mi nekünk is azok igen alkalmatlanoknak tetszenek. De minthogy magunktól semmit az kegyelmetek hire nélkül ne láttassunk végezni és cselekedni az kegyelmetek jövődöbeli állapotja felől, akartuk kegyelmetek eleiben egész országúl támasztani, és arról per voces liberas az kegyelmetek suffragiumit érteni.

Az mi azért az erdélyi dolgokat illeti, azokat az tractatusból kiszedettük, melyek az megjegyzett articulusokban ígíról ígíre írván eképpen vadnak:

P r i m o. Vt ipsa Transsylvania Hungariae regno incorporata maneat.

S e c u n d o. Vt Boczkaÿ in recognitionem superioritatis quotannis munera quaedam sacrae maiestati caesareae regiaeque et eiusdem successoribus, legitimis regibus Hungariae, per certum hominem offerat.

Tertio. Vt nuncios semper ad dietas, quando eae celebrabuntur, mittat.

Quarto. Vt ipso ex humanis decedente, Transylvania cum partibus ad Hungariam spectantibus et ipsi assignandis rursum cum omnibus proventibus et pertinentibus integre et sine omni tergiversatione et impedimento ad regnum et regem devolvatur. Et liberum sit regi pro suo arbitrio de iisdem disponere.

Quinto. Utin hunc finem et casum Boczkaÿ, similiter eius consanguinei et affines, scripto sigillato et subscripto renuncient, se nihil juris in perpetuum ratione huius concessionis vel ad principatum, vel ad Transylvaniam vel ad supradictas Hungariae partes illi concedendas, sub quovis praetextu, ullo unquam tempore praetendere velle.

Sexto. Quod una etiam status et ordines Transylvaniae et partium regni Hungariae Boczkaÿo tradendarum, item etiam arcium et fortalitiorum ibidem capitanei et castellani, sese in dieta publica primitus in Transylvania celebranda, ante omnes alios tractatus, in praesentia suae maiestatis caesareae regiaeque commissariorum obligent, et iuramento obstringant, quod decedente et in semine masculino deficiente Boczkaÿo, nemini alij quam legitimo Hungariae regi et regno et qui a rege ipsis praeficietur, fidelitatem et obedientiam sint praestituri.

Septimo. Quod Boczkaÿ promittat, publico etiam Transylvanorum decreto confirmet, quod si malefactores, officiales et factores sacrae caesareae regiaeque maiestatis vel aliorum regnicularum damna vel maleficia perpetrantes, in Transylvaniam transfugerint: Extunc tales tam ad requisitionem sacrae maiestatis caesareae regiaeque, quam quorumvis regnicularum querelas, ibidem juri sistantur, et tam de iniurijs quam damnis iuxta decreta regni Hungariae puniantur. Itidem etiam s. caesarea regiaeque maiestas faciet.

Nono. Quod in cusione monetarum, in recognitionem superioritatis, sicut ab alijs principibus fieri consuevit, ex una parte s. maiestatis caesareae regiaeque nomen et insignia exprimantur.

D u o d e c i m o. Vt provincia Transylvanica ubique locorum ita firmetur, ne per eam regno Hungariae aliquod periculum imminere possit.

D e c i m o q u i n t o. Vt sine praescitu et assensu s. caesareae regiaeque maiestatis, suae serenitatis et regni, vel publice vel priuatim nihil cum Turca tractet, concludat, aut se in homagio vel deditioe eidem aut alijs hostibus s. maiestatis caesareae regiaeque obstringat. Sicut etiam si quid ratione pacis Turcicae cum s. maiestate caesarea regiaeque et sua serenitate ineunda tractaverit, id omne s. maiestati caesareae regiaeque aut eius serenitati tempestive referat. Atque omnino curet, ut ad minus ante finem mensis Martij aut Aprillis declarationem ipsius Turcae obtineat, quo aliquid de pace cum eo concludenda certi haberi possit, prout similiter etiam s. maiestas caesarea regiaeque de Turcica pace cum Boczkay conferet.

In fine etiam tractatus ista adiecta sunt :

Et si cum Turca pax honesta concludi non posset, et ipsi Turcae conditionibus inhaerent : Extunc coniunctis viribus cum milite s. caesareae regiaeque maiestatis contra eum, ut communem christiani nominis et patriae hostem, secundum decreta et constitutiones regni pari alacritate et promptitudine absque ulla tergiversatione ad contestandam eorum fidelitatem procedent. Quod si vero secus fieret, extunc omnes illi contrarium facientes eo ipso notam perpetuae infidelitatis incurrant.

Nec praetereundum, quod in toto tractatu pro Transylvanis et persona nostra nulla prorsus assecurationis et affidationis, (quae caput esset rei), mentio fit, quibus certificarent, admissis his articulis et conclusionibus, foederis et pacis conditiones ex partibus s. caesareae regiaeque maiestatis et suae serenitatis inviolabiliter observandas fore.¹⁾

Melyeket jól megruminálván és hánván vetvén, partim in privatis consilijs, partim in publicis, meggondolván, mind ennyi üdőtől fogván való veszedelmeteknek okai micsodák

---

¹⁾ Az Orsz. Art. Barcsay-féle példányában megvan eme pontok egykorú magyar fordítása.

voltanak, az megmaradásnak utát pedig hol találhatja fel kegyelmeitek.

I. Legelső kívánságunk ez kegyelmeitektől, hogy ezekre bátorságosan és finaliter resolválván magát kegyelmeitek, mit ✕
deliberáljon felölök, az hozzánk ide magyarországi gyűlésünkben kiküldendő atyátokfiai által minden bizonyos resolútiót és választ izenjen kegyelmeitek, és az mire ezekben reá nem akar engedni, kegyelmeitek categorice resolválja magát felöle, hogy az itt kün való végezésünk is egyáltaljában való uton viseltessék.

II. Másodszor, hogy az üdőnek mostani kételenséges állapotját, magatok megmaradását, kiváltképpen hogyha ugyan hadakozással kell magunkat oltalmaznunk, meggondolván, mennyivel hasznosb, jobb és nyugolmasb legyen hazáján kívül embernek hadakozni, arra idején korán legyen gondviselése az nemes országnak, hogy az magyarországi hiveink között az ő segítségék és hadok is idejénkorán jelen legyen, és a hol az szükség kívánja szolgáljon is. Tudom pedig az országnak romlott állapotját, erejek felett semmi rendet is nem erőltetünk, hanem olyképpen csak, hogy mind az otthon való s mind az végekben való vigyázásra reá érkezhessenek, valahova kívánatik, azokon kívül is, az kiket ide kijöni rendelünk.

III. Az egész székeliségről két ezer veresben öltöztetett gyalogokat kívánunk, jó puskásokat és két ezer válogatott jó lovas kopjásokat, nem úgy mint az elmúlt ősszel, hogy csak az szegínyeket és ruhátlanokat kénszerítsék kijöni erőszakkal az kapitánok, hanem az értékesét és válogatottát hozzák ki, az kik a szolgálatot messze földre inkább elbirhassák.

IV. Minden székekre, valamennyit az ország ezekben elintéz, hogy honnét mennyi jöjjön, azokkal azoknak az székeknek kapitánya ő maga személy szerint (Petki János uramon kívül) kijöjjön, és nekünk s hazánknak, az hol az szükség kívánja, ott szolgáljon.

V. Az egész százszágnak universitása az régi mód szerint most is az ezer fekete gyalogot okvetetlen megadja, mint-hogy noha az romlásban nekik is sok részek volt, de mégis istennek kegyelmességéből az erősségekben az városbeliek jobb értékkel maradtanak.

VI. Az nemesség az urakkal egyetemben minden vármegyékre, kinek kinek az ú elviselhető terhe szerint rendeljen és intézzon ötszáz lovast és ötszáz gyalogot. De minthogy az vármegyéknek falukon való népei ennyire elfogytanak, annak az ötszáz gyalogoknak megszerzésében az mennyi illendő lészen, az ország rendelje fel, hogy Kolozsvár, Deés, Torda, Maros-Vásárhely és Nagy-Bánya mennyi segítséggel legyenek. Várad és Debreczen exemptusok legyenek ezekből, mert szüntelen eddég is ezek népet tartottanak Várad alatt.

VII. Mind ezeknek gubernator uram ő kegyelme után, vagy készen tartására, mustráltatására, vagy megindítására az mi parancsolatunk után, mikor az szükség kívánja, mindjárást bizonyos generálist rendelünk, kiket ok nélkül és üdő előtt sem megindítani, sem fárasztani nem akarunk, de készen lételét minden órában az gyűlés után úgy kívánjuk, hogy valahova az szükség kívánja, mindjárást az haza és országunk szolgálatjára indulhassanak és érkezhessenek.

VIII. Miért hogy ezenkívül is otthonn, kiváltképpen az ország végeiben, sokfelé való vigyázás és gondviselés kívántatik, nem tudván az üdők magokkal mit hozzanak, és micsoda dolgok történhessenek, kiváltképpen ha hadainkval mi nekünk oda feljebb kellene innét távoznunk: az két ezer gyalog és két ezer lovason kívül rendeljen az ország még is Petki János uram tanácsunk által az székelésről ötszáz gyalogot és két száz lovast, kik gubernator uram parancsolatjára, valahova az szükség kívánja, vigyázásnak okáért vagy az végekben vagy közel az végekhez fenn legyenek. Azonkívül is penig az otthon maradó székeltség, mind penig nemesség fejenként, füstönként, oly készen és oly vigyázással legyen, hogy gubernator uram parancsolatjára okvetetlen a hol az szükség kívánja, szolgáltatthassák őket, és generálissok Petki uram, otthon maradó vicekapitánok által oda menjenek, vitessenek, a hol az szolgálatnak helye kívánja. Az aranyosszékiek is azonképpen az országnak otthon történendő szükséges szolgálatjáért honn maradjanak és gubernator uram parancsolatjára, vagy rész szerint vagy mindenestől kívántatik, ott szolgáljanak; nem csak nekünk, hanem magoknak szolgálnak evvel ő kegyelmek.

IX. Ez mostani hadakozásban Magyarország Erdélynek

is jó paisa lévén, minthogy ott benn kegyelmek szép csendességben fog maradni, az contributióról olyképpen gondolkodják kegyelmek, hogy ne csak ott benn az országnak sok szükségére, hanem az itt künn való hadaink fizetésére is, pénzzel értesen bennünket kegyelmek, vagy az megyesi rendelésnek formája szerint ugyanazon móddal nevelvén az adót, vagy külömb, hasznosabb és jobb módot találhat kegyelmek az dologban, arról oly igen serio és jó itelettel gondolkodják kegyelmek, hogy mind mi s mind az magyarországi atyafiak vehessük eszünkben azt, hogy ez mostani isten után való szabadulását, az közönséges megmaradást és honnotokban való nyugodalmat illendő szeretettel és becsülettel viseli szeme előtt kegyelmek, meggondolván, hogy jobb minden rendeknek kicsint kicsint, az mi lehetséges, az közönséges jóért adni és költeni, hogysem mint egyszersmind maga életével és szép hazájával mindenét elveszteni; mert az hadakozásnak, tudja azt kegyelmek, hogy az pénz nervusa.

X. Ugyan ezen okok níznek arra is, hogy az országnak több hasznos jövedelmének is megtöbbitése felől felette igen szükséges kegyelmeknek gondolkodni és bizonyost végezni, kiről mind gubernátor uramnak és administrátor uraméknak ennek előtte is irtunk; hisszük hogy ő kegyelmek az nemes országnak eleiben fogják támasztani; minthogy az contributiók az országnak pusztasága miatt ilyen keveset tesznek, felette szükséges és közönségesen hasznos erről kegyelmeknek az fiscus számára való hasznokat feltalálni és keresni, akármi uton és módon lehessen, ilyen extrema necessitas idejin, ugy mint az aranyváltás és czemmentek rendelése, börgyűjtés, kénkö, kéneső, arany, ezüst, réz bányák miveltetése, vashámoroké azonképpen, vagy egy vagy más helyeken legyenek azok. Az székeltség között is szép csendes alkuással, az ű kegyelmek szabadságok helyben maradván, ha mi afféle jövedelmek és helyek találatnak, kegyelmek országúl találja fel és rendelje el állapotjokat.

Nevezet szerint penig adták nyilván való hasznát előnkben, hogy ha az Maroson az sónak alá hordatását és szállítását magunk számára fognók, melyet igen is jóvállottunk, sőt szükségesnek itiltünk; arról is kegyelmeket intjük, végezzen

olyképpen, hogy az közönséges sőt egy avagy két czeller hasznáért kegyelmelek hátra ne hagyja.

Mind ezekről oly hasznos deliberatióját várjuk kegyelmeleknek, az ki mind országúl fejenként kegyelmeleknek s mind egész nemzetünknek jóvára és hasznára következzenek (*igy*); az ide kijövő és országúl küldendő követi is kegyelmeleknek mintathassanak és adjanak jó példát az itt künn való magyarországi hiveink előtt. Kire isten kegyelmeleket vezérelje, és gyülekezetit, végezését mindenekben áldja meg. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 9 mensis Martij anno domini millesimo sexcentesimo sexto.

Stephanus m. p.

Simon Pechy
secretarius m. p.

(Egykorú példány *Kolozsár város levéltárában.*)

XXXI.

1606. márcz. 21.

Meghívó az 1606 dpr. 4-ére hirdetett országgyűlésre.

Generose egregij nobiles et agiles domini amici honorandi, salutem et nostri benevolam commendationem.

Ő felsége levele érkezék, kiben parancsolja, mentül hamarébb, egy bizonyos napon és helyen ez országban generalis gyűlést hirdetnénk a hova ez országbeli urak, nemesek, vármegyék, székek, kerített és mező városok, minden rendek az előbbeni jó rendtartás és szokás szerint bizonyos atyjokfiat bocsátván, és az ő felsége akarattját, parancsolatját, mind az ő felsége kezeirása pecsét alatt való nekünk küldött propositiojokból, mind ez országbeli minden rendeknek szóló bekötött ő felsége leveléből megértvén, egyenlő értelemből az közönséges megmaradásra és jóra minden jót végeznénk; mely generalis gyűlést az ő felsége parancsolatja szerint ad feriam tertiam post dominicam Quasimodo proxime affuturam azaz szent György havának negyedik napján Kolosváratt végeztük celebráltatni; mely gyűlésnek napja akartuk volna, ha tovább haladhatott volna: de miért, hogy ő felsége is Kassán ad dominicam jubilare proxime venturam hoc est ad 16 diem Aprilis, generalis gyűlést végezett celebráltatni, ahová

ez országbeli urak, nemesek, székelység, és minden rendektől ő felsége bizonyos atyjokfiait kívánja bocsátani, ez okon tovább nem haladhatott; intjük azért kegyelmeteket szeretettel, ő felsége nevével hagyjuk is, kegyelmetek abbul az székből, az megírt napra Kolosvárra, a régi szokás szerint, teljes autoritással, tanusággal és értelemmel, bizonyos eszes és tudós atyjokfiait bocsássa ¹⁾ holott az uristennek segítsége velünk levén, mi is személyünk szerint, minden okvetetlen, az megírt napnak előtte jelen leszünk, az mikor az ő felsége parancsolatját megértvén, az közönséges megmaradásra és jóra az úrsten minden jót engedjen végezni kegyelmednek. Secus non facturi. In reliquo eadem diu valere cupimus. Datum Albae Juliae. 21. Martij. Anno 1606.

Generosarum egregiarum dominationum vestrarum amicus

Sigismundus Rakoczý m. p.

Külczim: Generoso egregijs, nobilibus et agilibus dominis capitaneo judicibus, vicejudicibusque regijs, potioribus primoribus, primipilis ac universitatis libertinorum Siculorum, sedis Siculicalis Udvarhely etc. Dominis et amicis observandissimis.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában.)

XXXII.

1606. máj. 17.

A kolosvári ápril 4-iki gyűlés törvényei.

Nos Stephanus dei gratia Hungariae Transilvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod pro parte et in personis procerum et magnatum universorum statuum et ordinum regni nostri Transilvaniae magnificus dominus Stephanus Kendi de Lona consiliarius noster, et comes comitatus Dobocensis, et generosus dominus Sigismundus Sarvasági de eadem, comes comitatus Thordensis, Lucas Trauznerus Colosvariensis, Joannes Gáspár capitaneus et judex regius sedis Siculicalis Marus, Stephanus Bedő capitaneus similiter trium sedium Siculicalium Sepsi, Kézdi et Orbai; prudentes item ac cir-

¹⁾ E szavak helyett a Petkyhez írott példányban köv. tétel áll:
» . . . kegyelmed is az megírt napra Kolosvártt jelen legyen.«

cumspecti Michael Fejér Coronensis, Bartholomeus Brassai Cibiniensis civitatum nostrarum senatores, legati videlicet et internuncii dictorum dominorum regnicolarum, plena cum instructione ad nos expediti, exhibuerunt nobis, et praesentaverunt certos quosdam articulos, postulantes a nobis debita cum instantia quatenus nos eosdem ratos, gratos et acceptos habentes pro ipsis dominis regnicolis in futurum valituros clementer confirmare dignaremur. Quorum tenor sequitur hoc modo:

Megértettük kegyelmes urunk az közinkben küldött propositiókból a német császárnak tractussiról való articulusokat s mind a felséged kívánságit. De minek előtte a felséged propositiójára resolváljuk magunkat, a császár ő felsége kívánságára a mennyiből Erdélyt concernálják, ilyen választ teszünk in genere:

(1) Miérthogy istennek nagy kegyelméből és kiváltképpen való providentiájából könyörülvén ő felsége sok nyomorúságos inségünkön, azokból való megszabadulásunkra felségedet minden reménység kívül állatta és felépítette, a ki az mi régi szabadságunkat helyre hozná, és megerősítené, mely szerint mi is országul sine cunctatione istennek hozzánk való kegyelmét megismervén, felségedet pari consensu eligálván, et uno ore, liberis suffragiis fejedelmünkké választók, és solemniter inaugurálók eleinknek régi módok és rendtartások szerint.

(2) Tetszett azért, hogy a császár ő felsége kívánságára való választ, kiket bizonyos követink által felségednek Kassára fel is küldöttünk plena cum instructione felségedre és annak bölcs tanácsára remittálnók ea spe, et fiducia, hogy ez hazának felséged idejében semmi fogyatkozást nem enged, sőt annak mind régi szabadságainak megmaradására igyekezik, effectumque dabit, hogy a liber principatusban és arra való szabad választásban semmi változás ne eshessék, kiből jövőendőben külömb-külobm praetensiók miatt az idegen nemzetségtől ujabban való nyughatatlansága és nyomorusága hazánknek ne következék.

(3) A mi tovább a felséged kívánságát nézi az hadakozás és contributió felől, a felséged kegyelmes akaratját a székely atyafiak akarván bételjesíteni, a két ezer lovas kopiást és két

ezer gyalogot megigérték. A szász uraim azonképpen az ezer lovagnak állatásáért bizonyos summát, melylyel felségedet contentálhassák.

Noha pediglen érti a nemesség, hogy felséged személye mellé 500 lovassal és 500 gyaloggal kívánja fejenként a régi fejedelmeknek szokása és rendelése szerint; de tekintvén az hazának ilyen iszonyú nagy romlását, pusztulását, a mennyire elégségesek lehetnek, minthogy ezelőtt való fejedelmeknek meg nem fogyatkoztak, azonképpen felségednek is minden tehetsége szerint minden időben szolgálni igyekeznek.

(4) Holott pedig rerum gerendarum nervus a pénz, noha nem tagadhatjuk szegénységünknek sok külömb-külföféle fogyatkozását, mindazáltal ebből sem akarván felségednek megfogyatkozni, a medgyesi generális gyűlésben végezett mód szerint igértünk felségednek minden ökörtől 32 pénzt, minden lótól 32 pénzt; apró barmoktól, úgymint: juhtól, disznótól, kecskétől 2—2 pénzt, marhátlan férfitől tizenkét pénzt, marhátlan özvegy asszonytól hat-hat pénzt. A mely embernek lábas marhája nincsen, hanem bora vagyon, egy öreg hordó bortól husz-husz pénzt, egy negyvenestől tiz-tiz pénzt; a kinek pedig mind bora, s mind lábos marhája vagyon, arról adjon adót, a melyikről adaja feljebb megyen, mely adót ad 1-mam diem Junii proxime venturi fogyatkozás nélkül bészolgáltatni igérünk.

A magyarországi uraink s atyámfiai, kik Erdélyhez incorporáltattak, ezen terhviselésre igérik magokat.

A szász uraim is a Medgyesen rendelt adó formája szerint azon napra capitatum egy-egy forintot ígérnek bészolgáltatni.

(5) Ezek felett végeztük egész országu, hogy semmiféle aranyot se porúl, se plékben, se ezüstöt ez országból kivinni, ez országban is az felséged auri capsora kívül aranyat váltani ne merészseljen sub amissione capitis, et universorum bonorum.

(6) Végeztük azt is, hogy senki se aranyat, se tallért, se dutkát, se egyéb numismát az felséged czimerén kívül ne merjen veretni praedicta punitione.

(7) Holott pedig az országok és minden birodalmak nem külömben törvényt nyel viseltetnek, mint fegyverrel oltalmaz-

tatnak, hogy a sok egymás ellen való hatalmaskodások, és el-
tűrhetetlen injuriák megszűnjenek, végeztük, hogy a törvények
*juxta contenta articulorum hactenus approbatorum, et in usu
existentium* folyjanak.

(8) A mely vármegyéken ispánok nincsenek, ő felsége
rendeljen főispánokat, az viceispánok rendelésében pedig
az főispán a vármegyével egyetértve, közakarattból tégyenek
viceispánt.

(9) Könyörgünk ő felségének ezen is, hogy a táblás mes-
terekkel és egyéb törvénytudó assessorokkal interim, míg
derékképpen ő felsége octavás törvényeket celebrálhat, meg-
építse; és ha a gyűlésen törvények nem lehetnének, egy bizo-
nyos terminust praefigáltasson ő felsége *per eos, quorum in-
terest, aut intererit*, holott az appellatiók és egyéb törvények,
kik hivatalban volnának, vagy lennének, *juxta articulos super
brevibus judiciis editos et ratificatos* megláttassanak, és ítél-
tessenek *excepta causa castelli Bolya, ratione occupationis
hactenus mota, vel in futurum movenda*, melyet ő felsége a
több halasztott dolgokkal maga békjöveteleig supportál.

(10) Noha pedig ő felsége Erdélyhez, mint édes hazájá-
hoz, kiváltképpen való affectussal minden engedelemre visel-
tetik, de miért hogy sok a szükség, és az uraknak és véghá-
zaknak, melyek immár meg is többültek, megtakargatása kén-
szergeti ő felségét, a nemességnek könyörgésére való kegyel-
mes tekintet mostanról ő felségének boldog időre kell ha-
lasztania, melyben az arenda engedelmeiből kegyelmesebb
választ tehessen.

(11) Küküllő vármegyének a görgényi só dolgából való
könyörgését kegyelmesen vévén a *dato praesentium compu-
tando*, megengedte ő felsége, hogy a sót egyéb aknákról ma-
gok szükségire büntetés nélkül hordhassák esztendeig.

(12) Az elveszett levelek és egyéb levélbéli erősítések
felől, miérthogy egyéb efféle derék dolgokat és az országnak
kívánságit ő felsége halasztotta az nagy istennek kegyelmes
engedelmeiből ő maga Erdélybe való bemenésére, az országnak
ebbéli kívánságát (*ne cui injuria fiat*) halasztotta akkorá.

(13) Az elbujdosott jobbágyoknak megkérésében az or-
szág végezését ő felsége kegyelmesen meghallgatta, és előbo-

csátja, hogy tudniillik városokról és székelységről kérjék meg mandatummal sub onere 200 florenorum. Ha meg nem adják, hívják az gyűlésre ad 1 diem comitiorum, és az actor ha akar doceáljanak de competentia, és az első gyűlésen non obstante eo, hogy az attestatio intempestiva, adjudicáltassék sine ulteriori processu.

Az lakságon az jobbágy kérdésben a megyesi articulus tartassék salvo, hogy miért a regaliák mind pusztulástól, s mind a só vágatásnak fogyatkozásától, igen haszontalanok, az ő felsége, és az ország szükségéi pedig igen nagyok, a mely sóvágók valamely aknára futottanak, akár kié legyen is, semmiképpen vissza ne vitethessenek.

(14) Történik gyakran, hogy tisztviselő szolgák mind nemesek s mind parasztok, uroknak nagy károkat tesznek, és vagy elszöknek, vagy a számadást külö-m-külobbféle tergiversatiókkal elkeringik. Efféléknek megbüntetésében azért a régi arról való articulus observáltassék.

(15) Az nyilván való adósságnak megvételében az 1596. esztendőbéli articulus, salvis tamen privilegiis liberarum civitatum, servatisque de jure servandis megtartassék.

Nos itaque praemissa supplicatione dictorum fidelium nostrorum dominorum procerum ac nobilium, aliorumque ordinum trium nationum praefati regni nostri Transilvaniae, et partium regni Hungariae eidem annexarum, medio praenominatorum ipsorum legatorum clementer admissa, praemissos universos articulos, modo praeallegato nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris, de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque et omnia ac singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes eisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, et illos et quaevis in eis contenta, principali nostra auctoritate acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus offerentes nos clementer quod omnia praemissa in omnibus punctis, clausulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios fideles subditos nostros, cujuscunque status et conditionis existant, observari faciemus, imo acceptamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Ac spectabili et magnifico domino Sigismundo Rákóczi supremo consiliario nostro, regnique Transil-

vaniae gubernatori, necnon comiti comitatus Borsodiensis praescriptas litteras nostras confirmationales sub authentico ejusdem sigillo omnibus ordinibus Transilvanicis extradari, publicari et emanari facientes plenariam et omnimodam dedimus damusque auctoritatem. Datum in libera civitate nostra Casoviensi die 17-a Maji anno domini 1606.

(L. S.)

(A M. Tud. Akad. birtokában levő Halmágyi-féle példányról).

XXXIII.

1606. máj. 24. (Ó naptár sz.)

Voruk Keresztes, Petkinek: a vegyes bizottság elmaradásának okáról.

Generose domine stb.

Adjuk értésére kegyelmednek az gyűlés dolgát, melyet akaránk szerezni itt az szél földön, ez két ország között lőtt sok szegénynek kárai felől, mely gyűlésnek napját rendeltük volt áldozó napjára az ő kalendarium szerint, mi ahoz tartottuk magunkot, kegyelmetek penig tartotta az újhoz. Ha kegyelmetek szintén eljött volt is, nem várakozott, hanem mindjárást eloszlott. Azért mi is egy néhány számú fő emberekkel az kiket ő nagysága, az én kegyelmes uram, ide a szélföldre rendelt, és mi velünk egyetemben jöttek az ő nagysága szegényi, az kiknek kárai vadnak az kegyelmetek országabeli emberek miatt, mely szegény emberek több immáron egy heténél, hogy itt várakoznak. Annakokáért kívánjuk kegyelmedet mint minekünk jó akaró barátunkat, szomszédurunkat, hogy ha kegyelmetek szintén eloszlott volna is viszontag öszevgyűljön, ezt értvén, hogy mi is kimehessünk kegyelmetek közibe és minden jót végezhezzünk ez két országnak kárai felől, az kinek minemű kárai volnának, eligazithatnánk, hogy az ki bűnös volna azok mint bűnösök büntettetnének, az ő bűnök szerint, az ki penig igaz leszen maradjon helybe. Hogy ha kegyelmeteknek akarátja leszen az eljövételre adja értésünkre, ha penig kegyelmetek el nem akar jöni, adja tudtunkra, hogy tudjuk mi magunkat mihez tartanunk; mert mi is sokat itt nem mulatozhatunk az országnak sok külömb, külömbféle gondjai

miatt, ezt adjuk kegyelmednek értésére; tartsa meg isten kegyelmedet. Datum in Tatros 24 die secundum vetus Maij. Anno domini 1606.

Generosae dominationis vestrae amicus et vicinus

Vornik Keresztes m. p.

Külczim: Generoso domino Joanni Petki de eadem stb. In Udvarheli.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egyl. birtokában),

XXXIV.

1606. j ú n. 7.

Rákóczy Zs. Petkynek: a moldvai ügyekről s Rácz György elfogatásáról.

Generose domine stb.

Az úristentől kegyelmednek minden jót egészséget kívánunk. Ez mai napon adák meg az kegyelmed levelét az többivel egyetemben. Akartuk volna az moldvai uraim is az szerint cselekedtek volna, mint az havasalji vajda emberi, az mint ez előtt is megirtuk. Tegnap napon érkezék megint embere Ráduly vajdának, ki most is itt vagyon az székelység szomszédságában is az szerint igazíttatnék, kiről kegyelmed minket informáljon az miképpen lehessen, tudjunk arra is napot végezni. Hogy az moldvai dologra térjünk, nem illenék az jó szomszédsághoz az fenyegetés, mely leveleket meg is tartsa kegyelmed, mindazáltal mindenkor azok az győzedelmesek, kik az emberteleneket emberséggel szokták meggyőzni, ha kegyelmednek tetszik, ne halaszson kegyelmed mi reánk, még újabban mi hozzánk bocsátaná boerját vagy emberét, végezzen kegyelmed velek, kiről kívánjon bizonyos levelet a hol hozzánk bocsátaná boerát ez levél alatt, avagy ez levél mellől eljönne boerja mi kegyelmednek tudására adjuk. De ha alkalmatosság adatván Vornik Kriszte mégis megtalálná, az úristen hírével hadjon napot kegyelmed, az előbbeni commissio szerint hivasson mindeneket, azokkal is legyen meg az jó szomszédság, hogy az országbeliek csendesedjenek, maradhassanak meg békességben. Jeremia vajda uram az mely levelet irt volt Nemes János uram által, ez levelemben kötve kegyelmednek küldöttem, ha

feleselnének ez levélnek mássát küldje az vajdának az részben az miben az határ igazításra nézendő, azonközben kegyelmedtől visszavárjuk az levelet.

Bedő uram pompálkodását is megértettük, kinek irtunk egy levelecskét, ha szükséges küldje meg kegyelmed, a hol nem, szaggassa el, akarnók ha ő kegyelme az igazsághoz tartaná magát, mi nekünk nem kellene az bajoskodás, sőt ő felsége után csak az legkisebb emberének is kedveskednénk, de ha okot ad ő vagy más, büntesse az úristen érdemek szerint.

Rácz Györgynek mostanában Szamosujvárbán Nagy Albert kapitánja vélem hogy Báthori Boldizsár helyén vagyon Kamuti Farkassal, ki majd ugyan kedvem ellen is lett eztén ez napon itt Fejérvártt Rácz Györgynek megtartóztatása, vasban veretése, de az mint ő felségének tetszett, úgy kellett lenni, az úristen az igazság szabadítsa. Mind ezek után kegyelmed jó vigyázatban levén, az mi jobb cselekedje azt, Vornik Krisztének elegendő válasza vagyon kegyelmedtől. In reliquo stb. Datum Albae Juliae 7. Junii 1606.

Generosae dominationis vestrae

amicus

Sigismundus Rakoczy m. p.

Kendi István uram érkezék az ő felsége pecsétes articulusával, kinek ha mássa kívántatik pecsétünk alatt kiadatjuk uram, ugyan szükséges is, ha másunna nem vitték kegyelmedhez.

Az székely kapitán uraimnak minden székre irtunk igen készen tartsák az uraimat. Kegyelmed is megintse, mert csak egy óra vagy egy nap az . . . . holott még a jó békesség szintén véghez nem ment.

Külczim : Generoso domino Joanni Pettky de Ders, serenissimi principis et consiliario ac generali uniuersorum Siculorum, et sedis Siculicalis Udvarhely capitaneo domino et amico observandissimo.

(Eredetiről, gróf Mikó Imre által vett másolatról.)

XXXV.

1606. jún. 13.

Székelv felségsértők és lázadók ügyében tartott rálomások.

Generose domine stb.

Kegyelmednek akarám tudtára adnom, mivel hogy kegyelmed parancsolá én nekem, hogy az Sáfár István szavaít azoktól az emberektől, az kik hallották hüt szerint megértet-ném s kegyelmednek tudtára adnám; én azokat az embereket előhívtam és hüt szerint való vallásokat megírtam, kik ez-képpen következnek:

1. Testis. Székely Balás, Dálnokban lakó lófő, juratus et fassus est hoc modo. Valánk Maxán az Kozma Keresztes házánál, jöve oda Sáfár István, hallám Sáfár Istvántól, hogy ezt mondá: még soha ezt nem hallottad, mert mostan az német császár mellé három koronás király támadott fel, kik ugyan meg is indultak, melyet rövid nap meg is hallotok; az hajdúságnak is nagy része elment Lengyelországba, s az többi is elmegyén, és azt mondja az hajduság, hogy nem szolgáljuk ez bestie lélek kurvát, mert nem fizet, mert eddig Bocskay király volt neve, de ezután Bocskoros István leszen ez bestie lélek kurvának neve. Varga János kérdé, kit szídsz István uram? s monda Sáfár István: nem hallod-e kit szídok, én is azt szídom a kit a hajduk, ez bestie lélek kurvát Bocskay István ő kegyelmét; s monda Varga János: nem iszom azzal egy pohárból, az ki az én kegyelmes uramot szídalmazza. Monda Sáfár István: én is bizony nem szolgálom, ha nem fizet, s a többi is nem szolgálják ő kegyelmét; rövid nap más hirt hallasz felőle s az ki nem fizet én is annak ellensége lennék; mondá azt is Sáfár István: micsoda állhatatlan emberek vagytok, hogy az kapitántokat gyűlésbe külditek s az alatt három kapitánt is választotok, s mondok, hogy ő felsége akarátja az, s nekünk az ő felsége akarátjához kell magunkot tartanunk.

2. Testis. Varga János, dálnoki lófő, juratus et fassus est hoc modo per omnia ut primus testis, hoc addito. Monda Sáfár István: hogy ha nem fizetne, én is ellensége lennék

mindjárt ez bestie lélek kurvának. Azt is mondá, hogy rövid nap mást láttok.

3. Testis. Kozma Keresztes, maxai lófő, juratus et fassus est per omnia, az mint az első és az második bizonságok.

4. Testis. Goczmaný Inre, maxai lófő, juratus fassus est hoc modo per omnia ut primus testis.

5. Testis. Szabó György, maxai lófő. Juratus fassus est per omnia ut primus testis.

6. Testis. Eosé Tamás, maxai falusbiró. Juratus fassus est ut primus testis.

7. Testis. Demeter Gergely, maxai lófő. Juratus fassus est, ut primus testis.

8. Testis. Maxaý János, régi veres drabant, ugyan Maxán lakó. Juratus et fassus est ut primus testis.

9. Testis. Maxaý László, ugyan maxai szabad székelý. Juratus fassus est per omnia ut primus testis.

10. Testis. Maxay Bálint, ugyan maxai szabad székelý. Juratus et fassus est, per omnia ut primus testis.

11. Testis. Kanyó Antal, léczfalvi lovag hadnagy. Juratus et fassus est per omnia ut primus testis.

12. Testis. Gyárfás István, léczfalvi, kézdiszéki hütös notarius, fide mediante hoc modo fassus est. Mikor Sáfár István bejőve az Kozma Keresztes házába, kezdénk oda ki való hireket tölle kérdezni, mondá azt Sáfár István, hogy az német császár mellé három koronás király támadott fel, ki felől rövid nap több hireket hallunk; mondá azt is, hogy az hajduságnak nagy része Lengyelországba ment, s az többi is elmennek. Ezenközben engemet Jankó Gáspárné kihíva az házból, és az menémű gyalázatos szókat ő felsége ellen szólott, azokat azért nem hallhattam; de hogy bemenék az házban, az kik ott benn voltak, nekem is megmondák annak utánna mindjárt, az mint feljebb meg is vallották: mondá azt is Varga János: erről én protestálok kegyelmeteknek, s úgy méne ki Varga János az házból. Azután hallám, hogy mondá Sáfár István azt: ez napokba ide is jönnek be, s mondám arról: az isten ne hozza ide, mert azok mia pusztula el Erdély, s mű is, s több helyek is.

Ez felől megírt biznyságoknak hűt szerint való vallásokat, az mű hűtünk szerint vettük be, melyet pecsétünk erőssége alatt kegyelmednek írva küldöttünk.

Irattuk Alsó-Csernátonban 13. die Junij. Anno domini 1606.

Az biznyságokat is ugyanakkor feleltettük meg.

Generosae dominationis vestrae

servitores

Nagy Menyhárt m. p.

Imecs István m. p.

Nagy István, hadnagy.

Külezim : Generoso domino Joanni Pettky, consiliario serenissimi domini principis etc. ac generali capitaneo universorum Siculorum. Domino nobis semper observandissimo.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában.)

XXXVI.

1606. jú n. 27.

Nemes és Kálnoky Pettkynek, Bedő jószágai elkobzásáról.

Generose Domine stb.

Miért, hogy parancsolta volt kegyelmed nekünk, hogy Bedő urannak minden helyeken való, mindenféle marháit felkeresvén ő felsége urunk számára foglaljuk, mi az kegyelmed parancsolatjához tartván magunkot, Kálnakra menvén, mindenféle lábas marháit, az kit feltaláltunk regestumban pecsét al . . . . . küldöttük. Azután . . . . . házait is eljárván, ott semmiféle marháját olyat nem találtunk az ki méltó lett volna felírásra ; Brassóból is mindeneket avagy kihozott, vagy ott oly helyre szerzett, hogy semmiképpen fel nem találhatók, az kit pedig feltaláltunk, azt is kegyelmednek írva küldtünk. Mindenféle marháit házától mihelt meghallotta, hogy Rác Györgyöt megfogták, elhordatta és sok külömb külömbféle helyekre szerzette. Gidófalván is egy atyjafiánál, egy tarisznya levelet, egy órát, etc. találtunk, melyről kegyelmednek jegyzést küldöttünk, irjon kegyelmed mit cselekedjünk felőlle. Izentünk kegyelmednek Jankó Jánostól szóval is, higgye meg kegyelmed szavát. Én magam megyek vala kegyelmedhez, de

egyik az, hogy paripáim mind elállottak, más az, hogy sok dolgok vadnak itt, kiket el kell igazítanunk, ha pediglen ugyan ki kell mennem kegyelmedhez, írjon kegyelmed, és mingyárást kimegyek. Kerezte Vornik irt Nagy Menyhártnak leveleket, melyekben mit írjon, kegyelmed megérti, mely dolog felől Bedőnek irt volt, kit felszakasztottunk, mindeniket kegyelmednek küldöttük, ezek uram nem semmi dolgok, mert felettébb urgeálják. Immár ha mi akarátja ezek felől, lássa kegyelmetek. Nem jó silentiumban praetermittálni, mindenről instruáljon kegyelmed, és ha kegyelmed parancsolja, mingyárást mentest megyek én magam is, csak írjon kegyelmed. Tartsa meg Isten kegyelmedet. Datum ex Sepsi Szentgyörgy 27 Junij. 1606.

Generosae dominationis vestrae.

Servitores et fratres
Joannes Nemes m. p.
J. Kálnoký m. p.

Külczim: Generoso domino Joanni Pettky de Ders stb.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában.)

XXXVII.

1606. jú n. 28.

Meghívó a júl. 13-iki fehérvári országgyűlésre.

Generosi, egregii nobiles et agiles domini, amici nobis honorandi salutem et nostri commendationem.

Mivelhogy ő flge szorgalmatosan parancsolja, hogy ő flge táblája jeles mesterekkel és törvénytudó assessorokkal az articulus continentíája szerint, megépítessek, annak véghezvitelére s egyéb közönséges jóra nézendő dolgoknak elrendelésére, az országbeli egynehány főuraiknak tetszésekből ad festum beatae Margarethae virginis proxime affuturum hoc est 13 diem instantis mensis Julii itt Fehérváratt partialis gyűlést végeztünk celebráltatni. Intjük azért kegyelmedet s ő felsége nevével hagyjuk is kegyelmeteknek, abból az székből a megirt napra az régi szokás szerint úgy mint partialis gyűlésben az megirt dolgoknak véghez vitelére ide Fejérvárra teljes authoritással tanosággal és értelemmel bizonyos atyjokfiát bocsássa, kiknek

jelenlétekben ő felsége s ez hazának javára adja az úristen jól végezhezzünk. Secus non facturi, et feliciter valeant. Datum Albae Juliae 28. Junii 1606.

G. E. N. et Ag. D. vrum

amicus

Sigismundus Rákóczy.

Külczim: Spect. Egr. nob. et agilibus capitaneis judicibus v. jud. regis item primoribus potioribus primipilis ac universitati libertinorum Siculorum sedium Sicul. Csik Gyergyó Kászon etc. dominis amicis honorandis.

(Eredetiről t. Mike S. ur gyűjtem.)

XXXVIII.

1606. júl. 13—16.

A fehérvári júl. 13-iki országgyűlés törvényei.

Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Rákóczi supremo consiliario nostro, regnique nostri Transylvaniae gubernatori necnon comiti comitatus Borsodiensis praescriptas literas nostras confirmationales authentico sigillo nostro munitas, omnibus ordinibus Transylvaniae exhibendas, ad confirmationem articulorum infrascriptorum plenariam et omnimodam dedimus, damusque auctoritatem. Datum in civitate nostra libera Cassoviensi die 17. mensis Maji. Anno domini 1606.

Nos Sigismundus Rákóczi de Vadász, serenissimi domini domini Stephani dei gratia Hungariae Transylvaniaeque principis, ac Siculorum comitis etc. consiliarius per Transylvaniam generalis capitaneus et gubernator, necnon comes comitatus Borsodiensis etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis et singulis, quod magnifici, generosi, egregii et nobiles regni hujus Transylvaniae exhibuerunt et praesentaverunt nobis quosdam infrascriptos articulos in partialibus eorum comitiis ad diem 13. mensis Julii anno domini 1606. ex edicto nostro hic Albae Juliae celebratis, conclusos, supplicantes nobis ut universos et singulos praescriptos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, usque ulteriorem suae serenitatis resolutionem, ratos, gratos et accepta habentes sub chyrographo, et sigillo nostro extradari dignemur. Quorum quidem tenor talis est.

Articuli dominorum nobilium regni Transilvaniae in partialibus eorum comitiis Albae Juliae ad 13 diem mensis Julii anno domini 1606. unanimi consensu conclusi.

Az nagyságod közinkben küldött propositióiból megértettük minemű szorgalmatos gondviselése legyen nagyságodnak nem csak külső ellenségtől való megmaradásunkra, mely fegyverrel szokott oltalmaztatni, hanem országunkban házunknál való csendes és békességes lakásunkra, egymás ellen való hatalmaskodások és injuriák megszüntetésére, mely az törvények által viseltetik. Hálákat adunk azért az úristennek, hogy ő szent felsége ennyi sok zűrzavar és háború után, a mi kegyelmes urunk és fejedelmünk által, kit reménységünk felett, az mi elveszett régi szabadságunknak felkérésére és megoltalmazására előnkben adott, országunkat ilyen állapotra hozta, hogy egy kevésé a törvények felől is, melyek egynehány esztendő-től fogva megszüntenek vala, gondolkodhatunk, nagyságodnak is, hogy országunk békességes megmaradásáért semmit magának nem kedvez, semmi fáradságát, szüntelen való nyughatatlanságát nem szánja érettünk, megszolgálni igyekezzük.

(1) Mivelhogy azért ő felsége a mi kegyelmes urunk az törvényeknek utat nyitott és azokat a törvényeket, melyek brevis processust illetnek, az articulusok tartása szerint folyásába bocsát, a táblának mesterekkel és assessorokkal megépítésit nagyságodra bizta, kit immár nagyságod meg is épített. Tetszett azért országúl, miérthogy a gyűlésen egyéb előttünk álló dolgokért törvények nem lehetnek, hogy ez jövőendő szent Bertalan apostol napjára Kolosvárárt, vagy a hol nagyságod alkalmasosbnak itéli, ha valami notoria turbatio el nem mulatja, terminus celebráltassék, holott minden causák, melyek itt Erdélyben, Magyarországnak idevaló részeiben, és székelységen a brevis szerint moveáltattak, meg-láttassanak.

A mely causák immár processusban vagynak, és az gyűlésre evocáltattanak, azok in eodem statu maradjanak és folyjanak. A kik pedig még processusban nincsenek, tehát nem csak a gyűlésre, hanem efféle terminusra is evocáltathassék.

Az evocatio pedig Erdélyben octavo die, Magyarország-

ban pedig 15-to die legyen az terminus előtt, hogy az in causam attractusnak is az admonitiónak késő volta miatt fogyatkozása ne lehessen.

(2) Az hol nagyságod az 500 lovagnak, s az 500 gyalognak elrendelését kívánja, hogy a szükségnek idején fogyatkozás nélkül, és jó módjával készen legyenek, végeztük azért országul hogy abba:

Fejérvármegye adjon és állasson 74 lovagot, 40 gyalogot,
 Küküllővármegye 42 lovagot, 20 gyalogot,
 Kolosvármegye 40 lovagot, 16 gyalogot,
 Thordavármegye 40 lovagot, 16 gyalogot.
 Dobokavármegye 30 lovagot, 16 gyalogot,
 Belső-Szolnok 32 lovagot, 15 gyalogot,
 Hunyad 12 lovagot, 10 gyalogot,
 Zaránd 8 lovagot, 6 gyalogot,
 Huszt, Máramaros 74 lovagot, 40 gyalogot,
 Közép-Szolnok 32 lovagot, 32 gyalogot,
 Kraszna 16 lovagot, 16 gyalogot,
 Bihar 35 lovagot, 25 gyalogot,
 Fogaras 35 gyalogot,
 Görgény 12 gyalogot,
 Kővár 18 gyalogot.

A városok pedig, úgymint Kolozsvár 54 gyalogot; Enyed 20 gyalogot; Thorda 10 gyalogot; M.-Vásárhely 50 gyalogot; Deés 10 gyalogot; Abrud-Bánya 5 gyalogot; Egeres 12 gyalogot; Nagy-Bánya 75 gyalogot; Kolos 7 gyalogot; Szék 3 gyalogot.

(3) Végeztük ezt is országul, hogy Kolozsváratt lött generalis gyűlésben lött végezés szerént, ha kik a követségre rendelt költség pénzt ekkédig meg nem adták, ha az olyan restantiákat ad 15. diem a dato praesentium az vármegye ispányi bé nem szolgáltatják, tehát in duplo maradjanak, melyet az ispányokon per omnia opportuna remedia ő nagysága gubernator urunk megvehessen, non obstante ullius praerogativa.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum nobilium praedicti regni Transylvaniae benigne annuentes et suffragantes praescriptos universos articulos eorundem omniaque et singula in iisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, sine

diminutione et augmento aliquali, usque ulteriorem suae serenitatis resolutionem acceptavimus, approbavimus et ratificavimus, quos interim, quo a sua serenitate superinde responsum habituri sumus, tam nos ipsi observabimus, quam per regnicolas regni Transilvaniae quorum interest, observari faciemus. Datum Albae Juliae 16-to die mensis Julii Anno Domini 1606.

(L. S.)

(A magyar Akadémia birtokában levő Jancsó-féle példányról; Bocskay megerősítése a Barcsay példányról van véve.)

XXXIX.

1606. júl. 6.

Rákóczy Zs. intézkedik a seregszemle megtartása iránt.

Generose domine stb. Salutem stb. Az úristentől stb.

Ő felsége mit írjon, az négyezer székely lovag és gyalog mustrálása és készenléte felől, az ő felsége levelének másátt abban az résziben, ezen levelünkben írva ígéről ígére kegyelmednek küldöttünk, mely így következik:

Az ország követi által mikor azokat ennek előtte bebocsátók, bőségesen irtunk vala kegyelmednek, az székelységnek és minden egyéb ott benn lévő hadainknak elkészítése felől, mostan immár, minthogy az végezett frigy napja Szent János napja is beközelget, és egyéb okok is kívánják az készenléte, akaránk ujfolag írni felőle kegyelmednek, hogy az négy ezer székelyt kiről ezelőtt is irtunk, mind lovagját, gyalogját mustráltassa olyképpen meg kegyelmed, hogy szömély szerént azok az kiknek ki kelletik jőni, legyen fölírva, az vének az regestrumban, hogy szolga és egyéb rend ki ne jőjjön, hanem az kit ott benn felírnak, szömély szerént itt künn is ugyan azon találtság; ezeknek, minden székökről hadnagyjok, kapitányjok meglegyen, és jó rendtartással szép szerrel legyenek. Az otthon való mustrálásnak az regestrumát, minekünk ide küldjék ki, hogy ahoz képest tudhassuk itt künn is őket megmustráltatni és minden kapitántúl, hadnagytól, ugy amint ott benn alája rendelték, tudhassuk előkérni ugyanazon embereket, az kik ott benn fel lesznek az regestrumban íratván, és minden órában oly készen tartassanak, hogy ennekutána való levelünkre megindulhassanak minden órában, és oda jöhessenek

valahová az szükség kívánja. Azért kegyelmednek, az ő felsége parancsolatja szerint, az székelységnek mustráltatására, és minden kapitánság alatt való hadnagyoknak, tizedeseknek és közlegényeknek, mind lovag, gyalognak neveknek regestrálására jó szép szerrel, s készenlételekre oly szorgalmatos gondviselése legyen, kit mind ő felsége kedvesen, mi is kegyelmedtől kedvesen vehessünk, s kegyelmed az maga böcsületiért s jó hire nevéért mindenekben cselekedje azt a mi jobb. Az új kapitányokat azonképpen megintse az készenlételre, ki ki az maga böcsületiért, s jó hire nevéért, viselje úgy magát, hogy mind ő felségétől jó hire neve foljon. Az Lippára való gyalognak elküldésére is, az ő felsége parancsolatja szerint, kegyelmednek legyen oly gondviselése, hogy az ő felsége végházának, azoknak hátra maradások miatt fogyatkozása ne essék. Tartsa meg az úristen kegyelmedet. Datum Albae Juliae, 6. Julij. 1606.

Generosae dominationis vestrae amicus

Sigismundus Rákoczy m. p.

P. S. Hiszszük azt, hogy kegyelmednek ez ideig is az székelységnek mustrálásának idején regestrálásokra gondja volt, ha azért az regestum készen vagyon, az ő felsége parancsolatja szerint, kegyelmed mentől hamarébb küldje kezünkben, hogy ő felségének kezébe juttathassuk, ha pedig készen nem volna, kegyelmed siessen minden székekről elkészíteni és ide küldeni.

Iterum P. scripta. A mint pedig kegyelmednél nyilván vagyon, ez jövő szent Margit asszony napjára, az kis gyűléscskére ide kell jöni, akkorra minden székek regestumát kezéhez vévén, hozza el vele, hogy ő felségéhez emberünket bocsátván, mentest küldhessük ki ő felségéhez.

Külcím. Generoso domino Joanni Petky de Ders, stb.

(Eredetije az Erd. Múzeum birtokában.)

XL.

1606. a u g. 26.

Rudolf bizonyítványa Kornisnak és Sennyeynek, hogy mily híven kitarottak mellette.

a)

Nos Rudolphus etc. Memoriae commendamus etc. Quod nos benignum habentes respectum ad praeclaram et sinceram

fidelitatem, ac constantium et fidelium seruitiorum eximia merita, fidelis nostri dilecti, magnifici Balthazaris Cornis (titulus) quae ipse sacrae primum regni nostri Hungariae corone et deinde Maiestati nostrae, a iuventute sua ad praesens usque in variis locis et confinijs ac particularibus et generalibus expeditionibus contra christiani nominis infensissimos hostes Turcas, hisce annis per nos susceptis et continuatis, diversisque arcium et locorum expugnationibus et recuperationibus, quibus proprio milite et vexillo cum laude non postrema interfuit intrepide et militariter, fideliterque et utiliter ac cum largae sanguinis sui effusione exhibuit et impendit. In diversis vero motibus, qui postmodum per hosce superiores annos provinciam Transilvaniae exagitarunt, parentem suum in nostro fideli obsequio perdurantem, amisisse, captivitatem tribus vicibus patienter tollerasse, et quinque in exilium relegatum fuisse, fidedigna relatione certo intelleximus. Quibus omnibus per dictum Balthasarem Cornis utiliter et infracto animo perpensis et exantlatis, ut ad extremum etiam, sinceram suam fidelitatem et constantiam nobis testatam fecerit, universa sua bona cum pretiosa suppellectili, in ipsa Transilvania existentia, imo uxorem cum liberis relinquere maluit, quam a fideli nostro obsequio deficere et separari. Quod quidem constantiae et fidelitatis suae nobis praestitae praeclarum testimonium ad gratam posteritatem laudabiliter transmittendam, praefato Balthasari Kornis, uti optime meritus est, clementer dandum duximus et concedendum, immo damus et concedimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in arce nostra regia Pragensi, vigesima sexta die mensis Augusti 1606. Regnorum etc.

b)

Nos Rudolphus etc. Memoriae commendamus etc. Quod nos inducti virtutibus ac fidelium et constantium seruitiorum praeclaris meritis fidelis nostri nobis dilecti magnifici Pangratii Sennieÿ (titulus), quibus sese nobis a longo iam tempore et praesertim benigne a nobis suscepta provinciae Transilvaniae gubernatione, gratum et acceptum exhibere et praestare studuit, atque in omnibus adversis et perniciosis motibus, qui ali-

quamdiu et regnum nostrum Hungariae et ipsam Transilvaniam dire pervagati sunt, in sincero ac fideli nostro obsequio pollicitis ac promissis omnibus exclusis, sine vacillatione constans et immobilis perstitit, in rebus et bonis suis, quae ibidem ampla habuit, illaque unacum uxore et liberis propter Nostram Maiestatem datamque nobis fidem reliquit, ingentia damna passus est, captivitates et diversa exilia forte animo toleravit et pertulit, sanguinemque etiam profundere non dubitavit ac omnia strennui militis ac fidelis servitoris munera et officia abunde praestare et exhibere non omisit. Quae omnia cum sint laudis praeconio dignissima, hoc constantiae et fidelitatis suae nobis praestitum praeclarum testimonium, ad gratam posteritatem laudabiliter transmittendum, praefato Pangratio Sennieÿ, uti optime meritus est, clementer dandum duximus et concedendum, imo damus et concedimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum in arce nostra regia Pragensi, vigesima sexta die mensis Augusti 1606. Regnorum etc.

Das ist auf beuelch der herrn gehaimen räth, vnnd nichts annderes geferttigt worden, wie er herr Sennieÿ auch selbst bezeugt, das er ausser dess nichts annders inn hemnden hab.

(A bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

XLI.

1606. o k t. 3.

Az Erdély és Oláhország alattvalói közt fenforgó ügyekben kiküldött nemzetközi bizottság határozata.

Mi Petkÿ János urunknak ő felségének tanácsa, és az egész székelységnek generalis kapitánya és Mikes Benedek, Orbai széknek fő királybirája, Ferencz Geréb, és Nemes Balás Fejérvármegyében fő emberek és commissariusok, Magyarországnak és Erdélynek fejedelmének és székelyek ispánjának parancsolatjából, és erdélyi gubernator uram ő nagyságától az havasalföldiek közt Erdély és Erdélyhez tartozó helyek közt való igazgatásra, teljes authoritással rendeltetett személyek, és Mirislau Logomfett, és Bale Posztetnik, az nagyságos

havaselői vajdától, ezen dolognak igazgatására, teljes authoritással bocsátott személyek:

Adjuk emlékezetére mindeneknek, az kiknek illik, mostaniaknak és jövődöbelieknek, ezen mi jelen való levelünk rendiben, hogy közönséges végezésből, hoc anno millesimo sexcentesimo sexto, tertia die mensis Octobris, Brassó városában gyülekezvén, az két ország között való huzások, vonások és károk eligazítására ilyent végeztünk: tudni illik mioltától fogva havasalföldi Ráduly vajda ő nagysága, az mi kegyelmes urunknak hittel kötelezte volna magát, az oltától fogva való károsok mind két felől szemben állván, minden eddig esett egyenlenségeket, huzásokat, vonásokat, tolvajlások, szépen egymás között elrendelvén, egymás között ilyen alkudozásra hoztuk, hogy az minemi huzások, vonások, tolvajlások és károk, az ő felsége bejövetele után estek az két országbeliek között, annak eligazítására egy bizonyos napot rendelünk, Haller Gábor uram megjövetelekor, kire tartozzanak az havasalföldi kárvallott emberek, azonképpen innét is az erdélyi kárvallott emberek Havaselföldébe tartozzanak és törvény szerint mind két felől az károsoknak satisfactiot tegyenek az brevis processus szerint, hogy ennek utánna, senki az Erdélyhez tartozók közül havasalföldi határában erőszak szerint semminemü kárt ne tegyenek, semmi időben, és semmi okon se pedig törvény előtt semminemü tartások ne legyenek, azonképpen Havaselföldéből Erdélyhez tartozóknak semminemü erőszak szerént való kárt ne tegyenek, sem tartásokat törvény előtt, sőt az előtt való esett dolgokról is, az melyek egy fejedelemség alatt este nek törvény szolgáltatassék egymás között, ezt is hozzá tevén, hogy mikor az két országbeliek mennek törvényt egymásra, nulla procrastinatione et prolongatione facta az helyek tisztartója ahol az patrator megtaláltatik törvény szolgáltatassék, és satisfactio tétessék, sőt pedig, az mely nemes ember vagy bojér, akárminemi renden való ember, latrot tartana jószágában ha megbizonyosodik, fejét, marháját veszesse el érette; az havast is az előbbi határ alatt járják mind marhástól az két országbeliek, ha pedig egymás határiba bemennek, úgy szokott jövedelmét megadják egymásnak; mely mi végezésünk, hogy állandóbb és örökösbb legyen, végeztük egy akaratból,

hogy valaki ennek az mi végezésünknek felbontására okot adna, akár nemes ember, akár bojér s akár nemtelen, s akár minemű rendbeli ember legyen, az is az feljül megirt poena szerint, fejét marháját veszesse el; mely dolognak erősségére, és bizonyosságára adtuk ez mi jelenvaló levelünket pecsétünkkel és az kik írást tudtunk kezünk írásával megerősítvén. Datum in civitate Corona, die et anno supranotato.

Joannes Pettky m. p. Benedictus Mikes m. p.

Franciscus Geréb m. p. Blasius Nemes m. p.

A harasalföldi két követ aláírása cyrill betűkkel:

× Mirislau.

× Balo Posztelnik.

(Az eredetiről gróf Mikó Imre által vett másolatról).

XLII.

1606. n o v. 10.

Bocskay, Pettkynck: Erdélybe készülvén a szükséges intézkedések megtételét kéri.

Stephanus dei gratia Hungariae Transilvaniaeque princeps ac Sicularum comes etc.

Generose fidelis nobis sincere dilecte. Salutem et gratiam nostram. Erdélynek fogyatkozott állapotját s Fejérvárnak is pusztulását kegyelmed igen jól tudja és látja, ide ki pedig istennek kegyelmességéből az békesség meglévén, Fejérvárra kegyelmetek közibe, itiljük nem sokára be kell mennünk, a hul mind magunkat, s mind pedig udvari mellettünk levő szolgálunkot miképpen kellessék ez mostani pusztaságba naponként egy hertelen táplálnunk, kegyelmed megítélheti, ahozképest a székely atyafiakat közönségesképpen, nem úgy, hogy szokássá menne, az vagy ez ugyan törvények lenne ez után, hanem kérelem szerint kényszerítetténk (többször efélével meg nem bántván) megtalálni valami jóakarattjok szerint való élésnek adása felől, melyet kegyelmed az székeknek irt levelekből is megért. Azért kegyelmed annak az élésnek felvetését, felszedését és helybe való hordatását ne bizza se az kapitánokra, királybírákra, hanem ha mire mennek székül rendeljék el, és ugyan az szék választásából bizza oly meghitt emberére az

széknek, ki ugyan abba a székbe, melybe az élés felvételik, az széktől rendeltetett bizonyos helyre fideliter comportálja, és mindaddig ott legyen, sohva senki addig abba esván, vivén valameddig tőlünk az széknek tanosága nem leszen hova vigyék: de kegyelmed azt is eleikbe adja, az időhöz képest, ne csak buzát és abrakot, hanem értékek szerint valami vágó baromnak és egyéb élésnek is szerét tegyék. A felett szándékunk az, hogy valami mezei madaraknak való kertet is szerezzünk, kegyelmed is azért maga ebben kedveskedhetik nekünk, tegye szerit valami négyszáz fogolynak a mellett egyébféle madaraknak is, és elevenen azokat tartatván írja meg nekünk mennyi lehet és annak utánna tanuságot adunk felőle, hova küldje, láthassuk mi is valami hasznát a kegyelmed tisztinek. Bene valeat. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi, die 10 mensis Novembris 1606.

Stephanus m. p.

Simon Péchy m. p.

Külszín: Generoso domino Joanni Pettky de Ders, consiliario, ac universitatis Siculorum nostrorum generali, sedisque Udvarhely capitaneo, eiusdemque sedis judici regio, etc. Fidei nobis sincere dilecto.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában).

XLIII.

1607. j a n. 2—7.

Intézkedések Bocskay halála következtében.

a)

Generose domine *stb.* Servitiorum *stb.*

Szivünk szerint kívántuk volna az mindenható istentől, hogy kegyelmednek, az mű kegyelmes urunk fejedelmünk felől, örvendetesebb hirt irhattunk volna, de mit tehetünk rólla minyájan az halálnak igája alá lévén vettetvén, ő felsége is abból istentől rendeltetett határát oráját által nem hághatta, ez elmúlt pénteken viradólág öt órakor, azaz huszonkilenczedik napján Decembris, ez árnyék világból kivétellett; mely dolog, noha az mostani állapotunkhoz képest, felette keserves és félelmes is egész nemzetségünknek, de az minemű móddal

országát és birodalmát ő felsége hatta, és reánk méltatlan hiveire bizta utolsó akaratját, és testamentumát, noha kegyelmednek most üdö előtt azt mindenestül meg nem jelenthetjük, de oly bölcse rendelése vagyon ő felségének minden állapotok felől, mi tőlünk kétség nélkül el higgye azt kegyelmed, hogy ha azt az utat minnyájan egyes szívvel követjük, oly áldása száll reánk az szent istennek az enniét, hogy az minemű bátor-ságos állapotunkat remélhattuk éltében, az ő felsége atyai gondviselése alatt, holta után azon az formán, a melyet éltében adott örökösobb megmaradásunkat, és hazánk nagy javát feltalálta. Azért az mi kicsin hivatalunk szerint, minthogy kegyelmetek vérenek tagjának és atyafiának tartjuk magunkat, mi is hazánk javát teljes tehetségünkkel keressük, nagy szeretettel intjük és kérjük kegyelmedet, kegyelmed az új változáson meg ne induljon, és valami nyughatatlan elméjű embereknek szaván tanácsán ne járjon, az ő felsége fejedelmi becsületit, sok hasznos szolgálatjáért, kiváltképpen míg teste az föld kívül leszen, szeme előtt viselvén, addig legyen vigyázásban, se egy felől, se más felől semmi zürzavarra ok ne adattassék, holott még éltében az mely hazánk és egész nemzetünk javára elegendő gondviselő és successor felől ő felsége gondolkodott, kin hiszszük, hogy az közönséges megmaradásért az kegyelmed szive is meg fog csendesedni, annak fejedelemségéről való assecuratoria levelet az török császártól meghozatta és kezünkél vagyon; és minthogy temetését ő felsége Erdélyben kedves hazájában Gyula Fehérváratt rendelte, azt az kevés üdöt kegyelmed várja csendesen, mint szintén éltében ő felségének, hasonló becsülettel hallgasson gubernátor uramtúl ő nagyságátúl; mikorra lehessen penig az ő felsége becsületes testével oda be való megindulásunk és az országhoz közelgetésünk, ennek utánna vagy magunk leveleiből, vagy gubernátor uramtúl, tudására leszen kegyelmednek. Csak hogy mégis felettel szeretettel kérjük kegyelmedet, az közönséges megmaradásért, addig mindenektől legyen csendességben. Ez alatt penig kegyelmed kiváltképpen ott Erdélyben, és mind az két Oláhországra vigyázzon, hogy valahonnan valami véletlen háboruságra való ok ne adattassék. Tartsa meg Isten kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum Cassoviae, die 2. Januarii. Anno domini 1607.

Ejusdem generosae dominationis vestrae

servitores et amici.

Petrus P. Alvinci

regiae civitatis Cassoviensis nec non
aulae serenissimi principis conciona-
tor, m. p.

Paulus Örvindi,

consiliarius et thesaurarius m. p.

Simon Péchÿ, m. p.

secretarius.

Suae serenitatis testamentarii.

Külczim : Generoso domino Joanni Pettky de Ders, stb.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában).

b)

1607. j a n. 2—7.

Magnifice domine amice nobis observandissime servitiorum stb.

Elvöttük az kegyelmed levelét, kiben mit írjon az vármegyéknek és az hajduknak állapotja felől, bőségesen megértettük. Ez kegyelmed industriáját nem csak javalljuk, hanem dicsérjük is, és kedvesen is vesszszük kegyelmedtől. Intjük is kegyelmedet szeretettel arra, ennek utánna is, ha mi afféle dolgot és egyenetlenséget érthet kegyelmed, adja értésünkre, tudhassunk idején korán róla gondot viselni. Azért mivelhogy az mi boldogult kegyelmes urunkkal, fejedelmünkkel, és az hajdú vitézekkel hazánk, nemzetünk szabadsága mellett egyaránt kötöttük fel kardunkat, felette nagy hálátlanság volna mi tőlünk és az egész országtól, ha ő kegyelmeket abban az állapotban, a melyben a mi kegyelmes urunk fejedelmünk az országgal együtt hagyta ő kegyelmeket, ha meg nem tartanók, isten előtt is nagy bűn volna, sőt kegyelmed eleikbe adja ő kegyelmeknek, s meg is mutassa ez levelönket, hogy mi a mint ekkédig ő kegyelmekkel együtt fogtuk minden dolgainkat, ezután is mi atyánkfainak, barátainknak tartjuk ő kegyelmeket, velek élünk halunk, és együtt is akarunk hazánknak szolgálni.

Immár megírtuk azokba a vármegyékbe és helyekbe, a melyek felől kegyelmed emlékezik, hogy vesztegségbe legyenek, és a vitézeket böcsületbe tartsák, és vélek éljenek, mint atyjokfiával és barátjokkal; tudjuk különben is nem cselekednek, mert ha ki mód nélkül mit cselekedik, módot keresünk abban, büntetlen nem marad.

A mi az széna dolgát illeti, avval örömost kedveskednénk kegyelmednek, csak hogy én nekem Nyári Pálnak szinte úgy vagyon szénából dolgom; Jászón a mi kevés szénám volt, az ő fölsége lovaira költ, másutt a mi kevés vagyon, félig ült a vízbe, mindazáltal megláttatom, mennyi leszen, és kegyelmedet, azon leszek, nem hagyom részetelen belőle. Bene valeat. Datum Cassoviae die mensis Januarii, Anno domini 1607.

Servitores et amici

Paulus Nyári manupr.

Georgius Széchy. m. p.

Kélcím: Magnifico domino Ludovico Rákóczy, certorum militum inferioris Hungariae generali campiductori, arcisque et praesidi Calloviensis supremo capitaneo etc.

Domino et amico nobis observandissimo.

(Eredetije: Orsz. levéltárban.)

c)

Generose domine stb. Servitiorum stb. Legyen az szent Istennek stb.

Nagy csapása róllunk az szent istennek ugyan soha nem szünik, hogy ennyi változásokkal ilyen félelmes állapotunkban untalan akar gyötreni. Az mely fejedelmünk kegyelmes urunk nemcsak Erdélyt tudta kivenni az némöt kezéből, hanem Magyarországnak is régi szabadságát meghozá, kit mind az két császár félni, böcsülni tud vala, és ennyi romlásunk után örökös megmaradásunkra egyetlen egy reménségünk vala, im az szent úristen közüllünk kivivé, az pápista és némöt practika miatt, méreg miatt lön halála. Az sok jó szerencsés péntöki után, utolsó péntekjén 29. die Decembris, szüntén hajnalban öt órákkor revé ki az úristen ez világból. Valóban igaz magyar, és bátor szívü vitéz ember, sok dolgokban forgott ex-

perientiák miatt oly észszel okossággal bíró vala, hogy mind mostan élő királyok császárokat bátor eltekintsünk, s mind elmúltakat, bizony ebben az időben nem egy koronát, sem kétőt érdemlett volna ennek a feje. Az régiak köziben is bizony amaz hazájok szerető ritka virtusu emberek közzé számlálhatják, mert csak hazájának szolgálhatott, életét akármely iszonyú szerencséknél sem kíméllette, de minthogy halandó ember volt, és életének határa ez időre tétetött volt, nem tehetünk rólla, ettől meg kellett válnunk etc. Vagyon immár gondunk, akik ő felségétől árvákká marattunk a míg éljünk hazánk és nemzetünk javának fölkeresésére; reám méltatlan hívére ő felsége bizony nagy gondot hagyta, több társaimmal egyetemben. Istentől kívánom, hogy mind az ő fölsége jó emléközettel való böcsületire, s mind magunk jó hírére, nevére vihessük véghez. Több aprólék gondviselések is noha tudom, hogy fáradsággal mennek véghöz, de az országos gondok közzül elhittém semmi egy nagyobb nem léssen, mint a kire mindeneknek elméje egyszerűsminde mingyárást folyamodék: kit állathassunk helyében olyat, ki ha hasonló nem lehetne is, de hazánknek örökös és közönséges java legyen meg általa.

Az fejedelemségöt nem tudván az emberek mi állat legyen, itt az mi földünkön, hanyat homlok mind méltó, s mind méltatlan keresi; egynéhány paraszt vérontó tirannust, ki azt fegyverrel vötte magának, elforditá az hazafiainak industriája, de úgy tetszik, ha az Sina országbeli törvény observáltatnék az mi hazánkban is, hogy tized napig mikor fejedelmet választanak, megkiáltják publice kicsoda az a ki fejedelemséget kívánna, ha két vagy három száz válik is kik competitorok lesznek, minden nap egyet-egyet fölakasztatnak benne, szerencsére nem tudván kin esik az, ugyan mind az tized napig leszen kérője az fejedelemségnek, és osztán az tizenegyediken válasszanak edgyet. Az mi tudatlan nemzetünk is úgy fut arra mint ha minden java az világnak abban volna: maga ha jó itelettel tudhatna arról gondolkodni, megzabolázná arra módnélkül való ügyeket; mely dologból elhittém mint ilyen időben kegyelmed az én tetszésemet is örömet értené, minthogy az állapotokat most itt mű jobban értjük. Azért bizonyosan irhatom és biztathatom avval kegyelmedet, hogy valamit az mi kegyelmes

üdvezült urunknak halálában elvesztettünk, ha azt az utat követjük a kit minekünk tanácsúl ő felsége halálakor adott, mindeneket azon megtalálunk, országunknak és nemzetségünknek örökös békeséges megmaradását az két császár között, hogy egyiktől se bántassék, bátorságos állapotját, határának nemcsak apadását, hanem inkább nagyobbra terjedését. Higyen kegyelmed uram énnéköm, higyen hogy csak ezen az uton látom én nem máson az mi megmaradásunkat. Nem is kénszerit az mi kegyelmes urunk hagyása senkit is az libera electio ellen, sőt azt ő maga állatta, csak jó tetszését és tanácsát utolsó óráiban olyat akarta megmondani az országnak, kiből holta után is jó emléközeti maradhasson; evvel az országot testamentariummá nem tőtte s nem is tehette, mű sem engednök azt meg hazánk szabadsága ellen, nem is hagyott volna ebben ő felsége olyat, ki magának is gonosz emléközetire lehetne, nem is nízott ebben ő fölsége sem atyafiuságra sem barátságra, megérti kegyelmelek az után is, hanem csak az közönséges jóra. Inkább ha valaki ez változás alatt fegyverrel ügyeköznék ennek elkapására, kiváltképpen, minthogy pinzetlenek a mi uraink, aki hajdusággal egyéb préda-igiréssel akarna erre menni, a volna az mi hazánkuk rontója és szabadságunk ellen törekedő. Kegyelmedet azért csak erre këröm s intöm szeretettel, ha valaha hitele volt szómuk kegyelmednél, most ebben is fogadja meg jó tanácsomat, minden nyughatatlan elméket tartson semminek, éltess másokat is jó tanácsoddal, legyenek csendességben minden rendek, várják el az ő fölsége temetésének idejét, és hallják meg az ő fölsége jó tetszését, sok szolgálatjáért érdemelje akár csak ezt meg az országtúl, legyen egy vox holta után is közöttök, és legyen első, ha javallják jó: ha nem istené az fejedelem választás. De ez oly, meg-higye kegyelmed, a kit a két császár igen akar, helyén és erejében hagy, még éltében mind az kettőnél commendáltatott, nem leszen enyette senkitől tartásunk, csak valami Békésünk ne támadjon magunk közzül, ez ennyett az romlott hazánk megmarad és megépülhet és minnyájan mostani keserüségünket elfelejthetjük. Kiben tudván az emberek között az kegyelmed tekintet, ha szüve szerént forgolódik és szolgál, istennél bizony igen kedves és irgalmatosságos dolgot

cseleköszik, ha az nyughatatlan elméket meggátolja hazánknak örökös hasznára, s megmaradására leszen. Maga is penig én spondeálok kegyelmednek, kiben mind az ő fölsége hagyásából, s mind különben sok jó módom vagyon, hogy méltó jutalmát ilyen hasznos fáradságának el nem veszti. Jó választ és bizonyos hirt várok kegyelmedtől mindenekről. Tartsa meg az úristen kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum Cassoviae die 4. Januarii. Anno domini 1606. (*sic 7 h.*)

Generosae dominationis vestrae

Servitor paratissimus et frater

Simon Péchÿ m. p.

Suae serenitatis testamentarius.

1. P. S. Vontatásban ez dolog sokáig nem leszen, innét való megindulásunkat ad primam diem Februarii rendeljük, azután két hétre ott benn leszünk és az temetéskor istennek szent áldásából, mindeneket jól elvégezzünk.

2. Balassÿ Ferencz urammal közölje ez levelemet kegyelmed, értsen egyet ő kegyelme is velünk, ne pápáskodjék, nem leszen kárára ő kegyelmének én tőlem higgye.

3. *Egy a levélben lévő czédelátskán:*

Szerető Pettkÿ uram. Az mint Balassÿ uramnak is eleiben attam én tőlem kegyelmed ne várjon semmit, mert huszonnégy mélyföldet jönni menni, irogatni, nagy haladékot veszen fel, jobb egy avagy két embernek tartoztatásban lenni, hogy sem mint az ország felháborodjék, ha százat írnék is, ugyan csak csak ez az summája, az mi az ő fölsége, az ország java, cselekedje azt kegyelmed.

Külsőim: Generoso domino Joanni Pettkÿ de Ders, stb.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában).

d)

Generose domine stb.

Kegyelmednél is nyilván lehet az efféle állapotba interregnumba gyakorta némely nyughatatlan elméjű emberek szoktanak egymás közt, azonképpen külső szomszéd országokba is levelek és követek által háboruságra való alkalmatosságot és okot keresni. Mivelhogy pedig kegyelmed abba a helybe gene-

rális kapitán, mostan felette szükség kegyelmednek megmutatni, hogy kegyelmed haza fia, nemzetének és hazájának szeretője. Azért mind otthon az egymás közt nyughatatlankodó emberekre, s mind pedig az Bereczki utra és több ösvényekre, igen reá vigyáztasson, hogy ha valakik mi kivüllünk, az ide ki való tanácsurak, gubernator uram kívül, vagy innen kívül, vagy pedig onnan Erdélyből, követek és levelek által valamit akarnának indítani, azokat kegyelmed megfogassa és gubernator uram kezébe kiküldje. Ezzel mutassa meg kegyelmed, hogy tisztinek megfelel, és ilyen interregnumba való jó gondviselését, vigyázását, az jövődöbeli fejedelmünk is nemcsak jó neven, hanem barátságosan is veszen kegyelmedtől. Az mely élés felől ő felsége megtaláltatta vala az atyafiakat, kegyelmednek arra is legyen gondja, el ne tékozlódjék, hanem legyenek egy bizonyos helybe, a hul ekkedig voltak, mert az országnak fogyatkozott állapotjához képest, az jövődöbeli fejedelemnek is megkelletik. Az temetésre pedig, minthogy felesen fogunk bemenni, azután megírjuk, hogy felét Fejérvárra kihozzák, a felénél ő magok a jövődöbeli fejedelemnek kedveskedhetnek. Bene valeat. Datum ex libera civitate Cassoviense, die 7 mensis Januarij. Anno 1607.

Generosae dominationis vestrae

servitores et amici benevoli

Petrus P. Alvinci m. p.

Paulus Eorvindi thesaurarius m. p.

Simon Pechy m. p.

Secretarius. Suae Serenitatis testamentarii.

Külczim : Generoso domino Joanni Pettky de Ders, stb.

Cito citissime. Ad proprias.

(Eredetije az Erd. Múz.-Egylet birtokában).

XLIV.

1607. j a n u á r 12.

Meghívó a jan. 22-iki részgyűlésre.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Az úristentől kgdnek minden jótegeztséget kívánunk. Mivel hogy oly kiváltképen való dolgok jöttek előnkben, kik-

ben az kgd jelenléte igen kívántatik, melyben haladék sem lehet, kgdt kérjük s intjük is szeretettel mint jó urunkat barátunkat ez jelen való januarius hónap 22-ik napjára jőjjön Kolosvárra, holott az mi dolog leszen kglmeteknek eleiben adván a mi jobb azt cselekedjék. Secus non facturus. De reliquo eandem bene valere cupimus. Datum Claudiopoli 12 Januar. 1607.

M. D. Vrae amicus

Sigismundus Rákóczy m. p.

Külczim: Mag. D. Balthasar Kornis ser. Dni principis consil. etc. domino et amico observandissimo.

(Eredetiről a Mike S. úr gyűjt.)

XIV.

1607. j a n. 22.

A kolosvári országgyűlés törvényei.

Nos Sigismundus Rákóczy de Felső Vadász, regnorum Hungariae et Transylvaniae consiliarius, nec non generalis capitaneus, gubernatorque regni Transylvaniae, et comes comitatus Borsodiensis etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod pro parte et in personis dominorum procerum et magnatum, universorum statuum et ordinum regni Transylvaniae exhibiti sunt nobis et praesentati certi quidam articuli in conventu partiali Claudiopoli ad diem 22. Januarii anni 1607. celebrato unanimi consensu conclusi, supplicantes nobis debita cum instantia, quatenus Nos eosdem ratos, gratos et acceptos habentes, pro ipsis dominis regnicolis in futurum valituros benigne confirmare dignaremur, quorum tenor sequitur hoc modo:

Articuli dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum et ordinum, trium nationum regni Transylvaniae in partialibus eorum comitiis Claudiopoli ad diem 22. Januarii anno 1607. ex edicto illustrissimi domini gubernatoris celebratis unanimi consensu conclusi.¹⁾

¹⁾ Ez a kifejezés Teutsch sup. ur példányában hiányzik.

Mérthogy az szent istennek akaratja ez volt rajtunk, hogy ez mi kegyelmes urunkat, fejedelmünket ez világból kivette, melynek halálával szegény respublicánk csak most is micsoda változás alá kezdett jutni, érezni kezdetünk, miért hogy csak most is scissio kezdett lenni hazánkban, hogy azért nagyobb malum a publica calamitáshoz ne következék, végeztük országúl: a mi kegyelmes urunknak testét, a még a földbe nem tesszük, és országúl fejedelmet nem választunk, mindaddig választjuk ez mostani partialis gyűlésünkben gubernátor uramat ő nagyságát magunknak országúl gubernatorúl ilyen conditionál:

(1) Minthogy ő nagyságát a megyesi generalis gyűlésben, úgy mint maga személyében, generálisul és gubernatorúl ex nostro omnium consensu hadta volt, ő nagyságának dependentiája csak ő felségétől volt, úgy mint ő felségétől constitutus, melynek az ő authoritása állott fenn, a míg a constituens fejedelem élt, és halálával az authoritása megszűnt, szükség, hogy ő nagyságának gubernátor uramnak de novo oly authoritást adjunk, hogy az ő nagysága méltósága az országtól függjön; kinek az ország is per reciprocam compromissionem, minden illendő obsequiumra köteles legyen; kívánjuk azért ő nagyságától, sőt kérjük is, hogy ne difficultálja ő nagysága a gondviselést, melylyel ekkedig volt, és melyben mind hazánknek, s mind külön-külön mindnyájunknak szolgált és fáradozott, sőt erre hittet magát kötelezé, hogy valamik az hazának javát illetik, szorgalmatosan azon igyekezik, az hazát és az nyomorult országot mindennemű reá következő nyavalyáktól pro viribus oltalmazza, és mellé választott tanácsival egyetemben egyet értvén, minden hasonlásnak, szakadásnak, erőszaknak és pártolásnak eleit igyekezze venni in tempore, az végházakra főképen és az szomszédságnak barátságának megtartására szorgalmatos gondot viseljen, és mindeneket, az kik ez hazának békeséges állapotját nézik, arra viseljen főképen gondot; jószágot és egyéb afféle inscriptiókat, donatiókat, consensust senkinek ne adjon, nisi summa necessitate urgente, és a tanácsoknak consensusából, quantum ad inscriptionem, pro publico et patriae bono; fizetése és minden egyéb adminiculantia ő nagyságának megjárjon azután is, mint ekkedig in privata authori-

tate, mindezekben pedig ő nagyságának immediate authoritása legyen, mindenféle törvénytelenységnek, insolentiáknak, pártolásoknak és egyéb vétkes személyeknek, főképen contra turbatores publicae pacis patriae et quietis, servatis de jure servandis, adhibito etiam praemissorum consiliariorum consensu; hogy pedig mindezeknek végbevételében ő nagyságának nagyobb módja lehessen, holott a pénz nervus rerum gerendarum valahol ő nagysága a fiscusnak vagy jövedelmét avagy sumáját értheti, mind tisztartóknál mind egyebeknél, kikeresvén számvétellel és egyéb jó móddal exequáltassa. Ha pedig ő nagysága kezéhez valami jutott volna is, ad publicas necessitates fordítsa, ha másoknak volna is azonképen cselekedjék ő nagysága; kiváltképen pedig ítéli ő kegyelmek, országúl, hogy Haller uramnál fog valami lenni, melyet ő nagysága autoritate tőle exigáljon, et ad publicas patriae necessitates convertáljon.

(2) Miérthogy pedig ő felsége is ő nagysága mellé tanácsokat rendelt volt, hogy mind erre inkább elérkezzék ő nagysága, most is bizonyos személyeket rendeltünk ő nagysága mellé, kik continuusok legyenek, hogy ő nagyságát minden reá következő nyavalyákból subleválhassák, minthogy közelb is laknak, non cassatis neque abrogatis coeteris consiliariis, et in casibus necessariis consulendis: a választott személyek pedig ezek: Sennyei Pongorác uram, Haller Gábor uram, Bornemisza Boldizsár uram, szebeni királybíró uram, Kornis Boldizsár uram, Trauzner Lukács uram, Szilvási Boldizsár uram, kiknek ő nagysága segítséggel legyen itt való létekbeli költségből.

(3) Ez máii nap, ki januariusnak 23-ik napja, értettük derékképen gubernátor urunk ő nagysága propositióiból mind az urunk ő felsége halálát, mind az magyarországi uraink atyáukfiainak a testnek temetése felől való akaratjokat, mely ilyen: hogy 1-a Februarii akarnák Kassáról elindítani ide Erdély felé solita és ugyan regia pompa, minthogy méltó is ilyen jóltett urunkat, fejedelmünket méltóságosan temetni, de minthogy kívántatik mi tőlünk is országúl úgy eleiben készülnünk, hogy mind a keresztyén fejedelmek előtt jó hírünk nevünket meg ne gyalázzuk, a mi szeretetünket pedig ő felségé-

hez holta után is, és becsületünket megmutathassuk, szükség, hogy mi is méltó becsülettel igyekezzünk lenni az ő felsége testének becsülettel való befogadására. Miérthogy pedig, hogy ilyen apparatus mind időt, mind pedig egyéb készületet kíván, ezeknek mindeneknek cum tempore kell meglenni, annál is inkább, hogy a sok különb különféle hadak miatt ez az ország immár közel tizenhárom esztendőől fogva úgy exhauriáltatott, hogy a lakóinak sincs csak a mindennapi falatja, ilyen hirtelen az ő felsége teste eleiben, mely ily becsületes comitiumval instituáltatott, semmiképen nem készülhetünk, végeztük, hogy mindjárást ő nagysága postán írja meg az odaki való uraknak, a kik a test mellett vagynak most rendeltetve, hogy a napot halasszák, és abból, mikoron kellessék indulniok, innét várjanak, holott a dolognak mindenképen való terminálásának itt kell meglenni, hogy mindenek legitime et bono ordine fiant. Hogy ha pedig a magyarországi uraknak, vagy propter resignationem¹⁾ loci vel alias necessariis causas, a testet onnét mozdítani kellene, hozzák Szathmárra, minthogy élest is bővebben oda takartanak volt, az hely is hozzánk közelebb és a behozatásra is nagyobb commoditásunk lehet. Erre valaminemű választ tesznek nekünk országúl, gubernátor uram reá vigyázzván, ha valami oly praetextust eszében veszen, communicato cum consiliariis, minket országul, ha kívántatik a közönséges nyavalyának eltávoztatására, és szabadságunknak megóvtalmazására semmiben meg ne kéméljen.

Főképen pedig első vigyázása erre igen legyen ő nagyságának, hogy mind a belső, mind a külső, vagy nyilván, vagy szín alatt való bántóktól, háborgatóktól bátorságossá tegyen, és ha mi oly kívántatnék, in tempore hurré tegye, hogy a gondviseletlenség, vigyázatlanság és készületlenségünk miatt, véletlen veszély rajtunk ne essék.

(4) Miérthogy pedig az országnak békességgel való megmaradására való gondviselés nem utolsó a többi között, a szomszéd fejedelmekkel való szövetségnek és barátságoknak megóvtalmazása, tetszett szükségesnek lenni ő kegyelmeknek egész országul, hogy minél hamarébb ő nagysága gubernator

¹⁾ A múlt századi másolati példányokban: »distantiam.«

uram mind a két Oláhországban követeket expediáljon, melyek ő nagysága és ország képében mind a mi megholt kegyelmes urunknak halálát és annak napját megjelentsék, mind pedig az országnak szomszéd barátságát és minden dolgokban való jó akaratját solenniter, instar praedecessorum nostrorum, megjelentsék, offerálják, kívánván ő tőlük is, hogy miképen az ő eleik a mi eleinkkel nem csak békességben laktak, de a közönséges békességnek rontóinak velünk együtt ellenségei volnának, és affélék ellen közös segítséggel egymást oltalmazták, mostan is, ha a mi hazánknak (miérthogy az embereknek elméjük változandók) oly ügyünk esnék, melyben az ő segítségek kívántatnék, a respublicát inkább segítsék, hogysen mint valami privatust hazánk ellen promoteálnának.

(5) Holott pedig az mi az hazának állapotja, isten után derékképpen a portától függ, értjük pedig ilyen amolyan lengedező hirekből, hogy még most is volnának olyan immaturus competitori az országnak, kik nem ad publicum bonum, hanem ad privatam ambitionem complendam törekednének, mennél hamarébb lehet, ő nagysága az hazafiában küldjön az portára követeket csak könnyű szerrel, az kik ő nagysága és az ország nevével instáljanak az fényes portánál, hogy az hatalmas császár afféle privatusoknak instantiájára botot, zászlót az országról ne adjon, sőt az mint az elmúlt esztendőkből bizonyos atyánkfiainak ő hatalmassága arról költ levele által bizonyosan meg is ígérte, és ugyan assecurált hitlevelével, az kit az ország választ, azt ő hatalmasságának akkor országúl megjelöltjük, kit instar praedecessorum suorum bottal, zászlóval megerősítsen.

(6) Miérthogy az mi eleink, kik az hazát feliciter gubernálták, mindenkoron a keresztyénséghez egyességet, obsequiumot mutattanak, végezték ő kegyelmek, hogy azon jó módot követvén, ő nagysága, gubernátor uram mindjárt az keresztyén császárhoz is követet küldjön, mely által ő felségét találja meg, hogy az miképen annyi keresztyén vérontás után in salutarem pacem coalescált mind Magyarország, mind Erdély, ő felsége Erdélynek is elvégzett conditióit méltóztassék observálni, az miképen az libera electiót illeti, és ne engedje ő felsége, subditusi által hogy felbontassék, valami illegitima

aspiratióknak általa meg ne háborittassék, sőt ha kik olyanok volnának is, kik magokat *contra electionem liberam in regni dominium ingerálni* akarnának is, ő felsége *sua autoritate* azokat *compescálja* és afféle igyekezetekben *remorálja*.

(7) Tetszett ez is, hogy gubernátor uram megtanálja efféle főembereket és urakat, az kik szolgáljok és levelek által itt benn való embereket és urakat megtanálnák, és magoknak *suffragiumot* és pártot kerestek, hogy efféle *clandestina machinatióktól* megszünjenek, és holott az országnak mind az két császártól szabad választása *vagyon engedve*, az mikor annak ideje leszen, és generális gyűlést hirdetnek, ha mi kívánságok leszen, becsületesen vagy levél által vagy követi által találják meg az országot, és ekképen az istentől és az sok jámbor ítéletitől várván vegyék a magistrátust; holott istentől *vagyon minden igaz és törvény szerént való fejedelemség*, ne szidalmaztassék az idegen nemzetektől is mind magokat s mind nemzetségünket. Ha pedig az olyan *privatusok* meg nem szűnnének afféle alattomban való *practicáktól*, mind leveleket s mind követeket *intercipiálván*, annak módja szerint megbüntesse, kiről mind városokon, mind vármegyéken és székelységen, és egyéb minden afféle nevezetes helyen való tiszttartóknak parancsolja, hogy effélékre szorgalmatos gond viseltessék.

Ha ki pedig az olyanokat megfogja, valamit nálok talál, az megfogó személyé legyen, ha pedig meg nem fogná, vagy valami szin alatt elbocsátaná, vagy elgazitáná, *tanquam hostis patriae et publici boni eversor in nota perpetuae infidelitatis convincáltassék*.

(8) Az kik pedig vagy várakat *intercipiáltak*, benne vannak, és immár is levelek által titkon népet gyűjtenek *contra publicum regni statum*, mostan is gubernátor uramnak hivataljára be nem jöttek, avagy útjokból visszatértek, végezték ő kegyelmek, hogy ő nagysága gubernátor uram *ea autoritate*, melyet ő nagyságának országul adtunk, mindjárást hívassa ad obsequium, kik ha eljönnek ad 10. diem a data litterarum, mostani vétkek bocsánatban legyen, *sin minus, pro hostibus patriae agnoscáltassanak* és annak büntetését *incurrálják*.

(9) Tetszett ez is, hogy Kővárban és mind Szathmárban egyéb helyekre is országul írjunk Pernyeszi Gábornak és

Bocskay Miklós uramnak, hogy a minemü reposituma, kénccse és egyéb akármí névvel neveztesse, az megholt fejedelemnek volna, azt sub fidei custodia megtartsák, és senkinek instantiájára, se törekedésére ki ne adják, se senki parancsolatjára, hanem a következő fejedelmöknöknek, kit az úristen nekünk rendel, annak fideliter praesentálván, fordittassék közönséges országunknak szükségére.

Annak felette Bocskay Miklós uram minden tehetségével azon legyen, minthogy talám azt az locust az kinek most ő kegyelme kapitányja, resignálni kell német császárnak, Erdélynek sok szép lövő szerszámai lévén benne, hozassa idején ide bé Erdélyben Kolosvárra, kit ha nem cselekednek ő kegyelmek, ezután is ez országra nem vethetnek, hogy időnek idején admonitusok nem voltak felőle, mert az ország ezután is magára visel gondot.

(10) Rendelték ő kegyelmek egész országu a portára való követségnek subeálására Balassi Ferencz uramat és Horváth Mártont melléje, hogy ha az úton, vagy betegsége vagy egyéb akadály találkoznának, subleválja.

Az magyarországi urakhoz való követségnek felvételére rendelték Sarvasági Sigmond uramat, az székelység közül Dersi Pétert.

(11) Tetszett ez is országu, hogy ő nagysága egy főemberét, országunkbelit expediáljon plena autoritate, ki mind végházakat, mind pedig egyéb az országhoz való erősségeket visitáljon meg, és az tisztartókat, mind kicsinyt s mind nagyot, az ujonnan választott gubernator urunknak és az országnak való hűségére megeskütsessen, hogy mind az várat s mind az bennevalókat, mind addig, miglen ország fejedelmet választ, senkinek kezében ne adja, hanem gubernátor uramnak és az országnak tartsa meg.

(12) Miérthogy országu az mely követeket Kassára választottanak, az időnek rövid volta miatt az testnek elindítására való időre nem érkezhettek, minthogy oly készséggel nem jöttek volt ide a gyűlésben, hanem innen még házokhoz kell menniek, tetszett ő kegyelmeknek országu, hogy gubernátor uram egy gyors postát küldjön Kassára az urakhoz, kit az követeknek meneteléről bizonyossá tegye, minckelőtte az

testet elinditanák, azért kérjük ő nagyságát, mindjártást végbe vigye az ő kegyelmek deliberatióját.

Nos itaque praemissa supplicatione dictorum dominorum procerum ac nobilium, aliorumque ordinum trium nationum praefati regni Transylvaniae clementer admissa, praemissos universos articulos modo praeallegato nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri, et inscribi fecimus, eosdemque, omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos, et accepta habentes, iisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus et illos et quaevis in eis contenta, gubernatoria nostra autoritate acceptavimus, approbavimus, ratificavimus, et confirmavimus et tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum interest, observari facimus. Datum Claudiopoli in comitiis partialibus, die et anno supra notatis, 22. Jan. 1607.

Sigismundus Rakoczy m. p.

(Eredetiye Nagy Szebenben dr. Teutsch Gy. superintendens ur birtokában.)

XLVI.

1607. jan. 26.

Az erdélyi országgyűlés Rudolfnak: fejedelemsérsztségi jogát kéri fentartatni.

Sacratissima Romanorum caesarea Maiestas etc. Humilium obsequiorum nostrorum etc. oblationem.

Temporis brevitate a solenniori legatione exclusis, epistola, sacr. et invictissime imperator, utendum nobis fuit, de quo in primis veniam humilime precamur. Non ignotum arbitramur esse sacr. M^{ti} Vrae serenissimum dominum et principem nostrum Stephanum Bocskay etc. perpetua memoria dignum naturae pensum persolvens ad coelestem ex hac miserrimarum valle commigrasse patriam. Cuius immaturus a nobis discessus in quos mēiores, curas et anxietates coniecerit, quilibet cordatus recte intelligit. Cum itaque de successoribus eligendis et exequiis pro dignitate instituendis iugiter cogitemus, M^{tem} Vram Sacramm veluti unicum christianitatis columnen de his commonefaciendam operę precium esse duximus, cum ut debi-

tum erga monarcham christianitatis testaremur, piumque obsequium, tum si qui forent, uti iam non obscure apparet fore aliquos, qui affectibus magis quam ratione recta ducti sese ad immaturos fructus decerpandos accingant, *Mtis Vrae sacrae* refrenetur autoritate, cum plerique tales ex subditis et vasallis sint *Mtis Vrae sacrae*. Neque cum in hoc omni cura, studio et industria incumbamus, ut ista patria nostra iam tandem post tot miseras direptiones et extremas desolationes respirare possit, ac tot cedes, rapinae et tantus christianorum sanguis tot bellis iam ab annis fere tredecim effusus aliquando cessent, prout haec omnia, uti certo cognovimus clementissima *sacra* *Mtas Vra* benignitate, clementia ac piissima commiseratione status nostri in salutem conluerunt pacem et pacificationem. *Mtem Vram sacram* super eo humilime requisitam volumus, quatenus nos in diuturnis et antiquis nostris iuribus et libera electione principatus Transylvaniae, prout in novissima hac confederatione et coniunctione salutari denuo et ex novo confirmata extitit, quantum ad suos subditos et vasallos perturbare aut quavis illegitima irruptione non permittat molestare, quin potius eiusmodi ausus talium hominum sua autoritate gracieose arcere ac omnino illis intercedere dignetur, ut sic pax potius in populo christiano salutaris firmetur, quam novae novi belli praebeantur occasiones. Quam *Mtis Vrae Smae* clementiam et erga miserrimam et afflictissimam patriam nostram piissimam inclinationem perpetuis semper obsequiis promereri studemus. Quam etiam ad vota felicissime valere desideramus. Datum Colosvarii die 26. Januarii. Anno domini 1607.

Eiusdem *Mtis Vrae* caesareae

humilimi servitores et clientes
Magnates ac proceres, universitasque
nobilium Transsylvaniaensium.

Külczim : Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regiae Maestati etc. Domino domino clementissimo.

(Három pecséttel lezárva. Eredetije a bécsi cs. és kir. állami levéltárban. Hung.

XLVII.

1607. j a n. 26.

Meghívó a febr. 28-iki országgyűlésre.

Generosi, egregii, nobiles et agiles domini amici nobis
honorandissimi Salutem et nostri commendationem.

A hazának közönséges és eltávoztathatatlan szüksége kényszerített, kegyelmeteknek ismét íránk és generalisgyűlésre hivatnók. Minthogy pedig olyak a dolgok, melyek kegyelme-
tek jelenlétét kívánják, intjük kegyelmeteket és autoritate
nostra superinde attributa hagyjuk és parancsoljuk, hogy az
országának régi módja és szokása szerint, abból a székből nyolcz
főembert melléje választna kegyelmetek, hoc est in toto tized
magával kapitány és királybíró uraim ide Kolosvárra ad 8^{am}
diem Februarii jelen legyen kegyelmetek, holott magunk is
istenünk segítségével jelen levén kegyelme-
tekkel egyetemben, a hazának szükséges dolgai felől szólva végezhessünk minden
jót a magunk és ez országnak megmaradására. Minthogy pe-
dig az megholt urunk ő felsége testét beindítják, szükség oly
apparatussal jönni kegyelme-
teknek, hogyha kívántatik ugyan-
innet a testnek becsületesen való befogadására eleiben mehes-
sen. A miképen pedig az elmúlt napokban végeztünk volt ke-
gyelme-
tekkel az alattatok való lófőiséget, drabantokat és sza-
bad székeket kihozván minden székekből, ugyanazon felül
megirt napra, tudniillik nyolczadik napjára februárisnak Vásár-
hely táján táborba szállítsa kegyelme-
tek háromhétig való éléssel,
hogy ha mire kellek készen lehessenek és oda mehessenek a
hova a közönséges szükség kívánja, mely napot kegyelme-
tek semmiképen elne mulasson, hanem a megirt helyen jelen legyen,
hogy valahonnan valami kára és fogyatkozása az országnak ne
következzék sub amissione libertatis, vitae ac omnium bonorum.
Secus non facturus. De reliquo easdem benevalere cupimus.
Datum Claudiopoli die 26. Januarii. Anno domini 1607.

G. e. n. et ag. dom. Vrum

amicus

Sigismundus Rákoczi m. pr.

Külczim: Generoso, egregiis, nobilibus et agilibus capitaneo, iudici, vice iudicibusque regiis sedis Siculicalis Udvarhely etc. dominis amicis observandissimis.

(Az eredetiről, Mike Sándor úr gyűjteményéből.)

XLVIII.

1607. j a n. 27.

Mátyás az erdélyi rendeket felhívja, hogy várják be Rudolf elhatározását is.

Mathias Dei gratia archidux Austriae. Dux Burgundiae etc. comes Tyrolis etc.

Spectabiles magnifici egregiae nobiles sincere nobis dilecti. Postquam deo sic volente, Stephanus quondam princeps mortem haud pridem obierit, nihil atque in votis sua sacra caesarea ac regia Maiestas, sicut etiam nos habuimus, quam ut principatus iste Transylvaniae, quae hactenus per intestinos motus, satis superque hinc inde exagitata fuit, post tam longam malorum seriem, tandem ad portum salutis et tranquillitatis perveniret, paceque diu exoptata perfructetur, cujus respectu, eadem Maiestas sua caesarea etiam cum dispendio suae caesariae regiaeque autoritatis, tractatum hic Viennae conclusum, in quo articuli quoque Transylvaniam concernentes inserti fuerunt, benigne approbavit et confirmavit. Ne itaque interea donec de aliquo alio capite post mortem ipsius Bochkay isti provinciae Transylvaniae prospiciantur, eadem per singulares factiones quippiam mali sentiat, aut a regno Hungariae tanquam corpore suo avellatur, praetermittere non potuimus, quin vobis hisce praesentibus significaremus sacram suam caesaream regiamque Maiestatem omnibus et vestrum singulis benignissimam suam gratiam et clementiam, non solum afferre, sed insuper etiam defensionem et protectionem vestri omnium veluti rex Hungariae in se clementer recipere; monere solum paterne, sicut etiam vos hisce benigne requirimus, ut si quas novos motus intestinos isthic propter principatum exori contingeret, vos pro ea fide et fidelitate, qua erga sacram caesaream regiamque Maiestatem obstricti estis, diligenter praecaveatis, et benignissimam suae Mttis ulteriorem hac de re resolutionem quae brevis subsequetur, patienti animo

expectetis; conabitur enim eadem Mtas sua labantibus vestris rebus ita prospicere, ne et regnum et ipsa provincia Transilvaniae ulterioribus motibus conquassetur, sed quilibet vestrum una cum uxoribus et liberis charissimis sub pace et tranquillitate perenni diu feliciter vivere et respirare possit. Quod vobis hisce admonitionis loco significare habuimus et de cetero erga unumquemque vestrum gratia et benignitate nostra bene propensi sumus. Datum Viennae 27. die mensis Januarii. Anno domini 1607.

Matthias m. p.

F. Nagy Mihály.

Külczim: Spect. magnifico egregiis ac nobb. N. et N. statibus et ordinibus provinciae Transilvaniae, simul vel divisim constitutis etc. sincere nobis dilectis.

(Az eredetiről, Mike Sándor úr gyűjteményéből.)

XLIX.

1607. febr. 2.

Rákóczy intézkedése, hogy Maros-Vásárhely körül had vonassék össze.

a)

Generose domine stb. Salutem stb. Az úristentől stb.

Irta vala Haller uram, Bedő uram hire nélkül ment volna el, tegnap ide érkezvén Bedő uram, akarám kegyelmednek értésére adni, most visszabocsátom, hozták vala az hirt, Mátyus uram megfutamodt volna Moldva felé, Bedő uramtól meg úgy értém, csak ötet várná vissza, az ecsedi bortól ha vétkezett volna, megszánta, bánta volna, hogy Bedő uramra vagyon is valami tekintés az székely atyafiak közt, hogy ez mostani előttünk való dolog szerencsésben boldogúl véghez mehessenek, adtuk eleiben Bedő uramnak, jó példa adó legyen a felülésben. Mert kegyelmednek úgy irhatjuk, Báthori Gábor uram igen az Imreffí uram tanácsán indult meg, vagy akarják vagy nem az erdélyi atyafiak, vajdává akarná tenni, kire az úristentől nem lészen hivatalja, vajda sem lehet, két vagy három ezeren akarna jönni; de mint az oda ki való urak is kívánják az tisztességes temetést, más fél ezer kopjás, ezer gyalog hogy légyen, de annál inkább az mint itt kegyelmeddel végeztünk

vala, mennél szebb jó modjával három ezeren ha többen lesznek is Vásárhelyre szállani, itt mi is mennél jobban készen leszünk lovag gyaloggal, az vármegyék is ezen hónap nyolczadik, 9-dik napjára be kezdenek gyűlni. Az úristennek áldott az ő neve, mi ide türhető állapotban is vagyunk, nem is árthat Báthori uram kegyelmeteknek, csak magának fog ártani. Kendi István uram is tegnap bepironkodék. Nagy Albert is megszánta bánta latorságát, reájok is küldöttem vala, károkka is vannak, az élésben is uram ha csak négy vagy ötszáz köből búzát vihetnének is Fejérvárra, meg annyi zabot, az nap is elközelget nem vár senkitől, meg is indultak immár az ő felsége testével, minden nap közelbb közelbb jönnek, azután rövid lészen az idő az irogatáshoz, ezeknek uram már egyszer helyben kellene állani tiz nap alatt. Azon közben kegyelmednek, ide is el kellene érkezni, az mi jobb kegyelmed cselekedje azt. Most kegyelmed ugyan csak hazájának kedveskedik, szolgál, kit én is kegyelmedtől igen jó neven szeretettel veszek. Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egészségben. Datum Claudiopoli, 2da Februarii 1607.

Generosae dominationis vestrae

amicus paratissimus

Sigismundus Rákóczi m. p.

Külczm : Generoso domino Joanni Petki de Ders stb.

b)

Generose domine stb. Az úristentől stb.

Kálnoki uram megadá az kegyelmed levelét, a kegyelmed levele mellett az több leveleket is egyről egyre megolvastam, kinek elméjek, szívek hol járjon, az levelekből meglátszanak, de az szent Pál írása szerint az ösztön ellen nehéz rugodni s nem is az futóké, sem az keresőké, hanem az jó akaró istené, s az úristen velünk, kicsoda lehet ellenünk? Még uram mind jól vagyon az dolog az mint az előtti levelemben is megírtam. Kendi uram is ide pironkodék ez estve, Nagy Albert reménkedik, mindent fogad hív s igaz lészen: Bedő uramat is ma kegyelmedhez bocsátom, kezét fogtam Sennei urammal egy néhány idvességes ígét elmondatánk, hogy hív és igaz

lészen hozzánk, s az ország mellett élni halni akar, kegyelmed is uram adjon jó szót az jó uramnak, elhittem, hogy jól szolgál kegyelmed után. Füzi Ferencz után jó nyolcz lovas vitézemet bocsáttam Vásárhelyre, mást is mondanak vala Fejérvári nevűt, de az hozzánk küldött Ujvárból igen engesztel bennünket s igéri magát, s ha kegyelmed kezében akad Füzi, csak egy ingbe küldje ide hozzánk.

A Polyák nevű szolgálja ez elmúlt napokban vala nálunk levéllel, mi békével bocsáttuk, s mont (?) vala is kegyelmednek Mátyus uram gonoszba törekednék, kegyelmed kalauzt adván, oly vitézim vannak, kik ugyan hirem nélkül jöttek be hozzám, s naponkint szaporodnak, ha szárnya nem lészen elhozzák, s Bedő uram mindazáltal igen biztatta magát, Mátyusba vétek nem találtatik, s igen jó volna uram kegyelmednek titkon még is Mátyus felé bocsáttani, csak addig *(ne)* volna késő, míg az szolgálaim megindulhatnának, jó kalauzok lévén. A hámost ha szükség, megengedheti kegyelmed, én abba az foglalásba semmit nem tudtam, Haller uram cselekedte, az igazságnak méltó fenállani. Immár uram kegyelmed naponként ugyan csak az felülésre készítse az székely atyafiakat, kiknek az test eleiben kellessék jönni, tized napra itten közel kellene ezeknek lenniük, kiváltképpen Zilahra kelletik az test eleiben menniök; a mint kegyelmednél nyilván vagyon ez hónap 12-dik napján ide érkeznek Kolosvárra, immár abba is két nap múlt el, az úristennek szent hírével ezenmel elközelget az nap.

Immár mi teljességgel kegyelmedre vigyázunk uram, s kegyelmedtől várunk, itt mi azonképpen dolgunkhoz látunk, de kegyelmednek az hagyott napra is ide kelletik jönni. Tartsa meg az úristen kegyelmedet. Datum Claudiopoli 2. Februarii anno domini 1607.

Generoso dominationis vestrae

amicus

Sigismundus Rakoczy m. p.

Küldzém: Generoso domino Joanni Pettki de Ders stb.

(Mind kettő a gróf Mikó Inre által vett másolatról.)

L.

1607. febr. 8—19.

A fehérrári országgyűlésen hozott törvények.

a)

Nos Sigismundus Rakoczy de Felseo-Vadasz princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculo-rum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod pro parte et in personis dominorum procerum et magnatum universorum statuum et ordinum regni Transsylvaniae exhibiti sunt nobis et praesentati certi quidam articuli in conventu generali Claudiopoli ad diem octavum Februarii anni millesimi sexcentissimi septimi celebrato unanimi consensu conclusi; supplicantes nobis debita cum instantia, quatenus nos eosdem ratos gratos, et accepta habentes pro ipsis dominis regnicolis in futurum valituros benigne confirmare dignemur. Quorum tenor talis est:

(1) Az felséges istennek eltitkolt és végezett tanácsa ez volt mindenkoron, hogy minden országokat és birodalmokat, mikor neki kedves akarhatja, változás alá veti, és az mikor ő felségének tetszik, fejedelmeket emel és el is vészen, miképen az elmúlt siralmas üdöket keservesen említvén, az mi büneinkért gyakorta való változást, nagy romlást szenvedde az mi szegény országunk is, mikoron pedig a nagy sok fluctusokból szintén ad salutarem portum kezdetünk vala emergálni és az szent istennek sulyos kezét rólunk elvételni reménylettük volna, megáldván bennünket eszes, bölcs és gondviselő fejedelemmel, kevés ideig örülheténk neki, hanem elvevé tőlünk.

Miérthogy azért az mi kegyelmes urunk, fejedelmünknek siralmas halála erre juttatott, hogy ismét de principis electione kellett gondolkodnunk, kit istennek reánk való gondviseléséből fel is találtunk, noha ilyen hamar is voltanak immaturus competitorok, de mindazáltal meggondolván azt, hogy ennekölte is ez mi országunk csak az maturus fejedelmek idejében floreált és gubernáltatott sok ideig való jó és csendes állapotban, mostan is urunknak ő nagyságának Rákóczy

Zsigmondnak, ki ennekelőtte is köztünk mind az mi megholt urunknak idejétől fogva ez országnak gubernatora volt, eszét, elméjét, mindenekhez való jó magaviseletét, országunkban is jó gondviselését, az hadakozó dolgokban nagy experientiáját és külömb, külömbféle virtusit, kikkel isten ő nagyságát felékesítette, megtekintvén, communibus omnium votis et suffragiis áldását az szent istennek implorálván, választottuk fejedelemül magunknak, remélvén, hogy ennekutánna is ő nagysága kegyes és reánk való gondviselésével szegény hazánknek oly oltalma leszen, hogy szegény hazánknek nemcsak sok ideig való megmaradására, de az nagy romlásbúl való épületire is lészen.

(2) Minthogy penig az mi magunk veszedelme tött bennünket cautióba, végeztük ezt is az mostani generalis gyűlésünkben közönséges akaratból országúl, hogy ennekutána is semmi nemű üdőkben, sem mi sem az mi posteritásink immaturus és gyermek fejedelmet ne válasszanak, se választ hassanak, hanem maturus és idoneus embereket, hogy többször reánk, se reájok is az istennek szörnyű átka ne szálljon, mint most mi rajtunk volt, ki miatt hazánk teljességgel elpusztula.

(3) Végeztük ezt is országúl, hogy egyéb országoknak jó szokását követvén, kik jószágokat országokban idegeneknek birni nem hagynák, itt is azért ő nagysága Erdélyen és Erdélyhez incorporáltatott Magyarországnak részein kívül valóknak jószágot, tisztet tanácsnak hírével adhasson.

(4) Miérthogy in omnibus rebus publicis, regnis et provinciis sola civium concordia conservatrix omnium statuum et veluti mater existit, qua res parvae crescunt, magnae vero discordia dilabuntur, egynehány esztendőttől fogva nagy siralmas veszedelmünkkel vettük eszünkbe és igen megtanulók, mit nemzzen vagy szüljön az igyenetlenség, főképen az oly dolgokban, az melyek az közönséges állapotot igyenesen illetik, mert az fejedelmek sok változási és indirectum dominiumjok mind innét származnak, hogy egyik nemzet az másik ellen vagy per factionem vagy per apertam vim fejedelmet vagy emelt vagy promoveált, az fejedelemségre aspiráló embereknek is okot adott, hogy a fejedelemségre igyekezett menni largitionibus, sollicitationibus, clandestinis machinationibus, egyik nemzet-

séget az másik ellen melléje vonván az hízelkedő beszédekkel és melléje kötözvén; hogy azért ilyen veszedelmes dolgok eltávoztassanak, sőt még annak occasiói is teljességgel deleáltassanak: végeztük országúl, három nemzetül, generális gyűlésünkben *communibus votis et suffragiis, summa et prompta voluntate ac applausu*, ezt az *salutaris paxot* és *concordiát*, hogy egyik nemzet az másiknak köteles legyen hittel, hogy in *publicis et arduis negotiis et potissimum principis electione legitime et bono ordine* fienda egyik az másiknak magát nem opponálja, sőt *per successionem* pártolásból *contra regni publicum statum, patriae pacem et emolumentum privato ausu* semmit nem igyekezik, sem publice, sem privatim, sem manifeste, sem aliquo exquisito sub colore, hanem *totis viribus summam legem, populi salutem ante oculos ponit* és erre a célra néz és *omnibus viribus contendat*, hogy *pax et tranquillitas in patria conservetur*.

Hogy pedig ezek megállhassanak et *perpetuum firmitatis robur* sortiatur, tetszett uti praemittitur, hogy minden nemzettség közül magyarországi atyánkfiaival egyetemben az fő-fő személyek, tudniillik az tisztartók, úgy mint az felső rendről az tanácsok, annakutánna az vármegye ispánjai az ő melléjek választott személylyel a nemesség között, a székelység közül pedig az kapitányok és királybirák az választottakkal egyetemben, az szász uraink közül a polgármesterek, királybirák és székbirák. ezenkívül az szabad kerített városok, és mezővárosok, úgy mint Kolosvár, Thorda, Enyed, Maros- és Kézdi-Vásárhely, Várad, Bánya, Deés, Karánsebes, Lugos, Huszt és az több szabad városok, erős hittel megeskedjenek az véllek való választott személyekkel esztendőnként *juxta mutationem officiorum*, hogy az megirt czikkelyekben mindenekben és annak híven megtartásában megáll, és feje fennállatáig, jószága és marhája fogytáig megoltalmazza egyik nemzet az másikat minden ezféle közönséges nyavalyájában, és ellenek való factiójokban, egymástúl el nem szakadoznak, fejedelmet titkon való factióból, conspiratiókból egymás ellen nem emelnek, sem nem promoveálnak, hanem mind a három nemzetségnek egy értelméből igyekeznek mindenekben az mi az haza javát nézi, híven

és igazán elémenni sub poena perduellionis, az az hűtlenségnek büntetése alatt.

Az tisztartók pedig, az kik itt megeskesznek, cum delegatis suis, székes helyeken az alattok valókat ezenképen universos et singulos megeskettessék, hoc per expressum declarato, hogy a feljül megirt tisztartók változván, az successora denuo et ex novo erre reá eskettessenek, azonképen minden várbeli tisztartók, akárki birodalma alatt légyen, egyelőször az országnak, azután az fejedelemnek megeskedjék, ha pedig az hitet detrecélja, meg nem akar eskedni, az olyan tanquam publicae pacis turbator, in nota perpetuae infidelitatis convictassék.

(5) Végeztük azt is, hogy ő nagysága a régi boldog emlékeztető fejedelmeknek példájokat követvén, országunk mindenféle dolgaiban tanácsinak értelmét adhibeálja és mindenciket azoknak tetszésével cselekedjék.

(6) Noha ez elmúlt gonosz időkben az székelységtől mind az köztök való nemesség, mind pedig az egész lakság sok iszonyú, hallatlan és türehetetlen nyomorúságot, kárt és bosszúságot szenvedett, mindazáltal ez sok köztünk való egyenetlenségnek, visszavonásnak végét akarván vetni, és az szép egyességnek, békességnek örülni, végeztük országúl, hogy Mihály vajda bejövételétől fogva az megholt kegyes urunk válaszlásáig, ha mi potentiák, dúlások, fosztások, kóborlások és egyéb violentiák utrinque estenek, teljességgel sopiáltassanak, úgy, hogy egyik fél is a másikat azért ne perelhesse.

(7) Noha mineküink erdélyieknek ennek előtte is volt végezésünk, hogy ratione novarum violentiarum et aliarum litium brevi juris processu prosequi solitarum, ha ki perelni akar, szabad legyen vele, vagy az táblán kezd, vagy az vármegye székén az 1597-ik esztendőbeli articulusok continentiaí szerént, de miérthogy akkor Magyarországnak Erdélyhez incorporáltatott részei tőlünk elszakasztva voltak, arra való articulusok azokat nem comprehendálják: végeztük azért, hogy a magyarországi uraink atyánkfiai is azonképen ratione quarumlibet causarum brevi processu juridico terminari solitarum szabadok legyenek véle, ha az táblán kezdik-e vagy az vármegye székén pereket, az kit az vármegye széki befog.

(8) Panaszolkodnak az szász uraim, hogy az útonjárók köztök ez mostani szűk időben is felettébb való dúlást, kóborlást, tékozlást cselekesznek, az szegénységet nem ez mostani szűk üdökhöz képest illendő gazdálkodásra kényszergetnék, veréssel sacczoltatnák; tetszett azért, hogy ezután minden rendek pénzeken éljenek, se az szászszágon se egyéb helyeken való szegénységet ne sacczoltassanak, ha ki pedig különben cselekszik, szabad legyen az olyan útonjárót megfogni, akár micsoda rend legyen, urunk avagy ő nagyságától arra rendeltetett ember kezében érdeme szerint való büntetésre vinni.

A mi urunk ő nagysága vagy ország dolgába járó póstákat nézi, azoknak *salvus conductus*ok legyen, melyben specificie meg legyen írva, hányad magával megyen udvartúl, hogy az úton többet melléjek ne adsciscáljanak ha többed magával lenne, pénzen éljen, gazdálkodással azoknak ne tartozzanak.

Miérthogy pedig némely pósták útjokat elvégezvén, azon *salvus conductus*sal *fraudenter* élnek, és mintha útra akarának menni, egyik falurúl az másikra járnak és magokat tartatják, hogy azért afféle *fraudentia* eltávoztassék, végeztük, hogy az *salvus conductus* csak egy útra használjon, de azért az útonjárónak szállást adjanak és pénzekért gazdálkodjanak.

(9) Végeztük azt is országúl, hogy az megholt urunk temetése után egy bizonyos napon Maros-Vásárhelytt generális gyűlés legyen, az hol országúl mindennemű szükséges dolgainkrul végezzünk és *articulus*okat csináljunk, az gyűlés végződván ugyanott mindjárást, mindenben is *brevis törvények*, *appellatiók* *revideáltassanak*.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum procerum et magnatum universorum statuum et ordinum regni Transylvaniae benigne admissa, praemissos universos articulos modo praeallegato nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque singula et omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, iisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus et illos et quaevis in eis contenta benigne acceptavimus approbavimus ratificavimus et confirmavimus et tam nos ipsi observabimus quam per alios quorum interest

observare faciemus. Datum Claudiopoli in comitiis generalibus die et anno supranotatis.

(Egykorú másolatról, mely Nagy-Szebenben a Bruckenthal-Múzeumban őriztetik.)

b)

In synodo ista generali trium nationum regni Transsylvaniae iuramento solenni factum est foedus perpetuum super unionem et concordiam firmiter inter ipsos conservandam Quod tale est:

Én T. esküszöm az élő istenre, hogy az országban lévő három nemzetség között való uniót és concordiát minden czikelyiben az mint meg vagyon írva híven és igazán fejem fennállatáig, jószágom marhám fogytáig megtartom s mind egyebekkel, kik birodalmam vagy tisztem alatt vagynak megtartatom tehetségem szerint az feljül megirt büntetés alatt.

c)

Forma iuramenti electi principis.

Én Rákóczy Zsigmond Erdélynek választott fejedelme Magyarország részeinek úra és székelyeknek ispánja esküszöm az élő istenre, hogy a megmondott birodalomban, országban, ez országban lévő nagyságos urakat, nemeseket, vitézloket, székelységet, kerített és mezővárosokat és in genere minden nemzetségeket, rendeket, statusokat a recepta religiójokban, fejedelemségre való libera electiójokban, suffragiomoknak és voxoknak libera pronuntiatiójokban, szabadságokban, törvényekben és approbata consuetudójokban megtartok, szent András király decretumát és Magyarországnak kiirt decretumát és előttem való fejedelmeknek donatióit és consensusit salvo iure alieno, inscriptiót, privilegiumit, annuentiáit, assecuratoriáit és articulusit ez előtt valókat és ezután valókat, in quantum per contrarias constitutiones nem cassáltattak vel imposterum nem cassáltatnak, erejében tartok és mással is megtartatok. Az decretumok és articulusok tartása szerint mindeneknek személyválogatás nélkül az én tehetségem szerint igaz törvényt szolgáltatok és méltó executiókat tétetek; senkit sem szemé-

lyében, sem jószágában sem marhájában meg nem bántok, sem mással nem bántatok, másnak sem engedek bántani, és semmi újítást ez országnak régi és jó szokása ellen és szabadsága ellen bé nem hozok, sőt mindeneket valamit a szegény hazának és minden benne való minden rendeknek közönséges javára és hasznára és törvény szerint való szabadságára mivelhetek, az én erőm szerint azon lések, az míg az úristen ő kegyelmek között tart. Isten engem úgy segélljen.

d)

Iuramentum consiliariorum et comitum regni.

Én T. esküszöm az élő istenre, hogy a mi kegyelmes fejedelmünknek Rákóczy Zsigmond urunknak és székelyek ispánjának teljes erőm s tehetségem szerint hív s igaz lések, barátinak barátja, ellenségének ellensége, és tanácsiból semminémű titkot ki nem viszek idő nap előtt, sem a dolognak discutiálásában magam hasznát nem nézem sem követem és semmi úton s módon, sem titkon, sem nyilván, se az országnak, se ő nagyságának ártani nem akarok, sőt minden ártalmas dolgokat az én erőm szerint ő nagyságától és az országtól eltávoztatni és fordítani és mindenekben a mi ő nagysága és országunk javát nézi, előmenni igyekezem fejem fennállatáig, jószágom, marhám fogytáig, és ha mi titkon vagy nyilván való dolgot, vagy praktikát értek, ki ez országnak vagy fejedelmünknek ellene vagy romlására lenne, megjelentem. Isten engem úgy segélljen.

Sigismundus Rákóczy m. p.

(L. S.)

(Másolat a Jancsó-gyűjteményben).

LI.

• 1607. febr. 18—9.

Jelentések Rákóczy Zsigmond fejedelemmé választásáról.

a)

Serenissime princeps etc. Servitiorum nostrorum etc. oblationem.

Non dubitamus, serenissime princeps ac domine nobis gratiosissime, principem nostrum illum ac magnum Sigismun-

dum Rakoczŷ-de Feölseő-Vadaz etc. quem divina assistente nobis clementia et eiusdem implorato spiritus sancti auxilio, hisce diebus posthabitis aliis immoderatis regni huius competitoribus, communibus votis et suffragiis, summa voluntate, concordii assensu et consensu elegimus et absolutum dominum huius patriae nostrae constituimus propter summas eius virtutes ac in augustissimam domum Austriacam constantem ac devotam fidem, aequae ac S. C. Mtas habuisse charum et acceptum, eidemque semper clementem suam gratiam impertiri illi voluisse, proindeque eius fortunam promotam desiderasse. Quare serm^e princeps nunc etiam summa fiducia Vram Stem humiliter requirendam duximus, ut cuius virtutem privatim magnificet, eius quoque progressum promotionemque non oderit. Quin potius eundem solita sua gratia non solum apud suam sacram Mtem caes. commendet, sed nos etiam suae semper gratiae quam commendatissimos esse velit. Quam Stis Vrae clementiam et benignam favorem perpetuis nostris obsequiis promereri sedulo studebimus. Eandemque Stem Vram divinae protectioni commissam cupimus. Datum in civitate Coloswar, die 18. mensis Februarii, anno domini 1607.

Serenitatis Vestrae

humillimi clientes
universi regnicolae trium nationum
regni Transsylvaniae.

Külczim : Paria literarum regnicolarum trium nationum Transsylvaniae ad suam Stem datarum de 18. Febr. anno domini 1607.

(Egykorú irat, mely megvan a bécsi cs. titk. lt. Hung.)

b)

Sacratissima etc. Maiestas etc, subiectionem.

Cum praeteritis diebus principe nostro gratissimae recordationis ex hac vita sublato, de eligendo futuro successore in communi congregatione nostra ageremus, invictissime imperator, duo principatus huius praecipui extiterunt competitores, qui contra publicum patriae huius statum per certa foedera et constitutiones a sacr. Mte Vra caesarea et regia nunc ultimo etiam plenarie confirmatum sese erigere et extollere non

dubitarunt in derogamen transactionis cum sacr. M^{te} V^{ra} caes. et regia celebratae. Sed cum omnia regna, principatus et dominia a summo rerum omnium actore et moderatore praepotenti dependeant et feliciter gubernentur: nos quoque impetrato divino auxilio et reiectis caeteris competitoribus, communibus omnium nostrum votis publicisque suffragiis, perspecta virtute et integritate ac in rebus domi forisque gerendis prudentia et summa experientia spectabilis ac magnifici domini Sigismundi Rakoczi fidelis Maiestatis V^{rae} sacr. servitoris, eundem in principem huius regni nostri, quod felix sit et faustum, summo consensu et applausu creaverimus, M^{tem} V^{ram} sacr. super eo requirendam humillime et exorandam duximus, ut quem privatum amavit ac propter varias animi corporisque dotes, inprimis vero constantissimam fidem, in omnibus fidei suae commissis cognitam, charum habuit, eundem nunc in publicam evectum patriae nostrae administrationem, in suam clementissimam una nobiscum dignetur recipere protectionem et eo habere loco, quo omnes christianos principes, qui obsequio et observantia pia et christiana sacr. M^{tem} V^{ram} caes. et regiam, veluti unicum totius christianitatis monarcham et columnen divinitus datum colunt et observant, habere consuevit: eademque clementia, qua ceteros complectitur, hunc quoque illustrissimum principem nostrum in benignum suum assumere dignetur favorem, et paterna prosequatur clientela, ac ipsius competitores, praecipue Valentinum Homonnay novis rebus in Ungaria superiori studentem et vi Transsylvaniam invadere cupientem, a proposito clementer avocet ac compescat. Haidones enim fere omnes, qui summa defuncti principis cura difficulter coesederant, egestare et penuria rerum domesticarum vexati et praeda vivere consveti, facile in quemlibet motum induci possunt et quemadmodum antea a rapinis intestinis ad alias conversi sunt, verendum est ne vulnus recenter sanatum recrudescat, si capita discordiarum in officio contineri nequeant. Quae ut evitentur et prava nonnullorum ingenia sacr. M^{ti} V^{rae} caes. et regiae taedium gentis Ungaricae ne pariant exorientem favillam, ut sacr. M^{tas} V^{ra} caes. et regia oportune restringvat, ne latius deinde incendium invalescens serpere queat, ab eadem sacr. M^{te} V^{ra} caes. et regia humillimis pre-

cibus demisse contendimus. Denique idem Valentinus Homonnay, ut suam intencionem in utroque regno consequi, seque erigere possit, in limitibus Ungariae et Transsylvaniae arcem Huztiensensem regno nostro secundum pacta cum sacr. M^{te} Vra caes. et regia inita incorporatam et antea quoque ad Transsylvaniam tentam ab initio et possessam, sub quodam testamentariae dispositionis praetextu occupavit. Quam ut sacr. M^{tas} Vra caes. et regia secundum transactionem a M^{te} Vra sacr. plenarie confirmatam clementer restitui facere velit, eandem M^{tem} Vram sacr. humillime obsecramus. Quibus in rebus sacr. caes. regiaeque M^{tis} Vrae benignam in nos gratiam exhibendam fidei nostro obsequio perpetuo promereri studebimus. Deus opt. max. sacr. M^{tem} Vram caes. et regiam ad vota conservare dignetur. Datum in civitate Colosuar die 19. mensis Februarii anno domini millesimo sexcentesimo septimo.

Sacrae caes. regiaeque Maiestatis Vestrae

humillimi clientes

universi regnicolae trium nationum

regni Transsylvaniae.

Külczim : Sacratissimo ac invictissimo domino Rudolpho secundo, Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Ungariae, Bohemiaeque etc. regiae Maiestati etc. domino nostro clementissimo.

(Három pecséttel lezárt eredetije a bécsi cs. és k. áll. ltárban. Hung.)

c)

Sacratissima caesarea regiaeque Maiestas, domine domine clementissime.

Humiliorum etc. oblationem. Superioribus diebus, sacratissime imperator, literis meis 25. Januarii datis statum Transsylvanicum luculenter satis perscripseram, ad cuius quidem gubernationem invitum sane et contranitentia frequenti dominus Bocskay cum domino Illeshazio pertraxerant, quibus quidem tunc mihi parendum fuit. Nihilominus memor meae fidei et obligaminis frequentissime apud dominum Bochkaium institi, monui ac oravi per literas et nuncios, ut cum M^{te} Vra sacr. iniret concordiam, et negotia Turcica differret, quando satis afflicta ultra marina eius negotia essent; ipso vero, uti

iam constat, e visubalvis to, quo in statu nunc res Transsylvanicae gestarentur, M^{ti} V^{rae} sacr. significandum duxi, cum enim veluti liber a functione mea domum reverti et sub fidelitatem M^{tis} V^{ra} sacr. quam nunc quoque sincere colo, redire certa constituissem, M^{ti} V^{rae} notissimum existimo. Praenotatum dominum Bočkaÿ eo adhuc in vivis existentem, principatum Transsylvaniae vigore testamentariae suae dispositionis magnifico Valentino Homonnay legavisse, quo tandem decidente ex pervasione Pauli Nyary Cassovia, me et Transsylvanis insciis, quosdam ad excelsam portam imperatoris Turcici literas et nuncios misisse, per quos persvasere conabantur Turcis, nobilitatem Transsylvanam iuramento sese obligavisse domino Valentino Homonnay, qui quidem nuncii cum Nandor-Albam ad vezerium pervenissent, licet literis Pauli Niary a Turcis aliquatenus fides adhibita fuisset pro Valentino Homonnay, nihilominus bassa, ut ex ipsius literis apparet, vir prudens et circumspectus, per czawzium nunciavit, principem Transsylvanum non esse e longinquo petendum, quando inter ipsos existeret, quibus nunciis quas adiunxerit literas, earundem interpretationem in Hungaricam linguam sine diminutione vel augmento, una cum earum quas ad civitates liberas, his meis inclusas, M^{ti} V^{rae} sacr. transmittere volui. Nihilominus tamen principatum hunc Transsylvaniae omnibus viribus Valentino Homonnay deferre nitebar, licet praeter Gabrielem Haller nemo ex universo omnium statuum ordine iuramento sese obligaverit, in quo quidem negotio quantum laboraverim, vix literis comprehendere valeo, cui etiam promiseram, me illi gratificaturum. Verum animi adverso eo tota Transsylvanorum nobilitas, quod dominus Homonnay praetextu testamentariae dispositionis sese in dominium Transsylvanicum insinuare vellet, tanquam pristino edocti malo, volentes providere ne in maiorem se posterosque suos proecipitarent calamitatem, mature praeviderunt, attento etiam eo, quod Gabriel Bathori per quandam successionis praetensionem idem dominium affectaret, quo monito, ut ab eiusmodi cogitationibus supersederet, sententiam mutavit.

Et his sic habitis, cum iam dominum Homonnayum laetus et alacer expectarem, ac si licuisset columbae instar in

patriam, subque fidelitatem M^{tis} V^{rae} sacr. redire properarem, contigit ut provincia haec regnicolarum videlicet trium nationum status et ordines Claudiopolim ad undecimum huius mensis diem in templo eorum maiori congregati, primum et ante omnia unionem sive perpetuam confoederationem inter tres illas nationes perpetuo duraturam constituerunt et solenni iuramento sibi mutuo in perpetuum consensum praecipue vero in eligendis pro tempore principibus conspirarunt. Sequenti vero die, me nihil tale expectante, nihilque minus cogitante, principem nominarunt et summa voluntate singillatim petitis suffragiis acclamarunt, cumque semel atque iterum solennibus nunciis dignitatem hanc detulissent et nullum a me consensum recepissent, tandem omnes consurgentes ad hospitium meum accesserunt, praecipuique, quos domus capere vix poterat, instantissime me ad subeundum hoc onus, deum testor et omnes praesentes, non sine lachrimis institerunt ac tandem invitum sed multis rationibus convictum in templum deduxerunt, ubi reiteratis vicissim omnibus rationibus, quibus me liberare possem, tam senium quam debilitatem propter continuos morbos, ac alia multa incommoda, quae ex mea administratione in illos redundare possent, recensitis, voluntatem illorum et summum consensum impingere nullatenus potui, praeter alias innumeras rationes hanc etiam allegantes, quod cum ego (deo optimo maximo sit laus) tanta fuerim apud M^{tem} V^{ram} sacr. clementia dignus, quantam omnes semper admirati fuerint, certo se confidere, me posse ipsorum causam apud M^{tem} V^{ram} sacr. semper in optimum statum reducere et hoc pacto ipsis recte consulendo, M^{ti} V^{rae} sacr. ac toti christianitati utilius posse servire, quam ex privatis meis bonis. Tantis itaque instantiis, precibus et variis abtestationibus victus, illorum electioni et inaugurationi consentire debui, non eo tamen animo ut ego vitam meam hic terminarem, cum etiam, si Deo ita visum foret, in propriis meis bonis, ubi et sepulturam seu requiem senilibus iam ossibus meis praeparatam volui. Quandoquidem dominum Homonnay nulla omnino ratione recipere voluerunt, imo contra illum iam etiam arma capturi erant, et in eam rem equitatum et peditatum Sicularum aliquot millium in campum produxissent, ut sine dubio M^{ti} V^{rae} sacr. ignotum esse

non poterit. Quemadmodum iam deo visum fuit, cum ad tempus in Transsylvania permanere debeam, humilime supplico M^{ti} Vrae sacr. dignetur domino Homonnay demandare, ut pacifice expectet divinam de ipso voluntatem, arcemque Huztt restituat, nam licet cum Turcis pax sit inita, confinia tamen sine militibus tuto conservari nequeunt, utilitates eius converterentur potius in necessitatem regni, armamentarium quoque ne exhauriat. Hoc quoque M^{ti} Vrae humilime significandum duxi, ut M^{tas} Vra dignetur Cassoviae talem praeficere generalem, quocum ego quoque optime convenire atque M^{ti} Vrae sacr. inservire possim. Praesertim cum domino Thomae Zechy in praesidio Zenderőviensi, nobis adhuc juvenili aetate existentibus, M^{ti} Vrae fideliter inserviverimus, procul omni dubio persvasum mihi est, si M^{tas} Vra sacr. dominum Thomam Zechy Cassoviam collocabit, absque omni querimonia M^{ti} Vrae sacr. inservire nos posse. Quandoquidem ego M^{tis} Vrae sacr. perpetuus fidelis et humilimus servitor ad ultimum usque spiritum existam. Bonam benignamque relationem ab eadem expectaturus. Datum Claudiopoli 19. Februarii. Anno 1607.

Eiusdem Maiestatis vestrae sacr.

humilis ac perpetuus servitor

Sigismundus Rakocj m. p.

Külczim : Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae Hungariae, Bohemiae etc. regiae Maiestati etc. Dom. dom. elem.

(Eredetije a bécsi cs. és k. áll. lt. Hung.)

LII.

1607. márcz. 5.

Rákóczy Zs. meglőrja Kornist, hogy együtt menjenek a vásárhelyi gyűlésre.

Sigismundus Rákoczy dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc.

Magnifice domine fidelis nobis honorande. Salutem et benevolentiae nostrae commendationem. Miérthogy ennek az hónap tizennegyedik napján akarunk megindulni Vásárhelyre; kegyelmedet azért intjük szeretettel, hogy kegyelmed ennek az jelen való martiusnak tizenharmadik napjára, ugymint ez előtt egy nappal, legyen jelen nálunk itt Fejérvárott, hogy kegyelmeddel indulhassunk együtt az jövőendő vásárhelyi gyű-

lésre. Bene valeat. Datum in civitate nostra Alba Julia die 5 mensis Martii. Anno domini 1607.

Sigismundus Rákoczy m. p.

Külczim: Magnifico domino Balthasari Kornis de Ruszka, consiliario nostro et fideli nobis honorando.

(Az eredetiről, Mike Sándor úr gyűjt.)

LIII.

1607. márcz. 18—25.

A marosvásárhelyi országgyűlésen hozott törvények.

Nos Sigismundus Rákoczy dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fideles nostri domini proceres magnates et nobiles, ceterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transsylvaniae in generali ipsorum conventu per nos ad diem 18. currentis mensis Martii anni praesentis 1607 in oppido nostro Marus Vasarhely ad mandatum nostrum congregati exhibuerint nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos communibus ipsorum votis et suffragiis generalique consensu conclusos: supplicantes nobis benigne, ut universos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes autoritate nostra principali benigne acceptare, approbare, ratificare et confirmare atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes quorum interest observare facere dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum, magnatum et nobilium, ceterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae in generali eorum conventu ab illustrissimo domino domino Sigismundo Rákoczy principe Transsylvaniae partium regni Hungariae domino et Sicularum comite eis ad 18. diem mensis Martii anno 1607 ad oppidum Marus Vasarhely indicto conclusi.

Látjuk kegyelmes uram minemű veszedelemben forogjon hazánk állapotja az véletlen és váratlan reánk indult ártalmas

ügyekezettből, melylyel vadnak szomszéd magyarországi atyánkfiai, kinek hogy idején elejét vehessük, végeztük hogy mostani gyűlésben minden egyéb dolgokat hátrább halasztván mennél hamarébb ez országnak közönséges szükséges ótalmára viselnénk gondot.

(1) Minden causákat azért és azok felől való differentiát ez jövőendő gyűlésre, kit ez jövő szent György napjára ha isten békességet ad generaliter hirdessen ő nagysága oly helyre, az ki alkalmasosb leszen és akkor mind az országnak külömb külömb szükséges dolgairól, kiknek most el kelle haladni és mind magyarországi s mind erdélyi uraink atyánkfiai supplicatiójokra gondviselés és válasz legyen. Ez alatt penig valamennyi üdő intercedál ez mai naptól fogván in annuaem praescriptionis seriem ne computáltassék, hanem minden causák sine ullo praescriptionis auxilio in eodem statu maradjanak.

Miérthogy tudjuk, hogy ő nagysága az közönséges gondviselésre elégséges nem lehet az közönséges segítség nélkül, végeztük, minthogy az kapuszám szerint való fizetés új ravatal nélkül nem lehet, hogy minden ökörtől és fejős tehéntől huszhusz pénzt, meddő tehéntől és harmadfű tinótól tiz-tiz pénzt, egy juhtól vagy kecskétől egy pénzt, egy öreg disznótól egy pénzt, egy lótól az ki ekét vagy szekeret vonzon husz pénzt, egy szegény ember kinek semmi marhája nincsen tiz pénzt, egy szegény özvegy asszony négy pénzt adjanak. Hogy pedig a fraude et dolo caveatur, minthogy vadnak olyak, kik semmi barmot nem tartanak, hanem kereskedésekkel élnek, és noha marhátlan, de kazdag és értékes paraszt emberek, az olyanokat az falusi bíró hűti szerint az ökrös emberekhez képest taxálja és tartozzék az adószedőnek beadni.

Ha kinek penig egy vagy két juha vagy kecskéje, vagy disznaja vagyon, hogy adója tiz pénzre ne menne, személyétől tiz pénzt fizessen. Ha penig annyi marhája vagyon, hogy a tiz pénzt meghaladja, marhájától fizessen. Ezenképen fizessenek minden mezővárosok Fejérvárral és Egeressel egyetemben, Kolosvár penig az medgyesi adó szerént, mely harmadévi volt, nyolczszáz forintot. Nagy-Bánya adjon száz forintot, Almás ¹⁾

¹⁾ E helyett a Baresni példányban Egeres áll.

huszonöt forintot, Nagysajó 25 forintot, Ofont-Bánya tizenkét forintot, Bánfi-Hunyad 32 forintot, Fejér vár 25 forintot, Abrugybánya 25 frtot, Felső-Bánya 50 frtot, Akna 25 forintot, Vajda-Hunyad 25 frtot, Blényes 50 frtot.

Az magyarországi uraink atyáinkfiai ezen terehviseléssel tartozzanak, az száz uraim ígérnek capitatum hatvan 60 pénzt, melyeket ad festum sancti Georgii martyris ígérünk nagyságodnak beszolgáltatni fogyatkozás nélkül: könyörgünk országúl nagyságodnak vegye elég néven szegénységünknek ilyen nyomorult állapotja szerént. Ezután is semmiben nagyságodnak nem akarunk megfogyatkozni.

(2) Az mi az vámok, harminczadok, sóaknák és egyéb haszonvevő helyek felől való kívánságát nézi nagyságodnak, melyek fiscushoz való lévén ez disturbiumban ország szükségére, városoknak vagy egyéb privatus embereknek adattattának inscriptióban: tetszett, hogy nagyságod bizonyos emberit bocsátván afféle helyekre, menjen végére jó és igaz számadás által ha kivőtte summáját belőle, ha pedig hátra vagyon benne, hogy az creditornak az ő summája legyen meg, hogy ennekutána is mikor afféleszükség occurál lehessenek készek az adásra.

De miért hogy némelyeknek felebb vagyon inscriptióban, hogy nem mint az mennyi summát reá adott, úgy mint ha ki tizezer forintot adott huszezerbe inscribálták, nagyságod csak az summát refundálja az mit reá adott jól végére menvén vel per probabilia documenta, vel per juramenta; az aknák pedig mindjárt az fiscushoz applicáltassanak.

(3) Vadnak ilyen panaszok, hogy némely dissolutus és indisciplinatus emberek hatalmaskodnak, az pereseket és reájok panaszlókat öléssel, veréssel és vagdalással fenyegetik, kik hogy megtiltóldgyanak végeztük, hogy valaki affélét cselekednék rei certitudine cognita az ispánok az lakság közt az mely vármegyében laknak, az székelységen az kapitánok és királyi birák statim et de facto száz forintot toties quoties esik satisfactiót vehessenek, per omnia opportuna remedia, kinek fele az fiscusé, fele az ispánoké és az querulans parsé legyen.

(4) Hogy nagyságod megtekintvén jószágunknak pusztaságát és haszontalan voltát, ez elmúlt 1606 esztendőbeli dézmáknak fizetésére hátrammaradott restantiái és ez jelen való

1607. esztendőbeli dézmáknak fele arendáját, melyet szent György napban kellene megadni, könyörgésünkre kegyelmesen megengedte, nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak szeretettel megszolgáljuk.

(5) Miérthogy mostan semmi rendnek senkitől annyi bánatása nincsen, mint az ortól, tolvajtól, úgy annyira, hogy nem-hogy úton járhatnánk békével, de házunkban sem maradhatunk, végeztük azért, hogy afféle gonosztévő embereket mindenütt persequáljanak, sőt az arra rendelt tisztviselő emberek sub amissione officii, honoris et humanitatis, ha afféle avagy egyéb kiadott vétkes emberek, kik halálra méltók, kezekben akadnak, meg ne sacczoltassák, hanem érdemek szerént büntessék; ha pedig afféle vétkes kiadott vagy megszententiazott embereknek valaki akarmi rend legyen vagy privatus vagy tisztviselők pártjokat fognák, avagy megsacczoltatván elbocsátaná avagy jobbágyává tenné azt pretendálván, hogy annak büntetése nem őtet concernálja, azon büntetése legyen, mely az malefactornak, miért-hogy afféle párttartással vagy megsacczoltatással részesnek láttatik lenni, sentientes ¹⁾ et consentientes pari poena puniri debent.

(6) Jóllehet ennekelőtte is elvégeztük volt országúl, hogy az gyűlésben választott emberek tempestive azaz első napján az gyűlésnek okvetetlen jelen legyenek, de nem-hogy első napján lennének, de ugyan reá sem mennek, némelyek pedig az gyűlésnek csak az végére tartanak, hogy mindjárt visszamehessenek, némelyek ha egy vagy két nap ott vadnak haza mennek, az gyűlésnek végét nem várván. Végeztük azért, hogy ennek utánna, ha ki az választott emberek között az gyűlésre nem menne, avagy későn menne, vagy semmi oka nem lévén végig nem várná az gyűlést, ispán híre nélkül elmenne, száz forinton maradjon, kiről az ispánok az lakságon az székelységen az kapitánok vagy királyi birák satisfactiót vehessenek, kinek fele az fiskusé, fele az vármegye vagy szék szükségére convertáltassék. Ha pedig az ispánok, kapitánok és királyi birák rá nem mennének, in duplo convincáltassanak, si sese rationaliter excusare non poterint. De kérjük ő nagyságát, hogy az

¹⁾ A Barcsai példányban : facientes autem et.

convocatoriat in tempore idején és bizonyos embertől küldje meg, hogy az miatt vétek ne essék. Azonképen tartoznak az ispánok az választottakat idején certificálni.

(7) Az mi fogyatkozás az hitlésen esett, hogy némelyek még az székelységen urunk ő nagysága hűségére juramentommal magokat nem kötelezték volna, most ő magok ultro offerálják magokat ad depositionem juramenti, melyet az tisztviselők sub poena amissionis officii ne praetermittáljanak.

(8) Az elsőkött jobbágyok felől végeztük országúl, hogy az 1602. esztendőbeli medgyesi articulus tartassék meg, melynek tenorja ekképen következik:

Végeztük azt is, hogy régi szokásunk szerént az camora helyekről és egyebűnnen is az szökött jobbágyok, kik Mihály vajda bejövetelétől fogván urok földéről mentenek, azok dominis suis terrestribus restituáltassanak ilyen móddal, az kié az jobbágy kérje meg szolgabíróval, vagy csak köznemes emberrel is attól az kinek földén lészen, ha megadja jó, ha meg nem adja citáltassék az székre 15 nappal az szék előtt, ez alatt penig az actor bizonyítson de competentia coloni fugitivi és az széken azon attestatiókra non obstante eo, hogy intempestivák törvénye legyen, és ha jó okát az incattus az meg nem adásnak nem assignálhatja, cum mortuo homagio az jobbágy restituáltassék, kibem semmi tovább való remedium se appellatio ne admittáltassék. Az incattus is ha bizonyítani akar pro sui defensione bizonyíthasson, de statim post repetitionem coloni, úgy hogy ő is az székre mint az actor készen legyen, és ott citra ulteriorem prorogationem determináltassék. Ha penig oly ratióját adja az incattus miért nem restituálta, azt az törvény ruminálja és discutiálja.

Magyarországban is Váradon, Debreczenben, Tasnádon Zilahon és egyéb helyeken az jobbágy megadásban ezen mód tartassék. Miérthogy penig ez disturbiumnak ideje korán Erdélyből sok jobbágyok külömb külömbféle szükség kényszerítván Erdélyországhoz incorporáltatott Magyarország részeiben búdos-tanak, immár peniglen az jó istennek engedelmeiből azok az részek mostan újlag ide vadnak annectáltatva: végeztük azért, hogy afféle jobbágyokat, kik ez disturbiumban elbúdos-tanak, az feljúl megirt medgyesi articulusnak continentíája

szerént tartozzanak Magyarországból is megadatni, innen Erdélyből is Magyarorszában.

Az kolcsos városokból és azokhoz tartozó falukból, jószágokból, szabad mezővárosokból, camora helyekről, aknákról és az székelységről kérjék parancsolattal meg sub poena ducentorum florenorum, ha meg nem adják citáltassék az gyűlésre és ott revideáltassék coram sede judiciaria illustrissimi principis.

(9) Továbbá az mint annakelőtte is elvégeztük volt, most is azonképpen végezzük, hogy Kamuthi Farkas atyánkfiának szabad legyen az ő ártatlan fogságának authorit és particepsit törvénnyel megkeresni, azonképpen az többi is.

(10) Tetszett ez is, hogy Moldovából, Havaselföldéből és egyéb helyekről jött emberek, kik ez országban marhát hoznak, először ad locum depositionis huszad és vám helyekre tartozzanak menni, minden helyeken való tartozás nélkül és onnan menjenek az sokadalomra sub poena amissionis bonorum suorum secum habitorum.

(11) Vadnak oly panaszolkodások is, hogy az harminczadosok contra antiquam libertatem nobilium mód nélkül való harminczadokat exigálnak. Tetszett azért, hogy az harminczadosok az nemességnek majorságában termett marhákától, úgy mint bortól, buzától és egyebektől is, kiket innen az országból Magyarorszában kivisznek, vagy penig Magyarországból ide behoznak, vagy penig háza szükségére pénzen vagy egyéb módon is valami efféle marhákat hozatna, vagy innen belől is kivetetne semmi harminczadot ne exigáljon sub onere ducentorum florenorum, melyet annak az vármegyének ispánja, az melyben az harminczados lakik, elsőben urunkat ő nagyságát megtalálván ezen articulushoz erejével immediate et irremissibiliter mox et de facto azon harminczadosnak marhájából megvehessen.

(12) Sok atyánkfiak panaszolkodnak, hogy jobbágyok az városokban vagy vásárban vagy egyéb szükségekre bemennek és az városi bíró arestálja, vagy proprio motu vagy valaki instantiájára megfogja, mely az decretom és szabadságunk ellen vagy, mert ha kinek mit vétne jobbágyunk füstint kellene keresni. Végeztük azért, hogy ennekutána az városbeli bírák senki instantiájára extra locum delicti megfogni ne merészljen

sub amissione officii, ha penig in loco delicti valakit megfog, annak módja szerint harmad napra törvényt láttasson reá.

(13) Az Bihar vármegyei uraink atyánkfiai találták volt meg urunkat ő nagyságát az religio dolgáról és harminczadnak exigálása felől. Az mi nézi azért az religio dolgát, megengedte ő nagysága, hogy abból az medgyesi 1588. esztendőbeli articulus tartassék meg minden czikkelyiben. Az mi penig az harminczad dolgát nézi, az vectigálnak exactiojában megengedte ő nagysága, hogy abban is az régi módot observálják.

(14) Tetszett ez is, miérthogy az szükségnek nagy voltát látjuk, az fiscusnak minden jövedelmét, úgy mint az százság közt Szent-Márton adaját, vámokat, harminczadokat, és egyéb mindenféle jövedelmeket ha mi praeteritis disturbiorum temporibus qualitercunque nem exigáltatott volna, azonképpen adókból, vámokból, huszadból, harminczadból és egyéb jövedelmekből ha mi restantia volna, ő nagysága bizonyos emberi által kerestesse fel. Halljuk, hogy Sigmond fejedelemnek Kolosváratt maradtott volna közel huszezer forintja, annak ő nagysága végére menvén, ha nálok lészen exigáltassa.

(15) Végeztük ezt is, hogy az leveleknek régi taxája helyén maradjon, tudniillik, hogy az legitimum mandatumot 24 pénzért, novum judiciumot egy forintért, az articulusokat azonképpen egy forintért, az sententiákat juxta meritum causae adják ki mind major, mind minor cancellárián; Magyarországhban is az ő régi módjok szerint exigáltassék mind hivatalok s mind egyéb levelek ára.

(16) Miérthogy ennekelötte való fejedelmek asztalokat az várokból és azoknak jövedelmekből tartottak, melyek most partim elpusztultanak, partim más kéznél vadnak, kikből semmi jövedelem nem lehet; Fogarast látjuk, hogy mind jószággal, mind majorsággal épebb, ő nagysága pro suo arbitrio ahoz nyulhat az mi vagyon, egyéb várakbeli tisztartóknál is ha mi restantia volna ő nagysága végére menvén exigáltassa, gondolkodván arról, hogy az közönséges szükségért országúl adót vetettünk, méltó ő nagysága asztala tartásáról is valami gondot viselnünk.

(17) Mivelhogy itt is ez országban igen cautum, hogy senki közöttünk álpénzt ne veressen, se vele ne éljen sub nota

perpetuae infidelitatis, értjük hogy főképen Moldovából és Havaselföldéből azféle pénzt egynehányszor hoztak közünkben, és naponként köztünk hordozzák, azzal élván és deprehendáltattnak vásárban mind pénzestől afféle emberek. Tetszett azért, hogy afféle emberek álpénzzel kereskedők, necsak árú-jokat s marhájokat vesszessék el, hanem ő magok captiváltas-sanak és törvény szerint büntetessenek. Az marhájok fiscus számára confiscáltassanak.

(18) Az elmúlt üdőkben az szegény országnak nagy sok insége és romlása miatt főképen Moldovában számtalan sok szegénység futott az lakságról ott való jobbágyink között. Tetszett azért, hogy primo quoque tempore urunk ő nagysága az ott való vajdát levele által megtaláltassa és intse, hogy országában mindenütt afféle futott jobbágyokat megkiáltassa, hogy nagy büntetés alatt onnét helyekre takarodjanak.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum, magnatum et nobilium, ceterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transsylvaniae benigne intellecta et admissa praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in iisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes eisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaevis in eis contenta auctoritate nostra principali acceptavimus, approbavimus, ratificavimus ac confirmavimus: offerentes nos benigne quod praemissos omnes articulos in omnibus suis punctis clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros cujuscunque status et conditionis existant observare faciemus imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in oppido nostro Marus Vásárhely die 25 Martii, anno domini 1607.

Sigismundus Rakoczy.

(P. H.)

(Eredetiről, a nagy-szebeni Bruckenthal-féle gyűjteményből).

LIV.

1607. márcz. 30.

Mátyás főherczeg Rákóczynak, felhívja, hogy a béke fentartására ügyeljen.

Mathias dei gratia archidux Austriae, dux Burgundiae etc. comes Tirolis etc.

Magnifice sincere nobis dilecte. Intelleximus benigne, quae nobis de statu Transilvaniae, per magnificum Thomam Zechy laudpridem verbotenus significari curasti. Nos equidem minime dubitamus, quin in antiqua tua fide et fidelitate erga sacram caesaream regiamque Maiestatem dominum et fratrem nostrum observandum, quam plerisque etiam tuis scriptis hactenus contestatus fuisti, sincere ac realiter sis permansurus, atque re ipsa declaraturus, tibi nihil unquam carius vel antiquius fuisse, quam eandem illaesam illibatamque conservare, et postpositis omnibus privatis tuis commodis et incommodis, patriae solum istius afflictæ salutem et permansionem unice spectare. Quod ut imposterum quoque facias, atque nostrae benignae jam antehac factae cohortationis et requisitionis memor, praefatae suae caesareae ac regiae Mattis benignae voluntati, cujus resolutio in dies exspectatur, te demisse accomodes, eandemque patienter exspectes, iterum te hisce benigne hortamur et requirimus; singulariter vero in eo diligenter incumbere velis, ne novi motus et seditiones isthic in Transilvania vel Hungaria, per quae pax ista publica multo sanguine sudore et labore pacta, facile turbari, aut violari posset, a quoquam exuscitentur, prout idipsum quoque juxta hisce adjecta literarum nostrarum paria Valentino Homonnay et Gabrieli Bathori antehac a nobis perscriptum est. De caetero tibi gratia et benignitate nostra bene propensi sumus. Datum Vienne 30. die mensis Martii. Anno 1607.

Matthias

F. Nagy Mihály.

Külczim: Magnifico Sigismundo Rakoczy de Felsőwadaz, comiti comitatus Borsodiensis ac sacrae caesareae regiaeque majestatis consiliario, sincere nobis dilecto.

(Az eredetiről: Mike Sándor úr gyűjteményéből.)

LV.

1607. márcz. 31.

Lassota véleménye az erdélyi fejedelmi szék betöltéséről.

Discurs vom herrn Lassota wegen Siebenbürgen.

Demnach der jeczige Siebenbürgische zuestandt, da die ständt den Rakoczy Sigmund zue einem haupt erwählt, wol in acht zunehmen, hab ich aus schuldiger gehorsamer trew undt pflicht, was dis orts mein meinung, kurzlich melden wollen :

I. Fürs erst, da etwan ihrer kayß. Maiestät vnsern allergnedigsten herrn diese der Siebenbürgen eigenmächtige wahl nicht gefallen wolt, wer wohl das bequemiste mittl, dieselbe mit hineinschiekung vndt einsezung des fürstem Sigismundi zuruck zu stellen. Es fallen aber bey seiner person (nicht das an seiner fidelitet zu zweifeln) auch allerleÿ bedencken für, vndt ist 1. fürnemlich dis zuebesorgen, man möcht mit seiner einsezung auch zugleich einen prinzen oder künfftigen successorem zu der cron Vngern constituiren ; oder 2. da es so weit nicht käm, sondern gemelter fürst Sigismundus künfftig ohn erben abgehn solt, wurden doch hernacher seine nechste befreundt aus den geschlecht der Bathori von Somlio aufs wenigst die succession in Siebenbürgen (wie es auch schon jeczto geschicht) praetendirn, undt sich darumb reissen ; 3. so wurde auch beÿdes auf seine einsezung vndt regirung, weil das landt ser verwüst vndt erschöpfft, viel vndt grosser unkosten ausslauffen, will nicht sagen von den blueth, so darbeÿ möcht vergossen werden.

II. Fürs ander, da nuhn dieses mittl mit den fürsten Sigismundo wegen obgemelter oder anderer mehr bedencken nicht fortgehn solt, wer meiner einfalt nach am rathsamsten, das ihre kayß. Maiestät den Rakoczi Sigmund in denselben gubernament bestätigtt. Beÿ solcher einsezung aber weren volgende punct in acht zu nehmen : 1. Erstlich, das er keines wegs alss ein fürst, sondern allein alss ein waywoda oder palatinus eingesezt werde ; den weil, wie menniglich wissendt, die fürstliche hoheit vnd dignitet nicht temporanea, sondern erblich, ist zuebesorgen, das er Rakoczi ob er gleich jeczto an-

fangs solches nicht mercken lest, doch kunfftig die succession in dieser dignitet vndt landt für sich vndt seine kinder starckh suchen vndt urgirn; vndt da es ihm solt abgeschlagen werden, auff ander unbillih mittl sich vndt die seinen darbey zuerhalten gedenccken möcht. Mitt den palatinis aber in Siebenbürgen hatt es nach den alten gewöhnlichen brauch in der cron Vngern diese gelegenheit, dass ihnen solches ampt nicht zu ihren lebtagen, sondern zue des königs wohlgefallen conferirt wird, vndt des waýwoda in Siebenbürgen darinnen gesezten vndt verfasten aid klärlich zuersehen. Weil auch die wahl eines waýwoden in Siebenbürgen nicht denselben ständen, sondern den khünig mit rath der senaten vndt assesorn gebührt, würd auch dahin zuegedencken sein, das sie wegen solcher fúrgelauffner wahl ihnen kunfftig kein recht schöpfen, sondern nach alten löblichen brauch den cron Vngern disselb den khünig wie gemeldet beuehr stehn solt, darauff den von ihnen ein reuers zu begehen. Da aber sie sich etwan auff ein mehrer concession vndt eczlich diplomata, so ihnen beý nechster transaction wegen einer freýen wahl eines herrn nach des Bochkaj absterben vnd defectum in semine absonderlich solten geben worden sein (darvon zwar mir nichts gründlichs wissendt) referirn wolten, könt solches meines erachtens damit abgelehnt werden, das solches alles mit dem, das der Bochkaj nicht erwartet, das man die Siebenbürger ihrer aids, damit sie der kaýs. Maies-tät zugethan erlassen, vndt sie ihm vbergeben, sondern zuevor abgeleibet gefallen, vndt weil sie also noch in vorigen aid vndt gelübd, hetten sie auch keine macht ihnen ihres gefallens ein haupt zuerwehlen, sondern stünd wie vormalss ihrer Maies-tät beuor. 2. Darnach würd beý dieser des Rakoczi bestätigung auch dahin zuegedencken sein, das man die partes Vngariae (welches vier spanschaften sein, alss nemblich: Býhor, Krazna, Zolnok mediocris vndt Marmarosch, darinnen die fúrnehmen heuser vndt pass: Groswaradein, Hust, Keowar vndt die bergstadt Nagi Bania, sampt andern vielen castelln liegen) von Siebenbürgen gahr absonder, vndt der cron Vngern, oder specifice zu reden, Ober-Vngern wieder incorporir. Mir zweifelt nicht, er Rakoczi wen er nur die waýwodschaft in Siebenbürgen erhalten möcht, würdt nicht darwieder sein, so haben auch

die andern Vngern kein rechtmässig vrsach zue difficultirn, sondern solten viel mehr wol zue frieden sein, dass die cron Vngern, so viel müglich, wieder in pristinum statum, wie die für des Joannis de Zapolia trennung oder abfall gewesen, gebracht wurde. 3. So wird auch dise des Rakoczi bestätigung derer Bathori von Somlio zuespruch vnd recht, so sie zue Siebenbürgen vom künig Stephano vnd ihren eltern hero zu haben vermeinen, auch des Bochkaj testament vndt derjenigen, die er zue erben vndt successorn in landt Siebenbürgen eingesetzt praetensiones, vndt vermeintes recht gancz undt gar fallen.

Külezim: Empl. vom hern von Lichtenstein. Ultimo Martij, anno 1607.

(A bécsi cs. és kir. áll. lev. Hung.)

LVI.

1607. ápr. 18.

Rákóczy és a rendek fölterjesztése Mátyáshoz, melyben kifejtik, hogy miért kellett nekik a fejedelemválasztást végrehajtani.

a)

Serenissime princeps et domine domine nobis gratiosissime. Servitiorum etc.

Ex literis serenitatis vestrae die 16. proxime evoluti mensis Martii Vienna ad nos datis demisse intelleximus arbitrari Stem Vram secundum eiusdem benignam requisitionem in negotio electionis, resolutionem sacr. caes. regiaeque Mtis nobis expextandam fuisse. Serenissime princeps, illa benigna Vrae Stis requisitio, cuius meminit, sero nimis ad nos est perlata, quae etiam si tempestivius nobis innotuisset, nihilominus iis gravissimis et inevitabilibus necessitatibus, quas Vrae Sti dudum innotuisse non ambigimus, impulsi, siquidem saluti patriae consultum esse cupiebamus, omnino citra quemlibet respectum ad electionem nobis procedendum fuisset. Etenim serenissimo quondam domino Stephano principe vita defuncto, praeter pericula a vicinis provinciis nobis impendentia, e vestigio varii metus libertatem et tranquillitatem patriae sublaturi supremumque exterminium parituri sunt exorti. Magnifici siquidem domini Paulus Nyari ut principatu, quem animo delibe-

rato Valentino Homonnai destinârat, celerius potiri posse, pro eius insignibus, utpote vexillo et clava, impetrando et adducendo, ad Portam Turcarum imperatoris suos expediverat internuncios: Valentinus quoque Homonnai Paulo Nyari et testamentariae dispositioni proxime defuncti principis innixus, sub praetextu exequiarum iusto conflato exercitu, regnum invadere, sibi que, etiam nobis reluctantibus, apertâ vi usurpare nitebantur. Accedebat et Gabriel Bathori, qui spe praedae iniecta haidones concitabat, nonnullos etiam e regnicolis clam sollicitatos habebat complices, qui nisi pervigili cura et diligentia moderni gratiosissimi principis nostri tam in tempore forent repressi, novis nunc misella provincia fluctuaret motibus variisque arderet tumultibus.

His itaque, serenissime princeps, undique periculis circumventi, ne tot intempestivis subinde . . . . . rientibus competitoribus, patria nostra infelicissima velut praeda iterum in [corruptionem] deveniret, variisque competitorum certaminibus in priores relabere . . . . . ad liberae nostrae electionis remedium, velut quoddam asylum recur[rentes] . . . . . necessarioque de novo principe nobis eligendo cogitandum fuit. [Dire]ximus itaque nostra concordia suffragia in modernum dominum principem nostrum, praeter causas plurimas, patriae nostrae salutem et permansionem concernentes, eo etiam respectu, quia probe sciebamur dictum dominum principem nostrum ab sua iuventute Vris Mtibus augustissimaeque domui Austriacae continua fidelitate addictissimum ac propterea ob navatam suam praeclaram operam gratum fuisse.

Ceterum ad pacem etiam et tranquillitatem patriae sartam tectamque conseruandam, universosque motus intestinos et externos evitandos, nos paterne Stas Vra hortatur. Equidem, clementissime princeps, ad reparandam patriae nostrae [dile]ctissimae reliquias nil prius neque salutaris alma pace nobis obtingere posset. Supplicamus etiam hoc nomine Sti Vrae quam possumus submississime, ut ad eam pacem et tranquillitatem conservandam, ad quam et Stas Vra nos paterne admodum hortatur, et nos nostra sponte inclinatissimi sumus, Vrae Stis benigna accedat providentia, digneturque moderno domino principi nostro communibus omnium votis et suffra-

giis legitime electo, annuere, et singulari ac clementi sua tutelari benignitate, contra omnes hostiles motus protegere, competitorumque intempestivorum, qui etiamnum in finibus regni constituti tumultuum excitandorum consilia agitant, inquietudinem primo quoque tempore reprimere. Hac enim solâ viâ pax et tranquillitas interna a Ste Vra tantopere commendata inconcussa conservari ac quorumlibet motuum semina tempestive poterunt praecidi, hac etiam nos unica via omnium tumultuum exortis, paulatim ab tot continuis cladibus respirare, obsequentissimaque nostra studia erga Vras Mtes inclytamque domum Austriacam commodius poterimus declarare. Servet deus Stem Vram salvam et incolumem diutissime. Datum in arce Fogaras, die 18. Aprilis, anno domini 1607.

Eiusdem Stis Vrae

humillimi servitores
Universi status et ordines trium
nationum regni Transsylvaniae.

Külczim: Serenissimo principi et domino domino Matthiae, dei gratia archiduci Austriae, duci Burgundiae, comitique Tyrolis et Goritiae etc. Domino nobis gratiosissimo etc.

(Rongált eredetije a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

b)

Serenissime princeps, domine domine clementissime. Servitorum etc.

Literas serenitatis vestrae Vienna 16. Martii ad me datas, qua par est demissione, accepi, quibus diserte innuit provinciam Transilvanicam in electione principatus a clementi resolutione sacr. caes. regiaeque M^{tis} pendere expectareque debuisse. E quidem nos de morte domini Bochkay priusquam in his remotioribus partibus intellexissemus, nequicquam scribere potuimus. Postea vero quo hic ordine provincia versa est, luculenter omnia tam sacr. caes. M^{ti} quam etiam Stⁱ Vrae una cum dominis regnicolis perscripsimus. Nihil autem de me ista qualicunque conditione nedum praevidere, sed ne cogitare quidem potuisse, neque animum hic permanendi diutius ullum habuisse, itidem M^{tibus} V^{ris} penitus intimavimus. Atque cum accipiendi oneris istius alienissimo essem animo, propter glo-

riam domini nostri Jesu Christi, ordines regni obtestatus sum immunem me ab hoc officio reliquerent, liceret per me quemcunque maxime vellent eligere; duravit ista contentio integro triduo, et tandem innumerae multitudinis precibus cum gemitu et lachrymis coniunctis, praecipue magnifici domini Pancratii Senniey oratoris publici convictus, manibus illorum elabi non potui, ea spe sane et fiducia ipsi etiam ducti, quo Mtibus Vris hac re maiorem in modum gratificarentur, quin ego ipse etiam haud alio iudicio et fiducia fraetus voto illorum cessi, quam ut pusillo hoc tempore maiore cum fructu gratiam Mtum Vrarum mihi promereri liceret, tali praesertim tempore, cum res istius provinciae maxime periclitabantur.

Siquidem ex una parte Gabriel Bathoreus bello eam invadere Turcamque per legatos sollicitare non praetermittebat, cum interim Transsylvani multis ipsorum malis edocti puerum principem summo taedio aspernentur. Alia vero ex parte Paulus Niarÿ ex civitate Cassoviensi clam similiter pro vexillo et clava, imperii insignibus, Turcas per nuncios sollicitabat, diem illis praefigendo decimum octavum Februarii, ad quem supremus vezerius praecipuos ex magnatibus penes insignia principatus ad exequias Bochkaianas Albam Juliam mitteret, eo quidem fine et instituto, ut ad ignominiam Mtis suae caes. et Stis Vrae cum Turcica corona Valentinum Homonnaÿ regis titulo appellarent insignirentque, ac hoc pacto ex Transsylvania partes etiam Ultratibiscanas a sua Mte caes. vi et armis abtraherent, gentemque in universum Hungaricam a Mtibus Vris abs[traherent], quo in consilio propinquiorem etiam Mtibus Vris dominum Stepha[num Illyes]hazium participem fuisse intelligo, quod utrum sit verum nec ne, ipsi . . . . . it rationem reddere.

Caeterum, ut relictis ipsis ad me reddam, notum est ab ineunte aetate me Mtibus Vris semper strenuum et illibate fidelem servitorem praestitisse, si exiguo hoc temporis intervallo vires potentiorum ab eisdem separaverant, cum alio quoquam nec fugere nec me vertere licuerit, Mtibus tamen Vris semper addictissimus permansi, homo mancus ac claudus, cum uxore et liberis (sicuti per literas me ipsum testatus fueram) patria

extorris nequaquam me exilio committere potui, quae omnia deus et veritas ipsa palam testantur.

Nec mirum me tantae imbecillitatis hominem, coram crudeli hoste ita submittere debuisse, cum principes etiam potentissimi saepe pro ratione temporis ob imminentes hostium vires se aliquantulum continere imo de iure suo remittere consueverint. Neque tamen interea temporis dominum Bochkaium ex hac etiam provincia identidem monere, quo quantocitius in gratiam suae M^{tis} caes. redire et publicam sequi concordiam studeret, praetermisi, qua peracta, facillimum fore cum Turcis quam . . . . . convenire persuasi.

Deum autem testem invoco, ad dignitatem hanc Transylvanicam consequendam nu[llum] . . . . . um nec intentionem habuisse, cum in ista nec famae aut nominis celebritatem auge[re nunc] pro tempore modus est, sicuti antea in arce Zenderőuiensi aut capitaneatu Agriensi et publicis regni expeditionibus multa prosperrime cum Turcis inc. . . . cum nominis bonaeque famae incremento M^{tibus} V^{ris} non sine fructu ac sanguinis effusione operam meam impendi. Sed neque congerendarum hic divitiarum locum esse video, cum eas dominus Paulus a Krauzenek ex hac provincia ad fecem usque egesserit, ut neque Saxonicarum puellarum inaures in auribus, neque acunulas in capitis velamine mulierum reliquerit. Videre est (proh dolor) in hoc regno ob inopiam iumentorum viros pro seminatione frugum ligone agros fodere et iunctis uxoribus seminatos peroccare.

Addo etiam ista per quam confidentissime, me nunquam in tota vita mea, cum maxime vires, iuventutem et animum ad subeunda eiusmodi munia habere potuissem, pro officio aliquo aut capitaneatu M^{tes} V^{ras} sollicitasse. Gubernationem etiam huius regni ad longam domini Bochkaij petitionem et domini Illeshazy intercessionem, non nisi ad tres aut ad summum quatuor menses receperam. Nunc autem arcano imprimis dei praepotentis consilio ac consensu, precibusque multitudinis convictus, vicem dominorum Transsylvanorum, ne maius quid periculi incurrerent, misertus in hanc arenam humiliter de-

scendi, in qua si aliquantum temporis durare permiserit, clemens serenitatis vestrae iudicium esto.

Porro, sit nomen domini benedictum, nunc omnes status et ordines hic optata pace et tranquillitate fruuntur, ac cum palatinis etiam utriusque Valachiae confoederatam pacem colimus; negare tamen non possumus, Paulum Niarÿ vehementer se Turcis addixisse, multumque, quod solvendo non est, illis promississe, atque ideo Turcas frequenter ad Homonnaium hactenus ventitasse, quod forte plus suae M^{ti} caes. quam mihi cum Transsylvanis impedimento esse poterit; nam nobis quousque deo ita visum fuerit, pro ratione conditionis, favori etiam Turcico acquiescendum est.

Denique, utcunque res istae tandem sint ac valeantur, haec [tamen] . . . . . fideque sincera profiteor; Celsitudo M^{tis} excellentissima . . . . . penes sacr. M^{tem} caes. dominum meum clementissimum esto. [Ego solummodo] pulvis misellus et cinis sum. Si me deus omnipotens ad sortem panemque pauperrimi et mendici illius Lazari devenire coegerit, pro lucro tamen [sempiterno] etiam duco: certo mihi persuadens ex divinae ipsius gratiae di . . . . . non nisi in aeternam animae meae salutem id etiam cessurum . . . . . conservet Deus M^{tes} Vras promoveatque ad emolumentum . . . . . feliciter ac florenter diutissime regnantes. Datum in arce Fogaras. 19. Aprilis anno 1607.

Eiusdem serenitatis vestrae

fidelis et humillimus servitor

Sigismundus Rakoczÿ m. p.

Külczim: Serenissimo principi ac domino domino Mathiae archiduci Austriae, duci Burgundiae, comiti Tyrolis etc. Dno clementissimo. (Eredetije, félig elrothadva, a bécsi udv. kam. lt. Sieb. Act.)

LVII.

1607. máj. 7.

Meghívó a jún. 10-iki kolosvári országgyűlésre.

Sigismundus Rákóczy dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Magnifice domine fidelis nobis honorande, salutem et benevolam nostram commendationem. Az elmúlt vásárhelyi

gyűlésünkről e szegény haza belső dolgai helybenállatásának mi okból kellett e nemes ország jó tetszéséből hátrább maradni, nyilván vagyon kegyelmednek, melyet ugyanakkor az ország jó végezéséből szent György napjára halasztottunk vala. Most istennek nagy kegyelmességéből afféle akadályok előlünk elvételén, ugyanazon dolgoknak helybenállatására való jó alkalmazhatóságot nem akarván elmulatni, hanem inkább mentől hamarább annak régi szép formáját, minden rendek közibe behozni igyekezvén, tetszett tanácsinkkal együtt ezeknek a dolgoknak jobb módjával való elvégezésére közönséges országos gyűlést hirdetnünk Kolosvári városunkban e jövőendő junius havának tizedik napjára, holott mi is istennek segítségéből személy szerint jelen leszünk. Intjük azért kegyelmedet szeretettel, a felül megírt napra és helyre, a régi jó szokás szerint személye szerint oly készüllettel legyen jelen, hogy ugyanakkor mindjárt a kegyelmetek eleibe proponálandó dolgokat elővevén istennek szent hírével, kegyelmetekkel egyenlő értelemről tractálhassuk oly módjával, a mely a szegény hazánk megmaradására alkalmazatosnak fog tetszeni, hogy így országunknak sok időtől fogva való akadályi jó rendre hozatván, annakutána a jó istennek vezérléséből minden rendek közt az igazság legyen szabados folyásban. Bene valeat. Datum Albae Juliae die 7 mensis Maii anno domini 1607.

Sigismundus Rakoczy mpr.

Stephanus Kassai mpr.

Külczim. Magnifico domino Balthasari Cornis de Ruszka consiliario nostro etc. fideli nobis honorandissimo.

(Eredetije Mike Sándor úr gyűjteményében.)

LVIII.

1607. m. á. j. 12.

Rákóczy Zs. Kornis Boldizsárt Fehérvárra tanácskozáásra hívja.

Sigismundus Rakoczy dei gratia princeps etc.

Magnifice domine stb. Bizonyos szükséges országunk javát nézendő dolgok érkezének előnkbe, melyekről tanácsinkkal s kglmeddel is kellett beszélnünk. Kéget azért intjük

szeretettel ez levelünk látván mindjárt jötttest jőjjön ide Fehérvárra hozzánk, az dologról beszélgetvén, végezheessünk minden jót kgddel egyenlő értelemmel. Bene valeat. Datum Albae Juliae die 12. Maii. Anno 1607.

Sigismundus Rakoczy m. p.

Külczm: Mgfico D. Balthasaro Kornis de Ruszka consiliario nostro fideli nobis honorando.

(Eredetiről, Mike Sándor gyűjt.)

LIX.

1607. m á j. 26.

Sennyey Pongrácznak, a császárhoz küldött követnek megbízó levele.

Sacratissime stb. oblationem.

Posteaquam, sacr. caes. M^{tas}, illustrissimus dominus Sigismundus Rakocy, princeps noster clementissimus, habita superinde mutua cum consiliariis suis deliberatione et sano adhibito iudicio, solennem ad M^{tem} V^{ram} caes. instituendam duxit legationem, ac magnificum d. Pancratium Sennieÿ de Kis-Sennie, consiliarium suum et regni Transsylvaniae generalem capitaneum ad id exequendum, nostro etiam cum consensu expediverit: hoc isti legationi, propter nonnullorum calumnias et vanos sermones, qui summum nostrum in hoc regno consensum falsis obloquiis suspectum reddere et aliquomodo labefactare conantur, addendum duximus, ut in confirmationem plenae fidei et apud sacr. caes. M^{tem} V^{ram} et alios quosvis, quorum interest, nos regni huius primores et officiales praecipui nomina et sigilla nostra daremus et hanc legationem ratam et firmam tali testimonio redderemus.

Maiestatem itaque V^{ram} sacr. humillime tanquam totius christianitatis monarcham clementissimum requirimus, ut huic legato publico et solenni, in omnibus suae fidei commissis et M^{ti} V^{rae} sacr. referendis exponendisque plenam et indubitatam praestare dignetur fidem et certitudinem quam M^{tis} V^{rae} caes. clementiam debitis semper obsequiis de M^t V^{ra} caes. promereri studebimus. Eandemque diutissime feliciter valere

ac regnare cupimus. Datum in Alba Julia die 26. mensis Maij, anno 1607.

Maiestatis Vestrae imperatoriae

obsequentissimi servitores :

Balthasar Bornemizza de Kapolna m. p.	Stephanus Bedev capitaneus sedis Siculicalis Sepzy.
Joannes Pettky m. p.	Andreas Bogathi comes comitatus Zolnok inter.
Balthasar Kornis m. p.	Benedictus Mindzenthí comes Dobocensis m. p.
Volfgangus Allya m. p. comes comitatus de Kököllő.	Petrus Dobrai vicecomes Huniadiensis m. p.
Stefanus Erdeli comes Thordensis m. p.	Melchior Nag i. r. sedis Sicul. Kizdy.
Franciscus Balassy iudex regius sedis Siculorum Vdwarhely m. p.	Benedictus Mikes i. r. sedis Sicul. Orbai.
Gabriel Haller de Hallerstain m. p.	Gallus Luttsch bürgermeister der Hermanstadt.
Balthasar Zyladi m. p.	Daniel Malmer königsrichter der Hermanstadt.
Lucas Trausner de Hodrew m. p.	Valentinus Scheseus bwrgermaÿster zw Schesspurg.
Joannes Gieróffi m. p. comes Colosensis.	Joannes Draudt, richter der stadt Cronn.
Joannes Mikoth comes Colosensis.	Achatius Schimert burgermaist. der stadt Medwisch.
Sigismundus Sarmassaghi m. p. comes Thordensis.	Hannes Kuaffet königsrichter der stadt Millembach.
Caspar Kun comes Zolnok inter.	Georgius Baierdörffer richter der stadt Nösen.
Stephanus Kendi de Lona comes Dobocensis m. p.	David Literati keonigsrichter in Reppesser stuel.
Clemens Kaza comes comitatus Zarand.	Emericus Bogner iudex primarius civitatis Coloswar.
Joannes Gaspar, iudex regius sedis Siculicalis Maros.	Thomas Masas iudex regius civitatis Coloswar m. p.
Joannes Matthias sedis Siculicalis Czik-Girgo-Kazon capitaneus et iudex regius.	

Külczim : Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque regiae Maiestati etc. Domino domino nobis clementissimo.

Szélén : Praesentata 8 Julij, anno 1607. hora 3. post meridiem.
(Harminezhat pecséttel; eredetije a bécsi cs. és k. állam. lt. Hung.)

LX.

1607. jún. 11.

Rákóczy meghírja Pernyeszt, hogy azonnal személy szerint jelenjen meg az országgyűlésen.

Sigismundus Rakoczy etc.

Generose fidelis etc. Salutem etc. Jóllehet ennek előtte is egynehány levelünkben megparancsoltuk volt kgdnek az régi jó fejedelmeknek példájokat követvén, hogy az elmúlt generális gyűlésünkre, mind hűségednek megmutatásáért mind penig az ország javára és megmaradására való végezéseknek és tractálásoknak okáért, kglmed okvetetlen tartozzék udvarunkban jelen lenni. Mostan penig immár ugyan nem tartoznánk azzal, hogy kglmedet újonnan hivatnók. De megtekintvén az országbeli három nemzetnek a mi híveinknek kgd felől való alázatos könyörgéseket újonnan ex super abundanti hagyjuk és parancsoljuk kgdnek, hogy látván ez mi levelünket mindjárt minden okvetetlen kővári házunkat, kit kgd ez ideig tisztül birt, minekünk resignálja, és maga is hűségének megmutatásáért, ez mostani generális gyűlésünkben itt Kolosvárott személy szerént tartozzék compareálni. Assecurálván kgdet, hogy békével, minden bántás nélkül ide jöhet kgd, kit ha kgd cselekszik jó, ha nem, ennek utána az mi az törvények processusa azt lövetjük. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Kolosvár, die 11 Junii, anno domini 1607.

Sigismundus Rakoczy.

Steph. Kassai.

Külczim : Generoso Gabrieli Pernyeszi de Osztopár, arcis nostrae Kővár capitaneo etc. fideli nobis dilecto.

(Minutáról, t. Mike S. ur gyűjtem.)

LXI.

1607. jú n. 13.

Homonnai Pettkynek : felvilágosítást kér a Kővárt illető dolgokról.

Spectabilis ac magnifice stb. Áldja meg az úristen stb.

Ha megmagyarázná kegyelmed én nékem ez levélben Kővár felől való írott részeket, nem bánám, holott az ajánlásokat mind hittel és hit nélkül is, nézi az isten menyegből, sőt nem is Fejérváratt vagyunk immár. De caetero magnificam dominationem vestram bene ac feliciter quam diutissime valere desidero. Datae ex Váralja die 13 Junii 1607.

Spectabilis ac magnificae domin. vestrae

Servitor paratus et tanq. frater

Comes Valentinus Drugeth de Homonna m. p.

Külczim : Spectabili ac magnifico domino Joanni Pettki, stb.

(Az eredetiről, gróf Mikó Imre által vett másolatról.)

LXII.

1607. jú n. 10—24.

A kalosvári országgyűlés irományai.

a)

Féjedelmi előterjesztések.

Illustrissimi domini principis propositiones dominis regnicolis, in generalibus eorum comitiis exhibendae.

Az szent istennek csodálatos és bölcs rendelése kit az emberi okosság és elme fel nem talál csak ez napokon is, kegyelmeteknek mind fejenként, és az mi szegény megromlott országunkon kegyelmesen mutatódván, illik kegyelmeteknek továbbá gondolkodni, és az mit vigillantiával, és providentiával kegyelmetek magatok jóvára, és szabadságtoknak megmaradására felkeresett, azt meg is oltalmazni, kire, hogy ezután is az úristen segítsége kegyelmetekhez, illik ő felségét communibus votis segítségül hívjuk minden üdőben; de hogy az durable lehessen, ilyen mediumok kívántatnak az mostani elkezdett dolgainkhoz.

Miképpen hogy egy *respublica* is meg nem állhat, és semmi jó rendtartás és jó szokás éppen nem floreálhat az fejedelemség nélkül, azonképpen az fejedelmi állapot, kire isten felőlünk elvégezett akaratja után, kegyelmek által *per liberam electionem* hivattattunk, és választattunk, ha az alatta való *respublicától* nem jovaltatik bizonyos *adminiculummal* és *subsidiuummal* lehetetelen (*sic*) dolog, hogy két dologból, meg ne fogyatkozzék tudniillik, méltóságos hivataljában, és az alatta való szorgalmatos gondviselésben, mint szintén az nap, ha *duobus mediis destituitur*, tudniillik *calore et splendore*, ide alá az földnek haszontalanúl szolgál, azképpen az fejedelemség és az *respublica*, ha egymás segítségéből nem jovaltatik: azért az mi állapotunkat nézi, noha az fejedelemség az *subjectusok* állapotjoknál feljebb való dignitást kíván, mindazáltal látván országnak pusztá és romlott állapotját, udvarunk népét ahhoz képest igyekeztük és igyekezzük is rendelni, felettébb avval az szegénységet ne terheljék, mely kegyelmek jóvára is szintén úgy szolgál, még többet, hogy sem mint magunk jóvára; illik azért kegyelmeknek udvarunk népe tartására bizonyos *subsidiuumokkal* *provideálni*, hogy hirtelen való *casus*, (kit isten eltávoztasson) reánk valahonnét ne szálljon, melyet isten után az szolgáló rendnek fizetésével, és *officiumokban* való *continuálásával* fordíthatunk el.

Noha penig sem most, sem az előtt országunkra való szorgalmatos vigyázásunkban és gondviselésünkben kegyelmeknek meg nem fogyatkoztunk, most is, hogy idején mind külső, s mind belső szükségre *provideáljanak*, igen kívántatik, s eszében is vehette kegyelmek, hogy az emberi testben, ha a külső tagok elesnek, vagy amaz gonosz fene miatt, lábunk elrothad, az belső tagokra *penetrál* az csonkaság, és így *totum membrum* *inficiáltatik*. Az végekből mindenünnet az fizetetlenség miatt felette sok panaszok jönnek előnkben elannyira, hogy ha fizetések nem lészen, rövid üdön lehetetlen, pusztán ne kellesék az végházoknak maradni, melyeket ha gondviseletlenségünk miatt elvesztünk, országunknak határa nem terjed, hanem kissebbedik lassan, az belső *corpusra*, azaz ország közepire érkezik az malum. Mi azért az mint mondók a gondviseléssel nem *cessálunk*, de *pecunia est rerum gerendarum nervus*, kivel

az végeket oltalmazzuk, és azokban lévő vitézeknek fizethessünk, kegyelmek arról is provideáljon.

Kigyelmek jól látja, hogy mi sem tárházat, sem hasznos jószágot országunkban nem találtunk, asztalunkat sincs honnat tartanunk. Az menni ennek előtte ide Fejérvárhoz voltanak, az elmúlt disturbiumban abalienáltattanak jobb-részére az fiscustól, kikből konyhánkat és asztalunkat tarthatnók. Az százság pusztá teljességgel, az honnét az fiscus dézmából tápláltatott ennek előtte. Ha azért kegyelmek fejedelmi állapotunkra gondot viselt, találjon ebben is módot, hogy legyen asztalunkat honnét tartanunk.

Fejedelmi lakó helyünk Fejérvár, mely pusztá és romlott légyen, eléggé tudja kigyelmek, de inkább az mely templomban, az megholt fejedelmek fekszik, teljességgel pusztá, és elrómlott kőajazatja; nagyobb pietást kigyelmek országúl sem istenhez, sem az megholt fejedelmekhez nem mutathat, mint azt megépíteni, valami kevés segítséget illik azért kigyelmeknek arra is deputálni, kinek kigyelmek istentől is érdemét vészik, ha azt éppíteni fogja kigyelmek.

Régi experientia, és hazátoknak romlottsága eléggé megtanította kigyelmeket immár, hogy az erdéli fejedelmek lakása két hatalmas imperator között vagyon, és mind kettőre nézni kell bizonyos móddal és okokkal, hogy egyiknek is ha lehet kedvét ne bontsa; jól tudja kigyelmek, hogy török császártól botot zászlót vettünk, de fő követünket oda bé nem bocsáthattuk, kinek lenni felette szükséges volna. Azért kegyelmek erről gondolkodván, és oda való legatust is felkeresvén, illik kölcséggel arra elegendendővel mindenképpen expedálni, és instruálni.

Nincs oly keresztyén ország, oly földháta, melyen az istennek igaz esmereti vagyon, hogy az igazságot nem kiáltja, nem kívánja, és az igaz törvént nem keresi, csak itt az mi országunkban (kit keservesen látunk és értünk) hamis vasláncz által gátlott, hamis szín alatt vagyon által kötözve az igazság és az igaz törvény, melyet kigyelmek békóba verett törvénné azaz jus ligatumnak nevez, mely ugyanis méltán neveztetett ligatumnak, mert ha kegyelmek megemlékezik elein való szép virág állapotjáról országunknak, és azután romlásának kezde-

tiról, az volt fundamentuma, hogy atyátokfiai, kik ez hazának jóvát keresték, és szintén enni üdöre látták, törvéntelen felmészároltattanak, és pogány módra meg is fojtattanak, kikre azután, hogy megholtak, azután láttak törvént reájok, melyet megkötöztek, hogy az ártatlan vérnek égbe kiáltó igazsága el ne vétessék; kiért méltán az istennek boszuállása az több büntetés között nem kisebb volt enni romlásban hazátokon. Megemlékezzék erről kegyelmetek, hogy minket az decretumra és az igazságnak kiszolgáltatására köteleze kegyelmetek hittel, nem arra, hogy az igazságot lánczolja tartsuk.

Azért ha az decretumban *jus ligatum* nincsen, köteleseknek magunkat nem valljuk az *jus ligatum*nak tartására, sőt kegyelmetek erre *expergiscálván* országuł most az üdöre, hogy cassálja az igazságnak ligáját, és legyen szabadsága az törvénen minden helyeken és rendek között.

Ez elmúlt *disturbiumok*ban, melyekben ez szegény haza majd 13 esztendőktől fogva *penetráltatott*, vettük eszünkben hogy sok módnélkül való *inscriptiók*, *donatio*k, *innuentiák*, *assuratoriák* és *consensusok* emánaltattanak ez hazának igazgatóitól sokaknak nyomorúságára és törvéntelen való opprimálásra, kik noha fegyverrel, noha *clauculum* is repferunt (sic) ad regni gubernationem, némelyek penig fejedelem lévén, ő maga priválta magát *officiumjától*, és fejedelmi *dispositióját* elhalasztván halálával múlt el. Találtak meg sok felől csak eddig is afféle dolognak eligazításáért, dehogy tisztünk kívül ne találtassunk valamit cselekedni, illik országuł kegyelmeteknek afféle *turbulentiában* emánaltatott *inscriptio*kat, *donatio*kat, *annuentiákat* *complanálni*, et ad *legitimum tempus* *revocálni*, hogy minden rendek mialattunk *justitia* et *jure aequissimo* gaudeant et fruantur, és senki az igazságnak atyjától ne *fraudáltassék* etc.

Minden országokban vannak harminczadok, sóaknák, és egyéb haszonnevő helyek *fiscushoz* vannak *applikálva*, és penig az elmúlt zürzavarban főképpen az sóaknák *inscriptió*ban adattanak városok kezében, kiket ha *inspiciálnának*, talán meg is fogta volna régen az *summát* fizetni; hogy azért az ország pusztá voltához képeest az *fiscus*nak jövedelme többüljen, illik *kigyelmeteknek* mind az üdöt *computálni*, mikor

incribálták el az sósó aknákat, s mind az vámokat, ha kik kezénél találtatnak; sőt ha eddig a sósó aknákat magoknak nem váltották volna is, adunk módot mi magunk abban, hogy pénzek el nem vész azoknak, az kik inscriptió alatt birták summájokat belőle.

Csak most is pro exemplo lehet kigyelmetek előtt az változásban mi történék országunkban, mely visszavonó, és az közönséges haza jóvának ellene praktikáló emberek miatt elannyira, hogy az divina providentia után gondviselésünk nem accedált volna, és hirtelen némel fatuusok nem opprimáltattak volna, csak az úristen tudja, ki hol maradhatott meg kigyelmetekben, mely miatt nekünk is sok költségünkben tölt hogy proveniálhassuk afféléknek természeteket, kik közül némelyek megbüntettek érdemek szerint; de vadnak olyak hátra, kik sem az mi gubernatori hivatalunkat, sem az országnak törvényét meg nem tekintvén, factiót indított az székelység között, hivatalja nem lévén arra senkitől, közöttek levő hites kapitánokat, királybirákat, fenyegetéssel loco et officio amoveáltanak, és magokat azoknak tisztiben ingerálták, csakhogy inkább az alattak valókat pártütésre vonhassák az közönséges haza jóvának szabadsága ellen. Hogy azért másszor is ilyen casusban egy ember kettő az potestas, és az commune bonum ellen magát tisztre ne exigálja, és más is példát ne vegyen róla, kegyelmetek országuál találjon módot benne, complicitással törvény szerint büntessék meg, hogy az posteritásának is detrimentumára ne legyen, és minden ember tanoljon, hogy az mire isten nem hitta és nem választotta, magát abban az hivatalban ne foglalja, hanem várjon fejedelmétől, s az üdőtől, az ki mindent érdeme szerint való állapotjában szokott helyheztetni etc.

Azok közül az sok urak közül, kiket az meghalt fejedelem fogva tartott volt, megmaradott fogságban Kővárban Rác György, kinek fogsága mi okért legyen, miérthogy mi nem eléggé tudjuk, és kegyelmetek ellen való vétségét is nem vizsgáltuk eddig, kegyelmetek előtt lévén törvény szerint, igazítsa kegyelmetek dolgát; ha büne vagyon, kegyelmetek érdeme szerint büntesse, ha hol penig kegyelmetek bünt nem talál hozzá, isten szabadítsa az büntelent.

Az székhely nemesség eleitől fogva, mikor libertásban volt, emlékezetet tesznek az historiák felőlle, hogy új fejedelemnek választásakorán közöttök ökörsütéssel, bélyegzéssel tartozzanak, és minden hat ökörnek egyikét fejedelem számára elbélyegzették. Minthogy pedig most is libertásokban juste et legitime mi is meg akarjuk tartani, és confirmálni elébbi állapotokban, kívánjuk, az régi szokást, hogy ujítsák, és az mi az istené adják meg, az mi az császáré adják meg az császárnak.

Erdély országnak szép végházai, kik isten után országunknak legfőbb paissi, Kővár és Huszt mi állapotban legyenek, eddig kegyelmetek megérthette. Huszt kirúl ország híre nélkül sem az testamentáriusok sem más nem disponálhatott volna, Homonnay Bálint uram kezéhez adatott, Kővár pedig Perneszi Gábor, kit hazafiának tudunk, ki számára tartja, bizonyosok benne nem vagyunk. Noha pedig immár az obsequiumra egy nehányszor intettünk, de még ez ideig sem az ország végezéséhez, sem az mi intésünkhöz nem tartván magát, hallgatásban volt. Illik azért kegyelmeteknek ezekről is tractálni, és szorgalmatos gondot viselni, hogy az országnak corpusától ne abalienáltassanak etc.

Az elmúlt üdőkben az sok háború és nagy eset miatt minthogy az országnak minden regestumi az proventusokról elestének etc.

Mihály vajda bejövetelekorán bizonyosan végére mentünk, hogy az szászság a szent Márton adóját, kit exigálni és be is adni kellett volna az fiscushoz, bé nem szolgáltatatta egynehány esztendőktől fogva; minthogy pedig az igen nyilván így vagyón, ő kegyelmektől megkívánjuk, hogy az mely szokást ez ideig elnegligáltak, per summam debitam, az fiscusnak eddig való kárát restituálják.

(A Baresai-féle gyűjteményből.)

b)

Az országgyűlés által hozott articulusok.

Nos Sigismundus Rakoczi dei gratia Princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significau-

tes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini proceres magnates et nobiles caeterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transylvaniae in generali ipsorum conventu per nos ad diem decimum currentis mensis Junij anni praesentis millesimi sexcentissimi septimi indicto, in civitate nostra Coloswár ad mandatum nostrum congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos communibus ipsorum votis et suffragijs generalique consensu conclusos, supplicantes nobis humiliter ut universos articulos et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, autoritate nostra principali benigne acceptare, approbare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes quorum interest observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum et nobilium coeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae, in generali eorum conventu ab illustrissimo domino domino Sigismundo Rakoczi dei gratia principe Transsylvaniae partium regni Hungariae domino et Sicularum comite eis ad decimum diem currentis mensis Junij anno millesimo sexcentesimo septimo in civitatem Coloswar indicto conclusj.

(1) Hogy ennyi sok veszedelmes változások után, kikben egynehány esztendőktől fogva külömb külömbféle ellenség és nemzetség miatt forgott hazánk, ez mostani öszvegyülésiünket nagyságoddal egyetemben az úristen ez kevés idő alatt békeségben engedte érnünk, nagy hálákat adunk ő szent felségének, könyörögvén azon, hogy ennek utánna is ő szent felsége oly oltalmunk legyen, hogy hazánkban békeséges lakásunk és maradásunk lehessen, szálljon szent áldása reánk, és jövőendő időkben is sok efféle gyülekezetöt engedjön köztünk, és ez mostani gyűlésünket is ő szent felsége szentelje meg. Mely gyűlésünkben az nagyságod közinkbe küldött propositióiból megértöttük az nagyságod reánk való kegyelmes gondviselését, nem csak az külső dolgokra való vigyázásban, hanem az

szent igazságnak ¹⁾, mely ez mi országunkból egynehány esztendőtül fogva exulált, fölkeresésében, és megköötözött törvényeknek megszabadításában. Dicsérjük az mi kegyelmes istenünket érötte, ki az ő bőségös jó voltából nagyságotat erre vezérelte és segítette, hogy az igazságnak útának megszabadításában ilyen occasiót talált, kire ennek előtte is országúl, noha véghez nem vihettük, sokszor igyekeztünk. Kérjük is ő szent felségét buzgó szívvel, hogy ezután is nagyságotat ilyen igyekezetiben megáldja és szerencsésé tegye, és mindenben esztét, elméjét nagyságotnak és bölcs tanácsinak arra vezérelje, ki ő szent felségének nevének dicséretére, magunknak hazánknek megmaradására, épületire, az keresztyénség között jó emlékezetünkre, nagyságotnak jó hírének nevének terjedésére és öregbülésére lehessen.

Miérthogy penig nagyságot oly dolgokat ád előnkben, kik nemcsak szükségesök, hanem mind isten s mind ez világ előtt dicséretesök, mi is mindenekről, az mint isten tudunk és értenünk adta, úgy igyekeznünk felőle tractálni és végezni, melyet hogy későbbben vihettünk véghez az dolognak nagy voltáért, nagyságottól bocsánatot kívánunk.

(2) Legelőször azért az mi eleinknek dicséretes példákat követvén, kik gyűlésüket az isten tiszteletire néző dolgokon kezdték el, mi is az religió dolgáról így deliberáltunk, hogy ennekelőtte való articulusok szerént mindenek minden bántás nélkül megtartassanak. Hanem az jesuita sectáról, a kit ennek előtte Medgyesen generális gyűlésünkben communibus omnium votis et suffragijs ez országból kiigazitottunk volt, mostan is az nagyságot birodalmából minden helyekről kimenjenek, és soha ez az szerzet többé ez országban bé ne vétessék, és senki se jószágában se házában azféle szerzetöt ne tarthasson; ha valaki temeritate ductus ez ellen cselekednék, citatus per directorem causarum convincáltassék és iuridice megbüntessék; kinek minden részeiben az medgyesi generális gyűlésben 1588. esztendőben adatott articulus observáltassék.

(3) Az mi az nagyságot propositióját nézi az szegín meg-

¹⁾ Az erd. Múzeum hiteles példányában hibásan »igazságban«.

holt fejedelmünk testamentuma felől, melyben vagyon valami emlékezet Erdélynek némely részei felől, tetszett országúl, három nemzetül: miérthogy az szegín megholt urunk és fejedelmünk Erdélyben semmi kívánságunkat végben nem vihette morte praeventus, mindenek csüggőben voltak, mindenféle rendtartások és fő személyeknek tanácsoknak választások, eatenus az erdélyi fejedelemség ő felségénél igen mance volt; mert ő felsége az erdélyi urak és tanácsok előtt, a kik sui juris nem voltak, hanem sub ipsius testantis potestate, et alioquin ha sua solennitate lőtt volna az testamentum, de rebus mobilibus duntaxat et bonis proprijs et sua virtute acquisitis tehetött volna testamentumot ő felsége, de aviticis vero contra successores legitimos nem testálhatott volna: eatenus itaque testamentum invigorosum est.

(4) Az mi nagyságodnak az extraordinaria legationak költsége és annak megfizetése felől való kívánságát illeti: könyörgünk országúl nagyságodnak, halaszsa ezt az dolgot ez jövőndő gyűlésre, akkor az költségnek summája is nyilván fog lenni. Ez alatt az szegín kösség is alkalmasb lészen az fizetésre, holott mostan éhelhaló lévén, semmi terhet reá nem vethetünk.

(5) Az mi restantiák tisztartóknál vagy ispánoknál vagy egyéb helyeken volnának hátra, nagyságod számvevői által mindennek bizonyos terminust praefigálván, szorgalmatosan vetessen számot.

(6) Az mi az fejedelmek donatióit illeti, melyek Gálfi János és Gyulai Pál tervéntelen esött haláloktúl fogva költenek tekintvén nem az fejedelmek személyére annyéra, mint azoknak tisztökre, és az írott tervénnek, melylyel eleitül fogván minden törvény szerént való fejedelmek idejében az ország birattatott ¹⁾ és gubernáltatott, authoritására, végeztük, hogy minden donatio, melyek az decretumnak continentíája és igaz processusa ellen emanáltattanak, cassáltassanak. Holott penig az decretum avagy írott törvény három kíválképpen való út mutat előnkben: első legitimi principis in regni imperium

---

¹⁾ Az erd. Múzeum hiteles példányában hibásan áll: »meliet . . . be irattatot.«

legitima successio; második az ki per defectum seminis iuxta formam ugyanazon decretumban contentam az fejedelmeket valamely nemes embernek jószágában successorrá teszi, aut ex partium contentione vigore juris regij celati reá száll; harmadik az nota infidelitatis nobilis alicuius legitime tamen et vero juris ordine condemnati, mely nota quot modis fiat, az decretumból megtetszik: ha valaki non observato hoc juris ordine, quod ante emanationem literarum donationalium bément valamely jószágba, (és azután extrahált donatiót, melylyel magát azon jószágba) ¹⁾ beigtatta, és contradicáltak néki, az donatarius penig contra vim contradictionis benne maradott ilyen praetensióval, hogy ante emanationem donationis in bonis extiterit, az olyanok az jószágot, kit ekképpen potentialiter bírtak bírnak is, az kit az jószágból excludáltak, statim et de facto restituálják, és donatiojával rite et legitime procedáljon iuxta contenta decreti. Az ki penig az contradictionnak cedál, nihilominus afféle donatióknak helye legyen és prosequálhassa, jure mediante determináltassék.

(7) Az mi az notát illeti, valamely notorius jószágot iusto juris ordine amittált, melyet az fejedelmek valakinek conferáltak, az olyan donatiók helyen maradjanak, de így, hogy ha azt az condemnatust elészter legitime citálták, és az országnak régi szokása szerint in generalibus comitiis iusto juris ordine observato, excessussát legitime comprobálván, úgy sententiázták meg, az olyan collatio quibuscunque facta perpetuum jus firmitatis obtineat, in quantum scilicet az decretumnak continentíája az delinquens persona de bonis seu juri(bu)s suis possessionariis ipsum solum proprie et specificé concernentibus convictus et aggravatus fuisset.

(8) Az mi nézi az nova donatiókat, in quorum pacifico dominio se et maiores suos perstitisse quis asseruit, kiben az donatarius statuáltatta magát, ha pure emanáltatott donatiók, nulla contradictore apparente, ha penig contradictio subsequáltatott is, afféle donatióknak helye legyen, és prosequál-

---

¹⁾ A zárjel közé foglalt szavakat, melyek a kolosmonostori convent példányában megvannak, az erd. Múzeum példányának leírója tévedésből kihagyta.

hassa causáját mind egyik fél s mind másik usque finalem juris decisionem. Ha pedig valamely verus haeres nemes ember ez disturbiumban leveleit elvesztette volna, afféle donatiókat ő nagysága tartozzék novo donationis titulo conferálni az verus haeresnek, ne másnak; de ha volna oly, ki valamely jószágot mástól potentia mediante foglalt volna el, és azt exponálná, hogy in pacifico dominio volt a tempore ademptionis, és nova donatiót extrahálna róla, tempore discussionis huiusmodi causae, cognita fraude, per breves articulos tanquam falsarius et mendax acriter puniatur.

(9) Miérthogy az Mihály vajda donatiói még az léczfalvi gyűlésben invalidáltattak volt, ennek utánna is minden időben erőtlenség legyenek, azonképpen az Basta György és commissariusok donatiói, miért hogy nem volt autoritások ad donandum. Hasonlóképpen az Székely Mósesé invalidae et viribus destitutae habeantur.

(10) Az mi az causalis leveleket nézi, végeztük arról, hogy minden afféle leveleknek akarkié legyenek, ha legitime emanáltattak, helye legyen.

(11) Az mi az szász dézmák állapotját illeti, privatis personis factam vel fiendam, abban nagyságod tartsa az régi articulust, hogy búzát köböllel, bort hordóval adjon, de integra dézmát ne adhasson, ha kinek adott volna is, cassáltassanak.

(12) Tetszett ez is, hogy az miképpen ennek előtte való fejedelmek idejében is az ország elvégezte volt, hogy Fogaras, Gergény és Déva az possessoroktól elvétetvén fiscushoz applicáltassanak, most is azonképpen az mellik az megnevezett váraknak más kéznél volna, úgy mint Görgény visszavétségük mindjárt, és ő nagysága fejedelmünk számára bírattassék és tartassék.

(13) Az mi pedig Husztot és Kővárat illeti, melyről emlékezik az vénség, kit isten köztünk megmarasztott, mennyi vérontással, sok veszedelmekkel applicálták volt Erdélyhöz, és az országnak sok költségével építették és erősítették, most is nagyságodnak lenne kegyelmes gondviselése országával egyetemben, hogy mennél hamarébb az privátusoktól megszabadítván az országnak restituáltatná, mint ilyen végházat és

az országnak két fő bástyáját. Ebben penig tetszett ez is az nemes országnak, hogy minek élétte egyébre mennének, még is Homonnai uramat ő nagyságát mind nagyságod és az ország képében találnák meg solenniter fő személyek által, ő nagysága megtekintvén, hogy az ilyen ország házai, kik az országtól privatusoknak nem adattak, sem adni nem engedtetek, most is semmiképpen nem engedtetnek, tovább való veszelgésnélkül, az közönséges igazságra tekintvén ereszténé meg az országnak, venné ez országnak jó akarátját inkább, hógynem mint kedvetlenségét.

(14) Végeztük ezt is, hogy valaki vagy maga, vagy atyja, anyja, vagy atyjafia, Gálfi János és Gyulai Pál tervéntelen esött haláloktúl fogva jószágától spoliáltatott, annak recuperálásában ilyen mód tartassék, hogy az spoliatus vagy actor literis evocatorijs citáltassa az adversa parsot Erdélyben ante octavum, Magyarországbán ante 15 diem, ki tartozzék első arra rendeltetött terminuson compareálni peremptorie, és az actor bizonyitson de reali dominio literis vel humano testimonio tempestive vagy intempestive recepto, és ha doceálhatja az reale dominiumát, adassék meg mindjárást in eodem termino brevi processu iuridico absque ullo onere. És ha az male fidei possessortúl nyeri el az verus haeres az jószágát, tehát ha mi jussát sperálja az malefidei possessor ahhoz az jószághoz, suis modis longo litis processu salvum legyen sequálni. Ha penig az verus haeres recaptiuálta vagy reoccupálta jószágát az malefidei possessortúl, és most annak kezénél volna, nála maradjon, és az olyan jószágot afféle iniustus possessor ha akarja keresni, saluum legyen, de nem brevi, hanem longo litis processu. És ha ugyan az ilyen verus haeres az iniustus possessort ratione emolumentorum de illis bonis medio tempore perceptorum keresni akarja, iuxta breves articulos salvum legyen keresni, de az nyilván potentiarius az, az kinek sem donatiója sem semmi annuentiája senkitől nincsen Ezenképpen ha az fiscusnál találatnék efféle jószág is, ez processussal kerestessék, az directort reá citálván. Ha ekképpen azoktól az katonáktúl vagy azoknak haeresitúl, kik az szükségnek idején az Mihály vajda kiverésekor az országnak szolgáltanak, jószágokat elnyernék, miért hogy hittel kötelez-

tük magunkat nekik, az érdemeseknek nagyságod adható jószágot adjon. Sőt ha kinek azok közül még jószágot nem adtak ez ideig, nagyságod azoktól se vonja meg kegyelmességét, hanem látogassa rendük szerint való jószággal. De azoknakik annak utánna reánk támadtak, ellenségünk voltak, ez az *articulus ne suffragáljon*.

(15) Miérthogy ez elmúlt disturbiumban sokan mind nemes emberek mind egyébrendek deponálták marhájokat, ki egy városban, ki másban, melyek az *depositarius*nál az *creditorok*tól elvesztenek, de nem mind az ellenség miatt: végeztük azért, hogy az kinél afféle *depositum* volt, ha azt *praetendálja* hogy ellenség miá vesztett el, *citáltassék* az *creditor*tól, és első széken tartozzék *compareálni* *peremptorie*, melyen *partibus ad comprobandum unicus terminus reportationi testium actus* (*helyesen: aptus*) *et sufficiens detur, et post reportationem testium* az bíró előtt az *causa* *decidáltassék*, *brevi processu juridico*. Melylyel ha melyik fél *contentus* nem lészen, *transmittatur in praesentiam senatorum*, onnan *eo, quo uniuscuiuscunque civitatis vel oppidi mos et consuetudo requirit*. Az *universitas* penig az táblára *absque ulla pensione alias apud ipsos observari solita* *transmittálja*, és az *appellatio* *neutri partium* *denegetur*, úgy hogy az városokban *intra ambitum unius mensis totius causae decisio usque ad appellationem ad superiorem sedem fiendam terminetur* az *brevisnek* módja szerint. Ha penig valaki más ember marháját, akár mi rendbelit, az ellenségnek béárulta, hogy hol, melyik kastélban vagy városban avagy ki házában vagy, vagy *utcunque* okot adott az elvitelre, megbizonyúltatván, hogy ő dolga, fizesse meg a kárt vagy maga vagy haerese jószágából, marhájából: ha nem akarná megfizetni, az ispánok, királybírák és egyéb igaviselő emberek *sub amissione honoris et officij*, az káros embernek *instantiájára rebus sic stantibus tartozzanak* *mindjárást igazat* tenni, kit ha nem míelnének, az kárt is ők tartozzanak megfizetni, és nagyságod afféle *tisztviselő* ember jószágából, marhájából *igazat* tétessen. Hogy ha penig valamely városban vagy kastélban vagy akár hol valaki marháját deponálta volna és minekellette az ellenség elvitte volna, az *depositor* kérte volna hogy megadják, és ki nem adták, az közben az ellen-

ség elvitte, ha az város tartotta meg, az város, ha privata persona az kinél volt, az tartozzék megfizetni.

(16) Ez változások alatt, Mihály vajda bėjüvésétül fogva Gyulafi László bėjüveteléig, ha mely város vagy falu vagy várási vagy falubeli ember, vagy nemes vagy paraszt, vagy akármiféle rend, az ellenség közzé adta magát, akármi hajdú közzé, vagy maga is hajdú lött, vagy magátul hajdút gyűjtött hogy már hazának szolgált, de ez alatt csak magának dült nemes embert és jószágát pusztította, az szászságot sacczoltatta, dúlta, égette, vagy akárhol fosztott, pusztított, ölt, öletött, mutilált, és valaki jószágát foglalta, vagy valahova az ellenség közzül, sőt az mi hadunk közzül is, vagy törökök, tatárok, oláhok közzül dúlót fosztót valaki jószágára vagy marhájára vitt, kalauza volt, kárt tött, vagy akár mi tervéntelen dolgot cselekedett, vagy cselekedtetett, akár hol itt Erdélyben vagy Magyarországnak ide tartozó részeiben: tehát az ilyenek ellen választassanak egy néhány tervénytudó atyánkfiai az nemesség közzül, kik között egy főszemély legyen nagyságod képében, minden rendek itt Erdélyben mindenféle helyekről azok eleiben citáltassanak, kik eleiben az jobbágyokat, szolgáljakat tartozzanak az urak elő állatni, és ott mindjárást tervény szolgáltatassék, abban is ha mi efféle causákban immár processusban volna is, és valamit az tervény hoz, mox et de facto azon személyek által mindjárást exequáltassék; ha penig in maiori potentia nem compareál, proscriptus lészen, mindenütt persequáltassék.

(17) Miérthogy némely papok, mesterek, deákok és egyéb egyházi rendek extra limites vocationum suarum afféle dúlók, kóborlók, fosztók, kapdosók és hatalmaskodók közzé elegyítván magokat, avagy magokról példát vévén azokrul dúltak, fosztottak, kóborlottak, kapdostak és minden hatalmaskodást, gonosztságot cselekedtek: végeztük, hogy az kik az félében részesültek Mihály vajda bėjüvetelétül fogván, az kolosvári 1601. esztendőbeli articulus tartassék meg, melynek summája ez, hogy az egyházi rendek, kik afféle gonosz nép közzé elegyítették magokat, nem az ő székükön az papok előtt, hanem azon vármegye székén, az melyben laknak, evocáltatva

szólíttassanak, és juris ordine convincáltassanak vagy absolváltassanak.

(18) Végeztük ezt is, hogy sohol senki semmi hadakozó rend se városban se falun, nemes emberek, tanító rendek házára, szállására, majorára ne szálljon, se menjön, se úton se sohul semmi marhájához se személyéhez nyúlni ne merészeljen feje, tisztessége, jószága vesztese alatt; ha ki pedig ezhez nem tartaná magát, kapitánya, hadnagya megbüntesse az felmegírt tervény szerént, és az kározt is vele két annyiról megelégtítesse az fön megírt poena alatt. Ha ki pedig nemes ember vagy tanító rend házát, szállását, molnát, majorát fölverné, büntessék meg bűne szerént; ha valamit megéget, ő is megégettessék.

(19) Hogy mind mi, mind szegín kösségink épülhessenek, és az kik széllal búdosanak közzülünk, régi lakó helyekre haza szállhassanak, és ott rettegés, félelem és bántás nélkül lakhassanak, hogy ennél is nagyobb szegínségre ne jussunk kösségestül, végeztük országúl, hogy minthogy ez elétt is az szabad hajdú nem az ország, hanem maga jóvát kereste, mely abból is ki tetszik, hogy mihelt egyik rend megtöltözött, az mindjárt eloszlott, és ez országnak soha semmit nem szolgált, hogy azféle dúló, fosztó, kóborlókat, búdosókat nagyságod ez országból teljességgel kiűzzön és irtasson, ha vagyon valahol, sőt az szabad hajdú név penitus aboleáltassék és letétessék; hanem nagyságod hópénzes szolgát tartson, kik hópénzükön éljenek. Mert ha ezután valaki vagy maga vagy szolgája pénzen nem él, hanem valamit elveszen pénz nélkül, proscriptus legyen mindjárt; ha pedig az ura szolgáját meg nem fogja s meg nem bünteti, és az kározt meg nem elégti, az ura maradjon azon poenán, hogy szegín kösségünk házánál maradjon békével, csendességgel, nagyságodnak dézmát, adót adhasson, földes urának szolgálhasson, hogy így mi is az nagyságod szolgálatjára alkalmasabbak lehessünk, és ez után ha ki hajdú kapitán vagy hadnagy lészen, proscriptáltassék. Az mely hajdú pedig jobbágy lévén az ura híre akarhatja nélkül magát megnemesíté, abból observáltassék az régi constitutio, tudniillik hogy az fejedelem senkit soha citra voluntatem domi-

norum terrestrium meg ne nemesíthessen, ha meg nemesítené, vagy megnemesítette volna is, afféle nobilitatio ne stálljon.

(20) Nem kevés nyomoruságunk pusztulásunk vagyon jószágostúl az székely uraink atyáinkfiai miatt, mikor hadban vadnak, mert mindjárást az lakságra vagy százsásra szállanak, mihelyt fölkelnek, és tesznek szernyű dúlást fosztást. Végeztük azért, hogy ezután magok közzé szálljanak; ha pedig az lakságra vagy százsásra kell szállani, ott ne múlassanak, ha mit ott mulatnak is, maga élésén pénzen éljenek, se falun, se mezőn kárt ne tegyenek; ha ki ehhez nem tartja magát, az kapitán, királybiró, hadnagy ugyan ott az helyen sub amissione honoris et officij erősen megbüntesse, affelett az mi kárt tesznek, két annyét fizettessenek nekik. El converso az nemesség és százság az székelységen ehhez tartsa magát, se egyik se másik egy mást ne pusztítsa. Ha mely tisztviselő ehhez nem tartja magát, ő nagysága az feljül meg irt poenát exequáltassa az tisztartókon.

(21) Ennek élétte is egynéhány gyűlésben elvégeztük, hogy sohol senki missilissel jószágot ne foglalhasson, ki ezután is observáltassék sub poena ducentorum florenorum.

(22) Hogy nagyságod ez esztentőben az dézma arendát kegyelmesen megengedte, meg szolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

(23) Jóllehet ennek élétte is volt végezésünk arról hogy itt ez országban liber baronatusság ne légyen, mindazáltal sok helyeken, úgy mint Gergényben, Vécsben, Déva tartományában és több helyeken is, az articulushoz nem tartván magokat, sem az ispánokat executióra, latrok kergetésére oda nem bocsátják, sem szökött búdosó jobbágyokat szolgálakat ki nem adják, sem vármegyéken velük nem pörelhetünk; ha akarják, tervént tesznek olyat, az minéműt ők szeretnek; ha nem akarják, ugyan elhallgatják; mely dolog az birodalomban való nemességnek és minden rendeknek szabadsága és régi jó szokása tervény ellen vagyon. Végeztük azért, hogy az liber baronatusság mind itt Erdélyben s mind Magyarországnak ide incorporáltatott részeiben, minden helyekről, minthogy nem is volt, minden vármegyékben in perpetuum tolláltassék, és az vármegyey ispáni minden helyeken minden legitima executiókban sza-

badon procedálhassanak, az jobbágyoknak megadásában is minden helyeken az vármegye tervényéhez és az publica constitutiókhoz tartsák magokat. Azonképpen ad generalem malefactorum inquisitionem minden helyekre bémehessenek és az latrokat mindenütt persequálhassák és büntethessék.

(24) Vadnak sok atyámfiai, kiknek jószágokról való levelők vagy mindenestül ez disturbiumban tűz miatt vagy egyéb ellenség miatt elveszött, avagy ha donatiója megmaradt is, statutióról való relatoriája elveszött. Végeztük azért, hogyha ez féle periclitans donatarius testimonio vicinorum et commetaneorum tam nobilium quam honestae famae ignobilium legitima statutióját megbizoníthatja, efféle jószág ugyan az donatariusé maradjon, sőt ha ez féle jószágot az fejedelmek Mihály vajda bejüveteli után másnak conferáltak volna is, az olyan donatio ne stáljon, hanem inkább nagyságod az periclitans donatariust nova donatione mediante roborálja benne. Ha ki pedig valamely jószágot oly régtől fogva bírt, hogy az humana memoriát excedálja, és az féle jószágról való levelei mostan elvesztek volna, megbizonittatván, hogy aviticuma, és in pacifico dominio bonorum volt, az olyant is nagyságod ne másnak hanem az haeresnek conferálja nova donatióval. De az levelek taxája felől az János király idejebeli szokás observáltassék, mely ez volt, hogy nova donatióról az cancellarián fl. 12. vettek, de defectussal adott jószág donatiójátúl annál többet, ha pedig valamit az fejedelem per manus adott, afféle donatiótúl azt adták, az mint az cancellariussal conveniálhatott.

(25) Vadnak ilyen bántásink is több nyomorúságink között, hogy az mely szegín atyámfiai be akarnak s akartak menni kerített városokban marhástúl megmaradásnak okáért vagy hogy be nem bocsátják, vagy ha bebocsátották is, nem hogy házat vagy egyéb örökséget engednének városokban az nemességnek veuni, sőt sok saczoltatással való fizetése után szállást fogadván, mint egy városi embert szinte úgy cogálták minden városi szolgálatra, marháját, lovát postálkodásra; ők pedig az nemességnek mindennémű libertásával és immunitásával élni akarnak, s most is élnek és jószágot bírnak közöttünk. Kívánjuk azért, hogy avagy nekik is az privilegiomunk-

kal élni és jószágot köztünk bírni szabad ne legyen, avagy hogy nekünk is házat köztök venni, szabadosan bírni engedve legyen; készők leszünk privilegiomoknak submittálni köztük magunkat. Az kinek pedig ez ideig valamely városban háza volt, szabadon birhassa, építhesse mint övét, sine tamen praeiudicio liberarum civitatum.

(26) Vadnak némelyek mind nemes mind egyéb rendek között, kik tolvajoknak, orvoknak patrocínáltak és patrocínálnak, az lopott tolvajlott marhában részt vettek, vagy vesznek. Tetszett azért, hogy afféléket az tisztviselő emberek sub amissione officij et honoris érdemek szerint és tervény szerint büntessenek: kik ha el nem járnának tisztekben, nagyságod azon büntetéssel büntesse őket, mint az malefactorok érdemlenének.

(27) Némely atyánkfiainak az szabad városokban mind régi s mind mostani adósságok vadnak, kit meg nem vehetnek, hanem tervénnyel kell keresniök, ők pedig oly véghetetlen tervénnyel élnek, hogy végét az külső ember nem éri köztük. Végeztük azért, hogy az mely napon az bíró eleiben idézi az adóst az actor, azon az napon minden dilatio, pár-vétel nélkül megbizonyittatván az adósság, tervént tegyen az bíró az brevis szerint; kit ha nem cselekedik s meg nem fizeti, mindenütt az actor azon városi embert akárkit megtarthasson, és megvehesse az adósságot rajta ennek elétte való articulusok tartása szerint.

(28) Vadnak ilyen panaszolkodások is az szabad városok felől, főképpen az kolosvári uraim felől, hogy akármely nemes ember jobbágyit, akárhol vétene is az városi ember ellen bémenvén az városban, mindjárt megfogják, az földes urától tervént nem kérvén felőle, az ő kedvek szerint fogva tartják, és semmi kezességön túlök ki nem vehetik, hanem mind addig tartják fogva míg az ő tervényeknek vége szakad, mely dolog minden tervényünknek szabadságunknak ellene vagyon. Végeztük azért országúl, hogy ezután ez ne legyen semmi helyeken, hanem ha az nemes ember jobbágya vétött vagy adós valamely városi embernek, meg ne merészelje fogni, minthogy mi az magunk adósságunkat is az városokon tervénnyel keressük, hanem ország tervénye szerint az városi ember kérjen urától

tervént. Ha az ura tervént nem ígér felőle, megfoghatja, ha pedig tervént ígér, annak processusa szerint procedáljon. Ha benn az városban vért ont, vagy egyéb nagy vétet cselekedik, in loco delicti megfoghatja, de halogatás nélkül az mostani articulus tartása szerint tervént szolgáltatasson felőle. Magyarországnak ide való részeiben is ezen mód observáltassék.

(29) Az mely főnépeknek és nemes embereknek tisztartójuk ez háború időben számot nem adtak volna, számot adjanak, és ha kik elszöktek volna is az számadás előtt, tartoznak visszajúni és számot adni, és megelégtíni urokat. Ha nem cselekednék, az régi erről irt articulus observáltassék.

(30) Az váradi és fejérvári káptalanokat s az monostori conventet nagyságod megépíttetvén, fizetésök járjon meg az régi szokás szerint, hogy tisztekben jár hassanak fogyatkozás nélkül; de ők is az levelek taxája és executiók felől tartsák az régi szokáshoz magokat, mert vadnak ellenök való panaszolkodások, hogy ha valami executióra kiviszik, mind az executiótól s mind az relatoriától fl. 12 kívánnak; nagy nehezen, három vagy négy forintban megsacszoltatván az nemes embert, adják ki az relatoriát, nem tartván magokat az régi affélékről való limitatiókhoz. Végeztük azért, hogy sub amissione officiorum tartsák az elébbi articulushoz magokat és limitatióhoz, azt ne transscendálják. Ha pedig nemes ember vagy ispán exequálja, tehát napjában den. 12, ételt, italt, ha lova nincsen kocsit vagy lovat adjanak, az relatoriától pedig iuxta laboris exigentiam, ha scriba exequálja és pure kél az relatoria, megvehesse az fl. 12, ha cum contradictione, felét, azaz fl. 6. Az káptalan is ezen rendet tartson mint az scriba.

(31) Medgyesen az 1588 esztendőbeli gyűlésünkben is elvégeztetett volt, hogy az cigány vajdaság letételessék in perpetuum, és soha az cigányok adót ne adjanak. Ennek utánna is ezen articulus observáltassék.

(32) Az barmot és bőrt ez országból urunk annuentiája nélkül kivinni szabad ne legyen az régi articulus tartása szerint. Azonképpen az szűröket véggel kereskedésnek okáért ne szabad legyen ki vinni.

(33) Hogy az régi szokás szerint házunk szükségére ele-

gedendő sőt adjanak mind Erdélyben és Magyarorszáiban, nagyságod az kamora ispánoknak parancsolja meg.

(34) Panaszolkodnak az magyarországi atyánkfiai, főképpen az debreczeniek, hogy az dézmát nem úgy exigálják az dézmások, az mint az régi jó szokás volna, hanem egy-egy bárányért egy egy forintot vesznek; annak felette níhol az mustot is rajtok hagyják, és az árát úgy veszik meg, az mint annakutánna az tiszta bor jár, ki ezelőtt nem volt. Végeztük azért, hogy az dézmát mind borból bárányból úgy vegyék mint az régi szokás, és rajtok ne tartsák; ha pedig rajtok hagyják, semmivel az szegín ember ne tartozzék, hanem az dézmás fizetője legyen; a hol usu nem volt az bárány és méh dézmálás, ez után se legyen.

(35) Vadnak sok kilömb kilömb féle panaszok az harminczadosok felől, hogy szokatlan vectigalt exigálnak, holott ennekellette az első harminczadon száz sőtül den. 20. tartoztak, az után czédula pénzzel megérték, azonképpen az búzából, melyet ide hordoznak, módnélkül való harminczadot vesznek, ki miatt az búza hordozástul az szekeresek és kereskedő emberek megidegenedtenek. Könyörgünk azért nagyságodnak, parancsolja meg az harminczadosoknak, hogy ez féle türhetetlen és szokatlan exactióktul megszűnjenek, sub amissione honoris et officij, czédula pénzért az harminczadló marhából semmit ne vegyenek, hanem két pénzzel érje meg az régi szokás szerént. És miérthogy isten egy kicsi csendességet adott, az harminczadosok az új helyekről az régi helyekre költözzenek: az vámokon is szokatlan exactiók ne legyenek sub amissione telonij, hanem az vámokon száz sóból vegyenek egyet, és az harminczadon semmit ne vegyenek.

(36) Jóllehet ennekellette is mind inkább minden gyűlésünkben sancióltuk, hogy az szökött jobbágyok megadassanak: de mégis panaszolkodnak sok atyánkfiai, hogy némelyek főképpen Magyarorszáiban az szabad helyekről és várasokról, úgy mint Váradról, Biharról, váradi vár jószágából, Kis Mariáról, Debreczenből, Belényesből, Bajonból, Tasnádról, Tasnád tartományából, Szilágy Csehről, Somlyóról, Somlyó tartományából, Diószegről, Mármarosból, Vajda Hunyadról, Körösbányáról, Csucsáról, Tarcsáról és egyéb helyekről, fejedelem

urak, főemberek és nemes emberek jószágiból, generaliter minden helyekről, az elébbi artikulusnak tartása szerint meg adassanak ab anno Domini 1600 az brevis szerint, annak-elétté valók pedig longo litis processu; de vagyon ilyen fraus az jobbágyok dolgában, hogy noha némelyek tempus legitimi conjugij aetate régen excedáltak, de mégis nőtelen élnek csak hogy haza ne vihessék, az uruknak ne szolgálhassanak és az fejedelemnek adót ne adhassanak. Végeztük azért, hogy afféle nőtelen jobbágyok is úgy mint húsz esztendősek, az gyermek-ségből kikelvén, ember korban vadnak, azon articulusok tartása szerint minden helyekről, ha szegődött szolga volna, esztendeje kitelvén, megadassék, azonképpen az özvegy asszonyok is, kik vicem jobbagionis gerunt.

(37) Az szokott szolgálók és szolgálók felől az léczfalvi articulus tartassék meg, mind ezelőtt valókról s mind ezután leendőkről, melynek tenora ekképpen vagyon: Végeztük az szegédött és szegédetlen szolgálókról, hogy valamely szolga Mihály vajdának bejüvetelétől fogva urát ideje előtt és búcsú vétlen elhagyta ha nem nemes ember, ha nemes is, ha háza nincsen, valahol megtaláltatik, bíróval meg kell az urátul kérni; ha megadja, jó; ha meg nem adja, az székre hiják, és ha méltó s igaz okát nem adja az meg nem adásnak, fl. 200 adja meg az ura. Ha pedig nemes ember és residentiája vagyon, az székre hiják, és ha méltó okát nem adja, fl. 200 restituálja magát, és mindenben az brevis articulusa szerint procedáljon tervénnyel. Azonképpen az mely szolgálók kapitányságok és hadnagyságok alatt tálatatnak meg, két nemes emberrel kérjék meg, mely két nemes ember adjon relatoriát róla, és egy mandatommal vegyenek fl. 200 jószágán; ha pedig jószága nincsen, hópénzéből tartsák ki az két száz forintot, melyet tartozzék az fizető mester megadni az mandatumra; ha meg nem adná, az két száz forintot jószágán vegyék meg.

(38) Szerencsen az megholt fejedelmünk idejében végezték volt, hogy Magyarorszáiban ez disturbiumban esött potenciákat és dolgokat az ott lött végezés szerint dijudicáljanak, kihez Magyarországnak ide incorporáltatott része is ez ideig magokat tartván vele éltek, de Erdélyország még vele nem élt. Végeztük azért, hogy annakutánna Magyarorszáiban az

ide való vármegyékben né observáltassanak, hanem per omnia az erdélyi articulushoz tartsák magokat, exceptis illis causis, az kik immár in processu sunt, mely causák az szerint decidáltattanak.

(39) Vadnak ilyen casusok, hogy vármegyéknek közönséges szolgáját, sőt egyéb rendeket is, in aliqua executione procedentes, más nemes ember megháborítja, sőt animo deliberato et ex praeconcepta malitia meglesi, megveri, meg is öli. Végeztük azért, hogy ha hol ez féle executiókban valakinek valamely nemes embertől halála történt, vagy történik, miérthogy in executione lött az halál, ha nincsen kinek juris ordine keresni az homicidát, sőt ha vagyon is de eltűri, vagy nem meri keresni, vagy ugyan nem akarja, az vármegye ispáni tartozzanak evocálni és tervény szerént meg is büntetni, ha szintén az megholt embernek feleségével vagy gyermekivel vagy atyjafiaival az homicida meg békélt volna is. [Az székelysége is ezen dologban ezen mód obseruáltassék.]

(40) [Megértettük országúl Borsoló János urunk atyánkfia és ítélő mesterünk beadott könyörgéséből, minémű mód nélkül Lónai István és Báthori Kata aszszon az felesége bizonyos nálok letett és kezekbe bízott pénzét, ezüstit, aranyát, tallérát, egyéb ezüst marháját ad summam sex millium florenorum vel circiter sese extendentes, immár gyakorta való requisitiójára meg nem akarták volna adni, valami frivola és bé nem vehető fogásokkal magokat oltalmazván. Miérthogy penig afféle repositumot non longo litis processu, sed ad solam personae deponentis requisitionem szokták volna megadni: tetszett országúl, hogy urunk ő nagysága az országgal egyetemben találná meg, mégis levele által, intvén ő kegyelmét, hogy az istent és az igazságot és lelkeknek ismeretének csendességét tekintvén, adnák meg depositumát mester uramnak; ilyen vén elesett állapotja és idejekor élhetne ifjúságától fogva való keresményéből, ne fogyatkoznék meg az ő kegyelmeknek méltatlan való marhájának megtartása miatt. Kit ha Lónai uram és felesége Báthori Kata meg nem mivelnének ilyen levélnek tekintetére, certificálnák erről, hogy ő nagysága és az ország olyan gondot visel reá, hogy az depositor igasságában meg nem fogyatkozik, ilyen móddal, hogy

mint efféle potentia vagy actio, vagy retentio violenta avagy quocunque modo iniuncta, ez jövendő közelbik terminusra 1-ma Decembris praesentis anni, citáltassa ad 15. diem iuxta articulum superinde editum peremptorie, és secundum processum brevem causarum adiudicáltassék és finaliter determináltassék, ulterioris appellationis confidentia denegata; ugyanakkor elfoglalt jószág felől is, Kraszna vármegyében való felől, iuxta eundem modum törvény szolgáltatassék.] ¹⁾

(41) Azonképpen az kiknek nomine depositorum summájok, vagy ezüst arany marhájok, egyéb drága marhájokkal egyetemben iusto titulo depositionis avagy etiam occupationis, aut alio iniusto modo ad manus suas receptionis, vel per se vel per alios löttek volna az megholt fejedelem Bocskai Istvánnál avagy hazájában ²⁾ váraiban, kit nem recuperálhattak volna, quorum interest, annak terhét marhájára, ha hol és ha kinél volnának, avagy, az nem lévén, ad bona patrimonialia szállítván, az feljül megírt móddal és terminussal, praehabita peremptoria citatione, jussukat prosequálhassák az brevis szerint. Ezen tartassék meg egyebekben is, az kik ehhez hasonlók, mind Erdélyben mind Magyarorszáiban.

(42) Az mely faluk az békességes időben tűz miatt pusztultak el, ez féle faluk iuxta publicam constitutionem dominorum regnicolarum három esztendeig ab omnium contributionum tam ordinariarum quam extraordinariarum pensione et servitorum exhibitione immunisok voltanak. Miért hogy mostan minden helyek ilyen igön elpusztultak, hogy sok faluknak csak az helye vagyon, némely falukban pedig egy kicsi, két, három vagy négy ház maradt, abban is kiben vagyon ember, kiben nincs: végeztük, hogyha afféle elpusztult helyek megkezdenek telepedni, hat esztendeig szabadosok legyenek az adó fizetéstől és szolgáltatástól, kire nézve az elbúdosott és elszéledett szegénység inkább helyekre telepedjék, és az ország is épüljön.

---

¹⁾ A zárjel közzé rekesztett sorok az erd. Múzeum hiteles példányából, bizonyosan a leíró gondatlansága következtében kimaradtak. Ide meg vannak a kolos-monostori convent hiteles példányában.

²⁾ A kolosv. példányban így áll: »hazaiában« helyesen: házaiban.

(42) Az mely falukat harap gyujtogatással elégettenek, az égetésnek utánna authorit fölkeresvén, az brevis tervény szerént büntessenek, és az káros emberek, kik afféle égetés miatt vallottanak kárt, azon brevis szerént elégittessenek meg.

(43) Az hidakat az vármegye ispáni minden helyekön megcsináltassák; az hol az faluk elpusztúltak, az közel való ditiókkal csináltassák, sub poena alias in talj observari solita, videlicet fl. 12. Az vámos hidakat penig csináltassa ő maga, az kié az vám, sub amissione telonij, az hol járnak. Ennek terminusát indilative praefigáltuk országúl festum Michaelis Archangeli proxime venturum.

(44) Az száraz vámot, kiknek régi privilegiomok róla nincsen, sem hídat sem töltést nem tartnak, sem semmi bizonyos és hasznos oka nincsen, ki közönséges hasznót nézve, miérthogy impium est, qui publica commoda non promovet, publicis emolumentis gaudere, végeztük, hogy az ispánok cognita rei veritate minden helyeken levágják.

(45) Az kolosi és széki aknák jövedelmeknek az bonczidai hídnak elpusztulása miatt fogatkozását ismerjük; minthogy penig ennekelötte is az széki kamaráról rendeltenek annak építésére sőt; mostan is nagyságod azon kamaráról rendeljen valami sőt, építhessék meg azt az bonczidai hídat, ki mind az vármegyének mind az két aknáknak hasznára lészen.

(46) Az Szaladnál való hídnak pusztán állása mind Bihar vármegyének főképpen mind az országnak káros. Végeztük azért, hogy azt is megcsináltassák.

(47) Az Kék Kálló nevű vízen Bánfi Dienes uram az hídat csináltassa meg maga költségén, kire urunk ő nagysága engedjen vámot, mely vámnak mivoltát az vármegye iuxta pontis quantitatem seu longitudinem meglimitáljon és hit szerént urunknak referálván az privilegium úgy keljön ki.

(48) Noha ennekelötte az székelység közt minden dolgok felől való tervények elsében az székes helyeken kezdettének mind az longus mind az brevis processuban; de miérthogy praeteritis disturbiorum temporibus sok iniuriák és méltatlan dolgok történtenek köztük, látván hogy az pörnek végét nem érik: végeztük azért, hogy ennekutánna is az székelység között

is in brevium iudiciorum processibus azon mód tartassék, mely az nemesség között, tudniillik hogy ők is minden causájokat, melyek brevi processu iuridico szoktak determináltatni, és táblát illetnek, az nemesség módja szerint prosequálják, szabadok lévén vele, hogy az székon vagy az táblán kezdik.

(49) Jóllehet az székelység közt az veres darabantok kívánnák némelyek, hogy ő egymás között hadnagyok és nem az közönséges tisztviselők előtt pörelnének, és az ő iudex ordinariusok az hadnagy lenne; de miérthogy minémő egyenlenségek, visszavonások, sok módnélkül való dolgok ebből következnének, jól tudjuk: tetszett azért, hogy minden rendek az székes helyen kapitánok és királybírák előtt tartozzanak tervént állani.

(50) Az székelység között való nemesség maradjon meg az ő őstül maradtjával, pénzén vöttével, kötött jobbágyival, és minden régtől fogva bírt örökségével, az medgyesi articulus tartása szerint, mely Basta György idejében concludáltatott.

(51) Az aranyosszéki nemesség panaszkodik, hogy az kösség az ő régi szabadságok és rendtartások ellen kilömb kilömb szokatlan abususokkal háborgatná, főképpen az tervény tételt magoknak tulajdonították, falusi bírákat, polgárokat esküntenek, és azok előtt kényszerítik az nemességet tervént állani, annak felette sok szokatlan végezéseket tévén magok között, bírságolják őket, és potentiose eregetik, hajtják marhájakat. Végeztük azért, hogy ennek utánna minden szokatlan dolgoktól potentiáktól megszűnvén, az régi szabadság és szokás szerint az nemesség közzül választassanak tervény tévő assessorok, kik előtt az régi processus szerint forgattassanak minden causák.

(52) Találtanak meg az catholicus uraink és atyánkfiai, hogy az kik közzülök szabad város helyeken lagnának, lenne liberum exercitiumja az catholica religiónak, úgy mint betegetket visitálni és gyúntatni, gyermekeket keresztelni. Miért pedig az catholica religió is az több recepta religiókhoz való; végeztük, hogy az catholicus pap bėjöhessön ide Kolosvárra, egyéb helyekre, exceptis Varadiensibus, betegetket, kik in agone vadnak, visitálhassanak, gyúntathasson, körösztelhessön, és el-

végezván ez féle caeremoniákat, ismét tartozzék recedálni, semmi egyéb ezenkívül való caeremoniákat ne peragálhasson. »

(53) Panaszolkodnak az magyarországi atyánkfiai, hogy az urak jószági közzül némelyek az vármegye közzé udvarló pénzt nem akarnának adni, azt praetendálván, hogy őket regálissal hínák az gyűlésben. Ha ő maga megyen, ne tartozzék jószága udvarló pénzt adni, de ha csak legatusát küldi, fele költséget tartozzék adni jószága, az mit egyebek adnak.

(54) Vadnak sok panaszolkodások az kolosváriaktól, hogy az nagyságod parancsolatjára gyakorlatossággal posták alá lovakat adván, az ennek előtte való rendtartás szerint az határozó helyekön az mezővárasok és egyéb helyek lovakat, ha szintén volna is, az posta alá nem adnak, hanem az lovakat az régi szokás ellen tíz tizenhat mélyföldig is elviszik, ki miatt sok lovok elvész. Tetszett azért, hogy minden városok és határozott helyek tartozzanak iuxta antiquam et approbatam consuetudinem adnia; kit ha nem cselekednek contumacia ducti, az director affélét ex officio tartozzék revocálni ratione non observationis mandati. Ha hol peng azféle várasok semmi úton lovat nem adhatnának, tehát minden okvetetlen effélék az ő szokott határokig tartozzanak az ló bérít megfizetni, és az lónak is gondját viselni, hogy el ne vesszen: mert alioquin az árát tartozik megfizetni.

(55) Miérthogy az városi rendeket, sőt egyéb ez országí kereskedő embereket is, absque ullo processu juris et aliorum debitorum aut delictorum, ez mostani nyavalyás időben sokan Szilágyságban és Magyarország határiban szokták megtartóztatni, arestálni és saczoltatni szabadságok és tervénye ellen: tetszett annakokáért, hogy senki semminémű rendbeli kereskedő embert igaz után járásában tervény útá kívül szabadsága ellen meg ne tartóztathasson; hanem ha kinek kivel dolga vagy, az az országnak megregzett tervénye szerint előbb füstín keresse juris ordine; mert valakit tervény útja kívül való azféle tartogatásban talál, tehát azon vármegyebeli ispán mox et de facto tartozzék az megtartott embernek marháját böcsűjével fölszabadítani.

(56) Tetszett ez is, az mint vásárhelyi gyűlésünkben elvégeztük volt, hogy Moldvából, Havasalföldéből és egyéb he-

lyekről jött emberek, kik az országban marhát hoznak, elészer ad locum depositionis huszad és vám helyekre tartozzanak menni minden tartozás nélkül, és onnat sokadalmakra ne menjenek, hanem ott adják el marhájokat, sub poena amissionis bonorum secum habitorum, de így, hogy az itt való áros emberek az marhát reánk ne drágítsák, ha azt akarják, hogy az articulus megálljon.

(57) Miérthogy Gyulafi László és élétte valók nem magok sem egy vagy két vármegye ¹⁾ szükségére vötték föl az pénzt, melyért valami jószágot, vagy kamorát, vagy mi hasznos helyet inscribáltak, hanem egész ország szükségére: nagyságodnak könyörgünk, legyen méltó tekinteti reá, és az inscribált jószág vagy egyéb haszon pénzük letétéig maradjon az creditornál.

(58) Ennekelétte egy néhány darabantok Marosszékből Gergény várához szolgáltak, de miérthogy ők is székelyek és az szabadság őket is egyaránt illeti, ennek utánna azok is az több szabad székelyek közt úgy mint szabad székelyek szolgáljanak.

(59) Miérthogy az vásárhelyi generalis gyűlésünkben elvégeztük volt, hogy az mely idő azon gyűléstől fogva intercedálna a violenta occupationnak finalis determinálásáig, praescriptióban vagy anniversariomok complementomában ne computáltassék, azonképen mostan is azon articulust helyén hagyjuk, hogy az három terminusig, tudnillik szent Lukács napig az erdélieknek, prima Decembris magyarországiaknak, festum Epiphaniarum az székely urainknak, annyi a mi idő intercedál, az occupatornak semmiben ne használhasson.

(60) Vadnak ilyen dolgok is, hogy némely székekben az esperestek visitatiót tesznek, melylyel minden esztendőben reánk jönnek visitálni, csak egy sendelyezésért is fl. 12 vesznek; efféle kicsin dolgokért ilyen mód nélkül sok pénzt vesznek, az mi régi tervényünk és szokásunk ellen ad damnum nostrum manifestum. Azt kívánjuk, hogy destruáltassék; hanem mikor visitál, az régi szabadságunknak módja és rendi szerént visitáljon az szék akaraújából.

---

¹⁾ Az erd. Múzeum példányában hibásan: »Vár megiere.«

(61) Tetszett ez is, hogy arany és ezüst ez országból senkitől ki ne vitessek, sub poena notae infidelitatis.

(62) Találtanak meg bennünket bizonyos atyánkfiai, hogy vöttek volt Öttves Andrástól valami ezüst miet, tizenötödfél száz forint érőt, melyet császárnak és az hercegnek ajándékban vittek, melynek az árát az vármegyéken kellett volna fölszedni akkori végezés szerint: de mind ez ideig is az ispán uraim föl nem szödték, és most is fizetetlen az ára az háborúság miatt. Végeztük azért, hogy az vármegye ispáni székes helyekre gyűlvén, és végére menvén, ha fölszedték vagy nem, és ha fölszedték, hova tették, és ez jövődő gyűlésre tartozzanak számot adni róla. Azonképpen az ki perceptor volt, úgymint Vásárhelyi Gyerőfi János, minthogy ő megholt, successora compareáljon, és minden arról való quietantiát producálván számot adjon.

(63) Miérthogy az sok változások miatt, melyek immár egynéhány esztendő forgásában ez országot forgatták és zúrták zavarták, annyéra nagy vakmerőségre vitték az embereket, főképpen váraknak és erősségeknek tisztartóit, kapitánit, hogy sem az hazának jóvát, sem az fejedelmekhez illendő engedelmességet nem tekintvén, csak az magok hasznát követvén, minden gonoszságban, hazájok és fejedelmek ellen való hitetlenségben hanyatt homlok rohannak: tetszett azért országuúl, hogy miképpen az generalis gyűlésünkben az tervénnek folyása szerint Perneszi Gábort ezért, hogy hazája és ez országnak legitimus fejedelme ellen cselekedvén, az ország fő vég házát Kővárat idegen kézben ejtette, és egyéb uton is az országnak békességes állapotját perturbálta, örök hitetlenségben ítélte annak rendi és módja szerint, azonképpen ennek utánna is, valaki ilyen avagy hasonló vétekben találtatik, senkit ki nem révén, ő nagysága ezön formán megbüntesse, hogy az jámbor az hitetlentől megválasztassék, és az kit az virtus valamire jóra nem viszen, az gonoszságnak cselekedésétül az büntetés tartóztassa meg.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum et magnatum et nobilium coeterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transsylvanię benigne intellecta et admissa, praescriptos vni-

versos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, eisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaevis in eis contenta auctoritate nostra principali acceptavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benigne, quod praemissos omnes articulos, in omnibus suis punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros, cuiuscunque status et conditionis existant, observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Coloswar, vigesima quarta mensis Junij anno domini millesimo sexcentesimo septimo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya az erd. Múzeumban (Jos. com. Kemény Codex authent. artic. diaet. Trans. II. köt.) — Ezen példányból, azonban ennek hiányait a kolos-monostori convent teljesebb s hasonlóan hiteles példánya szerint kipótolva, adták ki ezen országgyűlési végzések gr. Kemény József és Kovács István, Erdélyorsz. tört. tára II. köt. 91—123. l.)

c)

Contradictio status catholici contra proscriptionem religiosorum societatis Jesu.

Nos subscripti in unitate fidei catholicae Romanae ecclesiae consistentes regni Transsylvaniae partiumque eidem annexarum tum incolae tum in eadem, iisdemque possessionati, ad universorum tam praesentium quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nobis cum aliis sectariis puta Lutheranis, Calvinistis, Arianis aliisque privatae opinionis assertoribus non definiendae religionis vel ad exterminationem societatis Jesu, verum pro tractandis aliis cum privatis tum publicis regni negotiis huc Claudiopolim ad generalem diaetam congregatis, cum reverendus pater Joannes Argentus eiusdem societatis Jesu sacerdos et in hac Transylvania vicepro-

vincialis, qui non ita pridem a serenissimo principe Stephano Bocskai proprio arbitrio absque regnicolarum consensu violententer bonis propriis et stabilibus residentiis cum sociis eiectus fuerat, defendendae propriae residentiae causa et intervenientibus etiam commendatitiis serenissimi principis et domini domini Mathiae archiducis Austriae etc. iuxta mentem sacrae caesareae Maiestatis emanatis, coram statibus et ordinibus regni huius in templo Arianorum ad longum auditus fuisset, suique adventus causam innocentiam, doctrinae veritatem, morumque integritatem abunde demonstrando iustitiam implorasset, et si qui essent qui his contrarium tum rationibus tum vivis testibus docerent, prodire flagitasset, id ipsumque nos omnes catholici ab adversariis contra patres societatis mutua tantum conspiratione unitis postulassemus, quod videlicet in dicta causa nullis testibus convicti, e propriis sedibus et bonis patres societatis non modo non exturbarentur, verum contra omnem aequitatem a serenissimo Stephano Bocskai eiecti suis locis iuribus et liberis catholicae religionis exercitiis restituerentur; ubi adversarii se causam desperatam tueri, nec rationibus aut aequitate quidpiam consequi posse animadvertissent, obstinata pertinacia et tumultuario clamore in id consensissent, ut patres societatis ex hac provincia penitus eliminarentur; cui sententiae uti contra aequitatem et communem iustitiam, quae sua cuique reddi nec quemquam inauditum non convictum non sententiatum damnari suo postulat iure, subscribere haud potuimus; verum nomine omnium nostrum tam praesentium quam absentium catholicorum fratrum nostrorum successorumque nostrorum de hac indigna inaudita iuribusque regni contraria sententia in publica diaeta tam coram universis contrariis statibus et ordinibus regni, quam coram ipsomet moderno illustrissimo domino principe Sigismundo Rakoczy adiunctisque consiliariis eiusdem solenniter protestati eidem contradiximus, nunquam huic sententiae patrum societatis Jesu eiectioni, bonorum iuriumque eorundem abalienationi consentire volentes; siquidem a piis legitimisque huius regni principibus foundationes suas, privilegia sua confirmationesve habeant, neque alicuius vel levisimi criminis, ut ea de iure amittere potuissent, unquam con-

victi fuissent. Prout contradicimus praesentium per vigorem.
Datum Claudiopoli 20. Junii anno domini 1607.

Franciscus Daróczy de Deſe-	Balthasar Kornis consiliarius
ghnyeő sacr. caes. et regiae	illustrissimi principis.
Maiestatis consiliarius.	Lukas Trauzner consiliarius
Balthasar Szilvási consiliarius	et in sedria praesidens.
illustrissimi principis.	Benedictus Mindszenti comes
Sigismundus Kornis de Ruzka.	comitatus Dobocensis.
Sigismundus Sarmasagi comes	Petrus Banffi de Losoncz.
comitatus Thordensis.	Clemens Beldi.
Joannes Kalnoky.	Georgius Bornemizza iuris
Blasius Kamuthy de eadem.	utriusque doctor et sedriae
Paulus Forro assessor.	illustrissimi principis as-
Simon Lado.	essor.
Georgius Nagy.	Paulus Koncz.
	Melchior Bessenyei.

Jegyzet : Mindenik névalírás mellett látható az aláíró peesétje.
(Másolat a Jancsó-gyűjtt.)

d)

Nos Sigismundus Rákoczi dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Significamus tenore presentium, quibus expedit universis. Quod cum superioribus diebus reverendus dominus Joannes Argenti societatis Jesu, antea in Transylvania provincialis, in hoc regnum Transylvaniae eam ob causam venisset, ut a nobis et subditis nostris in dicto regno Transylvaniae et partibus Hungariae ditioni nostrae subiectis, impetraret, in priora residentiae suae loca olim a divo Stephano rege Poloniae, magno duce Lithvaniae, et principe tunc memorati regni Transylvaniae fundata, simul cum reliquis patribus ac magistris ejus ordinis ingredi licere; eam rem in comitiis generalibus Claudiopoli ad 10 diem mensis Junii praesenti anno celebratis diu multisque agitatam consequi non potuerunt. Unde nos praesentibus nostris testificamus, eosdem patres societatis Jesu ut bonos, et morum integritate gratos, non propter alicujus vitium, verum ad instantiam romanae et catholicae fidei contrariam opinionem sequentium esse deturbatos, exclusos, et in

alia loca demigrare coactos, prouti testificamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in civitate Kolosvár die 26-a mensis Junii anno domini 1607.

Sigismundus Rákoczy m. p.

(L. S.)

(Másolat a Jancsó gyűjt.)

LXIII.

1607. jún. 12.

Vallatás Hadnagy Balázs ellen.

Illustrissime princeps, domine et domine nobis clementissime, post fidelium stb.

Nagyságodnak adjuk tudtára, hogy anno 1607. die 6. Junii Alsó-Csernátonban, Kezdi-székbén, vőnk be némünemű vallásokat, kiket nagyságodnak hitünk szerint, pecsétünk erőssége alatt meg is irtunk, mely vallások ekképen következnek:

1. Testis. Vaska Tamás, lófő, Dálnokban, Kezdi-székbén lakó, iuratus et fassus est hoc modo: Megyünk vala Kezdi-Vásárhelyre, és az úton mentünkben érkezék Hadnagy Balázs, hallám azt, hogy Hadnagy Balázs mondá, hogy Homonnai Bálint bizony bejő, énnekem azt mondá, s mondám én, hogy ha ngod bejő, elvárjuk nagyságodat s jól tartjuk zabserrel, az atyafiak ngodat szívvel látják. Mondá azt is Hadnagy Balázs, bizony csak hijában, mert ez sokáig nem leszen, mert ezt csak két avvagy három ember tette fejedelemmé; azt is mondta Hadnagy Balázs, hogy Rácz György azt mondotta, hogy mit tettek azzal a fejedelemmel, mert az nem különb egy tőkénél, s mondá azt is Hadnagy Balázs, mit mondhatok én is, mert látom, hogy nem sokkal különb. Mondá azt is Hadnagy Balázs, hogy Rácz Györgyöt hites atyjává fogadta s Rácz György is ötet fiává fogadta s arról ugyan kezet is fogtak. Monda Hadnagy Balázs, hogy én immár bizony nem bánom, ha bejő is, mert hites apám. Azt is monda Hadnagy Balázs, hogy Újvárnál megszállánk és egy katona, hát adott egy levelet Károly Boldizsárnak Újvárban, hogy az fejedelemnek hozzuk és kére is igen, hogy az fejedelemnek kezibe adjuk. Mikor immár jövő útunkban valánk, együtt mondánk: jer, lássuk meg, mit irt az

katona az fejedelemnek? Felszakasztók az levelet s hát azt irták az levélben, hogy kegyelmes uram a mely követeket ngod ide küldött vala, ngod azokat mindjáraást eskesse meg, Károly Boldizsárt és Hadnagy Balázst; mert ezek ngod felől nem jót beszélnek, olyat is beszélnek, ki ngodnak nem javára vagyon, de ngod hit szerint kérdezze meg, mivel jártak. Mi hogy ezt megértők, az levelet Károly Boldizsár az tűzbe tevő és megégetők. Im az bestie áruló kurvafia mit irt volt, ha az levelet az fejedelemnek adtuk volna, minket megesketett volna.

2. Testis. Bakcsy Boldizsár, lófő. Albisi, kezdi-széki, juratus et fassus est. Mondá ezt Hadnagy Balázs, az Homonnai Bálint asztalánál hogy ülünk vala, monda Rác György, hogy mi dolog, hogy hozzám nem jött el; mennyiszer hivattalak és mondott Hadnagy Balázs, hogy azért nem mentem, hogy rác voltál, és mondott Rác György, hogy légy fiam; azonban kezit nyujtá s kezet fogánk, hogy ő apám legyen és én fia legyek. Hallám, hogy mondá azt is Hadnagy Balázs, hogy Homonnai Bálint azt mondotta volna, hogy Erdélynek az süege kezemben vagyon, ha isten megengedte meg is viselem. Mondá azt is Hadnagy Balázs, de nem tudom mi végre mondotta, hogy bizony ott is feltöttem az szablyát az szegre. Mondá azt is Hadnagy Balázs Homonnay Bálint felől, hogy bizony az bejő. Hallottam azt is Hadnagy Balázstól, hogy mondotta azt, hogy az mely török az zászlót urunknak hozta volt, azt megfojtották, az deáknak is az ujjait elvágták.

3. Testis. Máthé Lukács, lófő, albisi, juratus et fassus est. Hallom, hogy mondja vala Hadnagy Balázs Homonnai Bálint felől, hogy az bejő, de nem mondotta, mi végre.

4. Testis. Bod András lófő, albisi, jur. et fassus est. Hallám Hadnagy Balázstól hogy monda, hogy bizony miqd bánjék az urak is, hogy ilyen hamar fejedelmet töttek, mert azok feltétbb ránk dühöttek, mert Homonnai Bálint óltalom véggel bejő. Hallám azt is, hogy mondá, hogy Rác Györgyöt apjává fogadta, sőt Homonnai ugyan megszorította az kezét Hadnagy Balázsnak és azt mondotta, hogy erről emlékezzél meg. Mondá azt is Hadnagy Balázs, Homonnai Bálint szavából, hogy a mely zászlót, botot Rákóczy Zsigmondnak adtak, azt is nekem

küldötte volt az császár, ha holnap délig itt lesz, meglátod azt, hogy énnekem is zászlót, botot hoznak. Az törököt megfojtották és az deáknak is az ujját elvágták, az ki az zászlót, botot Rákóczy Zsigmondnak adta.

5. Testis. Barlabás Tamás, lófő, albisi, jur. et fassus est. Hallám, hogy Maksán az gyűlésben mondja vala Hadnagy Balázs Homonnai Bálint felől, hogy az bejő, ha gondot nem viselnek. Hallottam azt is Hadnagy Balázstól, hogy mondotta, hogy az mely török az zászlót urunknak hozta volt, azt megfojtották, az deáknak is az ujjait elvágták.

6. Testis. Varga János, lófő, dálnoki, jur. et fassus est hoc modo azt mint a második bizonyság Bakcsy Boldizsár, hoc addito: mondá azt is Hadnagy Balázs, hogy egy katona egy levelet küldött volt, azt az levelet Károly Boldizsár meglátta és hogy meglátták, mond Károly Boldizsár, hogy im áruló bestie kurvafia mit irt és az levelet az tűzbe tette Károly Boldizsár. Hallám azt is Hadnagy Balázstól Homonnai Bálint szavából, hogy mondotta, hogy az török is enyim és az németnek is megfogtam az köntösit, mert az törökhöz emberem vagyon, s ezen két nap megjő. Az mely török az zászlót botot vitte volt Rákóczy Zsigmondnak, azt megfojtották, az deáknak is az ujját elvágták.

7. Testis. Jakottcsy János, drabant, alsó-csernátoni, jur. et fassus est. Hallottam Hadnagy Balázstól, hogy mondotta volna azt Homonnai Bálint, rövid nap én is bemegyek, de úgy hogy féket ne szalasszak, meglátom ki tette fejedelemmé az fejedelmeket.

Kegyelmes urunk az megirt személyeknek hit szerint való vallásokat, hitünk szerint ezképpen irattuk meg, az megirt esztendőben, napon és helyen.

De caeteris illustrissimam et mag. dnem vram, feliciter valere semper exoptamus.

Ill. et M. D. v.

humiles paratique servi

Nagy Menyhárt.

Stephanus Literatus Gyárfás,
juratus notarius sedis Kezdi mpr.

Gregorius Rákosy
de Fel-Csernaton.

Külczim : Illustrissimo principi domino dno Sigismundo Rákóczy dei gratia principi Transilvaniae, partium regni Hungar. domino, et Siculorum comiti etc. Domino nobis semper clementissimo.

Anno Dni 1607 die 12 mensis Junii aperta per me Joannem Petki cancellarium.

LXIV.

1607. jún. 15.

Meghíró az erdélyi rendek számára a pozsonyi országgyűlésre.

Rudolphus secundus dei gratia electus Romanorum imperator, semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex etc.

Reverendi honorandi spectabiles magnifici egregii ac nobiles, prudentes item ac circumspecti, fideles nobis dilecti. Postquam, inter alias graves et varias occupationes nostras, hanc potissimum curam animo volvimus, atque hoc tempore in id sedulo incumbimus, quomodo inclytum hoc nostrum Hungariae regnum, tot gravibus bellis, ac intestinis motibus, hactenus exagitatum, ad pristinum tranquillum statum et quietem reducere possimus, ideoque pro innata nostra pietate et clementia, carissimorum subditorum nostrorum saluti ac ulteriori permansioni, paterno plane affectu consultum volentes, cum illis de omnibus ejusdem regni nostri rebus et negotiis publicis videlicet et privatis mature agere et tractare cupimus. Hac itaque de causa, et ut cuncta commodius peragi queant, universis statibus et ordinibus ejusdem regni nostri Hungariae, et partium ei subjectarum, generale conventum, ad festum nativitatis sancti Johannis Baptistae, hoc est, vigesimum quartum diem proxime venturi mensis Junii anni praesentis sexcentissimi septimi, supra millesimum, ad civitatem nostram Posoniensem clementer indicendum et promulgandum duximus, eique in hac etiam nostra absentia serenissimum principem Matthiam, archiducem Austriae etc., fratrem nostrum carissimum, attributa ejus dilectioni de omnibus rebus agendi, tractandi et concludendi plena potestate, praefecimus. Quapropter fidelitatem vestram benigne hortamur, vobisque harum serie clementer ac firmiter committimus et mandamus, ut ad

praedictum diem et locum, peculiares et sufficientes nuntios vestros, sine ulla mora et excusatione, e medio vestri expedire et mittere debeatis, qui sint viri prudentes, pacisque et concordiae studiosi et amantes, qui illic unacum reliquis dominis praelatis, baronibus, magnatibus et nobilibus, caeterisque statibus et ordinibus dicti regni nostri Hungariae et partium ei subjectarum, de iis omnibus, quae ad publicam praefati regni nostri quietem et tranquillitatem, eiusdemque defensionem et optimum statum, accomodatissima videbuntur, tractare et in medium consulere debeant. Curandum autem vobis erit, idque omnino ita fieri volumus, ut pro maturandis et festim inchoandis tractatibus praedicti vestri nuncii ad praefixum diem certocertius Posenii pareant. Secus sub poena decreti non facturi. Datum in arce nostra regia Pragensi, decima die mensis Maii. Anno domini 1607.

Rudolphus m. p.

Franciscus Forgacz
episcopus Nitriensis m. p.

Himmelreich m. p.

Post scripta. Tametsi cupivissemus ut praefixus diaetae terminus in suo vigore permanere potuisset, quia tamen ob certas rationabiles causas, hasce literas nostras regales remorari contigit, alium et quidem commodiorem terminum, festum scilicet beati Jacobi apostoli, sive 25 diem futuri mensis Julii anni praesentis, ad futuram hanc generalem congregationem, in supradicta civitate nostra Posoniensi fiendam, vobis benigne indicendum et nominandum duximus, atque ut eo die nuncii vestri certocertius se se Posenii sistant ut compareant, vobis sub poena decreti suprascripta, clementer ac firmissime edicimus et demandamus. Datum Pragae, 15. die Junii. Anno supradicto.

Külczim: Reverendis, honorandis, spectabilibus magnificis egregiis et nobilibus, prudentibus item ac circumspectis, universis statibus et ordinibus partium regni nostri Hungariae, Transilvanarum, simul vel divisim constitutis etc. fidelibus nobis dilectis.

Cito.

(Az eredetiről, Mike Sándor gyűjteményéből.)

LXV.

1607. jún. 20.

Az erdélyi rendek felírata Mátyás főhghhez : a jezsuiták kitiltását elhatározó törvény hozataláról.

Serenissime princeps et domine domine nobis clementissime, humilium servitiorum nostrorum obsequentissimam oblationem.

Literas serenitatis vestrae pro restituendo in hanc provinciam ordine jesuitico Pragae 27. die praeteriti mensis exaratas, 16. praesentis in publica congregatione nostra accepimus, penes quas cum se reverendus Joannes Argente praetextu publicae legationis a Ste Vra acceptae, nostrum insinuasset in conspectum. Etsi tam ex literarum emanatione, quam etiam clandestino ipsius in provinciam ingressu, palam omnibus esset, eum in prima professione neque literarum neque legationis quicquam a Ste Vra ad nos accepisse, verum interea, dum tempus comitiorum, variis in locis delitescendo praestolaretur, de literis commendatoriis Stis Vrae sibi providisse, nihilominus tamen ubi nomen augustale Stis Vrae quoquomodo in hoc negotio versari auditum est, et literas eiusdem qua par est demissione reverentiaque, accepimus, et jesuitam, non tam nomine Stis Vrae legationis aliquid referentem, quam prolixè in rerum suarum emolumentum disserentem patienter audivimus.

Quantum vero ad restitutionem huius ordinis attinet, nequē nostrum neque loci praesentis arbitramur, causas longius examinare, vel digito (quod aiunt) monstrare, cur ab initio alieniores animos erga hunc ordinem, quam reliquos Romanae religionis gesserimus, satius ea tacere, pro bono ipsorum, quam litigiose perpendere volumus. Attentis autem diligenter et perscrutatis, quantum damni vel emolumenti sectae ipsorum in hanc provinciam inductio attulerit, et quoties a maioribus nostris elapsis temporibus ex hac provincia publico edicto, signanter vero regnante Sigismundo Bathory in articulis generalibus in civitate Meggies in anno domini 1588. emanatis emissi, neque unquam nisi ipsis et nobis invitis reducti sint.

Imo quod neque in regnum Hungariae secundum transactiones Viennenses recipiantur.

Ideo collectis undique statuum et ordinum suffragiis itum est pedibus in eam sententiam, publicoque decreto conclusum, hunc ordinem jesuiticum ob inquieta ipsorum studia pro tranquiliore reipublicae statu, nequaquam esse admittendum. Caeteroquin vero universis et singulis tam religiosis quam secularibus catholicae religionis Romanae liberrimum exercitium esse relinquendum.

Quamobrem Stemi Vram humillime obsecramus et obtestamur, ne alieni vel minus obsequiosi animi hoc factum interpretetur, neve splendorem almae pacis et tranquillitatis publicae, qua maiore ex parte benigna Stis Vrae et clementi providentia iam tantillum respirare caepimus, exigua hac nebula obfuscare velit. Quin pro paterna sua affectione, qua gentem Hungaricam et hanc afflictissimam patriam nostram amplectitur, efficiat, ut hic ordo intra fines, quibus cum amore recipitur, se continendo, reditum in hanc provinciam nunquam moliatur. Pro qua ipsius tam singulari beneficentia tanquam perpetua gratitudine devinctissimi, promittimus in maioribus nos Sti Vrae longe obsequentiores ac promptissimos futuros. Deumque pro salute et incolumitate ardentissimis semper precibus deprecaturus. Datum Claudiopoli ex publica congregatione nostra die 20. mensis Junij. Anno 1607.

Serenitatis Vestrae

servitores obsequentissimi
procures et magnates ac universitas
regnicolarum trium nationum Trans-
silvanensium et partium regni Hun-
gariae etc.

Külczim : Serenissimo principi domino domino Matthiae archiduci Austriae, Burgundiae et comiti Tyrolis etc. domino domino nobis clementissimo.

(Eredetiye 3 pecséttel lezárva a bécsi kam. lt. Sicb. Urk.)

LXVI.

1607. jún. 23.

Rudolf az erdélyieknek : tudatja, hogy Báthory Gábort kormányzóvá nevezte ki.

Rudolphus etc.

Spectabiles etc. Ut Transsilvaniam nostram tot tantisque calamitatum procellis agitatam ad quietum ac tranquillum rerum statum reducamus, omnes sollicite consilii rationes inimus. Meministi quo nobis fidei sacramento obstricti sitis; etsi enim aliquae cum Stephano Bochkaiio pactiones intercesserint, non tamen eae ratae sunt, non locum habent, quod neque Bochkaius postea in Transsilvaniam ingressus, neque conditiones illae re ipsa confirmatae fuerint. Sub protectione nostra paterna et tutius et felicius victuri quam sub novis dominis, qui privati sint, ac protectione Turcica violentum dominatum sustentent. Quae quidem subiectio quam periculis plena quam gravis ac dura sit, experti estis, toties sub talibus patriae excidium passi. Ne ullam dubitandi neve metuendi causam habeatis, ex vestro gremio gubernatorem vobis Transilvaniae civem optimatem optimatibus natum spectabilem et magnificum fidelem nobis dilectum Gabrielem Bathorem de Somlio dare constituimus, qui salubribus consiliis locum daturus, nemini iniuriam facturus, sed in suorum civium ac popularium salute pacifice procuranda, auspicio ductuque nostro invigilaturus, omnemque industriam adhibiturus sit. Haec vobiscum mature diligenterque reputate, vos vestrosque cum possitis servate, de gratia nostra vobis omnia sperate, quos benignissime complectimur. Datum in arce nostra regia Praegae die vigesima tertia mensis Junij. Anno domini millesimo sexcentesimo septimo. Regnorum nostrorum Romani trigesimo secundo, Hungarici trigesimo quinto et Bohemici itidem trigesimo quinto.

Ad mandatum sacr. caes. Mtis proprium
Leopoldus à Stralendorff m. p. Jo. Baruitius m. p.

Küldöz: Ad ordines Transsilvaniae.

(El nem küldött fogalm. a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXVII.

1607. jún. 24.

Rákóczy felirata Mátyás főhghhez: menti magát a jezsuiták ellen hozott törvény miatt.

Serenissime princeps, domine domine mihi elementissime, servitiorum etc.

Literis serenitatis vestrae demisse acceptis, secundum benignum eiusdem mandatum de restituendis patribus jesuiticis apud regnicolas satis superque laboravi. Verum, prout Stas V^{ra} ex literis regnicolarum abunde intelligere dignabitur, tempore domini Sigismundi Bathorei principis in generalibus comitiis articulo superinde edito iis interdicta est Transsylvania. Cui quidem articulo regnicolae maiori ex parte etiamnum inhaerent. Caeteris nihilominus cuiuscunque ordinis catholicis et monachis libera hic consistendi facultas relicta est. Quod Sti V^{rae} humillime significandum duxi, eam orans ne hoc ipsum gravate ferat. In reliquo Sti V^{rae} humillima mea obsequia deferro, ac eam quam felicissime valere desidero. Datum in civitate Kolosuar di 24. Junij, anno domini 1607.

Serenitatis vestrae

humilis et obsequentissimus servitor

Sigismundus Rakoczý m. p.

(*Külczíme elrothadt, igen rongált állapotú eredetije a bécsi kam. lt. Sieb. Urk.*)

LXVIII.

1607. jún. 25.

Daróczy Forgácsnak: a júniusi országgyűlés által hozott törvényekről.

Spectabilis magnifice domine etc.

Ex prioribus literis statum rerum Transylvanicarum, dataque ad praecipuas legationis meae partes responsa, magnificentiam vestram cognovisse scio. Diaetae praesentis cras finis erit, et ego crastina die favente deo itineri me committam. Totius dietae processus in duobus praecipue versatus est: unum fuit super liberatione iuris ligati, quo cavebatur, ne

quis haeres bona dominorum sub initium belli Turcici interfectorum ullo iure mediante consequi posset. Decretum illud solutum est. Alterum de jesuitarum exterminatione, quam et consecuti sunt, contra reclamationem catholicorum; quoniam in hoc puncto tam calvinistae quam luttherani, arriani, sabbatistae, athei vehementer consentiunt inter se, et non rationibus sed tumultuario clamore vicerunt. Patrem Argentam ego mecum educam, quo tutius ad suos perveniat. Dominum Micatium, interposita fideiussione mea apud principem, huc adduxi mecum Varadino, suam quoque reverendissimam dominationem educam mecum. In privatis meis negotiis nullum habeo progressum, quia causarum cognitiones nullae factae, ad primum Decembris negotii mei revisio dilata. Cum deus ad spect. Mciam Vram me perduxerit, quae litteris committi non possunt, praesens copiose exponam. Deus maximus Mciam Vram diutissime servet incolumem. Datum Claudiopoli 25. Junij, anno domini 1607.

P. S. Communibus votis annihilaverunt Transylvani principis Bochikay testamentum; neque dominus Njari quicquam est consecutus.

Spect. Magn.ciae Vrae

addictissimus semper servitor
Franciscus Daroczy.

(Czímzet hiányzik; a bécsi cs. kir áll. lt. Hung.)

LXIX.

1607. júl. 2.

Forgács Ferencz jelentése: a Sennyeyrel folytatott értekezletről.

Illustrissime domine et patrone observandissime.

Hodie post prandium venit ad me dominus Pancratius Zennieŷ legatus Transylvanicus, qui tria sibi ad perficiendum a Transylvanis iniuncta indicavit.

Primum. Se ad deprecandum factum suum necessitate admissum, quod videlicet Rakoczium in principem eligere coacti essent Transylvani, venisse.

Secundum. Ad significandum, quod Rakoczius, modo sua maiestas imperet, ne unam quidem horam sit in Transylvania remansurus, neque a perpetua suae M^{tis} fidelitate reces-
surus.

Tertium. Quod Homonnaium Transilvani nulla ratione acceptare velint, supplicentque suae M^{ti}, ut ab eius indignis conatibus ipsos tueatur.

Quae quoniam fusius D. Pancratius exposuit apud me, facillimum aditum ad res proximis diebus de negotio Transylvanico propositas aperiri video. Sperans legatum istum Transylvanicum suae M^{tis} gratia et patriae suae defensionis causa rem in bonum ordinem redigi passurum.

Quibus de rebus, quod ad auctoritatem suae M^{tis} tuendam et bonum commune pertinere iudicavero, paratus sum sive scripto sive viva voce sententiam meam explicare.

Illud ad extremum impense orans, ne privatus iste cum Gabriele Bathoreo tractatus evulgetur. Cuius intempestiva cognitio plenam rem periculis et difficultatibus apportaret. Datum Pragae 2. Julij anno 1607.

Illustrissimae D. V.

addictissimus servitor

Franciscus Forgacz

episcopus Nittriensis m. p.

Külczim hírnöke (a levél Stralendorfnak van írva.)

Királ: Cancellarius Hungariae de Transylvania et eius legato heri misso, Pancratio Zennej. Praesentatae 3. Julii. Anno 1607.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung.)

LXX.

1607. júli. 5.

Sennyey előterjesztése a császárhoz: melyben Erdély kiránatait felsorolja.

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas, domine domine mihi clementissime.

Princeps meus atque universa Transsilvania, ceteraeque partes eidem subiectae, unanimi magnatum, procerum, nobilium omniumque ordinum trium nationum consensu maiestati vestrae sacr. tanquam domino suo clementissimo fidelia para-

tissimaque obsequia humillime offerendo, precantur ab optimo maximo deo M^{ti} V^{rae} vitam florentem et diuturnam, felicissimosque rerum omnium successus. Non existimo operae pretium esse coram M^{te} V^{ra} sacr. enumerare, quam miserabiliter Transylvania quondam florens hisce annorum bellicis tumultibus vexata fuerit, cum id nullis verbis satis declarari posset, neque propositum sit M^{tis} V^{rae} benignas aures aliis verbis onerare, quam humillimas principis mei regnique Transsylvaniae petitiones recensere, quas ut benigne exaudiat, demisse M^{tem} V^{ram} oro.

Primum quidem, quod ordines et status iustis et certis de causis atque inevitabilibus adducti necessitatibus, quae sacr. M^{ti} V^{rae} iam antea binis etiam vicibus per serenissimum principem Mathiam archiducem etc. lucide declarata sunt, in defuncti quondam principis locum sine praescitu M^{tis} V^{rae} sacr. novum elegerint principem, humillime a sacr. M^{te} V^{ra} veniam deprecantur. Clementissime sibi persvadens M^{tas} V^{ra} factum illud tantum abesse, ut quicquam M^{tis} V^{rae} dignitati derogaverit, ut potius plurimum successui rerum suarum attulerit momenti.

Deinde ut sacr. M^{tas} V^{ra} universam Transylvaniam cum partibus sibi subiacentibus in antiquis suis immunitatibus et libertatibus, quibus a tempore D. quondam Ferdinandi imperatoris, usque ad sermum Sigismundum Bathoreum principem etc. continue usa et gavisata est, quas M^{tas} quoque V^{ra} sacr. in novissima tractatione Pragensi, peculiari diplomate ac sigillo authentico ratificavit, benigne conservare et protegere dignetur.

Petentes etiam humillime, ut nostrum modernum dominum ac principem secundum usitatam liberae nostrae electionis praerogativam concordibus omnium votis et suffragiis electum pro legitimo principe nostro agnoscere, eique titulum quo utitur benigne tribuere dignetur.

Aemulos vero si qui essent, potissimum vero Valentinum Druget de Homonna, qui contra voluntatem regnicolarum per fas et nefas, effusionem sanguinis opera Turcarum Tartarorumque minitendo, principatum Transsylvaniae sibi vindicare conatur, sacr. M^{tas} V^{ra} ut mature compesceret demisse orant,

nec obsequium regni nostrique principis ad unius privati hominis instantiam despiceret. Recordando sua M^{tas} benigne, principem hunc nostrum a primis militiae suae rudimentis in praecipuis Hungariae confiniis de patria optime esse meritum, seniumque suum in fide M^{tis} Vrae attigisse.

Super arces Kővár et Huzt perfidia capitaneorum per Homonnaium interceptas, princeps noster atque ordines solenniter protestantur, quod eas iuxta continentiam diplomatis M^{tis} Vrae sunt repetituri. Quae tamen res ne periculum alterutri parti inferret, dignaretur M^{tas} Vra Homonnaio serio demandare, ut eas arces restitueret et a finibus Transilvanicis intercipiendis deinceps abstineret.

Bona illa universa regno testamento legata, quae idem Homonnaius tempore deductionis funeris defuncti principis abstulit, et ea etiam quae in arce Kővár occupavit, quae fratrum nostrorum, orphanorum, viduarum et aliorum proborum hominum fuere, qui indigne spoliati sunt, ut Maiestas Vra integre per eum restitui iubeat, humillime id quoque petitur.

Ad extremum, de illa pecuniarum summa, quae per commissarios M^{tis} Vrae ad diversas eiusdem necessitates in regno Transsilvaniae passim levata fuit, secundum absolutam in transactione publica deliberationem, ut M^{tas} Vra creditoribus satisfactionem fieri demandet, humillime status atque ordines supplicant.

De his omnibus clementissimam et benignam M^{tis} Vrae sacr. princeps atque ordines et status Transsilvaniae expectant resolutionem, quam M^{tis} Vrae sacr. gratiam perpetuis fidei sinceræ officiis de M^{te} Vra atque augustissima domo Austriaca demereri humillime conabimur.

Kirül: A sacratissima caesarea regiaque Maiestate, principis ac statuum et ordinum Transilvaniae humillimae petitiones.

Praesentatae 5. Julii, anno 1607, hora 3. post meridiem.

(A bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXXI.

1607. júl. 16. (6 sz.)

Rákóczy megküldi Forgácsnak a budai basa levelét, melyben ez kérdést tesz nála, hogy miért szólítá fel őt Mátyás főherczeg, hogy ne érintkezzék a fejedelemmel?

Felséges fejedelem, nekem böcsületes úr-barátom. Köszönetemet és köszönetem után tisztességes barátságomat ajánlom felségednek, kívánván istentől jó egészséget és jó szerencsét felségednek adatni.

Ennek előtte levele jövéen ide felségednek, megértvén abból felségednek állapotját, igen kedvellettük, és mű is ismét felségednek levelét küldvén az tömösvári basának, küldő nem volt kezéhez, hogy felségednek kezéhez küldje, és remínelem, hogy eddig oda is szolgáltatta s méltatta.

Ez napokban az felséges Matias herczeg barátunktól levél jövéen, abban azt írja, hogy Rákóczy az mi emberünk s mi hívünk, úgymond, ő nagyságának se irjatok se embert ne küldjetez és az erdélyiekkel is ne barátkozzatok, azt írták etc. felséges úr-barátom soha mi annak az írásnak okát meg nem értettük, felséged okos és eszes, az utólját tudom, hogy meg tudja gondolni felséged.

Az Erdélyország az hatalmas győzhetetlen császárunknak, mint szintén az több régi országi levén, az német császár commissariusival az békesség dolgát végezésünkben, Erdély és az több országának az hatalmas császárunknak és az melyek ő hatalmasságához tartoznak soha azok részéből, hogy semmi közöket ne tartsák hozzája, úgy végeztetett. Erdély az hatalmas győzhetetlen császárunk régi országa lévén, és felséged mi barátunk ott fejedelem lenne, ez ilyen írásban mit akarjanak, mi meg nem érthetjük. Semmiképpen az hatalmas győzhetetlen császárunk országátúl és barátitúl kezét meg nem vonsz. Igen kérjük felségedet, hogy levelében ennek okát minekünk tudásunkra adja felséged. Isten éltesse jó egészségben felségedet s nevellje mindenben jó szerencsét felségednek az ő nevének dicséretire s tiszteletire. Datum Budae 16. die Julij. secundum vetus calendarium, anno 1607.

Felségednek mindenben jó akaró barátja
 vezér Alj passa, az hatalmas
 török császárnak főhelytartója
 s gondviselője Budán.

Külczim : Az felséges erdélyi fejedelem Rákóczy Zsigmondnak etc. Nekünk böcsületes vitézlő úr-barátunknak adassék.

Rákóczy e levél másolatát elküldte egy fő embernek (hühetőleg Forgách Zs.-nak) kit „bizodalmas komám uram“-nak nerez, ennek aztán a következő sorokat írja Ali basa levelének hátán :

P. S. Bizodalmas komám uram, ez budai Ali passa levelének mását csak búmban küldém kegyelmednek. Hogy te kegyelmed törökkel fenyegetőzik, ki majd kegyelmedhez nem illenék. Édes komám uram, értse kegyelmed az török leveléből, ha te kegyelmed magától nem akarja meggondolni, ő felségeknek kegyelmes gondviselése vagyon reánk. Ha félelmem volna töröktől, ő felségek után ez mostani tisztiben énnekem kellene ragaszkodnom kegyelmedhez. Az vérontást nem szükséges volna kegyelmednek az én részemről emlegetni, holott fegyverrel nem jutottam Erdélyhez, nem is ótalmazom fegyverrel én magamat Erdélyben, a mint ennekelőtte is értésére adtuk: csak úgy viseljük magunk, mint az ágon ülő madár. Az kassai gyűlés nem én ellenem volt, hanem az én jó fiam Homonnay Bálint uram ellen, az úristentől nem várván. Azért mégis kegyelmed intse meg Bálint uramat, parancsolja meg szolgájának, az ország jóvedelmén ne kapdosson; hitesse el kegyelmed magával: Erdély után ő felségének nagyobb közi vagyon Huszthoz, hogysen mint akár kinek. Hogy ha ugyan dercelkedni kellek, Jósa Deák uram kapdosni kezd az erdélyi jóvedelmen, ne enyim legyen az panaszkodás hanem másé. Ugyan esztelen is volna üdő-nap előtt panaszkodnom. Csak legyen meg az igazság, vesszen el az hamisság.

(A bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXXII.

1607. júl. 17.

Rákóczy, Petkynék : Homonnay mozgalmairól ír.

Sigismundus Rakoczy dei gratia stb.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Megértettük az kegyelmed irását, az moldovai vajda akartuk volna, küldötte volna emberét az maga kívánsága szerént, de azt inkább akartuk, mi rajtunk nem mult el, kegyelmed jelenlétével. Még is tetszenék, te kgd Mattis urammal azonképpen az kik részesek volnának az kárban megcirkáltatni, fel is keresni, voltaképpen mennyi károk lett volna ez két esztendő alatt Bocskai urunknak az megyesi gyűléstől fogva. Az mely szorgalmatossággal az ország kárát kegyelmed felkerestetné, azon szorgalmatossággal innet az részről, Erdélyből is ki mit cselekedett, mit hajtott volna a moldovai birodalamból, akár Haller uramhoz tartozók, a mint hogy vádlatt is Haller uramnak egy Longodár nevű faluja ellen. Azonképpen Bogathi vagy Bornemisza uramhoz tartozók hajtottak volna, hogy így vakul még se adnánk okot vagy szabadságot az egyenetlenségre, holott mindenkor ártalmasb az utolsó veszekedés az elsőnél.

Tetszenék az is, az sok ösvények ne lennének, vágnák be; Gürgényben is panaszolkodnak, Mattis uram igen káros utat tartana, az közönséges jót kellene felkeresnünk, ki mellett mind magunk, mind az község lennének nyugodalomban országostól; meg is tiltsa kegyelmed, senki hírünk nélkül ne hajtson Moldovából, okot ne adjon gonosz cselekedetre; halljunk, értünk még is: az vajdának véletlen szerencséje találkozott volna, kiváltképpen a mint megirtuk, circálják meg egymást, hozzák előnkben mind az két országbeli kárt, ez után megtanít az úristen, az alkalmatosság.

Homonnay uram irását is megértettük, izentünk vala szolgájától Csernel Györgytől kolosvári gyűlésünknek jó végét látván, adná eleibe az urának, hagyna békét Kővárnak, kiről az ország articulust is irt, az úristentől jobbat várhatna ő kegyelme. Itt Fejérváratt is kegyelmedtől Simon deákkal izentünk vala, ugyanazon dologról magunk is Tordára való utunk-

ban intettük, de csak elhallgatta. Vélem, Homonnaÿ uram Kővárrel azt tartaná magában, mintha Erdélybe betette volna az fél lábát, az mi szóknak és tanácsunknak nem adván helyt; inkább hisszük Kővár kezdi Erdélytől ő kegyelmét eltaszítani.

Az három falu felől nem tudunk egyebet írni. Nagy Albert kére egy falut, tanácsból adók neki Kolosváratt, ki eleinte Ujvárhoz való volt volna, az többit is az erdélyi határban mondják.

Noha Homonnaÿ uram az mi jó fiunk nehézli az három falut, inkább nehezeltetjük ilyen fogyatkozott állapotjában ez országnak efféle házakat ő kegyelme szaggatván az országtól, az honnat az végbelieket segitenők, nem kicsin kárt is szerzett az országnak az kapdosással. Nagy Bánya is elidegedett. A huszti sóaknán is kapdosnak inkább hiszem ez napokban, az szamosujvári malom után kelletik menni az ott való aknának is, holott az úristen így akarván Kabola módra nem viselhetjük magunkat.

Sennyei uramat is hozza elé, jól tudja kegyelmed itt létében, csak ugyan ő kegyelme ellen kellett felküldendünk, az ország javára nézve postát küldünk vala Sennyei uram után, Homonnaÿ uram dolgának békesség adassék. Enyeden izené, megváltoztatta volna Homonnaÿ uram akaratját, ugy kelleték abban hagynunk. Az úristennél mindenek tudva vannak, légyen az ő felsége szent akaratja, mentől hamarább kegyelmed jőjjön ide hozzánk, et bene valeat. Datum in civitate nostra Alba Julia die 17. mensis Julii anno 1607.

Mégis császár ő felsége parancsolatjáról gondolkodván, kegyelmetek, és kiknek ide kell jönni, jőjjön hamar, küldhesünk Sennyei uram után, mert közel vagyon az gyűlés napja.

Brassai és az több száz uraimnak jelentse írása által kegyelmed, az kiknek adósságok vagyon az bécsi végezés szerint most siessenek az posoni gyűlésre. Az moldovai vajdának is irtunk egy levelet, kegyelmed küldje meg, panaszolkodunk ellene, emberét nem küldötte, így fárasztott bennünket.

Sigismundus Rákoczi m. p.

Külezim : Magnifico domino Joanni Petky de Ders, stb.

(Az eredetiről, gróf Mikó Imre által vett másolatról.)

LXXIII.

1607. a u g. 4-én

Rákóczy, Forgács Zsigmondnak: elpanaszolja magyarországi sérelmeit.

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Salutem etc. Az úristen adjon kegyelmednek minden hozzátartozóival sok jót, jó egészséget etc.

Bányához uram kegyelmed idején nyúla, az ő felsége bölcs végezéséhez kell vala magát kegyelmednek tartani, tudom ő felségek is azt vötték volna jó néven; kihez kegyelmed talám ugyan nem is mert volna nyúlani, ha más személylyel lött volna dolga, holott csak mostanában is vadnak oly emberek, kik hátunk megé idegen szókkal illetnek bennünket. Kegyelmedet azért, hogy nem várt volna az bécsi végezéstől; engem, hogy könnyen engedném; még csak hajdú kapitányok között is, a kik a prédának örvendeztek, kívánnák látni Bányát, kiváltképen az kik Várad táján [*laknak*]. Kivel ugyan nagy okot is adott volna kegyelmed a huzásra: oly ember találkozhatott volna, a minthogy még császár urunk ő felsége meg nem bántott volt, sem egyről, sem másikról, csak szintén mindeneket helyben hagyott ő felsége a pozsoni gyűlésig, a hova az ország is emberét bocsátja.

Mégis kegyelmed parancsolná meg az bányaiaknak az gyűlésnek végéig, kiváltképpen míg az ő felsége decretuma ki-megyen, hogy te kegyelmed ő felségétől nehézséget, ez országtól, az magyar nemzettől idegenséget magára ne venne. Mert uram (tisztesség adassék) akarkit sem vallok urához, hazájához magamnál igazbat. A mint az változás történék, csak az vak szerencse, az kételenség, kiki az őben (*igy*) a mint szorula maradhata, sok veszély kárával, a kinek felséges fejedelmek is engedni szoktanak.

Bochikaŷ Miklós uram felől is a mit irt vala kegyelmed, Sajóban azon tisztartaja azon állapotall, Vechŷben Borne-mizza uram, a mint immár értésére adtuk Imreffŷ uram által is, mindenek inventariumban vadnak, ki igen kicsint teszen, mindenkor ő kegyelmeé lehet.

Geörgény fejedelmek után vajdák lakóhelye volt, mind-

azáltal azt is az igazság megválasztja, kiben ő kegyelmének oly kegyetlen tisztartaja volt, háromszáz embernél több ment el az kevés idő alatt, miolta ő kegyelme számára birták Moldovában; mostanában éjjel-nappal jó vissza. Mégis elegendő urasága vagyon ő kegyelmének. Papmezeő, Solyomkeő várát birja. Legnagyobb, lám én megizentem vala Sennieŷ uramtól, Zathmárért ne adjon, se szaggasson kegyelmed falut senkinek, mert ő felségének meg kell adniok; nem is panaszkodhatik Bochykaŷ uram, mert ám kegyelmed falukat is adott.

Az makoviczai restantiáért is neheztel rám, ki mind is öt-hatszáz forintot tenne, a mint értésemre adják. Ha te kegyelmednek öt-hatezer forintban járt volna is, nyilván én kegyelmeddel nem garázdálkodtam volna, a minthogy kegyelmednél megpróbált ember is vagyok, mind az egri vitézeknek való fizetésben, az Ond nevű falucskának megváltásában, kiért huszonnégyezer forintot kellették fizetnem az tizenkétezer forinttal egyetemben, kit kegyelmednek adtam; kegyelmedet nem tekintettem volna, csak az ötödfélezer forinttal értem volna meg kegyelmeddel.

De az is csudálatos, hogy énnekem császár urunk ő felsége egy nehány ezer forintommal adós; mégis kegyelmed nem tudom micsoda kemény szívvel olyan nagy keménységet tart hozzám jószágocskámhoz. Keserves dolog csak gondolkodnom is róla. Kiváltképen, kegyelmed is magyar, én is magyar vagyok; gonoszúl nem is kerestem életemet, az úristen jól tudja. Az én kicsiny állapotom szerint, mikor alkalmatosság adatott Hertneknek, Aszalónak jó szomszédsággal voltam.

Kiváltképen ilyen országos dologban, a kire az úristen az magyarok szerencséjére, az ő felségek kegyelmességekre hagyván, állatott ilyen nagy szolgálatomban ilyen kicsiny dologban. Fenyegét jószágocskámmal, kitől az úrisen szent akaratja szerint távoztasson, de ha szintén úgy kellene is lenni, az kegyelmed véletlenül való írása szerint, mit gondolkánék én azzal, minem mindéltig élem ez világot? Az úristen Lázár kenyerére juttatna is, azt is nyereségnek tartanám, holott az is üdvösségemre lenne; csak bűn uram, te kegyelmed megfélekezett az második és kilencedik parancsolatról.

Bizonytalan ember hozván kegyelmetek levelét Kolos-

vár felől, egy török rabot adatnánk az levélhozónak kezéhez Váradról, ki felől ha Mathias herczeg urunk ő felsége parancsol, ott leszen a rab, a kapitány egyebet sem cselekszik; csak lássam az ő felsége parancsolatját, a bizonyos embert.

Felőlünk kegyelmed akar értekezni; ez levél-megadó ifjú szolgálám minden jót tud mondani; semmi egyéb heával nem vagyunk, csak szintén az égi madarakként, helyünkre kívánkoznánk az nyugalomban. Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egészségben. Datum Albae Juliae die 4. mensis Augusti, anno domini 1607.

Spect. ac magn. dominationis vestrae

servitor et compater

Sigismundus Rakocý m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Forgachý de Gymes, sacr. caes. regiaeque Maiestatis consiliario, per Hungariam superiorem commissario et comiti comitatus Neugradiensis etc. Domino et compatri observandissimo.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung.)

LXXIV.

1607. aug. 6.

Az erdélyi rendek Rudolfnak és Mátyás főherczegnek: kéri, hogy Seny-nyeyt a császár küldje vissza kedvező válaszzal s mentik magokat, hogy a magyarországi gyűlésre követtet nem küldöttek.

a)

Sacratissima caesarea regiaeque Maiestas, domine domine nobis clementissime.

Humilium servitiorum nostrorum in gratiam Mtis vestrae obsequentissimam commendationem. Literae sacr. caes. regiaeque Mtis Vrae regales, quibus nuncios e medio nostri ad indictam generalem dietam Posoniensem ad 25. diem iam elapsi mensis Julij nos expedire mandat, 17. primum Julij in Transsylvaniam sunt perlatae. Ad quas cognoscendas dum ex proprijs nostris residentijs confluiamus, 6. praesentis mensis Augusti dies appetijt. Propter quam quidem temporis angustiam itinerisque longitudinem nuncius noster, sumpto sibi ad accingendum se necessario spatio, vix ante finem dietae hinc Posonium pervenire posset.

Sed et ultro iam antea tribus fere ab hinc mensibus praecipuum nostrum nuncium magnificum dominum Pancratium Senniey solenni legatione ad Mtem Vram caes. dimisimus, per quem omnia nostra negotia Mti Vrae caes. humilime detegenda curavimus, in dies et horas clementissimam super ijs omnibus resolutionem cupidissimis animis expectantes, atque Mti Vrae caes. quam possumus demisse supplicantes, praesentis huiusce regni status diligentissima paternaque adhibita consideratione, dignetur benignam suam super negotijs nostris resolutionem maturare, atque nuncium nostrum exoptato cum responso ad nos quam primum remittere. Nos obsequentissima nostra studia erga Mtem Vram caes. totamque christianitatem perpetuo retinere, eamque debito obsequio colere non intermittemus. Servet Deus Maiestatem Vestram caes. diutissime salvam et incolumem florentissimeque regnantem. Datum Albae Juliae die sexta mensis Augusti. Anno domini 1607.

Eiusdem sacratissimae caes. regiaeque Maiestatis vestrae
humiles et obsequentissimi servitores
universitas trium nationum Transylvanarum.

Külczin : Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque etc. regiae Maiestati etc. Domino domino nobis clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. ltárban. Hung. Comitalia.)

b)

Serenissime princeps, domine domine nobis clementissime, humilium obsequiorum nostrorum etc. commendationem.

Non dubitamus, serenissime princeps, quin Vestra Serenitas tanquam christianus princeps cum ex innata sua pietate, ac erga nos paterna affectione, tum frequentibus literis nostris sollicitata nobis tot exagitatis malis compatiatur, cupiatque nos tandem ad aliquem securitatis portum emergere; constat peroptime Stati Vrae nos iam antea ultro tribus fere ab hinc mensibus praecipuum nostrum internuncium magnificum dominum Pancratium Senniei solenni legatione ad Maiestates

Vras expeditivisse, ac medio eius omnia nostra negocia Mtibus Vris humillime detegenda curasse. Cum igitur ob hoc tum vero ob angustiam temporis longitudinemque itineris alios nuncios nostros iuxta benignas suae Mtis caes. regales ad generalem dietam Poseniensem dimittere nequimus. Verum in eo Sti Vrae humillime supplicamus, ut praesentis regni huiusce status diligentissima adhibita consideratione, dignetur negotia nostra sibi paterne cordi habere, atque apud sacr. caes. Mtem clementi sua intercessione promovere, ut dictus noster internuncius obtenta Mtum Vrum benignissima resolutione, ad nos optato cum responso quamprimum redire queat. Nos obsequentissima nostra studia erga Mtes Vras pariter totamque christianitatem perpetuo retinere eamque demisse colere non intermitteremus. Servet deus Stem Vram diutissime salvam et incolumem. Datum Albae Juliae, 6. die mensis Augusti. Anno domini 1607.

Eiusdem Stis Vrae

humiles et obsequentissimi servitores
universitas trium nationum regni
Transylvaniae.

Külczim : Serenissimo principi domino domino Mathiae, dei gratia archiduci Austriae, duci Burgundiae, comiti Tyrolis etc. etc. Domino nobis clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. ltárban. Hung. Comititalia.)

LXXV.

1607. aug. 15.

Rákóczy Zsigmond, Forgács Zsigmondnak : különböző ügyekben ír.

Spectabilis etc. Salutem etc. Adjon az úristen kegyelmednek minden jókat, jó egészséget etc.

Megértettem az ő felsége Matthias herczeg urunk parancsolatja mellett való kegyelmed irását, a mi az ő felsége parancsolatja, azt ő felségének eszében juttatván, ő felségek dolga, kire ő felsége jól meg is emlékezik. Szolgáim tolvajlást nem cselekedtenek, a mely marháját Mihály vajdának Duka György nevű embere kezéből megtartóztatván, azt nem tolvaj-

júl, hanem csak jámborúl. A mint ő felségek parancsolatjára harminczkét ezer forintomat kellettett vala kiadnom két ezer lovas, két ezer gyalog fogadására, ha valamiben vétkeztem volna is, törvény, igazság.

Lonaÿ István uramat is hozza elő kegyelmed az előbeni levelében, ki énnekem régi jó akaró uram barátom. Oly ember Lonaÿ István uram, megfelel akárkinek. Ha gyűlésben articulusban írták, ki még pozsoni gyűlésben is történhetett, afféle véletlen irás ő felségek kedvek ellen is. De abban ám legyen a kegyelmed jó iteleti. Miképen aggság, bénaság halloomásom — az kegyelmetek írása szerint — mindenképpen az úristen kezében vagyok. Ha mi több fogyatkozást talál kegyelmed bennem, hagyunk az úristenre is benne. Lassan lassan uram egymás után mind kiballagunk ez árnyék világból. Omnis potestas a deo.

Ide való állapotunkról jónál egyebet nem írhatok; tegnapi napon érkeztek csauzok az vezér levelével, ki szíve szerint kívánná tőlünk érteni, ő felsége császár urunk követi mikorban indulnának; értvén, vélek közlenők.

Ez elmúlt napokban Illieshazy uram levele érkezett vala hozzám látóúl, kiben az ő kegyelme írása: teljességgel véghez ment volna a frigy dolga. Kegyelmed is izente vala Zuhaÿ Gáspár uram által.

Az budai Alÿ passa is ir egy levelet Budáról, mely levelet Sennieÿ Pancracz uram után küldöttem, ő felségének herczeg urunknak bemutatni; mely budai passa levele ugyan ő felsége Matthias herczeg neve alatt vagyon, mely csauzokat itt nem tartóztatván, tegnap jöttenek, ma válaszok lett, Váradról hozák; a pozsoni gyűlést ő felsége elhalasztotta volna, ha lehetséges adja értésünkre kegyelmed. Tartsa még az úristen kegyelmedet jó egészségben. Datum Albae Juliae die 15. mensis Augusti, anno domini 1607.

Spectabilis ac magn. Domnis Vrae

servitor et compater

Sigismundus Rakoczy m. p.

Külezim: Spect. ac magn. domino Sigismundo Forgachÿ de Gymes etc.

(Ered. a bécsi áll. lev. Hung.)

LXXVI.

1607. a u g. 17.

Rákóczy Zs. Forgách Zsigmondnak: Huszt és Kővár ügyében ír.

Spectabilis etc. Adjon az úristen kegyelmednek minden jót, jó egészséget etc.

Az kegyelmed mostani levelét is megértettem; az elmúlt napokban jelentettem vala írásom által, ha mi véletlen dolog találkozni kegyelmed eleiben, ne mindjárt dorgáljon bennünket; először illendő barátunk avagy bizonyos levél által megértekezvén, a szerént igazabb lehetne az itélet. Az huszt kapitánynak a mit én irtam, azt én irtam; nem újságot is irtam. Pesti Nagy Albert Zamosvjuárát el kezdte vala idegeníteni, ugyan csak fegyverrel, tűzzel győzém meg, kazal szénákat a kapu előtt meggyújtván, azon várnak molnát, noha kárunkkal is lőtt, vitézim meggyújtották, barmát is az sarampóból elhajtván, igazságomat látván, úgy érém jó végét a dolognak.

Az huszti kapitány tudja mire esküdt meg, az ura Bálint uram erős hűtlevele vagyon itt az országnál; meg kellene hűtit, jó hírét-nevét őrizni urának, az más ember bűzájának hadna békét. Ez országnak sok végháza vagyon, most is egynehány végekből úntatnak vitézek fizetésekért. Erdély az ország ő magában igen romlott, pusztá, adót keveset adhat; az jó időben is a huszti aknáról segítették az fejevári tárlházat, tudja Jósa deák uram. Bochikaý Miklós Husztot el nem adhatta; ha mivel Bochikaý uram hatta, elégednék azzal. Módom sem volt az panaszolkodásban; holott még csak a Remete-Zeghis el nem igazodhatott, az pozsoni gyűlést meg nem várván, kire énnekem semmi gondom nem volna. Én tobzódással, boritallal, uram, üdömet sem múlathatom; a mint az mindenható úristen hozta, az alkalmatosság. Avagy kegyelmed parancsolja meg Homonnaý uramnak, az aknáknak két részének hagyjon békét, az harmad részét vegye jó néven ő kegyelme; azonképen az többiben is az régi jó szokás szerént, legyen meg az ország jövedelme is.

Az szép csendességet hozza elő kegyelmed, kinek ezelőtt is bontója nem voltam; a kik okot adtanak, itilje az úristen-

Az én részemről csak heában szaporitjuk uram irásunkat, ha bölcsebben gondolkodnék, holott én nem voltam vérszomjúhozó.

Török császárnak kedvét is jelenti kegyelmed Homonnaÿ uramhoz, kit én nem irigylek. Ez minap is alkalmas szolgáját Szolnokban, kezét lábát megkötöztvén Kerbes Boldizsárnak, az Tiszában vetették. Jóllehet a gezteli vitézek Szolnok-Heves között törököket is vágtak le érette, de ez mind csak heában való irás.

Hogy te kegyelmed Homonnaÿ uramat, török császár kedvével biztatja, engemet mintha ijesztene. Én az úristennel az felséges római császár urunk ő felségével, atyafiaival bátorítom magamat; azoknak is szolgállok, míg az úristen életemet adja, az én kicsiny állapotom szerint.

Bizodalmas komám uram, hogy kegyelmed irásában ad okot: Homonnaÿ uram vérontásra igyekezett volna, ki tudja szerencse mit hozott volna? hogy eddig mindent értem szenvedett volna is kegyelmed írása szerint, ámbár úgy lőtt volna, ő kegyelmének valami tekinteti lőtt volna én reám is. Az úristentől várt volna. De hogy kegyelmednek ez is legyen hírével: Báthori Gábor uramtól érkezvén Bethlen Gábor uram, Huzt, Keövérral kénálván Báthory uramat Homonnaÿ uram, ellenünk felkelne. Így értse kegyelmed ezt. De hogy többet higyjünk az úristennek a gondolatnál Báthory uram a mint kezdte magát viselni, egyebektől a mint halljuk: noha Huzt, Keövár nincsen kezében, a többi ki tudja kié leszen a két hatalmas fejedelem között?

Hogy Huzt-, Keövérről parancsolat vagyon kegyelmednél, ki felől nem gondolkodtam, hogy várat szálljak, holott én nem sánczban való ember vagyok, de a míg az úristen ebben az állapotban tart, *kabola módra nem röhöghetek*; azonközben császár ő felségének jó akaratja, akkor váljék el a többi.

Az ország gyűlése nem az sóaknáról vagyon, te kegyelmednek csak eleiben sem kellene efféléket venni; kiváltképen ő felségénél császár urunknál bizonyos főemberünk vagyon. Császár ő felsége azt tudja, Erdélyt hozzátartozóival szépen birom. Szépen is bírnók az ő felsége jó akaratjáig, ha kegyelmed külön-külön irásokkal nem bántana bennünket.

Jól eszében is rötte kegyelmed maga irását, Huzt várának, jövedelmének elvételére, sőt az mely levelet irtam a huzti kapitánnak, jó komám uram? Ez a kegyelmed írása kit először meg kellett volna czirkáltatni, avagy megtudni, hogy én Huztot csak egy pénz jövedelmében nem bántottam meg, ez bekötött írásból is igyről-igyre megitíltetik jó lelkiismeretű emberek.

Mostanában is ember érkezett a vármegyétől panaszolkodván; az kamora-ispán is jüve Huztból, fenyegetik. Jósa deák levele is érkezhén, megoltalmazza tehetsége szerint az városok adaját, urának be is adta. Kinek az úristen végét adja; kegyelmed felettébb ne büntetné, az minap is tolvajoknak íra bennünket, holott azok nem vagyunk. ¹⁾ Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egészségben. Datum Albae Juliae die 17. mensis Augusti, anno 1607.

Spect. ac magn. Dom. Vestrae

servitor et compater

Sigismundus Rakoczy m. p.

Külcsm: Spect. ac magn. domino Sigismundo Forgachy de Gyimes.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung.)

LXXVII.

1607. aug. 27.

Rákóczy Zs. Forgács Zsigmondnak a Homonnai-féle fondorlatokról.

Spectabilis etc. Áldja meg az úristen kegyelmedet kívánsága szerint való sok jókkal, etc.

---

¹⁾ *Oldaljegyzet Forgács kezével:* Non est verum; more tamen prae-donico ipsius servitores res agae Leca ademerunt.

A levél, melyre hivatkozik 1607. júl. 25. *Veresmart* kelt, s irta Pogány Péter máramarosi alisp. Rákóczy Zs.-nak. Ebben írja a többi kö-zött, hogy rendelete szerint eljárt a contributio behajtásában, de mert a városokon is bekérte az adót, mind huszti kapitánytól mind Homonnaytól nagy a harag reá és mind »pártos áruló« névvel illetik. Fél hogy ebből nagy kárvallása lesz. Kéri, hogy gondoskodnék valami jó módrol, s egy-szersmind rendelne valami fizetést neki, mert jószágából nem győzi az posták tartását.

Bizodalmas komám uram Imreffy uram levelét hozván, kiben írja, kegyelmeddel szemben lőtt volna. Az régi komaságra kegyelmed reá emlékezvén, tisztí kívül ártani nem akarna sem ügyekezni, kit szeretettel hallok. De bizodalmas uram, tisztí szerént is nem tudom hogy véthetne kegyelmed énnekem, holott semmi okot nem adtam, nem is adhatok, mert én is szolgatárs vagyok.

Bányán lőn disputálásunk, azon sem kellett volna egy kevés ideig ; a mint kegyelmed mindeneket az gyűlésre halasztván, annak is csak arra kellett volna haladni. Erdély nagyobbat is foglal be, ki az is miben maradjon, én nem tudom ; ugyan csak abban kell vala uram hadnunk Bányát egy kevés ideig. Nám Kassa tövében vagyon Jázó, Nytra is Posonnak, tiz falut hatlak Rhédainak míg el nem igazodik ; mind jól vagyon uram a többi, csak szintén Bányával igen megháboritá kegyelmed az országot ; mégis az végbeli vitézeket táplálhattuk volna ; az magyar nemzet is kegyelmedtől jó néven vötte volna, a mint császár ő felségéhez is vagyon követe az országnak.

Ezt az úristen így akarta volt, igen jól lőtt uram, hogy én rekedjek ide be egy kevés ideig, mert bezzeg ilyen könnyen nem hattuk volna Zathmárt, Bányát, a többit is. Még mostan is Homonnay uram a töröktől vár ; bizony csak gazúl lőtt volna, avagy a magyaroknak javokra, avagy ennél is nagyobb romlásokra ; a minthogy az gyűlésre is kevés úr megyen, bizony én ott künn löttem volna, elmentem volna, az úristen mindeneknek látója, tudója.

Az én régi jó uram Thurzó György uram tanácsot is ad volt ; a mint hallom, jószágocskámat foglalják, nem gondolkodván ő kegyelme az örök életről, üdvességről, arról is az nyers fának jut benne, annál inkább az asszúnak. Nem vétettem én az római császár ő felsége ellen arra valót, se az magyarok ellen ; ártatlan szenvedem én ez mostani itt való állapotomat is magam részéről, holott semmi nem lehet az mennyei felséges úristen nélkül. Azonközben az úristen mind egyiknek mind másiknak jó végét is adja. Ez világi szerencsémét csak úgy tartom, mint az vizen való buborékot ; a mit szomjuhozom, kívánok az én istenemtől, arról gondolkodom is uram többet, úgy mint gyalró szegény ember.

De bizonyára emberi mód szerint immár az magyaroknak meg kellene magokat ismerniek, kiki szállana magában, ismerné meg magát, térnénk uram az úristenhez, követnők az igazságot; mert ha mind abba mennek elé, az kiket értegetek, majd minden nemzeteknél utálatosbak kezdünk lenni.

Illiesházý uram is budai Alý passával igen tartja barátságát, meghallja kegyelmed rövid nap talám, ő kegyelmének sem leszen szintén javára; a többit kegyelmed jobban értheti minálunknál. Homonnaý uram új szívet verén az kegyelmed minekünk irt leveléből, melyet az ő kegyelme szolgálja ide hozván, pecsétit fölvonván, fenyegetőképen ejti kegyelmed irását. Huztban, Keővárban megoltalmazza. Töröknek is hogy nagy szerelme volna hozzá, kire uram énnekem sem szükség immár megfelelnem. Térjünk az isteni hatalomra. Nem a futóké, sem a keresőké, az jóakaró úristené. Az úristentől várván ő kegyelme. Császár urunk ő felsége hírével, inkább javallottam volna, a töröknek jó kedvénél.

Homonnay urammal, uram, nekem nincsem semmi számvetésem, erővel ő kegyelmére nem köthetem magamat. Csak azon kérem kegyelmedet, császár ő felsége méltóságát vegye kegyelmed szemei eleiben; mert én úgy tudom, császárnak ő felségének gondja vagyon Erdélyre, hagyjuk az ő fölsége bölcs ítéletire. Az én részemről az erdélyi vajdaságért csak egy tyúknak sem leszen halála. Rácz György is Dévát megkérte ő felségtől. Niáry urammal valamint osztoznak rajta. Az úristen hozná Sennieý Pancracz uramat; a mint ifjuságomtól fogva nem osztoztam senki urasága-, se tisztí- se kapitányságával, most annál inkább, kinek a fellába koporsóba.

Bizodalmas komám uram, nyugodjék meg kegyelmed azon, hogy én császár ő felségének szintén olyan igaz hív szolgálja, mind szintén zenderei, egri kapitányságomban jámborúl szolgáltam ő felségét.

Bochikay Miklós uramon nem szükség uram minekünk megháborodnunk, holott nagy kárunkra volt mind kettőnknek az ő kegyelme urasága. Bochikaý István uramnak nem vöttem semmi grátiáját, de én vagyok százezer forint kárban szolgálástól, jobblágyostól, ki nem kémél vala bennünket. Ha élt volna

Bochikaŷ, sajátunkat is el akarta venni, Sombort, Zerenchiet. Azt is megértette kegyelmed, országúl nem szerették Bochikay uramat; kiknek jószágokat vötte el ok nélkül, kiket vasaztatott, öletni is akart ártatlanúl benne. Egy Bochikay Miklósért illetlen volna uram, ennyi sok jámbort, egy országot megvetni.

Az úristen jól tudja, az emberek is, Zathmárral engemet kínált, de én tudtam magam is, császáré vagyok. Hogy Homonnay uramnak is nem szolgálja az erdélyi vajdaság; én izentem, én irtam meg, hogy meg nem tarthatja semmiképen ő felségétől, megadja. Azért uram nem kellene én reám senkinek boszankodni, sőt jó néven kellene venni.

Az is ártalmas ha úgy vagyon, mégis Homonnay uram az törököt izgatná; vagyon olyan hír, kit én noha nem hihelek, de a hír megvagyon; magyar módra hordják a debreczeniek a török követeket; kegyelmed tisztiben vigyázása lehet kegyelmednek. Én semmit nem tartok Homonnay uramtól; az úristen azon, a ki régen volt, Jónást a hal gyomrában is megtartotta, az úristen ótalmában vagyok. Csak szintén az ő felsége császár urunk akarátjára nézek, az én tehetségem szerint, kívánságom szerint szárnyon mennék helyemre.

Végezetre kegyelmed, bizodalmas komám uram, ennyi írásomnak megbocsásson; messze vagyunk egymástól, ez levelem által ugyan meg akartam gyónni. A mire az úristen ő szent felsége erőt ad, kegyelmed parancsoljon. Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egészségben. Datum Albae Juliae die 27. Augusti, anno domini 1607.

Spect. ac magn. dom. vestrae

servitor et compater

Sigismundus Rákoczy m. p.

Külsőm: Spect. ac magn. domino Sigismundo Forgachy de Gyemes etc.

(Eredetije a bécsi es. k. ltban. Acta Hung.)

Jegyzet: E levelet 1607. szept 11. Kassáról Forgács Zsigmond Stralendorf Lipót es. vicecancellárhoz megküldi s ekkép ír róla: Obsignatis iam prioribus literis, afferuntur mihi inclusae a domino Sigismundo Rakoczy, quas ideo illustr. ac magn. Dni Vrae in specie transmittó, ut ex ijs tam Transylvaniac statum, quam etiam mentem domini Rakoczy cognoscat. Qui cum gratiae suae Mtis caes. ac regiae

sese subiicere velit, non esset abs re, si forte eum vel mori vel provincia excedere contingeret, ut dom. Gabriel Bathory eidem surrogaretur. Praeter hunc enim qui gubernationi isti magis idoneus esset, video neminem. Is libenter reciperetur cum et bona satis praestantia in Transilvania habeat, multumque et viribus et autoritate polleat. A factione rebellium Polonorum immunis est certo, quin absoluto illos responso nolle se seditiosis commisceri dimisit.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung. Comit.)

LXXVIII.

1607. aug. 27.

Meghívó a szept. 21-iki országgyűlésre.

Sigismundus Rakoczÿ dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti fideles nobis sijncere dilecti salutem cum favore. Az mindenható úristen csendességet adván az országban minden felől, minthogy ez elmúlt kolosvári gyűlésünkben az sok fogyatkozás sulság (*súlyság*) miatt kegyelmek semmi contributióra nem mehet, halasztván alkalmasb üdöre. Az mint eleitől fogván szent Mihály napban meg kellett lenni az rövid gyűlésnek, még mikor a végházak türehető állapotban lévén, az önmagok jövedelmekből fizethettek benne lévő lovas, gyalog vitézeknek. De az mint mostan minden tartományok elpusztultak, semmiképpen az ország segítése nélkül az végházakat el nem tarthatjuk, holott mostan is lippai, jenei vicekapitányok, hadnagyok, több egy néhány kastélybeli vitézekkel egyetemben jelen vadnak, szorgalmaztatván bennünk fizetésükért. Azonközben az két hatalmas császártúl is követink megérkezvén, értse kegyelmek az két hatalmas császárnak az országhoz, mindnyájunkhoz való jó akaratját. Mindezekért az tanácsurak jó tetszéséből az előbbeni jó szokást követvén szükségképpen rendeltünk Enyedre ez jörendő szent Máthé napjára, azaz szeptember 21. napjára egy rövid országos gyűlést. Kegyelmeket azért szeretettel intjük, hadgyuk is, az megirt helyre és napra az régi mód szerint minden okvetetlen bizonyos atyjokfiat oly teljes tanusággal bocsássa, hogy mind az fölül megirt szükségekre való contributió felől, mind pedig az két hatalmas császár közt, ha mi oly dolog jőne előnkben, ki minket is országúl illetve, arról is kegyelmek

közönséges értelemből végezheszen minden jót, secus sub poena constitutionem (*igy*) non facturi. Datum Albae Juliae die 27 Augusti anno 1607.

Sigismundus Rakoc̄y m. p.

Stephanus Kassay m. p.

Kivülről: Prudentibus et circumspectis judici primario, coeterrisque juratis civibus oppidi nostri Deés etc. Fidelibus nobis dilectis.

(*Eredetiye Deés város lt. 296. sz. alatt.*)

LXXIX.

1607. szept. 21—25.

Az enyedi országgyűlésen hozott törvények.

Nos Sigismundus Rakoczy dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod fideles nostri domini proceres magnates et nobiles ceterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transylvaniae, in partiali ipsorum conventu per nos ad festum beati Matthej evangeliste hoc est ad diem vigesimum primum currentis mensis Septembris, anni praesentis millesimi sexcentissimi septimi indicto, in oppido nostro Enied, ad mandatum nostrum congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt infra scriptos articulos communibus ipsorum votis et suffragiis, generalique consensu conclusos, supplicantes nobis humillime ut universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, auctoritate nostra principali benigne acceptare, approbare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per omnes alios observari facere, quorum interest, dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum et nobilium caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae, in partiali eorum conventu, ab illustrissimo domino domino Sigismundo Rakocz̄y, dei gratia principe Transsylvaniae partium regni

Hungariae domino et Sicularum comite eis ad estum beati Matthej evangelistae, id est ad diem vigesimum primum currentis mensis 7-bris, anno domini millesimo sexcentesimo septimo, in oppido Enied indicto conclusi.

(1) Noha nem tagadhatjuk [kegyelmes urunk szegény kösséginknek fogyatkozott állapotját, de látván az közönséges szükségnek nagy voltát, és nagyságodnak külömb-külobmbféle költségét, nem kimélhetjük meg az nyomorodott szegény kösségünket, hanem erejek felett is contribuálnunk kell.

Igérünk azért nagyságodnak nemességül minden nyilas háztúl huszonnyolcz-nyolcz pénzt, fél nyilastúl tizennégy-négy pénzt, selyértől hét-hét pénzt.

Az szász uraim ezen tereh viselésre ígrik magokat. Az magyarországi uraink s atyáinkfiai azonképpen contribuálnak. Az mezővárosok és székelészen való szabad városok is, Marosvásárhelylyel egyetemben, és ravatlan helyek azonképpen mint az nemesség adják adójokat, melyet ad festum beati Martini episcopi proxime venturum nagyságodnak fogyatkozás nélkül bészolgáltatni ígrik; de úgy, hogy az pusztá helyek felől, és mostan épülendő faluk, váradi város felől az kolosvári gyűlésben végeztetett articulus observáltassék.

Könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, vegye kegyelmesen tőlünk; nekünk úgy tetszik, hogy nem teszen kevesebbet, mintha marha számra vetnők az adót, csak hogy szegény kösségünknek könnyebbnek ismerjük lenni.

(2) Az mi az követeknek való költséget nézi, minden nyilas háztúl minden rendek mind Erdélyben s mind Magyarorszáiban, nemesség és szászság hat-hat pénzt, fél nyilas hármát, sellyér másfelet adnak, és azon nap az ispánok kezében szolgáltatják.

Melyet az vármegye ispáni annakutánna két hétre az perceptor Mindszenti uram kezében szolgáltatassák Kolosvárra; ha pedig valamely város vagy falu meg nem adná, az ispánok megdúlják, és ha valaki ennek megvétélében az ispánokat turbálná, kétszáz forintot dúljanak rajtok mox et de facto. Mely perceptor az jöendő gyűlésen hozza bé; akkor az extra ordinaria legatiónak költsége constálván, fizessék meg belőle.

Az székely uraim is ezen fizetésben az hat-hat pénzt capitatum exceptis inquilinis ígírik megfizetni.

(3) Miérthogy Monostornak Tömös vármegyében lévőnek török kezében esése országunknak nyilván való romlására és veszedelmére lenne, sőt eddig is lehetett volna, ha Vajda István maga költségén népet tartván benne nem oltalmazta volna: végeztük azért, hogy ha Török István uram építeni és reá gondot viselni nem akarna, tehát az jövődő gyűlésig maradjon Vajda István kezénél, bírja, építse, és ha Török István uram el nem akar tőle szakadni, akkor refundálja Vajda Istvánnak eddig való költségét és váltsa meg tőlle; ha meg nem akarja váltani, örökben maradjon Vajda Istvánnak.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium dominorum nostrorum procerum magnatum et nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transylvaniae benigne intellecta et admissa, praescriptos universos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos, et accepta habentes, iisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaevis in eisdem contenta auctoritate nostra principali acceptavimus, approbavimus ratificavimus et confirmavimus offerentes nos benigne, quod praemissos omnes articulos in omnibus suis punctis clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros cuiuscunque status et conditionis existant, observari faciemus. Imo acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in oppido nostro Enied, die 25. Septembris anno domini millesimo sexcentesimo septimo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya az Erd. Múzeum-Egylet birtokában. Jos. com. Kemény Codex authent. artic. diact. Trans. II. köt.)

LXXX.

1607. o k t. 26.

Forgács és Dóczy, Rákóczy Zsigmondnak: a hajdúk támadásairól.

Illustrissime et magnifice domine compater et amice
nobis observandissime, servitiorum *stb.*

Kivánunk istentől nagyságodnak minden kívánta testi lelki jókat nagy bódogúl megadatni. Megadák nekünk az nagyságod levelét, kit nekünk 16. Octobris irt Fejérvárrúl; kiből megértvén, hogy nagyságod Armbrustterrel ily jól cselekedett, azt mi nagyságodtól felötte jó neven vettük. Az mi penig az sóakna dolgát illeti, mivel az erdélyi dolgok az jövő országgyűlésére haladtanak, ugyanattól várni méltó nagyságodnak.

Akaránk nagyságodnak ezt is értésére adnunk, Nagy András hajdu kapitán ez elmúlt napokban Budára ment volt, ott az hajduk képében hivséges szolgálatját ajánlván az pasának, nagy jóakarattal látták és meg is ajándékozták s úgy bocsátták vissza. Onnand megérkezvén, mindjárt pösögni kezdtek az hajduk Debreczenben, az nagyságod birtoka alatt, és egynehányan az hajdu hadnagyok egyben ütették magokat és zászlót is emeltek. Nagyságodat azért ő felsége nevével intjük, az miénkkel szeretettel kérjük, ez minthogy az nagyságod birtokában vagyon, nagyságod gondolkodjék felőle, és vegye elejit üdején, mert félő, hogy valami nagy háború ne szökeljék ki belőle. — Mi igen irtunk itt az uraknak és vármegyéknek, hogy mi is érte legyünk, és ez tüzet jobban neki gerjedni és tovább terjedni ne engedjük. Nagyságodat azon kérjük, nagyságod is legyen abban foglalatos, és az közönséges jónak megmaradása mellett fogja úgy az dolgot, hogy efféle gonosz szándékú emberek hazánk romlására néző ügyökben elő ne mehessenek. Ha mit ért penig nagyságod is oda le efféle hírek felől, azoknak eleit vegye és részeltesen minket is hírekkel. Tartsa és éltesse isten nagyságodat sok esztendőig. Cassoviae 26. Oct. Anno 1607.

Illmae et Magcae D. Vrae

servitores, compater et amici adictissimi

Sigis. Forgács comes Nográdiensis.

And. Dóczy com. comit. Barsiensis.

A levél végénél Forgács Zs. jegyzete: Nagyságodnak minden dolgokról izentünk és irtunk az mi követeinktől. Jenőt, Lippát nem kell török kézben ejteni. Homonai Bálint uram most Thurzó György urammal tractál Váralján — valamit, ezután azt is megértjük; hogy minden aprólék dolgot értnek Prágába, nagyságod ne csudálja; an nescis longas regibus esse manus? én miattam nagyságodnak kára nem következik.

Külczim: Illustr. et Magnifico domino Sigismundo Rakoczi, electo vajvodae Transilvaniae, sacr. caes. regiaeque Mattis consiliario et comiti comitatus Borsodiensis etc. domino compatri et amico nobis observandissimo.

(Eredetije az orsz. ltban.)

LXXXI.

1607. ok t. 31.

Báthori Gábor a főuraknak: a hajdúk támadásairól.

Spectabiles, magnifici, generosi, egregii ac nobiles domini. Fratres et amici mihi observandissimi.

Servitiorum meorum addictissimam commendationem. Jó egészséges hosszú életet, sok jó szerencsével, kívánok istentől adatni kegyelmeteknek. Én is egyik országtagja és hazája szerető ember lévén, kíváncsi vagyok, hogy ha mit hazánk romlására és kárára értek lenni, totis viribus kegyelmeikkel egyetemben mi is az országunk és hazánk háborgatóinak és romlására igyekezőinek ellenek álljunk, az olyanoknak eltitkolója se legyek. Tudom kegyelmeikenél is alkalmásnak nyilván vágyom immár országunkban az hajduknak hazánk ellen való insurgálások, de minthogy bizonyosb lehessen kegyelmeitek is benne, akarom én is certificálnom felőle kegyelmeiket. Az bizonyos, hogy feltámadtak, szándékokat pedig valóságosan sem az ő felsége commissariusinak, sem pedig az vármegyéknek nem jelentik. Immár ugyan felesen is vannak, micsoda indulattal és szándékokkal legyenek, ember nem tudhatja. Azt immár vöttük eszünkbe, hogy vágyon tutorok kitől rendelesek és biztatások vágyon, de akárki legyen, az nem hazájának jóvoltán igyekezik. Kegyelmeiket annakokáért mint jó akaró uraimat és atyámfiat szeretettel kérem, előtte viselven kglmetek hazánkhoz ezelőtt való elmúlt esztendőben nagy iszonyó romlását, hogy azt eltávoztathassuk az országban viházzon és legyen országul készen, ha országunkhoz romlására

ismerjük valami indulatjokat, szándékokban őket elő ne bocsássuk, ellenek álljunk; nincsének pedig jó indulattal. Én is kglmetekkel minden országunk előmenetelére és hasznára való dolgokban egyetérték. Mint hazafia kglmetekkel egyetemben hazánkunk igazán is akarok szolgálni. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben kglmeteket. Datum ex arce nostra Ecsed, die ultima Octobris anno dni 1607.

Spect. mag. gen. ac egr. dom. vestrarum

servitor frater

Comes Gabriel Báthori

de Somlyó m. p.

P. S. Forgács uram is készen vagyok, Tokajhoz akar szállani, az vármegyék is mindenfelé gyülekeznek, minthogy igen is parancsol nekik Forgács uram szünetlen. Én is készen vagyok, kglmetek pedig meglátja, meg is mutatom azzal, hogy hazámszerető ember vagyok, ha kívántatik, s látom kegyelme-tekre való gonosz szándékokat és indulatjokat, jószágom és életem fogyásáig kglmetek mellett leszek, valamiben kglmetek az én szolgálatomat kívánja, azzal mutatom meg hogy hazafia vagyok fejem fennállásáig kglmetektől szolgálatomat meg nem vonszom. Hogy pedig Erdélyből hivatom szolgálmat kglmeteket kérem valami gonoszra ne magyarázza, mert ha kívántatik az mint ennek előtte is egynehányszor magamat ajánlottam kglmeteknek, velek egyetemben kglmetek mellett életemet elfogatom.

Külczim: Spectabilibus, magnificis, generosis ac egregiis dominis baronibus magnatibus et nobilibus ceterisque statibus et ordinibus regni Transsilvaniae in generali dieta Claudiopoli congregatis etc. dominis fratribus et amicis mihi observandissimis.

(Eredetiről, a Mike Sándor gyűjteményéből.)

LXXXII.

1607. nov. 6.

Mogila, Petkinck: vajdává emeltetését tudatja.

Magnifice domine, amice nobis observande. Salutem stb.

Ráduly vajda ő nagysága bocsátá mi hozzánk Havasalföldéből egy meghitt emberét levelekkel, melyben adja ő nagysága értésünkre, hogy ő nagyságához ment volna az hatalmas

császárnak egy csauszsza és hogy onnat által akarna menni Erdélybe az erdélyi fejedelemhez ő nagyságához levelekkel, mely levelébe az hatalmas császár írja neki, hogy az moldvai vajdaságot nekünk adta, és az erdélyi fejedelemnek ő nagyságának azonképpen megirta, afelett írja azt is ő nagyságának az erdélyi fejedelemnek az hatalmas császár, hogy nekünk adna elegendendő hadat segítségre, hogy ha kellenek ellenség ellen és megtalálnók ő nagyságát. De minthogy az mi secretariusunkat Péter deákot azon dologból küldtük ő nagyságához, kegyelmedet is azon felette igen kérjük mint jó szomszédunkat és barátunkat, hogy legyen azon kegyelmed ő nagyságánál a fejedelemnél, hogy ő nagysága minél hamarább lehet küldjön minékünk segítségünkre elegendendő hadot az szél földre, valami az ő nga jó akaratja lészen hozzánk az küldésbe, írja meg nekünk kegyelmed ezen emberünktől, hogy mihelyt másodszor küldünk ő ngnak s kegyelmednek levelünket, minden késedelem nélkül indulhasanak az mi segítségünkre ide be hozzánk, mert a mint bizonyosan végére mentünk, az mi nembarátink igen megerősítenek, és naponként gyűl az erő hozzájuk, de istennek segítségével mellettünk lévén, az hatalmas császár ereivel és az ő nga segítségével, ellene akarunk állani azoknak, kegyelmed pedig felöllök abban oly bizonyos legyen, hogy oly baráti és szomszédi akarunk lenni kegyelmednek hozzánk illendő dolgokban, hogy megnyugszik az kegyelmed jó lelki ismérte azokban. Isten éltesse sok jó esztendeiglen jó egészségben kegyelmedet. Datum in civitate nostra Jassiensis 6^a die Novembris anno domini 1607.

Mgificae dnationis vestrae

amicus benevolus

Michael Mogila, princeps ac
perpetuus haeres Moldaviae

Külczim : Magnifico domino Joanni Petky stb.

(Eredetiről, gr. Mikó Imre által vett másolatról.)

LXXXIII.

1607. nov. 9.

✍ *Forgács és Dóczy Rákóczinak: a hajdú mozgalmakról.*

Illme domine, compater et amice nobis observandissime.
Servitiorum *stb.*

Az nagyságod levelét meghozák minekünk, melyet minden részében nagy böcsülettel megolvassván, örvendetes szívvél értettük keresztyéni isten szerint való bölcs írását és indulatját, kiért az isten is megáldja nagyságodat, és az mi kegyelmes koronás királyunk az római császár nagy kegyelmességgel veszi, az keresztyén országoknál is az nagyságod jó hire neve nagyra terjed. Az mi szegény hazánk is, ki az kevés békességgel ugyan megujoltak vala, most ismét látván az istentelen embereknek ilyen gonosz hazájok veszedelmére való igyekezeteket nagy szívek fájdalmával, im viritim mellettünk az istentől szakadt árulók ellen feltámadtak, és készek rajtok élni-halni, kik ez nagyságod levelét értvén, nagy bátorságot vettek, és készek életeket hazájok mellett elfogyatni, és a mikor szükség, ők is nagyságodnak segítségére menni. Hogy pediglen nagyságod nyilvánban megértse, mi igyekezetek az latroknak, az levelek másából megérti nagyságod, kit im kültünk, az melyet Homonnay uramnak irtanak, de Homonnay Bálint uram nemhogy emberek kívánságának, de sőt együtt minden hadával ellenek támad, az mint nagyságod az maga levele mássából megérti.

Ezt Nagy András az rosz áruló az budai passa practicájából indította Debreczenből az nagyságod birtokából, azért méltó, hogy nagyságod feleségestől, gyermekestől tüzre vetesse, Elleg János, Kovács István, Számy György, Sárközi Gergelylyel egyetembe; sőt nagyságod a szerencsi, debreczeni várasába megkeáltassa, hogy valakik Nagy András mellé az közönséges békességnak felbontásáért mentek, tisztessége vesztett árulók legyenek, valahon kikaphatja őket, szabad legyen ölni, vágni; mi is mindenütt megkeáltattuk; nagyságod is irjon mindjára Rédey Ferencz uramnak, menjen hozzájuk és hadja meg nekik, hogyha el nem oszolnak feleségeket, gyermekeket levágatja Debreczenbe.

Ha látják, hogy sohult nem szenyvedik, eloszolnak, de ebben nem az ő ártalmokat viseljük úgy előttünk, mert semmit nem mivelhetnek az árulók, csak heába költetnek az szegény országgal, hanem azt, hogy az egész keresztyén ezen felindúl az magyar nemzet ellen, és ez latrok miatt országúl gyáláztatnak az keresztyén fejedelmek előtt. Mi noha éjjel nappal irtunk, irunk, hogy nem az urak és vármegyék akarattjából vagyon, hanem az budai bassa practicájából és készek az urak és vármegyék ő felsége mellett feltámadni, életeket letenni, de tudja nagyságod, quot capita, tot sensus. Ezzel az budai passa felbontja a komáromi végezést, meglátja, ha használ vele, jókor kezdte, talántán az isten ez által akarja az pogány nemzetet országunkból kiveni. Ezt mentél hamarébb leszállítsák uram, nagyságod is hadja meg az váradi kapitánnak, az debreczeni birónak mindjára ezer embert adjanak; az Tiszán túl való vármegyék Báthory urammal együtt reájok mennek, és idején oltsák el az tüzet, mert ha az keresztyén országok is hadakat felkészitik, nehéz aztán leszállítani. Az istenért fogjon nagyságod onnan serio az dolgot, írjon maga is az árulóknak, ne veszeszszük ez latrok miatt el édes hazánkat, maradjon meg az szép békesség közöttünk. Im az ország gyűlése is elbomlik miattok, kinek szent András napján kellett volna meglenni. Most vagyon ideje, hogy nagyságod is megmutassa hazájához való jó akarattját. Azoknak az latroknak nincsen mit veszteni. Mi semmiben semmit hátra nem hagyunk, készek vagyunk vérrünk hullásával hazánknak szolgálni. Istennek hála ez latrok ellen egyessek is vagyunk minnyájan; az oda fel való vármegyék mind feltámadtak, mennyi költség és kár csak ez is az országoknak, nagyságod megitilheti. Éltesse isten nagyságodat nagy jó egészséghen. Datum Cassoviae die 9. Novembris anno 1607.

Illmae dominationis vestrae

servitores compater et amicus

addictissimi

Sigismundus Forgács comes Nográd.

And. Dóczy comes comitatus Barsiensis.

Oldalt írva: P. S. Az vezér budai passa is mit írjon, im annak is mását küldöttük nagyságodnak.

Külczim : Illustrissimo domino Sigismundo Rákóczi, electo vajvodae stb.

(*Eredetije* : az orsz. levéltárban.)

LXXXIV.

1607. o k t.

Rákóczi válasza Bornemissza és Kellemesi biztosoknak a vele közlött feltételekre.

A mi illeti in genere az legationak meritumát, nyilván megtetszik, hogy Erdélyországnak mind három nemzetihez bocsátták az követeket és annak minden rendeihez; itt pedig mostan sem generalis sem partialis congregatio nincsen, hanem vannak csak az nemesség közül egynehányan, kiknek t. i. juxta formam brevioris processus valami pörök volt és vagyon perelget; ő ngoknak és ő kglmeknek az felsőmagyarországi urainknak atyáinkfiainak ilyen nagy és derék dologban és kérdésekben ilyen hirtelen az két nemzetnek hire nélkül semmi uton derék választ nem tehetünk. Holott ezek az dolgok mind közönségesképen mind in particulari melyet az követek ő kglmek proponálnak teljességgel in generali congregatione omnium ordinum trium nationum Transilvaniae concludáltattak és determináltattak; ő ngok és ő kglmek az dilatiót nehézkedvén ne vegyék, kérjük ő ngokat és ő kglmeket. Ez alatt pedig mi felőlünk úgy gondolkodjanak mint igaz magyarok s ő ngoknak s ő kglmeknek jó akaró szolgálai és atyjok fiai felől.

Az mi az jus prohibitumot és annak vagy felszabadítását vagy ad tempus dilatióját illeti, miért legyenek ő ngok és ő kglmek a felől ilyen szorgalmatosak okát nem látjuk, holott ő ngok és ő kglmek sem pro sem contra nem interessatusok, sőt sem kárát sem hasznát nem veszik, és intra fines Transilvanicos vagyon annak mind vigora mind vigora (*igy*) melyet ő nga a mi kglmes urunk fejedelmünk pro tempore cum iis quorum interest, úgy dirigál, hogy sem inconvenienter sem az hazának kárával ne legyen.

A hol ő n. kglmek instálnak Bocskay Miklós urunknak atyáinkfiának legált jószág felől, abban is urunk ő nga nemcsak semmit nem cselekedett bizonyos okok nélkül, de még

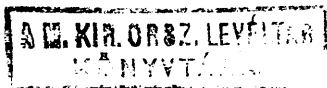
privata autoritate sem mivelt semmit sine regni consensu et assensu, melyről ő kglmének ilyen szépen irt mind az ország partialis gyűlésében Enyedről, mind urunk ő nga privatim, mely irásokkal ugy tetszik contentus lehetett volna Bocskay Miklós urunk atyánkfia is, holott azon jószágot úgy mint Vécset ennek előtte is birták magyarországi urak, de cum obsequio et obligatione ad principem Transilvaniensem. Most is úgy kell lenni, mert az ország nem hiszszük, hogy az régi rendtartást valami novumért megváltoztathassa. Miben láttassunk pedig az bécsi végezésben impingálni nem látjuk, de erről is generalis gyűlés és ország hire nélkül nem tehetünk választ.

Az mi nézi az Perneszy Gábor mellett való törekedését ő n. és ő kglmeknek, miért, hogy a mint szokott lenni aféle casusokba, mindenek servandis de jure observatis condemnáltott in publica et generali congregatione. Mostan arra semmi aditusunk nem lehet az három nemzetnek consensusa nélkül. A mint pedig értjük az mi kglms urunk fejedelmünk, pro principali sua autoritate nám személyének is megkegyelmezett, úgy viselheti ő kglme magát mind hazájához mind kglms urunkhoz, hogy cum tempore a többi is adjicientur ei.

Az nagybányai dolog pedig miben álljon, azt jól tudhatja ngtok és tü kglmetek, hogy fere ab hominum memoria ide birattatott Erdélyhöz, miért akarja ngtok tü kglmetek mostan elszakasztani, nem látjuk micsoda szeretetből és hozzánk való jó akaratból kívánhatja n. és tü kglmetek. De minthogy erről és egyebekről solennis ligatusunk vagyon császár ő flgéhez, onnét kell várnunk ő flge mint resolválja magát. Holott most is Kővár és Huszt oda vagyon mitőlünk privatusoknál.

Az mi az pozsoni gyűlésre való küldést nézi, arról is mert hogy Sennyei Pongrácz uramnak főligatusunknak instructiója vagyon, quantum et quousque kellessék procedálni, mikor isten azt az időt elhozza, hisszük annak gondját viselni. Minékünk minden igyekezetünk mint jó fiuknak ebben lehet, hogy az mi eleinktől és atyáinktól maradott jó módot, melylyel az hazát békességben és nagy boldogul birták most is kövessük, és a mennyire isten és az idő engedi az ő rendekhez szabjuk magunkat.

Kélet 1607.

Kivülről : Bocskai István halála után Magyar és Erdélyország között lőtt discursusoknak minutája.

(*Eredetiről, melyen Rákóczy Zsigmond két helyt igazított, az utolsó kikezdést pedig kihuzta ; t. Mike Sándor úr gyűjtem.*)

LXXXV.

1607. nov. 10.

Tudósítás a török ügyekről.

Értésünkre vagyon, hogy az török barátságátul nem örömet szakadnának el az magyarok, tartván attúl, hogy ő felsége bosszút állana az magyarokon. Ez mai napon Kellemessy Mihály, Bornemisza Miklós urammal valának itt nálam Kolosváratt, Lónay István uram is ; igen disputáltam s eleikben adtam, királyunknak, fejedelmünknek ő felségének hitelt adjanak az keresztyén országok, kik az békességben foglaltattanak, azoknak kezességeken megmaradjanak. Ő felségéhez, mint fejedelmünkhöz ragaszkodjunk ; ha ő felsége hadakozni akar az törökkel, az ő felsége szabadságában álljon ; az fizetésre az magyar mindenfelé elmegyen ; az kinek nincsen kedve, urnak, nemesnek, üljön vesztég, az törökhöz semmiképen ne ragaszkodjanak ; ugyan az istenért kértem őket, az török nélkül is az ő felsége kegyelmességét elvehetik, hitelt adhatnak ő felségének az bécsi végezés szerint. Az török barátságát ne számláljuk, csak térjünk arra ; nyavalyásúl vagyon az töröknek dolga s állapotja ; valahová hadát bocsátja az tengeren túl, minden helyeken verik ; az mi tatár hada volt is, azokat az czylaliak (*a latin fordításban : chillalienses*) mind levágták ; az Kazul pasa birodalmában török az mit birt, mind visszavette, megszabadította, az áros törököt is (*t. i. a kereskedőket*) most úzik-kergetik által az tengeren, úgy annyira, hogy ártalomra való török semmi nincsen, bizonyos emberek hozzák, hogy önnön magok közt is meghasonlottanak, kik teljességgel ugyan veszedelmekre jutottanak ; az jancsárok az zpaoglanokkal igen megvittak az vezér táborában, bizonynyal beszéllik görög emberek az jancsárokbán nyolcz ezer veszett volna, az zpaoglanokban tizenkétezer ; életekre kötik magokat, hogy úgy vagyon ; veszedelemnek fiai volnának, ha az keresztyén fejedelmek egyesek

volnának az alattok valókkal egyetemben. Adna az úristen az magyaroknak oly észt, oly elmét, lennének egyesek fejedelmünkhöz: az felséges fejedelem most juthatna az győzedelmes névhöz. Claudiopoli, 10. Novembris, anno 1607.

(*Aldítás és czímzet nélkül.* Egykorú másolat, latin fordításával egyetemben a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXXXVI.

1607. NOV. 12.

A hajdúk zavargása ügyében kelt jelentések.

a)

Illustris ac magnifice domine, compater et amice nobis observandissime servitiorum stb.

Az hajdúság mint gyülekezők, és az törökkel tatárral egyet értvén minemű nagy veszedelmes és hazánknak ártalmas dolgokban igyekezzék, hisszük hogy nagyságodnak tudására vagyon, kik ha előmehetnek, dolgokban nemcsak ez a föld, és azzal együtt szép hazánk és minden szabadságunk vész el, hanem Erdély országa is bizonyosan megromol. Illik azért, hogy ilyen közönséges veszedelemnek idején ez két ország együtt értvén, egymásnak segítséggel legyen, és az rájuk következő veszedelmet rúlok mindenképpen elfordítsák.

Mivelhogy penig nagyságod nekünk írott bizonyos leveleiben arra dicsiretesen ajánlja magát, hogy hallván és értvén ez hajdúságnak gonosz szándékjokat, kész Erdélyből, az két Oláhország segítségét is melléje vévén, ellenek megsegíteni. Mely nagyságod jó maga ajánlását ú felsége az mi kegyelmes urunk jó neven veszi, ez szegény ország penig, velünk egyetembe megszolgálja nagyságodnak.

Annakokáért bocsáttuk nagyságodhoz Baranyai Miklós uramat, ki által bővségesen izentünk nagyságodnak, kérjük nagyságodat szeretettel, ez közönséges országunknak ilyen nagy szükségébe mutassa meg hazájához való szeretetét, vegye fel az erdélyi hazájok szerető atyánkfiait az két Oláhország segítségével együtt, és hova hamarabb ott dolgát jó állapottal hagyván, jöjjen ki ez szegény földnek segítségére. Először is Debreczen felé, az hajduságot hajtsa meg, avagy oszlassa el,

onnan az hová az szükség kívánja, hazánknak oltalmára oda siessen. Im mi is az ide való urakkal, és vármegyékkel, kik mindnyájan szeretettel ajánlják magokat, és velünk egyetembe készek hazájok mellett mindent cselöködni, kiszállunk és az hajdúság ellen ez földet mindet mindenképpen oltalmazni igyekezzük. Hisszük azért, hogy nagyságod is meg nem vonja magát, hanem az közönséges hazánk szükségébe segítségével jelen leszen, ki jövődöben is nagyságodnak és az nagyságod maradékainak mindenek előtt dicséretes és hasznos leszen. Tartsa meg isten nagyságodat jó egészségben sok esztendeiglen. Datum Cassoviae die 12. Novembris anno 1607.

Illustris ac mag. dominationis vestrae

compater et servitores paratissimi

Sigismundus Forgács comes Neogradiensis.

Andreas Dóczy comes comitatus Barsiensis.

Külczim: Illustri ac mag. domino Sigismundo Rákóczy, electo vajvodae Transilvaniae, et Sicularum comiti etc. Dno compatri et amico nobis obseruando.

(Eredetije az Országos levéltárban.)

b)

Illustrissime domine et compater mihi observandissime servitiorum stb. Isten sok jókkal stb.

Az mai nap érkezék meg Kellemessi uram onnan nagyságod felől, kit hogy nagyságod az nemes országgal egyetemben jó válaszszaal bocsátott hozzánk, megszolgáljuk nagyságodnak. Most ujabban erről kelleték nagyságodat megtalálnom ez szegény országnak csendes, békességes állapotját, valami istentől elszakadt nyughatatlan elméjü ember felháborítá, ki az prédára szomjuhozó hajdukat fel is lázasztá úgy annyira, hogy ha idején elejét nem vesszük, és ellene nem állunk nagyságod is onnan, mi is innen, utolsó veszedelme következhetik az szegény országnak, kitől isten őltalmazzon; némely embert annyira viszi az boszuság, és oly igen furdalja az conscientia, hogy ő nem gondol vele, ha az egész ország fenékkal fordul is fel, csak ő állhassa boszuját azokon, az kikre mérge vagyon. Ugyanazon ember irigyi vala az nagyságod előmenetelit is, kiért rá is izent vala nagyságod, hogy azért oly egy emberért

az egész országnak hite és confoederatiója az szomszéd országokkal felbontassék és meghamisíttassék, és ő érette az egész keresztyénséget ellenségül magára vonja ez szegény ország. Isten ellen való dolog és nem méltó vele consentiálni, sőt kitörültsék az élőknek könyvéből inkább, hogysem mint egy nemes ország hitiben megfogyatkozzék, és sok keresztyén vérhullás, özvegyeknek, árváknak, minden rendeknek gyalázatos veszedelme következze. Azért bizodalmas jó akaró komám uram kérem nagyságodat, hogy nagyságod most mutassa meg hazájához való igaz szeretetét, és ő felségekhez hűségét, és küldjön mentől hamarabb Váradra négy vagy öt ezer embert jó ajánlása szerint, hogy melint érkeznek, Szathmár, Bereg, Ugocsa, Szabolcs vármegyével egyetemben, ez király választó istentelen embereket megbüntethessük, és leszállithassuk. Mert bizonyosan végire mentünk, hogy most Döbröczönben az szolnoki békét az budai bassa oda küldvén, és Nagy Andrást az több kapitányokkal oda hivatván, sok tanácskozás után elvégezték, Homonnai uramot királylyá választásák, melint által jűnek az Tiszán. Kinek noha nem consentiál Homonnai uram, az mint írásából meglátja nagyságod, mindazonáltal ezek mind eljárának dolgokban, és azt szörzenék, hogy az természet szerint való urunk, királyunk az ő szent koronája méltóságának oltalmazásaért kénszerítettik támasztani, és az egész imperiumbeli fejedelmek, szomszéd országok látván ez nagy méltatlanságot, és az hajduknak gonosz igyekezeteket, hozzá segítik ő felségét. Hogy azért ez sok veszedelmes dolgokat eltávoztathassuk, most kívántatik, és azzal bizonyítjuk meg mind ő felsége előtt s mind az egész keresztyénség előtt, hogy az országnak fő takjai (*igy*) urak és vármegyék az hittel erősített confoederatiót és békességet semmi részében fel nem akarják bontani, hanem az kik turbálni akarták, feltámadtak ellenök, és meg is büntették. Evvel, ha mi suspicio volna hozzánk is diluáljuk, és nagy hitelt szörözne magának az magyar nemzetség az keresztyének között. Végezetre nám mikor kívántatott, segítettünk nagyságodnak, és Erdély országnak, azért nagyságod is segíhetne meg bennünket most az szükségnek idején, kiért isten is jót ad nagyságodnak, ő felsége is jó neven veszi, s az ország is megszolgálja, az nagyságod jó hire neve is nagyra terjed ez

egész keresztyén világba. Éltesse isten nagyságodat sok jó szerencsében. Cassoviae 12. Novembris anno 1607.

Illustrissimae dominationis vestrae

servitor et compater addictissimus

Sigismundus Forgach

comes Nogradiensis.

Kirül: Illustrissimo domino Sigismundo Rákóczy stb.

(Eredetije az Országos levéltárban.)

c)

Magnifice domine uti fili mihi observandissime. Servitiorum stb.

Minden jókat kívánok az úristentől kegyelmednek megadatni. Bizodalmas nekem jó akaró uram, csak breviter akarom kegyelmednek értésére adnom, nekem oly szorgalmatosságom volt az kegyelmed írása szerint, minden idegenséget és háborúságra való fordulatot csendesíteni és jó állapotba hozni, kiért dicsértessék az jó úristen, abban az dolog jó állapotban is vagy, az előbbi tökéletesség szerint, kiről urunknak bővebben irtam, minthogy irtam vala is, hogy hamar nap értésére adom ő nagyságának, mind pedig kegyelmeteknek ha mi bizonyost érthetek. Tudom urunktól mindenek aperiáltatnak kegyelmednek. Rövid írásomért kglmedtől bocsánatot kérek, mint-hogy az alkalmatosság nem szenved szaporitanom írásomat, tudván, hogy kegyelmednél mindenek nyilván lesznek. Kegyelmednek ajánlom az én éltedig való szolgálatomat, megismeri kegyelmed, ha isten élnünk hagy, meg nem fogyatozik kegyelmed az én hozzám atyaiképen való bizodalmban, sem attól való jó akaratban, az kitől kegyelmed jót vár, az én commendálásom által.

Tartsa meg isten kegyelmedet kívánsága szerint való jó egészségben, és jó szerencsés állapotban, hozzá tartozókkal egyetemben. Datum ex Perecsen 12. die Novembris anno 1607.

Servitor uti pater

Stephanus Lonyai m. p.

P. S. Bezzeg uram most kívántatnék immár az segítség, kivel kegyelmedek Magyarországnak ajánlja magát, minthogy

immár kegyelmetek bizonyos lehet benne, hogy Báthori uramtól nincsen az ország ellen semmi practika, sem az latrokkal való egy értelme, sőt inkább hazája mellett ellenségek; bizony Homonnai uram sincs azokkal egy értelemben királylyá választásban, nem is ítélem bizony soha hogy hajdu királyságot kívánjon, hol az is megunta vala az ki azt kívánta vala; én úgy értem uram mind egyesek az urak ellenek való támadásra, Forgács urammal is és az országgal együtt értvén; csakhogy hirtelen igen meggyülekeztek immár, nagy szerencse az velek való birodalom, azért most, most kellene uram az hamar való segítség, mert ez immár nem haladhat messze, igen ki készek nyilatkoztatni lator természeteket és törökkel való egy értelmeket, ki tudom kegyelmeteknél eddig bizonyosan vagyon.

Külszím : Magnifico domino Joanni Pettky de Ders, stb.

(Gróf Mikó I. által vett másolatról.)

LXXXVII.

1607. nov. 22.

Báthory Gábor Lónyay Istvánnak a hajdúk zavargása ügyében.

Generose domine et tanquam pater nobis charissime; salutem stb.

Jó egészséget és szerencsés hosszú életet adjon isten kegyelmednek. Megadák jóakaró apám uram az kegyelmed levelét, melyből értém Rákóczi uramnak azon elébbeli tökéletes és állhatatos hozzám való jó akaratját, hogy azon jó akarrattal és indulattal vagyon, s leszen is minden elindított dolgainkban; kegyelmed az dolgot, hogy sollicitálja, azt kegyelmed igen jól cselekedti; sőt ugyan kérem is kegyelmedet édes jóakaró apám uram, legyen diligens ez dolognak véghez vitelében mentől hamarébb lehet, kegyelmed semmit ne szünjék; én is kegyelmednek valamint ennekelőtte megmondtam és megírtam, mostan is másban nem találtatom, hanem azon állhatatosságomban megmaradtam, s meg is maradok. Külsőképpen is penig megtetszik, meg is mutatom, hogy ez zűrzavarnak indító oka semmiben nem vagyok, sem tudója, hanem magamat tartván igaz hűséghez, az mint Forgács uramnak is megírtam egy nehányszor, valakik országunk romlására igyekeznek s hűség mellől elállanak, isten segítsége velem lévén

vármegyékkel együtt értvén, az olyaknak ellenek leszek. Innár isten segítségéből mind az magam hadammal, mind az vármegyékkel és az végbeliekkel általköltem a Tiszán, elébb elébb megyünk. Innet ha feltaláljuk, megpróbáljuk őket azon vagyunk Forgács uram felől noha innen vagyok az Tiszán, de semmi bizonyost nem írhatok mostan; irtam egynehányszor neki, még válaszom reá nem jött. Az mi illeti uram az Rákóczi uram segítségét, azoknak utánunk jövéset késedelmesnek ítélhetjük. De mindazonáltal bocsássa ki ő kegyelme Bihar vármegyére, s legyen ott készen vigyázásban, meghagyván nekik, hogy ha mikor szükség kívánja, az hova hagyjuk mindjártást jöttést jöjjenek, és országunknak szolgáljanak. Kérem kegyelmedet jó akaró szerelmes apám uram, míg innet megtérünk, addig az Rákóczi urammal való elindított dolgunkat vigye véghez, egy munkával és készölettel mehessünk bé mindjártást innen megtérvén, ha enniben vagyon, ne halassza ő kegyelme. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. Datum ex oppido Tokaj die 22. Novembris. Anno 1607.

Generosae dominationis vestrae

servitor, filius paratus

Comes Gab. Báthorj de Somlyo.

P. S. Ide felirtam vala kegyelmednek, hogy Rákóczi uram ez segítséget Bihar vármegyére bocsátaná, de ujobb-ujobb és külömb-küölmbféle híreink érkeztén, ahoz képest tetszik, s ott ugyan szükséges is, hogy azok is éjjel-nappal nyomunkban jöjjenek utánunk. Kegyelmedet uram az istenre kérem, sietséggel írjon Rákóczi uramnak, hogy ez két Oláh országbeli segítségen kívől mind székelységet, s mind az több hadakat mentől számosiban lehet, éjjel-nappal kölgye ki utánunk, hogy velek egyetemben mind Magyarországnak és Erdélynek előmenetelire szolgálhassunk haszonnal. Ennek előtte is megirta vala Rákóczi uram, hogy töllem hallgassanak az vármegyék, mentől hamarébb lehet éjjel-nappal szüntelenöl írjon kegyelmed Rákóczi uramnak, maga jó ígéreti szerint bocsássa el az segítséget, mert most vagyon egyszer ideje.

Külső: Generoso domino Stephano Lónyay de Nagy Lónya etc. Domino et tanquam patri charissimo atque observandissimo.

(Eredetije az Országos levéltárban.)

LXXXVIII.

1607. n o v. 24.

Rákóczi Forgács Zsigmondnak a hajdú mozgalmairól.

Spectabiles, magnifici domini, compater amice observandissime. Salutem etc. Az úristentől kívánok kegyelmeknek jó egészséget, minden jóknak megadását etc.

Baraniaÿ Miklós uram érkezék az kegyelmek levelével. ki költ ezen hónap 12. napján. Az én előbbeni írásomhoz képest idejében vártam kegyelmektől póstát; hogy kegyelmektől semmi oly levél nem érkezhettek hozzánk, az tanácsurakat itt tartóztatván, tegnap, tegnapelőtt kiki házához kívánkozik. Hétfőn Szerencsről indulván egy szolgám, tegnap érkezvén, hogy az hajdúság Rima-Zombat felé takarodnék, kegyelmek ki sem jött volna Kassából, ott sem volna semmi készüllettel. Csak ma reggel is a székely gyalogokban bocsátam házokhoz, kin nagy szomorúságban vagyok, hogy kegyelmektől semmi bizonyost nem érthettem. Báthory Gábor uram mellé is kész voltam volna az udvari seregemet is elbocsátani, csak ő kegyelme közölte volna velünk. Indulatját az úristen tegye jó szerencsésé; mindazáltal meghattuk volt uram az külső vármegyéknek, Zathmár vármegyéhez hallgassanak; azokkal együtt a hova kívántatik, jelen legyenek.

Az úristen ennek az indulatnak ő szent felsége vegye eleit, a vérontás távoztassék; el is hittem, kegyelmek jó gondviselése, az vármegyéknek szorgalmatos felkelése mellett biztatások nem leszen, alább hagyják a dolgot. Én azért menél hamarébb ezer embert küljebb indittatok, hamarébb voltáért; azonközben te kegyelmek is tartson hírrel posta által bennünket.

Ezennel érkezék Raduly vajdától emberem. Vicesecretarius posta módon levele által is mit írjon, az maga leveléből, kit Zuhay Gáspár uramtól kegyelmeknek küldöttem, megérti; szóval is izentem uram kegyelmeknek. Mi minnyájan szeretettel kézzel-lábbal szolgálunk valamire az úristen segít bennünket. Tartsa meg az úristen kegyelmeket jó egés-

ségben. Datum Claudiopoli die 24. mensis novembris. Anno 1607.

Spectabilium ac magnificarum Dnum Vrarum

servitor compater et amicus

Sigismundus Rákocŷ m. p.

Post scripta. Azonközben érkezék második levele, kiben írja, hogy Makoviczán levő restantiát megadatnók, Palaŷ Pálnak akarna fizetni, ki fő oka az támadásnak. Mi itt úgy találunk fel az tanácsurakkal, ahhoz képest nem szükség a mi segítségünk. A mint Bornemizza Miklós uramtól végére mentünk, kétszáz forintot alig teszen az makoviczai restantia. Kivel, bizodalmas uram, igen keveset ér kegyelmetek; mindazáltal meghattuk Zuhay Gáspár uramnak, eligazitsa. Akartuk volna bizonyosb hírrel levéllel értetett volna bennünket, a mint a többiről szóval izentünk Baraniaŷ Miklós uramtól kegyelmeteknek.

Külczim: Spect. et magn. dominis Sigismundo Forgachŷ de Ghymes Neugradiensis, et Andreae Doczŷ de Nagy-Lwehe Barsiensis comitatum comitibus etc. per Hungariam superiorem commissariis etc.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

LXXXIX.

1607. decz. 13.

Báthory Gábor folyamodása a császárhoz, kéri behelyezését az erdélyi rajdai székhbe.

Sacratissime et augustissime imperator.

Fidelium meorum in gratiam sacr. caes. regiaeque Maiestatis humillima commendatione praemissa.

Institisse me apud sacram caes. regiamque M^{tem} pro Transŷlvaniae primatu, quo alacrius possem fidelem operam navare imprimis V^{rae} sacr. caes. regiaeque M^{ti} tum inclitae domui Austriae ac coronae regni Hungariae, constare sacr. caes. regiaeque M^{ti} V^{rae} certus sum. Et quia intelligo fidelium sacr. caes. regiaeque M^{tis} V^{rae} commendatione eandem in me propensam, immortales ago gratias V^{rae} sacr. caes. reg. M^{ti}, cuius in me tam clementem dignationem fidelibus perpetuisque officiis quavis occasione promereri studebo.

Quod ipsa praesenti hoc novorum tumultuum tempore plane sum conatus demonstrare, ut enim ab arcibus Tokaÿ, Kallo, Zathmar et aliis sacr. caes. r. Mtis Vrae praesidiis, quibus maxime imminebat hostis, periculum averterem, primus ultra Tibiscum copias coëgi, tali omnino apparatu et sumptu, qui fidelitatem in Vram sacr. caes. reg. Mtem meam decebat. Et quo tutius comitatus in quorum visceribus hostis haerebat timore exempto, militem conscribere et ad latus spect. ac magnifici domini Sigismundi Forgach in has partes commissarii expedire possent, ab iis in me converti hostem, opportune traiiciendo Tibiscum. Hoc vero imprimis mea festina expeditio attulit Vrae sacr. caes. reg. Mti commodum, quod exemplum meum secuti in eum numerum fideles Vrae sacr. caes. reg. Mtis excrevimus, ut partes videamur sceleratissimis patriae depredatoribus et bene speramus auspicio felici Vrae sacr. caes. reg. Mtis nos aut sedaturos optatissimae pacis (qua nos deus et Vrae sacr. caes. reg. Mtis providentia fuerat dignata) turbatores, aut si sanis consiliis acquieverunt, pretio fusuros. Humilime igitur supplico Vrae sacr. caes. reg. Mti suam in me clementissimam gratiam velit in dies augere et plane perficere. Quod vero dominis consiliariis Vrae sacr. caes. reg. Mtis hac in re difficultatem facere videbatur, ne absque praevia rerum compositione ac regnicolarum annuentia consensus Vrae sacr. caes. reg. Mtis occasionem praeberet, ego iam cum D. Rakoczio certo transegi; pustulabat aliquam servitiorum suorum satisfactionem et pro excessione e Transilvania contentationem. Ego et hoc onere sum paratissimus Vram sacr. caes. reg. Mtem sublevare. Proinde si Vra sacr. caes. reg. Mtas dignabitur clementer annuere, cum domina Chakiana arces Sááros et Zaduar, cum meis propriis bonis, prout cum eadem convenire poterò, commutabo et easdem domino Rakoczio in compensam fidelium servitiorum in Vrae sacr. caes. reg. Mtis gratiam impensorum ac excessionis e provincia Transylvaniae eodem iure quo ipsa hactenus obtinuit fatebor. Quo sane cumulatissime satis factus iussis ac monitis Vrae sacr. caes. reg. Mtis lubens facillimusque patebat. Nec aliud desideratur quam ut Vra sacr. caes. reg. Mtas tum ipsum dominum Rakoczium tum regnicolas benigne commoveat, ut suae in me clementissimae

gratiae locum praebeant ac pro eo agnoscant, quem me V^{rae} sacr. caes. reg. M^{tis} signatio esse voluit. Hoc modo V^{rae} sacr. caes. reg. M^{ti} nullus est planior et expeditior me in eadem dignitate substituendi, in qua prout authoritatis V^{rae} sacr. caes. reg. M^{tis} conservatione, augustissimae domus Austriae gloria ac iurium regni Hungariae immunitate, statuumque omnium restitutione, me ad omnia fidelia servitia habebit perpetuo devinctissimum, obsequentissimum et diligentissimum, quae etiam sacramento sum confirmaturus, ubi V^{rae} sacr. caes. reg. M^{ti} visum fuerit. Praestat vero, sacr. caes. reg. M^{tas} V^{ra} suo nutu et gratia me potius obtinere illam dignitatem, quam ut alius sua ambitione non absque offensa suae caes. reg. M^{tis} invadat aut praecipiat, praesertim quod ego nihil sum unquam tanta diligentia curaturus, quam ut V^{ram} sacr. caes. reg. M^{tem} in me propensam ac benignam fuisse nunquam poeniteat, ac utraque Moldavia in fide ac officio V^{rae} sacr. caes. reg. M^{tis} debito contineatur. Qui doleo operam ut amplissimos fructus capiat V^{ra} sacr. caes. reg. M^{tas} et sua in me dignatione tam belli quam pacis tempore, modo V^{ra} sacr. caes. reg. M^{tas} suam in me gratiam hac occasione demonstrare non dignetur, quam petere non ob aliud induxi in animum, quam ut habeam facultatem, pro V^{rae} s. c. reg. M^{tis} ac inclitae domus Austriae in meam familiam merito, serviendi et gratificandi, quorum necessitatem ipsi maiores mei summo modo mihi imposuerunt, tum ne tali cedat, qui et ingratus foret et privatis commodis publica postponat. Quod autem in suspicionem affectati regni Poloniae sum adductus, apud V^{ram} sacr. caes. reg. M^{tem} purgarem me pluribus, ni et fidelissimi V^{rae} sacr. caes. reg. M^{tis} et res ipsa tantos spiritus concipere me non posse omnino excusarent apud sacr. caes. reg. M^{tem} V^{ram}: proinde submissee eandem rogo, ne plus tribuat V^{ra} sacr. caes. reg. M^{tas} vanis relationibus, quam fidelium informationibus. His V^{ram} sacr. caes. reg. M^{tem} diutissime valere desidero. Datum ex castris ad Zerench positis die 13. Decembris, anno domini 1607.

Eiusdem sacr. caes. reg. M^{tis}

humilis fidelis ac perpetuus servitor
Comes Gabriel Bathori de Somlio m. p.

Külcsm : Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regiae Maiestati Domino domino clementiss imo.

Ez alatt : Praesentata 22. Januarii, hora 6. vesperi, anno 1608.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung.)

XC.

1608. j a n. 16.

A császár leirata Rákóczihoz, melyben felszólítja, hogy a fejedelemséget magánál fiatalabb erőnek adja át.

Rudolphus.

Spectabilis et magnifice. Quod, quam nobis superioribus annis coram promisisti, quam frequentibus tuis literis contestatus fuisti, constantem in nos fidem humillimamque animi devotionem hoc tempore praestes, et ad extremum usque praestare paratus sis, id quod literae tuae die quinta Novembris anni proxime superioris datae testantur, nobis auditu apprime gratum fuit. Si itaque is tibi devotus, ut benigne credimus, in nos animus sit, ut sub clementi protectione nostra vitae tuae claudere dies statuas, est quod tibi tuisque certam sub nobis, qui benignam veterum tuorum in nos et in augustam domum nostram meritorum memoriam conservamus protectionem gratiamque promittas. Cum vero nostra modo in eo cura versetur, ut Transilvania, quae nostra est, in quietum ac stabilem rerum statum, ne periculosis et exitiabilibus perpetuo vicissitudinibus fluctuet, certo ac securo regiminis modo reducatur, quique sive istic sive in Hungaria de integro excitati sunt motus, quam fieri primum possit, componantur, benigne abs te opem et operam tuam eo libenter adhibeas, requirimus. Id erga te tuosque ita agniture sumus, ut beneficentissimam agnitionem nostram, quam tibi tuisque perpetuo constare velimus, experturus sis. De cetero gratia nostra caes. ac regia tibi in quasvis occasiones parata. Datum Pragae 16. Januarij, anno 1608.

Szélén : Sigismundo Ragotio.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung. Comit.)

XCI.

1608. j a n. 19.

A császár az oláh vajdának, az erdélyi ügyekbe való közreműködésre szólítja fel.

Rudolphus.

Illustris fidelis dilecte. Significatum nobis est in pristina vos animi devotione erga nos ac fidelitate constanter perseverare, quod pergratum nobis auditu est, qui singularem propensissimae voluntatis inclinationem, quam in vos iam pridem gerimus, ipsa re ostendere parati simus. Pergite modo pro temporis occasione quicquid rei christianae bono cedat, promovere ac vestra eo consilia ac studia conferre. Quod opportune modo fiat cum curam de integro nostram ad res Transilvanicas, ut quieto in statu reponantur, extendimus, quemadmodum pluribus vos certiores facturi sumus, ubi ad has nostras a vobis responsum acceperimus. Est interim quod de beneficentia nostra vobis quicquid usui sit, speretis. Datum Praegae 19. mensis Januarij, anno 1608.

Szélén: Radulio Vaivodae Valachiae.

Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. áll. lt. Hung. Comit.

XCII.

1608. febr.

A hajdúk szövetségének pontjai Báthory Gáborral.

Conditiones, quibus Andreas Nagy et Joannes Elek ac alij capitanei iuratique eorum consiliarij se obstringere volunt magnifico Gabrieli Bathory; propositae in civitate Debreczen. (*Egy más példányban: Anno 1608 mense Februario*)

Art. primus. Quandoquidem prima ea cura esse debet omnium hominum, ut creationis ac finis suae memores deo se addicant, praecipue vero principes solliciti esse debeant tam sua quam subditorum caussa, ut cultus divinus in concredito sibi regno pure administretur, subditique in pace conserventur. Idcirco primo loco optamus, ut sua magnificentia iure-iurando se astringat coram nostris praedicantibus legatis permansuram

suam magnificentiam in vera christiana fide. (*Oldaljegyzet*: Hoc est in Calviniana). Formulam vero iuramenti tradent, iuramentumque excipient dicti praedicantes.

Secundus. Optamus et illud, ut sua magnificentia in Ungaria nec ad petitionem principis nec alia causa practicas ulla instituat, ex quibus intestinum aliquod malum oriri possit. Quod si aliqua necessitate impelleretur ad aliquid attentandum, id non nisi nostro scitu et consilio faciet.

Tercius. Cum suam magnificentiam in principatum Transylvaniae introducemus, tempusque iuramenti deponendi aderit, optamus ne sua magnificentia se astringat ad defensionem aberrantium in suis pestiferis dogmatibus, sed memor fidei deo datae, haereticos trinitarios, idololatrias papistas conetur in dies exterminare, et horum doctores e regno excludat.

Quartus. Quia Ungariae pax est cum Turca, quam nos quoque per legatos ad portam missos acceptaque ac data fide confirmavimus, ne videamur, qui fidelitatem potentissimo imperatori promisimus, aliquid contra ipsum moliri, optamus ut statim per legatos sua magnificentia ad bassam Budensem et caesarem potentissimum inquirat, detque ac recipiat fidem: Transylvaniae quoque pacem sic conciliet, ut duo haec regna, Ungaria et Transylvania, mutuo foedere Turcico magis coalescant, seseque iuvare invicem possint.

Quintus. Optamus etiam, ut Andream Nagy titulo magnificentiae exornet, eumque honesto loco, prout meretur, constituat secundum a principe.

Sextus. Quia vero titulus sine proventu inutilis est, volumus ut sua magnificentia dicto nostro generali dignitati ipsius competentia bona attribuat, ea vero quaenam sint futura, iam nunc nominatim designentur.

Septimus. Volumus etiam, ut eidem plena cum auctoritate et iurisdictione in perpetuum conferat generalatum omnium haydonum, ita ut nulla de causa adimere ipsi hoc officium possit sua magnificentia.

Octauus. Volumus insuper, ut in auxilium generalis designetur alius vicegeneralis ex consensu tamen generalis, et hic vicegeneralis successionis ius habeat in generalatum. Hoc vero tempore eundem qui nunc est Joannem Elek vicegeneralem

esse volumus, ea conditione ut spoliari nulla de caussa (nisi proditionis crimine convictus) possit, et post mortem generalis succedat in generalatu eadem dignitate, honore, autoritate.

Nonus. Volumus deinceps, ut vicegeneralem cum titulo magnificentiae, arce aliqua insigni donet sua magnificentia.

Decimus. Qui nunc inter nos capitanei sunt, etiam in posterum maneant capitanei, et in finitimis arcibus collocentur, competenti stipendio assignato, caeteris quoque militibus gregarijs iuxta merita eorum stipendia deputentur.

Undecimus. Volumus, ut generalis ratione sui officij residentiam Varadini habeat et capitaneatum eius loci ea auctoritate habeat, qua antiqui capitanei, videlicet Stephanus Bathory, Joannes Pecz et alij.

Duodecimus. Desideratur etiam, ut capitaneos et duces iuxta eorum merita decenti honorario exornet sua magnificentia, bonisque, quae in haeredes quoque transmittantur, donet, sicut et eos qui ad splendidam portam Turcicam legatione funguntur.

Decimus tertius. Simili modo quoque consiliarij iuxta merita sua bona ac possessiones consequantur a sua magnificentia.

Decimus quartus. Quia vero etiam generosus dominus Tankauser ob communis boni ac iusticiae defensionem in eandem fortunae aleam se coniecit, in qua nos fuimus, volumus etiam, ut sua magnificentia ipsum quoque competentibus bonis donet ac exornet.

Decimus quintus. Volumus insuper, ut haidones omnes in ea provincia, quae inter Varadinum, Eczed, Kalló intercipitur, ita collocentur, ut ipsis et eorum haeredibus in perpetuum libertas concedatur, atque hac ratione, quoties regni necessitas exigit, in promptu esse et repente coire possint.

Decimus sextus. Quia vero perversae fidei ac religionis homines, sicut deo fidem non observant, sic principibus quoque ac proximis infidi esse solent, ut multa exempla loquuntur. Vehementer optamus, ut sua magnificentia haereticos et idololatrias nec in aula habeat, nec in consilium admittat, nec ad officia ac dignitates sive parvas sive magnas promoveat, sed omnia negocia purgatae ac rectae fidei hominibus committat.

Decimus septimus. Volumus, ut inter suos senatores magnificentia sua etiam ex nostro numero constituat duode-nos, eosque dignis honoribus ac officijs condecoret, e quorum numero primus sit Andreas Nagy, secundus Joannes Elek.

Decimus octavus. Ne vero milites ob inopiam et laceras vestes segniores ad obsequia reddantur, opus est, ut antequam hoc loco moveamus castra, bina singulis stipendia pendantur a sua magnificentia.

Decimus nonus. Quia vero dominus praedicans ¹⁾ non solem ac pulverem modo aequaliter nobiscum pertulit, sed et in hac causa in eandem se nobiscum fortunae aleam coniecit, volumus ut sua magnificentia ex bonis suis vicinis Eczedio centum colonos literis authenticis confectis donet ipsi ac haeredibus eorum in perpetuum. Ita tamen ut antequam hinc moveamus, realem eorum possessionem eidem tradat. Quod si vero suam magnificentiam in principatu deus collocavit, sua magnificentia talia bona ei donet, quae centum colonis minus non contineant. Haec vero iure perpetuo irrevocabiliter donet eidem domino nostro praedicanti et eius filiis; insuper donet eidem unam curiam nobilitarem et molendinum trium vel quatuor rotarum.

Vigesimus. Ut vero possit idem dominus praedicans una nobiscum melius suae magnificentiae inservire, desideratur etiam ut currum unum cum quatuor equis et omni apparatu et uno tapeti de facto det ipsi sua magnificentia, et ad hoc pro expensis mille ducatos ungaricos.

Vigesimus primus. Quoniam vero sua dominatio dominus noster praedicans non tantum praedicando, sed alia etiam ratione, consilium nimirum dando in multis rebus hucusque probe sollicite utiliter direxit nos, volumus ut sua magnificentia non contenta praesenti eius obsequio, etiam deinceps meritum honorem et venerationem eidem exhibendo, consilio, doctrina, obsequio eius utatur, eique liber aditus pateat ad suam magnificentiam. Quod si vero in Transylvania vel alibi ubicunque conditionem dominus praedicans optaret, sua magnifi-

---

¹⁾ Oldaljegyzet : Praedicans hic est Szikloviensis minister.

centia per destinatos viros primarios cum honore et dignitate ipsum ad eam conditionem promoveat.

Vigesimus secundus. Quod si plene inter nos conveniemus, sua magnificentia per hos legatos nostros literas fidei sigillo suo munitas ad nos mittat, quibus se obliget, quod si sua magnificentia ex his vel minimum violarit, sive quae publicam sive quae priuatam causam concernunt, statim nos iuramento fidelitatis dato maneamus, et si ob id recedere a sua magnificentia voluerimus, fidifragi ne simus Amen.

(Egykorú másolat több példányban. A bécsi cs. kir. áll. lt. Hung.)

FÜGGELÉK

a III. és IV-ik kötethez.

(A m. kir. országos, valamint a kolosvár-városi levéltárakban, az újabbi rendezés alkalmával előkerült csomagokban több olyan országgyűlési irományra, vagy az országgyűlési tárgyakkal kapcsolatban álló ügyeket felvilágosító iratra találtam, melyek a III. és IV-ik kötetekben álló közléseket kiegészítik. Szükségesnek tartom azokat pótléklál és kiegészítésül közölni.)

I.

Az 1591-ik évi nov. 1—20-iki országgyűlésen elrendelt limitatio. (V. ö. III. k. 282. és 395. ll.)

Limitatio Rerum Forensium. D. Commissariorum ex mandato illustrissimi principis regni Transsylvaniae, ac magistrorum civium, iudicum regionum, sedium Saxonicalium, caeterorumque iudicum et civium, ex publica regni constitutione, in comitiis generalibus ad primum diem Novembris anni 1591. proxime praeteriti Albae Juliae celebratis, ad id delectorum Cibinij ad diem 19 Januarij anno 1592 facta. Claudiopoli 1592.

Az szígyártó mesterekről, mint adják műveket.

Kétszer veres bőrből csinált egy hámot vánkossótól, szegődött művet, kinek az szélessége egy singnek nyolczad része és egy új nyományi, adjanak harmincznyolcz pénzen.

Fekete bőrből csináltat ezen mértékre valót harmincznyolcz pénzen.

Cseres bőrből csinált hámot, jót, szegődöttet, vánkossótól ezen mértékre ötven pénzen.

Szekeres lónak való féket, kétszerest, veres bőrből csináltat, hójagos zabolájut, szegődöttet, jót, huszonöt pénzen.

Alább való szekeres féket, kétszerest, vereset, vásári művet, tizenhat pénzen.

Félszer hámot cseres bőrből csináltat, szegődöttet, jót, huszonöt pénzen.

Alább való fejr hámot, vásári mívet, tiz pénzen.

Alább való veres bőrből két szerfeket, vásári mívet, tizenkét pénzen.

Kétszeres veres bőrből csinált, szekeres lónak való féket szegődöttet, jót, melynek az zaboláját lakatos csinálja, ónost, negyven pénzen.

Szederjes féket, kocsis lónak valót, szegődöttet, ónos zaboláját, jót, síknélkül valót, ötven pénzen.

Síkos hatvan pénzen.

Az hámok felől penig tetszik ez, ha az mértéknél szélesben és czifrásban akarja valaki csináltatni, szegődjék az mesterrel.

Két szerkötő féket ugyanafféle bőrből csináltat, jót, szegődöttet, tizennyolcz pénzen.

Fél szerkötő féket, ugyan afféle bőrből csináltat, jót, tizenkét pénzen.

Alább való fél szerkötő féket, vásári mívet, hat pénzen.

Veres paraszt féket zabolást, fél szert, nyolcz pénzen.

Fejr paraszt féket, zabolást, hét pénzen.

Két szer kengyelszíjat, cserest szegődöttet, husz pénzen.

Fél szerkengyelszíjat, cseres bőrből csináltat, tizenhat pénzen.

Szígyelöt cseres bőrből csináltat, szegődöttet, jót, kinek ónos az csattja, tizenkét pénzen.

Farmatringot, cseres bőrből csináltat, kinek nem ónos az csattja, tizenkét pénzen.

Alább való farmatringot, cseres bőrből csináltat, kinek nem ónos az csattja tiz pénzen.

Egy hátas lónak való kötött, két szer-fékagyat, szegődöttet, jót, zabola nélkül huszonöt pénzen.

Alább valót, fél szert, tizennyolcz pénzen.

Hátas lónak féket jót zabola nélkül, melyet lakatos csinál, negyven pénzen.

Zabolával, melyet cigány csinál, harminczhét pénzen.

Kantár féket, ónas zaboláját, jót, cseres bőrből csináltat, huszonöt pénzen.

Egy kopjatokot, jót, ónos csattjút, tizenhat pénzen.

Kinek nem ónos az csattja, alávaló is, tizenkét pénzen.

Korlát bőrből, azaz veres bőrből nyolcz pénzen.

Szablyaszíjat, cseres bőrből fél szert, jót, tizenkét pénzen.

Két szerest, cseres bőrből csináltat, jót, tizennégy pénzen.

Patingot, jót, temérdek bőrből csináltat, kinek két szerrel az hossza egy singnyi legyen, nyolcz pénzen.

Egy kocsi lónak való gyeplőt, kinek fogantója vagyon, huszonöt pénzen.

Szekeres lónak való fél szer gyeplőt, cseres bőrből csináltat, jót, szélest, tizennégy pénzen.

Alább va-

(Nyomatott példánya, melyből csak a czimlevél és a szöveg első levele van meg, *Kolozvár város levéltárában* (Fasc. II. Nro 27.) — A czimlap tetején egykorú kézzel írva: »Mindenkoron az tanach haz aztalan alljon,« alján ugyanazon kézzel: »Mindenkor az tanachj haz aztalan alljon.«)

II.

1597. szept. 1.

Barmok kivételére vonatkozó országgyűlési törvény alkalmazása. (V. ö. III. k. 12. és 123. l. — 20. art.)

Sigismundus dei gratia Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae et sacri Romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et Siculorum comes etc.

Egregie fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Az minemű félharminczadot nekünk ennekelőtte az török birodalomban gyűjtött barmokrúl fizettenek, minthogy ez mostani generalis gyűlésünkben szerzett tilalomért, az mint értenünk adják, az tőzsérek az féle barmokkal az mi harminczadunkat mind elkerülnék, és más uton vinnék el. Hadjuk azért neked, hogy az harminczadosoknak hadd meg, az féle török közt gyűjtött marhákat az régi mód szerént az fél harminczad dal bocsássák el, meg ne háborgassák. Az mi birodalmunkba gyűjtött marhák pedig az articulus continentiaja szerént maradjanak arestába. Secus non facturi. Datum Albae Juliae die 1. Septembris anno 1597.

Sigismundus princeps.

Stephanus Jósika
cancellar.

Külczim : Egregio Martino Köveskúti provisorio nostro Vardiensi etc. fideli nobis dilecto.

(Eredetije az Országos levéltárban.)

III.

1598. j a n. 1.

Rudolf az Erdélybe küldött biztosokat ajánlja Huetnek. (V. ö. IV-ik k. 21. és 135. ll.)

Rudolphus secundus divina favente clementia electus Romanorum imperator semper augustus. Strenue fidelis dilecte, cum nobis egregia tua in nos voluntas jam ante perspecta sit, non dubitamus, quin eam hoc tempore, cum istuc^{Rdm} devotum spectabilem et magnificum ac honorabilem et doctum fideles nobis dilectos Stephanum Zuhay episcopum Vaciensem, camerae nostrae Hungaricae praefectum, Franciscum comitem de Nadasd comitatum Castriferrei et Soproniensem comitem, agasonum nostrorum regalium in Hungaria magistrum, et Bartholomeum Pezzem ab Ulrichskirchen juris utriusque doctorem consiliarios nostros legatos mittimus, ubicunque opus fuerit nobis probaturus sis. Ea fiducia freti illis injuximus ut desiderium tibi nostrum in iis quae peragenda erunt, aperiant et qua erga te affecti sumus benevolentiam pluribus testentur. Quibus ut fidem habeas consilioque et auxilio sis benigne cupimus ac gratiam denique nostram caesaream ac regiam tibi clementer offerimus. Datum in arce nostra regia Pragensi, die vigesima prima mensis Januarii anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo octavo, regnorum nostrorum Romani vigesimo tertio, Hungarici vigesimo sexto et Bohemici itidem XXIIIo.

Rudolfus

ad mandatum S. Caesareae

M^{ti}s proprium

Jo. Barvitius.

Külczim : Rudolphus II. Rom. imperator et Hungariae etc. rex etc. Strenuo fideli nobis dilecto, Alberto Huet Saxonum in Transylvania iudici regio.

(Eredetije a szász nemz. egyetem lt.)

IV.

1599. aug. 17.

1599

Báthory András fejedelem Zsigmond elé biztosokat küld. (V. ö. IV. kötet 83. és 89. ll.)

Andreas miseratione divina S. R. E. Cardinalis Bathoreus Transylvaniae, Moldaviae, Transalpinæ princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes etc. Episcopatus Varadiensis perpetuus administrator etc.

Magnifice, sincere nobis dilecte. Audimus illustrissimum fratrem nostrum jam adventare, et quia jam antea dominatio vestra sese offerebat, requirimus, ut illi obviam procedat. Adjunximus socios Stephanum Chaky et Melchiorrem Bogati. Dominationes vestrae ita facient, ut putarint familiae nostrae quam esse dignum maxime, nosque de omnibus certiores in dies facient, ut tunc et nos certius statuamus, qui obviam mittendi, quomodo ille recipiendus, quo loco, qua dignitate. Quae ipsa vobis inusitata non sunt, sed vellemus itineris ac temporis certi rationes in promptu, atque in manibus habere. Quae quidem vobis committimus serio ac diligenter peragenda. Ex civitate nostra Alba Julia 17. Augusti 1599.

Andreas C. B. m. p.

Matthias Sylla secretarius.

Báthory saját kezével: Ha az kegyelmed egészsége szenved, az örményesi dolgot talám kegyelmed elfelejtette.

Küldöz: Magnifico Ladislao Gyulaffi comiti comitatus Szolnok exterioris etc. Nobis sincere dilecto.

Jegyzet: Báthory Zsigmond ezen visszatérési szándékát aligha Malespina püspöknek Erdélybe jövelele nem hiúsította meg.

(Eredetije az Orsz. levéltárban.)

V.

1600. márcz. 12—15.

A brassai országgyűlés törvényei. (V. ö. IV. k. 368. l.)

Nos Michael Valachiae Transalpinæ vaiuoda sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliarius per Transylvaniam

locumtenens eiusdemque cis Transylvaniam ac ditionum partiumque ei subiectarum fines exercitus generalis capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod magnifici domini ac egregii nobiles caeterique status et ordines trium nationum huius regni Transylvaniae in partialibus eorum comitijs ad diem duodecimum mensis Martij anno domini millesimo sexcentesimo in civitate Coronensi ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infra scriptos articulos in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime ut nos uniuersos ac singulos eos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum benevolum pariter et assensum praebere dignemur, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae in partialibus eorum comitijs ad diem duodecimum mensis Martij anno domini millesimo sexcentesimo in civitate Coronensi celebratis conclusi.

• Nagy hálákat adunk kegyelmes urunk az mi kegyelmes istenünknek, hogy mi oltától fogva nagyságodat mutatta ő felsége kegyelmes fejedelmünknek lenni, az oltától fogva nagyságod oly kegyelmes gondviselése volt reánk, hogy édes hazánkban minden ellenségek ellen békével és csendesen megmaradtunk. Könyörgünk ő szent felségének, hogy ezután is nagyságodat mindenekben úgy vezérelje és igazgassa, ki legyen mind az szegény hazának és mindnyájunknak megmaradására, az nagyságod jó hírének, nevének kiterjedésére, és az egész kereszttyénségnek javára s épületire.

(1) Látván azért és meggondolván nagyságodnak az praesidium és külömb külömbféle hadainak tartására való sok költségét és naponként való szükségét, noha az mint nagyságod megtapasztalhatta, országunknak és az szegénységnek sok fogyatkozásit, úgy annyira, hogy majd mindenünktől exhauriáltatunk, mindazáltal az mire az úristen elégségessé teszen bennünket, mint ez ideig, ezután is nagyságodnak semmi üdőben meg nem akarunk fogyatkozni.

Igérünk azért nagyságodnak kapuszám szerént hada népe tartására négy négy forintot, felét a dato praesentium ez jövő huszadik napra, felét pedig azután meg huszadik napra az nagyságod tárházába éppen és fogyatkozás nélkül beszolgáltatni. Mely tereh viselésre az szász uraink is az ő módjok szerént ígérnek magokat. Az ravatlan helyek pedig ezen adóban harmad részén kívül annyit contribuálván, mint ennek előtte való közelbik gyűlésben felvetett adóban. Könyörgünk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy nagyságod tekintvén az szegénységnek sok fogyatkozásit, vegye kegyelmesen tollunk, ezután is valamire elegek leszünk nagyságodnak semmi-ben nem akarunk megfogyatkozni.

(2) Miért pedig, hogy az harminczadok jövedelmében nagy fogyatkozását látjuk, az szegénység is pedig kiváltképpen az búzának árából adhatja meg az adót, végeztük, hogy Magyarországon és Havaselföldön kívül semmi helyekre az búzáat ki ne vihessék, hanem tulajdon csak Magyarországon és Havaselföldében. Mely dolog ellen ha ki cselekednék, attúl priváltassék és meg is büntetessék.

(3) Vagyon nagy panaszkodás az nemességtől, hogy az lakságon való jobbágyok földes uroknak nem akarnának szolgálni, sőt némelyek öléssel és egyéb méltatlan dologgal illetnék őket. Végeztük azért, hogy mint azelőtt ezután is minden helyeken lévő laksági jobbágyok az földes uroknak szolgáljanak, szavakat fogadják, tölök hallgassanak, és mindenekben az elébbi állapotjokhoz tartsák magokat: mert ha ki az ellen cselekszik, mindenütt persequálhassák, és fejével érje meg, ha pedig földéről akarmely nevezetes helyekre mennének is, minden helyekről tartozzanak kiadni.

(4) Tetszett ez is, hogy valamely jobbágy az lakságról és városokról is, vagy az adónak meg nem adhatása miatt, vagy egyéb iránt az székelj földére ment volna, azokat is minden helyekről az kapitánok és egyéb tisztviselők sub amissione officij tartozzanak restituálni. Ha ki pedig az laksági jobbágyok közzül az szabad székelj közzé beiratta volna magát, azokat is sub eadam poena tartozzanak kiadni. Az kik pedig ez ideig be nem irattattanak, azok ezután is be ne irattassanak.

Nos itaque praemissa supplicatione praefatorum domi-

norum regnicolarum nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, praesentibus literis nostris verbotenus inseri et inscribi facientes, nostrumque illis consensum praebentes benevolum pariter et assensum acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benevole, quod praemissa omnia et singula tam nos ipsi observabimus quam per alios observari faciemus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate Coronensi die decima quinta mensis Martij, anno domini Millesimo sexcentesimo.

Mihály vajda oláh névaláírása.

(P. H.)

(Eredetije Kolosvár város levéltárában.)

d)

1600. szept. 3.

Az erdélyi nemesség keresztesmezei tábori országgyűlése, a kolosváriakat csatlakozásra szólítja fel. (V. ö. IV. k. 389. és 531. ll.)

Prudentes et circumspecti domini amici nobis honorandi; salutem et servitiorum nostrorum paratam semper commendationem. Isten kegyelmeitek kívánsága szerint való sok jó szerencsével látogassa fejenként.

Akarók kegyelmeiteknek ez levelünkben bizonyosan megjelenten, hogy az mi közönségesen az mi istenünktől kívántunk, hogy mindeneknek előtte az ő szent nevének, annak utánna hazánknak, és az mi kegyelmes urunknak szolgálhasunk, azt immáron szintín íróleg viseljük, mert bizonyosan írhatjuk azt tü kegyelmeiteknek, hogy Mihály vajdának valamennyi magyar fizetett szolgálai voltanak, azokban egy is el nem maradván immáron az Maroson által költöztenek, ez éjjel Hadréven leszen hálások, és holnap igen jó reggel huszonhárom zászlóval jönnek ide közinkben, és élni halni velünk együtt akarnak. Az kozák hadnagyoknak is jobb része hozzánk esküdt, és azok is mellénk jönnek. Az egész Aranyas széki gyalog, lovag hadnagyok is nekünk mind egyig megesküdtenek, és holnap ők is fejenkint mellénk szállanak táborban. Annak felette

az udvari drabant hadnagyok is mind egyig közinkben esküdtenek. Mind ezek így lívín akarók esmét kegyelmeteket szerezettel megtalálni, és inteni kegyelmeteket, hogy immár mind ezekben megbizonyosodván tü kegyelmetek, az minémü dolgok felől tü kegyelmeteket bizott atyánkfia által megtaláltuk, hazánknak megmaradásáért, életünkért, szabadságunkért, hogy az mi istenünknek, az keresztyénsígnék, és ő felségének az római császárnak az mi hütünknek tartása szerint szolgálhassunk, azokrúl az dolgokról tü kegyelmetek mi nekünk adjon jó és örvendetes választ, igen jó reggel, és az ezer gyalogot, melyet tü kegyelmetektül kéretünk, kisedelem nélkül bocsássa kegyelmetek táborunkban, megkeserülvín tü kegyelmetek hazánknak, magunknak, ilyen nagy és siralmas állapotját, ki az halálnál is keservesb ; melylyel tü kegyelmetek mind ő felségénél nagy böcsületet és kedvet talál, mind az keresztyénsígnél is hirt és nevet nyer magának. Ha mi filelme volna is tü kegyelmeteknek pedig ő felségétől, arról is assicuráljuk mi tü kegyelmeteket országúl, hogy ő felségénél az kegyelmetek dolgát megszerezzük, és az kegyelmetek terhít mi magunkra vesszük ő felsége előtt ; erről az dologrúl pedig tü kegyelmetek tartsa meg ez mi levelünket bizonságúl. Az egész szászság is mind megesküdt az ő felsége hívsígre, hogy élni halni velünk akarnak. Kövesse kegyelmetek is az ő jó példájokat. Arról is akarók tü kegyelmeteket országúl megtalálni, mírthogy az lövő szerszám felette igen szükséges az hadakozásban, kegyelmeteknek megszolgáljuk, kegyelmetek az gyaloggal együtt küldjön táborunkban négy taraczkot minden szerszámostól, porával, golyóbisaíval együtt. Tartsa meg az úristen kegyelmetek fejenként jó egészében. Datum in castris ad Kereztes positis die 3. Septembris, anno 1600.

Prudentum circumspectarum dominationum vestrarum
servitores amici benevoli proceres,
comites nobilium, ac universa nobilitas regni Transylvaniae.

Küldetm : Prudentibus et circumspectis dominis iudicibus et iuratis civibus civitatis Colosvariensis etc. dominis amicis nobis honorandis.

(Eredetije zárt alakban, veres viaszba nyomott hat gyűrűpérséttel, Kolosvár város levéltárában (Fusc. II. Nro 34.)

VII.

1600. szept. 10.

A szebeniek intő szózata a székekhez, hogy Mihály rajdától álljunak el.
(V. ö. IV. 390. l.)

A szebeni senator, az credentia levél mellett ezt mondja az háromszéki urainknak atyánkfiainak.

Legelőször, gondolják meg ezelőtt való időkben az magyar és szász nemzetséggel való egyesülésekben minemű bologúl (*igy*) éltenek, minden jókkal rakvák voltanak, szép törvények, rendtartások volt, és az úristent csendes szívvel dicsérhették. Ezekről megemlékezvén, vessék mellé ez mostani üdőt, Mihály vajda administratiójában mire jutottanak és ezután mire juthatnak, ki noha az római császár ő felsége költségén jött ez országra, de soha azután római császárnak megadni nem akarta, hanem minden mestersége, igyekezeti az volt, hogy az magyar nemzetet, székelységet és szászságot elfogyatván, ez szép földet, ki minket nevelt és hizlalt, oláhokkal meg rakja. Ezt vévén római császár eszében, az kassai generalis kapitánt onnét nyolcz ezer emberrel, fegyveres németekkel gyaloggal beindította; az mellett ecsedi Báthorý Istvánt, Somlyai Báthori Istvánt úgy mint nyolcz ezer magyarral. Az nemességnek az császár akaratjából parancsolva vagyon, hogy fejenként felkeljenek, és hitek szerint ez szegény szerelmes szép haza megmaradásáért ellene támadjanak. Nekünk azonképpen meg vagyon hagyva, hogy ehhez tartsuk magunkat. Mi azért ez két nemzetség, videlicet nemesség, magyarság és szászság ezen megegyeztünk, és fejenként fegyverben talpunkon vagyunk. Az nemesség Thordánál, hova immár az németek is elérkeztek, az hét vármegye is községgel fegyverrel ott vagyon. Aranyasszék Marosszék azonképen minden tehetségekkel, és minden ekkedig való való gyűlöiséget, bosszút kivetvén szűvekből, császárhoz való hűségekért, szép hazájokért teljességgel megegyesültek, és velünk együtt élni, halni akarnak. Hozzájok ment ismét Makó Györggyel és több kapitánokkal 18 száz lovag, kik ezelőtt Mihály vajda fizetésén voltanak. Az kozákok is oda esküdtek, eddig ott is vadnak.

Mely dolgok így levén, minek előtte kgték tovább menne, akartuk kgtéknek mint atyánkfiainak értékre adni, miben

legyen az dolog, intvén kegyelmeteket szeretettel mint atyánkfiait, testtel, lélekkel legyen kegyelmek az ország mellett, és vitézkedjék vélek együtt az haza szabadságáért, ráczot öljön és vágjon kegyelmetek, kit ha kegyelmetek megcselekeszik, ilyen hasznai lesznek:

1) Valaminemű állapotban, szabadságban, Aranyas szék és Maros szék leszen, kegyelmeteket is az ország abban tartja.

2) Minden ekkedig való vétek és bosszúság tétel az mi kegyelmetektől esett teljességgel elfelejtve és eltemetve leszen.

3) Törvényetek, jó rendtartástok helyén marad.

4) Valamikor Havaselföldéből vagy Moldavából ellenség jó reátok, fejenként mint szintén fejünkért mellettek meggyünk, minden erőnkkel oltalmazunk, és kgteket ország tagjainak tartjuk.

Keglmetek azért végét érvén az oláh kapitántok életében, és zsákmánt vetvén már hadában, egy része térjen vissza lakó helyére, az többi pedig, úgy mint háromszáz puskás, és négy száz lovas jöjjön ide városunk mellé, mi itt kgteket mind éléssel, s mind egyébbel segítjük és becsületben tartjuk. Innét a hova kell mennünk az üdőtől várunk. Ha pedig azok, kiknek innét meg kellene térnie, az ország népe mellé Thordára mennek, azzal magoknak oly dicsiretet és kedvet szereznek, kit ő magok is soha csak meggondolni es nem tudtak volna.

Ha pedig kgtek ez szép igiretet ez dicsiretes hazáért nem fogadja, kgtek ezt várhatja:

1) Az¹⁾ brassaiakkal mindjárt házatokat felégettetjük, feleségeket, gyermeketeket szablyára hányatjuk.

2) Ujgyház szék és Sink szék hátul résen, mi innét minden erőnkkel, hadakozó szerszámunkkal előtökben állunk: Meggyes és Seghesvár széket reátok oldalról hozzuk: ott kijé legyen az nyereség, az szerencsétől várjuk. Honnét ha valaki az vajda mellé szaladhatna is, reménségünk vagy on is ten után, hogy ott is meg nem maradhat.

3) Az Fogaras földi parasztságot értjük, hogy mozgolódnak; megizentük, hogy megtérjenek mert mind egyig levágtatjuk őket.

---

¹⁾ »Az« előtt egy kéz van rajzolva.

4) Bolyában az vajda házából kiszöktek, Prusztánál Szász Sebesnél az álgukat az havas torkában vonták, honnét itilheti kgték, micsoda reménség lehessen felőlle. Ezek az dolgok, kiket kgteknek értésére akartunk adni, és ebből várjuk az kgték válasz tételét. Vezérelje az úristen kgteket minden jóra.

Külszím: 1600 articuli dehortatorii per delegatum civitatis Cibiniensis senatorem incolis Siculicae nationis propositi, scilicet ut deserant Michaellem vajvodam, et se cum copiis Aug. Rom. imperatoris conjungant.

Az háromszéki székely uraimnak iratott articulusok. Anno domini 1600. die 10. Septembris.

(A szász nemz. egyetem ltárában levő fogalmazványról.)

VIII.

1600. szept. 13.

A tordai tábori országgyűlés felhívja Belső-Szolnok megyét, hogy Kolosvárnak 2000 frtot fizessen le. (V. ó. IV. k. 390. l.)

Nos proceres, magnates, caeterique status et ordines universitatis nobilium Transsylvaniensium etc. Egregiis et nobilibus dominis comitibus vicecomitibus, exactoribus et iudicibus nobilium comitatus Zolnok interioris, amicis nobis honorandis salutem et amicitiae nostrae commendationem. Quoniam nos summam illam duorum millium florenorum hungaricalium, quam prudentes et circumspecti domini primarius et regius iudices caeterique cives civitatis Colosvariensis ad praesentem patriae necessitatem, vindicandamque ab immani tyrannide Michaelis vaivodę pristinam libertatem, in publicum nobis administraverunt, ex censu et contributione comitatus illius Zolnok interioris proxime et immediate per dominos regnicolas imponendo eisdem iudicibus juratis ciuibus dictę civitatis Colosvariensis persolvendos ordinavimus, et deputavimus, ideo vobis serie praesentium iniungimus, eosdemque benevole hortamur, ut acceptis praesentibus vos quoque praenotatam summam duorum millium florenorum Hungaricalium ipsis ex proximo et immediate imponendo censu eisdem Colosvariensibus plenarie, integre, et citra omnem defectum persolvere modis omnibus debeatis. Praesentibus perlectis exhibenti restituti. Datum ex castris

ad oppidum Thorda positis die decima tertia mensis Septembris, anno domini millesimo sexcentesimo.

Stephanus Chiakÿ m. p. (P. H.) (P. H.) (P. H.)

Franciscus Alard de . . . m. p.

Stephanus Tholdj m. p. (P. H.) (P. H.) (P. H.)

caeterique status et ordines
universitatis nobilium etc.

(Eredetije nyílt alakban *Koloscár város ltárában. (Fasc. IV. Nro 67.)*

IX.

1600. nov. 4.

Rudolf császár a szászokat hűségre inti. (V. ö. IV. k. 404. l.)

Rudolphus secundus divina favente clementia electus Romanorum imperator semper augustus.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Posteaquam in nostram postestatem rediisse Transilvaniam intelleximus nihil nobis prius duximus, quam ut eos qui et origine et lingua et (quod caput est) avita animi integritate Germani, nostrum scilicet genus estis, inprimis animaremus. Quam enim antehac et quidem proxime in ista rerum conversione fidei nobis probandae studium ostenderitis a consiliariis ac ministris nostris quos istas in partes misimus et ab aliis edocti sumus. Placet nobis insignis et praeclara illa, quam erga nos geritis, voluntas et qua salutem vestram curatis sollicitudo. Ut itaque progeneralis et consiliarii nostri singularem in omnibus vestri rationem habeant, serio ipsis commisimus, iniungimus hocque agimus ne vos qua nobis devoti estis, fidei poeniteat, nequaquam dubitantes quin nostris perpetuo in posterum permanuri vosque ita gesturi sitis, ut gratiam nostram, qua vos compectimur magis magisque mereamini. Datum in arce nostra regia Pragensi die quarta mensis Novembris anno 1600 regnorum nostrorum Romani vigesimo sexto, Hungarici vigesimo nono, Bohemici vero itidem vigesimo sexto.

Rudolphus.

Ad mandatum sac. caes.

Mattis proprium

Johannes Barvicius.

(A szász nemz. egyetem ltárában levő egykorú másolatról.)

X.

1601. j a n. 5.

Meghívó a kolosvári országgyűlésre. (V. ö. IV. k. 409. és 577. l.)

Nos consiliarii sacratissimae caesareae regiae Maiestatis ac proceres et magnates regni Transsylvaniae etc. Prudentibus et circumspectis dominis magistro civium regio et sedis iudicibus, caeterisque juratis civibus civitatis et sedis Cibiniensis amicis nobis honorandis salutem et nostri commendationem. Cum pro ratione praesentium temporum atque varietate tractandorum negotiorum dominis regnicolis trium nationum Transsylvaniensium, et partium regni Hungariae huic ditioni subiectarum, ad diem festum Beatae Agnetis virginis et martyris, hoc est vigesimum primum diem Januarii praesentis in civitate Colosuar comitia partialia celebrare decreverimus, quo tempore ea quae e re omnium erunt et ad commune patriae bonum ac salutem pertinebunt in medium proponentur atque deliberabuntur. Quapropter dominationes vestras per praesentes benevole requirimus, eisdemque autoritate nostra qua publice fungimur diligenter injungimus, ut ex sede vestra quatuor ex fratribus vestris viros graves usu rerum atque autoritate polentes deligere, ac una cum magistro civium et iudice regio ad diem et locum praescriptum ubi nos quoque futuri sumus cum plenis mandatis tractandorum et concludendorum negotiorum quorundam, absque aliqua cunctatione mittere et expedire ne intermittant. Nec secus faciant. Datum Albae Juliae die quinta mensis Januarii, anno domini millesimo sexcentesimo primo.

Stephanus Ciaky m. p.

Caspar Kornis m. p.

(L. S.) (L. S.) (L. S.)

Pangratius Sennei m. p.

Franciscus Alard m. p.

(L. S.) (L. S.) (L. S.)

Stephanus Tholdi m. p.

Moyses Zekeli m. p.

Stephanus Bodony m. p.

Benediktus Mindszenty m. p.

Kivülről: Anno 1601. convocatoriae ad comitia partialia in citte Colosvar celebranda. Nro. 1 Hermanstatt.

(Az eredeti viznyomatu papiron, a szász nemzeti egyetem ltarában.)

TARTALOM.

XV. fejezet. 1601—1604.

	Lap.
1601. ápril 3. Kolosvári országgyűlés	3
1601. jún. 3—10. Kolosvári országgyűlés	5
1601. okt. 2—3. Brassói országgyűlés	14
1602. május végén. Fehérvári országgyűlés	21
1602. jún. 29-én. Kolosvári országgyűlés	26
1602. júl. — Szászsebesi országgyűlés	29
1602. aug. 23. Medgyesi országgyűlés	31
1602. decz. 10—15. Fehérvári országgyűlés	34
1603. jan. 15—19. Fehérvári országgyűlés	37
1603. febr. 28. Kolosvári országgyűlés	42
1603. május. Fehérvári országgyűlés	47
1603. május. Szászvárosi országgyűlés	53
1603. szept. 5. Dévai országgyűlés	55
1604. jan. 12. Medgyesi országgyűlés	61
1604. jan. 25. Kolosvári országgyűlés	63
1604. jún. 5. Nagybányai országgyűlés	72
1604. júl. 15. Fehérvári országgyűlés	73

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I. 1601. elején. Az erdélyi országgyűlés követaineik Rudolf császár előtt elmondott beszéde	77
II. 1601. márcz. 1. Rákóczy Lajos Mihály vajdának: hadai fenntartásáról értesíti	84
III. 1601. márcz.—ápril. Náprágy Demeter Mihály vajda által okozott kárai megtérítését kéri	86
IV. 1601. ápril. 30. Gyulafy követsége Bástához	88
V. 1601. június. 3—10. A kolosvári részgyűlés határozatai	93
VI. 1601. július. 21. Erdélyi főurak Melith Pállal tudatják, hogy tatár s török hadak a Tiszáninneni földeket el fogják lepni	96
VII. 1601. aug. 4. Mihály vajda jelentése Rudolfnak a goroszlói csatáról	98
VIII. 1601. okt. 5. Náprágy és Bocskay felszólítják Zsigmondot, hogy forduljon a császár kegyelméhez	100

	Lap.
IX. 1602. jan. 20. Básta az erdélyi hadak tábornokává és fővezérévé neveztetik ki	106
X. 1602. febr. 18. Zsigmond válasza Bocskainak 1601. nov. 5-iki levelére	107
XI. 1602. márcz. 2. A császár Bástának : a Zsigmonddal folytatott egyezkedésről	108
XII. 1602. márcz. 9. Jakobinus ir Náprágnak az erdélyi hangulatról	109
XIII. 1602. márcz. 10. Majoros Náprágnak : az Erdélyben lévő jezsuitákról	110
XIV. 1602. jan. 7.—márcz. 25. a) Básta levelei a szebeniekhez 1602. márcz. 26. b) Székely Mihály a császárnak : ajánlja Sennyei Pongráczot, kit Básta küld hozzá Prágába	111
XV. 1602. április 20. Rudolf császár Zsigmond kielégítése ügyében	115
XVI. 1602. május. 4. Nyáry Pál Unverzagtnak : a Zsigmond és Csáky István közt felmerült viszályokról	116
XVII. 1602. május. 25. Mátyás főhrg a császárral tudatja, hogy Csáky István ajánlatot tett, hogy négy ezer emberrel Zsigmondot kiveri Erdélyből	117
XVIII. 1602. jún. 1. Csáky István Nyáry Pálnak. Jelenti, hogy Erdélyt a császár hűsége alá hajtotta	119
XIX. 1602. jún. 6. A császár Nyárynak : megkapván a feltételeket, melyek alatt Básta Csákyval kiegyezett, nem tartja szükségesnek Pezzent leküldeni.	121
XX. 1602. jún. 22. Básta néhány úrnak menedéklevelet ad	122
XXI. 1602. jún. 24. A császár Bástának. Báthory Zsigmond kielégítése ügyében	123
XXII. 1602. jún. 29. Básta válasza Zsigmond s a rendek által elé beterjesztett hódolati feltételekre	124
XXIII. 1602. júl. 13. Nyáry Pál a császárnak, az erdélyiekkel létrejött kiegyezés ügyében	126
XXIV. 1602. július 29. A császár Bástának : sürgeti, hogy ha daival jöjjön ki Erdélyből	128
XXV. 1602. júl. 31. Istvánfi Mátyás hgnek : jelenti, hogy az Erdélybe menetelre nincs ideje	128
XXVI. 1602. augusztus. Marietti beadványa a császárhoz, Báthory Zsigmond kielégítése ügyében	129
XXVII. 1602. aug. Petraskó, a Mihály fia folyamodik a császárhoz : kéri, hogy engedessék meg neki a császárhoz mehetni	132
XXVIII. 1602. aug. 23. A megyesi országgyűlés törvényei	133
XXIX. 1602. szeptemb. 1. Básta jelentése Rudolfnak, az erdélyi ügyekről	145

	Lap.
XXX. 1602. szept. 14. Radul a császárnak : Simon vajda meg- veretéséről jelentést tesz	150
XXXI. 1602. okt. 17. Istvánffi, Mátyás főherczegnek Erdélybe küldetése ügyében	151
XXXII. 1602. nov. 2. Rudolf, Bástának : óhajtáná, hogy hadai egyrészevel kijönne Erdélyből	152
XXXIII. 1602. nov. 21. A brassai tanács Bornemisziának, az or- szággyűlés által kivetett élelmi szereket nem tudja beszolgáltatni	153
XXXIV. 1602. decz. 6. Rudolf Bástának : az erdélyi ügyekről in- tézkedik	154
XXXV. 1602. decz. 10—15. A gyula-fehérvári országgyűlés törvényei	155
XXXVI. 1602. decz. 18. A császár válasza B. Zsigmond kielégí- tése ügyében	161
XXXVII. 1602. k. n. Náprágy Demeter erdélyi püspök emlékirata az erdélyi viszonyokról s Erdély szervezéséről	162
XXXVIII. 1602. deczemb. 20-án Básta jelentése Rudolfhoz, az erdélyi ügyek rendbehozásáról	175
XXXIX. 1603. januárus 19. Az Erdélybe küldött commissariusok beszéde	180
XI. 1603. jan. 19. A császári biztosok válasza a rendek postulatumaira a) az első folyamodvány	183
b) a válasz minútája	185
c) articuli Saxonum	187
d) az erdélyi vajdák eskümintája	188
XII. 1603. januar. Mogila Jeremias követése Bástához	188
XIII. 1603. febr. 1. a) A harminczad szabályozása a biztosok által	192
b) 1603. febr. 1. A lippai harminczad bérbeadása	202
c) 1603. febr. 24. Brassói kötelezvény	203
d) 1603. márcz. 1. A fejedelmi palota leltára	205
e) Jelentés az erdélyi sóbányákról	208
f) Jelentés az erdélyi fiscalis uradalmakról	212
XIII. 1603. febr. 28. a) A kolosvári részgyűlés határozatai	215
b) A kolosvári országgyűlés felterjesztése a császárhoz	220
c) A rendek megbízó levele a követek számára	225
d) Básta a császárnak ajánlja az erdélyi követeket	226
XIV. 1603. máj. 15. A szultán levele a lengyel királyhoz, Székely Mózes érdekében	226
XIV. 1603. jún. 11. (új sz. 21.) a) Radul és bojárjai hitlevele, Székely M.-nek	229
b) Litterae Boerorum ad Moysen Zekel	231
XVI. 1603. jún. 13. Lichtenstein Károly inti Kornis Boldizsárt, hogy a császár iránti hűségben legyen kitartó	233

	Lap.
XLVII. 1603. aug. 24. Básta György meghívója a szept. 5-iki országgyűlésre	233
XLVIII. 1603. szept. 13. a) Básta válasza a rendekhez, a dévai országgyűlésen	235
b) 1603. októb. 2. Básta rendelete a jezsuiták kárpótoltatása ügyében	236
c) 1603. okt. 5. Hoffmann György összeírása Székely Moizes azon párthíveinek jószágairól, kik a részekben laknak	237
XLIX. 1603. decz. 27. Básta György meghívója az 1604. jan. 5-iki országgyűlésre	240
L. 1604. január. 4. Básta összehívója az 1604. jan. 12. országgyűlésre	241
LI. 1604. jan. 12. Térítvény a kolosvári templom visszaadásáról a jezsuitáknak	242
LII. 1604. jan. 12. a) Az új donatio-levelek mintafogalmazványa	242
b) Hasonló fogalmazvány, mely különben a megelőzővel megegyezik, csak a proëmiumban tér el	243
LIII. 1604. jan. 20. Rudolf utasítása az Erdélybe küldött biztosok számára	244
LIV. 1604. január. Básta és Hoffmann felterjesztése Bocskay elkobzott javai visszaadása ügyében	261
LV. 1604. jan. 25.—febr. 4. A kolosv. országgy. határozatai	263
LVI. 1604. febr. Szamosközy és a conservatorok kérése a rendekhez, hogy a Fehérvárott levő levéltár gondviselése iránt intézkedjenek	269
LVII. 1604. febr. 4. Básta jelentése Pezzenhez, az erdélyi ügyekről	271
LVIII. 1604. márcz. 25. A pozsonyi kamara jelentése Bánffy Dénes fogsága ügyében	273
LIX. 1604. máj. 12. Capreolo kormányzó-helyettes rendelete Udvarhelyszékhez, hogy Rádul vajda segélyére hadakat állítsanak ki	274
IX. 1604. máj. 14. Kraussenek és Hoffmann meghívója a nagyszebeni, segesvári, megyesi, szászsebesi és brassai tanácsokhoz, a Nagy-Bányára hirdetett értekezletre	275
LXI. 1604. máj. 30. Hoffmann, Gyulafinak írja, hogy útban van Erdély felé	277
LXII. 1604. június 10. A császár a szathmári parancsnokot Nyáry Pál elfogatásáról értesíti	278
LXIII. 1604. júl. 11. a) Capreolo, a kormányzó helytartója valatási parancsot ad ki Sarmasági részére	279
b) 1604. júl. 20. Sarmasági Daróczynak, kéri, hogy méltatlan fogságából szabadítsa ki	281

	Lap.
LXIV. 1604. aug. 6. A biztosok a székelyeket Morgómezejére táborba szölitják	282
LXV. 1604. aug. 27. A biztosok Kornisnak : a székelyek táborba szállása ügyében	284
LXVI. 1604. szept. 3. A biztosok táborbaszállásra újabb parancsot adnak ki	285
LXVII. a) 1604. k. n. Kiktől vettek föl Krausenegg és társai pénzt és mit kötöttek le érette	285
b) 1604. nov. 14. Az erdélyi kamara nyugtatja Kolosvár városát, hogy a sarcot megfizette	287

XVI. fejezet. 1605—1607.

1605. febr. 21. Maros-Szerdai országgyűlés	291
1605. máj. 8. Maros-Vásárhely s kelementelkei országgyűlés	300
1605. júl. 2. Fehéregyházai országgyűlés	303
1605. szept. 17. Medgyesi országgyűlés	304
1606. ápr. 4. Kolosvári országgyűlés	309
1606. júl. 13—16. Fehérvári országgyűlés	315
1607. jan. 22. Kolosvári országgyűlés	319
1607. febr. 8—12. Kolosvári országgyűlés	321
1607. márcz. 18—25. Maros-Vásárhelyi országgyűlés	328
1607. ápr. 18. Fogarasi országgyűlés	332
1607. máj. 26. Fehérvári tanácskozás	334
1607. jún. 10—24. Kolosvári országgyűlés	338
1607. aug. 6. Fehérvári országgyűlés	341
1607. szept. 21—25. Nagy-Enyedi országgyűlés	346
1607. nov. elején. Kolosvári országgyűlés	349

TÖRVÉNYEK ÉS IROMÁNYOK.

I. 1604. okt. 25. A biztosok Kornisnak és Petkynek : hadfölkelés ügyében	357
II. 1604. nov. 2. A biztosok Kornisnak : intik, hogy a császár ügye mellett tartsanak ki	358
III. 1604. nov. 7. Rudolf császár Radulnak : felhívja, hogy támadja meg Bocskayt	359
IV. 1604. decz. 12. Bocskay felhívása Erdély rendeihez, hogy csatlakozzanak hozzá	360
V. 1604. decz. 14. Haller Gábor Petki Jánosnak : az Erdélybe ütött kóborló hadak megfékezéséről	362
VI. 1604. decz. 16. Bornemisza, Mindszenti és Petkit decz. 19-re értekezletre hívják	363
VII. 1604. decz. 19. Mindszenti Petkit újabb értekezletre hívja	364
VIII. 1604. decz. 26. A biztosok Petkinek : óhajtásokat fejezik ki a zavargók megfékezéséről	365

	Lap.
IX. 1605. jan. 3. A biztosok felhívják Petkyt, hogy csatlakozzék Hoffkirchenhez, Szamosújvár felmentése végett	366
X. 1605. jún. 4. A biztosok megdicsérik a Kolosváriakat, hogy Bocskay levelét hozzájuk küldték	367
XI. 1605. jún. 12. Básta válasza a Bocskay biztosai által vele közlött békepontra	368
XII. 1605. jan. 6. Sarmasági Zsigmond értesíti Petkit a megkötött fegyverszünetről	370
XIII. 1605. jan. 6. Bocskay István Petkinek : tudatja, hogy Erdélybe siet s csatlakozásra inti	371
XIV. 1605. jan. 15. A biztosok Petkinek : felhívják, hogy siessen Szamosújvár fölmentésére a székelyekkel	372
XV. 1605. jan. 18. Erdélyi főurak Petkinek : Petelére jan. 31-re értekezletre hívják meg	373
XVI. 1605. jan. 24. Konkoly Péter Petkinek : tudatja, hogy ő megindult Szamosújvár fölmentésére	374
XVII. 1605. jan. 24. Mindszenti sürgeti Petkit, hogy siessen Szamosújvár fölmentésére	375
XVIII. 1605. ápr. 14. Bocskay Petkinek : tudatja vele diadalait s biztatja, hogy nem sokára Erdélybe megy	376
XIX. 1605. ápr. 20. A szerencsi országgyűlés átirata az erdélyi országgyűléshez	377
XX. 1605. ápr. 25. s máj. 1. Meghívó és menedéklevél a marosvásárhelyi országgyűlésre	380
XXI. 1605. máj. 26. Bethlen Gábor Rákóczy Lajosnak különböző értesítéseket küld	383
XXII. 1605. júl. 25. Pécsi Simon Petkinek : Bocskay erdélyi utjáról	384
XXIII. 1605. júl. 25. Meghívó az aug. 10-iki kolosvári országgyűlésre	386
XXIV. 1605. aug. 7—18. Sennyey és Kornis kárpótlási folyamódásaiknak tárgyalása	388
XXV. 1605. aug. 23. A moldvai vajda tudatja, hogy az Erdélybe jövő fejedelemhez főkövetet küld	395
XXVI. a) 1605. szept. 4. Péchy Simon Petkinek : tudósítja, hogy a béke megkötésére jó kilátások vannak	396
b) 1605. szept. 25. Péchy Petkinek : Bocskay elindulásáról ir	397
XXVII. 1605. okt. 1. Rákóczy a megyesi gyűlésen felvetett adó beszolgáltatását sürgeti	399
XXVIII. 1605. decz. 18. Bocskay István elrendeli, hogy a székelyek közt mustra tartassék	400
XXIX. 1606. márcz. 7. Rákóczy Zsigmond eltiltja a szombatos papok által tartatni szokott gyűléseket	401

	Lap.
XXX. 1606. márcz. 9. Fejedelmi előterjesztés az ápr. 4-ére hirdetett országgyűlésre	402
XXXI. 1606. márcz. 21. Meghívó az 1606. ápril 4-ére hirdetett országgyűlésre	408
XXXII. 1606. máj. 17. A kolosvári ápril 4-iki gyűlés törvényei	409
XXXIII. 1606. máj. 24. (ó sz.) Vornik Keresztes, Petkinek : a vegyes bizottság elmaradásának okáról	414
XXXIV. 1606. jún. 7. Rákóczy Zsigmond Petkinek : Rác György elfogatásáról	415
XXXV. 1606. jún. 13. Székely felségsértők és lázadók ügyében tartott vallomások	417
XXXVI. 1606. jún. 27. Nemes és Kálnoky Petkynek : Bedő jószágai elkobzásáról	419
XXXVII. 1606. jún. 28. Meghívó a júl. 13-iki fehérvári országgyűlésre	420
XXXVIII. 1606. júl. 13—16. A fehérvári júl. 13-iki országgyűlés törvényei	421
XXXIX. 1606. júl. 6. Rákóczy Zs. intézkedik a seregszemle megtartása iránt	424
XL. 1606. aug. 26. Rudolf bizonyítványa Kornisnak és Senyenyeknek, hogy mily hiven kitartottak mellette	425
XLI. 1606. okt. 3. Az Erdély és Oláhország alattvalói közt fenforgó ügyekben kiküldött nemzetközi bizottság határozata	427
XLII. 1606. nov. 10. Bocskay Petkinek : Erdélybe készülvén, a szükséges intézkedések megtételét kéri	429
XLIII. 1607. jan. 2—7. Intézkedések Bocskay halála következtében	430
XLIV. 1607. jan. 12. Meghívó a jan. 22-iki részgyűlésre	437
XLV. 1607. jan. 22. A kolosvári országgyűlés törvényei	438
XLVI. 1607. jan. 26. Az erdélyi országgyűlés Rudolfnak : fejedelemválasztási jogát kéri fentartatni	445
XLVII. 1607. jan. 26. Meghívó a febr. 28-iki országgyűlésre	447
XLVIII. 1607. jan. 27. Mátyás az erdélyi rendeket felhívja, hogy várják be Rudolf elhatározását is	448
XLIX. 1607. febr. 2. Rákóczy intézkedése, hogy Marosvásárhely körül had vonassék össze	449
L. 1607. febr. 8—19. A fehérvári országgyűlésen hozott törvények	452
LI. 1607. febr. 18—19. Jelentések Rákóczy Zsigmond fejedelemmé választásáról	458
LII. 1607. márcz. 5. Rákóczy Zsigmond meghívja Kornist, hogy együtt menjenek a vásárhelyi gyűlésre	464
LIII. 1607. márcz. 18—25. A marosvásárhelyi országgyűlésen hozott törvények	465

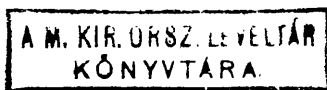
	Lap.
LIV. 1607. márcz. 30. Mátyás főherczeg Rákóczynak: felhívja, hogy a béke fentartására ügyeljen . . .	473
LV. 1607. márcz. 31. Lassota véleménye az erdélyi fejedelmi szék betöltéséről . . .	474
LVI. 1607. ápr. 18. Rákóczy és a rendek fölterjesztése Mátyáshoz, melyben kifejtik, hogy miért kellett nekik a fejedelmválasztást végrehajtani . . .	476
LVII. 1607. május 7. Meghívó a jún. 10-iki kolosvári országgyűlésre . . .	481
LVIII. 1607. máj. 12. Rákóczy Zs. Kornis Boldizsárt Fehérvárra tanácskozásra hívja . . .	482
LIX. 1607. máj. 26. Sennyey Pongrácz, a császárhoz küldött követnek megbízó levele . . .	483
LX. 1607. jún. 11. Rákóczy meghívja Pernyeszit, hogy azonnal személy szerint jelenjen meg az országgyűlésen . . .	485
LXI. 1607. jún. 13. Homonnai Petkinek: felvilágosítást kér a Kővárt illető dolgokról . . .	486
LXII. 1607. jún. 10—24. A kolosvári országgyűlés irományai . . .	486
LXIII. 1607. jún. 12. Vallatás Hadnagy Balázs ellen . . .	517
LXIV. 1607. jún. 15. Meghívó az erdélyi rendek számára a pozsonyi országgyűlésre . . .	520
LXV. 1607. jún. 20. Az erdélyi rendek felirata Mátyás főhghz: a jezsuiták kitiltását elhatározó törvény hozataláról . . .	522
LXVI. 1607. jún. 23. Rudolf az erdélyieknek: tudatja, hogy Báthory Gábort kormányzóvá nevezte ki . . .	524
LXVII. 1607. jún. 24. Rákóczy felirata Mátyás főhghz: menti magát a jezsuiták ellen hozott törvény miatt . . .	525
LXVIII. 1607. jún. 25. Daróczy Forgácsnak: a jún. országgyűlés által hozott törvényekről . . .	525
LXIX. 1607. júl. 2. Forgács F. jelentése a Sennyeyvel folytatott értekezletről . . .	526
LXX. 1607. júl. 5. Sennyey előterjesztése a császárhoz, melyben Erdély kívánatait felsorolja . . .	527
LXXI. 1607. júl. 16. (ó sz.) Rákóczy megküldi Forgácsnak a budai basa levelét, melyben ez kérdést tesz nála, hogy miért szólítá fel őt Mátyás főhgh, hogy ne érintkezék a fejedelemmel? . . .	530
LXXII. 1607. júl. 17. Rákóczy Petkinek: Homonnai mozgalmairól ír . . .	532
LXXIII. 1607. aug. 4-ikén. Rákóczy, Forgács Zs.-nak: elpanaszolja magyarországi sérelmeit . . .	534
LXXIV. 1607. aug. 6. Az erdélyi rendek Rudolfnak és Mátyás főhghnek: kérik, hogy Sennyeyt a császár küldje vissza kedvező válaszzsal s mentik magokat, hogy a magyarországi gyűlésre követet nem küldöttek . . .	536

	Lap.
LXXV. 1607. aug. 15. Rákóczy Zs., Forgács Zsigmondnak : különböző ügyekben ir	538
LXXVI. 1607. aug. 17. Rákóczy Zs., Forgács Zsigmondnak: Huszt és Kővár ügyében ir	540
LXXVII. 1607. aug. 27. Rákóczy Zs. Forgács Zsigmondnak a Ho- monnai-féle fondorlatokról	542
LXXVIII. 1607. aug. 27. Meghívó a szept. 21-ki országgyűlésre .	546
LXXIX. 1607. szept. 21—25. Az enyedi országgyűlésen hozott törvények	547
LXXX. 1607. okt. 26. Forgács és Dóczy, Rákóczy Zsigmond- nak, a hajdúk támadásairól	550
LXXXI. 1607. okt. 31. Báthory Gábor a főuraknak a hajdúk tá- madásairól	551
LXXXII. 1607. nov. 6. Mogila Petkinek, vajdává emeltetését tu- datja	552
LXXXIII. 1607. nov. 9. Forgács és Dóczy Rákóczynak, a hajdú mozgalmakról	554
LXXXIV. 1607. Rákóczy válasza Bornemisza és Kellemesi bizto- soknak, a vele közlött feltételekre	556
LXXXV. 1607. nov. 10. Tudósítás a török ügyekről	558
LXXXVI. 1607. nov. 12. A hajdúk zavargása ügyében kelt jelen- tések	559
LXXXVII. 1607. nov. 22. Báthory Gábor, Lónyay Istvánnak : a hajdúk zavargása ügyében	563
LXXXVIII. 1607. nov. 24. Rákóczy, Forgács Zsigmondnak : a hajdú mozgalmakról	565
LXXXIX. 1607. decz. 13. Báthory Gábor folyamodása a császárhoz, kéri behelyezését az erdélyi vajdai székbe	566
XC. 1608. jan. 16. A császár leirata Rákóczyhoz, melyben felszólítja, hogy a fejedelemséget magánál fiatalabb erőnek adja át	569
XCI. 1608. jan. 19. A császár az oláh vajdának, az erdélyi ügyekben való közreműködésre szólítja fel	570
XCII. 1608. febr. A hajdúk szövetekezésének pontjai Báthory Gáborral	570

FÜGGELÉK.

I. Az 1591-ik évi nov. 1—20. országgyűlésen elrendelt limitatio	575
II. 1597. szept. 1. Barmok kivitelére vonatkozó országgyű- lési törvény alkalmazása	577
III. 1598. jan. 1. Rudolf az Erdélybe küldött biztosokat ajánlja Huetnek	578

	Lap
IV. 1599. aug. 17. Báthory András fejedelem Zsigmond elé biztosokat küld	579
V. 1600. márcz. 12—15. A brassai országgyűlés törvényei	579
VI. 1600. szept. 3. Az erdélyi nemesség keresztmezei tábori országgyűlése a kolosváriakat csatlakozásra szólítja fel	582
VII. 1600. szept. 10. A szebeniek intéző szózata a székelyek- hez, hogy Mihály vajdától álljanak el	584
VIII. 1600. szept. 13. A tordai tábori országgyűlés felhívja Belső-Szolnokmegyét, hogy a kolosváriaknak 2000 frtot fizessen le	586
IX. 1600. nov. 4. Rudolf császár a szászokat hűsége inti	587
X. 1601. jan. 5. Meghívó a kolosvári országgyűlésre . .	588

Jegyzék azon „Archaeologiai munkák“-ról,

melyek a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatalában

(Budapest akadémia épülete) leszállított áron kaphatók:

Archaeologiai közlemények. A hazai műemlékek ismertetésének előmozdítására kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Archaeologiai Bizottsága. I—XI. kötet. 1. füzet. Egy a II-dik kötethez tartozó 4-rétű képatlaszszal. 1859—1876. Ára az I—XI. 1. kötetnek együtt véve 22 frt 60 kr.

Értesítő (Archaeologiai). A M. T. Akadémia Archaeologiai Bizottságának közlönye. 1869—1877. 8-rét.

I. kötet.	1869.	VI és 320 lap.	} Elfogyott	3 frt.
II. »	1870.	VI és 312 lap.		3 frt.
III. »	1870.	III és 324 lap.	}	3 frt.
IV. »	1870.	V és 328 lap.		3 frt.
V. »	1871.	V és 328 lap.	}	3 frt.
VI. »	1872.	VI és 320 lap.		3 frt.
VII. »	1873.	V és 316 lap.	}	3 frt.
VIII. »	1874.	X és 315 lap.		3 frt.
IX. »	1875.	IX és 318 lap.	}	3 frt.
X. »	1876.	340 lap.		3 frt.
XI. »	1877.		. . . . .	3 frt.

Henszlmann Imre. A székes-fehérvári ásatások eredménye. 9 rajztáblával 1864. Nagy ivrét. 226 lap. 2 frt.

Magyarországi Régészeti Emlékek. (Monumenta Hungariae Archaeologica). Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Archaeologiai Bizottsága. I. kötet. 1. és 2. rész. II. kötet. 1. és 2. rész. III. kötet. 1. rész. 1869—1876. 4-rét. Ára a 3 kötet 5 részének együttvéve 18 frt.

I. kötet.

1. rész. Pécsnek középkori régiségei. I. rész: A pécsi székes-egyháznak építészete. Irta Henszlmann Imre 1869. 97 lap. 6 képtáblával és számos fametszettel. 2 frt.

2. rész. Pécsnek középkori régiségei II. rész. A pécsi székesegyháznak domborművei Irta Henszlmann Imre. 1870. 372 lap. 2 képtáblával és számos fametszettel. 2 frt.

II. kötet.

1. rész. Pécsnek régiségei. III. rész. Első és második függelék a pécsi székes-egyház magán-iratához és a pécsi ó-keresztyén sírkamara. Irta Henszlmann Imre. 1873. 165 lap. 4 képtáblával és számos fametszettel. 2 frt.

2. rész. A bécsi 1873. évi világtárlat magyarországi kedvelőinek régészeti osztálya. Irta Henszlmann Imre. 1875—1876. 10 táblával és 277 fametszettel 336 lap. 8 frt.

III. kötet.

1. rész. Régi falképek Magyarországon. Irta Dr. Rómer Flóris Ferencz. 1875. 170 lap. 13 többnyire színezett képtáblával és számos fametszettel. 8 frt

Mrégészeti kalauz. Különös tekintettel Magyarországra. Irták Dr. Rómer Flóris és Dr. Henszlmann Imre. Kiadta a M. T. Akadémia Archaeologiai Bizottsága. Gr. Andrássy Manó, Gr. Sándor Móríc, Br. Wenckheim Béla és Br. Podmaniczky Frigyes urak költségén. 2 részben 2 frt 50 kr.

I. rész.

Őskori műrégészet. 154 fametszettel. Irta Dr. Rómer Flóris. 1869. Kis 4-rét. V. és 134 lap. (Külön nem kapható.)

II. rész.

Középkori építészet. 250 fametszettel. Irta Dr. Henszlmann I. 1868. Kis 4-rét, 150 lap. 1 frt 25 kr

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

kiadásában megjelent és saját könyvkiadó-hivatalában (Budapest, Akadémia épületében) valamint a könyvtáraknál kapható :

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR.

Az 1531—1711 megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve.

írta SZABÓ KÁROLY.

Nagy 8-rét, 47 ív. — Ára füzve 4 frt.

E monumentalis munka nemzeti irodalmunk történetére nézve rendkívüli fontossággal bír. Csaknem húsz évi kitartó buvárkodás és adatgyűjtés eredménye az. Szerző az ország egyik szélétől a másikig néhány száz könyvtárban, nem csak a czimtarakat, hanem magukat a könyveket is gondosan átforgatta. Nem egyedül a czimmásokat adja, hanem pontosan közli a nyomtatás helyét, évét, a könyv alakját, a levelek vagy lapok számát a lehetőség szerint, kinyomozza névtelenül vagy álnév alatt kiadott könyvek szerzőit, kideríteni törekszik a hely és név nélkül megjelent munkák nyomtatási helyét és idejét stb. A hol szükségét látja, leírásaihoz jegyzeteket csatol, sok jellemző és érdekes idézetet közöl, utal a forrásokra, honnan az illető munkáról részletesebb felvilágosítás merithető, **szóval nem egyszerűen czimtart, hanem példás szorgalommal és ritka szakismerettel földolgozott vezérkönyvet ír az 1531—1711 évek között nyomtatásban megjelent egész magyar irodalomhoz.** Hirdeti, hogy nemzeti életünk leggyászosabb kora is mily erőteljes és virágzó irodalmat tudott teremteni, s szembevetendő teszi irodalom-történeti ismereteink örvendetes gyarapodását. Mert míg e század elején Sándor István, hasonló irányu munkájában, ugyanazon időszakból csak 990 magyar nyomtatványt sorolt fel, Szabó Károly fáradhatatlan és szerencsés kutatásai e számot majdnem megkétszerezték.

E munka nélkülözhetlen minden könyvtárban, akár magányos, akár nyilvános legyen az, s nélkülözhetlen minden oly mivelt vagy szakemberre nézve, ki nemzeti irodalmunk tanulmányozásával komolyan foglalkozik.

Azonkívül megjelent még az Akadémia kiadásában a következő könyvészeti segédkönyv :

HAZAI ÉS KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK

magyar tudományos

REP E R T O R I U M A.

Készítette SZINNYEI JÓZSEF.

I. Osztály. **Történelem és annak segédtudományai.**

I. kötet. 8-rét. 47 ív. — Ára füzve 5 frt.

II. Osztály. **Természettudomány és Matematika.**

I. kötet. 8-rét. 53 ív. — Ára füzve 5 frt.

Időszaki sajtónk fölvirágzása és mind jobban növekvő terjedelme, érezhetővé tette egy czimmutató szükségét, melyben koronként megjelent tudományos értékű czikkeink össze legyenek gyűjtve. A M. T. Akadémia ily repertorium kiadását elhatározván, Szinnyei Józsefet bízta meg a munka elkészítésével, ki rövid idő alatt két terjedelmes kötetet adott belőle a közönség kezébe, melyek elseje a történelmet és segédtudományait, másodikika pedig a természettudományt és matematikát foglalja magában. Az utóbbi nem követ szigorú szakszerű beosztást, mert az ingatag műnyelvünk laikus emberre nézve egészen lehetetlenné teszi, hanem szótár módjára van szerkesztve. Ezen repertorium kétségkívül igen becses, sőt nélkülözhetetlen kézikönyve lesz a tudósoknak és íróknak.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA